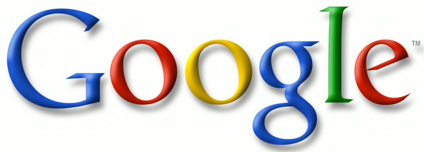
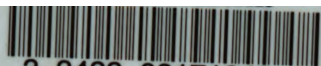

3 3433 08171349 1

FREY

TIDSKRIFT

FÖR

VETENSKAP OCH KONST.

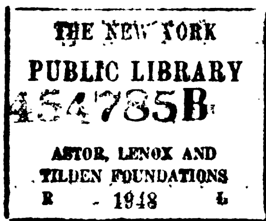

1848.

HÄFT. 1—9.

UPSALA
WAHLSTRÖM & C.
1848.

INNEHÅLL.

Uppsatser.

Öfversigt af den nyaste Litteraturen.

Bemærkninger om Kong Carl d. Tolvtes Död.*)

Den Opmærksomhed, mit lille Arbeide om den *svenske Heltekonges Död* har vundet i hans Fædreland gjennem Hr. G. Svederi Bearbeidelse, indeholder en Opfordring til endnu engang at pröve de Punkter, der ere blevne modsagte. Dog skal jeg ikke trætte Læseren med personlige Tvistigheder eller Forsvar for hvert af de angrebne Ord, overbeviist om, at de foreliggende Aktstykker ere fuldkommen tilstrækkelige til at Enhver, der bryder sig om en Mening i denne Sag, selv kan danne sig den. Men hvad der vedkommer hele Undersögelsens Resultat kan ikke overhöres, hvis ikke Frugterne af Arbeidet skulle forsvarslöst udsættes for Fare. Den svenske Almenhed vil da tilgive, at Udlændingen endnu engang taler til den om en Sag, der vel fornemlig vedkommer *Sverrigs* Historie, men som dog ikke kan udredes uden Bidrag fra hele Skandinavien.

*) Red. förmodar sig göra rättast, då närvarande uppsats införes i sitt ursprungliga skick, nemligen på originalspråket. Frändskapen mellan danska språket och vårt modersmål skall göra uppsatsens, besynnerligen för svenskar, interessanta innehåll lätt åtkomligt för hvarje bildad svensk läsare.

Red. hembär derjemte den frejdade författaren, som härmed bidragit till den litterära beröringen de båda grannfolken emellan, sin tacksägelse för manuskriptets öfversändning, och önskar lifligt, att framdeles blifva på enahanda sätt med välvilja ihågkommen.

Särskildt må nämnas, att det till Red. öfversända danska vittra arbetet "*Kiöd og Aand*", som genom mellankomna hinder hittills i tidskriften icke omnämnts, innan kort skall blifva anmäldt. Red.

Helst havde jeg önsket at tie, indtil Kongegraven i Ridderholmskirken endnu engang havde aabnet sig og afgivet sit Vidnesbyrd; thi det er vel *muligt*, skjöndt *ingenlunde vist*, at dette bliver et afgjörende, eller at det dog giver faste Udgangspunkter, hvorved Undersögelsen engang for alle kan unddrages de löse Meningers og Forudsætningers elastiske Kreds. Men da det nu lader til, at der ikke saa snart skal blive noget af den paatænkte Undersögelse og at den almindelige Mening om Kong Carls Död fremdeles skal beroe paa Sammenstilling af det hidtil Bekjendte, er det Tid at pröve hvad der kan faae Indflydelse paa Almenhedens Dom.

Saavidt jeg har bemærket, er der i Sverrig kun fremkommet to Bidrag, der kunne bringe min Opfattelse af Kong Carls Död i Fare for at omstödes: Et Brudstykke af Biskop Nordins Bemærkninger om det dræbende Saar, offentliggjort ved Provst Wieselgrens takværdige Omhu, og Hr. Svederi Yttringer om *Retningen* af det Skud, der gjennemborede Kongens Hoved.

Om det Förste har jeg næsten intet Andet at sige, end at jeg ærbödigen böier mit Hoved for et Navn som Nordins, men ikke veed hvad jeg skal gjöre med hiint Brudstykke. At Kong Carl ikke skulde være *skudt*, som *Alle* hidtil have sagt og troet, men *stukken* med en Kaarde tværs igjennem Hovedskallen, er ikke faldet mig ind; og jo mere jeg nu betænker denne Formodning, desto mindre vil det lykkes at finde noget Tilknytningspunkt imellem den og alt Andet, hvad der ellers er bekjendt om Dödsöieblikket. Svært er det ogsaa at troe det physisk muligt, at nogen menneskelig Arm skulde kunne med et Stöd saaledes gjennembore en Mands Hjerneskal fra den ene Side til den anden, at den Angrebne end ikke fik sig rört, för den öieblikkelige Död med Lynets Magt og Hast strakte ham til Jorden; svært er det at troe paa en saadan Blindhed hos alle Öienvidner, at ingen af dem skulde have anet Dödens rette Aarsag. Imidlertid er det vist, at *om* Nordins Forklaringsmaade bestyrkes ved en Undersögelse af Hjerneskallen, falder Alt, hvad hidtil er troet om Kong Carls Död, og man maa da nöies med at anerkjende den aldrig anede Sandheds endelige Seier.

Da er, det baade vist, at Kongen er falden for en Lönmorder, og ligesaa vist, at denne maa have havt *overmenneskelige* Kræfter og paa en gaadefuld Maade forstaaet at gjöre baade sig og sit Sværd usynlige. Men endog da vil i det mindste saa meget være vundet ved den nuværende Discussion, at det Ugrundede i Mistanken imod *alle dem*, man hidtil har sögt at udpege som Kongemordere, bliver iedlysende, saa at dog mangt hæderligt Navn befries fra en uforskyldt Plet.

Indtil videre faaer dog Hypothesen staae ved sit Værd, og den kritiske Undersögelse maa holde sig til det almindeligt gjældende Udgangspunkt, at Kong Carl er *skudt* tværs igjennem Hovedet. Derfra er ogsaa den *svenske Udgiver af Carl XII:s Död* med mig gaaet ud; men medens han i det Hele billiger min Undersögelse, modsiger han den stadigt og gjentagne Gange (Carl XII:s Död S. 38. 45. 46. 55. 58. 78. 91. 97. 131. 155) i eet Punkt, idet han paastaaer, at Kongen ikke *er* skudt og ikke *kan være skudt* fra *höire* Side, men at Skuddet maa have ramt den *venstre* Side af Hovedet. Det er ikke for at frelse mine Ord, jeg anseer mig forpligtet til at pröve Grundene for denne med stor Sikkerhed gjentagne Paastand; men Udgiveren selv er kommen til den Slutning (S. 130), at om Kongen *ikke* er skudt fra *Venstre*, er han snarest faldet *af sine egne Folk*; og der bliver da Fare for, at Meningen om et Mord skal sætte sig urokkeligt fast i Almenhedens Tanker, hvis en Undersögelse af Liget seent eller snart skulde vise, hvad der efter det hidtil Bekjendte endnu synes rimeligst, at Skuddet dog virkelig er gaaet *ind* af den höire, *ud* af den venstre Tinding. Ihvor meget jeg derfor end takker Hr. Svedelius for hans vakkre Oversættelse og for nogle af hans oplysende Anmærkninger, kan jeg dog nu ikke undgaae for *Sagens Skyld* at modsige ham; jeg gjör dette med saa meget mindre Betænkelighed, som han ikke har tilbageholdt stærke Udbrud af Forundring over den Blindhed, der i dette ene Punkt skal have slaaet mine Öine.

Udgiveren beraaber sig paa, at baade Carlberg, Maigret og de la Motraye ere enige i at angive Skuddets Retning fra *Venstre* til *Höire*. Dette er ganske rigtigt; men det viser kun, at saa var nogle af Officerernes *Mening*, der

deltes af adskillige i övrigt troværdige Vidner. Dette er imidlertid ikke tilstrækkeligt til at afgjöre Sagen; thi uden i mindste Maade at træde disse Mænds *Sandhedskjærlighed* for nær, er det tilladeligt at troe dem udsatte for at feile. Ligesaalidt som Feil og Mangler i Enkeltheder berettige til at forkaste Alt i et Vidnesbyrd, hvis Grundvold er Sandhed; ligesaalidt udelukker Beretningens almindelige Troværdighed Muligheden af at feile i det, hvori der kan feiles af et ellers paalideligt Vidne. Saaledes har den aldeles troværdige Carlberg feilet idet han siger (Skand. Handlingar Iste D. S. 181), at der indtil Kongens Dödsdag endnu ikke var lösnet et svensk Skud imod selve Fæstningen, da dog *Commendantens Dagbog* viser det Modsatte. — At Carlberg, Maigret og de la Motrayes *Hjemmelsmænd* vare tilstede ved Ulykken, gjör ikke Sagen klar; thi Öienvidnerne *kunde* dog först bemærke Skuddet af dets *Virkninger*, men ikke umiddelbart see det gaae ind af den ene, ud af den anden Side. De kunde altsaa kun med Vished have bestemt dets Retning, hvis de havde *undersögt* den Dödes Hoved. Fra Dödsöieblikket indtil Carlberg og Grev Posse efter General Schwerins Befaling bragte en Baare, laa den faldne Helt urört paa Löbegravens Brystværn; derefter blev der vel for Carlberg en Leilighed til at see Saaret selv i det usikkre og sparsomme Lys, Fæstningens Fyrværkeri kunde udbrede i Löbegraven, dengang da Liget lagdes paa Baaren og Arveprindsens Adjutant satte sin Paryk paa dets Hoved; og siden endnu engang, da Liget under Transporten fra Dödsstedet til Batterierne væltede ud over Baaren; men dengang var det kun i Maaneskin han saae det, og ved ingen af disse Leiligheder kunde der blive Tale om en nöiagtig Undersögelse, hvilken da ogsaa nödvendig maatte forudsætte, at Saaret i det mindste var blevet omhyggeligen *renset*. Men hverken til at antage dette, eller til at forudsætte en Undersögelse ved de andre Öienvidner finde vi mindste Grund i de os nu levnede Beretninger. — Det gaaer derfor ikke an, at udgive de anförte Mænds Vidnesbyrd i *dette* Punkt for mere end deres *Mening*, og det en Mening, hverken Carlberg eller Maigret havde Anledning til at lægge synderlig Vægt paa eller underkaste en kritisk

Prövelse, saasom de ikke have fremsat den for at bekæmpe en modsat Mening. Thi naar Udgiveren troer (Carl XII:s Död S. 97), at Carlberg har havt Synsforretningen af 1746 for Öie og netop *i Modsætning til den* har fastholdt sin Anskuelse af det dræbende Skuds Retning fra Venstre til Höire, saa er dette en Forudsætning uden objectiv Grund. Intet viser, at Carlberg har kjendt Synsforretningen, som jo ogsaa först blev offentliggjort længe efter at han havde skrevet. Han, der udtaler sig meget varmt imod dem, som have udspredt allehaande Urimeligheder om Kongens Bevægelser i Dödsöieblikket, skulde neppe have tiet ganske stille, hvis Synsforretningen havde været ham bekjendt og han havde anseet den for upaalidelig. Det er sandt, at de la Motraye i sin Strid med Voltaire med stor Bestemthed gjentog sin förste Fortælling om Skuddets Retning; men de la Motraye vidste kun om Sagen hvad Andre havde sagt ham, hvilket han vistnok var beföiet til at forfegte imod et Angreb, der ikke grundede sig paa bedre Hjemmel end hans. Dette beviser imidlertid ikke mere om Sagens virkelige Sammenhæng, end hvad vi allerede vide tilstrækkeligt fra Carlberg og Maigret, at saaledes havde nogle Tilstedeværende opfattet den.

Hr. Svederus stötter endvidere sin Paastand om *Umuligheden* af en *fjendtlig* Kugles Indtrængen gjennem *höire* Tinding paa Carlberge Beskrivelse af *Kongens Stilling* i *Dödsöieblikket*. Den lyder saaledes: — ".... såg jag Hans Majt liggande på Tranchéens inre talud eller doseriug, der H. M. hade dragit sig upp och låg på venstra sidan med kappan om sig och hade dragit knäen något åt sig upp, så att fötterne lågo ungefär 6 qvarter högre upp än sjelfva bottnen af approchen, hållandes vänstra handen under kindbenet och hufvudet upprätt öfver kronan af bröstvärnet. Uti en sådan ställning låg H. M. med ansigtet något vändt emot Fästningen och nya Linien der utanföre, hvar några arbetare gingo." — Disse Carlbergs Ord forstaaer Hr. Svederus saaledes (Carl XII:s Död S. 135), at Kongen "laa paa sin venstre Side med den venstre Albue stöttet paa Brystværnet, den venstre Haand under det venstre Kindbeen, og med Hovedet noget vendt imod Fæstningen, altsaa med den venstre Side vendt imod

Skudlinien." Men enhver opmærksom Læser seer strax, at Svederi Ord sige meget mere end Carlbergs. Denne taler hverken om, at Kongen stöttede den venstre Albue paa *Brystværnet*, eller at den venstre Side var *vendt imod Skudlinien*, — en Yttring, der desuden vilde staae i bestemt Modsigelse med hans egne Ord om, at ingen af de paa Bunden af Löbegraven staaende Officerer kunde bemærke, hvorfra Skuddet kom.

Pröve vi nu den svenske Udgivers Fremstilling nærmere, saa er det aldeles ikke nödvendigt, at forstaae Carlberg saaledes, som om Kongens venstre Knæ, venstre Beens Udside, venstre Side og Skulder vendte ind imod Löbegravens Brystværn, den höire derimod ud fra Brystværnet og altsaa bort fra den fjendtlige Ild; thi Carlbergs Ord sige ikke mere, end at Kongen *hældede sig til venstre Side og stöttede Hovedet paa den venstre Haand*, hvilket meget let lader sig forene med de la Motrayes Beretning, at Kongen laa med *Maven* imod Brystværnet, selv om dette dannede en ganske jævn hældende Flade. Men hvo siger os desuden, at dette var Tilfældet? Hvor let kan det ikke tænkes, at en Ujævnhed, en Deel af en Skandsekurv, en Masse opkastet Jord fra det nære Gjennembrud til den nye Linie har dannet et Fremspring paa Brystværnets indre Side, hvorpaa Kongen kunde stötte sin venstre Arm? At Kongens Stilling virkelig har været omtrent som den her er beskreven, bestyrkes ogsaa af Maigret; thi denne kunde ikke komme til at staae med Hovedet *imellem* hans *Stövlehæle*, hvis Kongen ikke havde ligget paa *begge Knæene*. Desuden er det vanskeligt at begribe, hvorledes Kongen efter Skuddet, og efterat venstre Haand med Hovedet var sunken ned, samt Födderne gledne, endda kunde blive liggende ubevægelig paa Brystværnets skraa Flade, dersom Stillingen havde været den, Udgiveren antager; hvorimod dette bliver ganske naturligt, om man fölger de la Motrayes Fremstilling, der ikke modsiges af Carlbergs.

Antager man nu, at Kongen har ligget med hele Forsiden af Legemet imod Brystværnet, hældende sig noget til Venstre, med den venstre Arm enten i en ret Vinkel ud fra

Siden støttet mod et Fremspring, eller i en Vinkel paa omtrent 30 à 40° støttet paa Kronen af Brystværnet, saa kunde han vistnok fra Fæstningen eller fra et af dens Udenværker rammes i den *venstre* Tinding, især dersom Carlbergs Ord, at han vendte Ansigtet noget imod Fæstningen, forstaaes om en Vending til *Höire*. Men Intet forbyder at forstaae det om en Vending til *Venstre*, og da kunde et Skud fra *Prinds Christians Bastion* eller fra den bedækte Vei foran denne, meget vel træffe den höire Tinding og gaae ud af den venstre. Ja, naar man tænker sig, at de Svenskes Angreb har været rettet imod Fæstningens nordostlige Fremspring, Prinds *Christians Bastion*, og at altsaa Löbegraven har gaaet dette Punkt saa nær som det kunde skee, uden at enfileres af Ilden fra denne Bastion eller fra den bedækte Vei udenfor den, — naar man tænker sig dette, maatte under Forudsætning af Kongens ovenfor antagne Stillnig et fra hiint Punkt udgaaende Skud, der foer hen over den *nye* Linie i en Vinkel af c. 15°, og krydsede Kongens Standpunkt paa den *gamle* Linies Brystværn i en Vinkel af c. 30°, nödvendig ramme den *höire* Side af Hovedet og gaae ud af den venstre Side.

Dette förer til Prövelse af en tredie Grund, hvarpaa Udgiveren støtter sin Paastand, nemlig *Löbegravens Retning*. Han antager, at den Deel af Trancheen, hvori Kongen befandt sig, har gaaet omtrent parallel med Fæstningens Gjennemsnitslinie, altsaa lige i *Syd* og *Nord*; og dette bestyrker ham end mere i hans Mening om at Kongens *höire* Side ikke *kunde* rammes fra Fæstningen. Men selv om man gaaer ud fra denne Forestilling, bliver hiin Mening ikke bedre grundet, naar man forstaaer Kongens Stilling som den ovenfor er beskreven; thi man behöver da kun at tænke sig Hovedet vendt noget mere henimod venstre Skulder for at indsee Muligheden af Skuddets Retning fra Höire til Venstre. — Dog, Udgiverens Mening om Löbegravens Retning staaer ingenlunde fast, dersom den, som man maa troe, grunder sig paa de af ham efterseete Plankort over Beleiringsarbeidet i det stokholmske Krigsarchiv. Thi skal man slutte fra det Kort, han har valgt til Bihang ved Carl XIIs Död, saa vilde det være en Misforstaaelse af disse Tegningers Natur, om man antog dem

for aldeles paalidelige Afbildninger af Frederikshalds Omegn, Frederikssteen og dens Udenværker, samt over Beleirings-arbeiderne fra 1718. — Denne Yttring af en Fremmed, som aldrig har seet hverken Kortene i det svenske Krigsarchiv eller Frederikssteen selv, vil maaskee synes forvoven; men forudsat, at Hr. Svederus har valgt det *bedste* af de 14 Kort, han har undersögt, — og dette anseer jeg mig forpligtet til at forudsætte, — kan Paastanden bevises ved en granskning af hans Kort. Jeg skal före dette Beviis.

Forelöbig maa det bemærkes, at de Tegn og Gisninger, Udgiveren har föiet til Originalens Bemærkning om Carlbergs Gang med Baaren og Kongeliget (Carl XII:s Död S. 108, Anm. 32) synes at röbe Mangel paa rigtig Orientering i Frederikshalds Omegn. Fæstningen ligger ikke Syd, men Öst for Byen, og Tisteldalselven löber ikke i Nord og Syd, men i Öst og Vest. Carlberg maatte altsaa fölge Veien *mod Öst*, som Originalen siger, ikke imod *Syd*, som Oversættelsen antager. Vende vi os til Krigsarchivets Kort selv, saa tegner det rigtignok Fæstningen saaledes, at Svederus har havt Anledning til at troe paa Löbegravens fuldstændige Parallelisme med dens Gjennemsnitslinie; men Tegningen er unöiagtig blandt andet ogsaa deri, at *Drakens Bastion* er trukken altfor meget mod Öst. I Virkeligheden ligger *Christians* Bastion Nord for denne og springer temmeligt stærkt frem for den imod Nordost, men efter Kortet ligger denne Bastion Nord-Nord-Vest eller Nordvest for hiin. Det kan man rigtignok ikke see af Kortet, der ikke er orienteret; men en Streg i sande Syd og Nord vilde gjöre en Vinkel paa 20 à 30 Grader med Kortets *överste* Rand. Betænker man dette, og sammanholder det med Egnens virkelige Beskaffenhed i orografisk Henseende, vil man indsee, at Oversættelsens Paastand om Parallelismen ikke hviler paa nogen sikker Grund.

Udgiveren siger (S. 143), at der hverken paa den af ham meddelte Plan, eller paa nogen af de andre i Krigsarchivet findes Skala; men desuagtet er paa Planen i Bogen en Skala afsat. Det er svært at indsee, hvad Paastand denne kan gjöre paa at gjælde for nöiagtig; men lægge vi den nu til Grund, hvorfra den end hidrörer, saa viser den ret iöine-

faldende, hvor upaalidelig Tegningen er. Ved Löbegraven er tilföiet hvert Dögns Arbeide; paa et af de andre Kort i Krigsarchivet er hvert Dögns Arbeide angivet i *Skridtmaal*; man veed altsaa med Sikkerhed, hvormange Skridt enhver af de paa Planen numererede Afdelinger af Löbegraven har udgjort. Men det viser sig nu ved nærmere Betragtning, at de angivne Længder aldeles ikke passe til hverandre eller til den paa Planen anbragte Skala. Saaledes skal Linien № 1 (betegnet med d. 24:de November) efter Angivelsen paa Krigsarchivets förste Kort (Carl XII:s Död S. 141) være 800 Skridt, men er efter Oversættelsens Plan og Skala henved 1600 Alen; Linien № 6 (29 Novbr), som efter Antegningen skal være 210 Skridt, er efter Planen omtr. 425 Alen. Deraf skulde man troe, at hvert Skridt var regnet for to Alen; men dette passer aldeles ikke paa andre Steder, f. Ex. ved Linien № 4, der er 200 Skridt, efter Antegnelserne paa Krigsarchivets förste Kort, men efter Planen i Carl XII:s Död kun er omtr. 150 Alen. — Er det allerede heraf indlysende, at Planen aldeles ikke giver nogen *nöiagtig* Afbildning af Beleiringsarbeidet, saa er det af andre Omstændigheder klart, at Tegneren heller ikke har lagt an paa en saadan Nöiagtighed, thi Sv e d e r u s siger selv (S. 143), at *han* har maattet flytte Skandsen *Mellembjergets* Plads for at faae den til at passe til den paa selve Originalplanen angivne Afstand fra Dödsstedet. Nu kan der dog ikke være nogen Tvivl om, at Tegneren nok kunde have gjort dette selv, hvis han overhovedet havde lagt synderlig Vægt paa en saadan Nöiagtighed.

Jeg har liggende for mig R o o s e n s lille Kort over Frederikshald af 1850 og en nöiagtig Plan over Fæstningen med dens Omegn, udfört af en hyndig og övet Haand i indeværende Aar (1847); de vise, at Oversættelsens Plankort heller ikke stemmer overeens med Fæstningsværkernes og Omegnens virkelige Forhold. Saaledes sætter Planen Fortet *Gyldenlöve* 880 Alen fra *Christians* Bastion i Fæstningen, medens Afstanden i Virkeligheden er omtr. 650 Alen. Imellem Gyldenlöve og *Drakens* Bastion har Planen omtr. 530, da der dog i Virkeligheden er vel 130 Alen mere, en Feil i *Planen*, der hidrörer fra den nys berörte Urigtige Angivelse af Fæstnings-

værkernes indbydendes Beliggenhed. Det er vel saa, at der siden 1718 ere foregaaede Forandringer med Fæstningens Værker, men udentvivl kun med de ydre, saa at denne Omstændighed neppe kan komme i Betragtning ved disse Maal. Men i ethvert Feld kunne *Naturforholdene* i Omegnen ikke have forandret sig, saa at vi her med Vished kunne vide, at Oversættelsens Plan ikke giver nogen tro Forestilling om Bjerghöidernes Omrids og Beliggenhed, eller rettere, Planen behandler dem saa ligegyldigt, at den aabenbart slet ikke kan have en nöiagtig chorografisk Afbildning till Hensigt. Den sætter f. Ex. en Afstand af 300 Alen fra Fortet *Gyldenlöve* til den sydostlige Spidse af Löbegraven, hvilket ikke kan være rigtigt, fordi *Risum-Myren* knap er 230 Alen fra Gyldenlöve. Denne Myr angiver Planen aldeles ikke, ligesaalidt som de Vandlöb, den udsender til Tistedalselven, og som Löbegraven maa have passeret. Og hvad *Tistedalselven* angaaer, da er ikke alene dens Bred meget unöiagtigt tegnet, men Strömpilen giver den det *modsatte* Löb af det virkelige. Elven löber i Öst och Vest, medens Pilen viser i Vest og Öst.

Disse med flere Feil og Unöiagtigheder lade ingen Tvivl om, at Originalplanen ikke skal give et egentligt Kort over Fæstningen og Beleiringsarbeiderne, men kun *en omtrentlig Afbildning, tilstrækkelig til at controllere Arbeidet i Marken.* Det stemmer uden Tvivl ogsaa meget vel med Datidens *praktisk* saa höit staaende Krigeres Fremgangsmaade, at de ikke med den nuværende Generalstabsofficers i en lang Fred erhvervede techniske Færdighed tegnede Kort til Grundlag for en Beleiringsplan, men meget snarere, at de ved det umiddelbare Öiesyn have opfattet Forholdene, udkastet Planen under Fjendens Kanoner og da paa Pladsen selv foretegnet Arbeidslinierne. Da kunde et Omrids med en nogenlunde tydelig Angivelse af Arbeidets Gang og Forhold til de fjendtlige Værker være nok til Recapitulation og Control. — Læseren ville undskylde denne Kritik af Oversættelsens Plantegning; men det er af störste Vigtighed for hele Striden om Kong Carls Död, at den og lignende Afbildninger forstaaes paa rette Maade, fordi mange Feilslutninger ene derved kunne undgaaes. Navnlig maa det indrömmes, at hvis Plankortets

Natur her er rigtigen opfattet, kan man paa dets Angivelser aldeles ikke bygge nogen Paastand om Kong Carls Stilling og Forhold til Fæstningens Lid i det Öieblik, da han blev skudt.

Til alt dette kommer nu *Synsforretningen af 1746*, den eneste, saavidt man veed, hvorved Saarets Beskaffenhed er bleven *undersögt*. Dette Aktstykke siger med rene og klare Ord, at det dræbende Skud nödvendig maa være gaaet *ud* af Hovedets *venstre* Side; altsaa maa det være gaaet *ind* paa den *höire* Side. Den svenske Udgiver af Carl XIIs Död forkaster vel dette Vidnesbyrd og bebreider mig, at jeg har ladet mig forlede af det, da jeg dog selv har viist, at dets Mangler ere större, end at man ubetinget kan fæste Lid til dets Beskrivelse af Saaret. Men Hr. Svedorus gaaer her meget videre, end sund Kritik kan tillade; thi Synsforretningen staar dog unegteligt paa en agtværdig Grundvold, der byder os at troe paa de tre Vidners *Sandfærdighed*. Dette udelukker ikke en betydelig Grad af *Ufuldstændighed*, ja *Unöiagtighet* i enkelte Angivelser, hvortil bör regnes Mangelen paa en *scientifisk* Beskrivelse af Saarets Beskaffenhed, hvorved de angivne Maal blive upaalidelige, om ellers disse Maal virkelig staae saaledes i den *originale* Synsforretning. Men dette berettiger os ingenlunde til at forkaste Alt, hvad denne Synsforretning ellers indeholder; saaledes vil vel endog Hr. Svedorus ikke antage den almindelige Beskrivelse af Ligets Leie og Paaklædning i Kisten for usandfærdig. Men hvad berettiger os da til at erklære *det* for urigtigt, som Vidnerne blot behövede nogen Opmærksomhed for at opfatte, og som de med Bestemthed erklære at have seet. Overhovedet kommer det ved en kritisk Undersögelse an paa, at man ikke *erklærer* Andet for sandt eller for usandt, end hvad man kan *erkjende* som sandt eller som usandt; men i dette Tilfælde mangle vi jo alle Data til at erkjende Synsforretningen for *urigtig* i dette Punkt, medens dens iöinefaldende Mangler give os Ret til at erklære den for *ufuldstændig* i Saarets Beskrivelse.

Dersom ikke Erfaring daglig viste, hvor let Misforstaaelser fremkomme og sætte sig fast, skulde jeg ikke ansee det

fornödent; udtrykkeligen at tilföie hvad enhver opmærksom Læser vil have sagt sig selv, at jeg ingenlunde forfegter det dræbende Skuds Retning fra Höire til Venstre som det eneste Rigtige. Ved en saadan Paastand vilde jeg gjöre mig skyldig i samme Feil, som jeg troer den svenske Udgiver har begaaet at udtale en *bestemt Mening* der, hvor vi kun ere logisk berettigede til en *Formodning*. Men naar man hörer nogle Vidner berette det Ene, andre det Modsatte, naar man indseer, at selv de i övrigt paalideligste Vidner ikke kunne have havt mere end en *Mening* om det Punkt, som her omtvistes, — naar man endvidere maa erkjende, at Omstændighederne tilstede det Ene saavelsom det Andet, saa veed jeg ikke, efter hvilken Logik man kan være berettiget til at forkaste en bestemt Forsikkring af agtværdige Mænd, der kunde og burde vide Beskeed om Sagen. Det er meget muligt, at de dog virkeligen have taget feil; men vi have ikke Data nok til at erkjende Vildfarelsen og kunne altsaa ikke drage en saadan Mulighed med ind i Undersögelsen som en sikker Grundvold for en bestemt Mening. Synsforretningens Ord om Skuddets Retning maa gjælde, indtil man enten af deres egen Natur eller af andre vel overveiede Omstændigheder *beviser* deres Urigtighed, eller indtil en ny Undersögelse af Heltekongens Hoved omstöder dem.

Det var disse Betragtninger, der bestemte mine Yttringer i Nyt Historisk Tidsskrift, ikke nogen Fordom for den ene eller den anden Mening. Dersom Nogen da förer det forlangte Beviis, skal Ingen være villigere end jeg til at underkaste mig. Men fastholdes bör det, at hvad enten Skuddet er gaaet ind af denne eller hiin Side, *kan* Kongen ligefuldt være falden for en *fjendtlig* Kugle.

Odense d. 3:dje December 1847.

C. Paludan-Müller.

Strödda anmärkningar rörande Svenska Kyrkoreformationens historia.

Det har af många antagits, att Gustaf Wasa redan under sitt vistande i Lybeck 1519 och 1520 gjort bekantskap med reformationens läror och för dem fattat tillgifvenhet. Detta antagande grundar sig likväl blott på den förmodan, att han i Lybeck ej kunnat undgå att få kännedom om dem, och på åflandet att framställa svenska kyrkoförbättringen såsom den sedermera på svenska thronen upphöjde Gustafs verk. Att rykten om rörelserna inom tyska kyrkan skulle hafva nått hans öron, medan han ännu vistades inom den mäktiga rike- och handelsstadens murar, är väl högst sannolikt. Men oviset är, hvad intryck de hafva gjort på den om sin egen säkerhet bekymrade ynglingens sinne: och ännu mera oviset, huru mycket af detta intryck om det emottagits, bibehållit sig i hans sinne under den nära treåriga striden för räddningen af eget lif och fäderneslandets borgerliga frihet: en strid som tillräckligt måste hafva upptagit hans tid och alla hans tankar.

Men ett intryck hade han emottagit ifrån denna tid och sin förut vunna erfarenhet, och detta var hatet emot hierarkien, som i denna strid, och vid Stockholmska blodbadet och förut under Sten Sture d. y:s tid i Gustaf Trolles person visat en tillgifvenhet för Kalmare-unionen, som numera i de fosterländskt sinnades ögon ansågs som förräderi mot fäderneslandet. Detta hat tillhörde likväl icke honom ensam, och icke hierarkiens utrotande, utan dess inskränkande inom tillbörliga gränser "att riket icke af biskoparne måtte hafva någon fara", var grunden till besluten vid Vesterås riksdag 1527.

Huru mycket verkligt andeligt behof haft del i konungens öfvergång till protestantismen, som ock skedde blott småningom och utan att på länge vara offentligen förklarad, är omöjligt att afgöra. En tanke, ett syfte och sträfvande uppfyllde hans själ och upptog hans verksamhet, nemligen att återställa fäderneslandets frihet och sjelfständighet och att trygga den thron, på hvilken Gud genom stora faror och underbara skickelser upphöjt honom. Detta bemödande sammanväxte med allt hans tänkande och lefvande. Sveriges frihet och kyrkans ställning, hans egen konungsliga värdighet och fromhetens kraf på hans hjerta smälte i hans handlingssätt tillsammans, och om erfarenheten gjort honom afvog emot kyrkans yttre makt, så kan lika litet detta framställas såsom enda bevekelsegrunden till hans förfarande med kyrkans förbättring, som han kan sägas dermed hafva begynt, föranledd af blott andeliga skäl.

Det är ganska vanligt att tilldela konung Gustaf än stort beröm, än strängt klander för det att han skulle genom sin vilja och makt hafva genomdrifvit förändringen inom svenska kyrkan, för hvars utförande de män, som härvid biträdde, skulle hafva varit nästan blott viljelösa redskap. En närmare blick på Gustafs lif och sinnesart ådagalägger oriktigheten af dessa omdömen. Konungen var uppbrusande och häftig, men ock, såsom alltid sådana menniskor, böjlig och lätt att leda för dem, som förstodo att vinna hans förtroende. Vid dessas förslag och verksamhet lade han i vågskålen vigten af sin konungsliga makt och myndighet, ehuru äfven detta merendels med strängt återhåll, och blott så vida han insåg förändringens nytta, och sitt folks mognad för att densamma mottaga. En envåldsherrskares bestämda vilja hade icke låtit verket så långsamt framskrida, att det behöfde till sin fullbordan tvenne menniskoåldrar, att först efter ett tredjedels århundrade efter hans död, hans fjerde efterträdare på Sveriges thron kunde derpå trycka fullkomningens insegel.

Svenska kyrkoreformationen till och med år 1593 har tre perioder. Den första går till 1541: dess verksammaste män voro Laurentius Andreæ och Olaus Petri. Den andra 1541—1573, under hvilken tid, en tid af större lugn efter

den första stormen, Laurentius Petri stod i spetsen för kyrkan. Den tredje, 1575—1593, under hvilken tre olika partier kämpade om väldet, intill dess protestantismen vann fullkomlig seger.

Först ifrån riksdagen i Strengnäs 1523 börjar rörelsen inom svenska kyrkan ådraga sig större uppmärksamhet. Olaus Petri hade, sedan han efter återkomsten ifrån Wittenberg blifvit anställd hos biskopen Matthias Gregersen i Strengnäs, 1520 fått ett kanonikat vid Strengnäs domkyrka och af denne biskop blifvit, så snart Olaus fyllt 23 år, vigd till diaconus; hvilken vigning, omkring sex veckor före biskopens mördande i Stockholms blodbad, kanske var dennes sista embetsförrättning i sitt stift och testamente till kyrkan. Olof spridde derstädes genom föreläsningar och predikningar reformationens läror, för hvilka äfven kapitlets mest betydande man, erkedjeknen Laurentius Andreæ blef vunnen. Konungen blef uppmärksam genom predikningar, hvilka han hörde af Olofs lärjungar, och fick af Laurentius Andreæ upplysning om dessa lärors betydelse och om kyrkans emot Guds ord stridande inkräktningar och lärosatser.

Straxt efter riksdagen i Strengnäs 1523 antog konungen Laurentius Andreæ till sin kansler. Om honom talar Johannes Magnus, den ifrån sitt fädernesland flyktige erkebiskopen, med all den bitterhet, hvarmed en lidelsefull man bedömer en motståndare, mot hvilken han förlorat sitt spel. Han skulle i Rom hafva blifvit uppfostrad ibland "baksluga menniskor, och derifrån ingenting annat hemfört än odogsenhet (ignavia) förenad med en synnerlig elakhet." Rom var visserligen i Innocentii VIII:s, Alexander VI:s och Julii II:s dagar (1484—1513) ingen god skola för en yngling, men Laurentii efterföljande lefnad gifva full anledning att öfversätta Johannis omdöme till motsvarande dygder, då de fullkomligt uttrycka det sedelynne, som af Laurentii verksamhet bevittnas. Vi finna i honom en lugn och trygg man, men på samma gång djerf, tilltagsen, klokt beräknande, och utan skygghet för följderna af godkända grundsatser. På ett annat ställe tillskrifves af Johannes M. åt Laurentius Andreæ fromhet, ehuru "mera till skenet och det utvärtes än dess kraft", och skylles han för

"omåttligt begär efter ära och beröm och förändringar." Johannis skrifter redigerades af hans broder Olaus Magnus, som varit Laurentii medbroder vid Strengnäs domkapitel.

Samma år som Laurentius Andreæ såsom kansler ställdes vid konung Gustafs sida och började leda konungens steg till kyrkans reform, fick biskop Brask underrättelse om Olai kätterska läror i Strengnäs. Decanus derstädes, doktor Nils, hade tillsändt honom några satser, hvilka blifvit antecknade från Olai predikningar. Ifrån denna tid börjar striden mellan erkedjeknen och kanslern, sjelf en kyrkans prelat, och biskopen i Linköping. Äfven denne hade tillbragt sju år af sin ungdom i Rom, men hade icke derigenom blifvit skakad i sin tro på Romerska kyrkans bestånd. Han var en af desse män utan djupsinnighet och omfattande bildning, men med en temligen skarp omdömeskraft, riktad på omedelbar handling, som sky hvarje tvifvel om den bestående ordningens rätt, emedan detta tvifvel förlamar den friska handlingen, störer ett ur klart medvetna grunder och för klart medvetna syften bestämdt görande och låtande. I afseende på kyrkans strider hade han för den nya lärans förkastelse ett enda hufvudsakligt skäl: den påfviska kyrkans sanning var en gång för alla en afgjord sak; att tvifla derpå var redan ett brott. I afseende på borgerliga samhället var hans grundsats, att "vårt rikes frihet hänger på kyrkan och ridderskapet, ithy att allmogen skall alltid lika göra sin årliga skatt, gästning och dagsverke; ty konungens skatt och ingäld bör icke minskas. Och thy, när kyrkan och ridderskapet ej njuta sin gamla frihet på sina bönder, är här ingen frihet taga."

För styrkan och framgången af hans motstånd emot den nya läran ställde sig flere hinder. Ett var den genom konung Kristian den omilde och erkebiskop Trolle föranledda förvirringen. Brask älskade fäderneslandets och kyrkans frihet, i den mening vi nyss sett honom förklara denna frihet. Denna kärlek förband honom med Gustafs, befriarens, sak. Men denna förbindelse försvagade honom i motståndet emot de män, som njöto konungens beskydd. — Ett annat hinder var bristen på sedlig renhet och styrka i handlingssätt och syften. Det var detta jesuitismens frö, som länge grodde inom den

gamla kyrkan innan den lärt sig inse att våldets tider voro förbi, som förmådde biskop Brask att genom hemliga förbehåll urskulda sin eftergifvenhet för yttre tvång. På detta sätt räddade han sitt lif 1520 genom att uppvisa sin hemliga protest emot afsättningsdomen öfver G. Trolle. År 1527 försökte han samma medel. Att lida och umgälla som en god Jesu Kristi stridsman, föll icke denna kyrkans kämpe in.

Ett tredje och mäktigt hinder var Johannis Magni uppträdande. Denne man, som varit den yngre Sten Stures ombud vid romerska hofvet, och efter hans död emottagit en lärareplats i Brindisi i Italien, återvände, sedan ryktet om Stockholms blodbad nått hans öron, till Rom och uppträdde inför påfven såsom oombedd förespråkare för sitt betryckta fädernesland och dess kyrka. Af sin fordna lärare vid universitetet i Leyden, påfven Adrian VI, sändes han som påflig legat till Sverige, der han infann sig vid riksdagen i Strengnäs 1523. Men snart snärjdes han i de trasslade förhållandena. Rättskaffenshet, foglighet och ett välmenande sinne äro nödiga egenskaper för den, som har sig förelagd den brydsamma uppgift, hvilken det nu tillhörde Johan att lösa. Han egde dessa egenskaper. Men han hade ock tvenne fel, och dessa bland de farligaste för en man i hans ställning: dessa voro obeslutsamhet och fåfänga.

Icke alldeles obesmittad af den halfhet, som frätte på kyrkan, var han en af dessa medelvägsmän, som i starka partitider blifva en lekboll för begge partierna. Från ena sidan sköts han fram af Brask, som var oförfärad så länge han sjelf stod bakom, från andra sidan höll Gustaf I honom tillbaka genom sin saks rättmätighet i många hänseenden, äfven ur påfviska kyrkans synpunkt, och kanske genom de lysande utsigter, som öppnades för Johannes sjelf: erkebiskopskräklan var en krok, hvarpå några år förut äfven Arcimbold, siste påflige legaten före Johannes, hade fastnat. Af Johannis vacklande kom, att, när han sjelf ville resa, behöll konungen honom qvar, och när han ville qvarstanna, blef han bortskickad *).

*) Theiner, hvilkens arbete "Schweden und seine Stellung zum heiligen Stuhl" etc. svårligen kan få annan egenskap än att vara ett

Johannes var ock lärjunge af och ombud för den påfve, som öppet bekände, att Lutherska kätteriet var ett himmelens straff för påfvars och prelaters synder, och som lofvade förbättring. I Sverige som annorstädes var man ej sen att taga fasta på detta löfte.

Ifrån denna tid är det, som Laurentius Andreæ började taga hand om kyrkans reform i Sverige, i konungens namn.

Sedan nye biskopar blifvit valde till de lediga stiften, inberäknadt Upsala, hvars innehafvare påfven ännu ej dömt sitt embete förlustig, och Skara, som han bortlofvat åt en främling, skref konungen och begärde de nyvaldes bekräftelse af påfven, och derjemte, *att alla afgifter till romerska stolen för deras bekräftelse måtte efterskänkas.* I detsamma hitkom en påflig befallning att åter insätta erkebiskop Trolle i sitt embete. Nu svarade konungen i skarpa ordalag. "Vi hade länge väntat, helige fader, för att se, hvad Romerska påfven skulle företaga mot konung Kristian för biskoparnes orättvisa dödande, och nu tager apostoliska stolen nämnda erkebiskop, förnämsta medverkaren till det gudlösa mordet, i försvar." ... Ville påfven icke afse svenska kyrkans billiga önskningar, så skulle han snart förnimma, "att", säger konungen, "i anseende till apostoliska stolens försumlighet, Svenska kyrkan på något sätt reformeras genom vår konungsliga myndighet. Gud är vårt vittne, huru gerna vi ville, att sjelfva kyrkan genom eders helighets myndighet och enligt de heliga fädernes stadgar sattes i bättre skick, då det är alldeles nödvändigt, att ju förr desto hellre reformationen sker i det andliga och verldsliga ståndet."

Dessa bref och ett par andra voro på konungens befallning kontrasignerade af kanslern Laurentius Andreæ, hvilken således genom denna åtgärd iklädde sig ansvaret för brefvens

---

paskill, eller, om man vill erkänna det som historiskt arbete, ett af de uslaste i sitt slag, gör mycket väsen af att Gustaf I skulle hafva år 1523 utfärdat ett förbud emot Lutherska kätteriet. Man finner väl att legaten uppsatt ett förslag på latin till sådant, hvilket äfven meddelades Brask till granskning. Men att det blifvit kungjordt, dertill finnes ej ringaste spår.

innehåll, och då äfven med allt skäl anses hafva gifvit dem både innehåll och framställningssätt.

Det första af de anförda brefven skrefs i Stockholm d. 14 Sept. 1523, samma dag påfven Adrian dog i Rom: det andra d. 1 Oktober, då ännu ingen efterträdare var vald. Vid sin framkomst mötte de, åtminstone det sednare, Klemens VII, som d. 19 Nov. uppstigit på romerska stolen, och med honom Roms gamla statskonst, att ingenting efterskänka.

Begäran om eftergift af annaterna och andra afgälder afslogs ifrån Rom, och frågan derom, som äfven förebades på herredagar, var, jemte de ofvan antydda svårigheterna i afseende på Upsala och Skara, orsaken till biskoparnes uteblefna vigning, och kyrkans deraf förorsakade redlöshet, till dess efter 1527 konungen ansågs ej längre behöfva vänta på bekräftelse från Rom, hvilken man ock redan förut påtänkt att icke afvakta*).

Under det sakerna fortgingo i Sverige, under fortfarande beskydd för evangelii predikan, och då och då ett ingrepp i kyrkans förmenade frihet, hvilken dock ej led mera, än den äfven ofta förut af verldsliga makten haft att lida, riktade sig missnöjet öfver reformationens grundsatser allt mera emot Laurentius Andreæ.

Honom gifver biskop Brask skulden för konungens afvoghet mot hierarkien. Redan 1524, vid ett missförstånd mellan konungen och Brask, rörande hospitalstionden i Söderköping, yttrar denne i bref till Johannes M., det han ansåg sig icke hafva dermed förtjent något ondt, "så vida icke mäster Lars så för godt finner, hvilken med vår Herres tillstädjelse styrer med detta och annat." Ett halft år före Vesterås riksdag, i December 1526, skref han till sin ombudsman i Rom, att han ville låta verkställa påbuden i det förmanings- och hotbref, som påfven Klemens slutligen sändt till Sverige, och att han hoppades på konungens bistånd, hvilkens hjerta var

*) Biskop Magnus i Skara blef aldrig erkänd af Rom. Johannes M. vigdes först 1533, då således ändtligen Rom gaf Trolles sak förlorad, sedan Laurentius Petri redan två år förut här i Sverige blifvit vigd till Upsala kyrka. På samma gång funnos då tre vigde erkebiskopar af Upsala.

i Guds hand, som nog förmådde af en Saulus göra en Paulus, om onde rådgifvare från honom aflägsnades.

Men icke biskop Brask ensam gaf Laurentius skulden att leda konungens steg. Vid konungens harspråk med allmogen våren 1526 på gamla Upsala högar, då missnöje yttrades öfver hans förslag att upphäfva klostren, begärde allmogen att få kanslern till sig utlemnad. Efter de afgörande stegen i Vesterås och Örebro 1527 och 29, vid upprorsförsöket i Småland och Vestergötland, skrefvo konungens fullmäktige, som voro nedsände att stilla allmogen, att mycket klagades öfver mäster Laurentius och mäster Olof m. fl., att mäster Lars tagit mycket före med dessa kloster och annat, "och snarast sagdt, han hafver vållat all denna ovilja meneman hafver till eders nåde, och vore bättre, att han blifver näpst allena, än månge man skulle njuta honom ondt åt: han hafver först gifvit råd, att det skulle uttagas hvad i kloster varit hafver."

Äfven Possevin underrättar påfven på 1570-talet, att Gustaf I af en svensk archidiaconus och några andra blifvit förledd att införa Lutheranismen.

Slutligen gifver sjelfva anklagelsen emot Laurentius Andreæ icke otydliga vinkar, att ibland hans fel vore äfven det att hafva infört konungen på reformationsbanan, sjelf hafva egenmäktigt handlat i konungens namn, och till slut velat hämma konungens verksamhet, då denne gick längre än nu Lars ville.

Efter flera förberedelser kom under denna tid saken till afgörande 1527. Den plägar framställas som ett våld på hierarkien. Dock voro sinnena förberedda genom predikan och skrifter af *kaniken* i Strengnäs Olaus Petri, var planen till riksdagsbeslutet efter största sannolikhet uppgjord af kyrkans *prelat*, erkedjeknen i Strengnäs och Upsala Laurentius Andreæ, och då ständerne voro förbistrade och rådville, uppsteg valde *biskopen* Magnus af Strengnäs, "klappade ljud, beddes lof af höga och låga att han måtte tala, att de ville värdigas höra honom tåleligen", och förklarade, det ett barn kunde finna, att man nu ej kunde skilja sig från konung Gustaf, och att kyrkan undanbad sig ett beskydd, som skulle

vara riket till skada. Det var denne biskops tal som försonade partierna, och förmådde ständerna till eftergift. — Adeln hade af reduktionen största fördelen; men anmärkningsvärdt är, att motståndet vid detta riksmöte var starkast inom adeln, och att det första uppror, som derefter utbröt, och yrkade att reformen inom kyrkan måste fort stäfjas innan det blefve för sent, var till stor del adelns uppror.

Ett och tvåtredjedels år efter Vesterås riksdag hölls det märkvärdiga mötet i Örebro, som beslöt läroreformen, sedan i Vesterås man blott hade beslutat, att Guds ord skulle rent predikas. Likväl nämnes ej med ett enda ord i de offentliga handlingarna Luthers lära, och det var blott formen, man bestämde, genom förordnande om predikningar och bibelns läsning och skolors besökande, och kyrkobrukens förklaring. De namngifna personer, som deltogo i dessa beslut voro, inberäknad Laurentius Andreæ, mötets president, på erkebiskopsstolens vägnar, och konungens fullmäktige, till antalet fyratio *), af hvilka tre biskopar, fyra andre prelater och utom dessa femton kaniker, elfva kyrkoprester, bland hvilka många äfven voro kaniker, från stiftens förnämsta församlingar; tre predikanter, till hvilka vi räkna Olaus Petri, och åtta munkar. *Flertalet stod således på platser, hvilkas grund genom reformationen vacklade.* På besluten i Vesterås och Örebro stödde konungen sitt handlingssätt, åberopade dem idkeligen, och med icke mindre utan snarare med större skäl, än om något annat lands kyrka, kan om den svenska sägas, att *reformationen icke påtvingades den, utan att den reformerade sig sjelf.* Medgifvas må, att konungen stundom gick utöfver besluten, och att äfven missnöje försperdes inom kyrkan, men detta lärer väl icke i det ringaste afvika ifrån menskliga sakernas vanliga gång, så snart en kraftig vilja finnes, och en gammal bildning skall förändras.

Vi måste förbigå läroreformens utveckling, hvilken mr. Olof hade på sin del, under det mr. Lars förnämligast sysselsatte sig med författningens förändring. Sedan nya testa-

*) "Flera andra klerker" sägas ock hafva varit närvarande. Från Åbo stift synes ingen hafva varit med.

mentets öfversättning utkommit 1526, började först 1527, näst före riksdagen i Vesterås, Olof framträda som skriftställare, manad första gången af en i Warberg född, inom danska reformationshistorien ryktbar karmelitermunk, Pål Eliëson, hvilken länge äfven med uppmärksamhet följde händelserna i Sverige, hvarifrån han på möderneт härstammade. Olofs första skrift var ett försvar för Luther. Snart derefter kom hans och doktor Peder Galles*), kämpens för påfviska kyrkan i Sverige, märkvärdiga svar på de tolf spörsmålen.

Men året 1528, mellantiden mellan riksmötet i Vesterås och kyrkomötet i Örebro, blef isynnerhet utmärkt genom en mängd skrifter af Olof och en af Laurentius Andreæ, alla förträffliga och ännu läsvärda. Vid upproret 1529 klagades ock öfver de kätterska skrifter som året förut blifvit spridda. Efter Örebro möte, och på föregifven grund af dess beslut utkom svensk handbok 1529, och då dalkarlarne 1531 beklagade sig öfver messans hållande på svenska i Stockholm och andra städer, svarades ifrån Stockholm dermed, att messan utgafs af trycket, och att Stockholms borgerskap erbjöd dalkarlarne att från hvarje socken skicka ett eller två ombud till staden, hvilka en tid der skulle af borgerskapet få fri kost och täring, medan de öfvertygade sig att med gudstjensten der gick skickligt och ordentligt till. — Psalmer och predikningar på svenska spriddes ock vid denna tid.

*) Man synes stundom vilja antyda, att Gustaf I:s åtgöranden förstörde lärd bildning. Att Sverige hade många bildade män både vid reformationstiden och förut är sant; men denna bildning hade icke blifvit författareverksamhet. En ende man, doktor Galle, framträdde att med pennan försvara påfvedömet, och denne trugades fram, och var sjelf icke utan vankelmod. — Brask ville blott öfversätta utländska skrifter.

Redan Messenius omtalar ryktet, att den berömde doktor Eck ifrån Ingolstadt, Luthers nitiske motståndare skulle 1526 hemligen kommit till Sverige, och blifvit jemte Johannes M. fängslad i Stockholm. Denna sedan ofta upprepade sägen har förmodligen den grund, att i Upsala kapitel var åtminstone tio år förut en kanik, en doktor Johan Eck, och det var väl denne, en annan person än kanslern i Ingolstadt, som fängslades jemte erkebiskopen. Se Handl. till Skand. hist. 24, 67 jfd. med 18, 341.

Intet allmänt påbud anbefallte förändringarnes införande. Det skedde blott småningom i den mån biskoparne och presterne sjelfve blifvit vunne för dem, och lyckats öfvertyga sina åhörare om deras billighet, eller försvaga deras motstånd. I Skellefteå t. ex. i Vesterbotten försöktes med svenska messans införande 1536: "den var då icke mycket välkommen." Först ifrån 1544 började derstädes vid nattvarden både bröd och vin utdelas ibland folket. Från andra ändan af riket klagade Smålänningarne 1542, att monstranser och prydnader försvunnit ur kyrkorna: "det var snart så ljuft att gå uti en öde skog som i en kyrka", och begärde att med messan m. m. skulle gammal sed hållas, "ty ett barn kunde snart vid en dyngevagn hvissla en messa fram."

Bland de saker, som gingo allmogen mest till sinnes, voro de plundringar, som tid efter annan öfvergingo kyrkorna. De äro en af svenska reformationens skuggsidor. Åren 1523 och 1530 infordrades bidrag för Lybeckska gäldens betalning. De synas dock mera, i hänseende till mängden af silfver som gafs, hafva blifvit vid folkets goda vilja, till dess Tyskarne förstodo att häri bättre tillfredsställa konungens omättliga lystnad. År 1540 hopsamlades af G. Norman utom guld och klenoder, hvarvid helgonbilderne afklăddes sina prydnader, ifrån alla bondkyrkor i Vestergötland och Östergötland, mellan 7 och 8000 marker dels förgyldt, dels oförgyldt silfver. År 1545 gillas, "efter silfret icke må brukadt varda efter det gamla väsendet" biskop Henriks af Vesterås anbud att uppsända kyrksilfver. Ännu 1558 gjordes insamling ifrån kyrkorna i Åbo län, hvilka, att döma af den rika tillgången, dittills varit skonade. Der lemnades dock vid hvarje kyrka något qvar: i Sverige brukade många kyrkor i Johan III:s tid tennkalkar.

Men vi måste vända oss till en tafla, hvilken man nu för tiden brukar måla med mörkaste färger, nemligen konung Gustafs förfarande med undervisningsverken och folkets bildning. Oss synes taflan, sådan sjelfva denna tid gifver den, icke vara så mörk. Upsala akademi upplöstes, det vill säga, den delade ljuft och ledt med Upsala domkapitel, utom hvilket den sannolikt hade hvarken lärare eller inkomster. Min-

nen äro förvarade af föreläsningsverksamhet derstädes på 1480-talet, sedan nästan försvinna de. Sjelfva saknaden af underrättelser om universitetet tyckes vara ett bevis, att det snart upphört att mera än till namnet finnas. Få eller inga lärare omtalas, ingen enda man framstår såsom dess lärjunge, intet ord förekommer derom, att detta universitet öfvat sin rätt att promovera. De svenske män, som sökte lärd bildning, begåfvo sig till utländska universiteter, och till de närmaste så fort sådana i norra Tyskland uppstodo: af alla, som före och vid början af konung Gustafs tid hade förvärfvat akademisk lärdomsgrad, förmäles ingen enda hafva förvärfvat den i Upsala: universitetets privilegier äro dess enda minne. Icke heller känna vi det ringaste om inkomster, om hvilka dock borde vara bekant, hvadan de kommit, och hvart de tagit vägen.

Är vår förmodan riktig, att ifrån dess första stiftelse universitetet icke hade inkomster eller lärare utom Upsala kapitel, så är orsaken dertill, att denna inrättning dog så snart efter dess födelse, lätt förklarad af erkebiskoparnes ständiga inveckling i de nästan oafbrutna borgerliga striderna, hvilken äfven för kapitlet medförde mycket bekymmer och oro, eller af kapitlets oförmåga eller ovilja att uppehålla undervisningen.

Gustaf I upplöste icke universitetet. Hans fel skulle då blifva att icke hafva upprättat ett sådant. Derföre klandrades han ock i sin lifstid både in- och utländes. Men när man besinnar de strider, han hade att kämpa de första tjugo åren, den nybildning, han måste gifva åt kyrkan, det förhöjda kraf på bildning, kyrkans och statens *omedelbara* tjenst nu hade, och som till denna tjenst genast kallade alla landets andeliga krafter, och lägger man dertill, att han skulle, åtminstone till mesta delen nystifta, icke ombilda ett universitet inom sitt fädernesland, så tvekar man icke att godkänna de ursäkter, konungen sjelf för sig anförer*). Att fordra att han skulle göra allt, och icke efter långvarig strid och verksamhet tröttna, är ock att af honom fordra en större storhet, än menskligheteus häfder vanligen bevittna äfven om dess ut-

*) Se hans bref till Nils Månsson d. 1 Aug. 1538 i Thyselii Handl. till Sv. reformationshist. I, 101 ff.

märktaste män. — Den första begynnelsen af universitetets verksamhet efter konung Gustafs tid ligger, åtminstone ännu, i mörker. Den börjar synas under de få åren, Erik XIV satt på thronen, och ovisst kan vara, om den icke går tillbaka till Gustafs sednare regeringstid *).

Men huru behandlade konung Gustaf de skolor, som funnos vid alla domkapitel, och klosterskolorna? Vid verkställandet af den år 1527 beslutna reduktionen synes en allmän regel hafva legat till grund, ehuru många undantag skedde. Den indragna tionden ingick i kronans uppbörd; ränteklostren lemnades i förläning till riddersmän, blefvo kronogods. Tiggeklostren förvandlades till hospitaler. Domkyrkornas kanonier anslogos dels till skolväsendet, dels åt studerande hemma eller vid utländska universiteter, dels slutligen till löner i konungens kansli, de enda embetsmannaplatser utom kyrkan, för hvilka lärd bildning fordrades, och hvilka äfven förut ofta innehades af kaniker med bibehållande af deras prebenden.

Domkyrkoskolorna blefvo icke upplösta. I konungens första föreningar med domkapitlen efter Vesterås recess ingick förbindelsen att uppehålla skolan, ofta gjordes särskilda anslag för skolmästaren, mötesbeslutet i Örebro 1529 förutsätter deras fortfarande tillvaro, konungen begärde tid efter annan att ifrån dessa skolor skicklige män skulle lemnas till hans kansli, och Laurentius Andreæ uppmanar till vaksam omsorg om skolorna. Många konungens bref finnas ock, som anordna underhåll för studerande vid utländska akademier i theologi, lagfarenhet, medicin m. m., och då bevis förekomma, att sådana anslag äfven varit gifna åt män, om hvilka i de officiella handlingar, som i riksarkivet förvaras, intet förekommer, så synas dessa anslag hafva varit flera än man känner. Från och med år 1529 promoverades till filosofie magistrar vid Wittenbergs universitet tjugufyra svenske män före Gustaf I:s död.

De skolor, som funnos vid klostren, måste naturligtvis med dessa försvinna, helst som de icke hade någon bestämd

*) Månne Messenii uppgift (Scond. illustr. 5, 86) och Hvitfeldts (Krön. s. 1512), att konungen år 1540 förnyade Upsala universitet, är tagen helt och hållet ur luften?

inrättning. Vi veta icke heller, huru med dessa var beskaffadt vid början af konung Gustafs tid. Man skulle förmoda, att undervisningsanstalter funnits vid de många och rika cistercienserklostren; men dervid uppstår den betänklighet, att inom dessa bildningen vid denna tid djupt förfallit hos den helige Bernhards lärjungar. Icke allenast klagas öfver det ringa antal munkar, dessa kloster ännu hade, och öfver sedligt förfall inom dem, utan ock, om deri skulle vara öfverdrift, måste förekomma besynnerligt, att denna orden ej hade ombud vid Örebro möte, samt ännu mera, i fall häri skulle vara mannamån, att, då Johannes M år 1525 utdelade nya testamentet till öfversättning ibland domkapitlen och några munkordnar, förbigicks den orden, som inom landet hade de flesta och, utom Vadstena, de rikaste stiftelserna. Men hvad de öfriga ordnarna angår, så är onekligen förhastadt att fördöma Gustafs åtgärder, innan man vet, hvilka bildningstillfällen för landets barn gingo genom klostrens upphäfvande förlorade, eller innan man visat, huru det varit möjligt att förekomma den brytning, som nya förhållanden måste medföra.

Två enstaka bevis förefinnas, som ådagalägga bildningens förfall. Det ena är ett konungens bref af år 1533, hvari han klagar öfver allmogens obenägenhet att sätta sina barn i skola. Men här antydes icke bristen på skolor, och klandret vore nog bakvändt, om sådana saknades: och det var befarad brist på prestämnen, som föranledde konungens skrifvelse. Det andra är ett bref ifrån Göran Gylta 1534, hvari han med mörka färgor skildrar lärdomens tillstånd i Sverige. Gylta vistades utomlands, och det är ej enda gången man hörer sådana omdömen om deras fädernesland af svenskar, som ogilla allt hvad de finna olika med främmande sed och skick. Han saknar ock isynnerhet högre lärdom och bildning, hvilken af antydda skäl dels ej fanns ens till det mått, hvartill den varit möjlig för denna tid, dels, om man fordrar den till en sådan höjd, att svenske män inverkat på den allmänna europeiska lärda bildningen, här hemma aldrig förut funnits, och ej heller på lång tid efteråt fanns.

Konung Gustafs söner hade fått en vårdad uppfostran. Bland den högre adeln hade många, hvilkas ungdom faller

inom Gustaf I:s och Erik XIV:s regering, mottagit lärd bildning. Ett icke ringa antal af kyrkans män i början af Johan III:s tid utmärka sig genom stor lärdom. Och dessa frukter af Gustaf I:s dagar vittna, att konungen ej nedtryckte sitt folks odling.

År 1539 inkom till Sverige G. Norman ifrån Tyskland, förordad af Luther och Melanchthon, ämnad till prins Eriks lärare, snart äfven brukad i kyrkans och statens vigtigare angelägenheter. Året förut hade hitkommit tyske äfventyraren Peutinger eller v. Pyhy. Desse män, och icke minst den sistnämnde, vunno konungens förtroende. Konungen synes redan hafva börjat blifva missnöjd med sin förnämsta rådgifvare i kyrkoreformationens angelägenheter, Laurentius Andreæ, hvilken ock stundom ville tillbakahålla honom, då han alltför raskt ingrep i kyrkans bestående författning. Redan 1530 förekomma yttranden af Laurentius, som förråda missbelåtenhet med konungens dröjsmål att dels insätta erkebiskop i Upsala, dels låta viga de redan valda biskoparna. Den enda ursäkt han derföre fann, var den förmodan, att konungen ville afvakta utgången af tyska protestanternas öde vid riksdagen i Augsburg. Och ännu mera måste Olaus Petri, hvilkens mod alltid förblef en ynglings öfvermod, och som aldrig lärde att styra och hejda sig sjelf, ofta blifva honom besvärlig. Kommo så de begge utländningarne, och funno allting förvändt inom landet. Kyrkoförbättringen hade ingen väg hunnit, utan borde vida allvarligare och grundligare företagas, och statsförvaltningen inrättas på helt annat sätt. För reformen i den sednare gafs ett prof genom regementsformen i Vestergöthland, utfärdad 1540. För att befordra den förre, utfärdades för Norman d. 8 Dec. 1539, ett förordnande, uppsatt på en halftysk knappt begriplig rotvälska, förmodligen af Peutinger, att vara konungens ordinator och superattendent. Till dennes adjunkt förordnades biskop Henrik i Vesterås, en norrman och f. d. dominikanermunk*). Ordinatorn skulle hafva uppsigt öfver bisko-

*) Äfven biskop Skytte i Åbo hade varit dominikanermunk. Så ock Nicolaus Andreæ, som en tid var medhjelpare åt biskop Petrus Magni i Vesterås, och den bekante Claudius Hvit m. fl.

parne och presterskapet, se till att de förde folket till ljuset och Guds ord, och flitigare, än hittills skett, på predikstolarne undervisade och tillhölle undersåtarne till kärlig frukt, frid och hörsamhet emot deras timliga öfverhet. Alla andelige och predikanter skulle af honom med konungens öppna mandat och edikt i sina embeten insättas, af honom examineras och visiteras, äfven afsättas med konungens vetskap, o. s. v. Sammanställer man denna förordning med det sätt, som anordnades i regementsformen i Vestergötland, så visar sig, att näst konungen och hans råd skulle ställas ordinatorn med sin adjunkt, under honom i de af honom visiterade delarna af landet konservatorer, och under dessa seniorer: desse inträdde i biskoparnes och häradsprostarnes ställe, ehuru det ej är kändt, om konservatorerne och seniorerne skulle vara andelige eller verldslige.

Detta var ett försök att på något sätt omstöpa svenska kyrkoförfattningen till någon likhet med hvad den inom tyska protestantiska kyrkan af nödtvång måste blifva, med möjligast starka afbrott ifrån det förut bestående. Biskoparne skötos åt sidan, och man kan ej finna att något blef dem öfrigt att göra, om icke möjligtvis prestvigningen. Ordet prest försvinner och utbytes emot de ifrån Tyskland lånade benämningarna andeliga och predikanter.

Norman hade redan visiterat i Vestergötland före April 1540: i Östergötland sannolikt sommaren samma år. Följande året var biskop Henrik förordnad att visitera i Småland. Vi hafva redan anmärkt den rika skörd af silfver och dyrbarheter, som var frukten af dessa visitationer. Huru mycket deras framfart bidrog till missnöjet i södra Sverige vid denna tid, och föranledde smålänningarnes klagomål öfver kyrkornas nakenhet, våga vi icke med bestämdhet afgöra.

Snart öfvertygade sig konung Gustaf, huru litet dylika omstöpningar voro efter hans folks sinne, äfventyraren Peutinger visade sig ovärdig hans förtroende, och ehuru Norman begagnades i statsvärf lemnades kyrkans inre reform till mesta delen i den nu i hela sin storhet framträdande Laurentii Petri hand.

De tvenne förste reformatorerne hade nu fallit. År 1539 började emot dem en rättegång för högmålsbrott. Anklagelsepunkterna, till hvilka ett utkast ännu förvaras, uppsatt, af Peutingers hand, gifva ej full visshet för att bestämma desse mäns brottslighet; men ganska starkt framlyser missnöjet med Laurentii Andreæ egenmäktighet i reformationsverket, både i att först föra framåt och att sedan hålla tillbaka. De dömdes till döden d. 2 Januari 1540. Laurentius friköpte sig med en betydlig penningesumma af egna medel, Olof med en dylik, sammanskjuten för att rädda den älskade läraren af hans församling i Stockholm. Lars afträdde från denna tid från det verksamma lifvets skådeplats. Olof fortsatte ännu sin verksamhet, ehuru med bruten kraft. Ännu sedan måste han dock emottaga förmaning från konung Gustaf, att "icke alltid hugga så mycket på öfverhetens sköld som han plägar." Begge afsomnade i April månad 1552, på en gång lemnande den verld, der de i endrägt samverkat för samma höga ändamål.

Desse män voro stormen och jordbäfningen. Mellanspelet af Peutingers och Normans reformförsök skulle vi vilja kalla elden. Ljudet af det sakta vädret var Laurentius Petri.

En stor klokhet låg deruti, att då en reformationen tillgifven man skulle upphöjas på svenska kyrkans främsta plats, Upsala erkebiskopsstol, ingendera af de partimän, som dittills gått i spetsen för förändringen, dertill valdes. Detta val var i öfverensstämmelse med konungens önskan, men då Laurentius af det i Stockholm församlade presterskapet år 1531 utsågs, enligt uppgifter som kunna anses trovärdiga, med ett antal röster, "som voro väl på annat hundrade" *), och af de få röster som frångingo honom, de flesta tillföllo Laurentius Andreæ, så lär man kunna kalla detta val, som i spetsen för kyrkan ställde en protestant, kyrkans fria val.

Laurentii Petri lif före hans val till erkebiskop är nästan alldeles obekant. Äfven de tio första åren af hans embetsförvaltning äro temligen obemärkta. Han visiterade i sitt vidsträckta stift, och sysselsatte sig, "jemte flera andra, som med honom i detta arbetet voro", med bibelns öfversättning. Den-

*) Rasmus Ludvigssons Krönika.

na öfversättning framlemnade han fullbordad år 1541. Nya testamentet hade utkommit redan 1526, enligt den allmännaste förmodan öfversatt af Laurentius Andreæ. Äfven denna öfversättning var nu å nyo granskad, och en förändring hade deri skett, som är högst betecknande för svenska kyrkans skaplynne. År 1526 brukas i nya testamentet för ordet presbyteri ordet äldste, såsom äfven Luther i sin tyska öfversättning tolkar det. Men i 1541 års öfversättning insattes i stället ordet prest: en förändring som synes antyda en önskan att icke för långt aflägsna sig ifrån den äldre kyrkans åsigter och författning. Förändringen faller så mycket mer i ögonen, som den framträder omedelbart efter de Peutingerska förordningarna, som endast tala om andeliga och predikanter, enligt protestantiska Tysklands bruk, hvilket lemnar ordet prest ensamt åt romerska kyrkan.

Laurentius förestod erkebiskopsembetet i fyratiotvå år. Efter tio år framträder han 1541, ställande sig icke blott i värdighet, utan ock i verksamhet och inflytande, på kyrkans främsta plats. Det första steget var den fullbordade svenska bibeln. Det sista steget var trettio år derefter den första svenska protestantiska kyrkoordning, utgifven 1571, antagen på ett kyrkomöte i Upsala 1572, året före erkebiskopens död. Mellantiden var icke lugn, ehuru lugnare än de tjugu år, hvilka föregingo, och de lika många som efterföljde. Laurentius var på en gång mild och allvarlig, undfallande så mycket hans samvete tillät, men fast och orubblig, der öfvertygelse eller samvetspligt fordrade fasthet. Så i förhållande till konungen, då fråga var om hans tredje förmälning. Så ock vid striderna inom kyrkan. Dessa rörde vid denna tid isynnerhet H. H. Nattvard: de olika åsigterna af förhållandet mellan brödet och vinet och Kristi lekamen och blod medförde äfven flera med häftighet omtvistade frågor om lämpligheten eller ens lofligheten af flera kyrkobruk vid messan. Laurentius Petri vidhöll orubbligt den grundsats, att ingenting borde införas eller borttagas derföre att annorstädes så skett. Man borde afse hvad här vore lämpligt och nyttigt, blott att ingenting vidhölles eller infördes, som stridde emot Guds ord. Så snart man var förvissad att icke hafva Guds ord emot sig, borde man icke fråga efter

klandret öfver olikhet med andra länders bruk eller de förändringslystnes missnöje. "Ty hvar finner man någon tid någon så säll, att han allom allt kan göra till nöje?" Reformationen fortgick med betänksamma steg, och utan att ännu hafva för lärobegreppet ett bestämdt mål eller en bestämd föreskrift. Augsburgiska bekännelsen omnämnes i skrifter från denna tid, men icke såsom svenska kyrkans trosbekännelse. Äfven författningen var temligen vacklande. Konung Gustaf hade börjat sönderdela stiften, och insatte tillsynesmän, som skulle med biskoparne dela stiftsstyrelsen. Men obestämdt var lemnadt, huru dessas förhållande var till den egentliga biskopen.

Redan före Laurentii Petri död hade påfvedömet börjat vinna ny styrka genom jesuiterorden. Inom den förverldsligade påfviska kyrkan upplifvande pietismen på ett sätt, som öfverensstämde med denna kyrkas riktning och anda, i det yttre sträfvandet sättande listen i våldets ställe, sjelf yngre än reformationen, och såsom den nya tidens barn oförhindrad att med protestanterna ogilla de onekliga missbruken, som föranledde reformationen, blef denna orden påfvedömets räddare och alltsedan dess förnämsta stöd. Jesuitkollegier utställdes som skyddsvakter öfverallt, hvarest ännu något var att förlora, och protestantismens framsteg bejdades derigenom. Påfvedömet hade redan fallit förnämligast i de länder, som skulle vara dess egentliga arf och eget, nemligen der hvarest kristendom först började slå rot, sedan påfviskheten börjat komma till betydenhet: det fick behålla, ehuru med betydligt minskad frihet, de delar af vestra och södra Europa, i hvilka kristendomen är äldre än papismen, i hvilka Roms biskop af gammalt var patriark, och der en inhemsk kristlig litteratur fanns ifrån de första århundradena.

Stödd på jesuiterorden vann romerska kyrkan kraft att emotstå den icke heller alltid sjelf rena och skuldfria protestantismen, och började slutligen gå anfallsvis tillväga för att under sin lydnad återföra de affälliga länderna. Hertig Johan III:s förmälning med en romersk-katholsk prinsessa gaf anledning att hoppas en ingång i Sverige. Hans uppstigande på

svenska thronen gaf detta hopp ännu större utsträckning. Allt berodde på det inflytande man kunde vinna och behålla öfver drottningen och genom henne öfver konungen. Drottningen blef ett medel, genom hvilket verkade närmast hennes hofpredikanter, och ibland dessa förnämligast Herbst, samt inkommande jesuiter, hvaribland påfliga legaten Possevin; kardinalen Hosius, född i Krakau, såsom biskop af Kulm och Ermeland verksam inom Polen, särdeles för kätteriets utrotande, personligen känd och värderad af polska konungahuset, sedan kallad till Rom och der ledande många af romerska kyrkans vigtigare angelägenheter, högt ansedd för helighet, på hvilkens värde vi dock snart skola anföra bevis, hade högsta ledningen af omvändelseverket i norden. Han underlät ej att i bref till drottningen föreställa henne, hvilket Gudi behagligt verk det vore, om hon förmådde till den romerska kyrkan återföra sin man, och genom honom hans rike.

Johan III:s grubblande sinne kunde icke i en tid, då allt upprördes af kyrkans strider, blifva främmande för forskningen efter trons och kyrkans sanning. Hänvisad, då vid hans resa i England Kalvins skrifter började vinna hans uppmärksamhet, till en kyrkofaders, Cyrilli af Jerusalem, skrift såsom motgift mot kalvinistisk villfarelse, hängaf han sig åt kyrkofäders studium, och trodde sig finna hos protestanterna mycket ogilladt, som dock ursprungligen tillhört kyrkan, och i påfvedömet många falska tillsatser till den ursprungliga kristendomen. Till denna medelväg ledde honom äfven särskilda författare, såsom Cassander, hvilken betraktade romerska kyrkan och den protestantiska såsom tvenne ytterligheter, hvilka genom ömsesidiga eftergifter borde kunna med hvarandra förlikas. Ett sådant tänkesätt var ej ovanligt, innan ännu genom tridentinska mötet påfviska kyrkan stadgat sin trosbekännelse, och genom denna gjort förlikning svårare, eller omöjlig. Johans fyraåriga fängelse hade gifvit honom god tid att befästa sin öfvertygelse. Man har misstänkt, det han under denna tid af sin gemåls uppoffrande kärlek fattat böjelse för påfviska kyrkan. Möjligen kan den hafva bidragit att stadga honom i hans öfvertygelse att sanningen låge denna kyrka närmare, än protestanterne vanligen ville medgifva. Men det var så långt

ifrån att han förmåddes till romersk-katholsk tro, att han deremot öfvertalade sin gemål att taga nattvarden under både bröd och vin, en olydnad emot kyrkans bruk; som väckte stort missnöje i Rom, och medförde långvariga underhandlingar, innan drottningen kunde förmås att åter deremed afstå.

Redan tidigt hade inom svenska kyrkan framstått protestantiska puritaner, som vädrade romersk vidskepelse i alla äldre kyrkoseder, och ej trodde sig kunna nog aflägsna sig ifrån den påfviska villfarelsen. Vördnaden för erkebiskopen Laurentius Petri höll tillbaka deras obetänksamma ifver, hvilken han ock stundom måste med allvarsamma ord tillrättavisa. Men vid slutet af hans tid hade denna puritanism vunnit styrka genom många utmärkta i Tyskland bildade män, äfven ibland dem, hvilka genom slägtskapsband med honom förenades, och genom den nödvändighet, som utbildade protestantismen i skarpare motsats emot påfvisk lära och författning.

Vid Johans uppstigande på thronen funnos redan dessa trenne partier, färdiga till strid emot hvarandra. Snart utbröt denna med största häftighet. De påfviske måste redan rymma fältet 1580, under afvaktan af bättre tider genom den i romersk-katholska kyrkans grundsatser strängt uppfostrade, och redan tidigt mot fadren, när det gällde dessa grundsatser, motsträfvige Sigismund. Mellan liturgisterne (konungens parti) och puritanerne, stödda af hertig Carl, fortgick striden till konung Johans död.

Farhågan att Johan skulle blifva vunnen af de påfviska synes tidigt hafva uppstått. Erik XIV kallade honom redan 1568 en papist, och under de följande åren gingo ryktena, att konungen ämnade underkasta sig påfviska kyrkan *). År 1574 kom den förste jesuiten, Warsewitz, till Sverige ifrån Polen med hemligt uppdrag att undersöka, om konungen vore benägen för förening med Rom. Konungen förklarade sig villig att erkänna romerska biskopens primat, dock med vissa in-

*) Herbst hade skrifvit något emot protestantismen, hvilket föranledde den åldrige erkebiskopen Laurentius Petri att uppsätta en motskrift. Den utgick dock i Erasmi Nicolai namn, för att ställa konungens hofpredikant emot drottningens.

skränkningar. Warsewitz återvände snart, sedan han hugsvalat drottningen och andra papister, och "förberedt några bland hofmännen till bättre tänkesätt" *). Två år sednare, 1576, hitkom den beryktade norrmannen Laurentius Nicolai (Klosterlasse), enligt jesuiternes egna annaler, under det han dolde att han var jesuit, hitsänd för att hugsvala drottningen och "försigtigt bemöda sig att öppna dörren för katholska tron." Af kardinalen Hosius fick han den föreskrift, att han borde i början gifva lutheranerna rätt i allting, och sedan inplanta lärornas rätta betydelse, och visa att i påfvedömet ingenting annat var lärdt. Hosius ålägger ock vid denna tid drottningens hofpredikant Herbst, att af konungen utverka en kyrka åt de påfviska: när många förstar tillåto *lutheranerna* hafva kyrkor i sina länder, hvarföre skulle konung Johan då icke tillåta, "att de *kristne* hade sina kyrkor i Sverige?"

Verket skulle fullbordas genom jesuiten Possevin, som i slutet af år 1577 ankom till Stockholm, der han uppträdde såsom sändebud ifrån kejserliga hofvet. På våren 1578 trodde sig Possevin hafva fullbordat konungens omvändelse, då denne betygat vördnad och kärlek för romerska kyrkan, och en gång med honom firat messoffret. Men ifrån konung Johans ståndpunkt var visserligen häri hvarken ett affall eller en öfvergång.

Så snart legaten trodde sig hafva vunnit detta mål, skyndade han tillbaka till Rom, för att öfverlägga hvad vidare vore att göra. Possevin var snar att hoppas, och lifvades ännu mera dertill, oaktadt sin verldserfarenhet, genom obekantskap med förhållandena. Han förstod icke möjligheten af en tro, som närmade sig den romerska utan att vara påfvisk. Och då han i landet börde, äfven af prester, gynnsamma yttranden för en förening med Rom, förstod han ännu mindre den gamla, men visserligen icke lofvärda svenska artigheten, som hellre förnekar egen öfvertygelse, än motsäger vid första vänliga mötet en främlings.

Johan III tänkte verkligen på en förening med Rom, men hade dock uppställt tolf punkter, hvilka först af påfven borde

*) Sacchini Historiæ societ. Jesu P. IV L. II. p. 44.

bifallas: ett bifall, hvarom Possevin sannolikt gifvit honom hopp. Bland dessa punkter var, att nattvarden skulle utdelas under både bröd och vin, presternas äktenskap tillåtas, messan firas på modersmålet *). Påfven Gregorius XIII, densamme som lät Rom illumineras vid underrättelsen om blodbröllopet i Paris 1572, afslog dessa och några flera fordringar. Detta afslag kom till Sverige någon tid efter Possevins bortresa, och väckte Johans stora missnöje. Han förklarade, att om icke allt beviljades, så vore all underhandling afbruten.

Då Possevin 1579 var på återväg till Sverige, emottog han befallning ifrån Rom att påskynda sin resa, emedan bref ifrån konungens sekreterare Typotius hade väckt stora farhågor. Ankommen till Stockholm fann han snart, att ingenting vidare var att göra, och försäkrades äfven af konungens egen mun derom. Han lemnade Sverige 1580, åtföljd af de flesta påfviska prester och jesuiter, hvaribland Klosterlasse. En jesuit qvarstannade hemligen i Stockholm, men måste ännu samma år, i följd af ett upplopp, lemna staden och landet. Fem år sednare skickade Possevin några jesuiter till Sverige, hvilka genom förklädning och lögn skulle der söka inträde; de skulle föregifva sig vara musikanter, skickade från drottning Anna i Polen till hennes systerson i Sverige.

Vi måste förbigå skildringen af det split och den oro, som de påfviskes åtgärder åstadkommo inom landet, så snart de trodde sig ega nog frihet att handla. Barn och ungdom lockades från sin omgifning, och återfordrades förgäfves **). En stor mängd svenska ynglingar, äfven minderåriga, bortfördes utur landet för att i jesuitkollegier uppfostras till den tillämnade nya påfviska kyrkans tjenst. Stundom afsändes på en gång tjugu stycken. Possevin medförde vid sin sista afresa femton ämnessvenner, som man hoppades, för omvändelseverket under Sigismunds styrelse. En del mottogos i Braunsberg i Preussen, de på hvilka man var mindre säker, eller som skulle inhemta djupare bildning, fördes till Olmütz

*) Ett vilkor var ock, att hans faders graf i Upsala domkyrka icke skulle få rubbas: detta biföll påfven, ehuru det stridde mot kyrkans stadgar att unna en kättare hvilostad i kyrkan.

**) Ett exempel hos Theiner I, 652 ff.

i Mähren, de som skulle fullkomnas, eller för hvilkas flykt eller återfordrande man ännu mera fruktade, skickades till Rom. För många af dessa, som stodo faste i påfvisk bekännelse, hade fäderneslandet om några år tillslutit sitt sköte.

Under tiden gick konungen orubbligt sin väg framåt, med råd och biträde förnämligast af sin sekreterare Fechten. Sedan han under första åren efter svenska thronens intagande utfärdat, äfven i samråd med erkebiskop Laurentius Petri d. ä., åtskilliga förordningar för ordning och skick inom kyrkan, sedan efter dennes död hans måg Laurentius Petri Gothus blifvit till erkebiskopsembetet invigd med kyrkoseder, som under den sednare tiden varit aflagda, utfärdades år 1576 den bekanta liturgien eller röda boken, föreskrifvande en större högtidlighet vid gudstjensten genom böners mängd m. m., inskärpande hos presterna, hvad ock annars låg konung Johan särdeles om hjertat, en djupare känsla af embetets helighet genom högtidlig förberedelse för messans firande. Nattvardens hållande i helgd och djup vördning var förnämsta syftemålet. Kyrkobruk och böner voro tagna från romerska messan. — Den nye erkebiskopen skref företalet till liturgien. Tvenne förvillelser stodo vid kristendomens sida, vanhelgd och vidskepelse. Förfäderne hade råkat in på den sednares väg. Men då reformationen borttog vidskepelsen, så vore fara att den i stället fört till religionens vanhelgd. Liturgiens ändamål vore att återföra kyrkan in på den rätta medelvägen mellan dem begge.

Man har stundom yttrat, att liturgien var en afsigtlig förberedelse för påfviska kyrkan. Så ansågo likväl de påfviske sjelfve den icke. De välkomnade den som ett bevis på ett till deras sig närmande tänkesätt. "Men", skref kardinal Hosius till Herbst, "men hvad blifver detta af? Huru kan kärlek vara i söndringen? Hvilken kan gilla, att konungen uppförer sig som påfve och styrer församlingarna efter sitt godtfinnande. Man bör framför allt öfvertyga konungen, att han bör söka vara kyrkans son, icke öfver kyrkan, o. s. v."

Redan innan liturgien utgafs, hade 1575 ett försök blifvit gjordt till kyrkoförfattningens förändring genom en ordinantia, som skulle vara en förklaring och fyllnad till den år 1572 utgifna kyrkolagen.

Medelvägsmännen vid denna tid ville å ena sidan icke erkänna romerska kyrkans anspråk på obedräglig visshet, men å andra sidan icke heller gifva kyrkan till pris åt den upplösningsanda, som genom de ständiga nya bekännelserna och lika beständiga striderna om dessas sanning tycktes dem hota med enhetens förstöring. Äfven de fordrade en symbol, men hvarken med omedelbart gudomligt anseende eller med den starka färg af menskliga hugskott, hvilken de tyckte sig finna i samtidens försök i denna väg. De fordrade *ett* allmänt medgifvande, och detta var, att sanningen tillhörde mera klar och ren den första kyrkan, än den närvarande. De hänvisade derföre till denna kyrka och till kyrkofädernas skrifter. Men de satte icke dessa skrifter i lika anseende med bibeln. "De utläggningar, som af de äldsta kyrkans lärare gjorda äro, *och med apostlarnes och profeternes grund öfverenskomma*, skola högt aktas och ingalunda förgätas, mycket mindre derifrån trädas i trons artiklar, såsom nu i vår tid ... alltför mycket sker." Dessa ord ur 1575 års ordinantia antyda den liturgiska rörelsens ståndpunkt. Den liknar fullkomligt den puseyitiska i England i våra dagar, har samma slipprighet, samma lätta öfverhalkning till papism, ehuru man icke trodde sig vara i denna fara.

Dessutom ville denna ordinantia återföra mycket, som den stränga protestantismen förkastat. T. ex. Konfirmationen, som icke omnämnes i 1571 års kyrkoordning, borde ske genom förhör, handpåläggning och bön: klostren borde bibehållas, dels som tillflyktsorter för "förlamade" prestmän och andra, "som till verlden ingen lust hafva", och för gamla matronor och jungfrur, dels som skolor, "och vore i riket en ära, att man hade ju åtminstone ett med årligt underhåll i hvarje biskopsstift."

Ordinantian och liturgien angifva konung Johan III:s reformförsök. Vid dessa förblef han ståndaktigt under hela sin återstående tid, och kämpade för deras erkännande outtröttligt emot deras motståndare: att skaka eller rubba hans öfvertygelse förmådde under den femtonåriga striden hvarken protestanter eller papister.

Ordinantian underskrefs d. 10 Mars 1575 af erkebiskopen, flera biskopar och andra män, ibland hvilka äfven voro de, hvilke sedan uppträdde som liturgiens motståndare. Endast några af Upsala professorer gjorde förbehåll vid sin underskrift.

Men då frågan uppstod om liturgiens antagande utbröt den dolda elden i full låga. Månge af kyrkans utmärktare män vägrade att godkänna den, och afskyn för en befarad förening med Rom, hvilken jesuiternes och påflige legatens uppträdande i Sverige vid samma tid icke gjorde osannolik, skärpte och förstärkte motståndet. Motpartiet förenade sig omkring Abrahamus Andreæ Angermannus, en man lika outtröttlig i sin kamp emot liturgien, som konungen i sin för densamma. Abraham, större i motgången, än han sedan visade sig i lyckan, var rector scholæ i Stockholm, då han först vägrade sin underskrift under liturgien. Han flyttades då af konungen till kyrkoherde i Öregrund, och, när äfven derifrån hans verksamhet eggade motståndet, till enahanda befattning i Saltvik på Åland. Fortsättande sin strid emot filoliturgerne*) undgick han att blifva fängslad endast genom flykt till Carls förstendöme, och då konungen hotade att med våld uttaga honom derifrån, till Norige, samt derifrån till Tyskland 1581. Han uppehöll sig sedan i tolf år i Lybeck och Hamburg i oafbruten och liflig förbindelse med sina vänner inom Sverige, till dess han år 1593, efter Upsala möte, hemkallades såsom utvald erkebiskop i Upsala.

Konung Johan förföljde honom med bittraste hat. I ett mandat af år 1580 innesluter han i samma fördömelse honom och Klosterlasse, protestantismens och papismens representanter, de begge ytterligheterna på hvardera sidan om hans egen medelväg. Klosterlasse hade utspridt böcker med falska läror, derföre hade han blifvit afsatt och predikstolen honom förbuden. M. Abraham hade ock skrifvit emot liturgien "med fåkunniga argument och litet besked." Konungen befaller, emedan han intet behag hade till de böcker, som magister Lars (Klosterlasse) med sitt parti, såsom ock magister Abraham med sitt anhang låtit utgå, att dessa böcker skulle samlas ifrån

*) Så kallades liturgiens anhängare; dess motståndare kallades misoliturger.

prester och lekmän, och insändas till konungens kansli. Den som förhöll dem, skulle straffas som förrädare. — Konungen, heter det i samma mandat, ville icke i någon måtto gilla, hvad som vore emot Guds heliga ord och dess rätta uttydning, hvarföre presterne icke borde misstänka honom, att *han ville anamma antingen gamla eller nya villfarelser.*

Hertig Carls och hans presterskaps omedgörlighet vid konungens kyrkoförändring är allmänt bekant. Men icke sällan antager man, att konungens stränghet minskats efter drottning Catharinas död. Detta antagande, som stöder sig på den förutsättningen, att Johan III arbetade för påfvedömet, saknar historisk grund. Sedan konungen vid förlikningen i Vadstena 1587 med hertigen, yrkat sin rätt att bestämma kyrkoordningen inom förstendömet, men hertigen undvikit bestämdt afgörande genom önskan att först få höra förstendömets presterskap, och deras yttrande utfallit ogillande, utfärdade konungen år 1588, fem år efter drottning Catharinas bortgång ur tiden, ett patent, hvari han, äfven utfarande för öfrigt i hårda och föga valda ordalag, förklarade förstendömets prester fridlösa utom dettas gränsor, och med qvarstad belagd all den lösa eller fasta egendom, de kunde hafva eller genom arf eller eljest kunde förvärfva inom det öfriga riket.

Striden fördes icke blott genom kongliga påbud, utan genom skrifter, bland hvilka många af utmärkt värde, vittnande icke blott om djup lärdom och allvarlig begrundning af dagens vigtiga frågor, de samma, som ännu utgöra stridsämnen mellan protestanter och katholiker*), utan ock ofta om de själsstrider, genom hvilka många vunno fasthet att för sanningen lida och umgälla.

Motståndet ökades genom det våld, hvarigenom man ville

*) T. ex. i en skrift af den utmärkte Salomo Birgersson: Bör man af den katholska (allmänneliga) kyrkan lära förstå hvad den heliga skrift är? Derpå svaras, att skriften lärer oss, hvarest den allmänneliga kyrkan är. — Böra vi enligt någon enskild menniskas omdöme (detta erinrar om engelska puseyiternes strid emot "private judgment") bestämma den heliga skrifts mening? Bör det kallas "catholicism" som alle gilla? Hvarvid magister Salomo erinrar, att en allmännelig trossats (dogma catholicum) är blott den, som är grundad i den katholska och allmänneliga trosläran, som innefattas i den heliga skrift.

genomdrifva liturgiens antagande. "Sjelfva tvångets bitterhet har rört några tjenares hjertan, att de fästat sig vid Tertulliani ord: den lag, som icke vill låta sig pröfvas, är med skäl misstänkt. Och då liturgisterne icke kunna försvara sina dikter ur Guds ord, taga de sin tillflykt till fädernas vittnesbörd, hvilka just visa deras arbete vara blandadt med påfvisk villfarelse, och straffa dem för afvikelse från sanningen. Likväl föregifva de sig af fromt nit befordra Guds dyrkan, och vilja väcka menniskornas sinnen och hjertan till fromhet, likasom Gud ej vore mäktig att göra detta genom sitt ord, utan behöfde menniskors hjelp." Dessa ord äro af Salomo Birgeri, hvilken, då han som pastor vid Stockholms storkyrka vid altaret höll messa efter liturgien, förskräcktes af en syn, fruktan af långvarig samvetsoro, afbröt gudstjensten, gick gråtande hem, och genast hos konungen uppsade sitt embete.

Sjelfve liturgiens förespråkare, erkebiskopen Laurentius Petri Gothus, hade haft största svårighet att genomdrifva liturgiens antagande i sitt eget stift. Motpartiet förstärktes sedan, ju längre dess mera, och besluten vid Upsala möte, fyra månader efter Johans död och nästan i ögonblicket af en påfvisk konungs uppstigande på thronen, bevisa, hvilka djupa rötter protestantismen under de föregående pröfningarna slagit i svenska folkets sinnen.

Ett folk, likasom den enskilda menniskan, är i allmänhet starkt och mäktigt inom menskliga odlingens område, i samma mån det har en rik egen erfarenhet. Minnet af fädernas strider, lidande och segrar, är för folken denna erfarenhet, är folkens hjerta. Sverige blef starkt, renadt och endrägtigt i sin kyrkliga tro, isynnerhet genom striderna i konung Johans tid: den renare och ädlare form, i hvilken den liturgiska katholicismen, om vi så få kalla den till skillnad ifrån den papistiska, framträdde, synes först eller mest hafva framkallat de inre qval och själsstrider, genom hvilka sanningen blifver för århundraden folkets arf och besittning. Åt denna styrka och renhet, och särdeles åt denna *enhet*, att "Sverige vardt en man", bör tillskrifvas den kraft, som gaf i de följande tiderna det till antalet ringa, till yttre medel fattiga folkets röst en så stor vigt vid afgörande af mensklighetens öden.

L. A. ANJOU.

Öfversigt af den nyaste litteraturen.

---

[1] **Latinsk Grammatik med inflätade Öfversättnings-uppgifter samt en samling af Latinska Läsestycken jemte Ordförteckningar af D:r *R. Kühner*.** Efter den fjerde Originalupplagan på Svenska bearbetad af Joh. M. Wimmerstedt. Stockholm, tryckt hos L. J. Hjerta, 1847, på C. A. Bagges förlag. 361 sidd. 8:o. (Pris: 2 rdr bko.)

Latinet, under medeltiden kyrkans, skolans, juridikens och diplomatiens språk, samt derefter, sedan det åt modersmålet måst afstå sitt användande i theologernas skrifter, åt fransyskan sitt bruk vid diplomatiska förhandlingar, under ett par århundraden ett de lärdas gemensamma tungomål, har i sednaste tider måst undergå det gamla Romas öde och dela med sig af sitt välde. Det har år ifrån år måst afstå allt mer och mer, emedan nationernas småningom uppvaknade sjelfkänsla, förkärleken för modersmålet och den moderna litteraturens uppblomstrande gemensamt bidragit till att vid universiteter och i skolor skaffa de fosterländska elementerna allt mera insteg. Sedan äfven pedagogiken upptagit frågan om latinets nödvändighet eller icke nödvändighet, samt temligen allmänt begynt omfatta en på den materiela nyttan byggd theori, och i följd deraf fylla läroverken med en mängd s. k. realistiska läroämnen, så har latinets studium måst träda ännu mer tillbaka. Likväl är den åsigt ännu temligen allmän, att de klassiska språkens studium bör erkännas för den lärda, företrädesvis humanistisk kallade, bildningens grundval. Det är derföre med glädje, som en hvar af denna bildnings vänner hälsar hvarje arbete välkommet, som har till ändamål att befrämja grundlighet och säkerhet i dessa studiers bedrifvande. Denna grundlighet vinnes tvifvelsutan säkrast derigenom, att man, så mycket de båda språkens olika skaplynne det medgifver, behandlar dem efter samma grundsatser, och derigenom bringar det enas grammatikaliska studium i harmoni med det andras. Ty genom ett sådant förfarande skall lärjungen, sedan

han väl inhemtat den latinska grammatiken, ej hafva så svårt att äfven gå till den grekiska, som nu oftast är fallet, då efter den latinska språkläran en ur helt andra synpunkter behandlad grekisk sättes i hans hand: det nya fält, som öppnar sig för honom, skall ej länge vara en terra incognita, utan snart bortlägga sitt främmande utseende; han skall snart känna sig hemmastadd der och med säkra steg gå framåt, då han ser, att omgifningarne här ega frändskap med dem, vid hvilka han redan är van. Då vidare den grekiska bildningen utöfvat ett så oberäkneligt inflytande på den romerska, och på de flesta af denna sednares alster intryckt en pregel, som, ehuru genom det egendomliga i romerska folklynnet på ett eller annat sätt modificerad, likväl bär omisskänliga spår af sitt transmarinska ursprung; då vidare, just till följe af detta inflytande, äfven det helleniska tungomålet i flera hänseenden inverkat på romarspråket, så faller det genast i ögonen, att, genom en dylik likartad behandling af begge språken, den grekiska grammatiken skall sprida ljus öfver flera punkter i den latinska: mångt enstaka faktum i denna sednare, som synes strida emot det logiskt-regelrätta, det systematiska i latinets hela språkbyggnad, skall derigenom vinna sin behöriga förklaring. Behofvet af dylika parallelgrammatikor har länge varit insedt och är numera i Danmark och Tyskland afhjelpt af den utmärkte Madvig, som, efter att hafva utgifvit en latinsk grammatik, nu arbetar på en ur samma synpunkt affattad grekisk, hvaraf syntaxen redan är utkommen både på danska och tyska. Redan förut hade Kühner, hvars verksamhet i och för det grekiska språkstudiet är allmänt känd och äfven till sitt behöriga värde uppskattad, på Thiersch' uppmaning företagit sig att utarbeta en latinsk språklära, som slöte sig till hans Elementar-Grammatik der Griechischen sprache; och det är en svensk bearbetning af denna, som vi nu gå att anmäla. Vi anhålla tillika om att till herrar Skollärares behjertande få framställa några anmärkningar, rörande en och annan af latinska språklärans detaljer.

Behjertande Senecas ord (Ep. 6): Longum iter est per præcepta, breve et efficax per exempla, har förf. vid utarbetandet af denna lärobok utgått från den åsigten, att den första språkundervisningen bör vara så enkel som möjligt, blott angifva de allra nödvändigaste reglorna, och mer genom exempel än genom reglor framställa språkfenomenerna. Sannt är det visserligen, att gossens sinne helst håller sig till det konkreta och med förkärlek omfattar detsamma, under det att han hyser en bestämd motvilja mot det abstrakta. För att en dylik konkret framställning af språket skulle blifva möjlig,

måste förf. något afvika från den vanliga anordningen i formläran*). Efter en öfversigt öfver språkljud, bokstäfver och stafvelser begynner han denna med de allra enklaste verbalformerna, hvilka lärjungen får inöfva medelst latinska och svenska öfversättningsuppgifter, hvarpå han får fortgå till den första deklinationen, och derefter under ständig inöfning af de förut inlärda och i öfversättningsuppgifterna alltjemt återkommande formerna framrycka från deklination till deklination ända till den fullständiga läran om verbum. Derefter följer syntaxen, hvars reglor på lika sätt genom öfversättningsuppgifter omedelbarligen inöfvas.

Emot bokens anordning hafva vi i det hela intet att invända, endast en och annan anmärkning, särdeles hvad exemplen angår, kan man vara befogad att göra emot den etymologiska afdelningen, hvilken likväl å andra sidan eger mången förtjenst, alldenstund förf. der flerestädes afvikit från den gamla slentrianen, och tillgodogjort boken flera af den nyaste språkforskningens resultater. För att styrka vårt omdöme vilja vi något närmare skärskåda denna del af boken.

Hvad som först fäster uppmärksamheten, är den massa af exempel, som här finnas, och hvaraf en stor del, isynnerhet bland de svenska öfversättningsuppgifterna, utan att skada boken kunnat uteslutas, alldenstund de — emedan det varit förf:s syftemål att företrädesvis inpregla flexionsformerna — ofta endast ändra en kasus uti ett redan förut anfördt latinskt exempel, så att gossen blott behöfver sätta acc. sing. i stället för acc. plur., men mekaniskt kan efterpladdra det öfriga; så står bland de latinska exemplen sid. 16: Vir patienter tolerat dolores, — bland de svenska: Tåligt uthärdar mannen smärtan. Sådant bildar till machiner, men väcker ej någon fri och sjelfständig själsverksamhet: lärjungen blifver derigenom dresserad, icke undervisad. Isynnerhet framträder detta fel sidd. 18 och 19, der så reguliera och vanliga ord, som lusus, sensus, tonitru (hvilket väl rätteligen borde heta tonitrus, se Krebs Antib. s. v.) och genu äro på både latin och svenska deklinerade genom alla kasus, till och med i vocativus. Förutom det, att den allra medelmåttigaste lärare skulle kunnat påbitta dessa exempel, och derjemte bokens arktal således utan afsaknad godt kunnat inskränkas, har just deras mängd gjort, att de ej alltid kunnat blifva så sinnrika, och ref. är af den tanken,

*) Vi torde framdeles på en lämpligare plats, än denna anmälan erbjuder, få återkomma till några reflexioner om såväl den äldre uppställningen af formläran, som den efter det Becker-Herlingska systemet af några nyare grammatici antagna.

att man försyndar sig emot sina lärjungar, om man tvingar dem att möda sitt förstånd med öfversättning af blott nödtorftigt med hvarandra förbundna ord. Ty omöjligen kan det vara rätt, att i stället för satser — som i det de inskärpa grammatiska former eller reglor i minnet, tillika gifva förståndet och tankeförmågan en sund och ädel näring — pläga de arma barnen med innehållslösa fraser, med ett ömkligt tankesurrogat, hvarur de unga sinnena ej kunna hemta någon näring. Det är ej sannt hvad förf. i ett exempel säger, att för en god lärjunge är arbete af hvad slag som helst angenämt: ty man välje satser, i hvilka gossen, utom ordformerna, äfven lär något, som interesserar honom, och man skall finna, att hans arbeten skola utfalla vida mera till lärarens tillfredsställelse; blott det öfversätter gossen väl, som han gerna gör, hvad som ej har interesse för honom, blifver vårdslöst verkstäldt: gerna medgifva vi likväl, att utarbetandet af en fullkomlig exempelsamling är ytterst svår.

Sid. 3. Om stafvelsers afdelning lär förf. att: "Om två eller tre konsonanter, med hvilka ett latinskt ord kan börja, stå emellan två stafvelsers vokaler, så dragas de öfver till den andra stafvelsen." Vanligen räknar man alla de konsonanter till den sednare stafvelsen, med hvilka ett latinskt eller grekiskt ord kan begynna. Detta sätt att afdela stafvelser leder sitt ursprung från de äldsta latinska grammatici, hvilka afbröto orden sålunda: o-mnis, ca-ptus, a-ctus, i-pse, och i analogi dermed äfven a-gmen, dra-chma, smara-gdus, Da-phne, rhy-thmus, ja! till och med Leu-ctra, præce-ptrix, I-sthmus. De gamle sjelfva hade inga reglor för afstafningen, utan afbröto orden allt som det föll sig vid hvarje rads slut: detta kunne vi se på de inskriptioner från äldsta tider, som ännu finnas i behåll. För vår del gilla vi fullkomligt förenämnda efter Madvig och Kühner uppställda regel, att af två eller tre konsonanter till den sednare stafvelsen räknas en muta med en liqvida l eller r, eller s med en tenuis (sc, sp, st), eller s med en tenuis och derpå följande r eller l eller slutligen g med efterföljande n, med det undantag likväl: att den gamla regeln följes vid äkta grekiska, ej med latinet införlifvade ord, såsom: apo-mnema, he-bdomas, a-sbestus, Aria-dne, Amphi-ctiones, mono-ptoton o. s. v. Det omnämnda filologiska förfarandet med latinska ords afstafning kunna vi ej gilla, emedan utom det, att derigenom i stafvelsernas början uppkommer en mängd förbindelser af konsonanter, hvilka ingen romare i sitt språk förenade (något som nogsamt synes af de inskränkta konsonantföreningarna i ordens begynnelse) det äfven stör skillnaden mellan öppna stafvelser (d. v. s.

sådana, som sluta på en vokal) och slutna (som sluta med en konsonant) samt dymedelst vanställer grundregeln för vokalöfvergången, enligt hvilken, vid ett stamords tillökning framtill, stamvokalen ă öfvergår till ĭ, om stafvelsen är öppen, men till ĕ, om den är sluten, så att af fa-cio blifver perficio, men af fac-tus blifver perfec-tus: afbröt man åter factus efter det vanliga bruket, så skulle af fa-ctus bildas formen perfictus; så kommer äfven af ca-pio perci-pio, af cap-so deremot percep-so o. s. v.

Sid. 8. Här har förf. åter följt Madvig och vid bestämmandet af de ord, som till följe af sin betydelse äro fem., blott upptagit namnen på qvinliga varelser, och deremot förflyttat genusbestämmelserna för städer, länder, öar och träd till sina behöriga ställen under de särskilda deklinationerna, och detta såsom oss synes med rätta, alldenstund det icke finnes ett enda rent latinskt ortnamn, som är femininum, så vida ej dess ändelse för detta genus med sig, äfvensom latinarn gemenligen ej bildade ortnamn i femininform, såsom ändelserna um, i, e, ur, o utvisa. Länders genus bestämdes i latinet äfvenledes af ändelsen, och denna är, med undantag af Europa och Africa och de få på ium, alltid ia: andra ändelser, såsom e uti Phoenice (icke Phoenicia, som man esomoftast finner på kartor, se Ferrat. ad Cic. Philipp. XI, 13 et Drachenb. ad Liv. epit. 101) samt de på us tillhöra grekiska namn. (Se detta vidare utveckladt i Madvigs Bemerkungen p. 21 ff.)

Sid. 9. §. 13. Vid bestämningen af predikatsbegreppet har K. liksom före honom hos oss Rabe upptagit Madvigs definition, hvarigenom den förr brukliga indelningen af den enkla satsen i subjekt, predikat och kopula förfaller, och satsen kommer endast att bestå af subjekt och predikat. Denna förändring, som af mången torde anses för en bock emot den vetenskapliga framställningen, är i sjelfva verket det enda vetenskapligt rätta; ty predikatet är ju en handling eller ett tillstånd, som tänkes, såsom skeende och egande rum hos och utsagdt om subjektet, således verbet, iklädt en individuel gestalt eller i sin allmänhet (vara) individualiseradt genom ett nomen. Uti denna sats: mannen är god, är ju det om mannen utsagda icke god, utan att han är god. Då denna predikatsföreställning framträder såsom förenad med subjektet, så eger språket intet särskildt uttryck för detta fenomen, denna kopula mellan tanken och åskådningen: denna förenings realitet är en förutsättning, som ligger bortom allt språk, och den betecknas blott indirekt derigenom, att verbet erhåller sin egendomliga form, såsom kopuleradt med subjektet, i det det-

samma dels i mer eller mindre mån antyder subjektets beskaffenhet (numerus, genus, persona), dels i sig upptager vissa bestämmelser, rörande föreningens beskaffenhet (modi och tempora). Vill man derföre tala om en verklig grammatisk kopula, så är denna att söka i verbets flexionsformer.

Den svenske bearbetaren har efter andra grammatici upptagit en ny grammatikalterm, nemligen adjekt (hvarmed han betecknar den person (eller sak), på hvilken subjektets verksamhet endast oegentligen och medelbart är riktad (det fjermare objektet, dativ-objektet, person-objektet, relations-objektet, hänsigts-objektet), en term, hvilken vi önska måtte få inträde i våra öfriga språkläror, emedan den bättre, än öfriga härom begagnade benämningar, öfverensstämmer med orden subjekt och objekt, tydligare uttrycker det vilkorliga i dativens förhållande till predikatet, är kortare och lättare att uttala, samt icke underkastad det missförstånd, som de andra termerna kunna åstadkomma.

Sid. 10 omtalas det, att latinska språket vanligen antages ega 5 deklinationer, ett uttryck, som, i likhet med det liknande uttrycket om konjugationerna (s. 65 §. 46), ingalunda är på sin plats i en elementar-grammatik, om ock åtskilligt kunde vara att säga derom uti en större vetenskaplig språklära.

Sid. 13. §. 16 saknas uppgift å de nomina på er, hvilka behålla och hvilka bortkasta e i flexionen, hvilken så mycket snarare här borde finnas, som bland paradigmata sid. 12 förekomma exempel på båda fallen i subst. puer och adjekt. liber å ena sidan, samt ager och pulcher å den andra; deremot kunde sid. 43, §. 36, 1 om genitivsändelsen hos de grekiska subst. på o fullväl hafva varit borta utan afsaknad.

Sid. 20. Undantagen vid 5:te deklinationens genusregel stå här på orätt ställe, emedan de egentligen höra till 2:dra kursen.

Sid. 21. I det föregående tyckes förf. hafva inrättat denna språklära för att kunna begagnas äfven utan förut meddelad undervisning i modersmålets grammatik: till denna tro finner man sig åtminstone föranledd derigenom, att alla grammatikaltermer, äfven de i den svenska grammatiken förekommande, äro fullkomligt förklarade, och svenska, ej latinska, exempel vid dem anförda, se §. 11; i §. 24 deremot omtalas adjektivernas komparation och dess grader, utan den ringaste upplysning om, hvad dermed menas. Emedan boken är en elementargrammatik, torde deremot K. hafva förfarit rätt deruti innan, att han ej upptagit den af sednare språkforskare antagna gradus elativus, ehuru äfven läran om denna torde kunna

framställas på ett för gossen fullkomligt begripligt sätt. Uppställningen blefve då ungefär följande: en egenskap kan tilläggas en person eller sak

1. utan jemförelse, i det
   a. den helt enkelt utsäges om personen (gradus positivus) t. ex. hic homo pauper est, denne menniska är fattig; eller
   b. tillägges personen i en synnerligt hög grad (gradus elativus) t. ex. hic homo pauperrimus est, denna menniska är mycket fattig *);
2. med jemförelse,
   a. i jemförelse med en person eller sak (gradus comparativus) t. ex. fratre pauperior est, han är fattigare än brodren;
   b. i jemförelse med flera personer eller saker (gradus superlativus) t. ex. omnium pauperrimus est, han är fattigast af alla. Se Goerenz ad Cic. de Fin. 2, 3, 8 sid. 123, jemf. Krüger, Lat. Gramm. sid. 540 och Seyff. ad Cic. de Amic. 4, 13, sid. 66.

Således framträder i latinet, liksom i grekiskan, skarpt både tvåfaldighetens och mångfaldens begrepp, under det att detta i svenskan ej mer är händelsen. Ty grammatici må, så mycket de behaga, påstå att man vid tvenne frågar: Hvilken är den lärdare? så säger dock alltid folket, massan af nationen: Hvilken är den lärdaste? antingen det dermed vill uttrycka quis doctissimus est eller uter doctior est? Att superlativen och elativen i latinet och grekiskan

---

*) Hit hörer bruket komparativen, då den står utan jemförelse, för att beteckna att en egenskap i hög eller för hög grad eges af ett föremål. Ref. har dock ej velat särskildt upptaga detta fall, emedan i sjelfva verket äfven i dylika satser en verklig, ehuru ej tydligen uttryckt jemförelse eger rum, nämligen en jemförelse med det, som bör anses för vanligt eller tillbörligt, och man derföre vid hvarje sådan sats kan öfversätta komparativen såsom verklig sådan, blott man i tankarna tillägger: än som är vanligt, än man skulle vänta, eller dylikt. Derpå hänvisa de understundom tillagda abl. solito, æquo, justo etc, Så kan man öfversätta satsen: Senectus est loquacior (Cic. de Sen. 16, 55) sålunda: Ålderdomen är pratsammare, än som är vanligt (nemligen i mannaåldern eller någon af de öfriga åldrarne, hvilka dervid komma att anses såsom jemförelsens föremål eller måttstock). Huruvida föröfrigt det vanliga eller det tillbörliga bör utgöra måttstocken, får sammanhanget utvisa.

Medgifvas måste dock, att hvarken denna, ej heller den gamla theorien om adjektivers komparation fullt motsvarar alla fordringar, alldenstund en mängd speciella fall förefinnes, som ingalunda låta inpassa sig i någon af de angifna reglorna. Se t. ex. Halm ad Cic. Or. pro Sulla 4, 13, sid. 65.

hafva samma form, gör intet till saken, faktiskt äro de dock åtskilda.

Sid. 22. Då här nuperus aktats värdigt en plats, var det orätt, att utesluta maturus med superl. maturrimus och maturissimus.

Sid. 25. Ehuru det är en gammal regel, att konsonanter ej kunna uttalas utan tillhjelp af en vokal, så förekommer dock, så väl här som föröfrigt hela boken igenom, 2 pers. plur. skrifven med j.

Sid. 25, §. 27, anm. 3. Om än tumet icke finnes, så förekommer likväl tutemet, hvilket här kunde få en plats med lika mycket skäl, som quibusquibus (sid. 30), hvilket mig vetterligen blott förekommer Liv. 48, 8. Ändelsen met finnes äfven vid kas. obl. af meus, såsom meamet facta, Sall. Jug. 85, 24, meamet culpa, Plaut. Se Kritz ad Sall. Cat. 23, §. 2.

Sid. 36, anm. 1, hade bort anmärkas, att i duodeviginti, duodetriginta, duodetricesimus etc. är duo indeklinabelt. Äfven sakna vi uppgift om bruket af plur. uni, samt skillnaden mellan terni och trini.

Förf. säger i en not till denna sida, att penultima hos alterius är lång, och att ordet derföre ej (såsom man ur skalderna anför) bör uttalas alterĭus. Han tyckes således i likhet med flera grammatici (se t. ex. Krüger §. 42. 1) utgå från den åsigten, att de romerska episka poeterne voro så dåliga versmakare, att de såsom kort begagnade hvarje stafvelse, hvilken de, såsom lång, ej kunde inpassa i versen, och tvärtom. Men, om ref. ej missminner sig, så förekommer alterĭus med kort penultima ej blott hos epikerna utan äfven hos jambiska skalder, hvilka dock bättre kunnat använda den långa penultima. Och föröfrigt, är det väl antagligt, att en förnuftig poet såsom kort begagnade en stafvelse, hvilken i det vanliga språket ständigt och det med nödvändighet uttalades såsom lång? Skulle man icke snarare kunna antaga, att för detta vacklande i qvantiteten en ursprunglig ancipitet ligger till grund? Vi fråga blott; — vi finna ju de öfriga genitivformerna på ius (med undantag af alĭus och solĭus) understundom med kort penultima. Se exemp. i Friedemans Gradus ad Parn. Lat. eller något större lexikon.

Sid. 39, §. 33. Bland prepositionerna med acc. saknar man circiter. Förr antog man, att circiter i likhet med flera andra prepositioner understundom förekom såsom adverb, men likväl vanligen vore preposition. I sednaste tider hafva likväl flere filologer (se t. ex. Hand, Tursell. II. p. 74) förklarat sig för den åsigten, att circiter alltid vore adverb, och

den dervid stående acc. (i likhet med abl.) att förklara såsom sjelfständig orts- eller tidsbestämmelse på frågorna: huru långt? huru länge? Rec. har alltid haft svårt att förlika sig med tanken på en preposition med betydelsen vid pass och är derföre så mycket mera böjd, att antaga nämnda åsigt, då t. ex. till och med uti satsen: circiter meridiem exercitum in castra reduxit (Cæs. B. G. I, 50), meridiem låter förklara sig såsom tidslängdens kasus: efter detta antagande vore Kal. uti Nos circiter Kal. in Formiano erimus (Cic. Att. 2, 4, 6,) att taga såsom abl. Kalendis.

Sid. 39. Regeln om konstruktionen af super hade varit bestämdare uttryckt sålunda: Super styr i prosan abl., när det betyder angående t. ex. Hac super re scribam ad te postea (Cic. Att. 16, 6) annars alltid acc.

Sid. 51 ff. Här har förf., efter Zumpts exempel i hans Auszug, uppställt reglorna i rimmad form. Detta medför visserligen den fördelen, att reglorna lättare inläras, men rec. hade hellre sett, att dessa reglor varit uppställda utan någon dylik underlättnad för första uppfattningen, ty han vet genom egen erfarenhet, att gossen, då han på detta sätt fått lära sig undantagen, väl har regeln i dess helhet bättre i minnet, men deremot för litet fäster sig vid de särskilda orden och följaktligen har svårare att vid påkommande behof angifva ett specielt undantag. Dessutom äro somliga af dessa reglor för fullständiga, andra för ofullständiga: så kan det t. ex. vara likgiltigt, om nybörjaren vet att cicer, siser, zingiber, siler, spinther äro neutra; af vigt hade det varit att bland maskulina på is upptaga de nu felande sanguis och unguis; vid denna sistnämnda regel väcker det i öfrigt förundran att i den alfabetiska förteckningen finna ord, som saknas i den rimmade regeln, nemligen annalis, callis, glis sanguis och unguis.

Sid. 52 säges att konkreta på io äro mask.; detta är blott till en del sannt, ty just de mest brukliga konkreta på io äro fem. oratio, legio, natio, regio. Förhållandet är följande: af ord på io äro de fem., som härledas af adjektiva och verba: större delen af dessa slutas på sio (xio) och tio. Ref. skulle derföre hafva velat gifva regeln följande lydelse: ord på io äro mask. utom följande, som äro fem., nemligen orden på sio, (xio) och tio, samt dessutom legio, regio, opinio och concio som också ursprungligen hetat contio, quasi: conitio). Den torde då vara tillräckligt fullständig för nybörjaren. Rättast hade det visst varit att säga, det de subst. på io äro fem., som komma af verba och adj., men man får ej af gossen begära, att han skall utleta, det t. ex. legio kommer af lego, regio af rego etc.

Sid. 56. Förteckningen på maskulina på x borde betydligt förkortas, ty hvad gagn har lärjungen deraf att han vet, att så sällsynta ord, som onyx, varix, calyx, coccyx, oryx, tradux, bombyx och sorix äro mask.? Förtjente dessa ett rum, så borde ock phoenix finnas der. I stället för att i den sednare hälften af samma regel uppräkna en mängd mask. på ex borde förf. hafva sagt, att ord på ex äro maskulina och såsom undantag anfört de brukligaste af de få med denna ändelse förekommande feminina, nemligen, nex, prex (obr. i nom. sing.), lex, supellex och fex (fæx); derigenom hade regeln blifvit af en vida större praktisk användbarhet, än den nu är genom uppräknande af en hop sällan förekommande maskulina.

Sid. 58, §. 39; härvid är att anmärka: ord på a finnas egentligen ej i 3:dje deklination, på sin höjd ord på ma (alla grekiska): orden på en äro mask. utom de, som äro bildade med härledningssuffixet men: nomen, carmen, lenimen o. s. v. (om oscen såsom mask. och fem. samt gluten och dylika såsom neutra förtjena någon uppmärksamhet, må de särskildt anföras); på c och t finnas blott lac och caput (alec förtjenar ej att nämnas och är föröfrigt lika väl att betrakta såsom mask. och fem. som såsom neutr.) hvilka derföre må särskildt angifvas i stället för att på dem bygga en öfverflödig regel.

Sid. 62 har utgifvaren gjort ett tillägg om verbets genera, hvilket i likhet med den massa grammatikaltermer, som sid. 179 f. äro tillagda, smakar alldeles för mycket af tysk "Wissenschaftlichkeit och Gründlichkeit", hvadan vi anse det för fullkomligt obehörigt. Allraminst bör en nybörjare plågas med inlärandet af en hop dylika termer samt afdelningar och underafdelningar, som, i det de kantänka bevisa grundlighet, tillika utvisa, att många bland våra pedagoger ej känna, eller åtminstone ej behjerta Magers sats: "Es giebt keinen gröszern Feind der Gründlichkeit, als Gründlichkeit zur Unzeit". eller som Diesterweg säger: "Zu grosze Grünlichkeit ist das Grab eines guten Unterrichts." Behöfligt var deremot det tillägg, som utgifvaren sid. 63 gjort om Conjugatio periphrastica såsom en utveckling af hvad förf. sagt i §. 53. Anmärkas kan dock emot den "fullständiga uppställningen" att amaturus fui och fueram fattas deri.

Sid. 122 är såsom perf. af mereri blott anfördt meritus sum: det borde dock ej vara förf. och utgifvaren obekant, att merui oftare nyttjas. Se Reisigs Vorles. s. 248 med Haases anmärkning dertill.

Sid. 146. Vid frendo upptages med Georges och äldre lexikografer perfektformen frendui. Zumpt har frendi;

Madvig (Gramm. s. 139) och Krüger (Gramm. s. 1050) förneka tillvaron af något perfektum hos detta verb, så äfven Freund i sitt lexikon.

Förf. utlofvar väl i företalet (till den tyska upplagan), att i exemplen blott använda klassiska ord och uttryck, och i det hela har han äfven hållit detta löfte; likväl förekomma der och hvar uttryck, som skulle förarga en riktigt sträng purist; så finnas här de nybildade orden: thalerus och atramentarium, jemte många andra till hvardagslifvet hörande uttryck, som alldeles icke någon nybörjare behöfver känna, så mycket mindre, som en stor del af dem dels alldeles icke, dels ytterst sällan förekommer i det klassiska latinet. Sid. 94 stafvas nuncius med t, ehuru en och hvar vet, att det bör skrifvas med c, såsom uppkommet af novum och cio. Sid. 99 nyttjas jam pridem i betydelsen redan länge, ehuru det (se Grotefends Comment. s. 152) betyder redan för lång tid sedan, då deremot redan länge på latin heter jamdudum. Jemf. Hands Tursell. III. s. 158 ff. Sid. 265, 27:de läsestycket nyttjas adhuc i stället för ad id tempus eller etiamtum (Se Krebs' Antibarb. s. v. adhuc, och i synnerhet Madvig ad Cic. de Fin. V. 6, p. 639). Sid. 291 öfversättes oenighet med dissidium, ehuru Madvig i sin edition af Cic. de Fin. p. 812 sqq. bevisat att dissidium är olatinskt och att ordet bör skrifvas discidium*). Sid. 304. Från memoriter har Madvig l. c. p. 74 sökt bortresonnera betydelsen utantill, men efter hvad Seyffert ad Cic. de Amic. I, 1. pag. 9 emot honom anfört, torde man utan betänkande kunna begagna ordet i denna betydelse. Tvifvel kan det dock vara underkastadt, om ponere betyder multiplicera, såsom förf. tagit

---

*) Vanligen gör man emellan dissidium och discidium den åtskillnad, att det förra, härledt af dissidere, betecknar animorum quendam dissensum et sententiæ discrepantiam, det sednare deremot, af discindo, quandam corporum vel quasi corporum separationem et disjunctionem. Resultatet af Madvigs undersökning är: nullum esse Latinum vocabulum dissidium, id autem, quod sit, discidium, ita late patere, ut non solum ad eorum separationem, qui in diversa loca distrahantur, pertineat, sed ad omnes, quorum conjunctio, etiam animorum vinclo astricta, prorsus tollatur et in inimicitias convertatur. Detta påstående är grundadt på mestadels säkra skäl, emot hvilka intet kan vara att invända; endast det första skälet synes ref. otillräckligt: Madvig säger nämligen, att formen på dissidium strider emot analogien vid ordbildningen (sessio, consessus, obsidio), det enda förekommande subst. af samma form, obsidium, som synes strida emot denna analogi, är föråldradt och blott af Sallustius och Tacitus, veterum verborum amatoribus, åter upptaget. Detta påstående är nämligen så tillvida förhastadt, som vi ju äfven hafva orden subsidium och præsidium bildade på enahanda sätt som obsidium.

det, då han sid. 37 säger: bis ponis i stället för duplicas, eller bis ducis (såsom pedes ducimus sexies septenos, finnt duo et quadraginta, se exempel hos Col. 5. 2. 1. sqq. Förf. säger i ett annat exempel: Vulcanus igneos cineres evomit! Menas här guden Vulcanus, så sakna orden all förnuftig mening, menas deremot med Vulcanus ett eldsprutande berg, såsom svenska ordförteckningen sid. 324 synes gifva vid handen, då få vi opponera oss deremot, ty så vidt ref. vet, har ingen af de gamle nyttjat ordet i denna bemärkelse *).

Alla dessa anmärkningar och de, som föröfrigt skulle kunna göras emot K:s latinitet, äro dock af föga betydenhet; också finner man dylika små inadvertenser hos de flesta af nutidens latinskrifvare.

Hvad qvantitetstecknen angår, så äro de utsatta med berömvärd noggrannhet, och dervid äfven flera inrotade misstag rättade: så är t. ex. fortuito skrifvet med lång, philosophia med kort penultima, hvilket ej kan annat än gillas. Det skulle dock kunna anföras, att academia, som här förekommer med kort i, egentligen har det anceps, emedan ordet på grekiska heter både Ἀκαδήμεια och Ἀκαδημία. Jemf. Vossii Etymol. 3 och De vitiis sermonis, 49.

Vid syntaxens anordning har förf. här, liksom i sina större grammatiska arbeten, följt Becker och uppställt den enkla satsläran efter de tre såkallade, satsförhållandena, det predikativa, attributiva och objektiva, en anordning, hvilken, såväl som de äldre, har sina både fördelar och olägenheter. Emedan emedlertid utrymmet ej tillåter oss, att mera i detalj genomgå

*) Uti de första upplagorna af tyska originalet förekommo saker, som den knappt skulle hafva väntat, som läst Kühners på klassiskt latin skrifna Prolegomena till Ciceros Disputt. Tusculanæ. Något deraf har ref. tecknat sig till minnes och kan ej neka sig det nöjet att anföra några exempel. Der lästes ibland annat: Multi nautæ omnem terram (sic!) ab extremo Oriente usque ad extremum Occidentem peragrant(!); vidare: Gubernator convertit navem ad puppem (läs puppim): begrip det, den som kan; ref. får säga med Terentius: "Davus sum, non Oedipus." Aldrig har väl någon romersk skribent förenat flera genitiver på följande sätt: Hominum omnis amicorum consuetudinis exsortum fortuna misera est. Om än Horatius, efter det Theocritiska *ποιεῖν τι δεῖ οἷς γόνυ χλωρόν*, vågade säga Epod. 13 v. 4 (6): dum virent genua, så har dock visst ingen prosaiker sagt som Kühner: Genua dum virent, intendite vires vestras. Jemf. Jacob, Quæstiones epicæ, pag. 84 sqq. Olatinskt är ock: Montes salubri aëre gaudent eller: Juvenilis ætas gaudet firmis viribus. (Ett alldeles förvändt bruk af verbet gaudere, men dock ej så befängdt, som då en viss läkare i en disputation yttrade om en sjuk: Ille gaudebat scabie!) Alla dessa fel emot den rena latiniteten äro dock, med undantag af några få, hvaribland de flesta finnas ofvan anförda, i föreliggande upplaga afhjelpte.

denna satslära, få vi till ett lägligare tillfälle uppskjuta afgifvandet af vårt omdöme om så väl denna, som åtskilliga andra syntaktiska frågor, och vilje blott nämna, att vi emot utförandet af föreliggande grammatiks syntax ej hafva några väsendtliga anmärkningar att anföra.

Efter vår här ofvan företagna granskning, tro vi oss kunna fälla det omdöme om boken, att den i sitt nuvarande skick är en ganska lämplig skolbok, och i det hela rätt väl motsvarar de fordringar, man kan anse sig berättigad att göra på en lärobok, som är ämnad att lägga första grunden för latinets studium. Önskligt vore, att i våra lärdomsskolors lägre klasser första undervisningen i romarspråket gåfves efter denna eller någon annan i samma anda skrifven språklära; då skulle framdeles uppträdande grammatici icke, såsom de män, hvilka i sednaste tider hos oss gjort sig så väl förtjenta om romarspråket, behöfva i sina arbeten fästa så mycket afseende på de lägre klassernas behof, utan kunna mera uteslutande arbeta för högre vetenskapliga syften, och dymedelst bidraga till att lyfta latinets studium vid våra gymnasier och universiteter närmare den ståndpunkt, hvarå de filologiska vetenskaperna för närvarande stå i Tyskland.

Hvad bokens yttre angår, så är det ovanligt prydligt, och priset, i förhållande till arktalet, rätt billigt, ehuru 2 rdr. bko torde synas mången nog dyrt för en skolgrammatik. Denna anmärkning förfaller likväl, då man besinnar, att bokens inrättning gör en särskild läsebok öfverflödig: ty i dess slut finnes en samling sammanhängande latinska läseöfningar, af hvilka de lättare kunna läsas redan straxt efter formlärans inöfning. Denna samling är bifogad i den afsigt, att lärjungen under de första åren, han erhåller undervisning i latinet, blott måtte behöfva en bok, som för honom på en gång är språklära, läsebok och ordbok, genom flitigt begagnande blifva förtrogen dermed och omedelbart efter dess inlärande öfvergå till läsning af de latinska klassikerna. A. T. S—N.

[2] Ett ord om qvinnan och samhället. Stockholm, Zacharias Hæggström, 1847. 58 sidd. 12:o. (Pris: 16 sk. bko.)

Det är ej så mycket bokens innehåll, dess skatter af upplysningar och råd, än mindre dess omfång, hvilket, såsom vi nyss tillkännagifvit, är ganska obetydligt, som berättigar författaren till läsarens uppmärksamhet; det är fast mera det utomordentligt vigtiga och besinningsvärda ämnet.

Följande redovisning omfattar åtminstone hufvudpunkterna af bokens innehåll. Förf. klagar öfver qvinnans uppfostran och

ställning i samhället, samt att hon derigenom icke kan vara den hon bör: sjelf saknande uppfostran, kan hon icke uppfylla uppfostrarinnans kall. Våra förhållanden låta oss ej heller tills vidare hoppas någonting bättre. De stadganden, vi ege, för att från statens sida reglera hennes uppfostran, äro för få och för ofullständiga. Det manliga könets egenkärlek har ock bidragit till qvinnokönets alltför ringa uppskattning. Men samhället måste omsider uppfostra qvinnan och upplysa henne om sina pligter; modrens fostrande vård är vid barnuppfostran af allrastörsta vigt. Ehuru förf. talar om qvinnan i allmänhet, menar han dock isynnerhet de lägre folkklassernas qvinnor, hvilkas antal är det ojemnförligt största: arbetsklassen är samhällets rot.

Bland åtgärder för åstadkommande af ett bättre förhållande, föreslår förf. följande. Bönen vid kyrkotagning bör så ändras, att deri nämnes om barnen och deras rättighet till moderlig omvårdnad i alla hänseenden. För qvinnans räkning bör ock folkskolan något annorlunda inrättas. Med rätta bör vid denna skolas anordning ett synnerligt afseende göras på qvinnan: skolan "borde rätteligen företrädesvis stå den blifvande uppfostrarinnan öppen, och undervisningen der alltid vara i mycket lämpad efter hennes fattningsförmåga och framtida behof, samt följaktligen icke i allo gemensam för begge könen. — Straxt efter förrättadt dop borde till modren öfverlemnas "en ganska kort och lättfattlig tryckt uppgift på de hufvudsakliga omständigheter, hon emot sitt nyfödda barn, förnämligast i moraliskt, men äfven i fysiskt afseende har att iakttaga, och på hvad hon måste noggrannt undvika, åtminstone intilldess barnet uppnått den ålder, att det kan lemnas i folkskolan." Samhället börvid taga åtgärder till barnens tidiga ryckande ur en förderfvad moders onaturliga händer, äfven till hennes egen lämpliga korrektion, hvarom vi visserligen redan hafva ett, men ganska obestämdt stadgande. Det vore ock tjenligt, om presten alltid, efter slutad vigsel, i ett enskildt samtal med bruden sade henne, att när hon känner sig välsignad med lifsfrukt, hon ej allenast bör vara mer än vanligt omtänksam i sin kroppsliga helsovård, utan ock oafbrutet söka att hålla sitt sinne gladt, förnöjsamt och innerligen tacksamt för den nåd, Gud låter henne vederfaras derigenom, att moderskallets heliga pligter åt henne anförtros. Äfven Almanachan, denna lilla bok för folket, kan användas för det stora ändamål, hvarom vi tala. I almanachan synas oss kunna införas ej allenast riktiga föreskrifter om hvad vid barns fysiska och moraliska uppfostran bör af moder och fader iakttagas, utan ock små, rörande berättelser om verkningarna af denna uppfostran.

Boken slutar med den sannt filantropiska anmärkningen, att man ännu ofta hörer den hemska Kainsrösten: "hvad har jag att skaffa med min broder?" Och man måste medgifva, att det är en bedröflig sanning, att äfven från mycket bildadt folks sida mången välsinnad idé om förbättring af den stora massans belägenhet i det ena eller andra afseendet ofta bemötes med kallsinnig likgiltighet eller förlöjligande hån.

Såsom anmärkningar mot boken vilja vi nämna följande. Förf. skiljer, efter mångas föga-nyttiga föredöme, mellan undervisning och uppfostran, och antager derjemte en oriktig skillnad. "Undervisning och uppfostran", säger han i en not, "förblanda vi ej med hvarandra, ty den förra anse vi egentligen angå förståndets, den sednare känslans och hjertats angelägenheter." Häri skola ej alla instämma. Oss synes den enda rätta skillnaden, om någon skillnad är nödig, vara den, att om uppfostran är det allmännare begreppet, så blir undervisningen en delföreställning deraf. Förf. är derföre inkonseqvent, då han på ett annat ställe förträffligt säger, att "tanken är den härd, deri handlingen beredes." — Förf:s föreställning om qvinnans natur och kall synes lida af någon ensidighet. Han hyser visserligen en vacker och allvarlig tanke om hennes ädla kallelse, beklagar att hon ännu, snart sagdt, betraktas mera såsom medel än ändamål i sig, och fäster, behjertande, uppmärksamheten på talet om en af henne sjelf önskad emancipation; men stannar vid att antaga, att den hos qvinnan befintliga känsla af förtryck och lidande endast och allenast innebär en väckelse för henne till sorgfälligare uppmärksamhet på sina pligter såsom moder. Hela boken igenom meddelar sig åt läsaren det intrycket, som skulle författaren, genom att endast fästa sig vid qvinnan såsom moder, ej såsom menniska i allmänhet, äfventyra att göra qvinnan återigen till ett blott medel, ehuru visserligen af en högre art. Man bör ej sky att utsäga den oförgripliga tanken, att i den, med afseende på längtan efter emancipation nämnda "obestämda känsla af förtryck och lidande" ligger någonting mera, än förf. antager. Nekas kan ej, att qvinnan, i den tredubbla egenskapen af barnaföderska, uppföderska och uppfostrarinna, tillhörer familjen i innerligare betydelse och med större omfång af tid än mannen, men för att göra sig berättigad till det påståendet, att alla qvinnans pligter och rättigheter uppgå i hennes lif och verksamhet såsom moder, måste man först bevisa, att qvinnan ej, i likhet med mannen, har rent menskliga fallenheter, ej blott hjertats, utan äfven hufvudets, ej blott sådana, hvilkas utveckling kommer vid utöfningen af de moderliga pligterna till godo, utan ock sådana, som gagna men-

niskoslägtet och lifvet i mångfaldigt andra afseenden. — Att förf. alltför ensidigt qvarhåller tanken vid hjertats daning, uppfostran i den inskränktare mening, hvari han tager ordet, synes äfven deraf, att han, då han klandrar folkskolans närvarande beskaffenhet, anmärker frågande: "hvartill skall det väl tjena att belasta henne med theoretisk kännedom om räkenkonsten, med sammansatt regula di tri i hela och brutna tal!?" Nu medgifve vi visserligen, att fråga kan uppstå, huru långt en sådan undervisning i allmänhet lämpligen må sträcka sig, men det skulle förvåna oss, om förf. — hvilket man af uttrycken har något skäl att misstänka — skulle vilja ur qvinnans uppfostran bannlysa all dylik theoretisk undervisning. Ty hvad kan man vara fallen att unna henne till medel för förståndets utveckling, om man tycker att någon theoretisk kännedom om de allmännare arithmetiska förhållandena är någonting för mycket? Åtminstone skall sysselsättningen med dylika ämnen komma henne bättre till mätta såsom förberedelse för det moderliga kallet, än vid de åren, som här måste förutsättas, meddelad undervisning om rätta sättet att tillgodogöra åkerjordens och ladugårdens alster, hvilken förf. föreslår: en undervisning, som må sparas till mindre späda år och anförtros åt omtänksamma föräldrars praktiska ledning och föredöme. — Med rätta talar förf. om de stora vådor för samhället, som uppkomma af qvinnans råhet; men ensidigt är att endast derifrån härleda "lagbrott, tiggeri, pauperism och proletärer." I huru många andra missförhållanden hafva ej så väl dessa onda ting sin gemensamma rot, som ock — sjelfva den med rätta anmärkta råheten? — Vid en omständighet fästa vi oss särskildt, vi mena prestens af förf. föreslagna enskilda samtal med bruden, omedelbart efter vigseln. Vi drage ej i betänkande att helt oförställdt uttala vår mening. Förf:s välmening med förslaget sätte vi ej det ringaste i fråga, men vi anse detsamma både obehöfligt och opassande. Obehöfligt anse vi det af följande anledning. Är qvinnan rätt uppfostrad i både mensklig och kristlig mening, så skall kärleken till moderspligten, den moraliska och fysiska vården om sig sjelf och barnen följa med sträng nödvändighet ur den förädlade sinnesförfattningen, det upplysta förståndet, denna alla dygders gemensamma källa. Men vi anse denna åtgärd tillika opassande. Tvenne personer af olika kön må komma till hvarandra i hvad förhållande som helst, så qvarstår dock alltid det anmärkta olikhetsförhållandet dem emellan. Detta måste göra en manspersons enskilda samtal med en annans qvinna om "hafvande tillstånd" alltid opassande, och upphäfva dess åsyftade goda verkan, om också detta samtal

eger rum i sjelfva religionens namn. Lika ontplänlig och ojäfbar som sjelfva religionskänslan är den oförderfvade qvinnans blygsamhet. Än mera: att tala till en flicka om hafvande tillstånd och det på hennes bröllopsqväll, vid tanken på hvars tillstundande hon kanske äfven i enseamheten rodnat, är ännu mera anstötligt. Äfven sjelfva modren, om hon är en sedesam och oförderfvad qvinna, iakttager i samtal med sin giftvuxna, förlofvade dotter den största granngranlagenhet, och vidrör hon äktenskapliga förhållanden, så åtnöjer hon sig med allmänna antydningar, och rättar sin undervisning efter stundens behof.

Förf. hänför allt sjelf, och vill att qvinnan såsom uppfostrarinna skall hänföra allt till begreppet om ett annat lif. Detta är enligt vår religions föreskrifter, och följaktligen det rätta och sanna. Men vi erinra endast, att det är lika angeläget, att läran om alla jordiska tings förgänglighet ej så förstås eller rättare missförstås, att en dyster sinnesstämning, med likgiltighet för det timliga, deraf blir följden, ej blott för slägtet, men äfven för individen finnes ett oförgängligt på jorden, nämligen det andeliga sjelft. Förvissade kunne vi vara, att de kristliga dygder, som utöfvas, äfven här nere, genom sina synliga eller osynliga, beräkneliga eller oberäkneliga följder, bära en evärdelig frukt; och denna jord förblifver alltid ändå en plantskola för himmelriket, äfven om den förskönas; ja! den blefve säkert ej sämre plantskola derigenom, att menniskoslägtet lyckades förvandla henne till ett paradis.

Svenska Bokgillet.

Det verksamma nit, som i sednare tider räddat så mycket af den Svenska bildningens äldsta qvarlefver i skrift, saga och sång, har ännu ej sträckt sig till vår första tryckta litteratur. Denna är ännu nästan okänd och otillgänglig för forskaren, då af dess alster ofta endast ett till två exemplar nu mera finnas i behåll. Härigenom har onekligen, i öfversigten af den Svenska bildningens gång, uppkommit en lucka, hvars fyllande säkert icke kan väntas genom vanliga bokhandelsföretag. Undertecknade hafva derföre förenat sig till ett sällskap, som, under namn af *Svenska Bokgillet*, ämnar företaga *återutgifvandet af de äldsta, sällsyntaste och genom innehållet vigtigaste alster af den Svenska tryckpressen.*

Litteraturens vänner, boksamlare, offentliga bibliotheker m. fl., inbjudas till befordrande af detta ändamål, enligt följande grunder.

De böcker Gillet utgifver, tryckas med all noggrannhet, sida för sida och rad för rad efter de gamla upplagorna, samt på utmärkt godt och fast papper. Träsnitt, prydnader m. m., återgifvas i trogna afbildningar.

Hvarje arbete åtföljes af, så vidt möjligt, fullständiga litterär-historiska upplysningar. Alla dylika tillägg tryckas likväl så, att sjelfva boken bildar ett af dem oberoende helt.

Preaumeration erlägges för hvarje år med 6 Rdr 32 sk. b:ko, till Gillets skattmästare eller sekreterare, och berättigar till ett exemplar af allt hvad Gillet utgifver under årets lopp.

Alla inflytande medel användas uteslutande till de för tryck, papper m. m. d., nödvändiga omkostnader. Sjelfva utgifvandet, korrekturläsningen m. m., besörjes deremot utan all ersättning af undertecknade.

Förteckning öfver Prenumeranter, samt redovisning, meddelas för hvarje år.

Upplagan inskränkes till 200, numererade, exemplar; de häraf möjligen öfverblifna komma att tillhandahållas andra än prenumeranter, men till dubbelt högre pris än det dessa anses betala.

Huru mycket Gillet kan utgifva om året, beror på prenumeranternas större eller mindre antal. Skulle det uppgå till etthundrade, förmodar Gillet sig kunna årligen lemna 20 ark, och i sådant fall ämnar det under sitt första år, 1848, företaga till omtryckande:

Tobie comedia, 1550, Vorfruwe tydher, (1525?) och Vita siue legenda Katherine (149—?).

Gillet anhåller att alla de, hvilka möjligen ega gamla och sällsynta Svenska böcker, behagade godhetsfullt derom underrätta sekreteraren. Stockholm den 31 December 1847.

L. MANDERSTRÖM.

J. A. AHLSTRAND. G. E. KLEMMING. G. STEPHENS. J. WESTIN.

Sekreterare. Adress: Kongl Bibliotheket i Stockholm.

Skattmästare. Adress: Handtverkaregatan N:o 11.

Gillet räknar redan följande prenumeranter:

J. A. Ahlstrand, e. o. Am. i K. Bibl.
G. A. Bredenberg, Handlande.
C. A. Bagge, Phil. Mag., Bokhandl.
B. v. Beskow, Frih., Hof-Marskalk.
C. J. Bonde, Frih., Öfv. Ceremonim.
Alb. Bonnier, Bokhandlare.
A. F. Ericson, Handlande.
C. J. Gordon, Britt. Chargé-d'Aff.
J. A. Hasselström, Sv. Ak. Biblioth.
A. E. Ihre, Frih., Utr. Stats-Minist.
G. E. Klemming, e. o. Am. i K. Bibl.
Kongl. Bibliotheket.
L. Manderström, Frih., Kab.-Sekret.
H. Reuterdahl, Th. D., Domprost.
L. F. Rääf, Kammarjunkare.
J. H. Schröder, Th. D., Prof.
G. Stephens, Esq.
J. H. Thomander, Th. D., Prof.
J. M. Törner, Revisor, Bokhandlare.
J. Westin, Fabrikör.

De hvilka ämna anteckna sig, behagade göra det så fort som möjligt.

BÖCKER
utkomna från den 1 Nov. 1847 till den 1 Jan. 1848.

Theologi.

Kyrkoåret. Epistlar och Evangelier, med Förklaringar och Prediko-Utkast. Af *F. G. Lisco*. Bearbetade med tillägg utur Svenska Predikanters Dispositioner. Af *C. E. Wenström*. 3:e häftet. 1 Rdr.
Försök till *Undervisningsbok i Salighetsläran genom Bibelspråk*, eller *En Catechés ur Bibeln*. Af *I. M. Lindblad*. 12 sk.
Christendomens Gudomliga Sanning. Bref till en tviflande vän. Efter *C. H. Stirm*. På Svenska bearbetad af *J. A. Millén*. 2 R. 24 sk.
Evangelisk Pastoral-Theologie, i exempel. Af *Burk*. 4:e häft. 1: 8.
En Christlig Hemvård. Högmessopredikan af *C. E. Wenström*. 12 sk. (Inkomsten tillfaller författarens, genom branden i Fahlun lidande, landsmän).
Biblisk Språk- och Skattkammare, samlad ur Doctor Martin Luthers skrifter. 40 sk.
Doktor Martin Luthers Lefverne. Af *A. J. Cnattingius*. 4:e och sista häftet. 1 Rdr.
Predikningar af H. M. Mellin. Andra häftet. 32 sk.
Evangeliska Alliancen. Meddelningar af *Chr. Er. Fahlcrantz*. Andra häftet. 16 sk.
Biblisk Läsbok, innehållande de märkligaste Språken i Gamla Testamentets Skrifter. Af *J. F. Wåhlin*. 1 Rdr 16 sk.
Martin Luthers större Catechés. Öfvers. af *Sondén*. 2:a uppl. 24 sk.
Tempelförgården. Öfvers. af *Rancke*. 2:a uppl. 1 Rdr 24 sk.
Allmän Christlig Symbolik. Af *Guericke*. Förra hälften. 2 R. 24 sk.
Jesu Christi Historia. Af *Bælter*. 2:a delen. 1 Rdr,
Om Kyrkans Friheter. Af *Wiberg*. 12 sk.
Matthei Evangelium. Öfversättning, jemte Exegetiska skäl och förklarningar, af *Anders Haller*. 1 Rdr 16 sk.
Försök till Svensk Psalmhistoria. Af *J. W. Beckman*. 2:a häft. För subskrib. 1 Rdr; för köpare af särskilda häften 1 Rdr 8 sk.
Om Religions-friheten i Förenta Staterna. Af *Robert Baird*. 1 Rdr.

Lagfarenhet m. m.

Sveriges nu gällande *Grundlagar*, jemte ett Bihang och Register. Ny Fickupplaga. 36 sk.
Juridiskt Arkif. Utgifvet af *Carl Schmidt*. 18:e band. 2:a h. 1 R.
Ny Lag-Samling. Utgifven af *Backman*. 5:e delen. 5 Rdr.
Underdånigt Betänkande till Kongl. Maj:t angående förenklande af Beskattningsväsendet samt Uppbörds- och Redogörelseverket. 2 Rdr.

Medicinska Skrifter.

Pharmacopoea Suecica. Editio Sexta. 1 Rdr.
Rapport rörande embetsgöromålen och sundhetstillståndet inom Hjo Provincialläkaredistrikt 1845 m. m. af *G. Varenius*. 1 Rdr.
Bidrag till *Nordens Sjukdomshistoria*. Af M. D. Professor *Im. Ilmoni*. Första delen. 2 Rdr 8 sk.
Om Läkarens Yrke och Pligter. Af Dens. 24 sk.

Förhandlingar rörande Reorganisationen af Stockholms allmänna Barnhus och Cliniken i Barnsjukdomar. Utgifne af Dr. *Fr. Th. Berg.* 1 R.

Mathematiska Vetenskaper.

Theoretisk-Praktisk Lärobok i *Elementar-Geometrien* och *Plana Trigonometrien.* Sammandragen och utgifven af *Anders Alreick*, Phil. Mag. Öfver-Ingenieur. R. N. o. W. O. 2:a uppl. 3 Rdr 32 sk.

Historia och Statistik.

Napoleon. Konsulatets och Kejsardömets Historia. Af *A. Thiers.* 14:e häftet. 32 sk.
Biografiskt Lexikon öfver namnkunnige Svenska Män. 14:e bandets 1:a 2:a och 3:e häften. 1 Rdr 36 sk.
Fornnordiskt Bibliothek; utgifvet af *J. Wahlström.* 3:e häft. 24 sk.
Om Fångvården och dess förhållande till det Nya Straffsystemet. 1 R.
Handlingar rörande Skandinaviens historia. 28:e delen. 2 Rdr.
Blekings Historia och Beskrifning. Af *S. W. Gynther.* 1:a del. 1: 36.
Gömdt är icke glömdt. Historiska bidrag af *C. J. Ridderstad.* 4:e häftet. 28 sk.
Representations-Kommitens Samhällslära, och derpå grundade förslag. 16 s.
Utdrag af Tabellverket, jemte kalkyl, som visar Produktiviteten, Mortaliteten, ingångna Äktenskap m. m., samt Folkmängdens tillökning i Sverige, under de med 1845 sistförflutne 75 åren. Af *F. A. Leyonmark.* Kongl. Tabellkommissionens Sekreterare. 16 sk.
Kammarjunkaren *Rääfs* Anförande i Ridderskapets och Adelns Plenum den 18 Dec. 1847 om *Nya Strafflagen.* 4 sk.
Anförande i Ridd. o. Adelns Plenum d. 29 Dec. 1847 af *J. M. Spens.* 4 sk.
Polen, dess Revolution och dess Rätt. 1:a häftet. 8 sk.
Arméens Rangrulla för 1847. 1 Rdr 40 sk.
Magdeburg, icke genom Tilly förstördt. — Gustaf Adolf i Tyskland. Tvenne hist. Afhandl. af *Albert Heising.* Öfvers. 2 häften. 1 R. 4 sk.
Förslag till Sjölag. 24 sk.
Betänkande, Förslag och Protokoll för den af Kongl. Maj:t i Nåder förordnade Kommite för behandling af frågan om National-Representationens ombildning. 1 Rdr 8 sk.
General-Sammandrag af Statistiska Tabeller. 38 sk.
Trettioåriga Krigets Historia. Af *G. H. Mellin.* 1:a häftet. 32 sk.
Stadganden rörande Bohusläns Regemente. På Nådig Befallning meddelade af *C. D. Forsberg.* 6 sk.
Uppfordran till Vederbörande att tidsenligt reglera vården om sinnessjuka. Af *Sondén.* 16 sk.

Blandade Ämnen.

Gynthers Konversations-handlexikon. 6:e häftet. 16 sk.
Ett Ord om Qvinnan och Samhället. 16 sk.
Lögn-Almanach för 1848. Humoristiska tidsanspelningar för hvarje dag i året. 8 sk.
Bihang till 1848 års Almanach. 4 sk.
Resebilder från olika Länder och Folk. Af *Th. Dielitz.* Bundne med 6 kolorerade plancher. 2 Rdr.
Allvar och Narri. Kalender för Skämt och Munterhet, 1848. Med 35 teckningar. 32 sk.
Onkels Berättelser från Barnåldern och Djurverlden. Med 8 kolorerade plancher. 40 sk.
Ny och fullständig Spelbok, eller grundlig undervisning till alla nu

brukliga kortspel, åtskilliga mindre Sällskapsspel, Hasard- eller Lyckospel, Schack, Dam, Brädspel och Biljard. 1 Rdr 16 sk.
Ny ABC-Bok med Stafnings- och Läsöfningar. 2:a uppl. 32 sk.
Dam-Almanach för 1848. 16 sk.
Herr Spindelbens märkvärdiga irrfärder och sällsamma äfventyr till lands och vatten. Komiskt Album; författadt i 180 teckningar af *Johan Träsnidare*, och upplyst med konstiga rim, af Orvar Odd. 1: 16.
Skandia. Nordisk Nationalkalender för 1848. 1 Rdr.
Svea. Folkkalender för 1848. 4:e årgången. 1 Rdr.
Komisk Kalender för 1848. 32 sk.
Miniatur-Almanach för Skottåret 1848. Med 6 stålgravyrer och 2 lithograferade porträtter. 1 Rdr.
Amaranthen. Bijou-Almanach för 1848. Med 2 stålgravyrer. 1 Rdr.
Naturens Under, uppenbarade hos Insekter och Foglar. Samtal mellan Farbror Philip och barnen. Utgifna af Dr. *A. Schütte.* Med 75 Träsnitt. 1 Rdr.
Sagor med Bilder för små barn. 12 plancher med text. 40 sk.
Roland Forrester och hans syster Edithas sällsamma äfventyr bland Vildarne. Med 16 teckningar. 1 Rdr.
Julbladet. Tidning för Barn och Ungdom. Med 16 träsnitt. 8:o. — Profnummer på "Illustrerad Månadsskrift för Barn och Ungdom", som utkommer 1848, i medlet af hvarje månad; prenumeration: 2 Rdr.
Umgängeskonst. Bearbetning efter Knigge, Montaigne m. fl. 16 sk.
Calle Wallins äfventyr. Med 6 plancher. 16 sk.
Om behandlingen af *Läroverkets angelägenhet* af *P. E. Svedbom.* 16sk.
Årsberättelse om Zoologiens framsteg under åren 1845 och 1846. Af *Boheman.* Andra delen. 1 Rdr 16 sk.
1846 och 1946, sceniskt Lustspel i 2 akter af *A. Blanche.* 16 sk.
Femhundrade Riksdaler Banko. Af *M. Cramær.* 2 uppl. 16 sk.
En half Million. Af D:o. 16 sk.
National-Historia för Barn. Af *Carl Ewald.* 1 Rdr.
Folkvännen. En följeslagare till Almanackan. 8 sk.
Oumbärlig Julhandbok. Utgifven af *Ståhl.* 20 sk.
Gumman Munters Nöjsamma och lärorika berättelser. 28 sk.
Varning för grym behandling mot djuren. 16 sk.
Dygder och Laster. 16 sk.
Prins Tusenskön. 8 sk.
Förgät mig ej. Gåfva till de Unga. Med 5 kol. plancher. 32 sk.
Minnesblommor. Vald samling af Verser för Stambböcker m. m., samt Deviser till Julklappar och Nyårsönskningar. 20 sk.
Alphabetisk Ordbok öfver de uti Svenska språket förekommande främmande ord och talesätt. Af *Aug. Pfeiffer.* 20 sk.
Lefnadsvisket för det uppväxande slägtet. 1 Rdr 16 sk.
Judarnes Emancipation. Af *Pontin.* 1:a häftet. 12 sk.
Nybyggaren och hans barn. 24 sk.
Non plus ultra Skrattkarameller. 16 sk.
Mårten Holk. Poetisk Kalender af N. *Lilja.* 1 Rdr.
Åttaskillingen. Bankokalender. 16 sk.
Nyårshelgen, Af *Krumacher.* 1 Rdr 8 sk.
Kalender för Lagtima Riksdagen i Stockholm 1847—1848. 24 sk.
En Julklapp. Af idB. 16 sk.
Resor i Danmark, jemte en utflygt till *Södra Sverige.* Af *J. G. Kohl.* 2 delar. 2 Rdr 16 sk.
Nord-Amerikas Indianer. Af *G. Catlin.* 13 o. 14 häftena à 28 sk.
Ny Repertoire för Sällskapstheatern. 6:e häftet: Den Okände Beskyddaren. Komedi i 1 akt. Af *Scribe.* 16 sk.
Läsning för Folket, . Trettonde årgången. 3:e häftet. 8 sk.

Ny Virkbok, eller fullständig anvisning att lära sig virka Soffkuddar, Bordtäcken, Golfmattor, Stolsdynor, Romulatirer, Pallar, Resväskor, Sjalar, Rökmössor, Tofflor, Valerier, Börser, Strumpeband, Refikyler, Nyckelfodral m. m. Med 50 graverade mönster. Af *Jenny Lambert*. 32 sk.

Ny Stickbok. Af *Jenny Lambert*. 2:a upplagan. 24 sk.

Voluspà. Almanach för 10 år; med Meteoromanti för sekler. 24 sk.

Läsning för Barn. N:o 3. Det blommande Ljuset, eller Förvandlingarne. Sannsaga. Med en planch. 24 sk.

——— N:o 4. En stor armée, eller Pröfningarne. Med 1 planch. 24 sk.

Bikupan. Kalender för Barn och Ungdom för 1848. Första häftet: Jan. — Mars. Med 1 planch. 24 sk.

Om Nykterhetsföreningarne, vår tids associationsanda och absolut nykterhet; jemte *Förslag till rationel Bränvinslag*. 40 sk.

Konsten att lefva rätt, väl och länge. Af *Ruckner*. 1 Rdr.

Ekonomi och Teknologi.

Supplement till *Kemisk Teknologi*. Af *P. O. Almström*. Med 1 pl. 2 R.

Fickbok för Köpmän, Fabrikanter och Skeppsbefälhafvare; innehållande tillförlitliga uppgifter om de förnämsta *mått, vigter och mynt*, samt deras förhållande till de Svenska; tillika med Spil- och Fatmätningstabeller m. m Af *J. J. Åstrand*. 44 sk.

Tekno-Kemisk Journal. Af *P. O. Almström*. 3:e häftet. 1 Rdr.

Fullständig och pålitlig underrättelse om ett nytt och fördelaktigt sätt, att bereda *Brun Sirap af Potatis*, på grund af de dermed på Kgl. Teknologiska Institutets Laboratorium anställda försök, uppgifvet af *P. O. Almström*. 4 sk.

Naturens Bok. Af *Fr. Schödler*. Andra delen: *Kemi*. Med 2 qvartplancher. 44 sk.

Kokbok. Af *Gustafva Björklund*. 1 Rdr 32 sk.

Anvisning till det enkla och dubbla *Bokhålleriet* af *Carl Courtir*. 24 sk.

Den fullständige Konditorn eller Handbok vid beredningen af alla slags Konfektyrer, Bakverk, Konserver och Drycker. Af *G. S.* 1: 24.

Handbok i Masmästeriet. Af *Rinman*. 32 sk.

Undervisnings-Skrifter.

Latinska Skriföfningar efter Ellendts Grammatik. 24 sk.

Latinsk Grammatik, med inflätade Öfningsuppgifter samt en samling af Latinska Läsestycken och Ordförklaringar. Af Dr. *R. Kühner*. Efter den fjerde originalupplagan på Svenska bearbetad af *Joh. M. Wimmerstedt*. 1 Rdr 40 sk.

Skandinavisk Fauna. Af *S. Nilsson*. Andra, omarbetade upplagan. Första delen: Däggdjuren. 4 Rdr.

Anthologia Latina. En samling af valda stycken utur Latinska Skalders arbeten, med philologiska, mythologiska och historiska anmärkningar. Till Skolornas tjenst utgifven af *Fr. Wennberg*. 1 R. 4 sk.

Brage. Svenska Vältalighetsprof; till Läsebok för Ungdom, af *C. J. Lénström*.

Viereck. Tyska Språket till dess Grammatik och Litteratur:
Förra delen: Språkets Grammatik. 1 Rdr.
Sednare delen: Språkets Litteratur. 1 Rdr 44 sk.

Landtbruks-Vetenskap.

Handbok i det *Praktiska Åkerbruket*. Af *M. Carlsson*. 16 sk.

Matrikel och Anciennitets-Rulla, öfver *Landtmätare och Justerare i Sverige*. Utgifven af *G. Hogner*. 1 Rdr 16 sk.

Jagthundarne. Anvisning till dess dressering, vård och skötsel. 16 sk.
Tydlig Anvisning att ändamålsenligt uppföda och sköta Gäss och Ankor. 8 sk.
Handlingar rörande Landtbruket och dess Binäringar. VI:e bandet. 2:a häftet. 1 Rdr.
Anvisning till Nötboskapens förädling, skötsel och begagnande. Af *Weckherlin.* 1 Rdr 32 sk.

Vitterhet.

Den första Bönhörelsen. Skaldestycke af *Sven August Hollander.* Belönt af Sv. Akad. den 20 Dec. 1846. 8 sk.
Den blifvande Konungen. Af *Kjellman-Göranson.* 40 sk.
Svenskt Konversations-Lexikon. 20—22 à 32 sk.
Latreaumont eller en sammansvärjning under Ludvig XIV. Historisk Roman af *Eugène Sue.* Öfversättning.
Standaret. Historisk Roman af *Pehr Sparre.*
Tusen och en Natt. 25:e, 26:e och 27 häftena à 16 sk.
Flickan i Stadsgården. Af *August Blanche.* 1 Rdr 24 sk.
En Sommar i Småland. Af *Karl Kullberg.* 40 sk.
Passionerna; uti deras förhållande till Lagarne och Religionen. Af *Descuret.* Med. Doktor. Öfversättning. 3 Rdr.
Samlade Vitterhetsarbeten af J. O. Wallin. 1:a delen. Med portr. 2 R.
Minnen af Händelser och förhållanden under en lång lifstid. Af *Joh. af Wingård.* 6:e häftet. 36 sk.
Abednego. En Folkunga-Ättling i 19:e århundradet. Af *Kjellman-Göranson.* 3:e och sista delen. 36 sk.
Shakspeare's Dramatiska Arbeten; öfvers. af *C. A. Hagberg.* 2:a Bd. 1:16.
Carl XII:s Page. Historisk Roman. Af *L. D. G* 2 delar. 2 R. 16 sk.
Märkvärdigheter utur Verldshistorien. Till angenäm och underhållande sysselsättning för läsare af alla stånd, utarbetad af *F. H. Rudbeck.* Med 2:ne teckningar. Bunden: 2 Rdr.
Runa. Svenska Fornsamlingar af *Rich. Dybeck.* 1847. 32 sk.
Esaias Tegnérs Samlade Skrifter. 2:a Bandet. (Axel, Nattvardsbarnen, Kronbruden samt Smärre Dikter; första perioden till 1812). 2 Rdr.
Folket. Af *J. Michelet.* 1 Rdr.
Dikter af *B. E. Malmström.* Andra Samlingen. 1 Rdr.
Vindarne. Poem af *Nybom.* Med 4 lithograferade plancher och interfolierad Almanach för 1848. 32 sk.
Emilie Höggvists Minnesvård. (Minnesteckningar. Utdrag ur hennes dagbok. Planche föreställande hennes graf i Turin). 1 Rdr.
Stycken på Vers. Af *Karl Kullberg* 32 sk.
Knut. Poetisk Kalender af *Wilhelm von Braun.* 1 Rdr 24 sk.
Nordstjernan. Vitterhetsstycken och Poemer af *Vendela Hebbe, Börjesson, And. Fryxell, Jolin, Geijer* och *Kjellman-Göranson;* jemte deras porträtter och facsimiler. 2 Rdr 40 sk.
Svenska Siare och Skalder. Af *P. D A. Atterbom.* 4:e del. *Thorild.* 2 R.
Aurora Königsmark. Af *V. F. Palmblad.* 5:e delen. 2 Rdr 24 sk.
Erik den fjortendes Son. Af *Börjesson.* 1 Rdr.
Berättelser för Fattiga och Rika. Första delen: *Kärlek och Penningar.* En Händelse från Hvardagslifvet. Bearbetning från Engelskan efter *Mary Howith.* Jemte en Inledning af *Fredrika Bremer.* 1 R. 16 sk.
Storm och Seger. Teckningar ur Ungdomslifvet. Svenskt Orig. 1: 16.
Napoleon. Af *A. Thiers.* 15:e och 16:e häftena à 32 sk.
Norske Konungen Olof Tryggvason. Af *Tollstorp.* 1 Rdr.
Svenska Akademiens Handlingar. 28:e delen. 2 Rdr.
Bihang till Smålands Beskrifning. Af *Wieselgren.*

Spanska Inqvisitionens Mysterier. Af *V. de Feréal.* 1 Rdr.
De Fyratiofem. Hist. Roman af *Alex. Dumas.* 2 delar. 1 R. 32 sk.

Musikalier.

Sånger från Södern; med accompagnement för Pianoforte, Samlade och öfversatte af *Herman Sätherberg.* Första häftet: *Sånger från Spanien.* 1 Rdr 16 sk.
Tre Lyriska Tondikter. Af *L. A. Josephson.* 1 Rdr.
Polska från Dalarne och *Norsk Folkvisa.* Sjungne af M:lle *Jenny Lind,* på hennes konserter i Wien och London. Arrangerade för 4 händer. 32 sk.
Fria Fantasier för Pianoforte. Af *C. J. L. Almqvist.* 8:e häft. 32 sk.
Nordbloms Folkskola. Bihang N:o 3. 8 sk.
Trenne Sånger vid Piano-Forte af *Georgina Löwegren.* 32 sk.

Planchverk och Kartor.

Porträtter af namnkunnige Svenske Män och Fruntimmer. 14:e och sista häftet. Arbetet komplett, innehållande 127 porträtter med text, 12 Rdr 4 sk.
Pittoresk Resetur från Stockholm till Neapel. Af *C. J. Billmark.* Åttonde häftet. 6 Rdr 32 sk.
Minnen af Emilie Högqvist. 4 lithograferade och kolorerade teckningar af hennes förnämsta roller, med åtföljande minnesteckning. 1: 16.
Album für Schön Konst. Samling af intressanta och utsökta Genrestycken i stålstick. 1:a och 2:a häftena à 24 sk.
Porträtt af Erik Gustaf Geijer. Lithograferadt af *Johan Cardon.*
Karta öfver Vexternas utbredande på Jordens yta. 8 sk.
Europeiska Nationerna, deras Seder, Bruk och Klädedrägter. Texten bearbetad af *L. Westerberg.* Arbetet blir komplett i 16 à 20 häft. 1:a och 2:a häftena, hvardera med en väl kolorerad planch, à 16 sk.
Jordens Folkslag, deras ursprung, religion, seder och bruk m. m. Af *H. Berghaus.* En illustrerad ethnografie för bildade läsare af alla stånd. 1:a häftet med 2:ne kolorerade plancher. 16 sk.

Rättelser i 1847 års 8:e och 9:e häften:

Sid. 463 (tit.) står: Om Riddarväsendet, läs: Om Riddarväsendet. Bearbetning efter Walter Scott. 464 r. 2 uppifr. st. kunde endast efter en, l. kunde endast nå den efter en; 465 r. 11 nedifr. (samt på flera ställen) st. Johan de Saintré, l. Jehan ell. Jean de Saintré; 466 r. 4. uppifr. st. de Laiselenet, l. de Loiselench; 469 r. 16 uppifr. st. antogs, l. ansågs; 474 r. 3 uppifr. st. förströr, l. förslöar; 476 r. 4 uppifr. st. deras, l. hennes; 477 r. 19 nedifr. st. uppmanade, l. uppmanande; 478 r. 5 nedifr. st. Comy, l. Coucy; 480 r. 3 uppifr. st. och, l. eller; r. 12 nedifr. st. hvilka, l. hvilken; 482 r. 5 nedifr. st. Arfvidsons folkvisor, l. Arwidssons svenska fornsånger; 483 r. 15 uppifr. st. förmå, l. förmå honom; 485 r. 2 uppifr. st. Arvidsons sv. folks., l. Arwidssons sv. forns; 533 r. 16 uppifr. (med flera ställen) st. Bomniant, l. Boucicaut; 535 r. 11 nedifr. st. Chaptal, l. Captal; 537 r. 5 nedifr. st. Parthenope, l. Partenopex; 538 r. 11 nedifr. st. gagne-pains, l. gagne-pain; r. 9 nedifr. st. ci, l. li; 539 r. 8 nedifr. st. chevalier, l. bachelier; 543 r. 15 uppifr. st. Haulay, l. Harclay; 552 r. 14 uppifr. st. Sanguhar, l. Sanquhar.

Karaktäristik öfver den Isländska Litteraturen,

af GRIMUR THOMSEN, Mag. Artium *).

Öfversättning af C. S.

Om ett folks skriftliga minnesmärken skola förtjena namn af en Litteratur, måste de bära en nationellt egen prägel, medelst hvilken de framstå skilda från hvilket annat folks som hälst; de måste vara ett lefvande uttryck af en egen anda, en egendomlig utveckling, som allenast tillhör detta och intet annat folk, som har uppvuxit utur dess innersta lifskärna, och som innerligen är sammanväfd med dess ursprung, dess geografi och historia. Först när litteraturen på detta sätt är hvad hon bör vara, nationallifvets blomma, den organiskt utsprungna kärnan på ett folks hela handlande och kultur-riktning, är hon en vigtig länk i verldshistorien och eger ett oafvisligt kraf på allmän uppmärksamhet, ej blott från de lärdes, men lika så mycket från folkets sida. Att en bok är skrifven på Danska, innebär derföre alldeles icke nog, för att hon skulle kunna häfda sig ett förtjent rum inom den danska litteraturen; ty hon kan det oaktadt vara högeligen odansk. Man har och

*) Uppsatsen är hemtad ur *Nordisk Literatur-Tidende*, 1846, (N:o 22, 23, 25, 26), som utgafs i Köpenhamn, men icke bar sig mer än ett år, hvilket är att beklaga, då hon innehöll många goda afhandlingar och recensioner, särdeles Danska, och då hon åtminstone utgjorde en början till en gemensam *Nordisk Litteratur-tidning*, som så länge varit af behofvet påkallad. (Öfv:s Anm.)

på de sednaste tiderna sett en väldig mängd böcker, hvilka ingen litteratur tillhöra, och som i nödfall endast kunna räknas till den stora "Weltliteratur", detta nya Babel, som det är förbehållet vår makalösa tid att bygga på.

Det nittonde århundradets kosmopoliter hafva uppgifvit många skäl, som kunna vara antagliga, för möjligheten och önskligheten af ett slikt litterärt tillstånd, hvarunder skrifter på hvilket språk som tänkas kan, i anseende till innehållet läte sig läsas och uppfattas med lika kärlek och lika fullständighet i hvarje land, hvilka lika mycket ansloge hvarje publik och hvilka alldeles saknade det nationellas modermärke; det förstås, att de allenast först skulle blifvit öfversatta på det lands tungomål, der de för tillfället skulle läsas. Med andra ord: de hafva uppgifvit antagliga skäl för ett så beskaffadt litteratur-tillstånd, att all egendomlig lyrik hade bortdunstat, stämningen hade blifvit fullkomligen enahanda och allt nationellt färgspel upplöst i kosmopolitismens grått-i-grått. De säga: bokhandeln skall komma att florera, författarne tilltaga i antal och deras honorarium tillväxa, ty läsare och köpare skola ju fördubblas i den omätligaste proportion. Såsom hvar och en genast vid första ögonkastet ser, så hvilar denna åsigt blott på praktisk beräkning, på aktie-raseriets iholiga grundval. Det är likväl blott det eller de folk, som för den eller den tidpunkten innehafva hägemonien i verlden, hvilkas litteraturer tillika kunna få namn af verldslitteraturer. Dessa folk skola också framdeles deruti komma att stå i spetsen för de öfriga, hvilka, sedan de först hafva bortkastat sin nationalitet och hafva gått in på det kosmopolitiska litteratur-förslaget, icke skola behålla något annat qvar, än matta efterapningar af främmande och onationella skrifter. Och likväl är hvarje författare en Anteus, för hvilken det gäller att hålla sig till nationalitetens fasta grund; blott så länge är han oöfvervinnelig, men släpper han honom, så är hans styrka bruten. Hvad göra då nu i detta afseende de folk, hvilka historiens och civilisationens spira för närvarande tillhör: Fransmän, Engelsmän och Tyskar? De äro alle nationella, särdeles de sistnämnde, och just dymedelst locka och tvinga de andra folkslag till efterhärmning; men folken missförstå dem, ty i stället för att häfda

sin egen nationalitet som Fransmännen sin o. s. v., kasta de denna öfver bord och blifva de främmandes efterapare. Man har att lära af dem att vara nationella såsom de äro, icke att vara det på just samma sätt.

Lyckligtvis ligger uti sjelfva hufvudfolkens åsigt af det nationella för närvarande ett hinder för de mindre nationernas trälaktiga härmningslusta. De förakta nämligen all sådan, men skänka deremot sin aktning åt det egendomliga och ursprungliga, det ur folkens egen lifsgrund framqvällande. Och just i de sednaste tiderna uppvaknar öfver hela den civiliserade verlden med allt större styrka behofvet att vara sig sjelf, och fordringarna derpå blifva allt mera högljudda. Det nationellas hänförande behag uppgår i allt skönare dager för folken: de lyssna med spänd uppmärksamhet på sångaren, som sjunger sitt folks visor, de klappa för dansarinnan, som framställer sitt lands enkla danser, och de gamla folkvisorna blifva öfversatta. Det, som kommer från hjertat, går till hjertat, och derföre är det just på de olika nationella egenheternas grund som en verldslitteratur måste uppbyggas. Föraktet för efterhärmning, aktningen för det i sann mening originella och egna, måste fälla utslaget. Men äfven i detta afseende gå de stora litterära makterna i spetsen. Och hvarföre skulle icke ett sådant folk som det franska, som hatar allt eftergjordt, som sjelft är naturligt och rättframt, hvarföre skulle ej det afsky den nationalaffektation i stort, som visar sig i många europeiska folks litteratur-tillstånd; hvarföre skulle icke Britten, som sätter det egendomliga framför allt, hvarföre skulle icke han värdera det originella hos andra; eller då Tyskarne, hvilka redan länge ropat på individuation och konkretion, på lifvets mångfald och rörlighet, och således just predika det originellas och det egendomligas evangelium, hvarföre skulle icke de skänka detsamma sin aktning äfven hos andra? Det allmänt menskliga, det allgiltiga, det totala, skall ju icke afvisas, det skall endast andas med lifvets värme, och icke ligga dödt som abstraktionens kalla kadaver. Det nationella är ju egentligen ej heller något annat, än det allmänt menskliga med särskildhetens prägel, som påtryckts genom folklifvets rörelse, och som, i denna mening, står idealet närmare, än det all-

mänt menskliga sjelft. Det nationella är ju derföre en konkretare och *eo ipso* fullkomligare kategori, än det kosmopolitiska.

Antage vi alltså, att ett folk, för att i sann mening ega en litteratur, bör ösa af sitt eget väsende och vända blicken inåt sin egen barm, hvad bör då en nation göra, som råkat in på en kosmopolitisk efterapnings afvägar, hvilkens tänkare i allmänhet sammanskrifvit tyska systemer, hvilkens poeter till största delen med större och mindre framgång sungit med Victor Hugo's, Eug. Sue's, Heine's eller andres stämmor? — Hvad annat, än att åter gå in i sig sjelf, låta sin anda fördjupa sig i den period af sin historia, under hvilken hon verkligen var sig sjelf, vederqvicka sig med läsningen af sina nationella författare, med ett ord: gå tillbaka, för att kunna gå fram.

Utan att förneka, att det ju icke nu finnes danska författare, så lär man dock med fog kunna påstå, att det danska, det nordiska grundämnet i den danska litteraturen mycket öfverväges af främmande och onationella beståndsdelar. Grunden till detta förhållande måste utan fråga sökas i en hos nutidens menniskor i det hela ofullständig kännedom om Nordens fornålder, då Nordboarne spelade en hufvudrol i verldshändelserna, hvilket åter kommer deraf, att det erforderliga för en slik kännedoms förvärfvande ännu icke är för handen. Det är icke nog, att vi drömme litet om, att våra förfäder voro vikingar, som gjorde strandhugg på främmande kuster, intogo städer, plundrade kloster, att de voro en skräck för Södern, så att man bad Gud om förskoning för Normannernes raseri. Det är icke nog, att man har sig bekant, att Norden i fordom tima lefde i ett så lefvande medvetande af sin nationella enhet, i ett sådant andens äktenskap, att folken alltid gjorde gemensam sak emot främmande folk, huru oeniga inbördes de för öfrigt än kunde vara, likasom det Molière'ska äktaparet, hvilket sinsemellan trätte och sloge, men med förenade krafter vände sig emot tredjemannen, som blandade sig i striden för att mäkla fred. Man måste äfvenledes känna, huruledes folklifvet inom trängre gränsor var beskaffadt, man måste känna den nordiska nationalkarakteren i dess olika gestaltningar, man

måste hafva något närmare reda på det husliga och familjelifvet, mannens förhållande till qvinnan och hela det medborgerliga tillståndet, hvaruti det nordiska lynnet visar sig i alla sina afdagningar. Då skall den sannt nordiska nationalitetens lyriska egendomlighet för hvarjom och enom framstå i klaraste dager, och man skall med förvåning finna, huru litet Nordboen i sjelfva verket har förändrats, bara först nutidens mask, sammanväfd af efterhärmning, tillgjordhet och förställning, blifver bortkastad. Huru skulle vi eljest förklara den både förut och efteråt okända hänryckning, med hvilken Oehlenschlägers nordiska diktalster, efter dåtidens vittnesbörd, mottogos, denna kärleksfulla vördnad för siaren, som i den aflägsna forntiden såg nutidens kärna och i nutiden häfdade en plats för forntidens herrligaste skatter?

Det är kändt, att nästan alla litterära minnesmärken, som angå Nordens häfder och skaldskap, att nästan alla de källor, utur hvilka kunskap kan öfas om det nordiska folklifvet, lagarna, bruken och sedvänjorna o. s. v., med ett ord, om hela den nordiska andan och karaktären, icke blott äro skrifna på det språk, som nu fortlefver på Island allenast, men att de också der äro författade. Således är det till denna litteratur, som den moderna Norden måste taga sin tillflygt, om det på nationell väg vill återfödas i litterärt afseende. Det är naturligt, att man väl här och der skall påträffa en anstrykning af det, som vår förfinade tid kallar råhet, då hela denna litteratur tillhör en längesedan förfluten tid, hvilken ännu icke till fullo hunnit blifva genomträngd af kristendomens förmildrande inverkan, och då hon för det mesta rör sig omkring händelser och åsigter, som ligga ännu längre tillbaka i tiden. Härtill kommer dessutom, att kraften är hennes hufvudelement; men för honom är det eget, att han icke alltid låter sig instängas inom harmoniens landamären, utan stundom spränger dessa så väl som alla andra skrankor. Sluteligen bör man ihogkomma, att, ehuru en viss gifven tid blifvit så missvand, att den icke tål djerfva talesätt, det derför icke är sagdt, att dessa i och för sig sjelfva öfverskrida skönhetslinien; det gäller härom, att "kyska öron icke tåla vid att höra, hvad kyska sinnen och hjertan tänka och känna." Och om nu så vore, så kan ju vår

bildade tid, vid sin framställning af forntiden, lämpa det allt för starka efter smakens fordringar; det skall nog lyckas att sammankrympa den allt för högreste kämpen, att göra de allt för spändt svällande musklerna slappare, att ett litet grand öfversockra den gammaldags bitterheten. Smaken älskar icke det kolossala, — nå, så gifve man oss gestalterna i naturlig storlek; han älskar icke den allt för blomstrande helsan, — nå, så göre man henne en smula svagare, ty dymedelst blir hon mera interessant; han älskar ej häller den djerfva rättframheten, — nå, så varo man mera förnämt höflig: alltid kan man draga från eller lägga till, så att den bildade blir belåten. Denna litteraturs företräde är, att det är must och märg i henne; deraf kan ju alltid något göras, men af den allra finaste uselhet blifver det intet! — Man beskyller vår tids damer, att de beklaga sig öfver bristen på män, ibland hela denna svärm af herrar; — män var det icke oadt om bland våra förfäder, om man får döma efter den isländska litteraturen; man beskyller likaledes herrarne, att de klaga öfver brist på sanna qvinnor, i hela detta öfverflöd på fruntimmer; — af qvinnor har det likväl varit fullt upp i den gamla Norden, efter samma litteraturs intyg; vi finne der möar så rena, så fina i ordets bästa betydelse, hvilkas hela väsende var sammanväfdt af den renaste qvinlighet och hängifvenhet, trofasthet och oskuld, och hvilka fullkomligen motsvara de ädla, stolta, fasta och manliga karaktärer, af hvilka så många återfinnas i Nordens historiska skrifter.

Tydligast visar sig denna litteraturs framstående egendomlighet, om man jemför henne med den grekiska. Allenast den klassiska enheten af idé och form hafva de gemensamt, men hvardera på sitt sätt. Under det nämligen att form och innehåll uti Hellenismen sålunda gå upp i hvarandra, att hon kan sägas vara genomskinlig för detta, då nämligen innehållet städse är uttaleligt och framställbart, så är förhållandet i Nordiskheten ett helt annat. Här utgör nämligen formen väl den enda, som rätt motsvarar sitt inre och ingen tillfällig återstod blifver qvar, hvaruti icke innehållets lif yttrar sig, men detta är af en sådan natur, att det icke låter sig helt och hållet uttalas, eller, som i Hellenismen, uttömmas; det är

motspänstigt, slår ned i uttryckets särskilda blixtar, gömmer sig i det gåtfullas natt och insveper sig ofta mera i sin form, än det derigenom yttrar sig. Den nordiska naturens, den nordiska menniskans slutna väsende, har således i denna litteratur uppnått sin motsvariga form, ty det vore en motsägelse, om det slutnas form fullständigt för blicken öppnade sitt inres afgrunder, om dess yttring alltså vore motsatsen af att vara sluten; det slutnas form måste sjelf vara återhållen; det yttre bör visa tillbaka på ett inre, som är motsträfvigt emot att fullständigt uttalas. Blott på detta sätt har Nordens gåtlika, tysta och inåt sig sjelf vända anda sin motsvarande form. Kunde deremot formen här, liksom hos Grekerne, tänkas vara fullkomligt genomskinlig för innehållet, så att detta i hela sitt djup och omfång uttalades, så skulle detta innehåll blifva ett helt annat: det vore som om en man omtalade alla sina hemligheter, för att visa, huru hemlighetsfull han var; men då vore han ju icke längre hemlighetsfull, han bade då på sin höjd blott visat, huru full af hemligheter han förut varit. Aningen är hos den uppfattande det motsvariga inre sinnet till det slutna i det, som skall uppfattas; hon håller nu detta återhållna uttryckssätt beständigt vaket, och hon kan så till vida sägas vara retande; men all den stund det dock icke gifves allenast sådana "ting mellan himmel och jord, om hvilka vår filosofi aldrig har drömt", utan dessutom många andra, hvilka icke kunna uttalas på ett för känslan och inbillningskraften tillfredsställande sätt, så är denna återhållenhet i uttrycket just ett bevis på våra förfäders upphöjda anda, som kände ordets otillräcklighet, och derföre läto aningen fylla det bristande, medan den sammanträngde sitt innehåll i uttryckets tätaste kraft.

Den yttre kraften, kroppskraften om man så vill, sträfvar efter utvidgning och utsträckning; deraf det kolossala. Den inre kraften deremot söker tvärtom sammanträngdheten, och vänder sig inåt; han concentrerar sig i punkten. Deraf det i dubbelt afseende befallande i nordiskheten; antingen förvånar oss kraftens yttre skepnad genom sina kämpalika former, eller slår oss den inre själsstyrkan ännu djupare genom sin aningsrika energi, det vare nu lidelsen, som sparsamt utgjutes

i flammande droppar, eller det iskalla lugnet, som kommer oss att rysa, det, om hvilket Grekerne icke hade ens en aning. Men det är icke blott lidelsen, i hennes långsamt flämtande uthållighet, ej häller lugnets inbitna harm, som åtskiljer den nordiska andan från den sydliga, men det är ännu mera denna viljans orubbeliga fasthet, som icke brusar upp eller rasar med naturkraftens vildhet, utan städse tillbakatränger häftigheten och suger den in, som beständigt låter den inverka på beslutens innersta driffjädrar, och som man passande kunde kalla lugnets pathos. Det är det lugn, hvarmed den unge faderlöse sonen, som vet att hämnden åligger honom såsom en helig pligt, under en följd af år döljer sin lidelse, för att låta henne mogna, under det han tager lastens all fyndighet till hjelps för att narra fadrens mördare, skepar sig som en fåne, ligger i spiselns askvrå och rafvar oupphörligt öfver sin själs hela innehåll — hämnden, tills allt är förberedt; och då, då fullbordas gerningen med samma kallblodighet. Det är samma lugn, hvarmed den gråhårade gubben, hvars son har fallit, i tu långa år ligger till sängs och icke talar ett ord, till dess att hämndens lidelse så har gjort hans gamla lemmar smidiga, att han med ens reser sig och med kallt mod förbereder och fullbordar mandråparens undergång. Det är det lugn, hvarmed den kränkta qvinnan, som genom en annan mans osannfärdiga utsago lockats att äkta honom och svika sin älskare, hvilken åter å sin sida i svartsjuk förbittring tillfogar henne och hennes man åtskilliga förnärmelser, — det är detta lugn, hvarmed hon en rund tid fördrager allt och låtsar som om hon intet märkte, men likväl derunder droppe efter droppe ingjuter hämnden i sin makes hjerta, och sålunda "blifver honom värst, som hon älskade mest." Det är således sjelfbeherrskning, som är den nordiska lidelsens kännemärke; det gås till råds med häftighetens omedelbarhet och det sparas derpå, för att göra handlingen så mycket eftertryckligare; icke en droppe gifves till spillo af den dyrbara lidelsen, och i stället för att slösa bort henne i ord och uttryck, så brukas dessa snarare såsom en eggelse för henne; ty likasom lidelsen kan bortdunsta i tal, så kan man ock genom tal ingifva sig henne.

Skillnaden är den, att till det förra hörer ordklöfveri, till det sednare ordkarghet.

Likväl är den nordiska lidelsen icke beständigt fåordig och tyst; hon är stundom också kläppsk och listig och tager förställningen till hjelpa. All krafts vilkor, herredömet öfver sig sjelf, gör sig här framför allt gällande. Han åtnöjer sig icke med, att lidelsens framträdande i det yttre inskränker sig till en hastigt påkommande rodnad och blekhet, till minens tvetydighet och svarets dubbelhet, han fordrar mera: alls intet får ens anas, af det som föregår i det inre. Derföre lägges det särskild vigt uppå den egenheten hos Vigaglumr och hans fränder, att denna slägt hade för sed att småle, när de hade hämnd i sinnet. "Hvad svarade Vigfus Vigaglumsson derpå?" tillfrågas en man, som förtäljer om en förnärmelse, som han tillfogat Vigfus, "han log blott", blef svaret. "Så tag dig då väl i akt", är det råd, som gifves.

Denna lidelsens skuggsida, hvilken äfven vi kristne — om vi bortse ifrån det sedligas fordran — ej kunne frånkänna dess æsthetiska interesse, får dessutom en ännu positivare färg, när vi ihogkomme, att blodshämnden var en pligt hos våra förfäder. Denna bör derföre noga skiljas från den sjelfviska förbittringen, på hvilken vi blott finne få och spridda exempel i denna litteratur. Nordens, så till sägandes, dramatiska karaktär uppenbarar sig förnämligast i alla skildringar af blodshämnden, och dessa äro för den skuld sidostycken till de grekiska trilogierna. Skiljaktigheten med afseende på sjelfva grundprincipen är här åter i ögonen fallande, ty i Hellenismen är det genomgående *το πεπρωμενον* och Moirerna, som hafva hufvudandelen i den tragiska skulden; i Nordiskheten åter hviler hela skulden på individerna sjelfva. Det är icke alls fråga om öde i grekisk mening, ansvaret är helt och hållet gerningsmannens eget, och så måste det vara der, hvarest tron på egen kraft icke vek för hedendomens polytheism, ja! icke ens för kristendomen.

Det inses lätt, att den, som lefver i tron på sin egen kraft, ej blott skall kunna handla med den största energi och ihärdighet, men att han också skall kunna lida med det största lugn, och, om så göres behof, uppoffra sig. Ärans och

sedvänjans lagar utgöra här den högre styrande normen. Detta är det rörande momentet i nordiskheten. En fosterbroder uppretas af sin svartsjuka hustru till kamp emot fosterbrodren; denne undviker det, tills han ser, att äfven fosterbrodren sjelf vill bära vapen emot honom; då bortkastar han sitt svärd, ty det vore nidingsverk att kämpa mot honom. Hustrun, som har mist sin make, låter ingen ana sin sorg, men gömmer honom i stilla slutenhet, tills "hennes hjerta brister af harm" (sorg). När Njál och hans söner innebrändes, tillböd angriparen Flosi alla qvinnor att gå ut; men Njáls hustru Bergthoras enda svar är: "Ung blef jag Njál gifven, och det har jag lofvat honom, att ett skulle öfver oss gånga!" Sin unge dotterson Thord vill hon deremot föra ut ur det brinnande huset; men till och med den nordiske gossen har lärt att offra sig: "Det har du lofvat mig, mormoder, att vi aldrig skulle skiljas, medan jag ville hos dig vara; men mig tyckes mycket bättre att dö med dig och Njál, än efter eder lefva." Likväl är den hjeltemodiga uppoffringen kanske störst hos Njáls son Skarphedin. När Flosi och de öfrige fienderne kommo ridande till Njáls gård, står Njál och hans söner ute. Njál säger: "kunnen J se, huru mycket folk de hafva?" "De hafva mycket och storkraftigt", genmälte Skarphedin, "men nu fatta de dock stånd, emedan de mena, att dem förestår en hård lek, innan de öfvervinna oss." "Det kan jag aldrig tro", säger Njál, "och vill jag att alla skola gå in, ty hårdt höll det att öfvermanna Gunnar af Hlidarände, och han var dock allena, men här äro husen icke mindre starka än der, och måga de icke brådt anfalla oss." "Så bör detta icke förstås", svarade Skarphedin, "ty de höfdingar, af hvilka Gunnar angreps, voro så högsinte män, att de hällre dragit dädan med oförrättadt ärende, än de innebränt honom, men desse månde straxt hemsöka oss med eld, om de icke mäkta på annat sätt; thy skola de göra allt, för att öfvervinna oss, och de tänka, som sannt är, att det blefve deras bane, om vi komme undan: föga lust har jag ock att varda ihjälrökt som räf i kula." Njál sade: "Det går nu som ofta, att jag skall få råd af mina söner och aktas för intet; men när J voren yngre, gjorden J det icke, och då gick det eder bättre." Helgi Njálsson inföll: "Görom

som fader vill, det månde oss mest båta!" "Icke vet jag det så visst", svarade Skarphedin, "ty han är nu feg (d. ä. döden nära); men nog kan jag göra fader min till viljes i det, att låta mig brännas inne med honom, ty icke rädes jag för min död." Det gick som han trodde, de blefvo alle innebrände så när som på en ende. Skarphedins lik återfanns sedermera bland ruinerna, der ett takstycke hade nedfallit vid gafveln. Kroppen stod ännu uppsätt mot gafvelväggen, hans fötter voro afbrända allt upp till knäna, för öfrigt var han obränd; stridsyxan hade han huggit med en sådan kraft i gafveln, att hon inträngt till bladets halfva djup i timret, och fanns derföre, sedan hon utbrutits, att hon icke mist härdseln. — Således träffe vi öfverallt bevis på, att lifvet gällde intet för den gamle Nordboen, såvida han icke kunde häfda dess innehåll: mannamod och den stolta sjelfständighet, som allenast har att tacka sig sjelf för sitt värde och endast är sig sjelf räkenskap skyldig. Ja! sjelfva qvinnan visar ofta samma ståndaktighet och det upphöjda sinne, som föraktar flärden, men håller sig till det väsendtliga.

Härigenom häfdas också fullkomligen åt Norden detta individens lugna hvilande i sig sjelf, denna ädla sjelfförtröstan och stoicism, denna stolta känsla af frihet och oberoende, till hvilken vi endast i romantiken finne något motsvarigt. Och det är dock något, öfver hvilket vi kunne med rätta känna oss stolte, att riddartidens trofasthet och den medeltida kristendomens uppoffring har varit våra förfäders egendom, äfven förr än de blefvo kristne. Det nordiska skaldskapet kan dock, i anseende till innehållet, icke derföre få namn af klassiskt, utan det kan tvärtom rättast kallas: Hedendomens Romantik. Samma individualitets-princip, som är korstågens, riddarlifvets och den Shakspeare'ska poesiens kännemärke, igenfinnes i sin fulla renhet i den hedna norden, eller rättare i den Nord, som trodde "på kraft sin."

Kanske är detta orsaken, hvarföre några i Nordens gudalära hafva velat finna en aning om kristendomen. En del af Eddasångerne bära ock onekligen ett slags vittne derom; men desse hafva väl äfven uppkommit under en kristlig tid, såsom t. ex. *Sólar-ljóð*, i hvilken på ett märkvärdigt sätt kristliga

tankar och vändningar genomkorsa rent hedniska åsigter och uttryckssätt. Detta förhållande skulle väl derför ock synnerligast framträda i Ragnaröckurs-mythen, i hvilken den nordiska gudaläran går ut öfver sig sjelf och med ett humoristiskt sjelfförakt hänvisar på ett högre verldstillstånd, der alla gudar gå under och sammanflyta med Allfader och der alla de olika gudaboningarna förvandlas till Gimle. Huruvida nu Allfader och Gimle skola beteckna de kristnes Gud och den kristliga himlen, är väl ganska osäkert, men derför blifver det icke mindre märkligt, att den gamla Norden liksom öfverkorsar sin tro och sina gudar, och det så mycket mera som Ragnaröckurs-mythen är så innerligen tillhopaväfd med hela den fornnordiska gudaläran, att han icke kan antagas att vara yngre än någon af de andra mytherne, så att gudarne derföre redan ifrån början bära döden inom sig och medvetandet om Valhalls oundvikliga förstöring. De veta, att deras undergång är viss, men likväl modfällas de icke, de kämpa sin kamp med jättarne, med lugn förbidande det, som kommande varder. Denna gudarnes skymning förlänar dem icke blott ett djupt drag af den nordiska höstskymningens vemod, men ställer dem ocksá i en humoristisk dager dymedelst, att deras lustighet och äfventyr, deras dagliga ock idkeliga uppträdande mot jättarne och käbbel med Loki afsticker så förunderligt mot det mörka öde, som de bära inom sig. Likväl står Odin i detta afseende utanför; hans gåtlika och grubblande väsende är den dystra sträng, som ljuder med i all den andra groteska munterheten, och det tragiska häfdar genom honom sin rätt. Men just detta gåtlika, som har sitt djupaste uttryck i Ragnaröckurs-mythen och i de obekanta ord, som Odin hviskade i Baldurs öra på bålet, länder oss till ett bevis uppå, att Nordboen ej som Greken kunde blifva stående vid och åtnöja sig med en engång antagen religions objektivitet, utan att en sådan deremot icke tillfredsställde hans dubbla behof af tankegrubbel och obegränsadt oberoende. Derföre finne vi beständigt tron på egen kraft vid sidan af Odins-tron; och den förra uteslutes icke af den sednare. Ty efter som dessa gudar nu en gång äro hemfallne till Ragnaröckur och efter som Valhall är en till fall lutande berg, hvilken ej allenast är ett mål för

jättarnes dagliga anfall, men som en gång i tiden skall ramla, så har den nordiske hjelten icke mera deruti det säkra stöd, som tron bör gifva; och hvarpå skulle han väl då sätta sin förtröstan, om icke på sig sjelf och sin egen kraft, på sitt eget ståndfasta mannamod och sitt goda svärd, samt på sin starka brynja och sin snabba gångare? Ej häller straffa gudarne detta synbara affall; inga exempel finnas derpå, att Thor eller Odin vredgas öfver denna kämpens stolta sjelfförtröstan: hvaremot den grekiska mythologien öfverflödar af exempel på den stränga hämnd, som Jupiter, Juno, Minerva, Apollo o. s. v. låta drabba de öfvermodiga menniskor, som tro sig kunna lefva och vara dem förutan. Thor erkänner deremot sjelf "tron på egen kraft", och kämpen, som ensamt följer denna tro, gör blott af ett slags höflighet hammar-tecknet öfver dryckeshornets brädd, innan han för det till sina läppar. Det är alltså tron på egen kraft, som egentligast är den gamla Nordbons utmärkande tillhörighet: det är denna, som gör honom osårbar, som gifver åt hans brynja en sådan fasthet, att "inga vapen bita uppå henne", åt hans svärd en skärpa, att det "skär stenar såsom vatten." Derigenom varder den nordiske hjelten, liksom Richard den 3:dje, "sig sjelf allena", och det samma subjektivitetens envälde, hvilket eljest endast finnes inom det kristliga verldstillståndet, tillhör äfven den nordiska sagokretsen. Skillnaden är den, att det, som inom den kristna verldsåsigten kan stiga till trots och djefvulskt högmod, inom den nordiska tvärtom är tillåtligt och lofvärdt i alla sina konseqvenser. Derföre tål den nordiske hjelten ingen kränkning, ty att förnärma honom, är detsamma som att förnärma en gud; derföre nedböjer han sig icke inför någon menniska, ty ingen står öfver honom; derföre fördrager han under tystnad och nedfälles icke, när han icke mer förmår att försvara sig; ty kan han icke längre handla med egen kraft, så återstår intet annat än att lida i kraft af sig sjelf allena; men att lida på detta sätt, är att lida under tystnad, det är det stoiska lidandet. Denna åsigt af lifvet gifver Nordbons handlingssätt och väsende sin prägel, och i dess ljus visa sig alla de sinnesskiftningar, som framträda hos de olika individualiteterna,

naturligtvis med de undantag, som hafva sin orsak i medfödda anlag och i en egen utveckling.

Långt ifrån att förlitandet på egen kraft skulle leda till råhet och vilda seder, utvecklade det naturligtvis mycket mera sjelfbeherrskning och höfviskhet hos våra förfäder. Det nordiska barbariet ligger bakom denna tro, och spår deraf finnas blott i en och annan af de myther, som angå Asarnes strid med Jättarne, och i den del af den fornnordiska historien, hvilken sjelf på visst sätt är mythisk och som vänder sig omkring småkonungarnes inbördes tvistigheter och strider förrän fylkesstaterna eller landskapsrikena i Norge, Danmark och Sverige blefvo samlade till endast ett i hvardera af hufvudländerna. Det är likasom i Forn-grekland; der utvecklade sig ej heller någon egendomlig odling förrän de skilda stammarnes böljning hade satt sig och det ethiska chaos hade söndrat och afrundadt sig till ordnade och bestående stater, likasom äfven hos Grekerne spår af råhet finnas synnerligast i de äldsta theogonierna med dithörande mysterier. Sedan Norden först hunnit till en viss grad af religiös och politisk fasthet, försvann också der råheten alltmera, och ett lika mycket med den rätta individuella som med folkfriheten öfverenstämmande sjelfherredöme blef en genomgående egenskap hos den gamle Nordbon. I ungdomen drager han om sommaren på långväga vikingatåg till främmande länder, för att vinna gods och ära; borta är han en skräck för de främmande stränder, han hemsöker, hemma är han ett efterdöme af vänsällhet och munterhet; vintern öfver sitter han i ro på sin faders gård med sina män; dagen förflyter under lekar och vapenöfningar, men när brasan under den mörka aftonen flammar och sprakar i hallen, samla sig de unge kämparne kringom dryckesbordet, förtäljande sina egna äfventyr och lyssnande till den gamles tal, som bevisar dem, huru helt annorlunda dugtig och utmärkt men dock var i hans ungdom. När den unge Nordbon sålunda rasat ut, gifter han sig, slår sig till ro på sin faders odalshemman och blifver hemma för att sköta detta, och drager endast dädan, när han af konungen kallas till ting eller ledungsfärd.

Det framhålles alltid i de gamla sagorna såsom något berömvärdt och skönt, att en man egde sjelfbeherrskning (*hann*

var stilltr vel), var vänlig mot alla, sen till vrede och till en viss punkt fridsam; att han var sina vänners vän och sina fienders fiende, bäggedera till gagns; dock anföres äfven ett försonligt sinnelag såsom en god egenskap, undantagandes i fråga om blodshämnd. Den nordiska sedoläran förstod sig icke på ett sådant slags försonlighet på den dräpne frändens vägnar, ty denne var den skymfade och han kunde ej försonas genom annat, än att skymfaren utplånades från de lefvandes tal. Lagstiftningen sökte visserligen att hindra det genom blodshämnden orsakade störandet af det allmänna lugnet medelst sådana stadganden, som vid hvarje dråp lade penningböter, högre eller lägre, allt efter den dräpnes större eller mindre värde, och på detta sätt blefvo dråpamål också vid många tillfällen bilagda; men den gamla sedvänjan hade dock rotat sig allt för djupt i folkets sinne, för att ju icke, under flere århundraden efter kristendomens antagande i norden, blodshämnden blef ansedd såsom det enda fullt ädla sätt att slutligen afgöra ett dråpamål: mottagandet af penningböter ansågs deremot såsom något, som åtminstone gränsade till låghet och girighet*). Höfviskhet och värdighet stå nu i förbindelse med sjelfbeherrskningen; derefter sträfvade likaledes Nordboen, och ansåg det höra till mannens förnämsta prydnad att hafva ett höfviskt väsende, sköna och behagliga later, samt att väl kunna lägga sina ord. Också detta framhålla Nordens historiska skrifter jemt och samt, och der ställes det väl också merendels i förening med kroppslig fägring och personligt behag; dock, det är ej häller just någon brist på handfaste kämpar, hvilkas muskler väl svälla något ut öfver skönhetslinien, men som lika fullt äro utmärkte genom sin värdighet och ett skönt manligt väsende. De framträda med detta sanna sjelfförtroende, hvilket vunnits genom en rask ungdomstid, genom vikingafärder och nötning mot många olika slags menniskor, och hvilket stärkes utaf medvetandet af eget värde, som hvarje dag häfdas genom ett nytt rön af mannamod och hugfast-

*) "*Hann ber bróður sinn í sjóði*" (han bär sin broder i pungen)!, — sade man hånande om den, som tagit mansbot af sin broders baneman. Öfv:s. Anm.

het, och hvartill den första brodden redan ligger nedlagd uti ättens friska och ädla blod. Lägger man nu härtill det pris, våra förfäder satte på en prydlig klädedrägt, en blank rustning, sköna och skarpt bitande svärd, som ofta voro inlagda med guld, deras jemna badning och kroppsöfningar, så se vi att den "sköna individualiteten" äfven här hade sitt hem. I detta afseende hafve vi icke blott sagornas vittnesbörd för oss, men äfven de fornminnen och andra qvarlefvor af våra ättmäns bruk, som äro bevarade intill våra dagar. Sålunda finnes ännu Snorri Sturlusons i klippan uthuggna bad i grannskapet af gården Reykholt på Island, der han hade sin bostad, och benämningen badstuga *(baðstofa)* för en af kamrarna i de isländska bondehusen har ännu bibehållit sig, ehuru det blott är namnet, som återstår *).

Denna skönhetens kult blef dock aldrig det väsendtliga i Norden, såsom i Grekland; detta förböda icke blott af den nordiska andans och det nordiska lynnets djup, men också af den stränga och genstäfviga naturen. Hon hänvisade våra fäder redan från början till sig sjelfve, hon invande dem uti att kämpa och uthärda; och då Grekerne, under njutningen af en mild och vänlig natur, endast hade att bringa sig sjelfve i harmoni med denna, så lärde Nordbon af Nordens kalla himmel och karga jordmon först att beherrska naturen och så derigenom sig sjelf. Om nu än de genom vikingafärder och vistandet i främmande land förvärfvade och sedan hemförda skatterna gjorde det möjligt för många att föra ett yppigt lif och således att hembära sin dyrkan åt det sköna, så finnas dock städse utom desse äfven andra personligheter, hvilka blott genom ett stridshärdadt, arbetsbepröfvadt och blygsamt yttre kunde framställa sitt derför icke mindre dugtiga, men kanske just af denna orsak djupare inre i dess rätta ljus. Och om också en sådan man åtnöjde sig med den simpla hemmaväfda vadmalströjan, så var han det oaktadt icke mindre modig eller mindre ädel, än den unge höfdingen, som kom från främmande

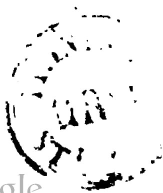
*) På samma forntida bruk hänvisar äfven namnet Badstuga, hvarmed man öfver hela Sverige utmärker det från mangårdarne afsides liggande hus, hvaruti lin och hampa upphettas före bråkningen.

Öfv:s. Anm.

land och red med ett talrikt följe genom häraderna, klädd i en röd skarlakans-kjortel, och, som det kallades, färgade kläder *(lit-klæði)*. Den vadmalsklädde mannens svärd var väl ingen konungaskänk, ej häller guldbeslaget som ungersvennens, men derför var det ej mindre hvasst; det fanns ingen rostfläck på klingan, huru ofta hon än blifvit färgad i blod. Hans sjelfförtröstan är derför ej mindre, ty också hans ungdom var rik på erfarenhet, kamp och bragder. Gammal sitter han i sin smedja och hamrar på en spjutspets, hans unge son drager bälgen; gubben småpratar för sig sjelf och sänder tanken till gångna tider; bland annat säger han på sitt torra vis *(Landnáma-bók)*:

Ensam
Åt ellofva
Bane jag blef;
Blås mera!

Såsom ännu ett ytterligare bevis på den gamla Nordens afsky för råheten och den blott djuriska styrkan, kan anföras det föraktliga sätt, på hvilket sagorna behandla Bärsärkarne och Bärsärkagången. De framställas alltid såsom den fordna hjeltekraftens missfoster. Och så måtte väl också de böra kallas, som hade till daglig vana att tjuta som hundar, bita märken i sina sköldar, så att fradgan stod dem om munnen, och att slåss mot liflösa, såväl som mot lefvande ting. Och den man, som, utan att i allmänhet hafva något gemensamt med de egentliga bärsärkarne, dock i enskilda anfall af vrede och förbittring kan rasa som en sådan, blifver alltid beklagad, och det heter gerna: "Det var skada på en så dugtig karl." Som oftast föras i sagorna desse bärsärkar fram emot en eller annan tapper hjelte, som dock städse får bugt med dem, i trots af deras raseri, vilda kraft och trolldom, hvilken sednare vanligtvis är med i spelet. Bärsärkarne böra alltså betraktas som utväxter på den fordna hjeltekraften, och de blefvo ock så i forntiden ansedde. När någon viss författare har velat göra Bärsärkaväsendet till något egendomligt för den gamla Norden, till uttrycket för den högsta kraft, ja! då man till och med kallar guden Thor för bärsärk och talar om hans bärsärkagång, så är det alltså ett groft missförstånd; ty bärsärkaväsendet var,

som nämndt är, en abnormitet, och ehuru Åke-Thor nog svällde af gudakraft och Asamod, så öfverfölls han dock aldrig af bärsärkaraseri.

Om vi betrakte mannens förhållande till qvinnan, så blir Nordboens ethiska öfvervigt öfver den sydliga klassiciteten oss ännu tydligare. I Norden var qvinnan fri och intog en värdig ställning i förhållande till mannen. I Grekland var hon trälinna och hennes bestämmelse inskränkte sig till — att föda barn. I Norden var hon mannens rådgifverska och vän, och på samma gång hans maka och Valkyrja: hon uppmuntrade honom förrän han gick i striden, skötte och vederqvickte honom när han sårad kom tillbaka. Ynglingen kunde icke der, som i Grekland, gå åstad och köpa sig en hustru, likasom man annars tillhandlar sig en häst; han måste fria på ett höfviskt sätt, bevisa sin börd och sina bragder, och frieriets lyckliga utgång berodde till en stor del på möens egen vilja; likaså var det ock allmänneligt, att äktenskapen här i forntiden först ingingos efter förutgången längre bekantskap, i stället för att man i Grekland gick åstad och gifte sig som till ett annat hvardagsärende. Der var också äktenskapsskillnad lättare att åstadkomma, ty mannen kunde helt enkelt förskjuta sin hustru; i Norden var det deremot snarare hustrun, som kunde upphäfva en äktenskaplig förbindelse, med hvilken hon af en eller annan orsak var missnöjd. Men den gamle Nordboen var också kysk; deraf hans aktning för det andra könet: det gäller om honom, hvad Tacitus säger om Germanerne, att han från vaggan till äktenskapssängen icke hade någon kännedom om vällusten. Derföre måste också hans hustru för honom hafva ett högre värde, än för den i hvarjehanda älskogs-mysterier så tidigt invigde Greken. Derföre måste han djupare och trofastare älska sitt hems goda ande, sin tröstarinna, som beredde honom en vederqvickande hvila i en obefläckad äktenskapssäng, när han stridstrött återvände från ledungsfärd och bardalekar. Samma kärlek förband också qvinnan med honom; hon aktade mannen och älskade maken, ja! tog honom stundom till sitt föredöme: man finner icke få qvinnor i Nordens sagoskrifter, som visa både ett manligt mod och själs-adel, som dristigt handlande deltaga i lifvets skiften. Men man fin-

ner dem och som Furier, hvilka egga till hämnd och blodsutgjutelse, hvilka indrypa den qvinliga lidelsens skarpa gift i bröders, mäns och söners öron. Således är den nordiska qvinnans samhällsställning och förhållande till mannen mycket friare och värdigare, än den grekiska qvinnans (hetärens icke undantaget), som, utom det att hon likväl egentligen är en frilla, tillika af mannen mera behandlas såsom en varelse, som endast är till för hans skull, än som ett fritt och sjelfständigt väsende. Nordboen är ridderlig; men derom har Forn-greken intet begrepp.

Hos ett folk med en utpräglad egendomlighet, är det komiska aldrig annat än vrångsidan af folklynnets väsendtliga och gedigna innehåll, så vida vi här med komiskt förnämligast hafva afseende på komiska personligheter och karaktärer. Med dess qvickhet, satir och hela det komiska framställningssättet, är det en helt annan sak. Den komiska folkkaraktären är alltså en sådan, hos hvilken det folks goda och ädla egenskaper, hvilket det tillhör, hafva tagit en skef och förfelad riktning, men dock framträder med en skugga af det positivas vanliga uttrycksätt hos det i fråga varande folket. Så har t. ex. Italienarnes lefvande snabbfattlighet, på det sätt hon visar sig hos en Improvisatore, sin vrångbild vid sin sida i den lättjefulle Lazaronen, som allenast beder om maccaroni och maklighet och så mera maccaroni: liflighteten, lifsglädjen äro qvar, men maskstungna af dosighet och lättja. Engelsmannens stolta sjelfständighet och kraftfulla uthållighet, saknar icke sin vrångbild i den falskt originelle och besynnerlige spleenisten, som i fulla tio år ideligen reser fram och tillbaka med en och samma ångbåt, för att riktigt gå till bottnen med studerandet af den roastbeef, som tillagas om bord. Den fåordige, föga lofvande, men mycket hållande Nordboen har således äfven sin vrångbild helt nära vid sig uti den stillsamme skrytaren, som på hjeltarnes vis talar litet, och som genom den slöja af hemlighetsfullhet, hvarmed han omgifver sig, söker att låta framskymta den skatt af stora och goda egenskaper, hvilka bo inom honom, men som i sjelfva verket är ihålig och tom. Denna sorts tystlåtna eller passiva skryt kallar man på Isländska: "*Að vera drjúgur*", på Danska uttryckes det bäst med:

"*Den stille Vind*" *); det är detta smyg-prål, som, ledsagadt af fullkomlig uselhet, städse fiskar och fiskar och stundom har den våplyckan att för någon tid få någon endas goda tanke eller börjande beundran att bita på kroken. I fysiskt afseende är den bålstore lerjätten Mökkr-kálfi en slik vrångbild af Thor. Mökkurkalf har storleken och tjockleken, men ämnet är icke detsamma i honom som i Dunderguden; dessutom har han hjertat af ett sto i bröstet. Dessa smygprålare förekomma ofta i sagorna och äro de egentlige specifikt nordiske skrytarne; de likna Falstaff något litet, såsom han skryter, när han är rätt högtidligt stämd: "Jag mötte fyra röfvare på vägen, som anföllo mig, men jag tror ej, att de skola oroa någon på de första fjorton dagarne." Sålunda kan Falstaff börja, men småningom blifver han allt mera uppriktig, tills det slutligen slipper ur honom, att han har slagit ihjäl dem allesammman: med den utgång — så — så, som J kännen. Den nordiske smygprålaren är mera djupt komisk, ty man kan icke få ur honom ett enda ord mer; han bemöter alla vidare efterfrågningar med en envis tystnad, så vida icke någon skulle tvifla på, att de fyra röfvarena verkligen hafva funnits till. Detta skulle då vara det endaste medlet att frånlocka honom ett svar som detta: "J kunnen ju gå bort till Hjortsvalget och se efter!" — men Hjortsvalget är en så tvärbrant och trång fjällklyfta, att ingen dödlig kan komma dit ned. Längre bringar man ej den nordiske skrytaren; detta är hans absoluta ultimatum i denna sak. Denna hufvudart af specifikt nordiska personligheter har nu sina olika grader och underafdelningar; fegheten är alltid en af hufvudbeståndsdelarne i en slik karaktär och hemlighetsmakeriet den andra. Bärsärken kan egentligen icke räknas med till det komiska, dertill är han för andefattig, för litet menniska och för mycket djur. Hans till-

*) Denna egenskap torde knappast tillhöra det Svenska folklynnet, åtminstone ej i någon anmärkningsvärd grad; nej! våra Prahlhans'ar göra sin sak ljudeligt nog. Derföre har Svenskan ej häller något fullt motsvarigt uttryck derför. Ty att vara dryg är icke detsamma: den dryge är väl ordkarg och högfärdig på samma gång, men hans fåordighet kommer ej af att han vill dölja inre tomhet, utan af hans högstämda förakt emot den, mot hvilken drygheten visas. Öfv:s Anm.

stånd bör dessutom på visst sätt betraktas som något sjukligt; ty ofvanpå de oupphörliga anfallen af djuriskt raseri, följer alltid stunder af matthet och förslappning, under hvilka han saknar större delen af sin styrka och då han tillika vaknar till medvetande. Han är derföre snarare tragisk på ett liknande sätt som Ajas Mastigophoros är det i Sophokles' tragedi af samma namn. De öfriga komiska karaktärer, som påträffas här och der i den Isländska litteraturen, sammanfalla mera eller mindre med andra folks komiska hjeltar och hafva således intet vidare egendomligt, som kunde berättiga dem till att här närmare omtalas.

Deremot har den gamla Norden mycken egendomlig komik nedlagd i smädedikter, nidvisor, nedskällningsdialoger o. s. v. I Eddorna har man förnämligast tvänne slika smädedigter, nämligen *Loka-glepsa*, i hvilken Loki utöser de bittraste och hånligaste beskyllningar öfver alla gudar och gudinnor, till dess att Thor kommer. Men äfven då håller han på en stund och sjelfve Thor blir ett mål för de skoningslösaste smädelser; Thor blifver vred och hotar Loki med döden, om han ej går sin väg, en tillsägelse, som redan fruktlöst blifvit gifven af de andra gudarne; då kommer Lokis ypperliga och qvicka replik, med hvilken stycket ändar:

"För Asars ättlingar,
För Asar qvad jag,
Hvad mig hogen ingaf;
Men för dig ensam
Månde ut jag gånga,
Ty jag vet, att, Thor, du slår!"

Och dermed går han. Han måste dock lemna Thor den äran, att hans hotelser ej äro förgäfves.

Den andra Eddasången af liknande slag är *Harbarðs-Ljóð*. Thor anländer till ett sund och vill öfver; färjekarlen Harbarder befinner sig på sundets andra sida. Thor ropar till honom och beder honom komma öfver med båten. Men i stället öfveröser honom Harbarder straxt med plumpheter och alla slags skymford; Thor, som gerna vill öfver sundet och icke har någon tid att spilla, gifver derföre inga grofheter igen, utan återupprepar endast sin begäran. Nya skällsord. Thor svarar med saktmod, och man kan intet annat än beundra hans

bastanta godsinnthet och att han icke genast kastar hammaren öfver efter Harbarder. Så fortfara de någon tid, tills Thor slutligen förlorar tålamodet, drager till starkhetsbältet och vadar ut i vattnet. När Harbarder ser detta, har han ej lust att bida, utan löper sin väg allt hvad han orkar, under det att Thor vadar öfver. Dermed slutar sången, som dels öfverflödar af sarkastiska och lustiga repliker, dels utmärker sig genom den komiska kontrasten mellan den godsinnte starke Thor och den illvillige usle färjekarlen, som visar sig karsk sålänge Thor står på andra stranden, men tager till fötters vid det första steg, som Thor tager ut i vattnet. Äfven i de historiska skrifterna finnas många slika exempel på den personliga ordstriden, hvilka äro pepprade med bittra, skoningslösa och hånfulla speord. Den finare persiflagen kände Nordboen föga; ej häller var han hvad man nu för tiden menar med qvick, men den groteska och spefulla munterheten var hans sak. Man genomläse bara såsom prof det uppträde i Magnus Barfots saga, hvarest Sigurder Ullsträng och Svenski Stenarsson samtala på tinget, eller Skarphedins samtal med Thorkel Hák i Njáls saga, eller tingsscenen i Bandamannasaga, o. s. v. Dessa scener skulle hafva varit något för en Shakspeare!

Af det föregående synes, att den nordiska andan i det allvarliga är sträng och upphöjd, i det lustiga grotesk. Denna anda är öfversvallande och öfverskrider således på båda sidor det harmoniskt sköna, det grekiska idealet. Huruvida nu detta just är det högsta skönhets-idealet, och om det icke tvärtom kan gifvas ett ännu högre, hvari det ethiska bryter harmonien, men just derigenom förklarar det æsthetiska, är en fråga, som det icke här är stället att besvara. Blott så mycket kan man påstå, att en litteratur, i hvilken det beständigt lägges vigt på det psychologiskt karaktäristiska, till hvilkens karaktäristik det alltså hör att vara karaktäristisk, en sådan måste nödvändigt mera eller mindre afvisa de strängt afmätta, rent æsthetiska fordringarna: hon hugger, likasom Shakspeare, igenom kritikens alla parader.

Då denna litteraturs egentliga föremål alltså är menniskoanden, det subjektivt upphöjda, så förlorar hon sig aldrig i

naturskildringar eller i allmänhet ej i det reflexivt lyriska, utan hennes karaktär är nästan uteslutande episk och dramatisk. Hon är icke rik på bilder, men de få bilder, som Eddasångerna på sina ställen innehålla, framkomma af en inre nödvändighet, slående och upplysande, och uppväga derföre de nyare poeternas oberättigade och framkrystade bilder i hundradetal. Nordens natur är icke rik på blommor; det nordiska skaldskapet ej häller; men den nordiska naturens höghet och stränga allvar, omvexlande med idyllisk vänlighet, afspeglar troget den nordiska poesien. Litteraturen är kysk som den nordiska stjernhimmelen; men slår hon sig någongång lös, så talar hon i sjömansspråket, hvilket allt intill våra dagar i Norden har bibehållit sin fordna djerfhet och föga nogräknade humor. Förställning och sipphet kunna ej trifvas i sjöluften, och menniskans sinnen föras utöfver det alldagliga mot det höga, när *mare undique et undique coelum.*

Kaste vi nu en blick på formen, framställningen och stilen i den Isländska litteraturen, så kan hon med full rätt benämnas klassisk. Hon är så till vida genomskinlig för sitt innehåll, som detta derigenom framstår i sin klarhet, utan att några främmande elementer eller något öfverflödigt derjemte inblandas; det yttre omsluter det inre åtsittande och spänstigt. Författaren döljer sig uti sin framställnings renhet och klarhet; man märker ej till honom, ej häller till sjelfva arbetandet: hammarens gång höres icke, ej häller filens gnissling, som fallet är hos så många nyare, hvilke icke låta sig nöja med att vi se, hvad de gifva oss, utan tillika vilja underrätta oss om, huru denna skatt har kommit till. Det är ett märkeligt förhållande med de mythologiska Eddasångerna (med de historiska hafver det sig annorlunda), att ehuru vissa utaf dem uppenbarligen äro diktade af en enda skald, så att de icke kunna hafva tillkommit på samma sätt som folkvisor och folksånger, att man det oaktadt icke engång har någon gissning om deras författare, eller tiden, när det skett. Af Snorri Sturluson förmärker man i hela hans Heimskringla intet, undantagandes i företalet. Sedan han på sitt korta och klara sätt gifvit en vink om sina källor och om arbetets plan, börjar han berättelsen; men i samma ögonblick tystnar Snorri,

endast Saga talar. Hans konst att förtälja är beundransvärd; han förstår alltid att ställa sina hjeltar i den mest passande dager, och han skildrar dem icke förr, än just i ett sådant ögonblick, då de uppträda med sin allra största energi; de varda dymedelst mera dramatiska, utan att sagoskrifvaren synes hafva bemödat sig derom. I sina sammanställningar är han betänksam och sinnrik, skarpsynt och hofsam. Hans häfders form tillhör väl mera krönikan och sagan än den pragmatiska historieskrifningen, men han har deruti en vida större förtjenst än en Johannes v. Müller, en Rotteck eller en Raumer, derigenom att han, i likhet med Herodotos, på det mest åskådliga sätt försätter oss helt och hållet in uti hela den tids och de folkslags borgerliga och sociala tillstånd, som han skildrar, i stället för att, såsom många nyare, allenast gifva oss ett naket skelett af torra former, doppade i deras eget subjektiva räsonnemang.

Samma karaktär har i det väsendtligaste äfven *Fornmanna Sögur*, hvilka utgöra en fortsättning af Snorris verk; isynnerhet har konung Sverres historia blifvit utarbetad med mycken flit och ännu större utförlighet, än som Snorri hade för sed. *Islendínga Sögur*, eller *"Fortællingerne om Islændernes Færd hjemme og ude"*, böra ej betraktas såsom strängt historiska, utom i den Voltaire'ska meningen: *l'histoire c'est une fable convenue.* Väl äro hvarken personerna ej häller händelserna uppdiktade, men historieskrifvaren har dock lemnat sin inbillningskraft så lösa tyglar i dessa skildringar, att de med rätta kunna anses stå på gränsen mellan historia och poesi: det är *"Wahrheit und Dichtung."* Den öfverensstämmelse, som eger rum emellan de olika sagorna, när de beröra samma händelser, genealogier m. m., tjenar oss till en säker borgen för deras historiska trovärdighet i hufvudsaken; men den ända in uti de minsta enskildheter gående skildringen af samtal och öfriga sammanträffningar emellan de åtskilliga personerna, den Homeriska noggrannheten i uppgifterna på stället och sättet, hvarpå hvar och en blef sårad o. s. v., är ett likaså afgörande bevis uppå, att poesien i sin episka och dramatiska form här har förmält sig med historien. De Isländska sagorna utgöra i sjelfva verket början till den historiska Romanen, och hafva

derföre en lika stor vigt med afseende på bedömandet af den nordiska poesien som af den nordiska historien.

Främst ibland källskrifterna för Islands historia stå: *Landnáma*, som handlar om Islands bebyggande, *Kristni-Saga*, som omtalar Kristendomens införande, *Sturlúnga Saga*, som afhandlar Sturlunga-ättens strider. Som de yppersta bland de mera poetiska sagorna, såväl i afseende på form som innehåll, bör man med skäl framhålla *Njáls Saga* och *Laxdæla Saga*, hvilka bägge utmärka sig genom sin dramatiska, nästan trilogiska karaktär. Den förstnämnda får dessutom ett eget värde genom de upplysningar, hon innehåller om landets laghistoria och lagtolkning, på hvilka det vore önskligt att man hade vederbörligt afseende, när vi få en ny upplaga af Isländarnes lagbok *Grágás* *).

Vände vi oss slutligen till den nya Isländska litteraturen, så är Islands tillbakaskridande känbart nog, såväl i detta som i andra afseenden; särdeles var språkets förfall under en viss period i hög grad oroande. Men språket har dock nu åter höjt sig, förnämligast genom enskilde utmärkte författares omsorg och bemödanden; den gamla andan trifves väl i de nya språkformerna, och den nyare tidens kultur har icke svårt att taga ordet i detta gamla språk. Likasom den ny-isländska litteraturen, med undantag af andliga böcker (Predikningar, Böneböcker, o. s. v.), såsom fallet var med den fordna, nästan uteslutande rör sig inom historiens och poesiens område, så har ock den fordna andan och tonen, stilen och karaktären på ett anmärkningsvärdt sätt deruti bevarat sig. Detta är likväl en temmeligen naturlig följd af öns läge, och framför allt af det lofvärda bruket, som intill denna dag ingen fiendtlig makt förmått att utrota, att barnen genom den tidiga läsningen af de gamla skrifterna med modersmjölken få insupa den gamla andan. Den första bok, som gossen får i sin hand, när han

*) Man bör hoppas, att vid Köpenhamns universitet i framtiden större afseende skall göras på Nordens äldsta lagar, förnämligast på Grågåsen, än som hittills skett, då denna lagbok vittnar om ett märkvärdigt utbildadt rättstillstånd, och då särdeles processformerna, såsom t. ex. den så kallade *Fimtardómr* i den Isländska Juryn, af utmärkte rättslärde hafva blifvit ansedda för ett juridiskt mästerverk.

skall lära läsa, är en saga. Sålunda genomnationaliseras ungdomen straxt ifrån begynnelsen, och de, som sednare känna sig kallade att skrifva något, komma ovilkorligen att arbeta i den nordiska andans tjenst. Den nationella bildning, de i barndomen fingo, varder dem ett skyddsmedel emot en allt för långt drifven kosmopolitism, och lär dem att hålla igen, när "nutidens mäktiga kulturström" hotar att rycka dem med sig. På detta sätt har språket och den fordna andan ända till våra dagar så oförändradt kunnat bibehålla sig på denna ö. Den nyare Isländska litteraturen bör således betraktas såsom en fortsättning af den fordna och gamla, och har derför redan såsom sådan kraf på Nordens uppmärksamhet. Det följer af sig sjelft — af landets tillbakaskridande i politiskt och socialt afseende — att den nyare Isländska Lyriken (t. ex. Eggert Olafsson, och isynnerhet Jonas Hallgímsson) till en del har fått en modern anstrykning, genom sin likhet med den nya politiska elegien, i det att skaldehjertat icke har kunnat annat än kanske för mycket dröja vid motsatserna mellan fordom och nu. Den nytyska känslokrankheten, ja! till och med en anklang af Herwegh och Heine, har således, om också blott som en förbigående lyrisk stämning, förstått att bana sig väg till denna fjärran belägna ö. Men det är också blott i förbigående; ty tvänne slags yttringar af smärta kunna icke vara mera olika, än denna moderna, nerfsvaga surmulenhet och det nordiska lynnets kraftiga sorg. Derföre afsticka Bjarni Thorarensens kärnfulla och djupa fosterländska sånger, den förborgade melankolien oaktadt, så kraftigt vid sidan af de klagande, veka, spekryddade patriotiska elegier, till hvilka studiet af Ossian och de nyare elegi-qvädarena i förening så lätt kunna föra ett för öfrigt primitivt skaldelynne. Derföre uppväger äfven den förtröstan på Försynen och Historien, som andas i Thorarensens, thy värr! allt för fåtaliga, fosterlandsqväden, hela laddningar af den lättjefulla pessimism och det qvinliga vemod, som vår tids politiska elegi förer till torgs.

Den inre frändskapen mellan den Isländska och den Engelska litteraturen, måste förefalla hvar och en, som känner bägge dessa litteraturer, högst anmärkningsvärd. Båda innehålla jagets och den absoluta frihetens högsång; hos båda å-

terfinnes samma adel, trots och stolthet, och båda äro mäktiga af att upplösa, och i och med det samma förklara, den djerfvaste humor. Men England utgör ju också en del af Norden, och Vesterns frihetsanda är bäggestädes hemma! Öboen lär af sjelfva naturen att sluta sig inom sig sjelf, och har Island också intet annat gemensamt med England, så är det dock, som *Great Britain*, en *isola*, i hvilket enda ord dess historiska och litterära öde till största delen innehålles.

Öfvers. hoppas, att den benägne Läsaren med nöje skall hafva mottagit denna interesserika afhandling, som sprider så mycket ljus öfver Nordens äldsta och, thy värr! så föga kända inre lif och förhållanden. Svårligen skulle det ock hafva lyckats någon att med sådan säkerhet sammanfatta en så helguten bild af denna forntid, om han icke sjelf, såsom fallet är med den fräjdade Författaren, vore en son af det lika minnesrika som minnesgoda Island — denna all nordisk odlings vagga!

Grunden till, att afhandlingen återgifvits i svensk drägt, är allenast den önskan, att hon här måtte varda fullt tillgänglig för alla.

Bidrag til P. H. Lings Biographie.

(meddeelt af Conferentsr. E. C. Werlauff.)

Blandt mine Ungdomserindringer hörer Bekjendtskabet med den i Aaret 1839 afdöde berömte svenske Digter og Gymnastiker, Medlem af "Svenska Academien", Peter Henrik Ling. I de fem Aar, han opholdt sig her i Kjöbenhavn, saae vi hinanden jevnligen, stundom i længere Tidsrum dagligen, spadserede og læste sammen, underholdt os om Tidens og Literaturens Bevægelser, om vore egne Glæder og Sorger. Kort — uagtet den betydelige Forskjel ikke saameget i Alder; thi Ling var kun 4½ Aar ældre end jeg — som mellem Begges Aandsevner, Studier og Tilböieligheder, uagtet Lings heftige Character og ofte uregelmæssige Liv, sluttede vi os til hinanden i et fortroeligt Samliv, hvorved, efter saa nær et halv Aarhundredes Forlöb, Tanken endnu ofte dvæler med Interesse og Veemod. I de nærmeste Aar efter hans Hjemreise vedligeholdtes vort venskabelige Forhold ved jevnlig Brevvexling; ligeledes saae vi hinanden hyppigen under hans to senere korte Besög i Kjöbenhavn. Först efter hans Ansættelse ved Academiet i Carlberg i Aaret 1813, ved Begges forögede Embedsforretninger og forandrede huuslige Stilling, bleve vore gjensidige Meddelelser efterhaanden sjeldnere, og fra Aaret 1828 ophörte vor Brevvexling aldeles.

Som den eneste Nulevende, der nöie har kjendt "den tredubble Mästaren i Fäktning, Gymnastik och Skaldekonst" under hans Ophold i Kjöbenhavn, troer jeg ikke at burde tilbageholde et Bidrag til fuldstændigere Kundskab om en af Sverrigs mærkeligste literaire Personligheder i den nyere Tid, ved at meddele hvad jeg med Bestemthed veed og erindrer angaaende et, med Hensyn til hans hele Udvikling og Skjebne

i den paafölgende Tid, betydningsfeldt Afsnit af hans Liv, forinden det efterhaanden forsvinder af Hukommelsens allerede blegnende Tavle eller döer med mig *).

Om Lings Skjebne i de paafölgende tolv Aar, efterat han i en Alder af 16 til 17 Aar havde forladt Wexiö Gymnasium, indtil han igjen optraadte i Lund, har Biographiskt Lexicon, (omtrent overeensstemmende med Atterboms Tale) fölgende Beretning:

"Nu började en irrfärd ut i vida verlden, rik på äfventyr, dock af en mera sorglig än romantisk art, som upptago en tid af tolf år, och om hvilka man vet ganska litet, emedan L. högst sällan ville påminna sig någonting från denna tid, hvars minnen synas varit honom bittra, helst som han derunder ofta var blottställd för tryckande armod, ja stundom för den hårdaste nöd. Man finner honom under denna tid än i Lund, än i Upsala (på förra stället blef han Student d. 28 Mars 1793, och på det sednare d. 2 Maj s. å.) än i Stockholm (der han hade kondition i ett bättre hus), än i Köpenhamn, än på åtskilliga ställen i Tyskland, kanhända äfven i Frankrike. I Upsala hade han i Dec. 1797 undergått theologisk examen. Med den bekanta ordensvurmen Boheman lärer han börjat sin utländska pilgrimsfärd, omkr. 1800 vistats vid Köpenhamns akademi, hvarest hans namn dock icke finnes i matrikeln, och deltagit, sannolikt såsom beväpnad student, i sjödrabbningen på Köpenhamns redd d. 2 April 1801 mot Nelson. Till Berlin lärer han kommit som betjent, men der gått i Preussisk tjenst, och sedermera i andra makters, så att han sade sig hafva "tjenat fem konungar." Under sitt vistande i Hamburg bodde han på en eländig vindskammare, led ofta hunger och måste sjelf tvätta sin enda skjorta, samt, i brist på ved, torrka henne derigenom att han lade sig på henne: ett experiment, som ådrog honom en svår rheumatism. För stolt var han att af sina slägtingar begära under-

*) Hovedkilderne for hans Biographie og Characteristik er den geniale Digter Atterboms Indtrædelsestale i Svenska Akademien (hvor han erholdt Lings Plads) d. 29 Mai 1840, som findes i *Svenska Akademiens Handlingar* XX:de Delen og *Biographiskt Lexicon öfver namnkunnige Svenska Män* VIII:de Bandet.

stöd, eller ens ge dem någon underrättelse om sina öden, så länge han ännu egde så föga fägnesamt att meddela dem. Under ett sednare vistande i Köpenhamn lärde han sig att fäkta. ... Om våren 1803 ankom L. till Lund."

Uden Tvivl hidrörer denne Beretning om Lings Liv og Hændelser gjennem dette hele Tidsrum, dels fra Misforstaaelse af hans egne, ofte temmelig desultoriske Fortællinger, dels — og maaske fornemmeligen — fra en hos ham, af hans Biographer ogsaa bemærket, Tilböielighed til — stundom maaske halv ubevidst — at sammenblande Sandhed og Digtning, og at omgive sig selv med en mystisk Dunkelhed. Fölgende Sammenstilling af sikkre Kjendsgjerninger vil formeentligen i det væsenligste kunne oplyse hans Reiser og Ophold i og udenfor hans Fædreland i hiin Aarrække.

Som foranfört blev han 1793 d. 28 Marts Student i Lund og optoges d. 2 Mai s. A. i Upsala, hvor han i December 1797 underkastede sig den theologiske Examen. Disse henved 5 Aar maa han da antages udelukkende at have tilbragt i sit Fædreland. Her var han endnu i 1798; thi fra Februar Maaned dette Aar opholdt den bekjendte danske Literator J. K. Höst sig omtrent et halvt Aars Tid i Sverrig *), hvor han, ifölge hans egne og Lings Yttringer for mig, lærte denne at kjende i Stockholm hos Landshövding Rosenstein. Den 7 Juni 1799 forlod han Upsala og i den paafölgende Juli ankom han til Kjöbenhavn. Man seer altsaa, at der ingen Tid bliver tilovers for hine eventyrlige Vandringer udenfor Norden i fremmed Krigstjeneste m. m. **). Endnu mindre Sandsynlighed er der for, at hans förste Udenlandsreise skulde have skeet i Selskab med hans Landsmand Boheman, efter hvad der ellers er bekjendt om denne Mystagogs övrige Fata ***).

*) Erindringer om mig og mine Samtidige (Kbhvn 1835), S. 49.

**) Forfatteren vil blott gjöre opmærksom paa det Modsigende i, at han skulde have tjent i den Condéske Hær, som dannedes 1791 og oplöstes i Sommeren 1795, i hvilket Tidsrum man jo veed, at han har opholdt sig ved Universiteterne i sit Födeland.

***) Biographiskt Lexicon II; jfr De la Gardiska Archivet XX, S. 32—33.

Boheman, som Smaalænding Lings Landsmand i engere Forstand, var födt 1764 *) i Jönköping og havde altsaa ligesom denne erholdt sin förste Dannelse vid Wexiö Gymnasium. — Han ska i Aaret 1792 först være kommen til Danmark, hvor han kjöbte Eiendommen Frydenlund i Sölleröd Sogn i Sjelland, og hvorfra han gjorde jevnlige og korte Reiser til Nordtydskland og Sverrig. Paa sidste Sted var han saaledes i Aaret 1797; men næste Aar befandt han sig igjen paa Frydenlund, hvor Gref Jacob de la Gardie besögte ham **). I Slutningen af Aaret 1802 viste han sig i Stockholm, hvor han i Februar 1803 blev fængslet og i næstfölgende April sendt til Danmark, hvorfra han ligeledes blev forviist ***). Af alt det anförte fremgaaer da, at Ling og Boheman ikke kunne have reist udenlands sammen i Aarene 1793—99, og fra det sidste Aar til 1804 var L. uafbrudt i Kjöbenhavn. Dog omtalte han B. som en personlig Bekjendt; det forekommer mig endog som om han engang gav Bohemans Börn Undervisning; men at Ling dengang i det mindste ikke var Frimurer troer jeg med Vished at kunne vide. Overhoved kan jeg bevidne at L. aldrig omtalte nogen Reise eller Ophold uden for sit Födeland, med Undtagelse af et kort Besög han foregav engang at have gjort i Petersburg, hvor han da havde seet Catharina II († 17 Nov. 1796).

Sagnet om Lings Deeltagelse i Slaget paa Kjöbenhavns Rhed d. 2 April 1801 er endnu mere uhjemlet end Sagnet om hans tidligere Omvandringer uden for Norden. I Marts 1801, da den danske Kronprindses Opfordring om at gribe til Vaaben udgik til de Studerende ved Kjöbenhavns Universitet, meldte ogsaa Ling sig. Han blev indskrevet som № 81 i Andet Compagnie, og i Corpsets endnu existerende Matrikel nævnes han Peter Lingh, Philolog, födt i Malmö (!), boende paa Ulfeldsplads № 14. Da Ingen uden akademiske Borgere

*) Dette Aar angives som hans rette Födselsaar i Morianen af Crusenstolpe IV, S. 316, i stedet for 1770, som nævnes i Biogr. Lexicon.

**) De la Gardiska Archivet XX, S. 33. Greven omtaler ham som en Mand af indskrænket Forstand, men med de störste Kundskaber i Frimureriet, han endnu havde truffet hos Nogen.

***) Sammesteds XVIII, S. 182.

kunde blive Medlemmer af Corpset, skulde Ling have været optaget blandt hines Tal. Ogsaa fortalte han mig engang i de Dage, da Indskrivningen til Corpset foregik, at han af Universitetets daværende Rector, Lægen og Digteren Professor J. C. Tode, var tilsagt at infinde sig hos ham for at vorde immatriculeret. Imidlertid findes hans Navn (som rigtig bemærket i de svenske Kilder) ikke i Universitetets Matrikel; hvad enten altsaa Tode har opskrevet Navnet paa et löst Papiir, og i de urolige Dage glemt at indföre det i selve Matrikelen, eller begge have glemt Aftalen, maa lades uafgjort. Saa meget besynderligere er det altid, som et andet svensk Medlem af Corpset, en Studerende fra Lund, Baron Adolph Friderich von Kothen, under 18 April s. A. er blevet immatriculeret blandt de Kjöbenhavnske Studerende *). I Corpset stod denne som № 105 i 8:de Compagnie, og angives i Matrikelen som Jurist, födt i Malmö. At ingen af dette Corps deeltog i Slaget d. 2 April er saa bekjendt, at det her ei behöver videre Omtale, imidlertid kan dog, til Overflod, bemærkes, at jeg i de næstforegaaende Dage saae Ling jevnligen; om Eftermiddagen efter Slaget traf jeg en af hans Landsmænd, som havde talt med ham om Formiddagen. Men i Vaabenövelserne deeltog han med megen Iver; de syntes at bekomme hans Sundhed vel, og hans smækkre, kraftige Figur tog sig godt ud i den ellers temmelig uskjönne og uklædelige Uniform. Den Dag, da Corpset blev præsenteret for Kronprindsen paa Nörre-Fælled, blev der efter Præsentationen improviseret en Dands med tilstedeværende Damer, hvorved ogsaa Ling med Liv og Munterhed svingede sig om.

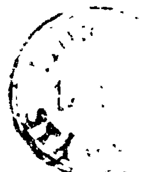
Hvad der nærmest kan have foranlediget Ling til at besöge Kjöbenhavn og til saa langt et Ophold her, lader sig ei med Vished afgjöre; det var dengang usædvanligt, at svenske Studerende, enkelte Medicinere eller Veterinærer undtagne, her tilbragte længere tid. Muligen har det fra först af været det Önske at kunne benytte vore litteraire Hjelpemidler, der bragte ham til at söge til Danmarks Hovedstad,

*) 1801 d. XVIII. Aprilis civibus academicis adscriptus est Adolphus Frid. von Kothen, Liber Baro, quondam civis Academiæ Lundensis.

hvor et længere Ophold dog neppe fra Begyndelsen har ligget i hans Plan, men senere er blevet fremkaldt ved oeconomiske Forviklinger och Mangel af sikker Udsigt i Fædrelandet.

Det var i Juli 1799 at Ling förste Gang infandt sig paa det store kongelige Bibliothek, hvor han bragte daværende Bibliothek-Secretair Prof. Nyerup Breve fra Sverrig. Fra den Tid af besögte han jevnligen Læsesalen og erholdt tillige Böger til Benyttelse i sit Hjem. Philologien, navnligen de nyere Sprog, syntes ogsaa dengang at udgjöre hans Hovedstudium. Han besad overhoved meget Sprogtalent; talte, som Flere af hans Landsmænd, Fransk med megen Færdighed; ogsaa Engelsk och Tydsk, hvorfor han gjerne, naar Leilighed gaves, sögte Omgang med Udlændinge. Paa Bibliotheket sysselsatte han sig især med Grammatiker og Ordböger. Det var nemlig hans Hensigt, efter en nye og eiendommelig Plan at udarbeide Grammatiker i flere af de nyere Sprog, ogsaa i sit eget Modersmaal. Dansk Sprog og Literatur, som hidtil havde været ham næsten aldeles fremmed, tildrog sig naturligviis ogsaa hans Opmærksomhed og Interesse. Han studerede Sproget grammatikalsk, læste flere danske Skrifter især digteriske, og inden han forlod Danmark talte og skref han Dansk med megen Færdighed og Correcthed.

I det Hele havde hans femaarige Ophold i Kjöbenhavn en afgjörende Indflydelse paa hans hele fremtidige Dannelse og Virksomhed. Her lærte han först at kjende Eddaerne og den nordiske Mythologie. Han blef fortrolig med Ewalds, Baggesens og den dengang fremtrædende Oehlenschlägers digteriske Arbeider; af den först- og sidstnævnte blef han især en varm Beundrer. Han begyndte at studere den tydske skjönne Literatur, især Goethes og Schillers Værker, blandt hvilke Werther i höi Grad tiltalte den stundom sværmeriske og melancholske Yngling. Den i Tydskland ved Naturphilosophien nyeligen frembragte philosophiske og æsthetiske Revolution vandt, i det mindste i en vis Grad, ogsaa en Tilhænger i Ling. Da H. Steffens i Aaret 1802 optraadte i Kjöbenhavn som den nye Skoles Talsmand, blev Ling en flittig og opmærksom Tilhörer af hans henrivende Foredrag, saavel over Indledningen til Philosophien, som over Goethe. I Slut-

ningen af Begges Ophold her, i Aaret 1804, gjorde de ogsaa hinandens personlige Bekjendtskab, som dog, formedelst Steffens's snart paafölgende Afreise, ikke förte til nogen nærmere Omgang, ligesom det heller ikke omtales i Sidstnævntes Autobiographie.

Ogsaa Lings Forfattervirksomhed, især i digterisk Retning, begyndte under hans Ophold i Kjöbenhavn. Enkelte Smaadigte paa Fransk, Tydsk og Dansk *) vare dog nærmest at ansee som Sprogforsög. Som mere bestemte Yttringer af hans danske Sprogfærdighed og Interesse for dansk Literatur kunne derimod nævnes en rythmisk, temmelig frie Oversættelse paa Svensk af Ewalds "Balders Död", som han vilde have tillbudt den svenske Opera, dersom han her havde kunnet erholde Partituren til Hartmans Composition, og endelig et dansk Lystspil. Dette, det Eneste han under sit Ophold her har udgivet, og uden Tvivl Lings tidligste trykte Arbeide, er udkommet under fölgende Titel: "Den Misundelige, Lystspil i tre Akter. Besörget udgivet af L. Kruse." Kbhvn 1804, trykt paa Boghandl. K. Kristensens Forlag hos Breum, 115 SS. 8:o. Foran bemærkes, at Æmnet er taget af Grosses Spanische Novellen **). En Dedication paa franske Vers à —e —e, undertegnet e—i—g, röber en af Forhold og Omstændigheder ikke begunstiget Kjerlighed, om hvis Gjenstand jeg kun har en usikker Formodning ***). Det forekommer mig som om Stykket omtrent i A. 1803 blev indsendt til den daværende Theater-Directions (Hauch, Kievulf, Baggesen, C. E. Sames) Bedömmelse, dog har jeg derom ei kunnet erholde nogen Vished †).

---

*) Flere i sistnævnte Sprog skulle være forefundne blandt hans efterladte utrykte Arbeider; Atterbom S. 136.

**) K. Grosses Spanische Novellen ere udkomne i Berlin 1794 —96 i 4 Dele.

***) Saavel i Nyerups som i Erslews Forfatterlexica nævnes dette Stykke under Udgiveren Kruses Artikel, men Lings Ophold her sættes urigtigen til 1799—1802 i Stedet for 1799—1804. Ved en Trykfeil er Trykkeaaret hos Erslew angivet for 1805. Hverken Lings svenske Biographer eller Hammarskölds Svenska Vitterheten nævner dette Lystspil blandt Lings Arbeider.

†) Der kan bemærkes, at der af Lings Landsmand, den i sin Tid

Imidlertid havde Lings meest betydende Forfattervirksomhed dog stedse en fædrelandsk Tendents. Han fattede allerede her det Forsæt, at behandle Sverrigs Historie fra et poetisk Standpunkt i en Række af Dramer. Af disse blef "Eylif den Göthiske" skrevet her; jeg hörte ham aktviis forelæse det. Ogsaa lagde han Haand paa et historisk Værk, der, saavidt jeg kan gienkalde mig hans egne Yttringer derom, skulde have havt nogen Liighed med et i den danske Literatur meget bekjendt Værk: store og gode Handlinger af O. Malling.

Ligesom Ling i Kjöbenhavn allerförst betraadte den Bane, hvorpaa han i en modnere Alder skulde sanke Laurbær, saaledes gjorde han ogsaa her det förste Bekjendtskab med den Kunst, som han senere forplantede i sit Fædreland, hvorved han der inlagde sig varig Fortjeneste og opnaaede en fast borgerlig Stilling. Först begyndte han hos to franske Emigranter (Montrichard og Beurnier), der her havde oprettet en Fægteskole, at lære Fægtekunsten, hvoraf han sporede en god Virkning mod Gigten i hans ene Arm. Herved förtes han igjen til den egentlige Gymnastik. Den fortjente Skaber af denne Kunst i vort Fædreland, den i Aar (1847) afdöde General-Krigscommissair Nachtigall, havde i Slutningen af Aaret 1799 oprettet et privat gymnastisk Institut, hvori flere Studerende deeltoge. Blandt disse indfandt ogsaa Ling sig. Som Alt, hvad der i fortrinlig Grad tildrog sig hans Opmærksomhed, omfattede han Gymnastiken med sin Sjæls hele Kraft. Ikke noiet med at öve sig i gymnastisk Færdighed som et Styrkningsmiddel for Sundhed, betragtede han den tillige som en Kunst af höiere Betydning, hvilken han stræbte at give en videnskabelig Grundvold ved at behandle den efter mathematiske og anatomiske Regler *).

---

navnkundige Digter O. Dalin, ogsaa haves et Lystspil "Den Misundelige", oversat af E. Balling. Kbhvn 1774.

*) I hans gymnastiske System, udgivet efter hans Död (Gymnastikens allmänna Grunder. Upsala 1834—40) forekommer Intet om Lings gymnastiske Dannelse i Kjöbenhavn. Det kan for övrig bemærkes, at Dr. Prof. Medic. A. G. Sommer i sit Foredrag i det skandinaviske Selskab 1846, "Gymnastiken som Nationalopdragelsesmiddel" S.

Lings fortroeligere, især videnskabelige, Omgangskreds i Kjöbenhavn var meget indskrænket; den omfattede næsten ikke Flere end den, samme Aar som Ling afdöde Digter Laurids Kruse og nærværende Bidrags Forfatter. — Kruse havde i Fjerdingaarsskriftet: *For Sandhed* V (1800), meddeelt et Digt *Göthaheim*, helliget E. Storms Minde, hvori adskillige danske, norske og svenske Digtere charakteriseredes; de sidste havde nemlig dengang, efter Stiftelsen af det skandinaviske Literaturselskab, her begyndt at tildrage sig Opmærksomhed. Dette rörte Ling saa meget, at han strax efter at have læst hiint gjorde Digteren et Besög og saaledes selv indledede deres Bekjendtskab. Oehlenschläger, som med sine i Begyndelsen af Aaret 1803 udkomne Digte havde aabnet sin glimrende Löbebane, lærte Ling först at kjende i det sidste Aar af hans Ophold i Kjöbenhavn; Oe. forelæste ham nogle af sine Digte, om jeg mindes ret, Thors Reise til Jotunheim. For den danske Skueplads fölte L. ei synderlig Interesse. Han satte den i det hele langt under den Stockholmske; ligesom han om den Stockholmske Opera altid talte med megen Begeistring. Enkelte Gange var jeg med ham i Theatret; men Forestillingen gjorde altid paa os begge et höist ulige Indtryk. Schwartz's ædle pathetiske Organ fandt L. svagt og qvindagtigt; Gjelstrups og Knudsens Mesterspil lod han vel vederfares Ret, men det Comiske var i det Hele ikke hans Sag, og Holbergs Lystspil kaldte han "gode Farcer." Nordmanden Rosing var den eneste af Scenens Kunstnere, hvis Personlighed, Organ og Spil nogenlunde tiltalte ham.

Om Lings nærmeste Subsistentsmidler og overhoved om hans hele oeconomiske Stilling under Opholdet i Kjöbenhavn kan ei noget Tilforladeligt meddeles, da han herom, som oftest, iagttog megen Tilbageholdenhed. I de förste Aar synes han at have erholdt Remisser fra Fædrelandet; han boede dengang ret beqvemt og levede i det Hele temmelig overflödigt. I det sidste Par Aar blev det derimod knappere for

16, erklærer, at det Lingske System, som er det i Sverrig og Norge brugte, ikke forekommer ham at svare til de Fordringer, som han troer sig berettiget at gjöre til en god Gymnastik.

ham, han maatte give Underviisning i levende Sprog, og har vel dengang stundom lidt Nöd. Hans Boliger bleve meer og meer tarvelige, og i det sidste Aar för han forlod Kjöbenhavn boede han paa et Qvistkammer i store Kongensgade. Overhoved viiste han her, i sine indskrænkede Kaar, den samme ringe Sands for god Oeconomie, som senere i en mere opulent Stilling i hans Fædreland. Dengang savnedes vel i Kjöbenhavn den Overflod af pengeödende Forlystelser, som nu finder Sted; Ling besögte, som nys bemærket, Skuepladsen kun sjelden, og tog, saavidt erindres, aldrig Deel i Kortspil. Men, naar han havde nogenlunde Raad dertil, nöd han rundeligt Cereris og Bacchi Gaver; tog en Tidlang Underviisning i Klaveerspil og i Tegning; dertil kom endelig hans Forhold af en öm Natur, som vel undertiden faldt ham temmelig bekostelige. Da han i Aaret 1804 forlod Kjöbenhavn, erholdt han, deels til Betaling af sin Gjeld, dels til Underholdning i hans Fædreland indtil en Udsigt der aabnede sig for ham, en Pengesum til Laans, som han efter sin Ansættelse i Lund efterhaanden redeligen tilbagebetalte.

I den Charakteristik af Lings Personlighed, som hans svenske Biographer fornemmeligen have abstraheret fra hans Ophold i Stockholm i de sidste 20 Aar af hans Liv, gjenkjender nærværende Forfatter i det Væsentlige sin Ungdomsven.

Hans Helbred var her i længere Tidsrum meget svagt; han led især af Gigt i Lemmerne og af Hoste, som dog neppe kom fra Brystet, da hans Stemme altid var stærk og kraftig. Da jeg selv paa den Tid i flere Aar leed af en betænkelig Brystsvaghed, og vi begge formodede kun at have faae Aar tilbage, bidrog vor fælleds Stemning i denne Henseende ogsaa til at fremkalde en vis Sympathie mellem vore ellers saa forskjellige Naturer. Hans Heftighed og bevægelige Fölelse kom letteligen til Udbrud. Naar Talen faldt paa en eller anden Gjenstand, som fortrinligen interesserede ham, stammede han og Orden kunde ikke fölge Tankerne. Han holdt meget af at recitere sine Digte, hvilket skete med megen Livlighed, skjöndt ikke paa nogen tiltrækkende Maade, han reciterede dem helst staaende eller gaaende omkring, saa vidt hans Værelses indskrænkede Rum tillod det, og med stærk Gesticulation. Han

var ligesaa let at bringe til Graad som til *Latter*; da jeg förste Gang förte ham hen til Ewalds simple, fordringslöse Hvilested paa Trinitatis Kirkegaard, brast han i en heftig Graad.

Stolthed og Ömfindtlighed fandtes hos ham i temmelig höi Grad. Naar han i en eller anden Henseende troede sig fornærmet eller tilsidesat, viiste han sig ei sjelden ubillig og uforsonlig; den formeentlige Fornærmer behandlede han da med Haan og gjorde sig gjerne lystig paa hans Bekostning, skjöndt han egentlig ei besad nogen Vittighed eller Talent for Satiren. Derimod var han ogsaa en trofast og uforanderlig Ven, naar han troede sig erkjendt og havde modtaget Yttringer af Velvillie. Saaledes lærte han i et Huus, hvor han logerede, at kjende en ung Dansk Examinatus juris, uden videnskabelig Dannelse, men af en höist godmodig, redelig og elskværdig Charakteer; denne blev hans fortroelige Ven, for hvem han, efterat han havde forladt Danmark, stedse vedblev at interessere sig. Ogsaa til den Særhed i hans ældre Dage, at udmærke sig ved "sällsamt inrättad klädsel" (Atterbom S. 189) fandtes allerede Spor under hans Ophold her. Det indtraf under hans Ophold her, at yngre Studerende og Andre af den bedre Klasse om Sommeren begyndte at gaae i et Slags Matrosdragt af Nankin eller andet tyndt Töi; denne Mode blev vel ei almindelig og varede kun kört; men Ling var en af de Förste til at anlægge den.

Allerede efter to Aars Forlöb begyndte Ling at tale om Hjemreisen. Om Efteraaret bestemte han den til næste Foraar, og naar Foraaret kom, udsatte han den til næste Efteraar. Först Mangel af en fast Stilling i hans Fædreland for Fremtiden, og siden oeconomiske Forhold i Kjöbenhavn synes nærmest at have foranlediget hans her forlængede Ophold. Endelig aabnedes da for ham Udsigt til i Lund at erholde en Ansættelse i en gammel og udlevet akademisk Fægtemesters Sted; hvorhos han tillige kunde haabe videre Erhverv ved privat Underviisning i Gymnastik og levende Sprog.

Han forlod derefter Kjöbenhavn i September eller October 1804. Dersom han altsaa först i Marts 1805 skulde have viist sig i Lund, som hans svenske Biographer berette, maa

han tidligere have opholdt sig paa andre Steder i Skaane. Det förste Brev fra ham, som Forf. endnu haver tilbage, er fra Lund d. 6 Januar 1805, men dette var langt fra ikke det förste. Han skrev der bl. A. at han 4:de Juledag (d. 28 Dec. 1804) havde tilbragt 4 Dage i Helsingborg, med Forsæt at gjöre en Reise til Kjöbenhavn, men var bleven hindret derfra ved den indtrædende Frost. Dengang var han allerede beskikket eller i det ringeste constitueret akademisk Fægtemester. "For alle Ting" — skref han her — "skaf mig en braf (!) Voltigerbog; den er mig uendelig nödvendig. Jeg agter ei at indrette noget gymnastisk Institut, som du troer, men det tilhörer en Fægtemester ved de svenske Akademier at kunne undervise i Voltigen, og man önsker tillige min Haandledning (!) i Ridekunsten, da en Rideskole skal oprettes her, ligesom i Upsala, men jeg har, desværre! næsten ganske tabt al Færdighed deri; dog vil Övelse noget erstatte det" *).

Medens han saaledes satte sig ind i sin nye Virkekreds, tabte han dog ikke sin literaire, især digteriske, Virksomhed af Sigte. "I Juledagene" — skrev han i samme Brev — "har jeg arbeidet grumme strængt paa nogle nye Planer, som jeg har. Alt det gamle, som jeg havde skreven, er nu opbrændt, undtagen nogle faae Stykker, ex. gr. Andagtssangen. Jeg har nu Planen fuldkommen udkastet til mit Sörgespil Engelbrecktson. Det bliver ogsaa noget særegent, ligesom de andre Du veed. Det indeholder 6 Akter, hvoraf den hele sidste continuerer efter Engelbreckts Död. Hvis dette kan udföres, saa at det interesserer, saa er det uden Tvivl et Kunststykke — skjöndt ei Mesterstykke. Slutningen af den sjette Akt forestiller hans Begravelse og en kort Parentation — men min Hjeltes Död er dulgt indtil denne Scene, uagtet man allerede i den 5:te Akt seer ham falde for Morderne — det vil sige, jeg vedligeholder Tilskuernes Haab ved det Oprör, som Almuen gjorde for at hævne hans Död." I samme Brev sendte han en venlig Hilsen til Oehlenschläger, og agtede

*) 1812, Aaret för Ling forlod Lund, gjorde nuværende Etatsraad Molbech sin förste Reise til Sverrig; han omtaler i sine *Breve fra Sverrig* I, S. 42—43, fordelagtigen Lings gymnastiske Underviisning.

i Paaskeferien at komme til Kjöbenhavn, "hvis Baggesen da var der."

Under Lings Ophold i Lund besögte han Kjöbenhavn to Gange; förste Gang i Slutningen af Mai 1810; anden Gang i Pintsen 1811, da han havde sin förste Kone med sig, som ganske svarede til Atterboms Skildring af hende (S. 195). Det var efter den i Freden til Jönköping i Slutningen af 1809 endte Krig mellem de nordiske Riger, han udtalte sig ved begge disse Besög med en tidligere hos ham ej sædvanlig Bitterhed om Danmark og den danske Regjering; ligesom overhoved en vis Stolthed og Selvtillid, især ved hans sidste Besög, syntes at være bleven mere fremtrædende. I Aaret 1815 sendte han mig sin *Gylfe*, hvilken det svenske Akademie, "som indtil nærværende har saare lidet elsket det Nordiske, nu har tilkjendt den aarlige Priis for det bedste Skrivt, hvilket jeg desto mindre havde ventet, da jeg netop i min Fortale sigter til at strybe (!) den. Nu skikker jeg den", skrev han videre, "i den Forhaabning, at Du husker en gammel Ven, og ser som Literator over de enkelte Steder, som maaske Enhver Anden vil fordömme, men jeg kan skryde af at have været mere skaansom end mange af vore Naboer i mine Udtryk. . . . Nu er da det sidste Trættefröe imellem Danmark og Sverrig udröddet, jeg mener Spörgsmaalet om Norrig; nu er vores Arrondering naturlig, nu kan vi aldrig mere faae Krig med Danmark, hvis det selv vil sidde rolig. . . . Du forstaaer uden Tvivl min enkelte Politik. Jeg troer at de Lande, som Forsynet har bestemt at være tilsammen, bör ei adskilles, og enhver Magt, der gaaer ud over denne Grændse, handler mod Forsynets Villie."

Blandt Danske, som dengang langt mindre hyppigt end i vore Dage besögte Naboeriget, synes vor store Sprogforsker **Rask** især at have interesseret Ling og blandt de danske Notabiliteter, som dengang endnu ikke personligen vare kjendte i Sverrig — **Oehlenschläger**. I det sidste (svensk skrevne) Brev, jeg erholdt fra ham (Stockholm d. 25 Juni 1828), skrev han bland andet: "Huru mår vår gode **Rask**? Helsa honom tusenfaldigt; Ack! om jag blott några få dagar finge tala med Er om mina små funderingar i historien! Men svåra

ligen lär det kunna ske, sedan mina göromål betydligen tilltagit, min helsa aftagit, och mitt hushåll ännu årligen föröks. Låt mig veta något om Rasks språkupptäckter på Kaukasus m. m. Måhända dessa göra någon ändring i vår äldre utvandringshistoria? Har Oehlenschlägers Sånggudinna tystnat? Här hörs icke ett ljud från henne."

Dette var Lings sidste Brev til mig; efter den Tid modtog jeg kun nu og da Hilsener fra ham med svenske Reisende; — hos hvem jeg da tillige erholdt Underretning om min Ungdomsvens Befindende.

Öfversigt af den nyaste litteraturen.

[3] **Den evangelisk-lutherska trosläran, systematiskt behandlad af *C. O. Björling*,** Theol. Doctor och Kyrkoherde. Första delen. **Förberedande studier till dogmatiken.** Stockholm 1847, J. A. Walldén. VIII och 554 sidd. 8:o.

Under det man ofta högt predikar om vetenskapens stora värde och betydelse, har man velat förneka den kristna theologiens rätt att bilda sig till vetenskap, åtminstone icke medgifvit den under annat vilkor, än att kristendomens tro skulle öfvergifva eller förvandla sin beskaffenhet att vara ett omfattande af en sanning, hvilken genom en särskild guddomlig ledning och uppenbarelse blifvit menskligheten till upprättelse och frälsning meddelad. Men kristna trosläran kan ej nöja sig med den plats, man velat anvisa den, att vara en barnalära, utom vetenskapens område: kristendomens tro är eller vill vara ett medel till försoning, samvetsfrid och dygd, en vägledare till salighet för alla menskliga åldrar och odlingsgrader. Men detta innebär då ock, att ingen mensklig tankeodling finnes, som kan vexa ifrån denna tro. Theologien såsom vetenskaplig framställning af denna tro, fordrar ännu i dag att vara vetenskapernas drottning, omkring hvilkens thron de öfriga tjena. Har man förnekat detta anspråk, så kan det endast hafva skett, emedan man trott sig finna en sanning, som vore fullkomligare och vissare, mensklighetens säkrare tröst, förädlingsmedel och ledstjerna, än denna tro. Har theologien sjelf nedstigit från denna höga plats, i vetenskapernas samling blifvit en af de många, en skråvetenskap, så är denna förnedring icke hennes fel, utan hennes sakförares, som af feghet eller vanmakt nöjt sig med en vrå inom verkstaden för vetenskapernas mångslöjd, af hvilken dock intet helt blifver, om detta hela ej är den Eviges ära, theologiens egentliga föremål; eller hafva krupit undan inom outsägliga känslor och invertes rörelser, förebärande att den högsta sanningen icke låter sig i tankens klarhet och bestämdhet uttryckas och framställas.

Om kristendomens tro verkligen hvilar på guddomlig uppenbarelse, så måste hvarje del af menskligbetens sanna andeliga odling vara af densamma genomträngd, och sålunda bidraga till dess stöd och upphöjelse. Den måste kunna helga hela menniskan och menskligheten. Men framträder, äfven inom kretsen för denna tros verksamhet, ett tänkesätt, en verldsåsigt, en vetenskap, som icke öfverensstämmer med denna tro, så måste, under förutsättning af kristendomens guddomliga ursprung, detta framträdande vara en falsk riktning, eller dessa satser vara ett ur menniskonaturens mörker frambrutet nytt schakt, som skall af kristna tron belysas, renas och helgas: eller ock, om vetenskapen är för denna tro oåtkomlig, är den en förbannelse inom menskligheten, som bör utrotas och förgöras. Denna tillintetgörelse, som ock mera än en gång varit predikad, vore likväl äfven tillintetgörelse af en del af menniskonaturen, i stället för dess utveckling och helgelse. Men kan och bör denna tankeverksamhet icke förgöras, så måste äfven den kristna trons, den guddomliga uppenbarelsens innehåll kunna ikläda sig denna form, vidga sig öfver tankens område, så vida vi icke skola medgifva det vara under den bildade mannens värdighet att underkasta sig denna tro. Ty måste han ifrån det område, inom hvilket det naturliga lifvets mognad och kraft isynnerhet framstå, aflägsna densamma, måste han lefva ett dubbellif, ett i tankens verld, ett annat i hjertats, så är ej underligt, om han helt och hållet ifrån sitt lif, sin öfvertygelse förlorat denna tro, och, sjelf bildande sig en verldsåsigt af lösslitna, mer eller mindre ödmjuka, mer eller mindre egennyttiga eller menniskoälskande satser, ser ned på kristendomen, såsom en religion för de omyndiga*).

Theologiska prænotionernes uppgift är att utverka erkännandet af de begrepps sanning, på hvilka kristna trosläraus vetenskapliga byggnad hvilar. De måste således å ena sidan bestämmas af troslärans innehåll, å den andra för behandlingen bestämmas af den bildning, inom hvilken detta erkännande skall sökas. De skola ådagalägga trons rätt att äfven intaga ett rum inom vetenskapen. De måste således äfven ve-

*) Det talas i våra dagar mycket derom, att theologien i strängare vetenskaplig form borde förvisas från gymnasialbildningen. Skall då ynglingen i samma stund han börjar få ett begrepp om vetenskap äfven inbillas, att han inträder inom ett område, vid hvars ingång han måste lemna sin barndomstro? Skall man lära honom, att man i allt annat fordrar af honom tankens mognad, men att han icke må söka fatta religionen i den mera skärpta tankens form? Skall icke med nödvändighet deraf följa, att denna tro för honom blifver, antingen en mysticism eller pietism, och denna ej af bättre art, eller en barnslighet, hvilken han just står på gränsen att vexa ifrån?

derlägga den åsigt, som vill förneka denna rätt. Något inskränker man deras betydelse, då de ställas som förberedelse, företal, för dogmatiken, ehuru man likväl icke kan dervid förbise deras ställning till det allmänna tänkesättet.

D:r B. har fattat theologiska prænotionerna såsom förberedande studier till dogmatiken, och bestämmer såsom dessa studiers innehåll undersökningarna om religionen och dess utveckling till kristendom, om kristna religionens utveckling till protestantism, om protestantismens utveckling till evangelisk luthersk dogmatik.

D:r B. har grundat sitt arbete på nyare skrifter i denna väg, sorgfälligt och omdömesfullt begagnande sina föregångare i sednaste tid. Vi skulle nära nog vara frestade att klandra denna nästan långt drifna sorgfällighet, som döljer egen andekraft och långvarig, mödosam forskning under andras namn.

Isynnerhet i tre punkter synes oss skenet af detta beroende framträda. Den första är den nyss angifna indelningen, som visar sig tvetydig, något haltande till förmedling med ett icke theologiskt tänkesätt. Skulle man taga förf. på orden, så kunde religionens utveckling till kristendom betyda en med nödvändighet fortskridande utveckling genom villfarelse till sanning, i hvilket fall egentligen ock skulle fordras, att hvarje enskild menniska för att varda kristen skulle genomlöpa samma villobana, och ej blott en utveckling ifrån uppenbarelsens första begynnelser till dess fulla klarhet och sanning; och protestantismen finge blott en betydelse i förhållande till den motsats, som framkallat densamma, icke att vara den ursprungliga sanningen sjelf.

Vårt andra klander vore med hänseende till den äldre och äldsta kyrkans litteratur, åt hvilken förf. genom hänvisande till mesta delen till samlares uppgifter, synes hafva tillerkänt nog litet värde i hithörande ämnen. Den är dock onekligen af största vigt och betydelse, då denna just är den, som tillkämpade kristendomen full rätt att äfven på lärdomens, tankeodlingens och vetenskapliga forskningens fält framträda och föra sin sak, då denna började arbetet att höja denna tro till äfven den menskliga visdomens bekännelse, och äfven med hänseende till sin tids högsta bildning, den gamla klassiska, fullbordade detsamma. Lärorikare studier för att känna och rätt leda den närvarande tidens bemödanden, än skrifterna af dessa män, som stodo inom beröring med en odling, utmärkt genom tankens högsta ansträngning, och verkliggjord inom lifvet i hedendomens bekännelse och gudstjenst, känna vi icke. Det är isynnerhet i äldre tider vi se en trosvetenskap blomstra, då den i nyare tid mera lidit af oförmågan

hos dess bearbetare att hålla sig uppe på höjden af tidens bildning.

Tredje anledningen till klander synes oss gifven genom förf:s bemödande att hålla sig intill den af Tyska theologien högtbeprisade Schleiermachers definition på religion, då dess ursprungliga väsende säges vara känsla. Begynnelsen skall ske med det dunkla medvetslösa i menniskonaturen, är icke kärlek, icke helighet, icke något af hvad som är guddomligt i menniskans andelif, utan känslan af absolut beroende, en mekanisk tryckningskraft.

Schleiermacher var hvarken den förste eller ende, som af misströstan om religiöst lif inom tankens klara dag, drefs att, snart sagdt, för sig och andra gömma sitt hjertas helgedom. Rousseau gifver, ibland andra, religionen denna begynnelse: den savoyardska prestens deism hvilade på samma grund, som den tyska theologens kristendom. "Jag vet att min tillvarelse är underordnad Guds, och att alla de ting, som äro mig kända, äro ovilkorligen i samma fall. . . . Genomträngd af min otillräcklighet skall jag aldrig genom tankeverksamhet söka bestämma Guds natur, utan så vida jag dertill tvingas genom känslan af hans förhållanden till mig" *). Skulle detta ock vara religionens begynnelse, så kan det åtminstone icke vara dess fulla sanning och verklighet. Ty denna måste vara i ett förhållande till guddomen, som på en gång belyser och inverkar på hela den andeliga menniskan. Detta förhållande är den religiösa tron, som hvarken begynner i den ena eller andra af menniskans andeliga förmögenheter. utan på en gång ställer hela menniskan i bekännelse, i lydnad, i kärlek, i hopp och förtröstan i förhållande till Gud. Religiös tro är allt, hvad detta ord innebär, tro såsom kunskap, förtroende, trohet och förtröstan, tillhörer hela den andeliga menniskan; ty den är andens lif, som ej finnes i blott det ena eller andra anlaget. Skall något inom menniskonaturen tänkas såsom en begynnelse, så är det kunskapen. Vi kunna icke tänka oss menniskans första, ursprungliga förhållande till Gud, såsom en dunkel, oredig aning eller dröm, emedan vi ej kunna tänka oss menniskan såsom menniska, utan i full utveckling af menniskoandens förmögenheter, och kunna derföre ej söka religionens sanning inom den blotta tillstymmelsen till menskligbet.

D:r B:s allvar och öfvertygelse har oftast i utförandet undvikit följderna af dessa eftergifter, och lemnat ett arbete, lärorikt och läsvärdt för dem, som önska kännedom om dessa

---

*) Emile. Leips. 1762. T. 3. p. 58.

frågors behandling i denna tid. Det måste vara så mycket mera välkommet, som i sednare tid af svensk hand ingen utförligare skrift utkommit, som omfattar alla hithörande ämnen. Det står i värde framför eller i jemnbredd med nyare Tyska skrifter i samma riktning. Och det förtjenar så mycket större uppmärksamhet, som hvarken embetspligt eller utsigt på vinst understödt eller lifvat den outtröttade arbetshåg, hvilken endast kärlek till saken sjelf kunnat hos förf. uppehålla. L. A. A.

[4] **Tempelförgården. Några Blad ur det Eviga Lifvets Bok.** Öfversättning af Engelbrecht Rancken. Andra förbättrade upplagan. Stockholm, Zacharias Hæggström, 1847. (Priset: h. 1 rdr 24 sk. bko i Landsorten som i Stockholm).

Att detta arbete icke saknat lifligt deltagande å svenska allmänhetens sida, tyckes genom behofvet af en ny upplaga vara ådagalagdt; att det förtjenat och förtjenar ett sådant deltagande, tvekar ref. ej att yrka, om ock en och annan betänklighet hos honom rört sig, ej mindre i afseende på anläggningen af det hela, än i afseende på åtskilliga förekommande detaljutvecklingar.

Författaren (D:r Joh. Christ. Aug. Heinroth) står, såsom det synes, på en evangeliskt kristlig ståndpunkt och har i denna skrift gjort till sin uppgift att till samma ståndpunkt upplyfta sådana sinnen, hvilka, ännu icke fattade af, eller rent af vända ifrån kristendomens positiva, egendomliga lif, likväl ej sakna sinne för det sannt betydelsefulla i det naturliga lifvets företeelser. Af detta syftemål torde nöjaktigt förklaras, hvarföre till utgångspunkt för den första afdelningen, som bär öfverskriften: Lefnadsvishet, tages just "Glädjens lag." Meningen är icke att upphöja denna, i sin allmänhet, till princip för den sanna lefnadsvisheten. En dylik cyrenaisk åsigt vore föga förenlig med andan af den religion, hvilken högst ställer helighetens ideal och för dettas uppnående fordrar försakelse ofta af den glädje, som mest tjusar och lockar det naturliga menniskohjertat. Nekas kan väl ej i alla fall, att genom denna utgångspunkt det hela får vid första påseendet en för strängare sinnen stötande, för slappare vådlig anstrykning af evdæmonism. Dock tro vi oss kunna med fog påstå att detta onda under utvecklingens fortgång korrigerar sig sjelf på ett öfver hufvud tillfredsställande sätt. En tankeprocess full af kärlek, klädd i en lefvande fantasis drägt, leder läsaren oförmärkt, men skickligt, från den ståndpunkt, på hvilken han blifvit fattad, till den högre, på hvilken förf. vill försätta honom. Glädjens lag, sådan den framstår på det naturligt mensk-

ligas ståndpunkt, upplöser sig sjelf, visar sin obefogenhet att i denna form beherrska det menskliga lifvet och öfvergår i helighetens, under hvars välde glädjen återfår sin betydelse såsom frid och fröjd i den Heliga Anda. Förmedlingen sker genom ett kraftigt framhäfvande af syndens allmänlighet, viljans oförmåga, skuldens häftande vid hvarje enskildt menniskohjerta, trons betydelse, återlösningens oundgänglighet. Ofta är, hvad förf. härom säger, i evangelisk mening strängt, alltid interesserande och lärorikt. Att i fråga om synden hans sträfvande väsendtligen går ut på, att visa det hon är onaturlig, förklaras och rättfärdigas af hans plan, som är apologetisk, icke dogmatisk. Med skäl kan likväl anmärkas, att förf. alltför löst vidrörer det moment i återlösningen, hvilket evangeliska kyrkan i första rummet framhåller, och att den grund, han angifver för en sådan uraktlåtenhet, är föga giltig. Han vedersakar ingalunda denna vigtiga "borgen för förlåtelse", men fattar och uttalar den ensidigt och oklart såsom den der allenast "borgar oss för det eviga lifvet efter döden"; och säger med anledning af ett upptaget inkast mot försoningens ytliga behandling: "Ganska riktigt (,) afser man lifvet efter döden, hvilket är något för sig. Men emedan det är sådant, så kunna vi icke heller göra något för det samma, så måste för oss, i vårt ställe göras och verkas." . . . "Helgelse är det villkor under hvilket vi kunna ingå i Guds rike."

Detta är ingalunda det enda grumliga och oriktiga ställe, vi trott oss upptäcka i förf:s tankegång; men vi hafva företrädesvis valt det att framhäfvas, emedan det synes nog betydelsefullt till sitt innehåll, för att visa läsaren, att skriften ingalunda får betraktas såsom en evangelisk troslära, utan förutsätter hos läsaren ett uppmärksamt pröfvande, och i evangelii sanning redan befästadt sinne för att ej blifva vilseledande. Men den, som med ett sådant sinne går till dess begrundande, skall utan tvifvel från dess studium hämta rika frukter af verlds- och menniskokännedom, ja! ock af insigt i kristendomens eviga, alltomfattande sanning och af värma för dess heliga, stora afsigter. Ref. vill ock medgifva dess välgörande betydelse för alla dem, hvilka förslappade af en falsk humanism och frånvända kristendomens heliga, djupa allvar behöfva en ledare, som fattar dem på deras egen ståndpunkt, och, genom att sprida ljus öfver densamma, tvingar dem att lemna sina egna förvända åsigter, under det han småningom hos dem framkallar längtan till något bättre. Men dessa må då framför allt icke stanna vid detta förmedlande, ofullkomliga ord, utan lyda dess egen varma hänvisning till urkällan; det eviga lifsens ord, som ensamt kan göra dem rätt visa och vissa.

A. F. B.

[5] Den Heliga Skrift etc. London, på Brittiska och Utländska Bibelsällskapets bekostnad, 1847.

Svenska allmänheten har redan länge väntat på en tidsenlig redaktion af vår bibelöfversättning. Utförd på en tid, då ett språk snart sagdt måste bildas för densamma, är det naturligt, att den, efter en så lång tiderymd och så många genomgångna utvecklingsfaser, på många ställen är obsolet och svårfattlig. Närvarande försök att göra den fattlig och tillgänglig för hvarje läsare, har således rätt att blifva emottaget med tacksamhet. Utgifvaren har med måtta och takt begagnat de honom medgifna rättigheterna att förändra och modernisera. Hans åtgörande sträcker sig i allmänhet blott till orthografien och borttagandet af sådana ändelser, som allt för mycket försvåra uppfattningen. Det tillagda ordregistret upptager en mängd sådana föråldrade ord och former, som eljest svårligen kunde förstås af en olärd läsare. Vi anföra några exempel. Fyllelse betyder tionde af torr, tårar tionde af våt frukt; med pren menas ett spetsigt verktyg, slög betyder händig, konsterfaren. Svårligen lärer den närvarande generationen af sig sjelf utgrunda dessa ords mening. Andra sammanställningar visa, interessant nog, huru öfversättarne, i saknad af gångbara ord, bildat sådana efter tyskan. Så hafva vi t. ex. Allstinges = allerdings, betyda (v. a.) bedeuten ladda, laden, ofall, unfall, omsyss, umsonst, täring, zehrung, wede, weide o. s. v. Många archaismer lefva ännu i våra provinsdialekter, t. ex. Gymmer (gimmer) får, tacka, klef, sadel för packgods, kidla, föda (om getter). Hin och hine, pronominalformer från vårt gamla stamspråk, hafva ännu bibehållit sig i Danskan. Benkalfvar (vador) och arla (tidigt) återfinnas i de engelska orden calves och early. Vi kunde ännu längre fortsätta dessa sammanställningar; men det är öfverflödigt, då utgifvarens afsigt med sin lilla ordbok endast är den, att lemna ett praktiskt hjelpmedel till förstående af det guddomliga ordet.

Detta arbete är ej det första, för hvilket den svenska allmänheten står i förbindelse hos herr Carlson. Redan för tvenne år sedan utgaf han Nya Testamentet uti liten duodece med diamantstilar. Den närvarande upplagan, utförd med den typografiska elegans, hvarföre den engelska pressen utmärker sig, och den noggrannhet och frihet från tryckfel, som olyckligtvis är tämligen sällsynt inom vår egen, är i yttre afseende fullkomligt egnad till en beständig följeslagare för en hvar, som i bibelordet söker tröst och förädling.

C. F. B.

[6] **Trettioåriga kriget, af *C. H. Mellin*.** Häft. 1 och 2. Norrköping, Östlund och Berling, 1847. 1:a häftet 64 sidd. stor 8:o; 2:a häftet d:o d:o. (Pris: 32 sk. bko häftet.)

En ny trettioårakrigets historia i svenskt original bör icke lemnas obemärkt, ehuruväl icke mycket är att säga derom. Ty någon plats bland den vetenskapliga litteraturen kan väl icke tillerkännas densamma, och troligen är icke heller detta författarens anspråk. En angenäm läsning på lediga stunder, en prydnad på salongsbordet, ett litterärt samtalsämne i umgängeskretsarne, detta kan denna bok erbjuda; derutöfver intet. Ty den synes icke ega någon af de egenskaper, som fordras af ett vetenskapligt verk; hvarken sjelfständig forskning i källorna eller sjelfständiga idéer eller en egen anordning af innehållet eller hvad man kallar historisk komposition. Förf:s stil är af många föregående arbeten inom vitterheten känd, och dess förtjenst återfinnes äfven här. Kan arbetet sprida en vidsträcktare kännedom om det märkvärdiga tidehvarf, som det behandlar, och väcka interesset för historisk läsning, så synes dess bestämmelse vara uppfylld. Värdet af en sådan skrift beror på de större arbeten, som legat till grund derför. Man bör hoppas, att förf. begagnar de nyaste och bästa verk, som Europas litteratur eger, och genom att sammandraga deras innehåll kan verkligen ett arbete uppkomma, som i de afseenden, vi nämnde, kan anses såsom en vinst för dagens litteratur. Trettioårakrigets historia borde kunna vinna allmänhetens interesse, och, om den vinner det, äfven utgöra en mera bildande läsning, än största delen af den romanlitteratur, som öfversvämmar vår bokhandel. Vi säga att detta allt kan ske, ty ännu har det icke skett, emedan boken icke är färdig. Den är på väg att utgifvas; vi hafva blott sett tvänne häften, af hvilka det andra följde tämligen snart på det första, hvarföre vi hoppas att fortsättningen icke skall dröja. Dessa två häften omfatta krigets ursprung i Böhmen, det Böhmiska upprorets slut och begynnelsen af de rörelser i Tyskland, hvarmed enskilda furstar på 1620-talet oroade detta land. Den mera storartade perioden af Sveriges och Frankrikes deltagande, då kriget blef europeiskt och hela tidehvarfvets politik sammanvecklades med detsamma, och slutligen, huru knuten löstes med yttersta svårighet i Westfaliska freden, och huru denna fred bestämde det europeiska statssystemet; allt detta återstår att med sanning, enkelhet och klarhet framställa. Sådan är den uppgift, författaren företagit; och han har i och med det samma iklädt sig en ej ringa förbindelse. Vi lyckönska honom i det

mån densamma kan komma att uppfyllas, hvilket skall visa sig när arbetet blifvit färdigt eller åtminstone framskridit något längre. s—s.

[7] **Minnen af Händelser och Förhållanden under en lång lifstid af *Johan af Wingård.* Häft. I—VII. Upsala 1846—1848. Wahlström & C. På S. Magnus' förlag.**

Lyckan att på gamla dagar kunna lefva i ro och frid med sina "Minnen", är väl en bland lifvets skönaste vinster. Hvarje vinst är ljuf, då den är frukten af ädla mödor, om än icke långa; huru mycket ljufvare den, som belönar för ett helt lif, rikt på år och öden! Om man någonsin kan blifva ung på nytt, sedan årens börda blifvit tung, är det vid den fridfulla bilden, som tyder tillbaka på ett nyttigt lif. Hon behöfver icke lysa i verldens ögon, eller fängsla mängdens blickar, emedan hon är sig sjelf nog; men fästar hon vid sig äfven dessa, är hon så mycket afundsvärdare.

F. d. statsrådet m. m. herr Johan af Wingård har, såsom författare till ofvanstående "Minnen", gjort sig ett namn, äfven i den litterära verlden och han är troligen den ende bland de nuvarande gamle, som efter femtioåriga mödor i fäderneslandets tjenst lefver om sitt lif igen — i sällskap med sina landsmän, både unga och gamla. Han är icke längre ensam om sina minnen; många hundra dela dem med honom och lyckönska den åldrige berättaren, äfvensom den gren af vår svenska litteratur, som så sällan riktas med några nya blad. Herr Wingårds "Minnen", långt ifrån att möta det öde, som förf. vid deras första samlande och utgifvande förespådde dem, att nämligen i mycket komma att "gäckas och klandras från vissa håll" (I, 10), mottogos i stället ifrån början med välvilja och rättvisa och tillvinna sig städse allt flera sympathier. "Den äkta påpackningen för mitt djerfva beslut" — såsom förf. uttrycker sig (II, 67) — "att vända mig till allmänheten med mina minnen under det jag är qvar i detta lifvet", — den har alldeles uteblifvit. Så mycken takt och heder finns det ännu qvar hos våra både små och stora publicister!

Det är nu tvänne år sedan det första häftet utkom. När detta började att tillskapas, kan man icke så noga veta, men ett par ställen (I, 70, 71) låta påskina, att första impulsen dertill måtte kommit från en gammal husars lifliga berättelse om "småscener ur fält- och förpostlifvet i Pommern", införd i Kongl. Krigsvet.-Akademiens Tidskrift № 9 för år 1844, "i anledning af dess uppmaning till ögonvittnen af krigshändelser att anspråkslöst yttra sig." Är det nu så, så känner — förunderligt nog — till och med rec. sig nödsakad att för

egen del med välbehag tänka på den Kongl. Krigsvetenskaps-akademien. Man har anlitat både vers och prosa för att lofőrda dessa minnen, hvilka redan vaxit till en tjock volym, innefslutande sju häften. Sedan rec. nyligen genomläst de trenne sista och vederbörligen repeterat de fyra första, går han att af detta egendomliga arbete lemna en öfversigt och att om detsamma fälla sitt omdöme.

Herr W. står såsom skriftställare på alldeles egen botten. Ingen torde vara honom lik i den vägen. Då han går att i en helgjuten bild återgifva verlden sin månggestaltade lefnad, samlar han dess alla drag på fri hand. Han börjar minnesteckningen allt ifrån den stund, då han en gång såsom lekkamrat med f. d. konung Gustaf Adolf under en sommar på Drottningholm blef "disgracierad", till följe af ett de båda ungherrarne emellan förefallet nådigt och underdånigt "handgemäng", och fortsätter teckningen å ena sidan väl endast till den dag, då den under d. v. kronprinsen Carl Johans öfverbefäl till Tyskland öfverförda utvalda svenska arméen mönstrades utanför Greifswald år 1813, men också å den andra sidan ända till den stund, då vår författare sittande i sin nattrock håller revy med sina minnen och "doktrinerar" sin samtid. Förf. vill icke skrifva någon krigshistoria, icke heller någon allmän historia, utan endast på ett sanningsenligt och fridälskande sätt framlägga sina egna öden och teckna de tider och personer, hvilka haft gemenskap med och inflytande på gången af hans eget lif. Man kan kalla hans sätt att berätta — episkt-räsonnerande; det är lefvande och troget, alltid naivt, ömsom lekande, ömsom bestraffande. Sådant hans lif varit, sådant är hans språk: frimodigt och öppenhjertigt och dertill påminnande än om den "yra och förflugna pojken", än om den "allvarsamme och reflekterande mannen." Grundbeståndsdelen i arbetet är naturligtvis det historiska stoffet, men oftast belyst och kommenteradt på ett naivt och egendomligt vis. Planen är väl ock den kronologiska följden af hans lifs utvecklingar (I, 70), såsom vi skola få se, men synd vore att säga, det förf. ensidigt hållit fast vid denna plan. Efter ett gifvet uppslag till någon interessant företeelse, kan han berätta lugnt och följdriktigt, men han kan också bryta af den episka gången, göra utflygter till för ämnet vidt aflägsna tider och länder, samt den väntande läsaren till trots i allsköns ro anställa betraktelser öfver religiösa, moraliska, statsekonomiska, politiska, militära och till familjelifvet hörande frågor. Men hur han än, för att låna några af förf:s egna ord, tycks "blanda bort korten", hur han än "flänger" med sina läsare, hur han än "kör dem andtrutna fram och tillbaka

öfver händelserna", hittar han ändå till slut rätt på den lemnade trådänden, om än aldrig så fin, och "svänger sig" förr eller seduare "in uti filen" af sina minnen. En sådan "Fremgangsmaade", som dansken säger, går det väl icke an att kalla dialektisk i den stränge filosofen Hegels mening, utan kanske rättare episodisk. Förf. "knyter vid", men tappar aldrig hufvudtråden. Söker man exempel på en rik och liflig s. k. idé-association, så kan man gå till statsrådet W:s "Minnen." Detta om formen. Nu till bevisen för vår utsago, eller till innehållet.

Detta skiftar, som sagdt är, i många färger. Grundtonen i taflan torde dock vara att söka i de partier, som föreställa scener ur krigshistorien och politiken. Vare detta ingalunda nämndt, för att stöta alla de läsare och läsarinnor för hufvudet, hvilka aldrig haft och aldrig kunna få något hufvud för krig och politik. Vår förf. är på intet vis ensidig: han berättar för alla, liksom han lefvat med alla, ty ämne fattas icke. Vi vilja nu försöka följa honom på den stora hufvudstråten; de små frestande bivägarna gå vi tillsvidare förbi. — Det "fromma hemmet" lemnas, och efter vederbörlig tid lemnas ock Upsala och Stockholm, då vår förf. med kaptensfullmakten på fickan vänder åter till Götheborg för att praktisera i sitt kära yrke — artilleriet. Snart derpå, förmodligen 1804, reser han som adjutant med chefen för götha artilleri-regemente, baron Silfverskjöld till Finnland, der han hjelper till att mönstra och inspektera det der i landet vidt kringspridda artilleriet, men deremot på alldeles egen hand en vacker afton, utan annan ledning än sin karta och sin lilla finska ordbok, rider vilse i den vilda skogen i grannskapet af Poronsalmi. Efter en mödosam upptäckt af en samling finnstugor, fulla med nakna menniskor, både gamla och unga, af båda könen, till och med tatuerade från hufvudet till foten af sot och solbränna, samt efter vederbörliga, å ömse sidor till större delen oförstådda, tilltal räddas omsider den vettgirige adjutanten från faran att antingen blifva ihjälslagen eller skjutsad till landshöfdingeembetet i Koupio, och återfinner glad sin gamle bedröfvade och letande baron (I, 49—54). Om Sveaborg säger vår förf. att han "ansåg denna garnisonsplats vara den otrefligaste man kunde tänka sig, nära gränsande till en landsförvisningsort"; finner utrymmet otillräckligt och liknar vaktparads-exercisen vid "Friherre von Münchhausens manége på theberdet" och ungkarlslifvet vid ett munklif. Befälet med sina familjer mådde deremot bättre och hade utrymme nog, på det storartade fästningsverkets bekostnad. "Jag gör emellertid Ehrensvärd den rättvisan", säger förf., "att han icke

kunnat förutse, att man så skulle i tidernas längd belamra sig med en massa af icke stridbara personer"; och tror att — om vid krigets utbrott alla fruar och barn blifvit aflägsnade ur denna Noaks-ark, med undantag af kommendantens stolta maka (!), samt alla provisionella hushållsinrättningar blifvit nedrifna, för att lemna rum åt en förstärkning af friska trupper och befäl, — vi då icke så hastigt hade förlorat Sveaborg och Finnland (I, 39—41).

Sedan förf. återkommit till Stockholm och der "till Friherrinnan (Silfverskjöld) aflemnat hennes herre och man", reser han ensam efter några dagar hem till sina föräldrar på Björkeris prestgård i norra Halland, men innan man vet ord utaf dansar han på nådig befallning öfver till Pommern, der han i Stralsund skötte sin tjenst på förmiddagarna och om aftnarna superade i de rika possessionaternas hus, under vintern 1804 och 1805. Den treåriga vistelsen i Pommern och Tyskland från hösten 1804 till samma tid 1807, hvilken, enligt förf:s egna ord, just aldrig blef "särdeles farlig eller rätt ledsam, om icke i anseende till de dåliga dispositionerna i allmänhet, såsom vidtagna i fåvitsko, till följe af hög befallning, någon gång gifven på stället, men för det mesta skriftligen meddelad från Sverige" (I, 69), — utgör egentliga föremålet för slutet af 1:sta, samt hela 2:dra och 3:dje häftena. Skildringen af detta olyckliga fälttåg, "utan rimligt ändamål började, utan ära slutadt", erbjuder för häfdatecknaren, för fosterlandsvännen och hvarje bildad de vigtigaste bidrag, de interessantaste — om än icke alltid de lyckligaste — lägen och tilldragelser. Allt grupperar sig, som man kan tänka, kring Gustaf IV Adolf, den enda personlighet, som i förf:s omdöme tycks vara ohjelpligt fallen. Framställningen är målande och full af lif, men kunde måhända varit kortare (III, 185). Men man vet, att kriget gick framåt endast med tuppfjät och att förf. haft för afsigt att visa, huru det ej kunde annat, så länge den "i åminnelse bedröflige, fåfänge, envise, sjelfkloke och i högsta grad retsamme" (II, 1) konungen sjelf höll i styret. Att "taga misskända förmäns försvar, samt skingra så på befäl som manskap möjligtvis kastad skugga för utgången af detta Pommerska krig, med alla dess dårskaper och misstag" (I, 72); att visa hvem det var, som frälste den af konungen på Rügen "i sticket lemnade" svenska arméen, räddade dess ära och slutade kriget; att "riktigt sjunga ut, öfver det lumpna, skefva och på partiåsigter grundade sätt, hvarmed man uppfattat detta krig och bedömt de deruti deltagande personer" (III, 185); — allt detta har varit och blir väl ännu en gång den ädle förf:s syftemål. Den tidiga "dis-

gracen", hvaruti han föll på Drottningholm, kan emedlertid verkligen sägas vara tungt tillbakafallen på konungen sjelf. Öfverallt framstår denna monark i en ofördelaktig dager. Hans inbilskhet att "anse sig utkorad af försynen att befria Europa från Napoleons hotande öfvervälde" (II, 1); hans småaktiga stränghet vid ordnandet af arméens stångpiskor, stöfvelmanchetter, armband och framförallt — kraghandskarne; hans olyckliga fallenhet att se ingenting i stort, att vara medgörlig och from när han fick sina leksaker igenom; hans "principlösa oefterrättlighet nästan i allt" (II, 8—13); hans för både tanke och öga snöpliga och ömkliga hemfärder till Skåne, den första 1806 (II, 86—88), den sista 1807 (III, 151, 152), — allt detta skildras i lefvande, måhända nog skarpa, men alltid fängslande drag.

Den allmänna gången af kriget är väl för enhvar någorlunda bekant. Men vill man följa detsamma så, som det steg för steg utvecklade sig; vill man lära känna de hemligaste både drifkrafterna och motståndskrafterna, hvilka bestämde krigets hela karaktär; vill man blifva närmare bekant med den svenska krigshärens envisa motstånd och tappra strider mot fransmännen före och efter stilleståndet; äfvensom se huru man ock kan retirera med ära, under anförare sådane som Armfelt och Toll, — så bör man genomläsa hvad förf. derom har att förtälja (II, 16—46; III, 48—61; 76—91).

Men vi få väl icke glömma hvad och hvar han, som berättar allt detta, sjelf var under all denna allvarsamma lek. Herr W. var dels batterichef, dels fältmätningsofficer, men för det mesta generalstabsofficer och såsom sådan var han till finnandes öfverallt. Ett ordentligt *perpetuum mobile* for han oförtrutet fram och tillbaka på den af honom sjelf i egen person så ofta rekognoscerade krigstheatern, anställd än vid Morians, än vid Wachtmeisters, så vid Armfelts och sist vid Tolls staber. Han var under många faror och äfventyr, ofta brydsamma nog, ett åsyna vittne till allt och till mycket gaf han sina visliga råd. Man bör således hafva skäl att sätta tro till hans ord; så mycket mer, som han tappert bryter ned, på nåd och onåd, mången inrotad fördom. Högst intagande är också den högsinnade rättvisa och det frimodiga försvar han egnar generaler och chefer och manskap, der det är på sin plats, och framför alla Armfelt och Toll, hvilken sednare han tillskrifver äran att vara den man, som i kraft af sin skarpsinnighet och sitt allvar förmådde Gustaf Adolf att resa hem och som sedan i Stralsund, i egenskap af befälhafvare, uppgjorde konventionen om krigets afslutande med franska marskalken Brune, och det med en sådan diplomatisk

finhet, att Napoleon förgrymmade sig, att marskalken föll i onåd och förlorade sitt befäl.

Kriget var slutadt. Förf. besöker det "trefliga" Beckaskog, återser sitt lyckliga hem i Götheborg, reser så till Stockholm, dit han ser den "länge der saknade monarken mottagas med jubel och fêter, verser och tal" m. m. (IV, 32), tjenstgör i Kongl. Krigskollegium och reser i början af 1808 till England, "för att skaffa penningar samt i afräkning på dem beställa 12,000 gevär af general-fälttygmästaren Helwigs nya modell. Man rustade sig således ånyo till krig, utan att veta, som vanligt under den tiden, med hvem eller hvilka", säger förf. (IV, 62). Vistelsen i England till slutet af år 1808, hans besök i Newington, vid Shakespeares-klippan, i Woolwich, i Portsmouth, och Londonslifvet sedan! — detta utgör föremålet för sednare hälften af 4:de häftet och hela det 5:te. Återkomsten till fäderneslandet och Stockholm, der "allt syntes lugnt vid gränsen af en afgrund" (VI, 4), bildar inledningen till det 6:te häftet, i hvilket förf. genom många episoder, trefliga och lättlästa förstås, leder sig fram till revolutionen. Ehuru icke i den egentligen deltagande, vet dock förf. mycket om denna epok i svenska historien och mer, än han sjelf tycks vilja tillstå. Lärorika äro "reflexionerna." Men "tror man mig icke, så kan jag ej hjelpa det", säger förf. (VI, 48). Den högst interessanta återgifningen af de för mången obekanta förespelen till den 13 Mars (25—40), och den lifslefvande teckningen af den öfverrumplande "oceremoniösa audiensen" hos majestätet, med thy åtföljande efterspel (34—70), rekommendera vi på det högsta. Tänkvärda betraktelser öfver det nya stats-skicket, jemte de förut tryckta *Militäriska paradoxerna af 1809*, afsluta detta häfte. Det 7:de och sist utkomna häftet inbjuder läsaren på en öfvertygande redogörelse för oundvikligheten af Carl Johans brytning med Napoleon och 1812 års politiska system. Här upplåter förf. på ett fint sätt en och annan af den fransyska diplomatikens smyggångar, der han sjelf hade gynnsamma tillfällen "att titta litet bakom kulisserne" (VII, 1—15). Förf:s kontemplativa *Still-Leben* hotas emedlertid med undergång, ty till en liten början se vi honom tidigt på året 1812 resa midt igenom riksdagen i Örebro till Norge, för att rekognoscera, i synnerhet lokalen kring Fredrikshall. Om sin vistelse i denna befästade stad har förf. högst roliga saker att förtälja (27—36; 49—57). Efter en snar återfärd till Stockholm är förf. åter i sin gamla tjenstgöring, gifvande politiken och riksdagen på båten (62). Men återigen krig! Carl Johans höga personlighet och visa anstalter i och för det nya Tyska

kriget, dit vår förf. följde äfven honom och sist hans "nådiga dicté", då den trogne rådgifvaren begärde sitt afsked, äro de tillfredsställande tankar, som sednast sysselsatt den åldrige författarens ungdomliga penna.

Så långt som till Greifswald 1813 hafva vi nu följt vår förf. Vägen dit har varit lång och, om än på intet ställe synbart afskuren, likväl mycket krokig. Men ingen må tro, att hvad vi nu fått veta om och af vår förf. inskränker sig till vår bekantskap under denna långresa. Nej! han har under tiden på tusende vis inbjudit oss på tusende ställen, på helt andra orter, i helt andra tider, för att se och höra helt andra saker; fastän vi icke velat låtsa derom. Nu emedlertid måste hemligheten fram, ty vid närmare besinning är hon före detta redan förrådd. — Så t. ex. begifver sig förf. redan i 1:sta häftet midt under kritiken af Gustaf Adolfs tyska krig till Carl Johans krig 1813—14 och uppdrager i klara färger skillnaden emellan dessa monarkers öfverbefäl och krigsadministrationer; vidare se vi honom, ehuru i det 7:de icke kommen längre än till Greifswald, i 3:dje häftet redan vara inne i Trachenberg och Leipzig, der han vid Carl Johans sida upplefver "det högtidligaste ögonblicket i sin lefnad"; ja! han berör till och med 1840 års riksdag, och har desslikes ett tänkvärdt yttrande om borttagandet ej mindre af allmänna ärendenas beredning, än af de derefter tillkomna statsrådsberedningarna (18—22). Till de älskliga karaktäristikerna öfver Armfelt och Toll, antipoder i mycket, kunna vi nu blott hänvisa (2:dra och 3:dje häft.). — Det 5:te häftet skulle man kunna kalla episodernas och reflexionernas egentliga hemland. Förf:s vistelse hos *dissenter*-presten på landet och hans vackra hustru, hans rätt "putslustiga" *tête-à-têter* der, hans Martellotorn och kustförsvar, en älsklings-idé, som står att återfinna i 6:te häftet, hans blickar på lifvets snart sagdt alla förhållanden — förtjena synnerlig uppmärksamhet. I det sista häftet se vi åter ett lysande prof på förf:s ofta "påkommande hug att så smått doktrinera sin nästa och att vid hvarje tillfälle derunder råka ut för nya digressioner", då han från sjelfvaste ostronen på den tyska baronen Solvangens bord i Fredrikshall hufvudstupa beger sig utaf till sin vackra Edsgata i Vermland, der han stannar på ett s. k. "försökaregårde" och håller en ifrig och förmodligen äfven grundlig föreläsning öfver svenska landthushållningen och åkerbruket. Rec. föreföll denna utflygt alldeles för lång, helst som han, till följd af en mundtlig berättelse om den norska resan, längtade till den firade "Jungfrun i höjden", hvars behag den allvarsamme general Ome då omhägnade med all möjlig jalusi.

(56—57). Vackra äro de på flera ställen i detta sista häfte yttrade ord, hvarmed förf. vill inom historiens område förflytta det lugna, nästan politiskt fromma, redbara och mot Svenskarne vänliga i Norskarnes nationallynne på den tiden.

Vårt sista bevis på att förf. lefver ej blott i minnet, men ock har blick och sinne för våra dagars vigtigaste strider, må blifva några af förf:s egna ord, dem han "vågat anmäla till samtidens begrundning." De gälla ett ordnadt kustförsvars förhållande till det inre centralförsvaret och flottan (III, 172—175; V, 96—111; VI, 41—48). Se här! . . . "i högsta grad är jag intresserad uti fäderneslandets ändamålsenliga försvar, men önskar se det baseradt i land, ej på öppna sjön, då vi numera icke ega ultramarinska besittningar att undsätta eller landstigningar att göra på främmande kuster." Vi undra om icke dessa ord förtjena vederbörandes synnerliga uppmärksamhet. Vi återkomma till denna och flera frågor en annan gång.

Nu blott två anmärkningar, innan vi stiga upp från den högvigtiga recensentstolen! Något, som man saknar vid förf:s detaljerade, ofta afbrutna, berättelser, är en noggrannare tidsbestämning. Icke sällan befinner man sig i samma belägenhet och samma förlägenhet, som vid läsningen af bref från en kär fruntimmershand, som skrifver om allt, utom — datum. Och den andra? Jo! förf. finner i den gamle major Qvist uti Woolwich och dess pietet för sin gamla, men tyvärr! på annat håll lyckliggjorda, älskarinna ett "verkligen psykologiskt exemplar af menniska" (V, 75—80). Så tro vi oss äfven finna, att förf. sjelf är ett "psykologiskt" bevis för den satsen, att man aldrig blir för gammal att lära; ty förf:s stil, som i början mera ofta visade sig svag och osäker i grammatikaliskt hänseende, har sedermera vunnit en märkbar hållning och säkerhet.

Uppriktigt önskar slutligen rec. och mången läsare med honom, att den opartiske och lefnadsglade minnestecknaren ännu måtte få länge lefva i sina minnen och för sina minnen. Vi vilja icke fästa oss vid den aning, som förmått honom att just nu komma med en och annan episod, just nu sluta med de konungsliga "afskedsorden", hvilka tillhöra en långt sednare period af hans lefnad. Denna, liksom lefnadsteckningen, återför i minnet den täcka vindelörten, *convolvulus arvensis*, som också bär blommor på sin greniga, slingriga stjelk, ljufva och intagande genom sitt fina doft och sin enkla skönhet.

—DH—

Notiser.

Den kommitté, som fått uppdrag att låta anställa förberedande undersökningar om möjligheten att genomskära landtungan vid Suez, har nyss slutat sina arbeten, och i hufvudsaken gillat Linant-Beys plan, dock med några modifikationer. Det är fråga om tvenne bolag, som skola åtaga sig arbetets ledning och utförande. I sammanhang härmed omtalas ett förslag till inrättandet af lokomotiver mellan Cairo och Suez, utan jernväg. Vicekonungen i Egypten har till en början skickat till England ett sändebud, för att inhemta upplysningar om de fördelar, en dylik inrättning kan tillskynda landet.

= Universitetet i Berlin räknar 1840 inskrifna studenter; 2074 personer afhöra föreläsningar, bland hvilka 400 äro utländningar.

= Studenterna i Neapel hade fått befallning att vid Jultiden lemna hufvudstaden och förfoga sig till sina hemvist; deras antal uppgår till 8 à 10,000, och om denna befallning hade blifvit åtlydd, skulle ett helt qvarter mistat sin befolkning. Men tillsägelsen föranledde ett allmänt missnöje, hvilket var störst hos dem, som lefde af den studerande ungdomen. I ett ministerråd, der konungen presiderade, blef befallningen derföre återtagen på det vilkor, att hvarje student skulle ställa en borgesman, som svarade för honom.

= I anledning deraf att Prof. *Michelet's* föreläsningar i Paris blifvit af regeringen förbudna, hafva dervarande studenter afgifvit följande protest: "Vi protestera allvarligt, såväl å ungdomens vägnar i allmänhet, som å studenternas i synnerhet, mot detta egenmäktiga steg af regeringen. — En professor kan och bör icke vara ansvarig för oordningar, som begås innan han kommer, eller sedan han lemnat auditoriet. För att visa det orimliga i detta förbud, försäkra vi att, så framt vi ville, det vore oss lätt att åstadkomma ett förbud mot alla föreläsningar. Vi behöfde blott, före professorernas ankomst till auditoriet, läsa eller kommentera vissa af den ansvariga politikens ord. — Vi hafva tre berömda professorer, Adam Mickiewicz, Quinet och Michelet; nå väl! alla tre hafva, tid efter annan, under åtskilliga förevändningar blifvit oss beröfvade. Men den enda sanna bevekelsegrunden till deras suspension är den, att deras hänförande, brinnande och sanningsälskande ord hafva hos oss väckt ädla känslor af fosterlandskärlek, frihet och humanitet. — Den stora politiken vill gerna beröfva oss ända till minnet af våra bedrande revolutioner, men det skall aldrig lyckas den! Ungdomen känner alltför väl de pligter, framtiden ålägger, för att vilja uppresa en annan fana, än dess odödliga för-

Mdcrs. Man kan bringa den i vanrykte, förbjuda dess sammankomster, söka att splittra dess krafter, afsätta de professorer, den aktar och älskar, men aldrig skall den låta sig afskräckas; tvärtom skall den fördubbla sin enighet, sin kraft och sitt mod, för att motstå förtryckarne, ty frihetens tid är nära och ve dem, som vilja fjättra densamma!"

= Vid den **nordiska fest**, studenterna i Köpenhamn den 13:e sistl. Jan. anställde på kongl. skjutbanan, var dess sal på enkelt men passande sätt dekorerad med de nordiska lejonen, de tre flaggorna och studentfanorna. Etatsr. *Oehlenschläger*, pastor *Grundtwig* och prof. *Clausen* bevistade efter inbjudning festen, i hvilken dessutom ett antal af omkring 180 äldre och yngre studerande, deribland flera embetsmän, deltogo. Då efter en högtidlig marsch, spelad af lifjägarnes musikkorps — som, dirigerad af hr Eichmüller, var anmodad att besörja och understödja den musikaliska delen af sällskapets nöje, och som förträffligt utförde sitt värf — hade satt sig till bords, och sedan en för tillfället författad nätt sång var afsjungen, utbragte kand. *Worsaae* den första eller minnesskålen, i det han tackade de bortgångna slägter för all deras åtgärd till Nordens och den nordiska andans utveckling, och särskildt uppehöll sig vid de tre frejdade män, som på det sist förflutna året voro bortryckta, *Geijer*, *Franzén* och *Finn Magnussen*. Sveriges klagan hade ljudat öfver de förstnämnda och hade funnit en stark genklang i danska bröst, men till det aflägsna Island hade budskapet om dess dyrt älskade sons bortgång ännu ej hunnit, och det skulle sörja djupt öfver förlusten af honom, hvars hela handlingsrika lif varit egnadt åt dess och Nordens förherrligande, och de närvarande borde såsom tacksamma söner af samma Nord dela dess sorg och hedra hans minne. Sedan härpå en vacker sång af P. R. blifvit afsjungen, utbragte kand. *C. Ploug* löftets bägare. Ungdomens hopp — yttrade han bland annat — till den skandinaviska idéen lefde visserligen ännu, sedan första hänförelsen derför, såsom naturligt var, hade måst bortdö och hvilans tid inträda, men hoppet skulle ej kunna fortfara att lefva, med mindre det öfvergick till en tro, en både känd och erkänd förvissning om idéens sanning och segerrika kraft, ty blott de troende kunde vara trofasta, blott de kunde bringa offer och trotsa faror för en sanning, i det tron gjorde menniskan rikare och starkare, bättre och större, genom att ingjuta hos henne sanningens egen fullhet och styrka, i det tron först gaf henne tro på sig sjelf. Det kunde gerna vara sannt, att vår tid blott hade föga tro, och att vårt folk icke hade stark böjelse att hysa någon sådan; men man kunde icke veta, huru nära den tid var, då vi kanske framför något annat folk skulle behöfva tro, tro på sanningen af vår sträfvan och tro på oss sjelfva, för att ej gå förlorade. Vi visste hvarken, hvilka våldsamma rustningar kunde nå oss utifrån, eller hvad som förbereddes i samfundets eget sköte, af hvilka lidelser det kunde uppröras, af hvilka hittills ringa aktade eller missbrukade krafter det kunde undergräf-

vas. Om sådant förestod, då skulle saknaden af såväl religiös som politisk tro snart kännas, då måste den sökas och finnas eller — vår lott vore kastad. Om sådant förestod, då måste ungdomens framtidshopp lida skeppsbrott i nuets ragnarok, med mindre det förut blifvit en tro. Och hvarför skulle man ej kunna tro på den skandinaviska idéen, hvars sanning historien hade intygat, som genom århundraden alltid uppdykat igen under vexlande former, trots missförstånd och tvedrägt, hindrande intressen och fremmande ränkor, och nu framträdde i en renare och ädlare form än någonsin tillförene; som noga sammanhängde med allt, hvad stort och godt ett folk kunde eftersträfva, som lofvade oss en ny historia, en ärofull ihågkommelse; som icke kunde tänkas åtskiljd från sträfvan efter friheten; som innefattade bevarandet och den sjelfständiga utvecklingen af vår nationella egendomlighet; som ändtligen kändes verkligt tillstädes i vårt eget bröst, hördes i vår lefnads klang, samt afspeglade sig i våra tankars gång och vår åtrås riktning? Ja! man kunde tro på Nordens nationella enhet, och när man trodde på den, så kunde man arbeta för den, och så skulle arbetet bära frukt. Talaren uttalade då såsom löfte: att vilja tro på den skandinaviska idéen. — Kand. *Brix* föreslog en skål för *de fyra nordiska universiteterna* med den önskan, att de måtte blifva plantskolor för friheten, icke blott för den politiska friheten genom att utbreda högre upplysning och renare insigt, men också för den vetenskapliga friheten, som var deras egen lifsprincip. Han slutade med uttalandet af den förhoppning, att de nordiska studenterna snart skulle samlas med hvarandra vid det universitet, som inandades frihetens friska luft, i Christiania. — Pastor *Grundtwig* bifogade en skål för den *nya högskolan i Sorö*, som blygsamt ställde sig vid sidan af sina äldre systrar, och som han var förvissad om skulle uträtta något godt till modersmålets och nationalandans utveckling. Kand. *Liebe* tackade sällskapets gäster, *Oehlenschläger, Grundtwig* och *Clausen*, icke blott emedan de gåfvo festen förökad glans och betydelse genom sin närvaro, utan för allt hvad de verkat för den idé, som genom dem sökte sitt uttryck, hvarpå han utbragte deras skål., som tömdes under stort jubel. Kand. *Ploug* tillade en skål för den tillstädesvarande norske Universitetsläraren och Skalden *Velhaven*, som under en lång kedja af år hade stridt för Skandinavismen mot tidens sträfvan efter norsk isolering, och som derföre med rätta blifvit kallad att inviga närvarande fest med sång och tal, då den, som ursprungligt var stiftad till samlingspunkt för den "isolerande räddningen", förändrade karaktär och blef en skandinavisk fest. Prof. *Velhaven* tackade för skålen, i det han anmärkte, att den isolerande riktningen i Norge varit en nödvändig utvecklingslänk för norska nationaliteten, men att den nu upphört af sig sjelf, emedan Skandinavismen ju blott bestod i ömsesidigt bekännande af hvarandras egendomligheter och blott sökte enheten genom dessas utveckling. — Kand. *Barfod* uppfordrade till att utan tvifvel och fruktan gå framåt, i det han påminte om, att folkens ve och väl

icke berodde på enskilta personligheter, och att det norska folket efter Kielerfreden, hvars 34-åriga födelsedag, — det var om få timmar, — hade visat, att ett folk kan bestämma sin egen skepnad. — Efter det ännu flera sånger af mer allmänt innehåll voro afsjungna och dertill svarande skålar tömda, slutade Prof. *Clausen* måltiden med att uttala sin tacksamhet för kommittéen, som genom att verka för denna fests årliga hållande hade verkat för den skandinaviska idéens utbredning och befästande i studentståndet. — Man förblef ännu ett par timmar tillsammans under musik och sång, dans och munterhet, och vi tro, att festen hos alla deltagarne blott kan efterlemna samma behagliga minne.

= Den 31 sistlidne Januari om aftonen höll *Tryckfrihetssällskapet* i Köpenhamn en allmän sammankomst i Hotel d'Angleterre's sal, som bevistades af ett betydligt antal medlemmar. Efter ordföranden Etatsr. *Brinck-Seidelins* förslag valdes Etatsr. *Hvidt* till dirigent, och denne uppläste förhandlingsämnet, ett af procurator *B. Christensen* till Bestyrelsen ingifvet förslag att sällskapet i anledning af thronombytet måtte ingå till H. Majestät med en underdånig petition om tre förändringar i den gällande tryckfrihets-lagstiftningen, nämligen upphäfvandet af Plakatet d. 13 Maj 1814 om föregående granskning, af §. 20. Förordn. d. 27 Sept. 1799 om censurens användande som straff, och ändtligen af Plakatet d. 2 Okt. 1810 om meddelande af politiska nyheter och underrättelser — hvarpå han lemnade ordet åt proponenten. Denne anmärkte, att hans förslag var ingifvet till Bestyrelsen lördagen den 22 Januari, alltså förrän de allerhögsta reskripterna angående pressen, för hvilka han uttalade sin tacksamhet, varit kungjorda, och motiverade derpå korteligen sina förslag. Ordföranden yttrade såsom sin individuella mening, att för ögonblicket fanns blott anledning till att uttala sin erkänsla, dels för de nyssnämnde reskripterna, dels för reskriptet af d. 28 Jan., som lofvar införandet af en författning, af hvilken han menade att förbättringen af pressens tillstånd måtte blifva en nödvändig följd. Kand. *Hage* understödde förslaget, i det han så väl visade nödvändigheten af en fri, offentlig diskussion af de vigtiga statsfrågor, hvilka nu stå under förhandling, som behofvet att med större frihet få behandla äfven den utländska politiken. Kand. *Ploug* menade, att i den stund, då man visste, att en revision af hela presslagsstiftningen vore påtänkt af regeringen sjelf, var det mindre nödigt att påyrka censurstraffens upphäfvande eller tillåtelse att meddela politiska nyheter, hvilket sednare medgifvande dessutom kanske knappt skulle göras, utan att pålägga pressen andra fullkomligt likaså kännbara bördor; han menade, det man skulle göra klokast att blott hålla sig till den punkt, som verkligen var af trängande nödvändighet, för att den offentliga diskussionen kunde föras med tillbörligt allvar och värdighet, nämligen upphäfvandet af föregående granskning, hvilket han visste, att Ploug d. 5 Juni 1846 hade gjort öfverflödigt, såsom medel att förebygga meddelandet af politiska underrättelser. Dr.

Ballin föreslog, att sällskapet, i stället att ingifva en petition till H. Maj:t, skulle inskränka sig till att genom en deputation af Bestyrelsen tacka H. Maj:t för reskripterna om pressen af d. 24 och 28 Januari, och dervid uttala den enständiga önskan, att regeringen måtte fullständiggöra sin mot pressen visade välvilja genom att upphäfva granskningen. *Proponenten* förklarade sig villig att frångå de två andra punkterna af sitt förslag och förenade sig gerna med den sista talaren angående formen för uttalandet af sällskapets önskan. Sedan derpå Handl. *Unna* jemväl förklarat sig ense med de föregående, i det han dock relevérade vigten af, att en fullständigare kunskap om utlandets förhållanden, än man nu kunde få, snart blef tillgänglig för allmänheten genom upphäfvandet af Plakatet d. 2 Okt. 1810 — slutade kapten *Tschenning* förhandlingarne med en liflig skildring af censurens upprinnelse, utveckling och verkningar, som man hörde med ljudligt bifall. Då dirigenten ändtligen bragte under omröstning, om sällskapet genom en deputation skulle tacka H. Maj:t för dess visade välvilja mot pressen och derjemte uttala såsom sin önskan, att den föregående censuren måtte bortfalla, besvarade samlingen denna fråga *enstämmigt* med *ja*. Deputationens val och instruktion öfverläts åt Bestyrelsen och härmed slutades sammankomsten.

= *Skandinaviska Sällskapet i Hamburg* hade sin vanliga julfest d. 28 sistl. Dec. och vid pass 80 personer deltogo deri. Man samlades kl. 8 i lokalen "die Erholung", och sedan förfriskningar voro kringburna, infördes Sällskapet i den närliggande stora theatersalen och mottogs med en från scenen utförd prolog, hvarefter man skred till bortlottning af en del mindre vinster (med tillhörande deviser), som voro ordnade omkring en prydlig julgran. Derefter uppfördes till allmänt nöje ett kort skådespel. Under den derpå följande festliga måltid, som var anrättad i den med flaggor och transparenter smyckade matsalen, hvarest den muntraste stämning rådde, föreslogos åtskilliga skålar, såsom för Konungen, Skandinavien, Friheten, Modersmålet, för Hamburgs välgång, för Fruntimren o. s. v. åtföljda af passande sånger, hvaribland Orvar Odds täcka sång för Skandinavien: "Vintrens kalla Gud oss åter helsar." Efter måltiden gåfvos från skådeplatsen ännu ett par komiska scener, och då man derpå ännu en stund hade roat sig med musik och dans, skilldes man åt kl. 3, ense om att hafva tillbragt en mycket nöjsam afton.

= *Frans Liszt* har från Konstantinopel, der han fem gånger i seraljen inför Sultan föredragit sina kompositioner, samt till belöning derföre erhållit ordnar och rika skänker, anländt till Odessa. Han ämnade öfver Berlin begifva sig till Weimar, och der under vintern qvarblifva i sin funktion som kapellmästare.

BÖCKER
utkomna från den 1 Jan. till den 1 Mars 1848.

Theologi.

Predikningar af *E. S. Nordenson.* Tredje delens andra häfte. 1 Rdr.
Predikan på första Adventssöndagen, hållen i Adolf Fredriks kyrka. Af *S. Lundbergson.* 8 sk.
Vägledning och Tröst, för dem, som blifvit bekymrade om sin frälsning. Af *John Angell James.* Öfvers. från 6:e Engelska upplagan. Tredje Svenska upplagan. 24 sk.

Undervisnings-Skrifter.

De tolf första Fältherrarne af Cornelius Nepos. Kurs för begynnare i Latinet, till befordrande af fria framsteg i explikation, utgifven af *S. G. Scherblom.* 32 sk.
Snabbskrifningslära. Af *P. Götreck.* 2 Rdr.
Grunder för Topografisk Skrifstil, samt Kartritning. Till nybegynnares tjenst utgifna af *F. A. Björkman.* 1 Rdr 32 sk.
Hufvuddragen af Gamla tidens Geografie och Historia. Af Pütz. 32 sk.

Historia och Statistik.

Skånes Politiska Historia. Efter tryckta och otryckta källor utarbetad af *Abraham Cronholm.* Första Delen. 3 Rdr.
Religionsfriheten i Förenta Staterna. Af *Robert Baird.* Förra häftet. Med ett företal af Dr. *August Neander.* 1 Rdr.
Underdånigt Betänkande till Kongl. Maj:t, angående *förenklande af Beskattningsväsendet samt Uppbörds- och Redogörelseverket.* Afgifvet d. 30 April 1847, af särskildt i Nåder utsedde Kommitterade. 2 R.
Sveriges Rikes nu gällande Grundlagar. Jemte ett Bihang och Register. Ny fickupplaga. 36 sk.
Betraktelser och Handlingar, hörande till Reformen i National-representationen och Allmänna Lagen. Af *S. L. Theorell.* 3:e häft. 1 R.
Trettioåriga-kriget. Af *G. H. Mellin.* 2:a häftet. 32 sk.
Hvilken är, i närvarande stund, *Svenska Adelns ställning?* En Betraktelse af en Icke-Adelsman. 28 sk.
Verldshistorien. Af *Held och Corvin.* Häft. 25 och 26 à 16 sk.
Om Penitentiär-system och Kriminal-Lagstiftning, af *Erik Sparre.* 1:a häftet: *Om Penitentiär-systemet.* Sammandrag af Förhandlingarne vid Kongressen i *Frankfurt am Main* och *Brüssel,* åren 1846 och 1847. 24 sk.
Upplysningar om Kronans, Kyrkornas och Presterskapets inkomster af andliga gods uti *Skåne, Halland och Blekinge,* från äldre tider till 1660; jemväl innehållande Beskrifning öfver och förklaring af 1569 års *Lunds Stifts Landabok,* samt utredning af tvisten om eganderätten till de så kallade *Halländska Kyrkohemmannen.* På K. Maj:ts Nådiga befallning författade och utgifne af *L. B. Falkman.* Första Delen. 2 Rdr.
Bref om Ställningar och Förhållanden. Af en gammal Bekant. 12:e Brefvet. 32 sk.
Bidrag till Svenska Kyrkans och Läroverkens Historia. Af Lekto *Thyselius.* 1 Rdr 12 sk.

Betraktelser öfver Svenska Ständerna och deras ombildning. 32 sk.
Om Brottmålslagen och Cellfängelserna. 20 sk.

Vitterhet.

Svenska Akademiens Handlingar, ifrån år 1796. 22:a delen. 2 Rdr.
De begge Aristokraterna. Af *Wilhelmina.* 2 Rdr.
Lydia. Målning efter naturen. Af Utgifv. till: "Här och der, bland Skandinaver och Tyskar." 1 Rdr 16 sk.
Minnen af Johan af Wingård. 7:e häftet. 32 sk.
Pennritningar ur Folklifvet. Af *S. N. S.* 2:a häftet. 24 sk.

Ekonomi och Teknologi.

Tekno-Kemisk Journal. Redigerad af *P. O. Almström.* Årg. 1848. Första häftet. Pren. på halfår, 6 häften: 2 Rdr.
Årsberättelse om framstegen i Kemi och Mineralogie 1847. Af Professorn, Baron *Berzelius.* 2 Rdr 24 sk.

Blandade Ämnen.

Minnesfest öfver *Frans M. Franzén*, firad af Litteratur-Sällskapet i Stockholm den 28 Nov. 1847. 16 sk.
Läsning för Bildning och Nöje. Månadsskrift redigerad af Prof. *W. F. Palmblad.* Årg. 1848. Första häft. Pren. för 12 häften: 4: 32.
Svenskt Konversations-Lexikon. 22:a h. (Kolsätra — Kronjuvelerna). 32 s.
Tidskrift för Lärare och Uppfostrare. Andra årgångens tredje häfte, redigeradt af Lektor *G. R. Rabe.* Pren. för hel årg. 6 häft.: 2 R.
Förteckning på Svenska Läkare. Utgifven af Dr. *E. G. Engberg.* 8 sk.
Kongl. Vetenskaps-Akademiens Handlingar för år 1846. Med 18 pl. 3: 32.
Öfversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademiens Handlingar 1847. (Komplett med 7 taflor). 2 Rdr.
Arbets-Kompagnier och Jernvägs-Arbeten. Af Dr. *C. A. Wetterbergh.* 8 s.
Tidskrift i Sjöväsendet. Tionde årgångens fjerde häfte. 16 sk.
Jernbäraren. Skådespel af *August Blanche.* 16 sk.
Chevalier de Maison-Rouge. Skådespel i 5 akter af *Dumas et Maquet.* 12 s.
Schack och Matt. Komedi i 5 akter. 12 sk.
Minnestal öfver Erik Gustaf Geijer. Af *Sten Johan Stenberg.* 16 sk.
Om Jernvägar. Af *G. Svederus.* 1:a häftet. 8 sk.

Musikalier.

Sångstycken vid Piano ur Operan *Kärleksdrycken* af *Donizetti.* 2 Rdr.
Valda Stycken ur Operan *Kärleksdrycken* af *Donizetti.* För Piano, med utsatt fingersättning af *Czerny.* 1 Rdr 40 sk.
Afskeds-Polka. Komponerad för Pianoforte af *A. Wallerstein.* 12 sk.
Militär-Polka. Komponerad för Pianoforte af *A. M. Canthal.* 12 sk.

Planchverk och Kartor.

Karta öfver Sverige och Norige. Till Skolungdomens tjenst sammandragen af *Carl Fr. Ström.* 32 sk.
Kartor öfver Clara, Jakobs och Kungsholms Församlingar, med adress numror.
Teckningar ur dagens händelser. Serien A. (8 plancher in fol.) 1: 32.

Om Tilltals-Pronominer*).

En förvillelse jemte en brist, som i denna del redan länge låtit märka sig inom svenska språket, har omsider framkallat åtskilliga betraktelser i ämnet, och gör ej öfverflödigt ett försök att närmare utveckla detsamma. Ingen ordklass kan vara mera enkel och logiskt bestämd, än de Personliga Pronomina, och minst hade denna för våra Grammatici bort blifva en stötesten. Ty då det blott kan blifva fråga om en *talande*, en *tilltalad* och en *omtalad*, och på samma sätt i flertalet, så är tydligt att, såvidt ej olika genusformer därjemte afses, endast trenne mot dessa personer svarande pronominal-benämningar i hvardera numerus äro nödvändiga och väsendtliga, och att dessa i vårt modermål äro: *jag*, *du*, *han*; *vi*, *J*, *de*, känner hvar och en ifrån de första studierna. Men då under samhällsförhållandenas och språkets utveckling behof uppstod att med redan befintliga ord uttrycka närliggande begrepp, måste äfven Pronomina underkasta sig dessa öfverförda bemärkelser, ehuru med den olikhet i tropiskt afseende, som följer af detta ordslags egendomliga beskaffenhet. De oegentligheter, som sålunda märkas vid användningen af pronomina, äro hufvudsakligen tvänne, bruket af pluralt pron. i singular-betydelse, samt af tredje personen vid tilltal; men båda dessa låta försvara sig i enlighet med de nominala troperna. Vanan att med pluralnamn beteckna något visst enkelt föremål är uråldrig: så utmärkes vanligen af de strängt monotheistiske Judarne den Högstes namn med en *pluralis excel-*

*) För dem, som interessera sig för Studentföreningen i Upsala, må nämnas, att denna Uppsats är en af en Student gjord sammanfattning af dess yttrande i ämnet under diskussion inom filologiska Sektionen. Red.

lentiæ: äfven på andra föremål och förhållanden, isynnerhet något sådant som innebär utsträckning i rum eller tid, öfverflyttade Hebreerna pluralen. Från en aflägsen forntid förskrifver sig jemväl seden att singulariter nyttja ett pluralt personal-pronomen; hvilket tidigast synes hafva inträffat med 1:a pers., och sist med den 3:e. Då nu i allmänhet vid pluralen, det fleriga, myckna, gerna fäster sig tanken på något stort, vidsträckt, ansenligt, synes saken med särkildt afseende på pronomina låta förklara sig sålunda: man nämner en flerhet, något allmänt, en hel samling, i stället för en enhet, den enskilda personligheten, dels då man af blygsamhet och en ädel tillbakadragsamhet icke vill framhålla, eller liksom blottställa enheten, individualiteten (jaget, sjelfvet), dels då man af försynthet eller fruktan icke tillåter sig det (i tal till eller om andra). Således innebär detta talesätt en tvåfaldig betydelse, å ena sidan tecken af anspråkslöshet, å andra af vördnad. Ur förstnämnda synpunkten är t. ex. att tyda en författares eller talares sätt att uttrycka sig med *vi*, i st. f. "jag", "jag sjelf", "jag sjelf och de med mig", "jag sjelf och de med mig likatänkande." Emedlertid befinnes detta olika användande af ett *generelare* för det *individuela* ingenting annat vara, än den retoriska *Synecdoche.* I tilltals-sättet åter uppenbarar sig i nutidens språk en mera genomgående olikhet med forntiden. De gamla iakttogo vid tilltalet med stränghet bruket af vokativen, jemte 2:a pers. af pronominer och verber, och kunde för ingen del nyttja 3:e pers. *(omtalsformen)* i st. f. 2:a *(tilltalsformen)*, men väl i st. f. 1:a *(talsformen)*; såsom vi finna, t. ex. i Cesars och Xenofons skrifter, dessa hjeltar tala om sig sjelfva lika som främmande personer, alldeles på samma sätt som vi ännu höra barnen uttrycka sig, innan de kommit rätt underfund med vigheten af pronomina. I moderna talesättet däremot blifver omtalsformen ofta använd såsom *tilltal*, och isynnerhet är seden i vårt land i detta hänseende skarpt framstående, i det att man allmänneligen uttrycker sig till närvarande såsom om de vore frånvarande. Bruket af pronomina i 3:e pers. sing. i st. f. 2:a hafva vi gemensamt med flere bildade nationer. Således är äfven detta

någonting fakiiskt, och skärskådas det närmare, befinnes det nog ega sin goda grund. Genom att framställa en tilltalad person uti ett annat förhållande än det förhandenvarande, under det möjliga tillståndet af frånvaro heldre än närvaro, föreställes det mellanliggande afståndet större, träder man sjelf likasom uppå en viss distans, uttrycker sig med ett slags undfallenhet, går honom ej så på lifvet, som genom användandet af den direkta tilltalsformen. Alltså inses detta nämnande af ett *aflägsnare* i st. f. det *närmare*, då dessa sinsemellan stå i relation eller äro ett och samma, innebära en ej blott skenbar öfverensstämmelse med hvad som i Retoriken kallas *Metonymia*. Då nu redan med pluralen utmärkes något som högt aktas och vördas, och 3:e pers. äfvenledes tjenar till att uttrycka det samma, kommer man vidare till den slutsats, att 3:e pers. plur. måste medföra den aldra högsta grad af artighet, som någonsin med pronomina kan åstadkommas. Också är det märkvärdigt att erfara huru sjelfva språkbruket steg för steg utbildat sig i denna rigtning, och sålunda småningom höjt sig till allt större fullkomlighet, rikedom och omvexling, visande att äfven i detta hänseende en likstämmighetens lag gör sig gällande äfven hos folk hvilka ej med hvarandra stå i närmare beröring. Likasom hos vår menighet i långliga tider varit öfligt att med *J* tilltala en för ålder och egenskaper ansedd person, och numera till en såsom högre betraktad på de flesta orter nyttjas 3:e pers. (*Han*, *Hon*), så finna vi ock gången hafva varit hos Germaniska folken, hvarest *Ihr* omsider inskränkt sig till att brukas mot en mycket simpel person, *er* och *sie* åter till något förnämare, medan det ändtligen brukligvordna plurala *Sie* blifvit aldra förnämast; och det enklaste, äldsta tilltalspron. (2:a pers. sing.) har allestädes upphört att utan åtskillnad användas, om vi nämligen frånse deras sed, hvilka antingen trotsa den allmänna anständighetslagen, såsom Qväkarne, eller hvilka jemväl i öfrigt qvarblifvit vid forntida enfald, t. ex. våra Dalkarlar. Italienarne betjena sig af 2:a pers. plur. (*Voi*) då det talas till mera bekanta och af högre till lägre, men af lägre till högre och till mera främmande brukas alltid ett 3:e personens pron., *Ella*. Efter allt detta vill det synas

som skulle Tyskar, Danskar och Norrmän i det förfinade bruket af personliga pronomina verkligen stå ett steg framföre Fransoser och Engelsmän, hos hvilka 3:e personen på detta sätt åtminstone ännu icke kommit i bruk.

Nu uppstår frågan: eger icke svenska språket äfven ett personalpron. *Ni?* och hvarest på det noga bestämda och graderade schemat skall detta få sin plats? För att inse tillkomsten och halten af detta ord, behöfves blott att gifva akt på ett bland de vanligaste språkfenomener. Då ett konsonantljud ej annat är än ett röstens hämmande eller fastnande i ett talorgan, så är tydligt att den, då en vokal påföljer, häraf måste likasom frigöras eller efter något uppehåll lösbrista och sluta sig till detta sjelfständiga ljud; och så ofta denna vokal inleder en härledningsstafvelse, måste härigenom inträffa, att slutkonsonanten söndrar sig ifrån sjelfva stammen och förenar sig med den mera främmande ändelsen. Så uppstår en slitning om denna konsonant: den föregående vokalen attraherar honom efter begreppsförvandskapen, den påföljande efter talorganernas natur. Härigenom händer att konsonanten, ofta först småningom, kommer att meddela sig åt beggedera, och sålunda i skrift blir fördubblad; hvilket lättast sker med de starka konsonantljuden *(liquidæ)*, såsom det t. ex. skrifves *innan*, men *utan*, ofta äfven *innom*, men alltid *utom*. Denna lag är alla tungor gemensam. Latinska ordet *sucus* skrefs ännu under kejsartiden allmänneligen med enkelt *c*, men blef med tiden emenderadt till *succus*. Ej annorlunda förhåller sig med svenska ordet *vetenskap*, som numera alltid uttalas och ofta skrifves med dubbelt *t*. Så händer att en stafvelse med konsonanten äfven förlorar sin qvantitet. Det latinska *femina* öfvergick uti Italienskan till *femmina*; svenska verbet *sätta* uttalas ännu af allmogen *säta* (med långt *ä*). Högst oläglig blir den grafiska söndringen från grundstafvelsen i de fall, då den transponerade konsonanten eger ett annat ljud, än det han eljest framför den följande vokalen plägar hafva, såsom då *g* och *k* i förening med grundstafvelsen hafva det aspirerade ljudet, eller ock äro införlifvade med det nasala *n*, och nu blifva frånskiljda så att ofta med hvardera stafvelsen ett missförhållande uppkommer, t. ex. *bå-ge*, *ta-git*,

sjun-kit, *loc-ket*, *tun-ga*, *in-gen*. Ej nog att detta, som till sin grund vanligen förbises, är menligt vid första läsöfningarne, utan det vållar ock missförstånd samt falskt uttal af många ord. Huru ofta göres väl nybegynnaren uppmärksam på orsaken, hvarföre *r* får annat ljud i *äro*, än i *oro*? Märkvärdigt är att de som, utan ortografiska reglor eller vant öga, följa blotta gehöret, verkligen befinnas, undvikande nyssnämnda missförhållande åtminstone med föregående stafvelsen, skrifva konsonanten dubbel, t. ex. *tanckar*, *längge*, *sanninggar*; med fullt ut lika mycken rätt som *f* i slikt fall plägar fördubblas genom *v*, t. ex. *bref*, *brefvet*. På samma sätt som inuti ett ord sammanstående stafvelser gripa öfver uti hvarandra, så måste ock den konsonant, hvarmed ett föregående ord slutes, genom en sorts efterklang hinna till och likasom förlora sig uti en begynnelsevokal af det nästföljande. Hit hörer den s. k. *sammansläpningen* i Fransyskan, hvarigenom det är allmänt att en slutkonsonant i talet sålunda drages öfver. I skrift bör ett ord icke så lätt kunna gro fast vid ett annat, i anseende till den beständiga omvexlingen af sammanträffande ord. Händer det likväl att konstruktionssättet ofta förbinder tvänne ord af den ifrågavarande beskaffenheten, så finner man att äfven här den fatala konsonanten omsider innästlar sig med det följande. Så säger folket *den nene*, *den nandre*, och sedan örat blifvit väl vant därvid, tåles äfven *de nandre*, och slutligen blifver denna form vanlig efter hvad ord som helst, *inga nandra*, *flere nandra* o. s. v. Vinner därtill denna lösaktighet understöd i allmän skrift, slår snart den öfverflyttade bokstafven djupa rötter. Det är således ingenting mindre än underligt om, sedan ändelsen för 2:a pers. plur. af verberna blifvit *-en*, denna kom att öfva inflytande uppå uttalet af det efterföljande pron. *J*. Man må nu hafva sagt t. ex. *hören J*, *hafven J*, *saden J*, *viljen J*, eller, genom synkopering, *hör'nI*, *ha'nI*, *sa'nI*, *vil'nI*, så kom i alla händelser detta *n* att niga för *I*, och *NI* vardt. Kom så en Grammatiker, Sahlstedt, och upplyftade batarden. Denne eljest af svenska språket högt förtjente man introducerade detta *Ni* uti vår Grammatik med följ. lukulenta anmärkning: "*Af höflighets bruk*, *tiltalar man icke någon med*

Du, *utan brukar i det ställe secunda persona pluralis* J, *på samma sätt som Fransosernas* Vous. *Men som detta gnällande* J *är obehagligt, och låter lika med præposition* I, in: *har man begynt at säga* Ni: *hvilket ock så väl af dagligt tal, som af högres myndighet i skrifvande, är befästadt.*" Månne väl då prepos. *i* är mindre "gnällande", och icke med lika stort skäl skulle kunna få någon konsonant sig föreslagen? Andra hafva tvärtom anmärkt, att en viss rynkning på näsan, som gerna vidlåder det distinkta uttalet af stafvelsen *ni*, ej är synnerligen egnad att göra ett sådant ord behagligt, och att det redan härigenom fått sig anvisad sin plats vid föraktligt tilltal. Ihre, hvilken utgaf sitt Glossarium samma år (1769) som Sahlstedt sin grammatik, beledsagar framställningen af pron. *J* med följ. omdöme: "Vulgus *pro hocce J*, ni *usurpat, exinde, ut auguror, quod adjungi soleat secundæ personæ verborum, quæ in* n *exit. E. g.* tron J, sägen J, *quod male divisum sonat* tro-ni, säge-ni." Detta *n* får således för ingen del förblandas med sådane inskott som det grek. *Ny efelkystikon*, hebr. *Nun epentheticum* samt likartade eufoniska mellanljud i hvarje språk. Dessa tjena till att mildra missljudet af *hiatus*, och försvinna såsnart vokalsammanstötningen upphör. Latinarne sade *prodesse*, men *prosum*, ej *prodsum*. Med *n* i *Ni* åter är samma förhållande som om Tyskarne skulle säga *lobet tihr*, och sedan *tihr lobet*. Men utom det att deras Linguister visst icke skulle godkänna en sådan tillsats, har en stum konsonant, sådan som *t*, icke så lätt att meddela sig. Alltså kan *Ni* på sin höjd kallas en biform till *J*, då det vidhäftade *n* är en förskämning, är blotta skuggan af den tillsvariga verbaländelsen. Det är ock just med undanträngande af den äkta formen, eller under fullkomlig synonymitet, som ordet *Ni* på åtskilliga orter kommit i stadgadt bruk. Ty det är redan allmänt utbredt i Mälare-provinserna, och har vidare inträngt uti Dalarne och södra delen af Norrland, äfvensom uti nästan alla rikets städer. På enstaka ställen, såsom Rättvik i Dalarne, brukas likväl ännu alltid det orubbade *J*. Likaså af allmogen i Östergötland, Vestergötland, Småland, med ett ord, i hela Göta land, ända ned till Falsterbo: icke så som skulle formen *Ni*

där vara alldeles oerhörd; men frågar någon efter, om denna någonsin brukas, händer det att svaret blifver: "jo, när man vill vara ovettig." Hade blott samma verbaländelse kommit till stånd i Göta-dialekten, så skulle icke det nydanade pron. kunna förefalla denna så vidrigt. I Jemtland och Herjeådalen ljuder ordet *Dö* eller *Dä*, med motsvar. possessiv *däckan*. Uti Ångermanland och Vesterbotten heter det *Ji* (somligstädes med bredare vokalljud, nästan *Jä*), således fullkomligt öfverensstämmande med den urmodiga Engelska formen *Ye*, och casus obliqui däraf, *Jer*, fortfara äfven att brukas icke blott i Upland och Södermanland (just där den heterogena nominatifvformen lättast vunnit insteg!), utan äfvenledes i Norrige och Danmark. Sådan är ock sjelfva den urgamla skepnaden af detta ord, som i Isländskan skrifves *þér* (läs: thjär), Gammal-Saxiskan *gi*, Anglo-Saxiskan *ge*, Holländskan *gy*, Polskan *jei*, Litthauiskan *jás*, Gammal-Preussiskan *jous*, Götiskan *jus*, Sanskrit *yüynm*; hvilket allt tillkännagifver, att *j* (*y* eller *g* med enahanda uttal) såsom begynnelsekons. eger urminnes häfd, och således, om någon sådan eljest anses behöflig, har att hörda sin plats. Men nu har man af den omständighet, att det gemenligen är Nominativen som följer inpå 2:a pers. af verbet, låtit förleda sig till en inkonsequens, i det man på denna kasus låtit verbets *n* inverka, medan i de öfriga antingen behålles det ursprungliga *j*, eller ock vokalen ställes naken (nom. *ni*, acc. *jer* eller *er*). Nämnas må dock, att man verkligen får höra barn säga t. ex. "Får jag gå med *Ner* bort?"

Återstår att tillse, huru sednare grammatici förfarit med det Sahlstedtska pronomen. I Svenska Akademiens Språklära uppställes (sid. 124) *Ni* rentaf såsom nom. sing., motsvaradt af *J* såsom nom. plur. Så har ock Moberg. Tvärtom finna vi andra, t. ex. Bruneman, följa Sahlstedt och hänföra det till numerus pluralis. Andra ändtligen, såsom Boivie och Fryxell, anföra det såsom både sing. och plur. (likasom *formen* vid numerus-bestämningen platt intet hade att betyda!). Tullberg och Ek hafva aktat sig för att ens vidröra ordet. En alldeles egen åsigt visar sig hos Almqvist, då han framställer denna ordform såsom företrädesvis tillkommande genus

femininum plurale. Till sådan godtycklighet och ovisshet leder försöket att göra ordet till något annat än hvad det är, att däruti inlägga en främmande betydelse, utan att gifva akt på den allmänna analogien. Icke mindre villervalla råder i det skriftliga användningssättet. Våra ypperste författare bibehålla väl ännu det rena *J*; men i romanstilen har det inbillade pronomen länge figurerat jemte fingerade nominer, och hos åtskilliga skriftställare, som mena sig besitta ett korrekt språk, tyckes detta alltmer taga öfverhand. Ur vår alldagliga Tidningslitteratur kunna i mängd framdragas konstruktionssätt sådane som dessa: "Ni beklagar skalden, mina vänner!", "Ni äro otacksamma", "Ni är intet skyldiga", "Ni påminna", "Ni finnas", "Ni är svenskt folk", "Ni skall ej vara otåliga." Det är beklagligt att modersmålets grammatik skall befinna sig uti sådant skick i en tid, då alla språkstudier därmed skola grundläggas. Icke är det något klandervärdt, om eqvivalenta ord finnas: dessa kunna vara af olika rhytmiskt gagn, och dymedelst befrämja talets ledighet och afvexling. Att svenska språket t. ex. eger tvänne relativa pronomina, *hvilken* och *som*, tvänne likbetydande negativa partiklar, *icke* och *ej*, är just bevis på en ymnigare tillgång. Men här är icke fråga om en till denna rikedom bidragande vanlig biform, och en såsom sådan ansedd, ännu mindre om ett ord som innebär någon särskild begreppsmodifikation, utan om en blott skenbar biform, en död hopgyttring, ett ord som bildats genom en "juxta positio", efter den oorganiska naturens frändskapslag, då likväl språket är en lefvande organism, och följaktligen har hela sin tillväxt inifrån, måste troget följa en inneboende begreppsnödvändighet, ej kan upptaga och till fast enhet sammanbringa hvad som ej utgör någon egen produkt af en likartad lifsverksamhet; ett ord ändtligen, som medfört en förvillelse, hvilken länder språkkritiken till vanära, och dessutom lagt hinder i vägen för en förnuftsenlig fullkomning. Ty att någon brist härutinnan måste förefinnas, därom gifves, isynnerhet vid jemförelsen med seden i utlandet, alltför mycket som påminner. Slafveriets och smickrets kringgående tilltalssätt har nämligen, på några få förhållanden när, längesedan blifvit bortlagdt bland nutidens bildade folk, och ett

enkelt pronomen låter sig använda, med titeln på sin höjd bifogad som vokativ. I det fria Sverige däremot ropas blott *Herre*, *Herre*, *Herr A.*, *Herr X.*, med dess korrelativ "*ödmjuka tjenare*": titeln skall höras vid det hvardagligaste tilltal, titeln skall oaflåtligen framhållas i skrift. Därföre röjer sig ock ett allmänt sökande efter den utvaldaste, den högsta möjligen åtkomliga titulatur: ofta begagnas en uppstegrad embetsbenämning; svårligen tåles ett tillägg sådant som *Under-*, *Vice-* (ty det blir långsläpigt!); aldrig får utelemnas en bestämning sådan som *Öfver-*, *Kunglig-* (ty då är det icke långsläpigt!). Vidare hafva genom titlarnes mobilitet uppkommit dessa många långa qvinnliga hedersbenämningar på *-ska* och *-inna*. Huru hafva ecksĂ icke de fordom anseddaste och sparsammast brukade namn-utmärkelser omsider blifvit missbrukade, utnötta, värdelösa, så att snart inga tungans grannlåter vilja mera räcka till! Exempel äro motbjudande. Blott en källa till det onda sökes. Det har gått så långt, att flärdfria män funnit sig föranlåtne att offentligen kungöra, det de för sin del ej vilja höra någon öfverdrifven titulering, eller att de mot sig tillåta bruket af ett titel-ersättande pronomen. Gammal är äfven den längtan, och allmän den önskan, att en sådan förenkling måtte kunna tillvägabringas: endast om sättet äro meningarne delade. På somliga ställen hafva bildat sig *Ni*-sällskaper, på andra *De*-förbund blifvit stiftade, allt i samma goda afsigt, utan att ändock hvarken af dessa eller dem försports någon synnerlig verkan. Det synes som om den eljest så mycket anlitade associations-metoden i fråga om denna angelägenhet ej vore rätt lämplig. Det är ej språkets sätt att fortgå genom yttre konvention: väl behöfves understundom en ledning för omdömet, men ej tillhör det ordets väsende att genom några påbud införas eller upphäfvas. Anden lider intet tvång: den vill yttra sig fritt. Må vi därföre lyssna till dess röst i språket, i det oförfalskade folkspråket. Vi må återgå till Ångermanland och höra, huru folket där brukar sitt *Ji* nästan lika vidsträckt som *Ye* och *You* förekomma i England; eller begifva oss till Vedbo Härader i Småland, och förnimma huru allmogen där nyttjar det gamla *J* till både höga och låga, samma *J* hvarmed ännu

Prof. Ödmann tilltalade hvarje Student, samma *J* som än i dag i st. f. titel begagnas i officiella skrifvelser, t. ex. från Regeringen till en Landshöfding: och vi skola medgifva, att detta är ett äkta bruk af pronomen. Förfoga vi oss åter till Upland, och höra huru dess allmoge sinsemellan brukar sitt *Ni* (samma *Ni* som i diktens verld och i Svenska Akademien begagnas i st. f. titel), men med *Han* och *Hon* alltid pronominerar en ståndsperson; eller vända vi oss till andra aflägsnare landsorter och mötas af samma *Han*; eller gå vi ända till Danmark och blifva underrättade, att det först var vid Holbergs tid som *De* därstädes kom i bruk såsom höflighets-pronomen: så skola vi ana, att det gifves en period, då 3:e personens pron. inträder såsom det högsta vid tilltal. Därmed hafva vi dock icke funnit detta *De* inom Sveriges gränsor, invänder man. Jo det finnes: det behöfver ej införas, ty det har infört sig sjelft. För att icke tala om ön Hven, så förekommer det åtminstone på hela vestkusten af Skåne; ja någongång har det blifvit observeradt i sjelfva Svea land. Somliga tro äfven att Jemtländningens *Dä* hörer hit; men tydligen står äfven detta i förbindelse med det Isländska *þér*, och må icke förvexlas med 3:e pers., som därsammastädes har sitt egna ord, *Dem* (uttaladt: *dumm*). Men, att vi nu må lemna folkspåket, samma *De* återfinnes såsom tilltalspron. i allmänt tal och skrift. Det gifves i svenskan, likasom i andra språk, åtskilliga talesätt, i hvilka appositionen drager till sig subjektet i genitiven, eller likasom, i st. f. att stå bredvid, träder in uti detta (ett attraktions-förhållande, som i visst afseende påminner om Hebreiskans *status constructus*); och särskildt må observeras detta bruk, såsom vid de abstrakta titlarne, i förening med pronomen, hvilket då måste uttryckas i possessiv form, så ofta ingen annan genitiv förefinnes af den personala. Sådane uttryck som *Den stackars mannen*, *Lidköpings stad*, *Din dåre* (= Du dåre), *Edra skälmar* (= J skälmar), *Hennes Nåd*, *Ers Högvördighet*, äro att förklara i öfverensstämmelse med t. ex. dessa latinska sammanställningar: *Festus dies hominis* ("en högtidsdag till karl", jovialisk man). *Fabula composita Volsci belli* (Volskerkriget, en simulacre), *Urbs Patavii* (staden P:um), *Beneficium legis* (lag som är en välger-

ning); *Causa eluvionis* (öfversvämning såsom orsak). När man nu vid tilltal anser det vara bättre och höfligare att säga t. ex. *Deras Excellenser, Deras Kungl. Högheter*, än *Edra Excell., Edra K.K. H.H.*, så brukar man *De* såsom tilltalspron. Sammalunda och då, såsom väl icke är ovanligt, t. ex. ett bref till föräldrar slutas med följande ordalag: *Jag innesluter i mina Föräldrars ömhet* Deras *lydigaste son* —. I nominativen och med singularbetydelse förekom annars detta första gången i en öfversättning af Heibergs "*To Tidsaldre*", som utgafs sistlidne år. Besynnerligt nog väckte detta envis motsägelse i en tidning, till förmån för ordet *Ni.* (Se "*Stockholms Figaro*" år 1847, № 32, 35 m. fl.). Där anfördes såsom hufvudsakliga motskäl: *Att* De *skulle vara ologiskt; Ni en gång är införd, är 50:årigt, redan bekant för utländningar.* Om det logiska är redan taladt. Här erinras blott, det ett är att vara *ologiskt*, ett annat att *icke* vara *strängt logiskt.* Till sednare slaget måste föras en mängd allmänt brukliga troper och figurer, t. ex. Synecdoche och Syllepsis, hvilka just höra till talets glanspunkter och prydnader, och äro att jemföra med de sammandragna slutledningarne, dem Logiken erkänner såsom de ursprungliga, enkla och naturliga, af hvilka den *regelbundna* formen blott utgör en regelmässig uppställning. Att vidare något *måste vara* därföre att det *tillfälligtvis är*, en sådan förmodan är blott svaghetens täckmantel, fördomens undskyllan. Så kunde till och med Aristoteles påstå, att träldomen låter sig försvara, *emedan den finnes.* Den principen, att sedan något blifvit öppet begånget, man sedan utan försyn må enständigt fortfara att utöfva detsamma, äfven när det felaktiga blifvit insedt, är sannerligen lika litet i språket, som på andra förhållanden, rådlig att tillämpa. Det omtvistade ordet må vi medgifva vara mer än 100:årigt, såsom det ock i sjelfva verket är — hvad skulle väl det betyda? Vi hafva ord som med visshet äro tusenåriga på Skandinavisk botten, men ändock måst rymma fältet för sednare tillkomna, och numera blott i afskiljda trakter återfinnas aftynande. Ty det lefvande, kärnfriska språket är, i likhet med hvarje annat organiskt alster, mäktigt af en evig vexling, föryngring och tillväxt. Det sva-

gare viker småningom sjelfmant för det starkare, och det städse ökade inre behofvet kräfver en ny uttrycksform. Sålunda kan med omfattandet af det ifrågavarande nya icke afsigten vara att qväfva eller förkasta något gammalt, utan såvidt det förfaller och upplöser sig af sig sjelft. De äldre tilltals-pronomina hafva hvar sitt egendomliga användningssätt. Må man trösta sig med att *Ni*, det älsklingsordet, såsom sådant endast genom domnande språkkänsla förklarligt, nog länge torde komma att bibehålla sig i flera landskaper såsom idiotism, samt allt framgent måste blifva af en viss historisk märkvärdighet. Måtte blott inga främmande komma att märka, huru detta ord af våra Språklärare blifvit behandladt, eller blifva varse huru olika detsamma ännu mångengång konstrueras! — Rörande konstrueringen af *De* bör slutligen nämnas, att den förening med plural-predikat, som återfinnes hos äldre Danska författare, icke tillåtes efter nyare språkbruket. Ingen säger eller skrifver nu: *Vide De ikke*, *De sige i Deres sidste Brev*, utan *Veed De ikke*, *De siger i Deres sidste Brev*. Om äfven vi sålunda tilltala någon: *De* säger *i* Deras *sista bref*, heldre än *De säger i* Sitt *sista bref*, så finna vi, genom förbigåendet af det reflexiva pronomen, noggrannare genomfördt det uttryck af en aflägsenhet, som vördnaden förestafvar. Och verbet är i en sådan förbindning icke att tyda pluralt, med förlorad ändelse: det är en vanlig *constructio ad sensum*. Såväl i de klassiska, som de moderna språken, finnas många händelser, då predikatet afviker ifrån subjektets numerus, men rättar sig efter dess betydelse och innehåll.

Måhända skall det ännu länge dröja, innan fördomen tillåter detta tilltals-pronomen att hos oss blifva rätt allmänt. Då först äro likväl att vänta de vigtiga fördelar för vårt skrift- och samtals-språk, ja för sjelfva national-karakteren, hvilka detta ord medfört hos stamförvandterna på andra sidan Fjällen, Sundet och Eidern. Om det emellertid redan någorstädes framträdt, eller om de finnas, hvilka efter en inre uppmaning känna sig benägne att i sin mån ofördröjligen bereda dessa förmåner, hvarifrån åtminstone de

svårligen torde kunna afhålla sig, som under umgänge med brödrafolken blifvit vane vid denna enkla beqvämlighet: så bör det visst icke förvåna någon att höra; utan vi må med glad aning förnimma, att ändock *en* god sak blifvit väckt och fortskyndad genom välgörande endrägt.

A. F—LL.

Ett bref från Jean Paul till Carl XIV Johan.

Meddeladt

af

P. E. SVEDBOM.

Bland angenämare minnen, som jag sjelf medfört från mina resor i Tyskland, räknar jag bekantskapen med en familj, som till följe af de närmaste slägtskaps- och kärleksförhållanden utgör en för att så säga lefvande historia af Jean Paul. Den älskvärda husmodren i denna familj är en dotter af den store författaren. Hennes man, sedan längre tid bosatt i München, är konstnär, men har genom flera utgifna värderika arbeten äfven sjelf ett aktadt namn såsom författare och konstdomare; kanske är han till och med i detta afseende mera bekant, än såsom egentligen utöfvande konstnär. Denna familj bevarar ännu efter sin stamfader ett icke obetydligt antal handskrifter, hvaraf en del redan blifvit af den nyssnämnde svärsonen efter författarens död på trycket utgifne, andra åter ännu äro för allmänheten okända. Det är en af dessa sednare, som jag är i tillfälle att här meddela efter det framför mig liggande originalet, hvilket man bade den godheten att såsom ett minne af den korta bekantskapen skänka en för mig dyrbar person, som var min följeslagerska under resan, och som under några veckors uppehåll i München njöt med mig nöjet af ett förtroligt umgänge i den älskvärda familjen.

Såsom läsaren snart finner, innehåller detta bref egentligen blott en begäran om befrielse från inqvarteringsskyldighet. Men denna begäran är framställd i en form och i uttryck, bärande ett så ojäfaktigt vittne om författarens egendomliga snille, att den säkerligen icke af någon kan läsas utan det högsta intresse.

Några ord torde böra förutskickas, för att — så vidt det låter sig göra — något närmare bestämma den tidpunkt, då brefvet sannolikt blifvit skrifvet. Dess datum innehåller, såsom läsaren finner, blott orten och årtalet, och detta senare icke ens fullt tydligt. Den sista siffran i årtalet kan nemligen läsas såsom både 6 och 7, i det den ena af dessa siffror är skrifven öfver den andra. Det synes dock tydligt, att sjuan blifvit skrifven först, och att sexan tillkommit sedan såsom en rättelse. Man torde således kunna antaga, att det förra varit en misskrifning, och att årtalet rätteligen bör läsas 1806. Denna förmodan bestyrkes äfven vid en återblick på den tidens historiska händelser.

Historien berättar nämligen, att sedan Marskalken Bernadotte med den under hans befäl stående första armé-korpsen deltagit uti slaget vid Austerlitz, och sedan freden i Presburg kort derpå blifvit underteckna*d*, Marskalken erhöll det uppdraget att med sin armé-korps besätta Markgrefskapet Anspach, hvilket Preussen genom särskildt fördrag blifvit nödsakadt afträda, och hvarmed Napoleon beslutat att ytterligare utvidga den nyss till konungavärdigheten upphöjde f. d. Kurfurstens af Bäjern besittningar. Det lilla markgrefskapet gaf likväl icke tillräckligt utrymme till inqvartering för hela armé-korpsen, hvaraf derföre en del måste förläggas till det angränsande furstendömet Bamberg. Detta skedde under våren och sommaren år 1806, och Jean Paul lefde vid den tiden, alltsedan år 1803, i Bayreuth. Marskalken lemnade med sina trupper denna ställning i första dagarne af Oktober 1806, då kriget mot Preussen åter upplågade, och återkom icke mera till dessa trakter. Man torde således med säkerhet kunna antaga, att brefvet är skrifvet år 1806.

Af uttrycken *Monseigneur* och *Votre Altesse*, som uti suppliken förekomma, vill det äfven synas, som brefvet blifvit skrifvet, sedan marskalken redan blifvit upphöjd till furste af-Ponte-Corvo. Detta skedde den 5 Juni 1806. Då det icke heller gerna kan antagas, att en ansökning af denna beskaffenhet först blifvit gjord emot slutet af inqvarteringstiden, skulle man häraf finna sannolikt, att ansökningen blifvit skrifven i Juni år 1806, så framt man icke vill förklara uttryc-

ken "Monseigneur" och "Votre Altesse" såsom blotta artigheter af en supplikant, då man skulle kunna antaga, att den blifvit gjord ännu tidigare.

Det kan för öfrigt vara temmeligen likgiltigt, huruvida ansökningen blifvit ställd till marskalken Bernadotte eller till fursten af Ponte-Corvo; hvarom också sjelfva handlingen, som i sitt närvarande skick saknar all adress, ingenting upplyser. Att den verkeligen blifvit ställd till den man, som sedermera blef Carl XIV Johan, lärer ej kunna betviflas, då det försäkras af författarens egen familj, och dessutom bestyrkes af tidpunktens historiska tilldragelser.

Angående den i mina händer varande handskriften — som är författarens egen — torde slutligen böra anmärkas, att den icke synes vara något blott koncept, utan har allt utseende af att ursprungligen hafva varit en renskrift, ämnad till omedelbar afsändning. På ett par ställen förekomma dock små tillägg eller ändringar af författarens egen hand, hvilket ger anledning till den förmodan, att författaren, efter att hafva gjort dessa ändringar, hvarigenom skriftens renhet blifvit något grumlad, funnit sig föranlåten att skrifva ut ett nytt exemplar till afsändning, hvarefter detta kommit att stanna qvar bland hans papper såsom koncept. De ställen, der dessa tillägg eller ändringar förekomma, skola genom noter utmärkas.

Då det måste anses öfverflödigt att för denna tidskrifts läsare meddela en öfversättning af brefvet, som dessutom derpå otvifvelaktigt skulle förlora i interesse, meddelar jag det här efter urskriften på franska språket. Det är af följande lydelse:

Quatre vérités, deux esperances et une demande.

Vérités.

Prémière. *Vous, Monseigneur, n'avez du triste dieu Mars que la valeur; et Vous aimez les hommes et les lettres autant que la gloire.*

Seconde. *Moi, je suis auteur — Je vis pour écrire et j'écris pour vivre — Je loge dans le faubourg chez Mr Schramm, maitre du greffe, entouré des ouvriers collocataires, plus pauvres que moi sans être auteurs — Ma plume nourrit ma femme, trois enfans, un chien, un oiseau et moi-même —*) C'est pourquoi que ce seroit appauvrir le pauvre que d'y ajouter un être vivant et mangeant de plus.*

Troisième. *La Muse veut de la solitude; et la guerre ou la victoire veut (Votre Altesse le sait) toute l'Europe.*

Quatrième. *La nation française a toujours honoré les lettres qui l'ont honorée à leur tour — Sa gloire s'achevant par la valeur s'est commencée par les lettres — L'Empereur Napoléon a laissé Göttingen et Heidelberg aux Muses.*

Espérances.

I. *J'espère que la pièce ci-jointe **), quoiqu'elle flatte plus qu'elle ne peint, prouvera à Votre Altesse que j'ai obtenu quelques suffrages de ma nation par mes oeuvres romantiques, philosophiques et morales.*

II. *J'espère qu'en cas de guerre ma maison ou plutôt mon étude sera exemptée de la charge d'avoir des troupes en quartier et qu'elle demeurera l'asyle de ma Muse.*

---

*) Förf. hade först skrifvit: "*Ce seroit* appauvrir" o. s. v., men de två förstnämda orden äro utstrukna och hafva ofvanför raden blifvit ersatta genom de här i texten upptagna.

**) Den här åberopade bilagan — förmodligen något intyg om författarens litterära anseende bland hans landsmän — saknas.

Demande

d'implorer l'humanité de Votre Altesse à réaliser ces espérances, après les avoir pardonnées. Qu'une ligne de Votre main veuille m'assurer) la paix que méritent la poésie et la philosophie, parce qu'elles la propagent. La main vaillante verse le sang; la main bienfaisante tarit les larmes — mais Vous avez les deux mains.*

Je suis, Monseigneur, avec le respect le plus profond,

Votre Altesse,

Bayreuth — *très-humble serviteur*
1806[7] — **Jean Paul Fr. Richter.**

Läsaren lärer icke tvifla på att ansökningen blef gunstigt bifallen.

Eller hvilken Fransman skulle väl hafva kunnat afslå en sålunda framställd begäran af Jean Paul?

---

*) Uti handskriftens text har ursprungligen varit skrifvet: "m'assurer *les fruits de* la paix, *sur le champ des troubles*"; men de här med lutande stil satta orden hafva blifvit utstrukna och i stället medelst en nål orden "*que méritent . . . propagent*" af förf:s hand tillagda.

Öfversigt af den nyaste litteraturen.

[8] Herr J. A. Hazelii skrift om Läroverksfrågorna, granskad af en gammal Skollärare. Upsala 1847, Wahlström & C. (Pris: 16 sk. bko.)

Författaren till denna skrift är den åldrige, af elementarläroverket i allmänhet och af Upsala kathedralskola i synnerhet, högtförtjente, för nit och lärdom allmänt aktade skolmannen, rektor P. G. Boivie. Med glädje förnam ref., att en sådan man upptagit till granskning de vigtiga frågor, som af herr Hazelius blifvit framställda. Väl visste ref., att förf. med mycken förkärlek omfattade det gamla skolsystemet, en naturlig verkan deraf, att förf. under en lång följd af år, vid ett efter detta system organiseradt läroverk, arbetat med framgång och under mer än vanligt gynsamma förhållanden. Vid kathedralskolan är nämligen icke lärokursen på ett onaturligt sätt afskuren; skoltukten vårdas der oafbrutet af samma hand; lärarne äro icke sinsemellan splittrade i lydande och befallande, utan äro alla underordnade en genom sin ställning upphöjd och opartisk styrelse. Kommer nu dertill, att lärarnes inkomster äro jemförelsevis bättre än vid de flesta andra skolor, och att de förra verkat i många fall temligen oberoende af skollagen, så är denna förkärlek lätt förklarlig. Men antag, att förf. varit anställd vid någon af våra mindre gymnadelärdomsskolor och nödgats vidkännas der rådande missförhållanden, så torde det icke vara så alldeles afgjordt, att han vidhållit de åsigter, han nu försvarar. Härmed vill dock ref. icke sätta renheten af förf:s bevekelsegrunder och deraf flytande öfvertygelse i fråga, utan endast anmärka, huru oemotståndligt omständigheternas kraf invenkar äfven på kraftfullare sinnen. Emellertid kunde man vänta sig, att förf. icke blott skulle idealisera det gamla, utan ock tala af beprüfvad erfarenhet och således hafva vigtiga upplysningar att meddela. I denna väntan har man icke heller bedragit sig. Tillfredsställelsen häröfver skulle varit oblandad, om han förfarit med sam-

ma billighet mot personer som i sak, och icke låtit sig af ett fördomsfullt nit förledas till svåra misstydningar af olika tänkandes motiver. Redan från början har han tagit för gifvet, att anhängarne af den gamla och nya skolformen äro fiender sinsemellan. Reformvännerna äro "affällingar, som, för att finna en sjelfursäkt för sin nya tro, alltid frestas att tala illa om den de öfvergifvit." Utan "känsla af egen ofullkomlighet, vilja de göra sig stora genom andras förklenande." — "De orda vidt och bredt om religiös bildning, men huruvida de dermed mena en sann inre gudsfruktan, ett varmt kristligt sinnelag, förefaller tvetydigt." — "Betraktelser, som skulle böja menniskan till ödmjukhet och tillbedjande vördnad för Guds allmakt, hafva ingen omedelbar praktisk nytta och förordas derföre icke." — "De föra striden med ett sådant pockande — och en så sekterisk förkättringsanda, att en lugn pröfning icke kan ega rum." — De klandra "med skadeglädje och öfverdrift till sin och andras förlustelse." — "De äro orolige — gå till torgs med sina känslor och utbasuna sitt missnöje — nitälskare, som med säkerhet utbasuna sina nya läror." Men det är tröttande och ändamålslöst att upprepa dessa och dylika invektiver, som förnyas snart sagdt på hvarje sida, och som sålunda "utkastade i högen", icke förtjena något afseende, än mindre vederläggning. Äfven förf. medgifver, att skolan har brister; och den har tyvärr ännu flera och större, än han erkänt. Är det då ett ondt att framhålla dessa? Kunna då någonsin brister afhjelpas, utan att kännas? Om alla, såsom förf. önskar, tegat stilla, så skulle man ännu stått på samma punkt, som för några decennier sedan. Är det då så alldeles omöjligt eller ens sannolikt, att de, som framhålla brister och yrka på reform, kunna ledas af rent nit för skolans och ungdomens bästa? Och om så är, måste icke en så samvetsgrann man, som förf., "känna ett styng i sitt hjerta" öfver den så ofta upprepade, allmänt afkunnade förkastelsedomen öfver samtlige reformvännerna.

Framför alla måste herr Hazelius behandlas såsom fiende. Orden falla sig sålunda: "den som vill vara med i striden om det bästa skolsystemet, får icke vara okunnig om Hr H:s skrifter. I honom har den nya skolan sin vaksammaste försvarare, den gamla sin uppenbaraste, kanske farligaste motståndare. Alltid står han färdig att slå till, men förstår att så välja tiden, att fienden icke hinner sätta sig till motvärn." — "Han missbrukar öfverdådigt sin färdighet som skriftställare och är betagen af sjelfförvillad okunnighet och veld" — hvarföre han ock "blundar i ett fall men har ögonen öppna i ett annat." — Hans språk är "hånande, oförenligt med lugn pröfning." —

"Han förvillar synen genom skickliga vändningar och omdömet med fagra ord." "Han är en obotlig svärmare" (nämligen om han icke vid förf:s tillrättavisningar känner ett stygn i sitt hjerta), "som föresatt sig att vara blind, och sådana, vet man, höra hvarken skäl eller förnuft." — "Herr H. låter sitt eget jag framträda med anspråk på ofelbarhet och inväfver det så helt och hållet med sjelfva stridsfrågan, att det är rent omöjligt att vederlägga hans vingade satser i saken, utan att komma hans person för nära" (?).

Vi bemställa åt hvarje läsares opartiska bedömande, om det någonsin kan vara rent af omöjligt att undvika så bittra och sårande tillmälen. Rena sanningen är, att då dessa förnyas vid pröfningen af hvarje särskild fråga, så hinner läsaren icke komma riktigt in i ämnet, förrän han finner sig på ett obehagligt sätt störd och förhindrad att behjerta det goda, som förf. haft att säga till den vigtiga sakens upplysning.

Om man ock måste medgifva, att herr H., i sitt lifliga nit för skolans reform, någon gång yttrat sig nog hårdt emot den gamla skolformen och, såsom icke skolman, begått ett och annat misstag, så hade ju förf. med allt lugn kunnat visa honom detta och ändock göra honom rättvisa för det goda, han velat och verkat. Ref. kan för sin del icke annat finna, hvad hvarje opartisk granskare måste erkänna, att läroverket står i verklig förbindelse hos herr H. för den uppmärksamhet, han deråt egnat, äfven om han icke haft rätt uti allt. Sådana misstag kunna ju rättas, men alldeles icke förminska värdet af de väckelser, hvilka kraftigt och oförtäckt uttalade sanningar medföra. Läroverket behöfver förbättras, det vågar ingen neka, men om man lyckas att genom "kärfva ord" bringa alla dem till tystnad, som yrka på förbättring, så skall denna ännu länge uteblifva.

Om herr H:s här ifrågavarande skrift "om Läroverksfrågorna" har ref. yttrat sina tankar (Tidskr. Frey, h. 1. 1847) och icke förtegat, att herr H. icke i alla punkter fullt insett de svårigheter, hvilka isynnerhet i de lägre stadierna äro förknippade med den nya skolformen, och icke heller förnummit alla de förbättringar, som der och hvar blifvit införda i den gamla skolan. Men kan detta billigtvis fordras af en icke skolman, som har mångahanda andra angelägenheter att sköta? Är det skäligt att genast antaga oädla motiver och derigenom afskräcka alla icke-skolmän från att befatta sig med skolan? Borde man icke fastmera uppmuntra sådana till ett fortfarande och förökadt interesse för densamma, bland annat derföre, att de som stå utanföre se mycket, som är fördoldt för dem,

som arbeta inom. Dock herr H. behöfver icke ref:s försvar. Han må sjelf närmare förklara sig, om han så finner nödigt.

Blott en enda af de ofvannämnda beskyllningarna emot reformvännerna i allmänhet må här tagas i närmare betraktande, emedan den icke åsyftar något mindre än att beröfva de egentliga skolmännen allt vitsord i reformfrågan. Det heter: "Inga böra mera misstänkas än affällingar, som, för att finna en sjelfursäkt för sin nya tro, frestas att tala illa om dem, de öfvergifvit." Här kan icke menas herr H., ty hon har icke vetterligen så tillhört den gamla skolformen, att hans tillgifvenhet för den nya kan stämplas såsom affall. Här syftas väl egentligen på de skolmän, som sjelfva njutit undervisning vid det gamla läroverket och der längre eller kortare tid tjenstgjort och småningom begynt inse, upptäcka och framhålla bristerna och yrka på reform. Deras antal är nu icke ringa, ehuru få af dem uttalat sin mening. Hvarföre nu alla dessa skola misstänkas såsom affällingar i detta ords sämre mening, är svårt att inse. Så vida de någon tid varit det gamla verkligen tillgifna, har visserligen med dem en förändring föregått. Men hvarföre skall man antaga att detta tillgått på ett förvändt sätt, så nämligen, att de först beslutat sig att affalla och sedan uppsökt "skäl till ursäkt för sin nya tro"? Då ingen påtaglig anledning finnes att misstänka något dylikt, hvarföre icke hellre hysa det förtroende till dem, att de först insett eller åtminstone trott sig inse giltiga och välgrundade skäl, och sedan just i följd af dessa förändrat öfvertygelse och sökt att göra den gällande. Hafva de åter en gång fattat en annan öfvertygelse, så må väl ingen fordra, att de mot bättre vetande skulle vidblifva det gamla. Då nu ingen pådiktat förf. oädla motiver för hans gamla tro, skulle det då vara för mycket begärt, att han med aktning och rättvisa behandlade dem, som i skolfrågan kommit till en ny öfvertygelse och derom aflagt en fri och öppen bekännelse. Hvarföre skulle icke dessa lika mycket som förf. kunna hafva skolans väl i sigte. Förf. är en ålderstigen man och säger sig icke vara okunnig om egen ofullkomlighet. Dessa båda omständigheter hade bort förmå honom att föra ett försonligt språk och tyda allt till det bästa. Derpå skulle den sak, han försvarat, alldeles icke hafva förlorat, helst förf. är en man, som, om han tagit saken lugnt, kunnat bjuda skäl för sig. I hufvudsaken är han fördragsam och mera medgörlig än man kunnat vänta af hans förkärlek till det gamla. Hvarföre då antasta någon med personlig hätskhet? Intet i verlden skall kunna minska ref:s vördnad för en man, som så ädelt uppoffrat sig i skolans tjenst. Men just derföre smärtar det ref. att förf. icke

från den höga plats, han såsom skolans innehar, i en förnä-mande ton vändt sig till dem, som med honom tänka olika, utan behandlat dem såsom affällingar, hvilka man bör miss-tänka för deras ytliga kunskaper, egennyttiga beräkningar, fiendtliga afsigter. Ref. vågar hoppas, att om allt, hvad han i öfrigt yttrat, skulle befinnas förhastadt, förf. dock vid när-mare besinning *måtte gifva honom rätt i denna enda punkt.* I denna förhoppning öfvergår ref. till sitt *förehafvande*, hvar-med afsigten är, att med erkännande af det goda, förf. haft att säga, fästa uppmärksamheten vid de punkter, der han har mer eller mindre orätt.

Ämnena följa i samma ordning som hos förf., dock så, att först de tagas i betraktande, som kunna bedömas obero-ende af skolans form, och sedan de, som föranleda en jemfö-relse emellan det gamla och nya skolsystemet.

Om anmärkningsböcker yttras: "Klasslärare äro förplig-tade att vaka öfver sina lärjungars seder, så inom som utom skolan, och uppfylla vanligen denna pligt. Mycket vigare är det visserligen, att medelst anmärkningsböcker skjuta ifrån sig denna pligt. Deras nytta såsom omedelbara bestraffnings- och uppmuntringsmedel kan dock icke bestridas" — "men de kun-na icke allestädes användas." Härpå svaras, att äfven med lärarnes bästa vilja varder deras tillsyn utom skolan otillräck-lig. Då hvarje särskild lärare är skyldig att besöka 20 à 30 lärjungar eller flere, boende på spridda ställen i stad, befin-nes att, om han ock dagligen gör 4 à 5 sådana besök, så kan dock hvarje lärjunge deraf icke hugnas mera än en gång i veckan. Ganska mycket oskick kan passera dessemellan, om lärjunge i sin bostad saknar all tillsyn. Biträde häruti varder således behöfligt, äfven om anmärkningsböcker icke begagnas. Svårigheten att erhålla sådan tillsyn, hvilken bör sättas i för-ening med anmärkningsböckerna, är icke heller så stor, som förf. antager. Organiseras skolan så, att privatundervisning kan undvaras, skola alla, som hafva råd dertill, i stället för det dryga undervisningsarfvodet, erlägga en lindrig betalning till någon, som åtager sig sådan tillsyn, hvilken för de spä-dare gossarne mången gång med fördel har blifvit anförtrodd åt någon beskedlig gumma af arbetsklassen. De få, som äro alldeles medellösa, skola af lärarne erhålla närmare vård, om de gifva något hopp om sig, och i annat fall må de hellre qvarstanna i hemmet och folkskolan. Men må ock vara att tillsyningsman skulle saknas, så varda ändock anmärknings-böckerna icke alldeles obrukbara. Anmärkningen kan ju gif-vas genast, ehuru den icke kan uppvisas för fader eller måls-man förr än vid terminens slut. Så går det och till på några

ställen och anmärkningarna hafva dock gjort behörig verkan. Härutinnan, som i annat, beror allt på lärarnes klokhet och urskillning. Att aflägse boende anhöriga kunna taga lärjungens parti emot lärarne är väl möjligt, men dock sällsynt. Och sådant kan ju inträffa vid hvilka bestraffningar som helst.

Nu frågas, hvarifrån förf. hemtat den förvända föreställningen, att lärarne skulle införa anmärkningsböcker derföre, att det vore mycket vigare att dymedelst skjuta ifrån sig all tillsyn öfver lärjungarne. Hafva då anmärkningsböcker blifvit införda för att minska lärarnes besvär och öka föräldrarnes? Hafva de icke fastmera kommit i fråga just der man mycket ömmat för lärjungarnes sedlighet? Hafva icke skälen varit 1:o att man utom föreställningar måtte hafva ännu en bestraffningsgrad att tillgå, innan man grep till kroppsaga, hvartill unge, häftige och oförfarne lärare finna sig nog benägna. Sättes åter anmärkningsböckerna i förening med straffklass, hvari lärjunge nedflyttas, då han icke af förnyade varningar och anmärkningar låtit rätta sig, så kan intet förhastande med kroppsaga ega rum, emedan läraren får tillräcklig tid att betänka sig. Agan verkar ock kraftigare, ju mera sällsynt den är; då den deremot ibland en talrik ungdom, dagligen och stundligen förnyad, verkar likgiltighet, hårdsinthet och styfhet eller ock ett förtryckt och slafviskt sinnelag, hvilket allt, så snart lärjungarne växt ifrån agan, öfvergår till uppstudsighet och sjelfsvåld. Skulle likväl någon gång vid gröfre öfverträdelser t. ex. vid uppenbar trotsighet eller sidovördnad emot lärarne ögonblicklig aga vara det enda tjenliga och verksamma botemedlet: så hindra hvarken anmärkningsböcker eller straffklass att gå varningsgraderna förbi och gripa till agan. Dock har erfarenheten visat, att sådana undantag högst sällan behöfvas. Skulle straffklass vara förkastlig endast derföre att den, såsom orden falla sig, är något "korrektionsmessig", så borde ju kroppsaga så mycket mera afskaffas, emedan den kunde erinra om spöstraffet.

"Hvad vår tids upplösning i moraliskt hänseende vidkommer, säger förf., är det hårdt och obilligt, att vilja låta gamla skolan bära skulden derföre." — "Den egentliga orsaken till det öfverklagade onda, är den ljumhet, den verkliga köld, som råder i religionssaker." Ja! beskyllningen är orättvis, om skolan dertill icke gjort sig saker. Men om nu verkligen så är, att de religiösa angelägenheterna hvarken i lära, skoltukt eller efterdöme blifvit och äro i skolan så vårdade, som sig bort, måste icke då skolan dela skulden med hemmet och umgängeslifvet i allmänhet? Förf. har hårdt klandrat dem, som framhållit skolans brister; här har han dock icke kunnat för-

nolm den känbaraste, ehuru han tillägger öfverskylande: "hvarifrån det onda härrörer, är ömtåligt att vidröra." Detta är en öfverdrifven, en skadlig grannlagenhet. Är det onda kändt och dess orsak insedd, hvarföre då icke framhålla den, hvarhelst den må finnas. Ett ondt, hvartill man icke känner orsaken, är omöjligt att afhjelpa. I sådana fall som detta måste man rent ut säga sanningen, ehuru "ömtåligt" det ock må vara, ja! äfven om ett helt stånd och mången högt uppsatt personlighet deraf skulle känna sig träffad. Hvad ref. högeligen måste ogilla, är att äfven denna punkt blifvit en tvistefråga emellan den gamla och den nya skolformens anhängare; ty ingen, som känner och opartiskt bedömer dem båda, lärer kunna neka, att religion och sedlighet kunna vårdas lika väl och lika illa i den fasta klassen, som i den rörliga ämneskretsen. Förf:s anmärkningar äro tänkvärda, så vida de afse läroverket i allmänhet. Har åter hans mening varit, att uteslutande rikta dem mot den nya skolan, så bevisar detta föga opartiskhet. Ty vid alla våra läroverk, så gamla som nya, återstår mycket att göra, för att kristendomsundervisningen skall motsvara sitt ändamål. Huru förf. begagnar tillfället att anklaga den nya skolformens vänner, synes af hans förfarande i denna punkt, då han af herr H:i klander öfver den allmänt antagna katechesen, drager den besynnerliga slutsatsen, att dessa skola vara färdige att ur skolan utesluta kristendomsundervisningen.

Hvad ofvanföre yttrats om religiositet och sedlighet, gäller ock om skolans förhållande till uppfostran. Det är otvifvelaktigt, att en god uppfostran kan stå tillsamman så väl med den gamla som den nya skolformen; äfven som att ytlighet, flärd och betygsjagt kan insmyga sig i beggedera.

Hvad förf. yttrar om hemlexor, öfverläsning och undervisning på skolrummet till försvar för den gamla skolformen, är tydligen en modifikation af klass-systemet och ett närmande till rörliga ämneskretsar. Om det klander, som här yttras mot den mest besökta lärdomsskolan i hufvudstaden, hvilket ref. ej kan hvarken bejaka eller förneka, är grundadt, så måste det öfverklagade missförhållandet härledas från klass-systemet. Äfvensom det företräde, hvilket förf. i samma hänseende tillägger Upsala kathedralskola, måste finnas deruti, att lexlagen inom klassen der lämpligare fördelas och efter behof omflyttas = göras rörliga. I denna punkt kan förf. hafva rätt alltigenom, utan att han derföre sagt något till den nya skolformens förringande. Ett må dock icke här lemnas oanmärkt. Då nämligen en klass af 60 à 70 lärjungar fördelas i trenne lexlag, så belöper sig, äfven om samma ämne upptager trenne

hela timmar efter hvarandra, icke fullt $\frac{1}{3}$ timme på hvarje läxfag och på hvarje lärjunge icke fullt två minuter. Men nu är i den slutna klassen tiden vanligen så indelad, att blott en timma, stundom blott en half användes på en gång på samma ämne, och då har läraren för hvarje lärjunge i förra fallet en, i sednare en half minut. Denna fördelning af tiden befinnes ännu minutiösare, om man betänker, att någon tid vid hvarje lärotimmas början åtgår till arbetets ordnande, att lärare och lärjungar behöfva något litet hemta andan vid hvarje klockslag, och att undersökningar, varningar och bestraffningar till ordningens vidmakthållande äfven fordra sin tid. Likväl måste den räcka till både till lexans förhörande och tillämpning, samt de tillägg och förklaringar, hvilka lärobokens beskaffenhet och lärjungarnes oriktiga uppfattning göra behöfliga. Nu frågas, om i verkligheten mera tid varder öfrig för direkt undervisning i en talrik klass, der läraren skall göra allt, än i de mångtaligare rörliga ämneskretsarne på ett gemensamt lärorum, der läraren för de enklare göromålen alltid har monitörer till hands och dessutom vid de vigtiga tentamina särskildt med en eller några få fullt jemngoda lärjungar genomgår hvarje lärokurs.

De betraktelser, hvilka förf. gör öfver språkstudierna *med tillämpning på undervisningen*, kunna hänföras under trenne frågor: *om språk såsom bildningsmedel, om undervisningsmethod och om den ordning, i hvilken de särskilda språken såsom undervisningsämnen böra följa på hvarandra.* Förf. har väl dessutom yttrat åtskilligt, men detta hör icke till skolfrågan.

Om de klassiska språken yttrar han sig utförligt och så väl, som man kan vänta sig af en man med hans klassiska bildning. Men från början till slut skjuter han öfver målet. Frågan är om latinläsningen i skolans lägre afdelningar. Men de verkningar, förf. talar om, kunna först visa sig, då yngling gjort sådana framsteg, att han förmår i sammanhang studera de latinska författarne. Allt sådant förbigås här och uppmärksamheten fästes endast vid en och annan af de satser, som röra den egentliga skolundervisningen.

Latinets ändelser äro, enligt förf:s tanke, behöfliga för att åskådliggöra de grammatikaliska begreppen. Detta är allt för ensidigt. Läsningen af något lefvande språk gör kunskapen i modersmålet tydligare och säkrare. Dertill är latinet icke oundgängligt. Samma fördelar kunna vinnas genom något af de moderna språken, om undervisningen deruti göres lika strängt grammatikalisk, som den vanligen är i latinet. Huru litet detta språk allena kan bidraga till kännedom af moders-

målet, bevisas deraf, att 10 års gossar i en förberedelse- eller lägre apologistklass skrifva efter diktamen och konstruera satser på svenska med mera säkerhet, än betydligt äldre gossar, som i lärdomsskolan läst latin 4 à 5 år, om dessa icke derjemte blifvit öfvade i modersmålet.

Då man utgår ifrån satsen, tager undervisningen hel och hållen konkret och sålunda gör språkets organism åskådlig för lärjungen, kunna icke de grammatikaliska begreppen blifva "utan åskådning, formlösa och sväfvande tills de inpassas på" — kan läsaren gissa hvad — "de latinska ändelserna"! Det torde verkligen vara ursäktligt, om man med herr H. känner sig frestad att förlöjliga sådana satser.

"Att de, som njutit någon tids undervisning i latinet, röjt en högre förståndsbildning och en säkrare tankegång, än de som äro den förutan", är väl till någon del sannt, men detta har en annan förklaringsgrund. Hittills har knappt någon, som från yngre åren gått bildningens väg, undvarit all undervisning i latinet. De få åter, som gått latinet förbi, hafva ock kommit i mistning af en allmän, för alla lika nödvändig, grammatikalisk grund, hvilken just är hufvudsaken. För kort tid sedan har varit och mångenstädes är ännu stor brist på lärare, som kunna rätt grundligt undervisa i moderna språk. Hvad under då, om de, som ytligt och parlörmässigt lärt dessa, måste stå tillbaka för dem, som grundligt studerat latinsk grammatik och derigenom vunnit den allmänna filologiska säkerhet, hvilken är ett vilkor för all grundligare bildning!

Att många latinare genom flitig praktisk öfning sjelfve lärt sig så "skrifva sitt modersmål, att de kunnat anses som mönster, ehuru de aldrig tagit en svensk grammatika i hand, är ett obestridligt faktum och skulle vara ett lika obestridligt bevis för latinets oumbärlighet, om icke den lilla omständigheten vore, att mången icke-latinare förmått göra detsamma. Säkert är likväl, att beggedera med mera lätthet skulle vunnit en sådan fullkomlighet, om alltifrån de yngre åren praktik och theori biträdt hvarandra. I alla riktningar finnas sådana autodidakter, för hvilkas skicklighet ingen annan förklaringsgrund kan anföras, än deras utmärktare själsförmögenheter.

"Efter herr H:s bevisningsmethod kunde man, säger förf., komma derhän, att man alldeles utmönstrade de gamla språken." Ja! så är det verkligen. Och den tid torde icke vara så aflägsen, då de gamla språken uteslutas ur skolorna och öfverlåtas åt några få ex professo filologer; och den öfriga bildade allmänheten — antaget att en sådan ändå kommer att

finnas — åtnöjer sig med att i andra hand genom öfversättningar och andra hjelpredor vända sig klassicitetens frukter till godo, men försmår att på latinläsningen uppoffra en dyrbar tid.

Hvad de latinska auktorernas större eller mindre lättfattlighet vidkommer, behöfver man ju endast nämna, att af ungdomen läsas Cornelius, Ovidius, Cicero, Livius, Virgilius, och erinra, att i alla dessa, Cornelius knappt undantagen, "finnas meningar, hvilka kunnige latinare flere gånger och med ganska skärpt eftertanke behöfva genomläsa", ja! till och med icke få ställen, hvilka efter tusenåriga bemödanden af de lärdaste män icke kunnat fullt utredas. Detta har förf. då han sjelf undervisat i latinet och dervid begagnat Ciceros bref, säkert icke så sällan fått erfara, ehuru han nu i ifvern glömt detta. Huru svårt ställe är ej t. ex. Epistolarum ad Fam. Lib. XII. IV. Cicero Cassio S. Vellem Idibus Martiis me ad coenam invitasses: reliquiarum nihil fuisset. Nunc me reliquiæ vestræ exercent, et quidem præter ceteros me. Äfven Ep. ad quintum Fratrem Lib. I. cap. 15 extr., många andra att förtiga.

Vid öfversättningen från moderna språk till latin, ökas svårigheterna betydligt och saken utfaller icke sällan så, att den latinska versionen icke kan begripas utan att jemföras med originalet. Häröfver hade herr H. yttrat: "ett språk, der en svensk tanke, en ganska vacker och ädel tanke, icke kan återgifvas, utan att man hos romerska författare måste rådfråga sig, huru de, efter sin tids kultur, skulle tänka sig det svenska begreppet, och hvilket således blir ett helt annat begrepp." Häremot hafva väl de lärdaste latinare intet att invända, och sanningen häraf kan icke ligga utom förf:s erfarenhet. Men som han synes hafva förgätit den, vill ref. genom ett par exempel erinra honom derom. Må han taga för sig någon svensk afhandling öfver något ämne, som ligger helt och hållet inom den moderna bildningens gebit, t. ex. ur den nyare filosofien. Må han öfversätta detta på latin. Låt sedan en annan latinare, för hvilken originalet är okändt, återgifva den latinska öfversättningen på svenska, och det "vore underligt om icke begreppet på många ställen skulle blifva ett annat." Förf. har sjelf med välförtjent loford omnämnt Tranérs latinska öfversättning af "Nattvardsbarnen." Må nu hvilken latinare som helst, obekant med originalet och Tegnérs skaldskap, med ledning af latinska språkets genius, lexikon och grammatika, återgifva Tranérs latinska öfversättning, och man skall verkligen få se, att icke blott språket utan äfven innehållet varder betydligt förändradt. Någon skiljaktighet emellan original och öfversättning skall väl vid nogare påseende visa sig på hvilka språk som helst, men denna skall dock blifva mindre märkbar

i samma mån, som olika språk uttrycka samma bildningsgrad och föreställningssätt.

Allt, hvad förf. yttrar om undervisningsmethod såväl i latin som modersmål, vittnar om säker takt och beprisad erfarenhet. Här kunna många vägar leda till samma mål och åsigterna variera efter lärares olika individualitet. Derom är intet skäl att tvifla. Förf. har således mycket misstagit sig, då han antager att den gamla och nya skolan nödvändigt måste bekämpa hvarandra härutinnan. De skiljas väsendtligen i form och organisation, men den undervisningsmethod, som är god i den gamla skolan, kan icke vara oanvändbar i den nya och tvärtom. Här *hafva de ännu mycket att lära af hvarandra, om tillräckligt förtroende funnes å ömse sidor.* Det vittnar derföre antingen om föga bekantskap med det nya eller om föga opartiskhet, då förf. synes påstå, att allt som går bra är den gamla skolans förtjenst, allt förkastligt är den nyas skuld. Så säger han t. ex.: "Läraren måste gripa in med kraft, om undervisningen skall bära några frukter." Denna grundsats gäller lika för båda skolformerna, dock framkastas den på ett sådant sätt, som skulle den nya skolformen tilltro sig att uträtta något utan att läraren skulle gripa in med kraft; hvilket åter är så mycket mera falskt, som den nya skolformen just gör möjligt att bespara lärarnes kraft i vissa fall, för att kunna påräkna den så mycket friskare och verksammare i andra mera väsendtliga.

Vid undersökning om hvilket språk, tyska eller latin, bör lämpligast följa på modersmålet, säger förf.: "Om så litet borde man icke envisas på någondera sidan." — "Det är verkligen ändamålslöst och kältringslikt att sätta sig deremot", nämligen att tyskan må föregå latinet. Så begynner förf. och läsaren föreställer sig nu, att denna tvistepunkt är afslutad, emedan hvarken herr H. eller andra reformvänner i allmänhet yrkat någon betydligare förändring. Men knappt har detta medgifvande undfallit förf., innan han ånyo börjar röra upp nytt och gammalt om latinets bildande kraft, om huru likgiltigt det är för den blifvande handtverkaren, krämaren eller jordbrukaren, om han i gossåren lärt sig latin eller något modernt språk (?), om vådan af bildningsliniernas förening m. m. Härvid får naturligtvis nya elementarskolan och alla, som yttrat något till dennas fördel, sitta emellan. Ref. måste bekänna, att han af en så erfaren skolman icke väntat sig så mycket ensidigt, skeft och obilligt. De vidrörda ämnena äro emellertid för många och heterogena för att utrymmet här skulle tillåta en detaljerad vederläggning. Några ord i haf-

[illegible] kunde dock kunna så lämpas, att det mesta varder besvaradt.

Sedan en yngling hunnit till den ålder (omkring 15 år, något förr eller sednare, allt efter som hans anlag tidigare mognа och antaga en bestämd riktning), att blifvande vitæ genus kan och måste bestämmas, och detta befinnes sådant, att han dertill icke kan förberedas vid de allmänna skolorna, måste för detta behof särskilda real- och tillämpningskolor finnas. Funnos sådana, skulle de allmänna skolorna endast omfatta de begge bildningslinierna, den lärda och den borgerliga, hvilka icke behöfva skiljas förr, än lärjungarne hunnit till ofvannämnde ålder och utvecklingsgrad. Dittills kunde man i skolorna endast hålla sig till de läroämnen, som höra till en allmän bildning och äro nödvändiga under hvilka lefnadsförhållanden som helst. Hvad realia vidkommer, torde man lätteligen derom komma öfverens. Bland språk kunna alla, utom det egentligen lärda och lärostándet, undvara de österländska. Ingendera bildningslinien vill utesluta tyska, fransyska och engelska. Återstår nu latinet. Vågade man utesluta detta 4 à 5 år, hvilket väl icke vore så farligt, helst om under tiden något fransyska lästes, hvarigenom lärjungarne förbereddes på latinet, och man derjemte, då detta skulle begynnas, ginge en medelväg, så att jemte explikationsöfningar endast formläran och så mycket af syntax, skriföfningar och lokutioner öfvades, som är nödigt för att rätt förstå lättare latinska författare — om man med ett ord öfvade grammatik, skrif- och talöfningar ungefärligen efter Kühnerska methoden endast såsom medel för att lära läsa och förstå latin, hvilket borde anses såsom ändamål, så skulle tillsvidare pluraliteten af lärjungar och målsmän hafva föga att invända mot latinets läsande. Sålunda skulle skolan göras gemensam för alla under de fem första åren och derutöfver. Modersmålet lästes då ensamt i första klassen, tyskan tillkomme i den andra, fransyskan i den tredje, engelska eller, för dem som redan nu ville bestämma sig för den egentliga lärdomsvägen, latin i den fjerde. Från deras ståndpunkt, som jemte förf. försvara den gamla ämnesordningen, vet ref. intet skäl af vigt att anföra häremot, utom vådan för den lärda linien att så länge uppskjuta med latinet. Men denna våda är mera inbillad än verklig. Följden vore visserligen, att antalet af dem, som i yngre åren läst latinsk grammatik, blefve ringare. Men de egentlige latinarne skulle hvarken blifva sämre eller färre. Ref. känner goda, ja! till och med utmärkta latinare, som begynt med detta språk vid 14 à 15 års ålder och derutöfver. Gossar, som tillbragt några år i apologistskolan, hvilken nära nog motsvarar de tre

efterstående lägre klasserna, hafva läst sig lika mycket latin på ett à två år, som pluraliteten af dem, som i lärdomsskolan genast begynt med latinet, på fyra à fem år. Ännu dennai termin har en sextonårig bondgosse vid inskrifningen i den skola, der ref. är anställd, efter att hafva läst blott ett år, blifvit kamrat med dem, som äro i skolan på sjette året, och under detta enda år har han icke blott i latin, utan äfven i öfriga ämnen, inhemtat hvad som erfordras för hans nu innehafvande plats, och det vill synas, som skulle han vid nästa läseårs början vara den kunnigaste af dem alla.

Härmed öfverensstämmer ock den enkla och naturliga lagen för all undervisning, att man bör fortgå från det lättare till det svårare och från det mindre obekanta till det mera obekanta. Denna lag varder ock så tillämpad af skickliga skolmän, att lärjungen förnimmer, att hvad nytt han må lära, är en utveckling af hvad han förut inhemtat. Tillämpas nu detta på språkstudier, så är det väl ovedersägligt, att tyskan i dessa båda hänseenden ligger modersmålet närmast, samt att franskan är dessa närmare än latinet. Kan nu den naturligaste vägen äfven medföra en besparing i kostnad och lärarekraft, hvarföre då icke följa den?

Förf. yrkar med allt skäl och med mycken värma på inrättande af skollärare-seminarier, förbättrade befordringslagar och lönevilkor. Hvar och en som erfarit, huru tungt det är att på en gång öfverhopas med arbete och tryckas af näringsbekymmer, skall af allt hjerta med förf. instämma: "skaffa lärarne deras bergning, så att de icke behöfva utarbeta sig med privatläsning eller andra för dem mera olämpliga privatgöromål, öppna för dem utsigten till högre befordran icke utom utan inom skolan med förbättrade löner och mindre betungande arbete och trygga deras ålderdom för nöd och fattigdom."

Frågan om det gamla och nya skolsystemet har af förf. blifvit mera invecklad än utredd. Orsaken är, att han i allmänhet icke skiljt emellan de olägenheter, som äro förknippade med en viss skolform, och dem, som bero af tillfälliga omständigheter. Genom en sådan åtskillnad hade tvistepunkternas antal betydligt förminskats, skälen för och emot tydligare framträdt, vederläggningen blifvit kortare, enklare och mera träffande; att mycket är väl sagdt, har ref. redan tacksamligen erkänt, men äfven det bästa står ofta på orätt ställe, användes och tillämpas orätt. De gemensamma bristerna läggas den nya skolformen till last, de gemensamma fördelarne den gamla till förtjenst. Exempel häraf finnas öfverallt.

Så nekar förf. att ämnesläsning för lärarne icke kan medföra några fördelar, om icke i förening med monitörssystem

och lärjungarnes egen öfverläsningsskyldighet. I sin ifver för klassläsningen har förf. således råkat glömma, att ämnesläsningen 1:o befriar lärarne från det ledsammaste af allt skolarbete, nämligen att år efter år genom egen öfverläsning bibehålla i minnet de första elementerna i 10 à 12 ämnen med dithörande läroböcker, samt sätter honom i tillfälle att småningom arbeta sig in i en sammanhängande krets af kunskaper och att uti dessa medfölja tidens framsteg; 2:o lättar lärjungarnes uppfattning och befordrar hastigare framsteg genom oafbruten enhet i undervisningen, hvilket åter måste indirekt lindra lärarnes möda; ty i en väl ordnad undervisning stå lärare och lärjungar i ett sådant vexelförhållande, att all besparing i arbete och tid är en ömsesidig vinst. Hvilken har icke erfarit, vare sig såsom lärare eller lärjunge, hvilket afbrott i undervisningen inträffar vid hvarje lärareombyte, huru, äfven om både den afgående och tillträdande läraren äro lika skicklige, ändock en icke så ringa tid uppoffras, innan lärjungarne komma sig rätt i farten för den nye läraren? Der klassläsningen är antagen för lärarne, förnyas detta afbrott vid hvarje flyttning från klass till klass.

Mot den *fria flyttningen* har förf. endast anfört lika ofta upprepade som vederlaggda skäl och dervid inblandat betydliga misstag. Ibland dessa må följande omnämnas. Det heter: "flyttningen i nya skolan är icke fullkomligt fri, utan måste stoppas ungefär vid hvarannan klass." Detta är nu helt och hållet taget ur luften. Det ligger på en gång utom möjlighetens och verklighetens område. Väl finnes någon gång behöfligt att hejda en allför ifrig yngling. Icke heller skulle det vara nyttigt att låta lärjungarne rusa fram i ett eller annat särskildt ämne, utan allt afseende på deras framsteg i de öfriga. Men att stoppa flyttningen vid någon viss klass är så mycket omöjligare, som i den nya skolan samma yngling i olika ämnen hör till olika ständigt rörliga ämneskretsar, och klass, i detta ords vanliga betydelse, *der blott finnes till namnet.*

Om årsflyttningen hade herr H. yttrat, att alle ynglingarne efter en viss tids vistande i en klass få af gunst och nåde flytta på en gång. Detta säger förf. "innehåller en uppenbar osanning." Men låtom oss vädja till förf:s egen erfarenhet och se till, om beskyllningen är så alldeles ogrundad. Förf. har såsom rektor öfvervarit mångfalldiga sådana årsflyttningar. Han har ock vid sin skola infört flyttningsexamina vid hvarje läseårs början. Antagas må, att dessa pröfningar varit så noggranna, att man aldrig misstagit sig om någon enda gosses verkliga insigter i något ämne. Måste icke förf. medgifva,

att högst få ynglingar egt fullgoda insigter i alla ämnen; och att flertalet varit underhaltige i ett eller annat, och sålunda i någon mån "fått flytta af gunst och nåde", emedan man funnit obilligt, ja! rent af orimligt och skadligt att qvarhålla dem ett helt år för obetydligare brister, som kunna afhjelpas inom några veckor. Då åter någon mera underhaltig verkligen blifvit qvarhållen, har då denne vid följande flyttning fullgjort allt, hvad man bort fordra af honom, eller har han icke ändock slutligen antingen fått flytta af gunst och nåde, eller ock nödgats lemna skolan? Emedlertid har ordet alla uti herr H:i yttrande fått en sådan plats, att det kan gifva anledning till missförstånd. Det är nämligen en osanning, att alla få flytta af gunst och nåde, men en obestridlig sanning, att man icke med iakttagande af sträng rättvisa och således icke utan gunst och nåde kan flytta *alla på en gång, emedan icke alla kunna på en gång göras fullfärdiga i alla ämnen.*

Då förf. icke förmått direkte och i allmänhet försvara klassläsningens ändamålsenlighet i det skick, hvari den befinnes i våra gamla skolor, har han valt den vida lättare utvägen, att beröfva dess vedersakare all trovärdighet, samt derjemte påstå, att allt vid de "flesta skolor går bättre till." "Desse äro de orolige, som måla allting i svart, som gå till torgs med sina känslor och utbasuna sitt missnöje, förråda häcklingsbegär, brist på insigt och praktisk öfning, tjusa allmänheten derigenom att de kasta sig på det nya, som de ofullkomligt känna och ännu ofullkomligare pröfva, och låta alla skolor utan undantag bära skulden för hvad två eller tre brutit." Alla dessa anklagelser i klunga läsas på samma sida. Här må hvar och en svara för sig. Då ref. särskildt nämnes bland de anklagade, vill han med förf:s tillåtelse så fixera hvad han yttrat, att det varder möjligt att komma till tals med hvarandra, och hvar och en veta hvarom fråga är. Låtom oss icke tala om alla, icke om två eller tre skolor, utan om en enda. Låtom oss tillämpa ref:s "betänkande i läroverksfrågan" på kathedralskolan i Upsala. Ref. vågar då påstå, att icke blott alla de brister, hvilka han förklarat *oskiljaktiga från klass-systemet*, äfven under förf:s tjenstetid graverat denna skola, utan äfven bland de tillfälliga alla, som blifvit uppgifna såsom allmänna. Således må endast de undantagas, hvilka tydligen blifvit citerade såsom enskilda fall. Här är nu fråga om ett visst läroverk, onekligen ett af de bättre och på en tid, då detta åtnjutit det högsta förtroende. Här hjelper icke att klaga öfver lösa beskyllningar. Allt hvad ref. yttrat i allmänhet, vidgår han ock med tillämpning på ett bestämdt föremål. Må förf. vederlägga honom. Så länge detta

icke skett, måste ref:s yttranden erkännas såsom sanna, så mycket mera som de grunda sig på speciell bekantskap med ställningar och förhållanden vid ifrågavarande skola.

Inom klass-systemet skola icke synnerliga olägenheter uppkomma af ynglingarnes *olika naturgåfvor* och deraf följande olika framsteg, emedan, enligt förf:s förmenande, "de olika förmågorna så småningom maka sig tillsamman, att den ena årsflyttningen till det mesta består af ynglingar med utmärkta hufvuden och kunskaper, den nästa af idel medelmåttor." Hvar och en inser att en sådan "sammanmakning" är tillfällig, och att icke ofta motsatsen måste inträffa. I alla fall tror ref. att der en sådan likställighet inom en årsflyttning eger rum, har den icke så mycket uppkommit genom sammanmakning, som mycket mera deraf, att när trögheten blifvit rådande öfver flertalet, så smittar den af sig äfven till de öfriga. Hvilken olycka är det icke då för en gosse, med hvilken något kunde uträttas, att blifva ett offer för kamraters dolskhet! — Men äfven i bästa fall, om lärjungarne inom samma årsflyttning äro af naturen lika väl utrustade och lika flitiga i allmänhet, så kan dock detta oaktadt den största olikhet förefinnas i särskilda ämnen. Hafva nu några lust och förmåga till hastigare framsteg i klassiska språk, andra i moderna, andra i mathematik o. s. v. så kunna de väl sammantvingas på samma bänk, men huru de med något slags frihet skola "maka sig tillsamman", är obegripligt.

Förf. har väl upplyst, att skolans kunskapsprof möjligen kunna så inrättas, att de blifva tillförlitliga. Deremot har det icke lyckats honom att bevisa, att dessa prof, sådana de nu äro, verkligen medföra full garanti, än mindre har han kunnat ådagalägga, huru full rättvisa må skipas vid de allmänna årsflyttningarna. Ref. hänvisar här till "Betänkandet i Läroverksfrågan", infördt i denna tidskrift 1845, häftet 4, sidd. 19—23. De der yttrade skrupler qvarstå ännu orubbade och outredda.

I sammanhang härmed något om Studentexamen. Förf. har i en monografi för några år sedan förklarat sin missbelåtenhet med denna examen. Nu vidrör han i en not följderna deraf i stränga ordalag: "Af det stora antalet odimitterade kan skönjas, huru skadlig Studentexamen varit. . . . Icke endast undervisningen led deraf, utan disciplinen blef svårare att handhafva. Disciplinen var förut lätt, ungdomens uppförande oklanderligt; undervisningen var på vägen att förbättra sig. Men Studentexamen kom, och likasom med ett trollslag var allt förändradt." Att vid kathedralskolan i Upsala en så ledsam förändring försiggått samtidigt med eller kort efter nya

studentexamens införande, må icke förnekas. Men mycket sker samtidigt utan att just derföre ett förhåller sig såsom orsak eller verkan till ett annat. Ref. föreställer sig saken ungefärligen sålunda. I gamla Studentexamen erhöllo ynglingarne betyg i förhållande till deras vittsord från elementarläroverket. De hade då fullt förtroende till dervarande lärare och undervisning. I nya Studentexamen nedsattes ofta nysenämnda vittsord, möjligtvis någon gång af misstag, men i *allmänhet rättvisligen och i följd af de examinerandes svaga insigter.* Nu öppnades ögonen på dessa, så att de sjelfva kommo under fund med, huru litet de fått inhemta under sin förflutna lärotid. Snart fingo äfven deras vid elementarläroverket qvarvarande kamrater underrättelse derom. Med ett ord, elementarläroverkets brister voro icke längre dolda för lärjungarne. Detta verkade misstroende, och många af dem skyndade derifrån för att på egen hand eller med annat biträde förbereda sig till ett prof, hvartill de vid elementarläroverket inhemtade insigterna i flera eller färre ämnen befunnos otillräckliga. Att sådant skulle verka menligt på disciplinen, kan lätteligen inses, men oförklarligt är, huru undervisningen, om den annars förut "var på vägen att förbättra sig", genom Studentexamen skulle förhindras i denna förbättring!?

För att ådagalägga deras fåviskhet, som önska skolans enhet, och ex absurdo vederlägga dem, har förf. fingerat en kolossal pedagogisk galenskap, så lydande: "i hufvudstaden finnas pedagogier, apologist- och lärdomsskolor och gymnasium; der finnes en militärundervisningsanstalt, samt på köpet ett mönster i nya Elementarskolan; allt på samma ställe. Slå ihop alltsammans, bygg hus för den stora gemensamma läroanstalten eller slå ned väggarna på de redan byggda husen, och förena alla lärjungarna inom ett rum: då först kan man säga att undervisningen för alla medborgareklasser blir riktigt gemensam." Men som ingen föreslagit en sådan galenskap, har förf. här förgäfves lyftat sin tunga stridsklubba, hvilken sålunda svängd i luften utan att träffa något föremål, synbarligen beröfvat honom sjelf jemnvigten. Men saken är för allvarsam för ordskämt. Förf. har medgifvit fördelen af bildningsliniernas förening vid smärre skolor. Må han gå ett steg längre och medgifva, att den kan och bör införas öfverallt, der icke ungdomens antal fordrar så många lärare, att dessa kunna räcka till särskildt för båda bildningslinierna. Må dessa så länge läroämnena äro gemensamma för alla, således i de ofvan föreslagna trenne lägsta klasserna, blott utgöra e n e n d a. Låt sedan öfverallt, der af ungdomens talrikhet någon villervalla kan vara att befara, ungdomen ofvanom dessa klasser

fördelas på tvenne bildningslinier. Detta torde till en början vara rådligast i Stockholm, Götheborg, Upsala, Linköping och ett och annat ställe dessutom, der skolan är lika talrik. Låt dem åter förenas öfverallt, der ungdomens antal det medgifver, och lärarekrafter derigenom kunna besparas. Skulle sedan de befarade olägenheterna äfven bland en talrikare ungdom befinnas ogrundade, hvilket ref. för sin del tror, så må bildningslinierna förenas öfverallt.

Men denna förening kan ju icke verkställas utan valfrihet och dermed förenad kursläsning och fri flyttning? Visserligen icke. Dermed torde icke heller vara så farligt, som förf. föreställer sig, hvilket äfven kan slutas deraf, att han icke förmått anföra något enda giltigt skäl deremot, utan endast sådana, som härflyta af bristande insigt uti den nya skolformen och deraf härflytande missförstånd.

Om valfriheten heter det, att den tillkommit endast "af utrotningsbegär mot de gamla språken", ehuru en hvar har sig bekant att den blifvit påtänkt just på det att icke särskilda skolor må behöfvas för dem, som icke läsa gamla språk, särskilda för dem, som läsa latin men icke österländska språk, och slutligen särskilda för dem, som läsa grekiska men icke hebreiska.

"Vid kursläsning öfverlemnas gossarne åt sitt eget arbete och monitörernas eller lärarnes tillfälliga biträde." Några timmars besök i nya Elementarskolan är tillräckligt för att få denna föreställning vederlagd. Skulle ock någon gång under en mindre skicklig eller nitisk lärare så hafva tillgått, som förf. säger, så hörer sådant åtminstone icke till den nya skolformen. Missbruk kunna insmyga sig allestädes.

Förf. har medgifvit fördelen af rörliga lexlag och fri flyttning dessa lexlag emellan inom samma klass. Hvarföre behöfver då klassen stängas hela året? Det är ju icke större skilnad emellan det öfversta lexlaget i prima och det lägsta i sekunda, än emellan de lexlag, som ligga hvarandra närmast inom samma klass. Är fri flyttning delvis fördelaktig, hvarföre då icke äfven för det hela?

Nästan öfverallt, der det kommit till tals om den nya skolformen, har förf. begagnat tillfället att klandra nya Elementarskolan. Redan har ett och annat exempel derpå blifvit anfördt. Denna skola behöfver icke ref:s försvar, och klandret kunde gerna med tystnad förbigås, om förf. icke äfven här förblandat det väsendtliga med det tillfälliga och dragit den slutsatsen, att alla de brister, som han velat lägga nya Elementarskolan till last, äro oskiljaktiga från den nya skolformen.

Förf. vore "beredvillig att göra nya Elementarskolan rättvisa, men hon har sjelf satt sig i en fiendtlig ställning till de gamla läroverken genom otidiga anfall emot de i dem inrotade bristerna och missbruken (således äro der brister och missbruk inrotade, men de må icke anfallas eller rubbas, utan få i fred gripa omkring sig, frodas och tillvexa!) — och emot det gamla skolsystemet", och derföre, slutsatsen gör sig sjelf, har den icke att vänta hvarken rättvisa eller billighet. Sannt är ock, att om nya Elementarskolan och nya Studentexamen icke kommit emellan, så hade man ännu varit okunnig om, huru litet de öfriga stadierna af läroverket motsvara sitt ändamål. Men sedan man nu kommit under fund med, att ynglingar, som i afgångsexamen fått utmärkta betyg, både cum laude och laudatur, icke så sällan brista i elementer, tillhörande tredje och fjerde afdelningen af nederskolan; och att, sedan ett fullständigt läroverk är genomgånget, sjelfstudium behöfves för att afhjelpa sådana brister, tjenar det till intet att ropa öfver orättvisa beskyllningar, loforda dem som hålla sig tysta och "med sekthat mot allt bestående" brännmärka alla dem, som våga blotta de inrotade bristerna och missbruken.

Men låtom oss återkomma till anklagelserna. De äro för talrika att kunna fullständigt upptagas. I största korthet må uppmärksamhet fästas vid följande.

Förf. klandrar att man i nya Elementarskolan säger till lärjungarne: "läs hemma det, hvaruti du blifvit efter, eller sitt qvar der du sitter." Är det då orätt, att en gosse måste genom förökad flit ersätta hvad han försummat, och är icke detta en fordran, som måste göras i hvarje väl ordnad skola? Eller kanske det hellre borde heta: använd lärotimman huru som helst, ledighet får du i alla fall på det bestämda klockslaget!

I allmänhet har förf. föga kännedom om nya Elementarskolan. Det är tydligt att hans omdömen grundas på belackares uppgifter. Så t. ex. har han fått i sitt hufvud, att "då en lärare i nya Elementarskolan sitter inom en krets af lärjungar, så talar han icke till *hela kretsen på en gång, utan till en och en i sender*" — "en gosse kommer fram till läraren och frågar, eller sätter sig läraren bredvid honom och kanske ett par kamrater till och förklarar lexan." Det första är en uppenbar osanning. Att åter en gosse kommer och frågar läraren, då han icke kan reda sig sjelf, är ju nödvändigt vid allt sjelfstudium på lärorummet. Och att lärjungarne der hafva någon att fråga, är ju en fördel, som de måste sakna hemma. Att läraren förklarar för den frågande och endast

ett par kamrater till, måste ju nödvändigt inträffa, om lexlaget icke utgöres af mera än tre.

Om det ock vore sannt, att "det mesta blifvit gjordt för undervisningen i modersmålet, till och med innan nya Elementarskolan blifvit organiserad", hvilket likväl kan betviflas, så är det dock sannt, att denna undervisning i nya Elementarskolan för närvarande hunnit betydligt längre än vid något annat läroverk i riket, Kathedralskolan i Upsala icke undantagen.

"Nya Elementarskolan kan väl bibringa en viss beläsenhet, men ingen djup eller säker insigt i latinet." Jemför man den tid, som i nya elementarskolan är anslagen för latinet, med den som användes på detta språk vid de gamla skolorna, så vore det underligt, om resultatet icke skulle visa någon skilnad. Då nämligen detta språk i nya elementarskolan läses öfver hufvud taget 6 timmar i veckan i 6 års tid, så läses det i allmänhet i de gamla skolorna 10 timmar i veckan i 10 à 12 års tid. Deraf synes, att de gamla skolorna använda i allmänhet tre gånger så mycken tid på latinet som nya Elementarskolan, och likväl visar nya Elementarskolan jemförelsevis med dessa fullt medelmåttiga framsteg.

"I nya Elementarskolan hinnes i tyskan intet med besked uträttas förr än mot utgången ur läroverket." Likväl kan icke nekas att gossarne i nya elementarskolans fjerde och femte klasser icke blott läsa, utan uttrycka sig muntligen och skriftligen temligen obehindradt på tyska. Äfven en blick på timtabellen kan öfvertyga oss, att i andra, tredje och fjerde klassen måtte vara ej så litet undangjordt, då i de fyra öfversta klasserna blott tvenne timmar i veckan äro anslagna till öfningar i detta språk.

Som bekant är, rekommendera nya skolformens vänner gemensamhet i undervisningen de båda bildningslinierna emellan. Härvid yttrar förf.: "denna gemensamhet i undervisning för alla medborgareklasser räcker till och med i nya Elementarskolan icke särdeles länge, emedan tidigt nog den ena gossen troppar af efter den andra." Behöfves då äfven upplysas, att gossarne icke kunna undervisas gemensamt längre än de qvarstanna i samma skola?

Enligt tabellariska uppgifter beräknar förf. huru stor procent af de vid olika läroverk inskrifne afgår till akademien. Men denna beräkning, antaget att den grundas på säkra uppgifter, bevisar dock föga, emedan olika, af förf. alldeles förbisedda lokala förhållanden här måste tagas med i räkningen. Så finnas inom hufvudstaden och de större fabriks- och handelsstäderna mångfaldiga utvägar för medelklassens barn att arbeta sig upp, utan att de behöfva besöka akademien. Der-

emot har en gosse i Upsala och mången landsort, utom verkstaden och krämarboden, knappt någon utsigt utan att taga någon akademisk examen. Hvad särskildt kathedralskolorna angår, torde ock universitetets närhet förmå de flesta att tänka på studentexamen, helst äfven den svagt underbyggde lättare der, än på något annat ställe, kan erhålla tjenligt biträde.

"Valfrihet är, såsom det heter, tillåten, men man har ställt så till, att den icke kan begagnas." Hvar och en, som tagit den ringaste kännedom om nya Elementarskolan, vet att valfriheten der är inskränkt till de gamla språken, men att ganska få deraf begagna sig. Det må då åligga förf. att bevisa, hvilka "tillställningar" man gjort för att alldeles förhindra valfriheten, och tills detta skett, må han ursäkta att denna anmärkning förklaras ogrundad.

Mycket vore ännu att säga om det vigtiga ämnet. Men omfånget af en anmälan har redan mycket blifvit öfverskridet. Det sagda torde vara tillräckligt att visa, att ehuru förf. har en säker och vidsträckt erfarenhet om den gamla skolformen, har han dock misstagit sig i sina omdömen öfver den nya. Detta vågar ref. påstå utan att det allraringaste vilja förminska den fullkomliga aktning, hvilken så allmänt egnas förf. för det nit, hvarmed han efter bästa förstånd och med redlig vilja uppoffrat sig för ungdomens bildning. L. W—D.

[9] **Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til kundskab om Norges indre og ydre forholde, sprog, slægter, sæder, lovgivning og rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af *Chr. C. A. Lange* og *Carl R. Unger*.** Förste Samling. Förste Hefte. Udgivet med Understöttelse af det Kgl. Norske Videnskabers Selskab i Throndhjem. Christiania. P. T. Mallings forlagshandel. 1847. (8:vo ss. XII, 384, med 3 facsimiles.)

Detta dyrbara arbete, lika vigtigt både för Norges och hela Nordens yttre och inre historia, bildar verkligen epok uti Norges litterära verksamhet. Det är också förvånande att se, med hvilken kraft detta nya nationella lif har flammat upp, och hvilken mängd af märkliga bidrag, det redan har lemnat till de norska fornhäfdernas upplysning. Mångfaldiga afhandlingar öfver särskilda frågor uti landets annaler och topografi m. m., utgifvandet utaf de Gamla Sagorna, en ny upplaga af Den Poetiska Eddan, flera dyrbara Urkunders tryckning, de så herrligt påbegynta Norges Gamle

Love, utan att tala om en språkvigtig och kritisk Grammatik öfver fornnordiska tungomålet, samt en mängd arbeten öfver landets folksagor och folkarchæologi, — se här ett litet prof på de norske lärdes ifver för ett älskadt fosterland. Men också "är Kärlek", säger Salomon, "starkare än Döden"; och kärlek till moderjorden och dess gamla minnen öfvervinner alla hinder, ringaktar alla mödor, skyr inga uppoffringar. Hvarhelst det uppstår, kan detta *lärdomens djerfva korståg* att återvinna åt sitt folk dess glimrande forntids Heliga Land, att återbörda åt samtida och kommande slägten landets gamla ära, dess stolta minnen, dess politiska och vittra bragder, icke annat än uppväcka vår beundran, vår tacksamhet och vår glädje!

Men detta verk eger ännu en, temligen ovanlig, sida, — *de lärde utgifvarnes anspråkslösa hållning.* Boken framvisar ingen bitter polemik, intet öfversitteri, ingen grofhet och despotism; och det hela förklaras vara "*en Pröve*"; "thi vel have vi ikke sparet nogen Flid for at gjöre Arbeidet saa godt, som vi formaaede, og vel er Planen gjennem flere Aar paa det Omhyggeligste forud overveiet, för den nu udföres; men desuagtet trænge vi altfor vel til Veiledning af den Ældre og Kyndigere, og vi ville med Erkjendtlighed modtage og paa bedste Maade benytte de Vink, hvormed vi maatte beæres."

Undertecknad har väl blifvit uppmanad af utgifvarne att tillkännagifva sin tanka öfver detta *Diplomatarium.* Men han har ingalunda tilltrott sig ega någon förmåga motsvarande ett sådant uppdrag. Han har derföre väntat att någon af Sveriges lärde och honoratiores skulle anmäla ett så maktpåliggande arbete. Men han har väntat förgäfves. *Nio månader* hafva nu försvunnit, och ännu har, honom veterligen, intet enda ord omnämnts härom i någon svensk skrift. Han tror sig derföre uppkallad att skrifva dessa få rader, icke i mening att författa en *recension*, men att tillvägabringa en *notis*, egnad att framkalla andras och kunnigares yttranden öfver ämnet.

Enligt begäran, skola vi betrakta bokens utmärkande egenskaper hvar för sig.

1. *Storleken* m. m. Stor oktav. Häremot hafva vi intet att invända. Boken är derigenom lätt handterlig, och har ett behagligt utseende. Stilarne m. m. äro ytterst vackra. Upprepandet utaf årtalet öfver hvarje sida underlättar betydligt rådfrågandet.

2. *Hvarje band ett helt för sig, i kronologisk ordning.* Denna lyckliga tanke har många vigtiga fördelar, och undanröjer flera icke mindre vigtiga svårigheter. Då hvarje sådant band dessutom åtföljes af fullständiga sak- och namnregister,

och den sista samlingen slutar med ett kronologiskt general-register öfver samtliga brefven, försvinner hvarje olägenhet vid denna utgifvarnes plan. Likväl vilje vi råda till äfvenledes fullständiga sak- och namnregister öfver *alla* banden, vid sista tomens slut.

3. *Valet för hvarje band.* Detta är äfven förträffligt. Utgifvarne upptaga nämligen, tills vidare, endast urskrifter eller fullt pålitliga afskrifter (när sådana finnas), samt åsyfta att så mycket som möjligt uttömma mindre diplomsamlingar och icke mera än nödigt skingra brefskaper angående samma slägt och gods. "Dernæst søger man i hver Samling (eller Bind) at levere Oldbreve fra alle Tidsrum, fra alle Egne i Landet, angaaende saa mange forskjellige Gjenstande som muligt, saaledes at hvert enkelt Bind i sig indslutter Materialier saavel til Sprogets Historie gjennem omtr. 300 Aar i det Hele, som til de mere eller mindre fremtrædende Dialekter, saavel til Landets Topografi og Historie i de forskjellige Landskaber, som til Slægterne, Sæderne, Rættergangen o. s. v."

4. *Diplomatisk noggrannhet vid aftryckandet.* Detta är en *conditio sine qua non* för alla sådana arbeten, och synes här vara iakttaget med berömlig omsorg.

5. *Förkortningarnes upplösning.* Utgifvarne hafva icke tillkännagifvit förkortningarne, hvarken igenom tecken eller kursiv stil. Hvad angår urkunder på latin, är detta *i allmänhet* det rätta. Men med hänseende till folkspråket måste vi våga motsätta oss nämnde plan. En stor del af sådana dokumenters värde ligger ofta äfven uti deras filologiska former; men dessa kunna aldrig vara fullt pålitliga när man icke vet, om de verkligen finnas uti originalet, eller äro utgifvarnes egna upplösningar. Genom att begagna tecknet för *e c*, samt trycka upplösningarne med kursiva bokstäfver, vore hela svårigheten häfven. Att detta skulle i någon liten mån öka kostnaden, är knappast troligt, och i alla fall en småsak. Att besväret blefve större, erkänne vi. Hvad angår det "for Mange afskrækkende Ydre", måste vi protestera. Boken är icke ämnad för fröknar utan för vetenskapsmän, och dessa förstå och värdera en sådan noggrannhet. "Afskrækkende" är dessutom ett sådant tryck alldeles icke.

6. *Egen-namn* m. m. Att dessa tryckas med stora begynnelsebokstäfver, men de ofta tvifvelaktiga *appellativa* med vanliga, bevisar stor urskiljning. Dock vore ännu bättre att trycka de förra helt och hållet med KAPITÄLER, de sednare åter med handskriftens egna bokstäfver.

7. *Skiljetecknen* kunde gerna blifvit tryckta alldeles efter urskrifterna.

8. Med rätta behandlas *afskrifter* med mera frihet.

9. *Skrif-felens bibehållande.* Detta, i allmänhet taget, är orimligt. De borde väl anmärkas under sidan, men alldeles icke stå i texten. Då de härflyta ifrån kopisternas slarf eller glömska, bevisa de intet för språkets tillstånd. Sådana former (af sjelfva utgifvarne anmärkta i deras företal) som *stydagen* för *tysdagen*, *hlafua* f. *halfua*, *alyktar* f. *alyktar* m. m. äro helt simpelt absurda. Samma system har väl följts utaf Schlyter uti hans dyrbara samling af "*Sveriges Gamla Lagar*", men är icke derföre passande till efterföljd. Dessutom borde man besinna, att ett sådant verk vandrar omkring till många länder och lefver efter många århundraden. Hvarje utlänning, hvarje framtida forskare, som begegnar ett sådant arbete, är icke alltid i stånd eller eger tillräckliga hjelpmedel att upptäcka och öfvervinna sådana fel; och vi hafva ingen rättighet att igenom tillkonstlade hinder försvåra ett studium som redan är tillräckligt "afskrækkende" för de flesta läsare.

Men icke nog härmed. När en lärd forskare utgifver ett sådant arbete, efter många års studier och jemförelser, vinner han en lätthet uti behandlandet af språket, hvilken icke är allom gifven, och allraminst den, som endast för särskilda ändamål behöfver rådfråga ett sådant verk. Vi tro derföre att utgifvarne alltid borde söka förklara sådana dunkla ställen, som (igenom misskrifning eller annars) äro svårfattliga för en vanlig läsare, samt att ett kort *glossarium* öfver vissa egenheter i språkväg, och en eller annan upplysning i allmänhet, bakefter hvarje band, skulle vara högst välkomna för de flesta, hvilka begagna en sådan dyrbar samling.

Äfven ville vi tillstyrka, för underlättandet af citater, och då arbetet aldrig kommer att omtryckas, det textraderne på hvarje bref *numereradés*. i en 5-series, vid marginalen.

Det skulle äfven vara till utomordentlig nytta, om man kunde låta ritningar af alla de sigiller, hvilka finnas vid urkunderna, medfölja för hvarje band. Kostnaden torde icke blifva så öfverdrifven, och staten skulle utan tvifvel underlätta utförandet.

Det kan icke vara vår mening att ingå i en närmare undersökning om *innehållet* af denna bok. Ej heller behöfva vi utpeka, hvilket rikhaltigt stoff här ligger samladt för både historieskrifvaren och sedemålaren. Vi vilja nöja oss med ett enda utdrag, dels såsom prof på anordnandet, och dels såsom språkprof, då det här tryckta brefvet är *det äldsta på Norska språket*, som denna del innehåller:

"*Philippus*, Baglernes Konge, forbyder *Morsdölerne* at hindre Munkene i *Hovedö* i den rolige Besiddelse af den Lod i Gaarden *Aspar* paa Follo, som Kong Inge havde givet og Simon Lagmand tildömt dem.

Efter Origin. p. Perg. med Levning af Seglet i norske Rigsarkiv.

3. udat. [1207—1217]. [Oslo].

Philippus konungr sender ollum Morsdælom þeim er j lyðni villia vera við oss . q . G . & sina . Vm eighn þa & utfvægh er Jngi . konungr . gaf til Hauwðeyiar or hæ þeim er Aspar heita a Follæ ser til miskunnar þa er oss . saght at þer haveð genget a meðr kappe & agirnd & malghat þa eign með rangyndum ok unyta sva . fyrir munkum j Hauwðey . Nu hava þeir loghuunnitt eighnena sem Simun logh maðr hevir laog um skyrt . Nu ef nokor maðr verðr sua diarfr at hann gerer þeim nokot spial virki eða lan bum þeira . a gaurðum eða grindum eða a þui er til heivir leghet at forno eða nyiu þa skall hann engo fyrir koma nema livi eða limum ef ver meghom na honom . Walete.

Bagpaa med omtrent samtidig Haand:

Bref Philippus konungs um utveghenn a Auspum."

Arbetet, såsom ett helt, är ypperligt anordnadt, och vittnar öfverallt om ospard möda och den största noggrannhet. Våra lärde läsare skola utan tvifvel skynda att tillegna sig detsamma. Hvad angår fortsättningen, anmärka utgifvarne:

"Fortsættelsen af dette Hefte, hvis den udkommer, vil indeholde Breve fra Unionen og til henimod Midten af 16:de Aarhundrede. Lykkes det os eller Eftermænd at bringe Arbeidet til Ende, saaledes at et fuldstændigt norsk Diplomatarium kommer i Stand, indeholdende samtlige trykte og utrykte, inden- og udenlandske Breve til Oplysning om Norges ældre Historie, vil det sandsynligvis komme til at udgjöre 8—10 Bind, hvert paa 1000 à 1200 Breve."

Norges regering och folk behöfva icke vår uppmuntran, att understödja ett företag, så kärkommet för hvarje älskare af det gamla Norden, så oundgängligt för hvarje forskare i det gamla Norges språk och historia. En sådan frikostig uppmuntran kan icke uteblifva. Hvad äro väl några riksdaler emot landets minnen, landets ära? — Måtte de redan så välkände och utmärkte utgifvarne icke tröttna, icke dö, innan de hafva virat äfven denna lager om sin egen och sitt fäderneslands panna!

GEORGE STEPHENS.

[10] **Norske Konungen Olof Tryggveson. Historisk teckning med sagans enkelhet, af *J. P. Tollstorp*.** Stockholm, f. d. Schultzes Boktryckeri 1847, 222 sidd. 8:o. (Pris: 1 rdr bko).

Författarens syftemål med sitt arbete synes ha varit, att åstadkomma en klar och åskådlig skildring af nordmannalifvet, sådant det var beskaffadt mot slutet af vikingatiden, och härtill har knappt något ämne kunnat vara mera tjenligt än det nu valda. Olof Tryggvesons så utomordentligt vexelrika och bragdfulla lefnad samt heroiska död, hans okufliga mod, hans karaktär på en gång upphöjd och ädel, grym och trotsig, gjorde honom i sanning till en trogen bild af den tid, hvari han lefde, och af de dygder, som af hans samtida aktades för de yppersta. Under framställningen af den vidtfrejdade hufvudpersonens öden har förf. haft tillfälle att dessutom vidröra många andra i Nordens historia synkbara personer, såsom Håkan den Gode, Harald Gormson, Harald Gränske, Håkan Jarl, den svekfulle Sigvald Jarl, Håkan Gamle m. fl., hvarigenom taflan kunnat erhålla ett ännu mera mångskiftande och klarare ljus. Då här ej varit fråga om en egentlig historisk framställning, utan, såsom vi antagit, blott att i allmänhet lemna en bild af det angifna tidehvarfvets lynne och seder, tro vi således oss kunna anmäla arbetet såsom temligen lyckadt. Visserligen skulle man i sjelfva källorna, de genom sitt okonstlade naturspråk så förträffliga sagorna, eller hos andra författare, såsom t. ex. Strinnholm, med långt större både nöje och framgång kunna eftersöka hvad man härom önskar veta, men alla hafva ej tillgång till dessa, och det är för dem, som vi anse författarens möda ej böra vara alldeles ovälkommen, särdeles som här förekomma åtskilliga interessanta underrättelser, hvilka man på andra ställen ej så lätt torde kunna återfinna. Att stilen är ojemn och mindre vårdad, samt här och der något utdragen, betyder naturligtvis mindre, då man fäster sig förnämligast vid sakinnehållet. N. D.

[11] **Minnestal öfver Erik Gustaf Geijer, å Vermlands, i Upsala studerande nations vägnar hållet den 18 November 1847, af *Sten Johan Stenberg*.** Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1848. 37 sidd. 8:o. (Pris: 16 sk. bko.)

Det är naturligt att ett minnestal, hvilket, såsom detta, blifvit hållet öfver en man, som genom makten af sitt snille

och sina förtjenster, fästat vid sig ett helt lands odelade uppmärksamhet och beundran, och hvars äfven minsta lefnadsomständigheter sålunda redan förut äro allmänt bekanta och skärskådade, ej gerna kan innehålla någonting egentligen nytt och för den bildade läsaren okändt: allt hvad man i ett sådant har att vänta, för att det skall vara sitt höga ämne värdigt, torde förnämligast vara den framställda bildens renhet och trohet, språkets flärdlöshet samt reflexionens sanning och djup — och den läsare, som låter nöja sig med dessa fordringar, tro vi ej sakna anledning att med det närvarande talet vara fullt tillfredsställd. Ref., som ej med något vidare omdöme vill gå den läsande allmänheten i förväg, inskränker sig dertill, att såsom exempel på förf:s framställningssätt anföra ett par utdrag, det första vidrörande Geijers akademiska föredrag, hvarom sanningsenligt och träffande yttras: "den som varit närvarande vid dessa föreläsningar, förgäter dem aldrig. Man hörde med alltid nytt intresse äfven samma sak ånyo föredragas och upptäckte för hvarje gång något, som var värdt att lära. Man erfor ett sublimt, ofta religiöst, intryck vid biviståndet af dessa akademiska fester; ty dertill hade hans föreläsningar slutligen stigit. — Åhörarne, trängande sig om hvarandra att få inträde och med spänd väntan motseende den förbidades ankomst. Den åldrige Vise, med tänkarns djupa allvar på sin panna, banade sig väg genom den tätt slutna mängden. Och sedan, när han intagit sin plats och börjat sitt föredrag, genomglödgadt af inspirationens gudaeld, brann hans öga med en underbar glans, liksom om det kunnat intränga från tingens yta och skåda väsendet ohöljdt i dess renhet. Det syntes på hans anlete, som synnerligen under de sednare åren var genomprägladt af intelligens, huru tankarne arbetade, för att gifva sig luft. Och då de togo gestalt och framträdde: hvem var då orörd? Unga och gamla, furstar och medborgare, alla kände sig hänryckta; alla betraktade med förvåning och beundran de stora taflor, som han, i några få jättedrag, med öfvad mästarhand tecknade. Det syntes nästan, som om tiden förlorat sin makt att kufva detta väldiga snille, och ålderdomen förgätit att gjuta sin skymning öfver dess synkrets. — Också hafva få, kanske ingen i vårt land, varit så uppburne, så hyllade som han. Till ingen har erkännandet af hänryckningen öfver att ega honom ibland sig eller saknaden af att förlora honom så allmänt och oförställdt uttalat sig. Ett må gälla för många! — Det var en högtidlig stund, då han, — förgäfves väntad att för sista gången beträda den lärostol, från hvilken han utsändt sitt rykte öfver verlden,

och der han då lofvat skildra den store man *), af hvilken han lärt mest bland alla menniskor — då han, säger jag, i sitt hem helsades af landets ungdom, som kom för att gifva honom sin hyllning. Af sjukdom brutna krafter hindrade honom att, såsom fordom, gå in bland den älskade skaran. Men han blickade kärleksfullt, såsom alltid, ned på de unge, i hvilkas leder han städse varit den främste; och då desse, i medvetandet att snart förlora sin älskling, på tonernas vingar till honom sände en saknadens fråga: "hvem skall föra våra runor *så väl*, med *den* äran"? — tolkade tåren i hans öga, bättre än ord, att han fattat deras mening."

Om Geijers Svenska Folkets Historia uttrycker förf. följande omdöme, hvaruti största delen af läsare säkerligen skall instämma: "Det är deruti, han, med hela kraften af sitt mognade snille, afslöjat Svenska folkets inre lif och visat, huru detsamma från sin första politiska barndom, genom med- och motgång, dygder och förvillelser, uppvuxit till hvad det sedermera blifvit. — Geijers mest egendomliga förmåga var — som bekant är — den att kunna se saker i stort och, omvändt, se det stora i saker, der ej mängden upptäckte detsamma. Hans uppfattning af Svenska Folkets Historia är den högsta yttring af denna förmåga och hans utförande deraf i detalj icke mindre beundransvärd. Med djerf hand och säkert öga grupperar han händelserne, så att det stora och talande verkligen får tala och ej bortskymmes af biomständigheter. Aldrig nedstiger han från den höga ståndpunkt, han en gång intagit, och från hvilken han, beväpnad med snillets fjerrglas, på en gång öfverblickar det hela och fäster vid hvarje enskild företeelse den betydelse, honom, såsom länk i detta hela, med rätta tillkommer; lösryckta, fristående facta existera för honom ej, och uppmärksamheten afledes ingenstädes från den rastlöst fortgående utvecklingen, genom framställningar af ämnen, hvilka på en lägre ståndpunkt kunna vara både gagnande och nöjsamma, men här, i historiens högre regioner, icke häfda sin plats. För skarpsynt att låta sitt öga bländas af det blott lysande och skenbart kraftfulla, hänför han ljuset till dess källa och kraften till dess sedliga mått, såmedelst skiljande, hvad han kallar "Minnets afguderi", från dess sanna dyrkan. Det *menskliga* i historien, i alla dess former: såsom seder, lagar, samhällsförhållanden, säger han sjelf varit honom framför allt vigtigt och dyrbart; och i förmågan att åskådliggöra detta under alla odlingsgrader och omständigheter, att kunna försätta sig in i en karakter — ett tidehvarfs eller en

---

*) Goethe.

individs — se verlden och förhållanderna med dess ögon, bemärka dess egenheter under alla dess vexlingar och deraf draga ett resultat, som blir karakterens sanna totalbild, torde han ega få sina likar. Ja! våra tideböcker hafva i honom egt, hvad de nu sakna, den öfverlägsne, med häfdernas mysterier förtrogne, mästaren, hvilken förtäljt Svenska folket dess historia på ett sätt, som knappt lemnat mer än en önskan ofylld. Hvilken denna önskan är, känna alla, ty den har länge lefvat *med* hopp, lefver nu det *förutan*, i hvarje fosterländskt bröst, och skall der ej upphöra att lefva."

Ref. har valt dessa utdrag derföre att de vidröra just det mest inflytelserika af Geijers verksamhet och det som i främsta rummet bidragit att lyfta honom till en sådan höjd af ära, men icke af den orsak, som skulle de utgöra några glanspunkter i det anmälda minnestalet. Detta är tvärtom ifrån början till slutet ganska jemt hållet, och med detta tillkännagifvande tror sig ref. äfven ha motiverat den åsigt, hvilken han ofvan angifvit om talet i dess helhet.

Det är nu redan tredje talet öfver Geijer, hvarom i denna tidskrift kunnat göras anmälan, och dessutom har hans minne genom ännu flera blifvit firadt och kommer, såsom vi veta, att ännu ytterligare på samma sätt firas. Fosterlandsvännen, som till den hädangångne står i så stora förbindelser, kan ej annat än glädja sig häröfver, så mycket mer som kännedomen om hvad Geijer varit och uträttat måste genom de från sorgefesterna meddelade minnestalen blifva allmera utbredd och derigenom äfven alltflera gripas af hans uppfattning af det allmänna bästa och hans nit att verka derför. Likväl kan man fråga, om dessa minnestal, de må vara skrifna huru förträffligt som helst, icke äro i sjelfva verket någon ting alltför ringa och hvardagligt, för att de, ensamma, må anses utgöra en rätt värdig hyllningsgärd åt minnet af den man, hvarom nu är fråga. Man har ofta nog sett personer af ej allenast jemförelsevis mindre, utan ganska obetydlig förtjenst erhålla dylika utmärkelser, och huru kunna dessa samma då här vara tillräckliga? Det är både billigt och nyttigt, att den verkliga och sällsynta förtjensten hedras på annat sätt än den, som är underordnad eller till och med helt och hållet inbillad; hvilket allmänheten äfven tycks ha behjertat, då den, såsom försports, lärer med talrika bidrag redan understödt det nyss framställda förslaget, att prägla ett skådemynt med Geijers bild och att stifta ett stipendium under hans namn för unga historieforskare vid Upsala universitet. Gillande detta förslag och glädjande oss öfver den utsigt till framgång, det redan vunnit, kunde vi dock ej alldeles obe-

tingadt ingå på de skäl, som förmått de inbjudande att föredraga präglandet af en medalj framför resandet af en minnesstod, så framt vi ej med allt skäl förmodade, att utsigten till medel att åstadkomma en minnesstod visat sig alltför oviss. Men — låt också vara att medaljens företräde gäller för en *mycket sen* efterverld, hvilken i myntkabinetternas gömmor möjligtvis torde kunna ega qvar ett och annat exemplar af densamma, då genom tidens åverkan monumentet redan skulle vara förstördt; låt vara att nationen och de enskilda vännerna, för den mindre kostnadens skull och för att hvar och en må få ega en bild af den hädangångne, finna sig bäst belåtna med det närvarande projektet, så tro vi dock att, hvad Upsala och Studenterne vidkommer, ej för dem det anförda skälet och det derpå grundade förslaget kan vara fullt tillfredsställande. Universitetets generationer efterträda hvarandra med oafbruten hastighet; inom ett enda decennium hafva två eller tre redan försvunnit och nya kommit i deras ställe; och huru kan då en skådepenning, som eges af blott den närvarande generationen och ej heller gerna kan spridas bland ens de närmast efterföljande, anses för dem såsom den mest varaktige vårdaren af det vördade minnet? En bild af marmor, uppställd i festivitetssalen på Carolina rediviva, eller någon annan tjenlig plats, anse vi för Upsala vida lämpligare. Genom den skulle för äfven de sednaste åldrar ett tillfälle vara beredt att skåda anletsdragen af den man, hvars snille och arbeten säkerligen äfven för dem skola förblifva fruktbärande och gagnrika. En sådan hyllningsgärd skulle utan tvifvel hedra Upsalas Studentkorps, hvilken derigenom skulle visa sig veta häfda de rättmätiga anspråk, hvilka densamma, såsom det ständigt närmaste föremålet för den älskade lärarens både kärlek och omsorg, otvifvelaktigt eger att stå främst i hyllningen af hans minne. Företaget synes ej heller fordra någon omåttlig ansträngning. En enkel bröstbild skulle ingalunda falla sig så dyr, att icke, genom ett högst ringa terminligt bidrag af hvarje student, den dertill behöfliga summan snart skulle vara samlad; och genom god och enig vilja hafva i sanning svårare saker förut visat sig möjliga, måhända äfven då, när fråga ej, såsom nu, varit om att bevara minnet af en man, hvilken ovedersägligen näst v. Linné varit Upsala akademis största celebritet. N. D.

[12] **Arbetskompagnier och Jernvägsarbeten, af *C. A. Wetterbergh*.** Stockholm, Dahlman, 1848. 16 sidd. 8:o. (Pris: 8 sk. bko.)

Det är af vigt, att den fattige icke endast hjelpes, utan

äfven hjelpas på att sätt, som kan upplyfta honom ur hans förnedring. Ingen kan upplyftas utan genom eget arbete. All fattigvård, som icke skall förfela sitt ändamål och öka, i stället för att minska, pauperismen, måste derföre derjemte vara en anstalt för beredande af arbetstillfälle. Då erfarenheten tillräckligt ådagalagt, att kommunerna hvar för sig antingen alldeles icke, eller åtminstone icke utan alltför stora uppoffringar, kunna motsvara en sådan fordran, så måste staten uppträda till deras bistånd genom att vidga kretsen för arbetet. Genom en sådan statens mellankomst kan kommunernas fattigvårdsskyldighet upphöra att vara en tryckande och genom sin ojemna fördelning förhatlig börda. Derigenom kan äfven arbetaren vinna garanti för skälig arbetslön och enskild vinningslystnad utestängas från möjligheten att begagna sig af tillfällig nöd för att nedsätta arbetets värde.

Ledd af sådane grundsatser föreslår förf., att staten borde upprätta arbetskompagnier, vare sig länsvis eller distriktvis. Dessa kompagnier skulle emottaga så väl sådane fattige, hvilka frivilligt sökte saknadt arbetstillfälle, som sådane, hvilka måste tvingas att hellre arbeta än tigga, och hvilka hvarje kommun borde ega rätt att dit förpassa. Dock skulle dessa klasser icke sammanblandas, utan fördelas på särskilda afdelningar, hvilka, om så lämpligt syntes, äfven kunde utgöra särskilda kompagnier. Straffade brottslingar borde uti ingendera emottagas, utan användas vid kronoarbetskorpsen. Till kompagniebefälhafvare borde utses personer, hvilka egde förmåga att bedöma sådana arbetsföretag, som kunde komma i fråga för den stora massan af arbetare, såsom väganläggningar, kanalgräfning, brobyggnader, rothuggning m. m. d.

Förf. anser arbetslönen i Sverge öfverhufvud utgöra 32 sk. r:gs om sommaren och 24 sk. r:gs om vintern eller per medium 19 sk. b:ko om dagen. Med ledning af den stat, hvilken för närvarande gäller vid fångvården, beräknar han, att hvarje karl skulle dagligen kosta kronan 8 sk. 6 r. för föda, 3 sk. 6 r. för beklädnad och 1 sk. för inqvartering, eller tillsammans 13 sk b:ko. Karlen skulle på det sättet ha 6 sk. b:ko daglig besparing eller mera, om han begagnade egna kläder. Denna besparing skulle för hans räkning insättas i sparbank, eller i händelse han egde familj, som åtnjöte fattigdel, öfversändas till vederbörande kommuns fattigstyrelse. Tvungne arbetare borde åtnöjas med 16 sk. b:ko om dagen.

Till en början blefve det utan tvifvel svårt att åt dessa kompagnier förskaffa annat arbete, än det staten sjelf läte verkställa. Som emellertid sådant icke alltid kan påräknas, borde staten uppmuntra den enskilda spekulationsandan att

[illegible] sig i större produktiva arbetsföretag, till hvilka i ett land sådant som vårt, för hvars uppodling och kommunikationer så mycket ännu är ogjordt, tillfällen öfverallt erbjuda sig. En sådan uppmuntran kunde ske genom meddelande af försträckningar emot låg ränta och amortering, hvilka likväl icke skulle lemnas i kontanta penningar, utan i arbete på statens bekostnad. Ville någon, vare sig enskild, bolag eller kommun, mot sådant villkor företaga en kostsammare väganläggning, en vidsträcktare uppodling eller dylikt, borde kompagnichefen efter företagen besigtning uppgöra kostnadsförslag och lånesökanden, innan arbetsstyrkans erhållande, för dess belopp ställa borgen. Efter slutadt och godkändt arbete skulle han gifva skuldsedel å den verkliga arbetskostnaden, hvilken i likhet med vanliga amorteringslån finge småningom afbetalas. Förf. förutser, att anskaffande af sysselsättning om vintern torde möta de största svårigheterna, men anvisar i det afseendet på stenhuggeri, beredning af macadamiseringsgrus o. d., och framför allt på jernvägsarbeten, hvilka äro af den art, att de äfven om vintern kunna fortgå. Jernvägsfrågan har redan vunnit ett lifligt deltagande af en mängd bland landets upplystare personer, och med det snaraste måste man åtminstone försöka, huruvida den i vårt land är verkställbar, eller om vi oåterkalleligen äro dömde att låta den europeiska civilisationen i rastlös fart ila oss förbi. Vid ett sådant företag torde arbetskompagnier kunna blifva af väsendtlig nytta och båda de nya inrättningarne ömsesidigt stödja hvarandra.

Sådant är i korthet innehållet af denna skrift. Ref. eger icke den erfarenhet, som fordras för bedömande af förslagets verkställbarhet, men då det utan tvifvel utgör ett icke ovigtigt bidrag till lösningen af ett problem, som mera än någonsin påkallar ett allmänt behjertande, har han för tidskriftens läsare velat anmäla den lilla brochuren, som möjligen kunnat undgå mångens uppmärksamhet. Skulle det än befinnas, att förslaget icke kan genomföras utan penningeuppoffring af staten, så vore i alla fall en sådan uppoffring i alla hänseenden mera fruktbringande, än ett tanke- och ändamålslöst utdelande af offentliga eller enskilda allmosor.

[13] **Nya Svenska Parnassen. Bibliothek för Svensk Roman-Litteratur**, häft. 28—40. — **Herrarne på Ekolsund af Förf. till Törnrosens Bok.** 3:ne Delar (häft. 1—13). Stockholm, N. H. Thomson, 1847. (Pris: 12 sk. i Stockholm, 13 sk. i landsorten för hvarje häfte.)

Hvad denna Romans innehåll beträffar, är det numera fullkomligt öfverflödigt att derför göra reda, sedan boken blif-

vit är mer än en Tidning för längesedan ammeld och till innehållet bedömd. Endast så mycket upprepa vi summariskt, som kan blifva nödigt till motivering af omdömet öfver boken i dess helhet.

Händelsen, som utgör berättelsens grund, eger rum i gamle kung Fredriks dagar här i Sverige. Händelsen rör närmast fyra bröder, grefvarne Åke, Rob. Augustin, Clas och Tage Thott, hvilka uppträda allesammans med verkliga eller förmenta anspråk på egendomen och kungsgården Ekolsund, då för tiden tillhörig kung Fredrik. Dessa bröders rivaliserande sins emellan föranleder den besagda händelsens uppkomst och fortgång. Af dessa bröder, af hvilka hvar och en söker tillegna sig egendomen ensam, eger en enda en ren karaktär; isynnerhet tvenne af dem anse sig tillåtet att begagna, snart sagdt, hvilka medel som helst, elaka, besynnerliga och någongång besatta, för att öfverlista de andra och vinna sitt ändamål, hvilket dock slutligen, såsom den både prosaiska och poetiska rättvisan fordrar, nästan fullkomligt misslyckas. Rob. Augustin Thott, i svärmisk vantro en stor egoist, vill vinna Ekolsund genom att med trolldom tillvinna sig riksgrefvinnan Taubes hjerta. De öfriga bröderne hafva redan hvar sin fästmö, med hvilken de ämna gladt dela besittningen af det goda Ekolsund.

Under loppet af händelserna, och i dem mer eller mindre inveckladе, lär man känna flera personer: Kung Fredrik, stadd på jagt i skogsnärheten af Stockholm, omgifven af en del af sitt hof, samt visande sig rätt fryntlig och nådig; riksgrefvinnan Taube, en ganska ädelvärd personlighet, lidande och beklagansvärd i all sin glans, och ej behöfvende de goda, intagande egenskaper, hon verkligen eger, för att bland kungens devuerade omgifning, just genom sin ställning, utgöra ett föremål för vördnad och hyllning: samt flera andra personer, som icke sakna interesse. Särskildt må nämnas målarinnan mamsell Pasch, som värdigt representerar både konsten och konstnären, samt, genom sammanställning med den heroiska fänriken von Drachenmilch, synnerligen bidrager att, under en rätt humoristiskt hållen dialog, blotta och i dagen ställa den något enfaldige och okunnige, men trohjertade och på sitt sätt ridderlige tyskens komiska karaktär. Dessutom gör man bekantskap med källarmästaren på "Solen", en egennyttig skälm, som är i maskopi med ett band andra skälmar, falske myntare, genom beröringen med hvilka en viss betydande person, och till och med den högsta personligheten, åtminstone att sluta af förf:s ej tvetydiga vinkar, komprometteras. Med dessa falska myntare, bland hvilka värden på "rikadalershuset"

synnerligast framstår, äfven såsom gömmare och användare af tjufgods, sluter sig ett band af verkliga tjufvar och röfvare, som bland sig äfven räknar qvinnor, ett slags fantastiska vidunder, och hela detta sällskap hvimlar i de bizarraste grupper under sällsamt gemena tilltag. Läsaren får till och med öfvervara en mordbrand och ett mord, hvarigenom den ene af grefvarne Thott (Åke), efter en både löjlig och ömklig medfart, slutar sina öden. Allt detta passerar inom några få dagar. Scenen är för det mesta i Stockholm, samt dess närmare och fjermare omgifningar; sednaste uppträdena, med sjelfva upplösningen, försiggå på Ekolsund.

Huru omdömet utfallit öfver detta den frejdade författarens, om vi ej misstaga oss, sednaste vittra arbete, känner enhvar, som läst de allmänna Bladen. Hvari granskarnes klander bestått, är då äfven i minnet.

Hvad kritiken öfver vittra arbeten i allmänhet beträffar, torde något hvar hafva anmärkt, att, om också granskarne understundom blifva ense i sitt omdöme om arbetet i det hela, så uppstår dock nästan alltid den största skiljaktighet i bedömandet af de särskilda partierne, deri hvar och en tycker sig finna ett fält för nagelfarande klander, dervid subjektiviteten spelar en afgörande rol. Derföre är ock denna kritik mera osäker och sväfvande, på samma gång som den är jemförelsevis mindre nödig och mindre intressant, och måste vara både-deras, så vida idéen mindre framträder i den särskilda detaljen än uti det hela, och derigenom mindre strängt lagstiftar för den diktandes fantasi. Vi ämne derföre ej särdeles fästa oss vid denna romans detaljer, utan nämne endast i förbigående, att partier förekomma, dem vi finna besynnerliga, bizarra, stundom vidunderliga, men att detta gäller blott några få bland dem.

Vi vilja nu kasta en hastig blick på arbetet i dess helhet; tid och utrymme medgifva ej en grundligare betraktelse.

Den genialiske och originelle författaren har i denna roman, om man så vill, försökt sig i ett nytt slag af romandiktning. Det är novellen i egentlig mening, som här växt ut öfver sina hittills markerade gränser, och kringflutit till vidden och formen af roman. Ty att betrakta arbetet såsom novell, till dess ursprungliga anläggning och karaktär, dertill föranledas vi så väl af den korta tid af några få dagar, inom hvilken händelsen försiggår, som af den högst enskilda familjehändelse, som utgör berättelsens egentliga kärna. Nu medförer naturligtvis tidens starka begränsning och händelsens enskildhet den följd, att dels ingen egentlig inveckling af sakerna, eller utveckling af gradvis skeende förändringar

och omkastningar i de handlande personernas känslor, passioner, syften kan ega rum, dels att ett allmännare menskligt interesse, hvars väckelse och tillfredsställelse är romanens egentliga syfte, härstädes ej rätt kommer i fråga. Allt detta har haft till följd, att man, tvärt emot hvad fallet är med vår författares tilläfventyrs samtliga öfriga romaner, finner denna nog lång. Ämnet är förträffligt för en novell, men allt för enskildt och begränsadt, för att genom så många häften rätt lifligt underhålla läsarens deltagande. Detaljerna må i en roman vara aldrig så goda, så förslå de icke i och för sig att göra romanen god. Den verkliga romanläsaren låter detaljerne låna sitt hufvudsakliga interesse från berättelsens hufvudtanke, den de aldrig förlora ur sigte, och under hvilken de underordna allt öfrigt. Har nu denna hufvudtanke ej tillräcklig betydelse och vigt, så förlora för honom detaljerne betydligt i värde.

Hvad slutligen dessa detaljer vidkommer, innefatta åtskilliga af dem utvecklingen af tillställningar och tilldragelser, som genom sin art icke kunna, åtminstone ej länge, underhålla läsarens deltagande. Andra äro förträffliga, och man igenkänner i dem författarens finger.

Flera karaktärsteckningar äro märkliga. Kung Fredrik är denne fryntlige, godmodige enskilde man, som vill i all tefnad och beskedlighet göra sig glada dagar på thronen, viljande "sig sjelf väl och ingen illa." Bröderne Thott, kanske med undantag af Clas, äro äkta typer af detta lata slag af menniskor, med brist på kraft och vilja i högre mening, hvilka syfta att på börderätt, slägtförhållanden och relationer bygga sin existens och sin fortkomst. Fänrik von Drachenmilch är en sannskyldig spegelbild af en vasall från medeltiden, man kunde kalla honom den siste vasallen: okunnig och i denna okunnighet ogement sjelfbelåten, om ej just till följe af okunnigheten, samt af fördomen till fördomar uppfostrad, men trohjertad och tapper, om också hans mod, till följe af råhet och slöhet, har ungefär samma moraliska skattbarhet som björnens och vargens. Flera andra personers karaktärsteckningar förtjena ock uppmärksamhet, äfvensom och ej minst teckningen af tidens och dåvarande hofvets seder.

Denna roman har mycket, som gör den läsvärd; men vi tro ej, att någon sätter den i jemnbredd med sådana arbeten af författaren, som romanerna Gabriele Mimanzo, Amalia Hillner m. fl. Snillena, isynnerhet de vittra, hafva inom sig sjelfva en farlig frestare och förledare i den instinktartade visshéten att allt, som flyter ur deras penna, måste blifva mera eller mindre interessant och läsvärdt. De misstaga sig ej

härpå, men förlora understundom för tillfället mästerskapet. Äfven vår författare tyckes i denna roman här och der hafva haft för stor undfallenhet för stundens lekande ingifvelser. Också hafva både vännerne af hans roman-författarskap och dess vedersakare fästat synnerlig uppmärksamhet vid detta hans sednaste arbete i detta slag, och tyckt sig deri ertappa ett sjunkande. Vi tro att härmed icke är så farligt, ehuru vi, såsom det visar sig af hvad vi här sagt, ej velat neka, att flera af de klandrande anmärkningarne ej synas oss ogrundade.

Har romanen de fel, vi uppgifvit, och, än mera, har den äfven de fel, andra velat påbörda den, så är detta för författaren sjelf och hans rykte mindre farligt, ty denna roman blir väl, såsom vi lifligt hoppas, ej hans sista arbete inom ifrågavarande konstart. Men det är mera farligt ur en annan synpunkt. Förf. tillhör de högst få, som genom arten och vidden af sitt snille och sitt skriftställeri är en väckelse och föresyn för många andra. Man kunde ana detta från början, det visar sig nu alltmera synbart, och det skall framdeles allmännare erkännas. Det kan intéressera enhvar att erfara, att vår författare bland våra vittra talanger ej blott gifvit en allmännare väckelse, utan äfven utöfvat ett mera speciellt inflytande. Man vore af vissa tecken benägen att sluta, att han eger några gifna lärjungar, att han är eller blir stiftare af en egen vitter skola. Om så är, så äro ock hans pligter stora, skyldigheten till samvetsgrann besinning i författarskap stor. Då man vet, hvad lärjungar i allmänhet kunna tillegna sig genom ett uppmärksamt öga på mästaren, nämligen icke hans snille, men hans riktning, gång, takt och rörelser, så är det maktpåliggande, att han ej under sitt ledande någongång råkar att missleda. —dt.

[14] Original-bibliothek i den sköna litteraturen af utmärkta författare och författarinnor inom fäderneslandet. Tredje årgången. Häftena 25—28. Lydia af utgifvaren till "här och der bland Skandinaver och Tyskar." (Pris: 13 sk. 4 rst b:ko för hvarje häfte).

Författaren gör redan i sitt företal en dyster antydning om sin romans utgångspunkt. "En enda mans syndiga begär", säger han, "afkunnar en annans dödsdom; gör en stackars qvinna till en slags på en gång barnamörderska och sjelfmörderska; förgiftar tvänne familjers hela tillvaro och sträcker, ännu långt bort i tiden, sin förbannelse öfver oarelsen, som

icke ana; från hvilket håll det onda kommer, — och denna man går ändock sin bana bedrad och berömd framåt."

Derföre att scenen blifvit förlagd i Sverige och i vår tid "hade", säger förf., "den oundvikliga följd uppkommit, att de handlande personerna måst tagas ur korporationer, som verkligen finnas." I anledning af denna omständighet reserverar sig författaren på förhand mot den möjliga insinuationen, att verkliga personer blifvit utpekade. Författarens personer hafva blifvit "fostrade endast inom författarens egen inbillning."

Vidare försäkrar förf., att han icke afsett att skrifva en "tendens-roman." "Har uti densamma (romanen) insmugit sig tendens, så ligger detta mera i tingens eget väsende, än i författarens mening." "Liksom en man", säger han näst förut, "hvilken från sitt fenster ser hvimlet utanför på gatan och tar till penseln, så har förf. med pennan kastat fram en bild af lifvet." Härmed må nu vara huru som helst, så har författaren åtminstone motsagt sig sjelf, när han i slutet af företalet yttrar: "vill man åter medgifva, att hvarje roman är tendens-roman, emedan den måste tendera till något (?!); att sjelfva Sir Walter skrifvit tendens-romaner, emedan hans verk sträfva att gifva de yttre förhållanden, som i hvarje tidehvarf omskifta en färgblandning af den inre verld, som i evighet förblifver densamma — då vill förf. icke heller neka, att han varit vittne till de öfver all beskrifning fruktansvärda frestelser, för hvilka qvinnan af folket är utsatt; att han sett de rysliga lidanden, som blifva följden om hon ej emotstår, hvad som öfverstiger mensklig kraft, att stå emot, och att detta hos honom skapat den öfvertygelsen, att antingen våra ungmän af högre och lägre stånd måste ändra sina seder eller samhället sina lagar." Läsaren så väl som ref. måste finna, att hela denna tirad icke är rätt klart tänkt eller rätt sammanhängande.

"I sådan afsigt har jag försökt att tala till öfvertygelsen; till hjertats samvete, och det är med en smärta, bittrare än jag förmår uttala, jag djupt känner, att min röst och mångens, ännu länge skall förklinga som en ropandes röst i öknen."

Berättelsens grunddrag äro desse. Strax i början, der karaktären af kasern-lifvet och "torgvakten" i Stockholm skildras, får läsaren göra bekantskap med tvenne halfsyskon, tillhörande de lägsta samhällsklasserna, af hvilka halfsysken den ene, brodern, som sedermera befinnes vara naturlig son af en baron, genom skymflig och tyrannisk behandling likasom tvingas till ett subordinationsbrott mot vakthafvande officeren, som efteråt befinnes vara den för brott lifdömda och sedermera också arkebuserade gardistens halfbror, hvilken visser-

ligen efteråt, men för sent, vid upptäckten af slägtförhållandet, ångrar sin råhet och vildhet. Den andra åter, systern, har blifvit offer för en mans ur borgareståndet förförelse, sitter i armod och elände med ett litet barn, frukten af den irråkade förvillelsen; och när nu brodern, hennes enda stöd, blifvit från henne bortryckt till följe af förbrytelse, bestraffad enligt en barbarisk lagstiftning, öfverlemnar hon sig åt förtviflan och hämndbegär, och, med sitt lilla barn begifvande sig till broderns graf, utgjuter hon sin nästan vanvettiga sorg i ord, som äro deremot svarande. "Här är min kyrka, här är mitt altare, ty härunder hvilar min Gud. Ja, jag fick ej dyrka dig i lifvet, men i döden skall zigenerskans dotter tillbedja dig. — Men jag kan ej blott tillbedja, jag kan hata och förbanna. Genom en af de blekas herremän, har jag mistat ära, lugn, samvetsro — allt, som åt mitt lif gaf värde. Genom en af de hvitas herremän har han dernere blifvit skamligt mördad för det han ej gjort annat än försvarat sig. Jag förbannar dessa herremän! Må den föda, som närer dem; den dryck, som svalkar dem; den luft, de andas, blifva eld, som förbränner, gift, som förtär dem." Derefter med sina tankar vänd till barnet, som hon lagt på grafven, "altaret", säger hon: ... "här på detta altare, min gud, viger jag detta barn till hatets och hämndens och förbannelsens redskap uti din hand, att krossa dina bödlar i deras barn och efterkommande."

"När den sköna qvinnan", säger förf., vände åter med det lilla barnet — buro de båda döden inom sig."

Emellertid hade Kristin — så hette den sköna qvinnan — fått ammtjenst hos grefvinnan Wittenberg, som hade en dotter af samma ålder, som den förras barn. Med familjen Wittenberg har hufvudhändelsen ett mycket nära sammanhang, såsom det slutligen visar sig. Episodiskt låter oss förf. kasta en blick på 1840 års riksdag, från hvilken några scener målas, och några liberaler af sämsta arten uppträda, eller snarare inga liberaler, utan egoistiska skälmar, som under liberalismens täckmantel ville ockra på en statskupp. Derjemte låter förf. de talande göra anspelningar på adelsståndets nödvändighet såsom förmur för konungavälde mot borgarväsendets republikanska anfall, samt antydningar, att i republiken penningen är enda värdemätaren. Men skildringen af riksdagen har haft för ändamål, att göra oss bekanta med romanens dämon, en gemen hof, en brukspatron Pärson. Just densamme är den stackars Kristins förförare. Såsom motstycke till Pärson lärer man känna en grefve Erik Torstensen, styckets gode genius, och utrustad med alla inre och yttre fullkomligheter. Sedermera också patronens syster, ett vackert,

snillrikt och intrigant fruntimmer, som gifter sig med en rik, lätt pantoffled, men genom sin fiffighet snart till statsråd uppstigande adelsman — detta allt för att ega en man — men förstår derjemte att tjusa och inleda Erik T. i en brottslig kärlekshandel. . . . .

Flera år derefter återfinna vi baron von O — den arkebuserade gardistens halfbroder — "vid Ringsjöns strand", på sin egendom, nu mera såsom père de famille, med en hustru och en enda dotter, och egande i sitt hus — Lydia, sigenerskans dotter, sin förmodade slägtinge. Lydia är bestämd att till någon del blifva baronens arftagerska och omhuldas af honom med faderlig ömhet, under det hon lider genom de båda Sabinorna, mor och dotter, allt slags förföljelse och smälek; tills hon ändtligen, efter baronens plötsliga frånfälle genom en olyckshändelse, på en gång går förlustig arfslotten och nödgas fly ur huset. Sedan igenfinna vi den unga damen i Stockholm, undangömd bland kojorna på en af malmarna, och födande sig med klädessöm. Af en händelse bildas bekantskap mellan henne och gref Erik Torstenson, som lyckas rädda henne ur några gemena liderlingars händer. Bekantskapen fortsättes och föranleder, att grefven, som upptäcker flickans ovanliga egenskaper och utmärkta bildning, begär hennes hand. Hon är dock nog högsinnad att afslå det hedrande anbudet, på grund deraf att hon var — oäkta, och derigenom skulle, såsom grefvens maka, sätta en fläck på familjens ärofulla namn.

Men den sköna statsrådinnan märker snart att hon förlorat Erik, och upptäcker rivalens namn och vistelse. Hon underlåter ej att väcka broderns, brukspatronens uppmärksamhet på denna flicka, den hon visste derigenom blifva ett offer för hans våldsamma lidelse. Pärson uppsöker flickan, hans sinnen rusas af dess retande skönhet; och sedan ett falskt frieri ingenting uträttat, ej heller ett misslyckadt försök till enlevering, brukar han våld; och först i den yttersta nöd, då, efter den grymmaste misshandling hennes motståndskrafter blifvit uttömda, räddas hon, åtminstone från vanäran, genom en lycklig slump.

Vi föras nu tillbaka till Wittenbergska palatset. Grefvinnan, som förlorat sin dotter, hvilken utgjort hennes allt, har vant sig att fästa en nästan religiös dyrkan vid den dödas minne, och plägar besöka dess i Riddarholmskyrkan förvarade stoft. Vid ett sådant besök föll ur den af en händelse rubbade kistan ett papper, som upptäckte en vigtig hemlighet. Det var ej grefvinnans barn, som hade dött, utan — Kristins eget. Lydia var således en fröken Wittenberg. . . . . .

Läsaren föreställe sig mötet mellan mor och dotter, hvilken misshandlad, sönderslagen, döende återföres efter så många skiljemessor till Wittenbergska palatset. Hon hinner endast säga det sista farväl åt den ömma modern och sitt hjertas älskling, gref Erik Torstenson.

Så gick Kristinas hämnd i fullbordan, ehuru på ett annat, ännu hemskare sätt, än hon första gången svor, på brodernas grafplats.

Läsaren finner, att om berättelsens hufvudtanke just icke är ny, planen likväl är ganska bra utstakad. Framställningen har samma ledighet och lif, som det arbete, förf. benämnt "Här och der bland Tyskar och Skandinaver." Förf. har både vitter och historisk beläsenhet och har tänkt i många ämnen. Hvad han skrifver, är lättläst, och mer eller mindre intressant. Han är, hvad man kallar, en god talang. Han har också, isynnerhet inom salongslifvet, en icke vanlig iakttagelseförmåga, ehuru kanhända en jemnförelsevis mera liflig än säker uppfattning. I sina målningar använder han hjerta och starka färger, men han målar understundom för mycket; han är ej sällan alltför vidlyftig och kringsväfvande, isynnerhet i detaljbeskrifningar, i hvilka han icke besitter den naiveté och humor, som dertill erfordras och som egas t. ex. af författaren till "Hjertklappningen på Dalvik." Förf. målar stundom scener, hvari händelser förekomma, som genom sin natur och anläggning synas egnade att röra och skaka; men dessa sakna sanningens innerlighet, och röra ej hjertligt. I dessa skildringar finnes en viss pathos, men icke sann känslostyrka. Förf. må nu sjelf hafva varit djupt gripen af sina tankar och föreställningar — man har ej rätt att tvifla derpå — men han kan dock icke meddela samma sinnesstämning åt läsaren. Han har mera esprit än gemüth, om vi få bruka konsttermer, som ganska väl uttrycka skiljaktigheten af de begrepp, de beteckna.

Karaktärsteckningarne kan man i allmänhet ej anse särdeles lyckliga. Öfverdrift och brist på sanning yppar sig här och der. Brukspatron Pärson är ej blott en skälm, utan en bof, nog oförskämd att icke ens bemantla sina nedriga syften rörande stat och samhälle. Hans förhållande till Lydia synes ock vara exempellöst; åtminstone är hans bild ej målad från fönstret ur "hvimlet utanför på gatan", ty finnes en sådan bof, måtte han åtminstone vara en Phoenix i sitt slag. De båda Sabinorna äro också karrikerade qvinnoexemplar, eller också nog sällsamma undantag. Deremot torde den sköna Augusta vara fullkomligt sann, och hennes verkliga motstycken ej så ovanliga. Svårligen finnes en samling liberala riksdagsmän, som inom kotteriet tala så egoistiskt lågt, så oförbehållsamt,

så hämndgirigt; så utan mask eller skymt af hänsyftande att inbördes dölja egen lumpenhet eller elakhet, som Pårson och Konsorter.

I konststycken får man icke eftersöka praktiska tendenser, och här så mycket mindre, som förf. sagt sig ingen tendens hafva afsett. Eljest skulle man kunna tycka, att uti ifrågavarande stycket, med liberalitet i detaljer, en illiberal anda på det hela uppenbarar sig. Man kunde ock finna eget, att det dåliga i stycket representeras af ett borgerligt element, nämligen synnerligast Pårson och hans syster; samt det goda af ett adligt, nämligen Erik Torstensson och Lydia, egentligen en fröken Wittenberg, samt gardisten Konrad, enkannerligen en oäkta son af en adelsman. Invändas kunde, att i denna baron von O. just icke mycket adligt finnes, men deremot kan, i författarens anda, anmärkas, att han också var af en ganska ung adel, först uppkommen med en "penninggömsler" borgersman under frihetstiden. —dt.

[15] Emilie Högqvists Minnesvård. Stockholm 1847. P. A. Norstedt & Söner, K. Boktryckare. (Pris: 1 Rdr b:ko).

Boken synes ämnad att, såsom en minnesvård af den talangfulla konstnärinnan och älskliga qvinnan, utgöra en skänk åt hennes personliga och den theatraliska konstens vänner. Den börjas med en enkel och vacker "Minnesteckning", utförd af M—n. Derpå följa verser af Hr Sätherberg, som blifvit skrifna efter en representation, deri konstnärinnan i sin rol uppträdde på ett tjusande sätt. Sedan finna vi en förteckning öfver alla de roler, i hvilka hon uppträdt, hvilka äro ganska många, och flera af dem så betydande och svåra, att de fullt ut pröfvat äfven den högsta talang. Äfven anföres ett af Geijer öfver Mamsell Högqvist midt under hennes stigande i konstens fält, ganska fördelaktigt omdöme. Derefter upptagas några rätt vackra verser af Nicander till Emilie Högqvist, en poetisk utgjutelse efter representationen af orleanska Jungfrun. Sedermera kommer ett aftryck af ett bref, skrifvet af Torslow till Mamsell Högqvist efter en representation af Hamlet. Den ädle konstnären hembär deri sin och sin hustrus tacksägelse för den sanna njutning, de haft af hennes spel i fjerde akten af nämnde tragedi, hvarefter han gör en erinring och anmärkning vid hennes spel i allmänhet och lägger henne på hjertat att icke förvillas af det föga kritiska smickrets röst, icke tro sig hafva uppnått konstens höjd, i hvilka varningar han tillika förstår gifva henne det finaste loford. Denna snillrika skrifvelse, ett litet mästerstycke till bref, vittnar om en högst

ovanlig känslans ädelhét och måste hafva varit för konstnärinnan högst smickrande. Detta bref är, i ref:s tycke, det bästa i boken. Nu följer det som upptager bokens större del, nämligen ett "utdrag af Emilie Högqvists dagbok." Dessa dagboks-anteckningar bevara minnet af de mer eller mindre vigtiga tilldragelser, dem konstnärinnan upplefvat under sin sednaste utländska resa genom åtskilliga länder och trakter af Europa, under hvilken resa hon hufvudsakligast skötte sin helsa, och dels för nöje, dels för undervisning uppfriskade sig af de theatraliska konstnjutningar, som i det högre bildade utlandet sig erbjuda. Dessa anteckningar innehålla hvarjehanda, äfven ett och annat vigtigt i anmärkningsväg rörande konsten; men det mesta kan endast hafva samma interesse som mången annan bildad, spirituell och ömsinnad qvinnas dagboks-anteckningar. Der dagboken slutar, vidtager en kort teckning af annan hand till fortsättning af berättelsen om hennes sednaste tid och sista stunder. Derpå följer det tal, som hölls af Magister Björklund inom Konstnärsgillet, der en gemensam minnesfest firades öfver Tegnér, Wickenberg och Emilie Högqvist. Talet inledes af en af Herr Jolin författad sång, och slutar med verser af talarens egen hand, hvarpå följer sista versen af slutsången, författad af Magister Knut Geijer.

I början af boken finnes en vignett, som föreställer Emilies grafvård i Turin, med "ett stenkors med namn, födelse- och dödsdag, samt en tårpil deröfver." Denna vignett är rätt vacker. På grafven vid dess ena ände befinnes en bänk, dervid, på marken vid barrieren, ses en liten halfrund sten, hvarpå läses "25", hvilken tjugufemma förmodligen utvisar, hvilken graf det är till nummerföljden. Det ligger något sorgligt och hemskt i denna tabellariska nummerföljdsbeteckning på den från vår svenska fosterjord så långt aflägsna grafplatsen!

— nl —

OLD DENMARK.

—

I.

Old Denmark is the noblest land,
    Aye freemen plant her shore;
Ne'er bent she yet to Conqu'ror's hand,
    Nor shall, for evermore.
        Sing hey, sing ho!
Sing the Woods and Isles of Denmark!

II.

The North-Sea wide and the Baltic's wave —
    How they clasp her round and round,
As to' each green strand and ocean-cave
    Her sea-sprung fame they sound!
        Sing hey, sing ho!
Sing the Woods and Isles of Denmark!

III.

When Thor and Oden rul'd the North,
    And Frey, — God frank and free —
Denmark her thousand Chiefs sent forth,
    And far lands bow'd the knee.
        Sing hey, sing ho!
Sing the Woods and Isles of Denmark!

IV.

Viking and Sea-King plough'd the deep,
    Their home the billowy blue,
And — where the Danish Ravens sweep
    Flies Danish Victory too!
        Sing hey, sing ho!
Sing the Woods and Isles of Denmark!

V.

But when the White Christ touch'd the breast
Of Denmark's gallant men, —
Straight Feud and Fury sink to rest,
And small flowr's bloom again.
Sing hey, sing ho!
Sing the Woods and Isles of Denmark!

VI.

Ages and Heroes glide away pins,
And Old Denmark's Sword hath slept;
But Death-Runes on the blade yet play,
Rust none hath o'er it crept.
Sing hey, sing ho!
Sing the Woods and Isles of Denmark!

VII.

German nor Cossack Denmark fears,
A handfull — firm she stands;
Still God and St. Knut shall guard her years,
Still Freedom bless her lands!
Sing hey, sing ho!
Sing the Woods and Isles of Denmark!

Stockholm, April 9, 1848.

GEORGE STEPHENS.

Notiser.

Upsala.

Akademiska Disputationer *Vårterminen 1847.*

Inom Theologiska Fakulteten.

Præs. Prof. Dokt. *A. E. Knös:*

De ratione formam sacrorum constituendi. Diss. Acad. P. I. (pagg. 1—16) Resp. Auct. Mag. *C. Th. Örtenblad*, Verml.

Præs. Mag. *C. Th. Örtenblad:*

Ejusd. Diss. P. II. p. (17—32) Resp. *B. D. Clenon*, Verml.

Inom Juridiska Fakulteten.

Præs. Prof. Dokt. *J. E. Boëthius:*

Om Skuldebref. Akad. Afhandling. Sidd. 1—18. Resp. Förf. *A. Philipsson*, Götheb.

Inom Medicinska Fakulteten.

Præs. Prof. Dr. *Isr. Hwasser:*

Om Exsudativ inflammation i hjernan hos barn. Akad. Afhandl. D. 3, 4, s. 17—32, Respp. *P. A. Levin*, Stockh., *C. J. F. Forssenius*, Vestg.

Præs. Prof. Dr. *C. H. Bergstrand:*

Chirurgiska Iakttagelser. Akad. Afhandl. D. 28, s. 341—356. Resp. *A. A. Lenström*, Gestr.

Några ord om Cataract och dess behandling. Akad. Afhandl. D. 1. s. 1—18. Resp. Förf. *P. L. Th. Thegerström*, Stockh.

Om Ganglier. Akad. Afhandl. s. 1—14. Resp. Förf. *H. W. Hülphers*, Verml.

Præs. Adj. Dr. *O. Glas:*

Tuberkler i Huden. Akad. Afhandl. s. 1—12. Resp. Förf. *O. F. Hallin*, Öst.

Præs. Dr. *A. F. Melander:*

Om hjernans commotion. Akad. Afhandl. D. 3, 4. s. 29—64. Respp. *F. Sandelin*, Verml., *C. E. A. d'Angotte*, Götheb.

Inom Filosofiska Fakulteten.

Præs. Prof. Mag. *C. J. Malmsten.*

In functiones symmetricas partiales quattuor quantitatum Disquisitio. P. I. p. 1—8. Resp. Auct. *J. N. Granlund*, Norrl.

Præs. Phil. Cand. *J. N. Granlund:*

Ejusd. Disqu. P. II—IV. p. 9—34. Respp. *A. R. Hasselhuhn*, *D. E. N. Nordlander*, *Z. Grape*, Norrl.

Præs. Mag. *H. Holmgren:*

Derivatarum n:ti ordinis functionum $f(e^{ax}\,\text{Cos}^{mx})$ et $f(e^{ax}\,\text{Sin}^{mx})$ Expositio. P. I, II. p. 1—20. Respp. *C. G. Metzén*, Östg., *J. A. H. Lundgren*, Sudm.

Præs. Mag. *C. F. I. Wahrenberg:*

Quæ a rege Carolo XI ad ducem Gottorpiensem restituendum intra annos 1679—1689 sint acta. Diss. Acad. P. I—VIII. p. 1—63. Respp. *P. J. Engström*, Gestr., *C. O. V. Berg*, Gestr., *J. Ångström*, Norrl., *O. E. Åhlström*, Sudm., *C. P. Almgren*, Gestr., *J. V. Broberg*, Holm., *A. M. Afzelius*, Vestm., *J. V. Moback*, Sudm.

Ett program af Prof. *P. D. A. Atterbom* vid Rektoratets nedläggande.

Höstterminen 1847.

Inom Theologiska Fakulteten.

Præs. Mag. Doc. *A. N. Sundberg:*

De schola quadam theologica Antiochena seculi tertii et quarti ab Alexandrina diversa. Disqu. Historica. P. I—III. p. 1—74. Respp. *C. E. A. Almén*, *J. W. Rhodin*, *M. Henriques*, Gothobb.

Inom Medicinska Fakulteten.

Præs. Prof. Dr. *C. H. Bergstrand:*

Chirurgiska Iakttagelser. Akad. Afhandl. D. 26. sidd. 357—372. Resp. *H. A. Fahlman*, Stockh.

Inom Filosofiska Fakulteten.

Præs. Prof. *E. Fries:*

Flora Gevaliensis seu enumeratio plantarum circa Gevaliam sponte crescentium. P. I. p. 1—18. Resp. Auct. *C. Hartman*, Gestr.

Præs. Prof. *W. F. Palmblad:*

Βιωνος του Σμυρναιου ειδυλλιον α. — Bions från Smyrna Första idyll. s. 1—8. Resp. Förf. *P. S. Th. Ingeström*, Östg.

Præs. Prof. *J. Sellén:*

Elegiæ III et IV P. Ovidii Nasonis libri I Tristium, suethice redditæ. p. 1—10. Resp. Auct. *O. J. Hultgren*, Smol.

Præs. Mag. Doc. *J. F. Hesse:*

Duo poëmata Motenabbii quæ cum commentario El-Vahidii e III. codd. mss. bibliothecæ R. Acad. Upsal. exscripta et versione notisque instructa. P. I—II. p. I—XII. et 1—46. Respp. *V. E. Schultz*, *C. J. J. Keyser*, Ostgg.

Præs. Doc. Mag. *J. A. Schagerström:*

Plantarum vascularium in regione Telgæ borealis sponte crescentium Synopsis. P. I—III. p. 1—40. Respp.: Auct. *J. E. Wahlström*, Upl., *C. Th. Hjerpe*, *A. P. Anderstedt*, Upll.

Præs. Mag. *Th. Linder:*

Carmina Suecana, latine refecta. P. II. p. 1—18. Resp. *J. E. Håkansson*, Norrl.

Schiller.

Litterär-biografisk skizz af M. S.

Det gifves inom litteraturens gebit, liksom inom samhället, vissa lagar, de der, om de ock ej kunna eller böra sammanfattas i en codex, ja! ej ens läras, ändock, så till sägandes, omedvetet lefva inom hvarje författares litterära medvetande, och leda honom att, då han utsänder sina ingifvelser, klädda i en viss, för menniskosinnet fattlig form, dervid alltid söka det Sanna och det Sköna. Lagar äro likväl alltid något sekundärt, i det de hämta sitt stöd, och ofta sitt ursprung, från föregående, häfdvunna bruk, de der stelnat till en viss, oböjlig form och således öfvergått till fast bestående lag. Desse bruk åter ega vanligen någon eller några auktoriteter, på hvilka de stödja sig; och ser man sig omkring efter sådana inom litteraturens samhälle, så finner man att lagarne bestämmas af det allmänna omdömet, eller rättare, genom den yttring deraf, som lefver i folkens högre, immateriella, andliga lif. En skald, som förstått att slå an den rätta strängen i sin samtids och sitt folks hjerta, han blir en dylik regulator för denna tids och detta folks själslif; och diktar han dertill så, att ej allenast samtid, utan äfven efterverld i honom ser det höga Snillet, som af intet låter sig beherrskas, samt i hans skapelser oupphinneliga mästerverk, — då blir han tillika en regulator, en lagstiftare inom litteraturens vidsträckta rike, utan afseende på tid och rum.

En sådan var Schiller, och derigenom tillhör han alla nationer. Schiller, liksom Shakspeare, äro mönster-auktorer, de der lysa som ledande stjernor på de många olika banor, som de särskilda folkens litteraturer beskrifva på Vitterhetens

himmel; ej allenast på den germaniska och britanniska litteraturens horisont, utan äfven lika mycket i Syd och i Nord, öfver hela Europa. Detta såsom skäl, hvarföre jag anser Schiller såsom en kosmopolit i litteraturens verld, den der har ett hem öfverallt, alltså äfven i vår litteratur. — Dock eger ej läsaren att här vänta någon litterär-historisk framställning till anvisande af den plats, denne europeiske skald intager inom litteraturen. Detta torde kunna anses såsom förut tillräckligen kändt och erkändt, och det må derföre tillåtas att här blott meddela några underrättelser om den store skaldens lif, och dertill i korthet ansluta några reflexioner öfver hans poetiska verksamhet, förnämligast såsom dramaturg.

Johan Christoph Friedrich von Schiller föddes den 10 November 1759 i Marbach, en liten Würtembergisk stad vid Neckar. Hans fader var Johan Caspar Schiller, som tjente såsom militär i sjuåriga kriget. Några drag från hans tidigaste ålder voro bevis på ömt hjerta, religiositet och sträng samvetsgrannhet. Sin första undervisning erhöll han af Pastor Moser i Lorch, en gränsby i Würtemberg, der hans föräldrar uppehöllo sig från 1765 till 1768. Sonen till denne andlige, som sedermera blef prest, var Schillers första ungdomsvän; och detta uppväckte sannolikt hos honom den böjelse, han alltsedan hyste för det presterliga ståndet. — År 1768 flyttade Schillerska familjen till Ludvigsburg, der den nioårige gossen för första gången såg en theater med all den glans, som hofvets prakt under Hertig Carls regering fordrade. Den verkan, detta på honom utöfvade, var mäktig: en ny verld öppnade sig för honom, till hvilken alla hans ungdomliga fantasispel nu hänfördes, och planer till sorgespel sysselsatte redan då hans sinne; men hans lust för det andliga ståndet förminskades likväl ej. Här kom han äfven i den så kallade latinska skolan, för att förbereda sig till theologiens studium. Då Schiller af Hertigen erhöll tillbudet att få inträde i den skola, han sjelf stiftat under namn af Carls-akademien, yttrade fadern frimodigt för Fursten sin afsigt vara att egna sonen åt ett stånd, hvartill han ingalunda i den nya skolan kunde förberedas. Hertigen blef ej deraf förolämpad, men åstundade, att ett annat studium måtte utväljas. Stor

förlägenhet uppstod nu inom Schillers famil, och honom sjelf kostade det ej ringa uppoffring, att afstå från sin böjelse; men slutligen bestämde han sig för den juridiska vägen, och upptogs år 1773 i det nya institutet. Äfven följande året, då lärjungarne skulle uppsätta sina tankar, vågade Schiller den bekännelse: att han skulle anse sig mycket lyckligare, om han finge tjena sitt fädernesland såsom andlig. Också tog han snart tillfället i akt att öfverge det juridiska studium, som ej egde något lockande för honom. Vid institutet hade nämligen en läroanstalt blifvit inrättad för blifvande läkare; Hertigen lemnade hvarje lärjunge fritt val att begagna denna inrättning, och Schiller följde uppmaningen. Vid denna skola var det, som hans tidigare dikter sågo ljuset.

Han studerade medicin med allvar, och för att uteslutande kunna egna detta studium två år, underlät han under denna tid allt poetiskt arbete. Vid denna tid skref han en afhandling med titel: *Philosophie der Physiologie*. Efter slutad kurs responderade han år 1780 för en annan afhandling: *Ueber den Zusammenhang der thierischen Natur des Menschen mit seiner geistigen.* Derpå följde snart en anställning som Regements-läkare, och samtida intyga, att han som praktisk läkare varit utmärkt af skicklighet och djerfhet, men ej i samma grad af lycka. — Dessa år, 1780 och 1781, voro bland de mest afgörande i hans lefnad; *Die Räuber* trycktes 1781, äfvensom flera smärre dikter, hvilka han, jemte några sina vänners produkter, utgaf under benämningen af en anthologi.

Tryckningen af "Röfvarbandet" måste Schiller ombesörja med egen omkostnad, emedan han ej kunde finna någon dertill benägen förläggare; derefter inlät han sig i skriftliga underhandlingar med Mannheimer-theatern, hvilka slutades till ömsesidig tillfredsställelse, och stycket uppfördes i Mannheim år 1782. — Under Schillers vistande i Stuttgart uppstodo i anledning af *Die Räuber* några obehagligheter för honom. Ett ställe i denna pjes, hvaraf Graubündten-boarne funno sig förolämpade, föranledde en klagan, och Hertigen förböd Schiller, att utgifva något annat än medicinska skrifter. Detta var för honom ett desto mera tryckande tvång, som den lycka, hvilken

följde på hans första tragedi, öppnade för honom lysande utsigter. Äfven hade han förenat sig med tvenne män, Professor Abel och Petersen i Stuttgart, om att utgifva en tidskrift under titel: *Würtembergisches Repertorium der Litteratur*, till hvars första nummer han lemnade några uppsatser, såsom: *Ueber das gegenwärtige deutsche Theater*, *Der Spatziergang unter den Linden*, *Eine grossmüthige Handlung aus der neuesten Geschichte* och åtskilliga recensioner, bland hvilka en mycket sträng och utförlig öfver "Röfvarbandet." Visserligen fanns det utvägar att utverka det ofvannämnda beslutets återkallande, men dertill kunde Schiller ej förmå sig. Sedan han af denna och andra anledningar aflägsnat sig från Stuttgart, lefde han en tid i Bauerbach på ett gods, tillhörigt en fru von Wollzogen; och der fulländade han *Die Verschwörung des Fiesko* och *Kabale und Liebe*.

I Mannheim, dit han i slutet af 1783 begaf sig, sysselsatte han sig med dramatiska utkast, bland hvilka må nämnas Conradins af Schwaben historia och en fortsättning af *Die Räuber*, som skulle innefatta en upplösning af stridigheterna i den ton och stil, hvari detta sorgespel är hållet. Äfven uppstod då hos honom idéen att bearbeta Shakspeares Macbeth och Timon för tyska scenen. Men slutligen bestämde han sig för *Don Karlos*; och några scener deraf funnos redan i den periodiska skrift, som han 1784 begynte utgifva under benämningen: *Reinische Thalia*. År 1785 begaf han sig till Sachsen, och fulländade på sin vän Körners landtgods i Löschwitz sin Don Karlos, derjemte sysselsättande sig med historiska studier, hvilkas resultat, *Der Abfall der Niederlände*, likväl ej då blef fulländadt.

Här torde vi böra göra ett uppehåll med det rent biografiska för att anställa några betraktelser öfver de nämnda skådespelen: *Die Räuber*, *Fiesco*, *Don Carlos* och *Kabale und Liebe*. Jag har redan omnämnt de svårigheter, Schiller hade att bekämpa för utgifvandet och uppförandet af "*Die Räuber*"; pjesen utgafs emellertid, såsom sagdt, år 1780, och tvenne år derefter var redan en ny upplaga af nöden. I ett kort företal till denna nya upplaga, säger författaren sig här hafva sökt undvika de tvetydigheter, som stött "den finare delen af publikum." Men

vet också, att dylika stötestenar ej saknas i detta Schillers dramatiska författnings-arbete; och dessa utgöras ej blott af några gravamina mot sedlighetskänslans fordringar, utan äfven af uttryck och situationer, som rent af stöta det æsthetiska skönhetssinnet, ja! sjelfva menskligbetskänslan, om jag så får säga. Dessa brister uppvägas dock å andra sidan af det kraftiga språket och de kraftiga tankarne, hvilka här, såsom alltid hos Schiller, äro uttryck af en glödande frihetskänsla, af en varm nitälskan för menniskans obundna verksamhet, så inom förståndets som det yttre lifvets gebit. "*Die Räuber*" är en skapelse af den ännu råa ungdomskraften, som funnit sig stängd och intvingad inom olideliga skranker, — den vill ut, vill rasa, och den rusar ock ohämmadt fram, med fara att förstöra allt, äfven sig sjelf. — Samma glödande frihetskänsla andas ock i Schillers andra tragedi, *Fiesco*. Stormen är väl här något lugnad, dock ej tillräckligt för att låta författaren helt och hållet undvika de skär, mot hvilka han förut stött. Men frihetskänslan har här fått en mera koncentrerad, mera bestämd riktning till det politiska. Intet af Schillers stycken har en så afgjord republikansk lyftning som "*Fiesco oder: Die Verschwörung zu Genua.*" Då stycket år 1784 för första gången gafs i Mannheim, såg man vid de på gathörnen uppfästade theateraffischerna långa papperslappar, hvilka innehöllo en "*Erinnerung an das Publikum*" af författaren, som mot slutet af denna adress till allmänheten, angående styckets moral, säger: "Om hvar och en af oss här lärer att för fäderneslandets bästa kasta bort den krona, han sjelf är i stånd att vinna, så är Fieskos moral lifvets första lära." Hvilka gyllene ord för alla tider, och synnerligast för vår frihetskämpande tid!

Kabale und Liebe är, i afseende på dramatisk karakteristik, måhända det mästerligaste af Schillers mästerverk. Hur klart är ej känslan i sina båda motsatta stadier skildrad, i den passionerade, men dock betänksamt handlande Ferdinand å ena sidan, och å den andra i hans älskarinna, den lugnt, men innerligt älskande Louise, som underkastar sig allt för sin kärleks skull, en typ af den idealiska qvinnan, som älskar och lider. Men att den med hjerta och förstånd reflekterande

Schiller uppfattat qvinnans värde och betydelse högre än [illegible], derom vittnar ej allenast det sätt, hvarpå han låter qvinnofigurerna i sina historiska dramer framstå, — utan ännu mer hans smärre poemer, i hvilka han så mångfaldigt besjungit *"die Würde der Frauen"* och *"die Macht des Weibes."* Den väl genomtänkta karaktäristiken i *Kabale und Liebe* visar sig vidare hos Miller, hos skurken Warm, hos Presidenten och slutligen i Hofmarskalkens von Kalb person, en bild af den tidens narraktiga hofseder. Äfven i öfrigt är detta stycke fullkomligt theatraliskt, det innehåller sanna effekter, scener, som gripa läsaren och åskådaren genom de mäktiga tankar, som här uttala sig i kraftiga ord och kraftig handling. Exempelvis vill jag här allenast erinra om slutet af andra akten, då Ferdinand afväpnar den stränge fadern blott genom att hviska honom det hot i örat, att han kunde i residensstaden berätta, hur man blir President; vidare scenen i tredje akten mellan Warm och Louise, der Worm tvingar henne att skrifva brefvet till von Kalb, samt slutligen den skakande slutkatastrofen. Här har således stormen i skaldens bröst gifvit vika för det sannt konstnärliga lugnet, och detta ännu mera i sorgespelet *Don Carlos*, ett verk af hög æsthetisk skönhet, af verklig, dramatiskt utvecklad karaktäristik, och af en hög, æsthetiskt utbildad smak. Felet i detta stycke är deremot den djupt spekulativa anda, som genomgår dialogen och liksom tynger den dramatiska handlingen, som vill löpa fram fritt och lätt. Denna öfvervägande håg för filosofiskt räsonnerande, om det ock tillfredsställer den mera djupt bildade läsaren, gör dock sjelfva kompositionen något oklar och derigenom äfven stycket ej rätt theatraliskt. Detta har Schiller ock sjelf erkänt, i en uppsats uti tidskriften Thalia, den han rent af säger: *"Don Carlos kann kein Theaterstück werden."* Det är äfven i denna artikel, som författaren så karaktäristiskt kallar skådespelet för ett *"Familiengemälde aus einem königlichen Hause."*

Vi återvända nu till Schillers lif.

Under de två år, som han uppehöll sig hos sin vän Körner, uppträdde i Frankrike Cagliostro, och väckte mycket uppseende; bland de historier, som berättades om denna be-

synnerlige man, fann Schiller mycket användbart för en roman; och deraf föddes hos honom idéen till *Der Geisterseher.* För detta arbete låg bestämdt ingen sann berättelse till grund, utan Schiller ville blott försöka sin förmåga i denna genre. År 1787 begaf han sig till Weimar. Goethe var vid denna tid i Italien, men Wieland och Herder emottogo honom med mycken välvilja. Han slöt sig förnämligast till Herder, likväl utöfvade den faderliga tillgifvenhet, hvarmed Wieland bemötte honom, en mäktigare verkan på hans veka sinne. Han skref om denne sednare till en vän: *"Wir werden schöne Stunden haben. Wieland ist jung, wenn er liebt."* Först 1789 gjorde han i Rudolphstadt Goethes bekantskap, genom hvilkens bemedling han blef historie professor i Jena.

Början af hans lärareembete var högst lysande; öfver 400 åhörare skyndade till hans föreläsningar. Under samma tid utgåfvos Memoirer, till hvilka han författade inledningar, äfvenså fortsattes tidskriften Thalia; och han blef på detta sätt försäkrad om tillräcklig inkomst. Derjemte egde han tid öfrig till recensioner för allmänna Litteraturtidningen, till hvilken han alltsedan 1787 lemnade bidrag. Bokhandlaren Göschen hade uppfordrat honom till författande af en historia öfver trettioåra-kriget; och äfven ett annat arbete var påtänkt för de följande åren, nemligen: *Deutscher Plutarch.* Äfven bidrog Hertigen af Sachsen-Weimar med mycken beredvillighet att förskaffa Schiller en säker inkomst. Den utmärkta välvilja, hvarmed äfven andra högt uppsatte män bemötte honom, öppnade för honom lysande utsigter. Han tycktes nu ej behöfva mer för grundandet af sin husliga lycka; ty hans hjerta hade redan valt, och i Februari 1790 förenades han med Fröken von Lengefeld.

Men detta lyckliga tillstånd stördes snart af ett hårdt slag. En häftig bröstsjukdom öfverföll Schiller 1791, i början af året, och förstörde hans kroppskonstitution för hela hans återstående lefnad. Flere recidiver gåfvo hans omgifning det värsta att frukta: han måste på det nogaste skonas; offentliga föreläsningar, äfvensom alla andra ansträngande arbeten, förbjödos honom. Allt kom derpå an, att han försattes i en sorgfri ställning, och dertill fattades i Tyskland

hvarken vilja eller förmåga; men innan en förening för detta ändamål kom till stånd, inträffade oförmodadt understöd från Danmark. Då varande Arfprinsen af Holstein-Augustenburg och Grefven von Schimmelmann erbjödo honom ett årligt underhåll af 3000 Thaler under tre år, utan något vilkor, och blott till hans återställande; och detta skedde med en delikatess, hvilken, efter hvad Schiller sjelf skrifver, ännu mer rörde honom än sjelfva anbudet. — Att hans helsa skulle blifva fullkomligt återställd, kunde man ej hoppas; men hans själs styrka, då den kände sig fri från tvånget af yttre förhållanden, segrade öfver hans kropps svaghet. Smärre sjukdomsfall glömde han snart, när ett inspireradt arbete eller ett allvarligt studium sysselsatte honom; och han var ofta hela åren fri från häftigare anfall. Ännu hade han herrliga dagar att upplefva; han njöt dem äfven med frisk själ; och frukterna af denna hans själsstämning skördade hans nation och hela Europa i hans förträffligaste verk.

Genom det umgänge med de i Jena varande lärde, hvari Schiller under de första åren af sin vistelse derstädes råkade, gjordes han uppmärksam på Kants Filosofi, åt hvars studium han äfven egnade sig. Hvad han företrädesvis studerade, var kritiken öfver omdömesförmågan; och detta förde honom på filosofiska forskningar, hvilkas resultater han framställde i afhandlingen *Ueber Anmuth und Würde*, i åtskilliga uppsatser uti Thalia, och hufvudsakligen sednare i brefven *Ueber die ästhetische Erziehung des Menschen.*

Under åren 1790—94 författades ingen originaldikt, utan äro öfversättningarne från Virgilius det enda arbete, som tillhörer denna tidpunkt. Emellertid fattades ej planer till blifvande poetiska arbeten. Isynnerhet gaf honom det trettioåra-krigets historia, som han, såsom nämndt är, från 1791 bearbetade för Göschens historiska almanach, ämne för poetisk verksamhet. Någon tid sysselsatte honom tanken att välja Gustaf Adolf till hjelte i ett epos, såsom man ser ur ett bref, hvari han bland annat skrifver: "*Unter allen historischen Stoffen, wo sich poetisches Interesse mit nationellem und politischem noch am meisten gattet, steht Gustav Adolph oben an.*"

Hån företog 1793 en resa till Schwaben, och uppehöll sig från Augusti detta år till Maj följande året dels i Heilbronn, dels i Ludwigsburg; och fröjdade sig öfver återseendet af sina föräldrar, syskon och ungdomsvänner. Från Heilbronn skref han till Hertigen af Würtemberg, mot hvilken han förbrutit sig genom sitt aflägsnande från Stuttgart. Han fick indet svar, men väl den underrättelse, att Hertigen offentligen yttrat, att Schiller skulle komma till Stuttgart och erhålla hans förlåtelse. Detta bestämde Schiller att fortsätta sin resa; och hån fann sedermera, att han icke vågat något dervid. Schiller återvände till Jena med den längesedan fattade och mognade plan, att förena Tysklands förnämste författare till en tidskrift, som skulle öfverträffa allt, som någonsin funnits af detta slag. Han hade för detta företag redan funnit en förläggare, och utgifvandet af *Die Horen* begyntes. Thalia hade redan upphört med 1793 års årgång.

Sedan Schiller någon tid sysselsatt sig med författandet af sina Ballader och andra smärre dikter, begynte han åter sina dramatiska arbeten och fortsatte sedermera några år oafbrutet dermed. *Wallenstein* blef fullbordad 1798, *Maria Stuart* 1800, *Die Jungfrau von Orleans* 1801, *Die Braut von Messina* 1803 och *Wilhelm Tell* 1804.

Låtom oss åter kasta en blick tillbaka öfver denna nya serie af herrliga Schillerska skådespel, som hafva det gemensamt, att de alla äro byggda på historisk grund. Dessa historiska skådespel hafva vi äfvenledes att tacka för åtskilliga verk och uppsatser, i hvilka Schiller nedlade frukterna af sina historiska förstudier till åtskilliga dramer, bland hvilka de förut nämnda "*Dreissigjährige Krieg*" och "*Abfall der Niederlande*" äro de största arbetena. Om man redan i dessa afhandlingar, — som allenast genom sitt poetiska och rhetoriska språk utgöra en hänförande lektyr, — rätt ofta saknar forskarens grundlighet och ett troget studium af källorna; så måste detta ännu mera bli fallet med de historiskt-dramatiska verken, der fantasien eger och måste ega ett vida friare spelrum.

Jag har sett en kritiker benämna *Wallenstein* den största dramatiska dikt, som Europas litteratur sedan Shakspeares tid haft att framvisa, — och detta med allt skäl. Denna trilogi,

— *Wallensteins Lager*, *Die beiden Piccolomini* och *Wallensteins Tod*, — är, synnerligast den sistnämnda af de tre, en den högsta förening af skön och djup idealitet med den mest glänsande och klara realitet: det är en hel verld af reflexion och känsla, belyst af de herrligaste strålar från poesiens glödande sol. Såsom något egendomligt till ton och komposition står *Wallensteins Lager* ensamt bland Schillers verk; och ehuru denna del af det tredubbla dramat är helt kort och nästan blott att anse som en prolog, visar sig dock af Schillers egna bref, att han lagt sig ganska mycket vinn om "Lägret." — I *Maria Stuart* se vi Schillers uppfattning af Qvinnan och hennes förmåga att handla här i lifvet, hvarom jag redan förut ordat, framträda i den skönaste form, i det klaraste ljus, och tillika en djupt poetisk uppenbarelse af dramats rätt och pligt att vara den högre rättvisans tolk, i det författaren här uppträdt med det mest gripande försvar för den olyckliga Maria och en särdeles sträng anklagelse mot Elisabeths olagliga förfarande. Med hvilken uttrycksfull sanning är ej de båda drottningarnas förhållande till hvarandra skildradt uti den enda scen, i hvilken de ställas mot hvarandra, — mötet i Fotheringhay-parken, — och hvilka hälosamma lärdomar för menniskohjertat stå ej att hämta ur denna, så mästerligt utarbetade scen! Hvad som i Schillers "Maria Stuart" onekligen förtjenar att framhållas, är den skarpa karaktäristik, som är nedlagd i Burleighs och Leicesters karaktär, men hvilken vanligen förbises af så väl kritici som skådespelare: Burleigh är den fasta, orubbliga statsmannen, mot hvilken Leicesters vacklande gestalt står som direkt motsats. — I *Jungfruns af Orleans* person åter kunna vi ej söka någon egentlig karaktäristik, då den ädle skalden, som velat tillvinna hjeltefliekan all den ära och beundran, som tillkommer hennes uppträdande just från den romantiskt-poetiska sidan betraktadt, försatt hela hennes personlighet i en sfär, hvarest det jordiska försvinner, och ljudet allenast af englarnes körer förnimmes. Detta hufvudpersonens idealiserande har ej kunnat annat än lyfta hela stycket till en höjd, dit man gerna blickar upp för att lyfta sig öfver det sinnliga och förgängliga.

I *Wilhelm Tell* har skalden åter sänkt sin blick ned till jorden, till menskligheten och dess sträfvanden, och frihetsglöden har åter vaknat upp. Här har han, på den lokala och nationella grund, hvarpå han uppfört skådespelet, funnit en god och fruktbärande jordmån för sina frihetsidéer; och den store dramaturgen har vetat att deraf begagna sig. För att lifvas af denna frihetsifver, parad med och förädlad af en innerlig kärlek till hela menskligheten, behöfver man blott läsa andra aktens andra scen, då de modige Schweitzarne efterhand samla sig och samspråka om sitt lands angelägenheter. Och samma frihetsifver återfinner man äfven hos styckets älskarinna, Bertha, alltså det romantiskt-lyriska och det manligt-patriotiska elementet förenadt i ett; en sammangjutning, som ock genomgår Tells bekanta monolog i fjerde akten. — *Die Braut von Messina* slutligen är ett försök att sammansmälta den antika formen med den moderna; ett försök, som måhända ej fullt lyckats, ehuru här äfvenledes ställen af en hög, ovansklig skönhet förekomma, förnämligast uttrycken af moderlig ömhet och omsorg i Isabellas scener med sina söner, Don Manuel och Don Cæsar, och med sin dotter Beatrice, de båda brödernas brud.

Wilhelm Tell fulländades, såsom redan är nämndt, år 1804; och vi äro nu nära slutet af Schillers poetiskt verksamma lif. — Samma år skref Schiller, till firande af Ryska Storfurstinnans ankomst, som förmälte sig med Arfprinsen af Sachsen-Weimar, *Die Huldigung der Künste*; och oaktadt allt detta hade han dock tid öfrig att bearbeta Shakspeares *Macbeth* och Gozzis *Turandot* för tyska theatern. Sednare öfversatte han Racines *Phädra* och två fransyska komedier. Mellantiderna upptogos af flera dramatiska utkast, hvaraf en del påträffats bland hans efterlemnade papper.

Efter öfversättningen af Phädra hade han begynt ett nytt dramatiskt arbete, hvartill ämnet var den falske Demetrius i Ryssland. Under detta, just då hans själ kände sin kraft tilltaga, bortryckte honom döden. Ett häftigt anfall af hans vanliga bröstsjukdom slutade hans verksamma lif i Weimar den 9 Maj 1805.

Ingen var men än Schiller egnad att bli en folkskald i detta ords vidsträcktaste och skönaste betydelse, ty folkens högsta goda är friheten, — och den, hvilken, såsom han, ur sitt hjertas djup besjunger denna menniskoslägtets högsta idé, den talar sina medmenniskors språk och vinner deras hjertan. Också har väl ingen skald varit så älskad af alla, äfven af dem, som blott kände honom genom hans poetiska skapelser; ty Schillers verk framställa honom såsom en den renaste, själfullaste menniska. Schiller stod i detta afseende i samma förhållande till sina landsmän, som Franzén till sina, om ock den sednare mera intog genom en mild känsla, Schiller åter mera genom manlig kraft.

Ännu kunde visserligen mycket vara att tillägga, dels till närmare karaktäristik öfver Schillers poesi, hvaraf jag dock här förnämligast haft för afsigt att betrakta de dramatiska dikterna, dels speciellt rörande hans interessanta förhållande till sin samtida, den store Goethe; men detta kunde bli en liten afhandling för sig och skulle således vexa utöfver omfånget för denna uppsats. Hurudant emellertid detta förhållande mellan de tvenne store skalderne var eller åtminstone mot slutet af Schillers lefnad blef, ser man bäst af den sång, hvilken Goethe, såsom en Epilog till Schillers *Glocke*, skrifvit öfver sin, före honom bädangångne vän, och der han inspireradt sjunger:

"Es glühte seine Wange roth und röther
Von jener Jugend, die uns nie verfliegt,
Von jenem Muth, der früher oder später
Den Wiederstand der stumpfen Welt besiegt;
Von jenem Glauben, der sich, stets erhöh'ter,
Bald kühn hervordrängt, bald geduldig schmiegt,
Damit das Gute wirke, wachse, fromme!
Damit der Tag des Edeln endlich komme.

Und manche Geister, die mit ihm gerungen,
Sein gross Verdienst unwillig anerkannt,
Sie fühlen sich von seiner Kraft durchdrungen,
In seinem Kreise willig fest gebannt.

Zum Höchsten hat er sich empor geschwungen,
Mit allem, was wir schätzen, eng verwandt:
So feiert ihn! Dann was dem Mann das Leben
Nur halb ertheilt, soll ganz die Nachwelt geben."

I denna uppmaning till efterlefvande att älska och fira den nationelle, eller rättare den universelle Skalden, har Goethe uttalat profetiska ord.

Efterverlden har vetat innerligt uppskatta Schiller; vi älska hans verk och njuta af hans andes skapelser, och man skall ännu i många, många sekler göra det; ty ett sådant snilles verk äro verk af evigheten.

Öfversigt af den nyaste litteraturen.

—

[16] Tidskrift för Lärare och Uppfostrare, utgifven af *J. A. Dahlström, C. Ekendahl, G. R. Rabe, P. A. Siljeström, P. E. Svedbom, J. Söderlind.* Första årgången h. 1—6, Andra årg. h. 1—5. Stockholm 1846—1848.

Bland de många företeelser, hvilka vittna om ett inom de trenne sista decennierna nyväckt lif och interesse för det uppväxande slägtets ändamålsenliga uppfostran och bildning, räkne vi med skäl försöket att utgifva en särskild tidskrift för lärarevetenskapen. Detta förutsätter nämligen, att man begynt inse och erkänna, att äfven för uppfostrare och lärare gifves ett särskildt studium, en egen på theoretisk kunskap grundad och genom praktisk öfning vunnen erfarenhet och skicklighet. Det är icke längesedan en hvar, som förvärfvat sig den ringaste anstryckning af bildning, ansåg sig befogad att med obestridlig domsrätt afgöra, klandra eller gilla allt hvad som rörde detta ämne. För att undervisa behöfdes hvarken mognad ålder eller erfarenhet. Hade man blott i kunskaper, hvilka och hurudana som helst, något litet försprång framför sina lärjungar i de ämnen, i hvilka dessa skulle handledas, så var man en välbeställd privatlärare, och den filosofiska graden, eller i nödfall äfven blott student-examen, berättigade icke blott till inträde vid hvilket offentligt läroverk, som helst, utan gjorde äfven all vidare förkofran så i praktiskt som theoretiskt hänseende öfverflödig. Några i det närmaste utplånade minnen från lärarnes egen ungdom och skoltid tjenade såsom inledning på den nya banan, och några underrättelser af lärjungarne eller i bästa fall af företrädare och äldre kamrater, huru det förut tillgått, hjelpte den nykomne läraren att leta sig fram i det gamla spåret. Ville han afvika från detta, så lopp han fara att misstaga sig, att betala en dyrköpt lärospån och att slutligen, han måtte lyckas eller icke, uppbära missnöje af dem, som funno det beqvämligast att blifva vid det gamla. Många sådana och dylika villfarelser qvarstå ännu i verkligheten, men de bestridas med allt

större framgång inom tankens och litteraturens område, och skola således icke länge in praxi kunna försvaras och bibehållas. God vilja saknas ingenstädes. Måtte snarligen skolans angelägenheter så ordnas, att lärarne kunna arbeta, utan att tryckande omständigheter och fruktlösa ansträngningar qväfva det nyvaknade lifvet!

Hvad ifrågavarande tidskrift vidkommer, vet en hvar, som med någon uppmärksamhet följt den sista tidens tilldragelser inom skolverket, att den är af behofvet högt påkallad och har redan rönt och skall komma att röna större eller mindre framgång i samma mån, som det lyckas att rätt allvarligt omfatta och utveckla de ämnen, som nu ligga skolan; d. ä. lärare och lärjungar och således äfven föräldrar och målsmän och hela den bildade allmänheten om hjertat. Företaget har allt ifrån första början funnit mer än tillräckligt deltagande för att i alla hänseenden kunna bära sig. Framgången beror således endast derpå, om man funnit den rätta utgångspunkten och det lämpligaste utförandet. Om det sednare må läsaren efter noggrann pröfning sjelf dömma; om den förra vill ref. genast yttra sig så mycket, som kan vara tillåtet, utan att gå läsarens omdöme i förväg.

Något öfver tvenne år hafva förflutit sedan anmälan till "en Pedagogisk Tidskrift" utfärdades af ofvannämnde Herrar Lärare, hvilkas namn, hvart och ett för sig, är egnadt att väcka goda förhoppningar och ingifva förtroende. Företaget mottogs ock, såsom man kunde vänta, med synnerligt bifall och beledsagades af uppriktiga välönskningar. Endast den, som kände utgifvarnes åsigter i skolfrågan, och hade sig bekant, att dessa icke allenast voro rakt motsatta, utan äfven antagit en viss fiendtlig riktning, fruktade att de vackraste bemödanden skulle komma att destruera hvarandra, så att verkningarne deraf i det allmänna skulle blifva allt för ringa, ja! till och med kunna leda till allt mera missförstånd och förvirring. Dessa farhågor saknade icke heller grund, då man betänker, att i tidskriften nödvändigt måste inflyta artiklar af motsatt syftning, och således i innehåll, om icke i form, hafva en gifven polemisk syftning, men utan att tidskriften rimligtvis kunde polemisera mot sig sjelf. Hade deremot de motsatta åsigterna delat sig i tvenne tidskrifter, då hade de kunnat och nödgats öppet bekämpa hvarandra, och hvardera vunnit en säkrare och hastigare utveckling, och dymedelst satt den läsande allmänheten i stånd att pröfva och döma, hvilkendera förmått bjuda bästa skäl för sig. Någon torde invända, att det varit dåraktigt att begynna med delade krafter, innan man erfarit, om företaget kunde med samfällda ansträngningar utföras.

Härpå svaras, att krafterna redan äro så splittrade, att de icke kunna förenas till något slags samverkan; men att det skulle hafva väckt ömsesidig täflan och hos allmänheten ökadt interesse, om hvardera parten fått strida för sina åsigter och sökt göra dem gällande så långt han förmått, utan att den ena kunnat trakassera den andras verksamhet. Härutinnan kunna dock utgifvarne knappt klandras, då företaget erhållit understöd af staten endast med vilkor, att vänner af det gamla och det nya derom skulle förena sig. Olägenheterna hade likväl icke obetydligt kunnat minskas, om man velat eller kunnat förena sig om en ständig hufvudredaktör, i stället att utse en för hvarje häfte, eller ock låta detta bestyr blifva ambulatoriskt utgifvarne emellan.

I anmälan till "pedagogisk tidskrift" utlofvades att den skulle upptaga

1. "*Psykologiskt pedagogiska undersökningar*, t. ex. om barndoms- och ungdomsnaturens moraliska och disciplinära behandling, om dess (densammas?) allmänna förhållande till olika läroämnen, eller ett och samma läroämne på olika ålder och utvecklingsgrader";

2. "*Uppsatser i undervisningskonst* af både allmännare och speciellare beskaffenhet, såsom t. ex. om läroämnenas inbördes förhållande och rätta succession, enskilda ämnens betydelse såsom bildningsmedel och deras behandling i och för detta ändamål. I sammanhang härmed skall *Metodiken* eller *undervisningskonsten* i dess speciellare användning antingen på hela kretsar af beslägtade läroämnen eller särskilda vetenskaper omsorgsfullt bearbetas och *lärobokslitteraturen* blifva ett synnerligt föremål för tidskriftens uppmärksamhet. Äfven dervid blifver måttstocken för bedömandet väsendtligen pedagogisk" (huru annars?).

3. "*Historiska uppsatser och redogörelser* för läroverksväsendets vigtigaste framsteg och förändringar, så väl inom fosterlandet som våra förnämsta nabo- och kulturländer, såvida nemligen dessa underrättelser kunna anses i ett eller annat hänseende hos oss främja uppfostrans eller undervisningens sak."

Man ser, att ordalagen i denna uppgift af det blifvande innehållet äro särdeles försigtiga och sväfvande, på det att ingen af de motsatta åsigterna må dervid hafva något att anmärka, och att en hvar deruti må kunna inlägga de syften, som äro honom kärast. Af samma skäl har man icke heller vågat att ens till namnet vidröra den pågående läroverksreformen, ehuru man vet, att just denna var första och närmaste anledningen till tidskriftens utgifvande. Först i tredje punkten har man funnit sig tvungen att gifva uttrycket en

sådan anordning, att reformfrågan icke skulle kunna anses utesluten. Utgifvarne ha således icke kommit till den insigten, eller åtminstone icke derom kunnat förena sig, att ställningen inom det svenska elementarläroverket är sådan, att det är alldeles omöjligt att för de ämnen, hvilka af Tidskriften må behandlas, vinna någon allmännare uppmärksamhet, förrän detta blifvit befriadt från de mest tryckande missförhållanden. Det hade således varit skäl att i bolaget inhälla några af kollegerna vid Lärdoms- och Apologistskolorna i Stockholm, för att inom sig hafva personer, som kunnat meddela nödiga upplysningar härutinnan. Att dessa lärare blifvit uteslutne, måste väcka förvåning, då man betänker, att just dessa utgöra den allrastörsta delen af lärarepersonalen inom hufvudstaden. Har man nu alldeles förbisett dem, eller äro de så upptagna af tryckande göromål, att de icke hafva någon tid att egna åt sådana företag som detta?

Medan uppmärksamheten fästes vid denna anmälan, må ett yttrande, som innehåller en indirekt förebråelse mot Sveriges hela lärarepersonal, icke lemnas oanmärkt. Det heter genast i början: "att en så talrik lärarepersonal, som den Sverige vid offentliga och enskilda läroverk eger, så länge kunnat umbära ett vetenskapligt organ för de pedagogiska frågorna, måste väcka billig förundran." Hvarefter en sådan förklaring bifogas, att man måste falla på den tanken, att lärarne förut icke haft något att skrifva om, men att nu pedagogiken gjort sådana framsteg, att den erbjuder diskussionsämnen. Man har således allt ifrån början förbisett, att de bättre lottade lärarne i vårt land upptagas af för skolan främmande göromål, och att de öfrige, om man undantager Gymnasierna i Stockholm och Gefle, öfre afdelningarne i Kathedralskolorna i Upsala och i Lund, samt nya Elementarskolan, äro så svagt lönade och af arbete så öfverhopade, att det skulle förvåna oss, om de hade någon tid och kraft öfrig för litterära företag. Myeket vore här att tillägga, men tid är att öfvergå till Tidskriftens

1:a häfte, redigeradt af C. Ekendahl, och innehållande tvenne uppsatser:

1. *Hvad är Pedagogik?* af C. Ekendahl.

2. *Några underrättelser om inkomna underdåniga utlåtanden öfver Skolrevisionens berättelse*, af P. E. Svedbom. Det återstående af detta häfte upptages af:

3. *En Cirkulärskrifvelse af Skolkollegium öfver provinsen Brandenburg angående några brister i modersmålsundervisningen, jemte anvisningar till en bättre behandling af detta läroämne* och

4. *En väsendtlig förbättring i det Franska lärarståndets bildning och lönevilkor*, samt . . . . „

5. *Några strödda underrättelser*. . . . .

№ 1, utgörande inledning till och program öfver sjelfva Tidskriften, och derjemte behandlande en vitalfråga för skolmannen, förtjenar synnerlig uppmärksamhet. Läsaren får här veta, *hvad pedagogiken icke är*. Att den nämligen icke är "något obskurt och mörkt otyg, som står i sammanhang med småstädernas pedagogier", — icke heller "får sättas i förbindelse med de pedagoger, hvilka, slafvar till professionen, i den Grekiska och Romerska verldens städer ledde barn i skola", — "icke någon blott och bart godtycklig empiri, hvilken på sin höjd kan utbildas till en skicklighet, en konst." Ehuru "individen vid sin utbildning har att tillryggalägga en väg, analog med den, hvilken slägtet före honom fulländat", och ehuru "det högres, det egentligen menskligas successiva utbildning och seger", såväl hos slägtet som individen, "är just uppfostran i ordets vidsträcktaste bemärkelse, så är dock icke pedagogiken "en vetenskapernas encyklopedi, som skulle inbegripa all kultur och alla vetenskaper", — icke heller "en scientia scientiarum, åt hvilken borde inrymmas det högsäte, hvilket theologi, filosofi eller statsvetenskap i andras tankar intaga." — Äfven folk och stater och deras styrelser taga del i mensklighetens uppfostran, och sjelfva staten är en uppfostringsanstalt, dock "är statens pedagogik för vid och obegränsad för att vara pedagogik i egentlig mening." Vidare får läsaren veta, att pedagogik "*är läran om uppfostran*", — att den icke är en blott konst eller skicklighet, utan äfven ett system, en vetenskap, på en gång praktisk och theoretisk, — den har således rätt och befogenhet till en plats inom vetenskapernas samfund." — "Menniskan, den enskilda menniskan, men med dess allmänt menskliga egenskaper, med den högre menskligheten, som den skall framkalla till lif och verksamhet, är uppfostrans föremål och det förnämsta hufvudstycke inom uppfostringsläran, hvilket bör kännas och studeras." — Såsom praktisk och theoretisk vetenskap kan pedagogiken jemföras t. ex. med medicin, agrikultur, bergsvetenskap. Dessa samtliga förutsätta nödvändigt andra vetenskaper, som deri hafva deras användning; men ingen förnuftig menniska lär påstå, att dessa sednare vetenskaper derföre utgöra de förra eller ens äro väsendtliga beståndsdelar deri. Naturvetenskaperna äro för medicinen ett väsendtligt underlag; men aldrig hafva ännu botanister eller zoologer, entomologer eller mineraloger blifvit ansedde för läkare eller deras vetenskaper för delar af medicinen sjelf. Bergsvetenskapen

fordrar matematiska förstudier; derföre har likväl ingen påstått, att arbeten i ren matematik, i fysik och mekanik afhandla bergsvetenskapen, eller att den, hvilken är väl hemmastadd i den ena eller andra af dessa vetenskapsgrenar, i och dermed äfven eger tillräckliga insigter i bergshandteringen." — Häraf göres nu tillämpning på pedagogiken. "Språk, historia och matematik ingå i skolundervisningen, likasom naturvetenskaper och matematik i medicin och bergshandtering, men äro blotta förkunskaper, hvilka pedagogiken hos läraren nödvändigt förutsätter, för att sedan lära honom deras användning inom skolan." Häraf drages nu ganska följdriktigt den slutsatsen, att "likasom man för medicin, bergshandtering och landtbruk upprättat egna bildningsanstalter, antingen inom eller utom universiteterna; så måste man äfven för pedagogiken skrida till enahanda åtgärder." Deremot synes Förf. icke lika väl hafva träffat det lämpligaste, då han yrkar att en profession i pedagogik måtte förenas med den filosofiska fakulteten. Han har dervid icke betänkt, att om pedagogiken studeras under ledning af en professor, utan att denna tillika sjelf är praktisk skolman, och, såsom sådan, verkligen sjelf undervisar vid någon på stället varande läroanstalt, så skall detta, såsom det ock verkligen inträffat i Tyskland, urarta till ett tomt theoretiserande. En professor i chemien kan icke väl undervisa utan laboratorium och chemiska apparater, och lika litet kan en professor i pedagogiken bilda blifvande skolmän, utan en skola med gossar och ynglingar. Hädanefter som hittills må pedagogikens förstudier, språk, historia, matematik, naturkunnighet, filosofi och theologi inhemtas vid universiteterna, men skola blifvande skolmän praktiskt bildas för sitt kall, så måste detta ske vid sjelfständiga bildningsanstalter eller så kallade skollärareseminarier, der theori och praktik på det närmaste förenas. Men en sådan förening är icke möjlig, utan att seminariet förenas med ett i möjligaste måtto fullständigt elementarläroverk. Såsom nu hufvudstaden är den ort, der läkare lämpligast bildas, emedan der finnes den vidsträcktaste och mångsidigaste praktik, så är väl äfven hufvudstaden, och dernäst Götheborg, lämpligaste platsen för ett skollärareseminarium, emedan der den talrikaste ungdom är församlad i olika slags skolor.

Genom den episod, i hvilken Förf. talat om lärarebildningen, hurudan den nu är och borde vara, har ref. blifvit förledd till denna digression. Men, torde läsaren fråga, vi hafva ännu icke bestämdt fått veta, hvad pedagogik är. Härpå svarar Förf. helt enkelt: "Vi hafva icke hunnit gifva en definition på hvad pedagogik är. Detta har ej heller varit vår

afsigt (?). Vi hafva blott önskat, att läsaren med oss skulle sentera pedagogikens stora vigt och betydelse. Vi hafva velat väcka och vinna våra medlärares och allmänhetens interesse för en sak, som länge legat om hjertat." Medgifvas må nu, att detta var ett lofligt syftemål för Förf., och att han uträttat ganska mycket, om han vunnit det. Men hvarföre lofva ett och gifva ett annat, äfven om det, man gifver, är i och för sig bättre. Hvarföre sätta till öfverskrift: hvad är pedagogik? och sedan läsaren förgäfves sökt ett fullständigt svar, helt plötsligt afbryta med det besynnerliga infallet: ursäkten! vi hafva icke hunnit ej heller velat definiera, hvad pedagogik är.

№ 2. Skolrevisionen, så sammansatt som Kongl. Skol-Ordningen Sekt. 5. Kap. 1. föreskrifver, hade sitt sista sammanträde i Stockholm d. 15 Sept.—d. 15 Dec. 1843. Sedan dess berättelse med åtföljande reservationer blifvit tryckt, täcktes Kongl. Maj:t genom nådigt cirkulär till Domkapitlen och Direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk anbefalla dessa, att deröfver inkomma med eget och vederbörandes utlåtande. Oss veterligen var nu detta första gången, som samtelige Lärare vid Elementarläroverket haft nåden att inför thronen framställa skolans angelägenheter och behof. De flesta hafva ock deraf med ifver begagnat sig, och derför uttryckt varma tacksägelser. Öfver dessa utlåtanden, afgifna så väl af Eforer och Konsistorier, som Gymnasii- och Skollärare, meddelas nu här underrättelser, hvaraf inhemtas, att dessa utlåtanden äro så utförliga, att de, tryckta i arktal, skulle uppgå till fem gånger så mycket som revisionsberättelsen, att de, "utom vigtiga theoretiska undersökningar och yttranden, i principfrågor innehålla förslag till inrättande af lärareseminarier, till ny lönereglering för lärare, till inrättande af en särskild centralstyrelse för Läroverken m. m. I allmänhet anmärkes att bland dessa, öfver revisionsberättelsen i underdånighet afgifna, yttranden "några hafva åtnöjt sig med att öfverhufvud instämma med revisionen; att de flesta hafva i särskilda delar gjort mer eller mindre väsendtliga anmärkningar vid revisionens förslag, merendels riktande dessa anmärkningar mot vissa ställen i revisionens berättelse, och att slutligen några hafva utsträckt sina yttranden äfven till sådana frågor, som icke af revisionen blifvit vidrörda, samt till en del afgifvit egna af revisionens betänkande mer eller mindre oberoende förslag. Det mest omfattande af dessa och tillika det utförligaste af alla till Kongl. Ecclesiastikdepartementet i ämnet inkomna utlåtanden, är det af lärarekollegium vid Westerås lärdoms- och apologistskola afgifna. De ut-

låtanden, som komma detta närmast i utförlighet, äro de, som blifvit afgifna af Biskop Agardh, af Gymnasierna i Linköping och Westerås, af Adolf Fredriks apologistskola i Stockholm, af Rektor Boivie vid Upsala kathedralskola, af Lektor Sporsén vid Kalmar gymnasium, af Kollega Ekendahl vid Örebro skola.

Men Förf. har icke blott meddelat underrättelser om, utan ock temligen utförliga utdrag ur ifrågavarande utlåtanden. Dessa utdrag synas vara gjorda med all möjlig flit, oveld och uppmärksamhet för olika meningar. Derigenom framstå de olika åsigterna här i synnerligen bjerta färger, och detta åter gifver åt afhandlingen ett utmärkt interesse. Valet har naturligtvis varit svårt, då förf. för bristande utrymme dels nödgats utesluta, dels blott i korthet anföra myckel, som väl förtjenat att fullständigare anföras, men han tror sig dock kunna försäkra, "att han härvid icke låtit leda sig af något begär att uteslutande eller ens företrädesvis framhafva sådana yttranden, som närmare öfverensstämt med hans egna åsigter, utan att han fastmera bemödat sig att opartiskt och efter bästa förstånd låta hvarje hufvudsaklig skiftning i åsigterna, så vidt utrymmet medgifvit, tala för sig sjelf." Detta förfaringssätt måste ock hafva vunnit bifall af alla, som önska, att hvar och en, som har en egen mening, äfven må ha rättighet att få den skärskådad, och skälen derför pröfvade. Men då mången, vid framställning af en sådan mängd olika åsigter, icke har nog sakkännedom för att på egen hand pröfva och döma, utan fastmera låter bestämma sig af de flesta rösterna, hade det varit önskligt att förf. till ledning anstäldt en närmare granskning, och på goda skäl och grunder framhållit den åsigt, som efter hans öfvertygelse är den rätta. Af förf:s vidtsträckta studier och erfarenhet af skolväsendet skulle ämnet hafva vunnit närmare utveckling, och många, som nu, sedan de genomsett de stridiga meningarna, stadna i villrådighet om, hvad de skola tänka, då männen af facket vilja åt så olika håll, skulle då, åtminstone i hufvudsaken, kunnat stadga sin öfvertygelse. Ref. anser derföre en öfverdrifven granlagenhet hafva hos förf. väckt den föreställningen, att "det icke vore honom tillständigt, att uttala något omdöme om de åsigter, som uti dessa utlåtanden blifvit utvecklade." Tvärtom måste det förefalla en hvar högst besynnerligt, eller rättare rent af klandervärdt, att utgifvarne af en **pedagogisk** tidskrift kunna anse sig tillständigt, att hålla inne med sitt omdöme öfver de ämnen, som här behandlas. Af hvilka skola då regering och folk erhålla ledning för sitt omdöme, om männen af facket icke yttra sig? Skola icke på sådant sätt de, af hvilka läroverkets reform

och blifvande organisation beror, stanna uti en ändlös villrådighet och slutligen, af fruktan att misstaga sig, äfven med bästa vilja finna sig nödsakade att låta saken bero?

№ 3 behandlar modersmålsundervisningen i folkskolan, men är det oaktadt synnerligen lärorikt äfven för vårt elementarläroverk och väl egnadt att hos oss öka interesset och stegra fordringarne för detta läroämne, då man deraf finner att lärjungarne kunna mångenstädes hos oss genomgå både skola och gymnasium, utan att hafva erhållit så mycken undervisning i modersmålet, som fordras vid folkskolan i provinsen Brandenburg. Såsom prof härå må citeras följande: "Språkundervisningen i folkskolan har icke blott det yttre ändamålet, att åstadkomma nödtorftig färdighet i läsa och skrifva, den måste ordna, beriktiga och vidga lärjungens tankekrets; den skall göra honom bekant med språkförrådet, såvida det tillhör folkets lif; den skall öfva honom att säkert och raskt uppfatta hvad han läst och hört, att klart och språkriktigt framställa så väl egna som meddelade tankar; den skall söka nå detta mål ej så mycket genom uppställda grammatikaliska reglor, som genom språksinnets uppöfning genom mångsidiga praktiska öfningar." De föreskriften om en förbättrad undervisningsmethod, som i anledning häraf meddelas, äro, som sagdt är, synnerligen lärorika och träffande; men då utrymmet icke tillåter att här intaga något deraf, hänvisas de, som derom önska och böra taga närmare kännedom, till den i pedagogiska tidskriften intagna cirkulärskrifvelsen.

№ 4 ådagalägger, att man i Frankrike har samma skäl, som hos oss, att klaga deröfver, att de egentliga skollärarne äro alltför svagt lönade, sakna tillfälle att förvärfva pedagogisk skicklighet, nedtryckas af arbete, och i följd af allt detta hafva alltför ringa anseende i det allmänna, och ofta äfven hos den ungdom, som af dem skall undervisas. Såsom botemedel emot allt detta onda anbefallde Ludvig Philip, för mer än trenne år sedan, på förslag af ministern Salvandy, att normalskolor, närmast motsvarande det begrepp, som hos oss fästas vid lärareseminarier, skulle inrättas, att lönevilkoren skulle betydligt förbättras, samt för hvart femte års tjenstgöring förhöjas, att utsigten till framtida forthomst och befordran för dem skulle öppnas, att göromålen skulle jemnare och ändamålsenligare fördelas, o. s. v. Måtte detta exempel hos oss vinna snar efterföljd.

№ 5 innehåller intet af vigt, utom underrättelsen om stiftandet af "Pedagogiska föreningen i Stockholm, med ändamål att bereda sina medlemmar tillfälle till ett lifligare ut-

byte af tankar och åsigter i ämnen, rörande uppfostran och undervisning."   (Fortsättning följer.)

[17] Oldnorsk Læsebog med tilhörende Glossarium udg. af *P. A. Munch* og *C. R. Unger*. Christiania 1847.

Den fosterländskt sinnade Cicero anmärker såsom en förvändhet den sed att, med åsidosättande af inhemska skrifter från forntiden, sysselsätta sig med Grekernas, hvilka han ej ansåg fullt passande för romerska förhållanden. Likväl voro Romrarne i detta hänseende synnerligen vanlottade, i jemförelse med de språkmonumenter, som äro i behåll ifrån vårt fäderneslands äldsta tider, men hvilka af få blifva studerade. Sålänge dessa skatter inneslutas af membranerna, eller tillräckliga fornkunskapliga hjelpredor saknas, kunna de naturligtvis ej för många vara tillgängliga. Reden sjelfva språket har numera betydliga svårigheter, isynnerhet för den som ej känner till våra landskapsdialekter. Medan vi ännu sakna ett fullkomligt lexikon öfver fornspråket, måste därföre hvarje försök, att genom krestomatier och speciel-lexika öppna tillgång till detsamma, vara välkommet. Sådane Läseböcker utgåfvos redan af professor Rask, och i senare åren hafva i Danmark dylika blifvit utarbetade af Müller och Fridriksson. Nyligen har äfven därstädes till de närbeslägtade vetenskapliga sällskaperna slutit sig *Det nordiske Literatur-Samfund*, och begynt att med synnerlig noggrannhet utgifva ett urval af Sagor, bifogade af analyser, ordsamlingar och öfversättningar. När härtill kommer den likartade litterära verksamhet, som i Norrige äfvenledes sistlidne år egde rum, så kunna vi om en ej länge uteblifvande allmän bekantskap med Nordens äldsta litteratur hysa de bästa förhoppningar. Jemte den kritiska editionen af den äldre Edda och Norröna-språkets Grammatik, som utgåfvos af professor Munch i förening med en yngre vetenskapsman, stipendiaten Unger, lemnades äfven af desamma inom denna korta tidrymd en s. k. *Oldnorsk Læsebog*, och det är denna som vi nu gå att närmare betrakta.

De första ord som då möta oss äro icke synnerligen tillfredsställande. De värde författarne synas just icke hafva haft för afsigt att tillvinna sig ett Svenskt publicum, då de börja sitt Företal med denna restriktiva utlåtelse: "Den oldnorske eller Norrøna-literaturen, af hvilken vi her forelægge vore Landsmænd en lille Exempelsamling, tilhörer udelukkende Norge og dets Colonilande, fornemmelig Island. Hverken Sverige eller Danmark, hvis Mundarter kun i de ældste Tider og tildels endnu för Literaturens egentlige Begyndelse nogenlunda

stemmede med Norgen, have den ringeste Del deri." Att det äldre namnet *Norröna* föredrages framför det eljest vanliga *Isländska*, är icke att klandra, utan förtjenar fastmera efterföljd *). Ty nog är det besynnerligt om t. ex. vi skola säga att våra runstenars och landskapslagars språk är *Isländska*, eller att det är *Islandismer* som ännu dagligen brukas af vår allmoge. Men återgifvandet af *Norröna* med *norsk* eller *old-norsk* kan icke frikännas från ensidighet **). Sannt är visserligen att adj. *norræn*, eller, såsom det mindre rätt (efter nyare Isländska skrifsättet) tecknas, *norrænn*, är vanligt i den *speciela* betydelsen "*norsk*", men dess egentliga och *generela* betydelse är *nordisk*, *nordlig*, hvarföre den substantiverade feminin-formen däraf, *Norræna*, som äfven betyder *nordanvind* (hvilket alltför illa skulle öfversättas med "norsk vind"), måste interpreteras med *Nordiska*, näml. *Fornnordiska*, *Fornskandinaviska*, d. v. s. det språk som fordom, ehuru med vissa dialekt-åtskillnader, talades i de skandinaviska länderna, och sedermera bevarades nästan oförändradt på Island. Ty låta vi dessa dialektiska variationer hindra oss att tala om Fornskandinaviskans *enhet*, då kunna vi ännu mindre i denna dag säga, att Svenskan är det språk som talas i hela Sverige, eller Norskan det, som talas i hela Norrige. Gifve vi nämligen akt på språkets allmänna tendens, att under sin jemna tillväxt ur sig sjelft alltmer utpregla sina egenheter efter ett med hvarje landskap, ja snart med hvarje socken harmonierande individuelt skaplynne, så finna vi att språket i de nordiska rikena måste under den rent hedniska tiden hafva företett ännu färre afvikelser än under den tid, från hvilken vi hafve några fullständigare monumenter. Det är en olycka att Norrige skall ega ett jemförelsevis så ringa antal af runstenar; men vi hafva dessutom de äldsta landskapslagarne att jemföra. Likaledes är det en saknad att det ymniga ordförråd, som utmärker provins-dialekterna, i Norrige ännu mindre än i Sverige hittills blifvit bekantgjordt. Sannolikt skall detta en gång vidga vår synkrets öfver fornspråket, samt lära oss att

*) Adj. *norrön* af *norrænn*, eg. *norro-inn*, är analogt med t. ex. *grön* af *grænn*, eg. *gro-inn* (däraf det dubbla *n*): *r* hörer icke till ändelsen, såsom det angifves i *Oldnorsk Gram.* s. 82. Obs. "*Norräna*", såsom man börjat sjunga, är origtigt; ty *æ* öfvergår regelmässigt till *ö*, ej till *ä*, t. ex. *bæn* bön, *færa* föra.

**) Ty "*norsk*" betyder ju endast "Norrige tillhörig" = *Norvegiens*. Dock må anmärkas att Prof. Munch verkligen nyttjar det i den vidstr. bet. *nordisk* eller *skandinavisk*. T. ex. i hans *Norges*, *Sveriges og Danmarks Historie* s. 17 läses: "De *norske* Stammer samlede sig i tre forskjellige Hovedlande og Hovedfolk, hvert under sin Hersker", näml. Harald Hårfager, Erik Emundsson och Gorm den Gamle.

bättre dömma om det närvarande. Anmärkningsvärdt är emedlertid, att Svenskan äfven i sitt nuvarande skick mera än Vest-skandinaviskan i flera hänseenden öfverensstämmer med fornspråket. Så kan erinras om det bibehållna bruket af dubbelkonsonant (i Svenskan och fornspr. t. ex. *oss*, *vill*, Vest-skand. *os*, *vil*), *f* i slutet af en stafvelse (Sv. och fornspr. *haf*, V.sk. *Hav*), det af Tjällman s. k. Svenska dunder-*a* (Sv. o. f. *spara*, *gata*, *samman*, V.sk. *spare*, *Gade*, *sammen*), supin-ändelsen *-it* (Sv. o. f. *bundit*, V.sk. *bundet*) de starkare konsonanterne *t* och *k* (Sv. o. f. *slita*, *vaka*, V.sk. *slide*, *vaage*). Enstaka ord, som bevisa detsamma, kunna i stor mängd anföras, t. ex. fornspr. och Sv. *mjöl*, *torg*, *duga*, V.sk. *Mel*, *Torv*, *due*; f. *aumka*, *njóta*, *mergr*, *logi*, *nær*, *tíu*, Sv. *ömka*, *njuta*, *märg*, *låge*, *när*, *tio*, V.sk: *ynke*, *nyde*, *Marv*, *Lue*, *naar*, *ti*; ja åtskilliga af våra gamla ord synas hos brödrafolken alldeles vara förlorade, t. ex. fornspr. *nalgast*, *byrja*, *prjóta*, *preifa*, *bjartr*, *steði*, Sv. *nalkas*, *börja*, *tryta*, *trefva*, *bjärt*, *städ*, V.sk. *nærme sig*, *begynde*, *mangle*, *beføle*, *lys*, *Ambolt*. Ville vi nu gå till allmogespråket, skulle vi ännu tydligare finna, huru troget Norrönan bibehållit sig i Sverige. Dock äro de skandinaviska språkens inbördes afvikelser mera att hänföra till sednare söndringar, än till de äldsta tider, då historien vet att omtala ej blott fiendtliga besök, utan äfven mångfaldig beröring af fredlig art. Sålunda uppstodo gemensamma minnen och liktidiga framsteg i kultur hos dessa folk, som lifvades af samma anda. Det ena folkets Saga blef därigenom äfven de öfrigas. Ehuru således Sverige kom att erhålla ett ganska litet antal egna Sagor, och led oersättliga litterära förluster genom kristendomens tidiga urartande till fanatism, eger det dock en ofrånskiljelig andel i hvad som Norriges och äfven Danmarks gynnsammare öde vårdade. För att icke åberopa sådane som Olof den Heliges och Eigils Saga, eller Eddornas Myther, dessa uttryck af hela folks och slägtens känslor och minnen, behöfva vi blott att fästa oss vid de i förevarande Läsebok enkom för Norrige utvalda stycken, för att blifva öfvertygade att de fornskrifter som tillhöra Norrige, låt dem nu hafva tillkommit hvar som helst, ofta icke utan våldsamhet skulle kunna lösslitas ifrån det som rörer Sverige. Här beskrifves bland annat Rolf Krake besök i Upsala, Nerikes-konungen Olof den Skarpsyntes fredsstiftning mellan Norska konungarne Vikar och Starkad, denne sednares vistande hos Alrek och Erik i Upsala, slaget vid Svolder, förhållandet mellan skalden Sturla Thordson och Birger Jarl, åtskilliga beröringar med Bohuslänningar o. s. v. Men om också intet Svenskt namn här förekomme, skulle vi ändock på det

innerligaste interessera oss för dessa berättelser om tillståndet i ett närskyldt naborike, just för det likartade i företeelserna med dem hos våra egna samtidiga förfäder. Hade det ej varit och vore det ej en gemensam Nordisk anda, då skulle vi icke så begärligt lyssna till de Oehlenschlägerska forntidssångerna, ej heller skulle då Frithiofs-qwädet funnit genklang i hvarje Svenskt bröst. De Isländska Sagorna ändtligen, äro väl dessa på något sätt inskränkta till Norrige? Äro de ej fastmer en gemensam egendom för hela det Skandinaviska Norden? Var väl Island en blott Norsk koloni? Spörjom Historien. Den visar tvärtom att dessa nybyggare allt ifrån början stodo i nära gemenskap med hvart och ett af de tre rikena. De män som först närmare undersökte denna ö, och där någon längre tid qvarstannade, voro af Svensk börd. Ännu känner man namnen på många Svenska Jarla- och Konunga-söner som jemte sina vänner och tjenare nedsatte sig på Island, och där blefvo stamfäder för flera af de anseddaste slägter. En Are Frode, en Snorre Sturleson härledde sina anor från Sverige. Utflyttande Bohusläningar måste efter den tidens gränsbestämning hafva passerat för Norrmän. Dessa ädla kolonister kunde aldrig glömma sitt moderland, utan förblefvo därmed i ständig förbindelse. Äfven Sverige blef sålunda af dem ofta besökt, och nya utflyttningar härifrån egde rum tid efter annan; till och med blef år 1120 en man från Sverige förskrifven till att förestå den nyinrättade skolan i Holum. Bland märkvärdiga Isländare, som någon tid uppehöllo sig i våra bygder, kan anföras sjelfva Snorre Sturleson. Isynnerhet älskade skalderna att här vistas. Alltifrån slaget på Fyrisvall och till medlet af 13:e seklet lät Isländska skaldetungan höra sig vid svenska Konungars och Jarlars hof; och orsaken att den då tystnade var icke olikhet i språk, utan den omständighet, att Isländarne af Norrmännen beröfvades sin frihet, ett villkor för den högre andeliga lyftningen. Då sedermera i 14:de seklet Island jemte Norrige var underkastadt Magni Erikssons spira, är en lifligare gemenskap mellan Sverige och Island på denna tid högst sannolik. Enär äfven med Danmark förhållandet var enahanda, finna vi huru allt sammanstämde att i detta Skandinaviska nybygge framställa liksom ett efterspel, en miniaturbild af det gamla nordiska lifvet, och de skrifter, som där blifvit frambragte, måste således vara oss dubbelt kära. Det må anses som det lyckligaste omen att, när papismen härjade länderna, språken bortblandades, och vigtiga hållbakar för nationaliteterna gingo förlorade, likväl Nordens skyddande genius ville på en enslig ö i vesterhafvet uppbevara våra fäders språk och deras heliga

minnen, för att efter mörkrets och söndringens tidehvarf liksom ett deponeradt palladium återgifvas åt enade folk, en borgen för Skandinaviens gemensamma framtid.

På öfverdriften i de ur Företalet citerade punkterna, hvartill ett eljest lofvärdt fosterländskt nit lätt kan leda, böra vi således icke göra afseende, utan fortgå till en öfversigt af sjelfva Läsebokens innehåll. De införda öfningsstyckena, som äfven hafva sin metriska afdelning, finna vi vara hemtade dels ur Eddorna, dels ur berömda Sagor från Islands gyllene ålder, några äfven från den efter-klassiska tiden (d. v. s. författade *efter* Islands underkufvande), hvartill äfven hörer en norsk brefsamling från 14:e århundradet. Innehållet är omvexlande mythiskt, episkt, historiskt, romantiskt, moraliskt. Än befinner sig läsaren i stridens vimmel, än på tingsvallen, än i det larmande dryckesgillet; än åter följer han med på den stilla sjöresan och lyssnar till sagoförtäljaren i aftonstunden. Man gör bekantskap med hjeltarnes, qvinnornas, skaldernes, presternes lefnadssätt; här framställas de skönaste drag af qvinlig högsinthet, manlig trofasthet, mildhet, öppenhet, frikostighet, försonlighet, sedlig stränghet; icke heller saknas ypperliga naturmålningar, gudliga betraktelser o. s. v. Derföre må ingen låta afskräcka sig af den blodiga berättelse, som öppnar denna samling, och hvilken företer en kedja af dråp, jemte de ohyggligaste dödssätt, innebränning, sjelfmord och andra gräsligheter. Norröna-litteraturen måste, för att troget afbilda lifvet under den heroiska tidsåldern, äfven ega sin skuggsida. Dess glanspunkter framlysa så mycket klarare. Hörom t. ex. Isländaren, upptagen vid ett främmande hof, hemlängtande utbrista: "Icke må jag det veta, att jag hafver här mycken ära med eder, men moder min träder stafkarlsstig ute på Island, ithy att nu är slut på den bergning, som jag förskaffade, förrän jag for ut af Island" (sid. 23). Skulle vi ej beundra modet hos den qvinna, som, blottställd bland sin tappre sons banemän, hvilka frågade: "Vill du bestå jord åt våra tvänne män, som döda äro, och här må högas?", gaf till svar: "Så mycket heldre åt tvänne, som jag gerna ville bestå åt eder alla" (s. 88). Eller hvem må ej röras vid dessa den tröstlösa enkans klago-utgjutelser: "Olycklig är jag mer än alla qvinnor; huru skall jag lefva efter en så förträfflig man? Jag var hans lif och tröst, men han var käresten min och lif mitt; jag var hans ljufhet, men han min glädje; huru skall jag lefva efter honom döden? huru skall jag tröstas, när mitt nöje är begrafvet? Oss båda höfves det att dö tillsammans, emedan han kan ej till mig kan komma, då skall

jag igenom döden gånga, ty hans död klappar på mitt hjerta" (sid. 89).

Efter läsestyckena följa förklaringar öfver de svåraste verserna, och slutligen ett *Glossarium*. Detta är hjelpligt och ändamålsenligt, men icke fullständigt. Många ord, som förekomma i den föregående texten, saknas här, och vid somliga af dem, som blifvit upptagne, äro ej angifne alla de betydelser, hvari de finnas använde. Sjelfva interpretationen är stundom nog knapp eller sväfvande. En och annan felaktig tolkning torde äfven kunna framvisas. Såsom uteglömda kunna bland andra anföras följande ord: *áliða*, lida på, lida mot slutet, vara på lutning. *er áleið* (t. ex. sidd. 8, 52, 71) quum inclinaret, liksom då dagen stod på häll, d. ä. när det led mot aftonen. *atgera* (s. 64, 87) "åtgära", vidgöra, uträtta. *aumr* (s. 89) ömkelig, olycklig. *bölva* (s. 30) förbanna. *erfiðr* (s. 88) mödosam, besvärlig (jfr arbete). *falsari* (s. 91) förfalskare, bedragare. *föruneyti* (s. 55) resesällskap. *hirða* (ss. 88, 95) akta, sköta om. *kægr*, lätt, beqväm, lämplig (ss. 90, 94); vänlig, gladlynt, fryntlig (s. 29). *kviðr*, vittnesbörd. *bjóða til rannsaknar um kviðinn* (s. 84) uppmana till (rödjning) granskning af vittnesmålet (att göra exceptioner). *letja* (s. 23) uppehålla, afråda. *mótgangr* eller *mótganga* — *göngu* (ss. 15, 47) incessus, infestatio: anfall, angrepp. *svipa*, svepa, svinga, piska. '*at var útraunst at þorgils svipaði sveininum eigi stundum* (s. 30) det var ej att lita på att icke T. smällde till uppassaren då och då. *sökkva* (s. 77) sjunka. *varningr* (s. 92) varor, salugods. *viðrtaka* (s. 29) motstånd. *yndi* (s. 89) förnöjelse. *þannig* (s. 89) därhän, till den grad. *þrúðugr* (s. 106) stark. — I ett eller annat afseende ofullständig och bristfällig tolkning anmärkes exempelvis vid följande. *deila*, delning, söndring, split (s. 46); träta (s. 44). *fara. dómar fara út* (s. 84) Rätten sättes. *flytja . f. einum til eyrna* (s. 1) in aures alicui referre, berätta för någon. *gera at lýti* (s. 55) göra åt (t. ex. tandvärk); d. ä. använda läkemedel emot, kurera ett lyte. *geyma* (s. 129) bevara, omhägna. *hagr* dexter. Trop. välgörande, lyckobringande, nådig (s. 132). *hvárt* konj. utrum; num: huruvida, antingen, om (ss. 29, 88); månne (s. 87); *hvárt sem heldr* (s. 95) utrumlibet, må nu vara att. *kveða á* eller *ákveða*, indicere: bestämma, föreskrifva, utsätta (s. 35, 74), ålägga (s. 84). *leiða fram*, produco, profero: framföra, framte, utbreda (s. 94); frambringa, framalstra (s. 95). *leika . l. einn illa* (s. 37) gå illa åt, svårt behandla någon (egentligen leka så ell. så med någon): *sárt ertu leikinn* (s. 87) svårt är du medfaren. *munr* (s. 110) förmån, fördel, egodel. *skipta*.

s. *tima* (s. 85) afpassa tiden. *tíðendi*. *varð ekki til tíðinda* (s. 77) ingenting märkvärdigt föreföll. *vinna*. *hafa unnit til dauða* (s. 37) vara förvunnen till döden. — Stundom finner man blott en ungefärlig antydning af ett ords begrepp, då likväl utan tvifvel Norskan så väl som Svenskan ofta kunde erbjuda något bestämdt, omfattande ord. Så öfversättes *viðskipti* med "det at have med at bestille." *skipti*, *viðskipti* motsvar. Lat. vicis, vicissitudo: skifte, omskifte, vexling, omvexling, tilldragelse (s. 32); vexelsidighet, ömsesidigt beteende, inbördes förhållande, umgänge, umgängessätt (ss. 58, 29, *illr viðskiptis* svår i umgänge). *áleitinn*, "som vælter sig ind paa, ikke vil lade være i Fred." *áleitinn* liksom påleten = närsöken, närgången, påflugen, framfusig, retsam, fräck (s. 31). Väl är det sannt, att en fullkomlig version ej får kräla utefter grundtexten, utan måste liksom framdansa i ett ledigt och lefvande språk; men en annan sanning är, att man måste krypa innan man kan gå, att allting måste gradvis utveckla sig ifrån en enkel och enfaldig början. Genomskådar man ej vid den fria tydningen af ett ord eller talesätt de förmedlande begreppen, så har man tappat sjelfva ledtråden, och irrar sig lätt. Därföre är det af högsta vigt att i en Ordbok detta inre sammanhang, dessa dolda mellanlänkar, såvidt de ännu kunna uppsökas, blifva framhållne till stöd och öfning både för minnet och förståndet. Framförallt böra vid tolkningen af vårt fornspråk ljudbeslägtade ord föredragas framför synonymer af olika rot. Dessa principer äro i allmänhet icke följda vid utarbetandet af förevarande Glossarium, ehuru deras tillämpning ofta vore mycket enkel. Vi vilje visa det i några exempel. *fár* "kold, uvenlig." Det förmedlande begreppet är *fåordig* (paucus sc. verborum). *þrekraun* (s. 56) "Prøve paa Sindsstyrke." Mera upplysande vore "trökrön", *tålamodsprof*. *skaprúnnarorð*, "ærgrende, oprørende Ord." Tydligare förklarades det med: "sinnelagsutrönande", tålamodspröfvande, kränkande, förtretliga ord. *átfrekr* "graadig" (glupsk). Ett tillfogadt analogon "ätfräck" vore tillfyllest förklarande. Likså kunde vi t. ex. vid *dáðleysingi*, "Dögenigt", *ymisligr*, "forskjelligartet", tänka oss emellan sådane bildningar som "dådlösinge", "ömselig." Ej alltid behöfva vi sålunda fingera ord, utan ega dem verkligen. *björg* "Levnetsmidler", *forstjóri* "Anfører", *hæðiligr* "baanlig", *úkynni* "Synder" ega vi qvar i orden *bergning*, *förstyre*, *hädelig*, *okynne*. Så hade ju ock våra förf. t. ex. vid *blauðr*, *fyrir þykkja*, *skrúð*, *upphaf* gerna kunnat begagna *blød*, *fortykke*, *Skrud*, *Ophav*. Ju mer orden ställas enstaka, desto mödosammare blir deras fattande. Är man i tillfälle att till jemförelse framhålla ett ana-

logt ord ur ett främmande språk, eller påträffas något fonetiskt beslägtadt, hör en sådan stödjepunkt, säkrare än långa förklaringar, icke försakas. Vi skulle vilja sammanpara Norrönans *afsaka* med lat. *excuso*, *atsókn* med *impetus*, *samblástr* m. *conspiratio*, *újafnaðr* m. *iniquitas*. Likaledes kunde vid *áeggjan* påminnas om Tyska *ohne*, vid *fúss*, ifrig, om Sv. *fösa*, *framfusig*, vid *kæra*, klaga, om *käromål*, vid *hljóta*, erhålla (på sin lott), om *ljuta döden* (sortiri mortem). Naturligtvis kunna främmande ord blott såsom förut kända vara till gagn; men detta påminner ock därom, att man kan begripa ett språk endast i den mån man känner flera. — Ändtligen må ock några prof på verkliga misstydningar framtagas. *kunna aufúsu*, *at* — (s. 74) betyder: hysa den glada tillförsigt, att —, "være Tak skyldig" passar ej ens till sammanhanget. *innfjálgt* (om bröstet, s. 110) liksom "infjöladt", infallet, insjunket (så att bröstfjölen är intryckt). Med *fela*, hvarpå gissas, har ordet intet att beställa. *láð*, låd, ludd: "jordens låd" Poet. = gräs, gröda. *hvárki eiga land né láð* (s. 10) hvarken ega land eller gröda. *láð* kan här omöjligen betyda "Land", såsom förf:ne vilja. *gjöf skal fylgja nafnfesti* (s. 6). Huru kan man här förklara *nafnfesti* med "Gave til den man giver Navn"? *nauðsyn* öfversättes med "Nødlidenhed"; men detta är någonting helt annat än "nödvändighet", som ordet alltid betyder. *konungi var ráðinn bani* (s. 28) inses, om man gifver akt på meningen (*hann var sárr til úlífis*), ej betyda: konungens död "blev besluttet" (blef beslutad), utan *var bestämd*, d. v. s. kunde tydligen förutses. *ruðning*, "Forkastelse." Alltför aflägsen och ensidig tolkning! Se ofvan. *útferð*, s. 135, betyder icke "Begravelse", utan hvad vi kalla *likstol* (donarium sacerdoti ob sepulturam datum). *vafrlogi*, "omgivende, omhegnende Lue." Måste härledas af *vafra*, röra sig hit och dit (Tyska *weben*, *wabern*, Lat. *vibro*), och är således fladdrande låge.

I typografiskt hänseende är boken väl utstyrd, men vanprydes af en myckenhet tryckfel, isynnerhet i Glossariet. En del äro efteråt angifna: af de förbisedda må några vigtigare här upptagas. Sid. 5 r. 20 står *heiptyrðum*, läs *heityrðum*; 33, 6 st. *fulting*, l. *fullting*; 39, 7 st. *féngo*, l. *féngu*; r. 33 st. *mæti Gautr við Sturlu*, l. *mælti Gautr við Sturlu*; 88, 31 st. *erfit*, l. *erfitt*; 103, 18 st. *var svikum*, l. *var i svikum*; 109 b., 25 st. *þat kvað*, l. *þá kvað*; 166 a., 28 st. *gætta* (*gætta*), l. *gæta* (*gætta*); 181 a., 6 st. *jarp*, l. *jarpr*; 190 a., 4 st. *Folk*, l. *Forhold*; b., 35 st. *vargr*, l. *margr*; 191 a., 38 st. *meta einmikils*, l. *meta einn mikils*; 195 a., 39 st. *arnasta* l. *arrasta*; 200 a., 2 st. *síður*, *síðast*, l. *síðarr*, *síðast*;

212 a., 6 st. *kvant*, l. *kvarv*; r. 12 st. *slät*, l. *lidt*; 216 a., 14 st. *vana*, l. *varna*; 218 a., 59 st. *vårdning*, l. *värding*; 219 a., 21 läs *deyja* ... *pverom* *annars*.

Oaktadt dessa anmärkningar ansetts ej vara opåkallade, och ännu flera, mindre väsendtliga, skulle kunna tilläggas, tro vi att denna Läsebok, ehuru den icke gör de öfriga öfverflödiga, likväl i förening med den omnämnda Grammatiken är för nybegynnaren tjenligast ibland de hjelpreder som hittills finnas att tillgå; och vi hysa den önskan och det hopp, att dessa författares sällsporda flit och forskningshåg, som äfven under innevarande år frambragt nya arbeten i fornspråket, länge måtte fortfara till Christiania-universitetets ära och den samfälda litteraturens vinst. A. F—LL.

[18] Anthologia latina, en samling af valda stycken utur Latinska skalders arbeten, med philologiska, mythologiska och historiska anmärkningar, till scholannes tjenst utgifven af *Fr. Wennberg*, Rector vid Hudiksvalls Högre Lärdoms-schola. Stockholm, Zacharias Hæggström, 1847. 272 sidd. 12:o. (Pris: 1 rdr 4 sk. bko.)

Arbetets plan och syfte gifva sig bäst tillkänna genom meddelandet af utdrag ur "Förordet." "Utgifvaren häraf", säges det deratädes, "som länge beklagat saknaden af en lärobok, hvilken genom valda stycken utur klassiska latinska skalders arbeten kunde lemna nybegynnaren tillfälle att redan i scholan göra bekantskap med flera bland dessa skalders sköna språk, samt insett, huru olämplig den för detta ändamål vanligast begagnade Ovidius är, i anseende till den mängd obscena ämnen och uttryck, som så ofta förekomma i denna, eljest i afseende på språket för första undervisningen så passande, författares arbeten, beslöt för några (år) sedan att söka afhjelpa denna brist." Författaren upplyser derpå vidare, att han, då Mag. Callerholms latinska Anthologi år 1843 utkom, lemnade sitt arbete å sido, men sedermera åter vidtog detsamma, "hvartill orsaken varit, att det, hvad planen och behandlingen beträffar, i tvåfaldigt afseende skiljer sig från Mag. Callerholms. — Ty dels anser utgifvaren häraf ett sådant arbete, för att svara mot sitt ändamål: att tjena till ungdomens första handledning uti det romerska skaldespråket, böra vara försedt med anmärkningar och upplysningar, som göra det för ynglingen möjligt att på egen hand och med större nöje och nytta studera detsamma, då deremot Magister Callerholms Anthologi helt och hållet saknar alla anmärkningar och upp-

lysningar; dels är det hans öfvertygelse, att hexametriska versslaget, såsom det skarpast bestämda och hos de romerska skalderna allmännast förekommande, är för nybörjaren det lättaste att fatta och det nödvändigaste att lära sig, hvaremot Mag. Callerholms Anthologi äfven innehåller samt till och med börjar med det jambiska versslaget, som dock är mycket mindre bestämdt och derföre äfven svårare än det hexametriska. — Denna härhos till skolornas tjenst utgifna och med nödiga philologiska, mythologiska och historiska anmärkningar försedda Anthologia latina består derföre endast af hexametriska verser, till största delen tagna ur Ovidii metamorphoser, såsom både till språket de enklaste och till innehållet de mest omvexlande och underhållande, sedan, så mycket möjligt varit, allt obscent och tvetydigt blifvit utelemnadt. Dessutom hafva ett stycke utur hvartdera af Virgilii arbeten, äfvensom Horatii afhandling de arte poëtica fått rum i denna samling, för att äfven låta nybegynnaren göra bekantskap med dessa båda utmärkta skalder."

Ur "Förordet" må vidare tilläggas följande. "Vid utarbetandet af denna Lärobok hafva de bästa både tyska och svenska upplagor blifvit med hvarandra jemförda, och anmärkningarne, isynnerhet de mythologiska, till en stor del hemtade så väl från dessa, som från Arvedssons Mythologiska, Historiska och Geographiska Lexicon. I texten är sista stafvelsen af Ablativerna på *a*, då de förekomma i slutet af en vers eller bilda elision, hvarvid qvantiteten icke kan förnimmas genom metern, äfvensom af sammandragna Gen. Plur. 2:dæ decl. på *um*, särskildt utmärkt. Ett namnregister är vid slutet vidfogadt, för att underlätta minnet af redan en gång förekomna ämnen, och hvarigenom boken tillika kan i viss mån begagnas såsom lärobok i första grunderna af Grekiska och Romerska mythologien."

Boken börjar med en kort teckning af Ovidius såsom menniska och skald, med register öfver hans sånger. Derpå följa 42 valda läsestycken ur skaldens "Metamorphoses", såsom Creatio mundi, Quattuor mundi ætates, Lycaon, Deucaleon et Pyrrha o. fl. a. Derpå vidtager en kort biografi öfver Virgilius, hvilken efterföljes af utdrag ur hans poemer. Detta består af: Ecloga V:a: Daphnis; E secundo Georgicon libro: Vitæ rusticæ laudes; och E sexto Eneidis libro: Æneas apud inferos. Sedan följer en likaledes kort berättelse om Horatius, hans härkomst, lefnad och författarskap. Af hans poemer finnas begagnade: Epistola ad Pisones sive de arte poetica liber. Härefter kommer hvad man plägar kalla en *commentarius* eller "Anmärkningar", såsom förf. uttrycker sig, hvilka upptaga om-

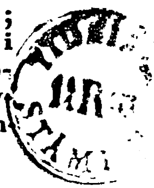
kring en tredjedel af boken, hvars sista blad utgöras af ett "Namn-register."

Chrestomathiens värde beror naturligtvis ej minst af "anmärkningarnes" beskaffenhet. Dessa sakna också icke sitt värde, oaktadt åtskilliga påminnelser vid dem torde kunna göras utan obillighet. Vi vilja exempelvis genomgå anmärkningen 1, eller den till "Creatio mundi." Om vi dervid gå nog strängt och pedantiskt tillväga, torde både förf. och läsaren sådant ursäkta på räkningen af vår ofullkomliga kännedom om hvad som rörande en dylik commentarius är lagom för elementar-undervisningen.

Vid 3:dje versens "quem dixere chaos" gör författaren i en not en god reda för, hvad begrepp de gamle fästade vid uttrycket chaos; men månne ej vid ordet "quem" något bort sägas till ledning för nybegynnaren, som säkert kommer i förlägenhet, huruvida han må hänföra relativet till "vultus" eller "orbe" i föregående vers? hvarvid tillika kunnat meddelas en vink om det varierande latinska bruket af pronomen relativum. — Anmärkningen 2 utgöres af en öfversättning af ordet discordia: "olikartade", hvilken hvarken är fullt adæquat eller rätt behöflig. Lärjungen kan ej nog tillhållas att flitigt bruka lexikon, som bör vara ett af de nyare och bästa. I stället för öfversättning af ordet hade en hänvisning till någon namngifven och god grammatik, rörande pluralen af tredje deklinationens adjektiv med två ändelser, varit tjenlig. — Anm. 3. "Eodem" förklaras med: *ad* eundem locum; bör vara: *in* eundem locum. Congesta förklaras med tillägget "scil. sunt"; bör vara: erant; ty här betecknas icke en handling, ett skeende, utan ett redan då befintligt tillstånd. — Anm. 4. I 6:te och 7:de verserna sjunger Ovidius:

Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titan;
Nec nova crescendo reparabat cornua Phoebe.

Förf. förklarar nullus med: nullus erat, qui . . .; och andra versens latinska motsvarighet med: nec erat Phoebe, quæ . . . Detta må vara, ehuru förklaringen icke varit alldeles nödvändig. Men huru skall gossen veta, i hvad modus relativets verb bör sättas? Det kan nämligen heta antingen: qui præbet eller qui præberet. Men huru kan gossen bestämma sig för bruket af en konjunktiv, hvars grund han, med ledning af hittills befintliga elementar-grammatikor, knappast kan inse; hvilken grund nämligen är den, att, då subjektet nullus i hufvudsatsen är ett sådant, som genom sin betydelse upphäfver sig sjelf, så måste hvad om samma subjekt i relativsatsen säges, stå, icke i verklighetens, utan i föreställnin

gens modus, konjunktivus*). — I verserna 9 och 10 sjunger skalden:

nec brachia longo
Margine terrarum porrexerat Amphitrite.

Månne gossen, utan all grammatisk vink, begriper, hvilket slags ablativ han här har för sig? — Anm. 9. Om "instabilis (tellus)" säger förf.: "vanligen med aktiv betydelse: ostadig, men har här, liksom det följande innabilis, passiv betydelse" o. s. v. Vi skulle tro motsatsen. Den passiva betydelsen är för ordet den första, såsom ock vanligen den egentliga betydelsen går före den tropiska. Detta förhållande bekräftar ock Freund's större latinska lexikon. Bättre hade derföre varit, om antingen ordet lemnats åt gossen utan anmärkning, eller han blifvit derom påmint, att ord på -ilis och -bilis vanligen och naturligen hafva passiv betydelse, såsom äfven på just detta ställe, och den aktiva endast undantagsvis, såsom hos Horatius: *dissociabilis oceanus*. — Anm. 10 är fullkomligt oriktig. Vid skaldens "frigida pugnabant calidis" anmärker förf. "pugnare konstrueras än med, än utan cum." Calidis är dativus. Denna dativ hos pugnare är ett vanligt bruk hos skalderna. Att Ovidius sedermera byter om konstruktion, och sätter cum med ablativus, har skett af metriskt skäl. Det är öfverflödigt att derpå anföra exempel. Här hade ock en liten enkel excursus öfver likartade fall, i hvilka poeterna, antingen af förkärlek för det mera ovanliga eller af metriskt tvång, bruka dativus i st. för abl. med preposition, icke varit utan interesse och nytta för lärjungen. — Versen 18 lyder sålunda:

Nam coelo terras et terris abscidit undas.

Till denna vers har förf. icke fogat någon anmärkning. Men utan tvifvel skall en omtänksam lärjunge komma i förlägenhet för orden *coelo* och *terris*, hvilka ords casus han icke lätteligen inser, helst lexikon visar, att abscindere konstrueras så väl med accus. cum abl., som med accus. cum dativo. Vi hemställa derföre, om ej förf. antingen bort hänvisa till någon viss grammatika — ehuru vi för ögonblicket ej erinra oss, huruvida någon nu befintlig latinsk elementargrammatik derom lemnar nöjaktig upplysning, — eller ock

---

*) Helt annat är dock, om jag t. ex. säger: Nemo, qui tum vixit, ita sensit. Der står ock indikativen riktig. Ty relativsatsen här är blott en närmare bestämning eller inskränkning af subjektet, men icke, såsom i förra exemplet, hvad vi kunne kalla den logiska hufvudsatsen. Ty i det förra exemplet är nullus *erat* Titan, *qui* mundo *præberet* lumina, lika med: nullus Titan mundo *præbebat* lumina.

bestämdt angifva, att vid abscindere det fjermare objektet står i ablativus, med eller utan preposition, då det är sak (humeris abscindere vestem) men i dativus, då det är person (abscindere linguam alicui). — Anm. 18 rörer orden: et (tellus) pressa est gravitate sui, hvarom säges: "pron. pers. utmärker här, att den tyngd, jorden bekom genom de gröfre och tyngre elementernas mottagande, orsakade hennes sjunkande." Denna förklaring är ej rätt egentlig, åtminstone ej rätt klar för nybörjaren. Vigtigare och egentligare hade varit att anmärka, att i stället för sua står, mera ovanligt, sui, ett starkare uttryck, svarande mot *sua ipsius* gravitate: jorden sammantrycktes (nedtrycktes) af sin egen tyngd.

I dessa små anmärkningar, hvilkas följd vi här afbryta, hafva vi, hvilket bör öppet erkännas, mera vidrört hvad vi ansett såsom brist än förf:s förtjenster, dem vi ej heller förneke. Riktigheten af all granskning beror på riktigheten af den grundsats, hvarifrån man utgår: vår grundsats, den vi emellertid underställe upplysta skolmäns omdöme, är den, att lärjungen bör i kommentaren bekomma all den hjelp, han ej genom handböcker kan vinna, men ingenting derutöfver; samt att han bör vänjas att begagna de förra så flitigt och sjelfständigt som möjligt: således icke få någon hjelp till öfversättning, i det fall att ett tillgängligt lexikon, väl anlitadt, lemnar nöjaktig upplysning; inga mythologiska underrättelser, så framt ej här och der ett tillägg behöfves till t. ex. Arvedssons Lexikon o. s. v.

Hvad trycket vidkommer, tycka vi, att nog små typer blifvit använda. Detta är säkert föranledt af den förståndiga planen att göra boken så litet kostsam som möjligt; men lagom hade varit bäst, ty äfven unga, friska ögon lida, helst vid eldsljus, af en så fin stil.

Alla sanna vänner af en grundlig undervisning vid våra elementarläroverk måste glädja sig åt hvarje yttring af nitiska lärares flit och omtanka, samt täflan uti att förskaffa läroverken tjenliga läroböcker. Rektor Wennberg har gjort sig förtjent af tacksamhet; och vi lyckönske honom så väl till närvarande arbete, som ännu mera dertill, att i en ny upplaga få godtgöra för hvad i denna möjligen kan vara felaktigt eller bristfälligt.

[19] **De begge Aristokraterne, af *Wilhelmina*.** Stockholm. På S. Magnus' förlag. 1847. (Pris: 2 rdr bko.)

Man talar om en "öfversvämning" af romanlitteratur, till och med af en svensk sådan. Sjelfva uttrycket innebär tyd-

ligen ett omdöme till klander. Referenten af ifrågavarande roman har redan förut en gång i Frey antydt, att han icke kan dela deras mening, som se en våda i den alltmera tillväxande hågen att författa och läsa romaner. Visst har denna numera allmännare håg till följd, att mycket medelmåttigt och äfven underhaltigt framalstras; men en lika gifven följd blir, att antalet af goda och till och med förträffliga arbeten tillväxer. Ty då intet skäl förefinnes att antaga, att den svenska snillekraften är i aftagande, och bildningen nödvändigtvis går framåt och icke tillbaka, så måste det resultat af författarverksamheten, vi ofvan antydt, vara gifvet och säkert. Och denna verksamhet måste få uppblomstra och frodas med samma frihet, som alla andra menskliga saker, hvilka komma till sann växtlighet och blomma. Genom förbud och reglementeringar lärer ej kunna åstadkommas, att, hvad ej vore verkligen godt, ej heller produceras. Med tacksamhet för det verkligt goda, som skrifves i romanväg, må de, som gerna läsa romaner, men äro missnöjda med öfverflödet derpå, underkasta sig att icke läsa det, som ej rätt duger. För dem åter, som ej läsa romaner, äro ej heller dessa, hvarken de goda eller de dåliga, författade. De böra derföre kunna taga saken kallt.

Men såsom lifvet är bättre än döden, så är till och med den medelmåttigaste verksamhet bättre än ingen; och denna liflighet i författarskap bör vara glädjande för alla, så väl dem, som i romanerna endast vilja skönhetskänslans tillfredsställelse, som ock dem, hvilka afse deras allmänneligt bildande egenskap. Romanerna spela nu för tiden en högst vigtig biroll: de omföra och utbreda en mängd idéer, som tillhöra tidehvarfvet och ega en utomordentlig moralisk och praktisk vigt. Det sentimentala äfvensom det lättsinniga skrifsättet, beräknadt på att röra eller att utgöra ett lekande och kittlande tidsfördrif, har så småningom upphört att användas och behaga; vilja att uträtta något godt, en värdig och allvarlig håg, är nu mera rådande i romanens ton och syfte. Af oberäknelig vigt för det sociala lifvet är verkan af denna romanlitteratur, fast denna verkan ej kan i siffror bestämmas, än mindre gripas med händerna. Denna litteratur gifver ett populärt uttryck åt tidehvarfvets vigtigaste idéer, nedstiger från dem till en mängd dem underordnade, sins emellan sammanhängande begrepp, visar ock, huru de der idéerna se ut, då de taga gestalt i verkligheten och lifvet, och gör dem för allmänheten begripliga och älskvärda; äfvensom den bekämpar och utrotar de fördomar eller laster, vi hafva i testamente från en förfluten tid. Romanlitteraturen är, med ett ord, bild-

ningens och civilisationens *propaganda* i en ny och god bemärkelse.

Den roman, vi nu gå att i korthet anmäla, är af Wilhelmina, en författarinna, som i sednare dagar uppträder bland den svenska romanens originalförfattare. Om billigheten af detta anspråk skola vi yttra några ord på slutet.

Af de båda "aristokrater", som utgöra romanens titel och dess egentliga innehåll, är den ena en fattig baron, som hvarken i andlig eller lekamlig mening eger något annat föremål för sin stolthet, än sina af förfädren ärfda anor. Den andra är en bottenrik grosshandlare, för hvilken penningen är värdemätare för allt, såsom börden är det för den förre. Från dessa båda herrars olika, men å hvar sitt håll till frenetisk monomani uppstegrade fördomar härflyta naturligtvis de bittraste kollisioner inom hvarderas familje-områden. Baronen har en dotter, som förälskar sig i en person, den hon ej med fadrens samtycke kan få, emedan han, ehuru adelsman, nämligen af lägsta ordningen, likväl till börd och anseende är för obetydlig. Grosshandlaren har likaledes en dotter, hvilkens böjelse fadren söker qväfva, just emedan älskaren är adelsman. Till all lycka — man kan nästan säga så — vill slumpen att den adelsman, vi nämnde, som utgjorde föremålet för de båda unga damernas kärlek, är — en och samma person, och, så vida han också ganska riktigt gifvit båda sin böjelse nästan samtidigt tillkänna — en skurk af lättsinne och egoism. Sedan de båda flickorna kämpat en svår inre kamp, gör en lycklig slump, att en böjelse snart bildas mellan baronens dotter och hennes kusin, äfven baron och derjemte godsegare. Detta parti anstår naturligtvis baronen, hvars fåfänga och egoistiska faderskärlek sålunda krönes med framgång.

De båda aristokraternes slut är sådant, som det borde blifva. Baronen, som fått sin önskan uppfylld, förhärdas allt mera i sin dårskap och bringas slutligen till galenskap, nämligen till en af stilla natur, som gör hans sällhet. Lekande med papperslappar, dem han inbillar sig vara af åtskilliga regenter honom för hans förtjenster tilldelade ordnar, emottager han understundom besök af sin måg och dotter, dem han i sitt högmods dårskap betitlar: "deras majestäteter." Grosshandlaren, hvilkens plan var att få sin motsträfvige son gift med dottern af en millionär, en tysk grosshandlare, får slag och dör under grämelse och ånger, då det tyska handelshuset en dag visar sig vara ruineradt.

Med denna hufvudhändelse äro åtskilliga bihändelser satta i sammanhang, hvilka dock icke rätt interessera, emedan de ej nog innerligt ansluta sig till hufvudhändelsen och derföre

ej lemna något för det hela vigtigt och nödvändigt resultat. Vi vilja vidröra några. Grosshandlarens son är artist och tvungen att, mot sin böjelse, inträda på handelskontoret, och har den af missförstådd pietet närda svagheten att tro sig pligtig att i denna punkt hörsamma och lyda sin far. Denne son är i början förälskad uti ett i huset vistande fruntimmer, något äldre än han och delande hans böjelse, hvilken böjelse han dock småningom öfverger, emedan han är yngre än qvinnan, som deremot får föra en lång och smärtsam kamp. Den unge mannens plan var att stifta en kristlig äkta förening emellan sin syster och den unge baronen, den vi förr nämnt; men bäst denna böjelse, åtminstone från baronens sida, är på god väg, afbrytes den. Slutet blir att bror och syster, båda ogifta, jemte den i den förre en gång förälskade damen flytta tillsammans, för att utgöra ett trefaldigt, förtroligt och förmodligen ledsamt celibat. — Dessutom lära vi känna frökens tant, en hederlig gumma, men utan förmåga att sköta godset, hvars underhafvande misshandlas och utprejas af en skurkartig och sniken inspektor, hvars son, en förstörd och förstörlig studerande, äfven uppträder för en stund, såsom frökens och faderns plågoande.

Dessa händelser grupperas dock icke till konstnärlig helgjutenhet. De stå der mera såsom tillkomna episoder. — Vilhelmina synes hafva mera förstånd än fantasi, hvarför boken såsom roman ej kan tillerkännas något synnerligt värde. Hon utreder förhållandena, isynnerhet der hon talar om landtskötseln och beröringen mellan husbonde och tjenare, med en minutiös noggrannhet, och förfaller ofta till en dogmatisk ton. Det pathetiska, der det förekommer, tillhörer mera moralisten, än konstnären. Hon undervisar, rättar och uppbygger långt mera, än hon tecknar och målar. Epistolar-stilen och den didaktiskt beskrifvande genren äro hennes. Godt hufvud, sundt omdöme, ren och varm karaktär, jemte en för en qvinna ovanlig förmåga att lösgöra sig från fördomar, samt en skärpt praktisk blick, det är hennes starka sida.

Allt detta oaktadt veta vi, att hon, bland läsarinnor isynnerhet, har en tillgifven publik, och vi gläda oss deråt. Då det är af en oberäknelig vigt, hvad qvinnorna i ett samhälle tänka och känna, är det en önskvärd sak, att en medsyster bidrager till deras upplysning och bildning.

Alla måste med belåtenhet erkänna Vilhelminas rediga och klara tankegång, samt hennes samvetsgranna och skickliga sätt att behandla språket.

— BT.

[20] **Nordstjernan. Vitterhetsstycken och poemer af** ***Wendela Hebbe, Börjesson, And. Fryxell, Geijer, Jolin*** **och** ***Kiellman Göranson,*** jemte deras Porträtter och Facsimiler. Stockholm, L. Gust. Rylander. Bazaren å Norrbro. 175 sidd. stor 8:o på velin. (Pris: 2 rdr 40 sk. bko).

Framför hvarjes af dessa författare arbete förefinnes dess porträtt i fint och vackert stentryck. Det första porträttet är Vendela Hebbes, klädd i en rätt behaglig, kanske ett grand kokett drägt: ett markeradt, spirituelt ansigte, lifliga och varma ögon; och detta lindriga drag af satir och ironi, som röjer sig i hennes skrifter och äfven här visar sig kring munnen, förtages ej af den godhet och känslighet, som är anletets allmänna uttryck. Det lilla vitterhetsstycke, hvarmed hon här uppträdt, heter: Georgina, teckning efter naturen. En Baron Darling, en af den högre Stockholmssocietetens lejon, förfjesad och inbilsk, men egande mycket godt och äfvenväl utmärkt i sin natur och sin bildning, eröfras och ombildas af en enkel, själfull, svärmisk landtflicka af medelklassen, samt gifter sig med henne till egen stor belåtenhet, men slägtingars, vänners och bekantas missbelåtenhet. Rätt väl har författarinnan skildrat salongshjeltens anspråksdigra nyckfullhet, arbetsfolkets på landet grofkorniga skämt och humor i sitt umgängslif, en landsprests belåtenhet bland allvarsamma böcker, pastorala och husliga bestyr. Berättelsen är utkastad med en lätt och talangfull penna.

Börjessons porträtt är icke lyckadt. Utförandet är korrekt, men stelt. Det må ha en viss likhet med originalet, men den vackra likhet, man söker i konsten, är det icke. Dock passar porträttet bättre till den skald, som skattat de lyriska sångerna till ifrågavarande kalender, än till den skald, som skänkt oss sorgespelen "Erik den Fjortonde" och "Erik den Fjortondes son." De lyriska sånger, vi nyss nämnde, hafva nästan alla en mer eller mindre elegisk tonart, hvilket gör läsningen af samtliga poemerna enformig och tröttande. Få sånger göra ett undantag från den nämnda tonarten, såsom de båda till Mamsell Jenny Lind. Skalden har förtjenst af versifikationen, som, ehuru ofta något tvungen, dock i allmänhet utmärker sig för prosodisk korrekthet. Rent lyrisk skald är Börjesson dock mindre. Lyckligare har han uppträdt i de båda sorgespel, som han med framgång och beröm skänkt den svenska skådebanan; ehuru hans förtjenst äfven såsom tragisk theaterskribent är öfvervägande lyrisk.

Anders Fryxells porträtt är mera lyckadt, likheten med originalet är den rätta. Man igenkänner det tänkande draget

öfver ögonen, samt det allvarsamma, nästan skarpa uttrycket omkring munnen. Denne författares bidrag till kalendern utgöres af en historisk uppsats, benämnd: Slaget vid Lund. Förf. angifver, att denna berättelse är ett "utdrag ur den ännu outgifna 15:de delen af Fryxells berättelser ur Svenska historien." Framställningen har liflighet och kraft, vittnande om författarens allom kända historiska skriftställaretalang. Men hvad uppsatsens historiska sida angår, hörer kritiken öfver densamma till den blifvande kritiken öfver *15:de delen af Fryxells Berättelser ur Svenska historien.*

Porträttet af Geijer är ej det sista, som af honom blifvit taget, men det, hvari han visar sig äldst. Ålderdom, dysterhet och sorg, en följd af de nya förhållanden, i hvilka han med sitt ädla, men nog känsliga hjerta råkade genom sitt så kallade affall, stämpla ansigtets uttryck; men den, som såg honom i hans sista lefnadsår, skall deri finna likhet och sanning. Till kalendern har Geijer bidragit minst af dem, som deri skrifvit, nämligen blott med tvenne poemer. Det ena poemet heter "Nyårsnatten", ett alster af en dunkel och nog fritt lekande fantasi, hvars gång och syfte man svårligen kan uppvisa uti en begreppsparallel på prosa. Det sednare "Förgät mig ej" bör anses märkvärdigt och blifva för mången kärt derigenom, att detta poem "var det sista af den hädangångnes hand, och utgjorde orden till det äfven sista musikstycke, han komponerat."

Jolins porträtt är vackert och lyckadt. Jolin har bidragit med några lyriska sånger, som ingalunda äro den unge dramatiske författaren ovärdiga. "Smultronplockerskan" är ett litet poem af allvarsam och rörande pathos. "Tvenne kloka och två dårar" innehåller paraboliskt en sträng lärdom för äregirigheten och behagsjukan. De nätta verserna "vid Minnesfesten öfver Emilie Högquist" äro förut kända. "Vattu-Nisse (En Brunnshistoria)" är rik på lustig satir, och "En söndagsqväll på Djurgårdsslätten" eger en godmodig humor. "Studentens majnatt. Monolog-Vaudeville" är nu mera ett temligen allmänt kändt och omtyckt stycke. Vi medgifva att detta stycke har ganska många naiva, qvicka och träffande partier, men så högt sätta vi det icke i värde, som många andra. Målningen har något af karrikatur; och uttrycker ej så mycket aftonsidan, som nattsidan och afvigsidan af "studentens glada lif", med ett ord, någonting ej rätt poetiskt. Huru stycket möjligen *kan* taga sig ut på scenen, veta vi ej, ty vi hafva ej sett Jolin sjelf deruti uppträda. Då vi sågo det från scenen, utfördes det med en nog opoetisk sanning; stycket fordrar åtminstone af den spelande mycken lätthet och finhet, för att få behag och konstvärde.

Porträttet af Kiellman-Göransson är träffadt. Denne författares bidrag heter: "Blommans blomma. En familje-hemlighet." Om utrymmet medgåfve, skulle det ej sakna interesse att dröja något längre vid denna lilla berättelse, som är skrifven med verklig talang. Nu inskränka vi oss till några få betraktelser.

Hufvudtanken är följande. En rik och ännu icke till medelåldern kommen skön enkefru, gör ett så starkt intryck på en betydligt yngre och fattig grefve, att denne eftersträfvar hennes hand af uppriktig kärlek. Sedan hon länge pröfvat honom och blifvit förvissad om hans ädla och rena karaktär, inbjuder hon honom en dag att återkomma i skymningen, för att emottaga det ja, han länge åstundat. Han kommer. Det var skumt: han såg icke anletets uttryck, men han igenkände den sköna gestalten. Han skyndade fram till henne, föll på knä, och frågade: "du ger mig i dag det efterlängtade svaret? du vill bli min maka?" — "ja, Hjalmar!" — Sedan derpå följt, hvad följa måste, öppnades en dörr, och — den han trodde sig trycka till sitt hjerta, stod nu framför honom. Den han omfamnade, var modrens andra jag, ett nytt, skönare exemplar af samma qvinliga personlighet, hennes af Hjalmar aldrig förr sedda dotter. Det är klart att han med tacksamhet och förtjusning på dottern öfverflyttade sin kärlek, om ens "öfverflyttade" är rätta ordet, då han — så stor var likheten — hade framför sig modern sjelf, men i dess första vår.

Bland annat, som denna berättelses tafla företer, förtjena de adelsfamiljer och bondfamiljer, som här ställas i jemförelse och motsats till hvarandra, all uppmärksamhet. Denna jemförelse utfaller till fördel för adeln och till nachdel för bönderna. Månne med rätta? Eller är den grefliga familjen Horn, hvilken här skildras, en typ för svensk adel i allmänhet? Är förnöjsamhet under fattigdom, tillbakadragenhet och anspråkslöshet detta stånds historiska hufvudkaraktär? är väl, såsom författaren tycks mena, i historisk adelsmening en "adelsdygd, att göra arbete, utan att tänka på egen nytta, men efterkommandes?" — vi fråge; historien och den allmänna öfvertygelsen må svara. — Beklagligtvis måste man emellertid tro, att hvad förf. säger om bönderna, med deras råa förmögenhets-aristokrati, är en sanning, om ock partisk missbelåtenhet — så synes det — kunnat förleda honom till öfverdrift. Men om den ädle gubben Horn af Rentzien med sin hustru och de öfriga fattiga adelsfamiljer, som slutit sig till honom i ett högst aktningsvärdt byalag, ingalunda äre typiska för svensk adel såsom stånd, i hvilket det goda och ädla framträder hos de särskilda individerne, så är ej heller Up-

lands allmoge en sann typ för svensk allmoge öfver hufvud. Författaren säger väl ej, att han anser uplandsbonden för det svenska bondeståndets spegelbild, men han röjer en benägenhet dertill. "Bönder, åtminstone uplandsbönder, värdera ingenting annat än rikedom (!?). Dessutom hyste de till honom (grefve Horn) det slags dolska, men lugna hat, som gror uti bondhjertan till herremännen, oaktadt det nästan aldrig utbryter i svårare handling, utan endast uppenbarar sig i ogenhet, och små försök att göra intrång, såsom att i hemlighet beta äng, plundra trädgården, stjäla skog och dylikt." Nå väl! detta "dolska hat", är det väl medfödt? eller har det sin grund i sekelgamla förhållanden? är det de lägre klasserna i samhället, som uppfostra de högre, eller tvärtom? må vi betänka detta. Det är bekant, att för den poetiska sanningen, som är konstalstrets ändamål, måste den prosaiska eller verkliga ligga till grund, icke så att förstå, som skulle det individuella, som i dikten förekommer, hafva en individuell motsvarighet i den verkliga verlden, men så, att hvad som i dikten förekommer, bör vara en sann bild af ett allmänt förhållande. Om denna regel påminne vi, med afseende på de representanter, förf. valt för de tvenne olika beståndsdelarne af vårt svenska samhälle.

Stycket är författadt med ej vanlig talang, och påminner på ett öfverraskande sätt, i ton och stil och äfvenväl i särskilda uttryckssätt, om en viss annan mycket väl känd författare. —DT.

[21] Berättelse om Upsala-Studenternas Skandinaviska fest den 6 April 1848. Upsala, Wahlström & C. 1848. 36 sid. 8:o. (Pris: 16 sk. bko.)

I Upsala-Correspondenten — om vi ej missminna oss, för den 12 April detta år — lästes i "Utdrag af ett bref från Vesterbotten" åtskilligt, som, rörande härvarande studerande, till ton och syfte var märkligt nog. Vi fästa oss dock härstädes endast vid några vissa rader i brefvet, ämnade att uttrycka hemmavarande föräldrars tanka om de studerandes deltagande för den stora politiska tilldragelsen i Frankrike. "Man hade svårt", säger brefskrifvaren, "att förlika sig med den tanken, att läroverkets unga representanter af vetande, bildning och humanitet skulle så djupt kunna förgäta sin ädla kallelse, att de velat ställa sig i råhetens tumultuariska leder och jubla vid dess segrar."

Att den, som yttrar deltagande för den stora nationalhändelsen i Frankrike, nödvändigt derigenom ställt sig i rå-

helens leder, är väl ett hårdt och obilligt tal. Detta deltagande har varit alltför allmänt, bland gamla och unga, bildade och obildade, för att behöfva frukta för öknamn från dem, som möjligen hellre sett det sköna Frankrike förblöda under inhemskt krig, än att medborgarne visat sig tillräckligt uppfostrade för en högre grad af politisk frihet. För vår opinion om denna stora tilldragelse hafve vi, om vi söke auktoritet, en sådan, mot hvilken några olika tänkandes mening nedsjunker till en obetydlighet: Europa har, på mer än ett sätt, fällt sin upplysta dom i frågan. Hvad vidare kan komma att ske uti Frankrike, derom må framtiden upplysa och döma.

På detta deltagande förtörnas man derföre utan billighet. Men saken är den, att det gifves menniskor, som icke fördraga själslyftningen, enthusiasmen, den må förekomma i hvilken form som helst: ty den kan urarta, kan blifva hinderlig för deras planer, som afse endast enskilda interessen.

Upplysta och ädla föräldrar måste med glädje och stolthet erfara, att sönerne eldas af enthusiasm för stora idéer. Dessa föräldrar söka ej utöfva inflytelse på barnens samveten. De fordra af sina söner kunskapshåg, arbetsifver, gudsfruktan, rättskänsla och samvetsgrannhet; men de anse sig hvarken af klokheten eller rättvisan medgifvet, att föreskrifva sönerne, hvad de skola tänka och döma om ting och förhållanden, allraminst sedan desse kommit till den ålder, då menniskan måste lära att äfven i de vigtigaste frågor tänka sjelf, hvarförutan intet menniskovärde förvärfvas.

Upplysta och ädla fäder sända sina söner till högskolorna, icke för att få dem instufvade i de traditionella meningar, dem de möjligen sjelfva upptagit och hylla, utan för att få glädja sig åt afkomlingar, som öfverträffa fäderna i vetande och bildning. Studiernas resultat kan ej på förhand bestämmas; man läser ej en vetenskap, för att vinna bekräftelse på vissa af dess dogmer, eller stadfästa sin öfvertygelse om vissa dess satsers riktighet. Ingen förstår de händelser, historien framställer, utan att ställa dem i dagern af sitt eget förstånd; och endast på det sättet blir ett omdöme möjligt. Eller skulle man blott inhemta så pass mycket, som ej vore störande för redan häfdvunna åsigter och läror? skulle man endast läppja på sanningens bägare, men icke dricka djupare? — Om nyttan eller skadan af en sådan återhållsamhet lönar ej att disputera, då den är omöjlig: äfven ett minimum af sanning, en gång inhemtadt, lifvar hågen att veta allt mera och mera, och då lusten väckes att, för att stilla kunskapstörsten, gå från bäckarna till källorna, drages ett kors öfver alla beräkningar på hof och mått a.

Bland de många genom ålder vördnadsvärda förståndsreglor, som ofta anföras, är följande en: "sköt du ditt, och bry dig ej om andras." Denna i och för sig sjelf goda regel förvrides dock genom en oriktig tillämpning, så vidt den nämligen får gälla utom enskildes förhållanden till enskilde. Man har nämligen velat förstå denna regel äfven så, som vore det en dygd, att hvar och en medborgare i staten endast lefde för sitt yrke och sin familj, icke bekymrande sig om, hvad staten tillhörer. Denna tillämpning är visserligen angenäm för de maktegande, som få styra och ställa efter godtfinnande, välkommen för egoismen, som, obekymrad om statens bästa, får öfverlemna sig åt snikenhet och slem vinning, beqväm för lättjan, som i sitt epikureiska lugn ej vill störas af omtanka för det allmänna.

Men för detta allmänna är en sådan åsigt förderflig, alldenstund den hindrar uppkomsten och tillvaron af ett allmänt, som verkligen förtjenar sitt namn. Ty genom denna åsigt sönderspringer staten i sins emellan osammanhängande delar, förvandlas till en krälande mörja af sins emellan likgiltiga heller stridiga atomer, och blir för egoismen, som egentligen visar sig såsom egennytta i slemsta mening och är förderfligare än maktlystnaden och epikurismen, en allmänning att plundra eller lönnskatta. Och af denna åsigt, som varit gällande under en lång rad af åratal, har ock följden blifvit, att man ännu i dag ej sällan träffar medborgare af allehanda stånd och klasser, hvilka om staten veta just ingenting på det hela, och följaktligen icke hafva särdeles interesse för densamma. Deraf följer ock, att nationalitet och fosterlandskärlek icke ega rum i den mån, som önskligt vore; ty nationalitet och fosterlandskärlek finnas egentligen blott der, hvarest den mycket olika regeln gjort sig gällande: att hvar och en medborgare skall på en gång lefva ett enskildt och ett offentligt lif.

Framförallt pläge vi förmana ungdomen att icke blanda sig i politiken. Den har ock en viss klang af fromhet och vishet, den läran, att ungdomen må sköta sitt, och icke lägga sig om bord med statens angelägenheter; och man anser sig ej kunna omsätta denna gyllene regel i nog många uttryckssätt och fraser. Men skulle de, som omföra denna lära, af hvilka visserligen många göra det af öfvertygelse och välmening, lyckas i sitt bemödande, så blefve följden den, att äfven den ungdom, som genom ställning och bildning borde något förstå, om hvad till staten hörer och behjerta det, skulle för statens angelägenheter, dess behof och strider — känna ingenting. Staten blefve för sådana unga män ett namn, ett föremål för examens-studier, ett kunskapsträd på ondt och

godt, hvars frukt de tvingades att smaka. Deraf skulle vidare inträffa, att ynglingar, som blifvit ledda och uppfostrade till sådan sinnesförfattning, vid mognare år inträdde i statslifvet såsom fulländade egoister, hvilkas hjertan icke ens i stunder af samhällets yttersta fara skulle kunna väckas till enthusiasm.

Oss synes, att ungdomen knappt kan för tidigt vänjas, ej att "blanda sig i statens angelägenheter", hvilket visserligen med rätta klandras, men att älska allt och nitälska för allt, som stat och statslif tillhörer. Och början af en sådan, efter vårt förmenande, aldrig för tidig uppfostran för ett offentligt lif må göras med att väcka en djup känsla för, en vördnadsfull aning om medborgarlifvet, om samhället, som en gång bör blifva hufvudföremålet för den mognade mannens hela lifsverksamhet, inom hvilken särskild verkningskrets som helst han af fallenhet och omständigheter försättes: ty i samhällslifvet bör hans hela verksamhet uppgå, i theoretiskt och praktiskt, i religiöst och vetenskapligt afseende, allt efter måttet och arten af förmåga och yrke. Men denna vördnadsfulla aning bör, i den mån den mognande själskraften sådant medgifver, klaras och stärkas af alltmera utvidgad kännedom om statens natur och väsende, och ej blott statens i allmänhet, utan det särskilda samhälles, man genom födseln tillhörer. Staten, rätt förstådd, innefattar allt för menniskan stort, vördnadsvärdt och heligt.

Ungdomen är väckelsens, riktningens, enthusiasmens period i lifvet; hvad, som är utsådt för mandomens skördar, måste gå i blom under ungdomstiden; ett förtorkadt hjerta återkallas ej till lif.

Hellre än att kritiskt genomgå den lilla boken, vi såmedelst velat anmäla, och som för sitt innehåll, både på prosa och poesi, men isynnerhet såsom ett uttryck af det hos den mest bildade ungdomen väckta deltagandet för mensklighetens stora interessen, verkligen är förtjent af allmänhetens uppmärksamhet, hafva vi inledningsvis framställt nu gjorda reflexioner, utan att redogöra för innehållet af brochyren, som säkert köpes och läses af hvarje vän af ungdomen. —RK.

Äfven något sednare, den 25 Maj, hade Studentföreningen i Upsala en sammankomst, derå af studeranden Rudolf Hjärne ett tal hölls, som förtjenar att sammanhöra med de i den ifrågavarande brochyren allmänheten meddelade tal; och, då detta icke särskildt kommer att genom trycket meddelas, meddele vi det här i sammanhang med nu gjorda anmälan, då herr Hjärne, med anledning af åhörarnes begäran, anhållit om dess införande. Red.

Några Ord*)

vid

Studentföreningens i Upsala

Allmänna Sammankomst

den 25 Maj 1848

af

RUDOLF HJÄRNE.

M. H. En af våra store, han, hvars mäktiga, minnesvärda stämma för tvänne år sedan upphörde att genljuda i våra lärosalar, för att ett år derefter i en ljusare och fridfullare verld skåda sina stora idéers fulla verklighet, yttrade en gång ibland oss, att den närvarande generationen af unge män har rätt att vara stolt, ty den kommer att upplefva och verksamt deltaga i händelser, som ingen tid skådat. Den djerfva siareblicken, som trängde djupt in i tingens, i menskligbetens och de menskliga samhällenas sammanhang och väsende, förutsåg troligtvis ej, att det utbrott af en förnyad menskligbet, en ny tingens ordning, som han anade, och som med en oerhörd våldsamhet och kraft arbetar i detta nu, att detta utbrott, säger jag, skulle vara hans sista dagar så nära. Hvad, M. H. skulle ej detta aningsrika hufvud tänkt, hvad skulle ej detta stora hjerta kännt, om det ännu lefvat och rört sig i den bräckliga stofthyddan! Denna fråga har mången ibland oss framkastat till sig sjelf och sina vänner. Ty så lefver och skall med ett lefvande lif lefva Erik Gustaf Geijers minne hos Upsala Studenter.

Att vara student i detta ords stora mening är betydelsefullt, är ärofullt, ja! så att den, hvars namn jag nämnde, ansåg sig ingenting annat, ingenting bättre hafva varit och vara än student. Det var en kamrat, för hvilken vi ej behöfva blygas och som ej heller syntes blygas för sitt kamratskap med oss. Det är då ej underligt, att vi älskade, att vi minnas, honom bättre än någon, och att hans tankar och yttranden alltjemt gå igen hos oss.

Vår plats i samhället, i menskligbetens utvecklingshistoria, är betydelsefull, ja! den betydelsefullaste; vi stå som gränsväktare mellan tvänne åldrar, tvänne verldar, det förflutnas, hvars minnen vi skärskådat och skärskåda, för att med den kunskap, den allsidiga kraftutveckling och den erfarenhet, vi derigenom vinna, en gång och snart nog kanske, mer än någon, lefva i och för framtiden, hvars verld egentligen är

---

*) På åhörarnes begäran utgifna.

vår. Men äro vi ämnade att vara och blifva något i och för den framtid, som vi skola skapa, så äro vi äfven något i det närvarande. Ty det är, sade jag, som gränsväktare, som bildade och bildningssökande ynglingar eller unge män, vi skola söka att stadga vår öfvertygelse i alla eller åtminstone större delen af de samhällsvigtiga frågor, som i våra dagar mer än någonsin fordra att besvaras på ett för den menskliga samhällsutvecklingen tillfredsställande sätt. Hastigare än förr tyckes ock nu den akademiska ungdomen kastas in i dagens stora strider och deri mogna till män, ty menskligheten, som periodvis omskapar sig sjelf, sitt väsende och dermed sina former, behöfver de unge, för att i och med dem förverkliga sina ungdomliga idéer. Man har derföre sagt oss, M. H. att vi äro en makt, att det ligger vigt på hvad vi tänka och vilja. Den röst, vi höra, är ej smickrets, som manar den barnsliga fåfängan till lif, det är sanningens, som jagar den på flykten, och midt bland ungdomslifvets yrande och glada génier ställer det betänksamma allvarets varnande bild. Derföre, M. H. skola vi vara glada, men allvarliga, och för våra nöjen ej förgäta vår bestämmelse, vår pligt.

Men jag har kommit in på ett ämne, som på mig alltid utöfvat en viss tjusningskraft, emedan jag älskat och älskar studenten och studentlifvet i idéen som i verkligheten, det sednare i den mon det motsvarar det förra, Men att vidare utveckla och framställa min åsigt derom, är mig ej nu tillåtet. Jag vill blott vid detta tillfälle slutligen fästa Eder uppmärksamhet på en sak, som är af genomgripande vigt för vårt fosterland och dess framtid, och då det förra af alla kära föremål bör vara oss kärast, så tillhör oss den sednare.

Tillåten mig, innan jag nämner denna sak, som jag vill lägga Eder på hjertat, inleda den med en hastig blick på vårt folk och våra häfder.

Store utländske författare hafva yttrat: "man måste förvånas, då man betänker, hvilken verldshistorisk kraft de 2 millioner svenskarne hafva under 2:ne århundraden utvecklat." En annan säger: "svenska nationen, bofäst på en fattig jord, har stora inneboende tillgångar, en stor moralisk kraft, som blott behöfver väckas, för att lyfta nationen till en af Europas betydningsfullaste och i sann mening mäktigaste."

Kasta vi en blick på våra häfder, så finna vi, att utländningens omdöme varit träffande. Min sagesman, M. H. är en häfdatecknare sådan som Johannes von Müller.

Hvad Gustaf Vasa, med rätta kallad fäderneslandets fader, grundlagt, det lyftade hans store sonson, en af mensk-

lighetens få sanne hjeltar, till en höjd, der den svenska äran för evärdliga tider fästat sitt namn vid hans. Det svenska namnet, M. H., står med tacksamhet och beundran teeknadt på ett af verldshistoriens skönaste blad. Gustaf den store Adolfs verk togs i arf af de store Carlarne, som voro honom värdiga, om ock den siste, den underfullaste af dem alla, och som för mycket kanske, likt forntidens svenskar, älskade att leka med faran och ödet, satte den svenska storheten och äran på spetsen, och derföre föll med dem lönnmördad, som det sägs, i löpgrafvarne vid Fredrikshall.

Svenska folket, så säga våra häfder, har företrädesvis älskat en stark konungamakt på demokratisk grund. Om så alltid skall förblifva, det veta vi ej, det kunna vi ej veta. När derföre den starka konungamakten föll, kastade sig "de store" eller som folket hatfullt kallar dem: "herrarne", öfver spillrorna, — och vanäran, splitet, och passionernas kamp fläcka vår historias blad. Detta är i det närmaste karaktären af den så kallade "frihetstiden", ett vackert namn på en ful sak och derföre en bitter ironi. Vi kunna här se, huru en svensk republik, i dåvarande och äfven nuvarande förhållanden, ty de sakna ej sin likhet, skulle se ut. M. H. vi skulle hafva delat Polens öde, om vi haft dess läge midt emellan roflystna grannar. Det har varit, ja! det är ännu, Sveriges olycka, att vara sönderfallet inom sig sjelft, ett rof för alltför sjelfviska partiers envisa sträfvanden, att bibehålla ärfda eller förvärfda företrädesrättigheter, ett enskildt godt för det allmännas, för fäderneslandets. Huru skall detta partisinne qväfvas, huru skola vi försona sednare tiders litenhet med våra stora minnen, med den storhet, som nu är ett minne blott? M. H. Det är min öfvertygelse, att det ondas rot är att söka i våra stånd, i vår nationalrepresentations grundande på ståndsrepresentation, med deras alltför särskilda anspråk, deras fördomar, deras brist på försakelse af sig sjelfva. Nationen har ock nu vaknat till fullt medvetande häraf, och "representationsreform" är dagens lösen. Visserligen tyckes man å en sida frukta, att krigsropet för en stor framtidsidé skall nu inkräkta på den inre reformens sympatier, missleda dem och göra dem till intet, under det man å en annan sida kanske hoppas det. Jag delar i detta fall hvarken den ena sidans fruktan eller den andras hopp. Jag har ett annat hopp, nemligen att nationalkriget, om ett sådant verkligen skulle utbryta, skall återgifva nationalandan sin lyftning, förjaga eller förqväfva småsinnet och partiyran, så att de nu splittrade krafterna må i fredens dagar med mera samdrägt och eftertryck kalla den inre reformfrågan till förnyadt lif och afgörande seger.

Medlertid låtom oss ej förgäta den, låtom oss omfatta den med ungdomens värma, men ock med mannens allvar och kraft, och, när vi på skiljda vägar gå ut att tjena vårt fädernesland och menskligheten, se till att dess förverkligande blir ett uttryck af den rättänkande nationens vilja, af tidehvarfvets anda och bildningsgrad. Endast så kunna vi en gång möjligen återvinna vår fordna ära, vårt europeiska anseende, och utan blygsel sluta oss till tidens stora rörelser, till våra stamförvandter, för att med dem bilda ett aktadt och vördnadsbjudande **skandinaviskt folkförbund**.

[22] **Carl XII:s Page. Historisk Roman af** *L. D. G.*, Förf. till "S. H. T.", "Hjertklappningen på Dalvik", m. fl. Tvenne delar, VI och 521 sidd. 12:o. Stockholm hos L. J. Hjerta 1847, på A. Bonniers förlag.

Den **historiska romanen** anses ännu af många ej fullt berättigad att intaga en plats bland de poetiska konstslagen. Man har trott sig med skäl anmärka, att redan sjelfva valet af ett utifrån gifvet ämne står i rak motsägelse med begreppet af poetisk uppfinning; samt att, hvad behandlingen och utförandet angår, författaren ställes i nödvändigheten att välja mellan tvenne lika ledsamma alternativer: att nämligen antingen vanställa och förfalska det historiska innehållet, för att sålunda förskaffa sig den frihet, som är ett nödvändigt vilkor för konstnärlig verksamhet, — eller ock att, genom ett strängt iakttagande af den historiska sanningen, uppoffra nästan all fri poetisk verksamhet, och derigenom alltför mycket nedstiga till ståndpunkten af prosaisk berättare. Det första af dessa inkast måste förfalla, om man besinnar, att **valet** af ett historiskt ämne ligger till grund äfven för andra, fullkomligt erkända, diktarter, t. ex. hjeltedikten; äfvensom, att en stor del af målare- och bildhuggare-konstens mästerstycken uppblomstrat på historisk grund. Härmed hafva vi också banat vägen till öfvervinnandet af det andra inkastet mot den historiska romanen, eller att **behandlingen** nödvändigt måste blifva antingen opoetisk, genom bristande inre sammanhang, eller också stötande, genom motsägelsen mot kända historiska fakta. Om det måste medgifvas, att bildhuggaren och historiemålaren kunna lyckas att öfvervinna nyssnämnda svårigheter; så våga vi utan betänkande påstå, att författaren af en historisk roman, — just i följd af det företräde, som poesien, såsom en högre och rikare art af konstnärlig verksamhet, eger framför de bildande konsterna, — ännu lättare kan undvika

dessa fel. Ty då bildhuggaren och målaren, som framställer en historisk scen, är bunden vid ett enda moment af handlingen, och således, hvad den poetiska uppfattningen och behandlingen angår, är så till vida inskränkt inom trångare gränser, som han nödgas att i det närvarande ögonblicket, likasom i en brännpunkt, samla och sammantränga alla strålarne från ett föregående lif, uttrycka alla resultaterna af det individuellas utveckling ända till den gifna tidpunkten; så lemnar deremot den historiska romanen åt författaren ett större utrymme, att, under det han sträfvar att framställa de handlande personernas karaktärer såsom ett helt, såsom fullt utvecklade organismer, tillika framhålla deras föregående utvecklings-momenter, — hvilka sålunda dels på ett underhållande sätt förbereda och gradvis stegra interesset för hufvudhandlingen, dels, såsom sjelfständiga partier, hvar för sig kunna skänka hög njutning. Romanförfattaren har alltså visserligen ett mera vidtomfattande problem sig förelagdt, men derjemte äfven rikhaltigare utvägar för dess lösning. Om vi åter jemföra den historiska romanen med de öfriga slagen af romaner, så anse vi den, i sin egenskap af mellanart mellan det högre objektiva epos och den vanliga romanen (eller "det subjektiva epos", såsom den blifvit benämnd af Goethe), ega — eller kunna ega — det företrädet, att den, hvad ämnets behandling och utveckling angår, kan tillegna sig större delen af bådas förtjenster. Likaså kan den, i afseende på innehållet, alldenstund den utgör en blandning af verklighet och dikt, fritt välja sina gestalter ur begge dessa sferer, utan att behöfva helt och hållet öfvergå i någondera. Och ehuru bunden vid vissa ur den yttre faktiska verkligheten hämtade personer och händelser, behöfver den hvarken vanställa dessa, genom alltför starka tillsatser från fantasiens område; ej heller frånsäga sig rättigheten, — eller, snarare sagdt, skyldigheten, — att, från känslans och det subjektivas oändligt rika, men dunkla innehåll, återupptaga allt hvad historieskrifvaren, som endast söker det offentliga och objektiva, det på statslifvet och på de historiska resultaterna mera omedelbart inverkande, måste bortkasta. Någon kollision med historieskrifvaren är derföre så mycket mindre att befara, som historien, — ehuru fullt tillräcklig för att, ur det Sannas synpunkt, utveckla och förklara gången af nationernas och individernas handlingar och öden, — likväl måste lemna å sido alla dessa mera obemärkta, men på individen mäktigt verkande, och derigenom ofta äfven i en vidsträcktare krets djupt ingripande fenomener, som tilldraga sig på känslans gebit, och som endast idealiskt framställda, d. v. s. såsom föremål för poesiens be-

arbetning, erhålla ett högre interesse och en allmännare betydelse, i det att de inom konsten uppträda såsom ett oumbärligt material för det Skönas uppenbarelse. Härmed tro vi oss hafva angifvit den ståndpunkt, från hvilken konstnären inom den ifrågavarande diktarten kan och bör utgå, samt den uppgift han har att lösa. — Man har påstått, att hufvudpersonen i en historisk roman ej kan eller får vara en verkligt historisk person, utan måste vara diktad. Detta anse vi oss, på grund af hvad nyss blifvit anfördt, ej kunna medgifva. Vi tro tvärtom, att de historiska romaner, der sjelfva hufvudpersonerna äro uppkallade ur diktens verld och de historiska karaktärerna begagnas endast till att fylla de underordnade partierna, böra anses för en särskild (lägre) bi-art af detta konstslag. Vi vilja här ej närmare ingå i utredandet af denna tvistefråga, utan anmärka endast, att den författare, som väljer sistnämnda bana, har mindre svårigheter att bekämpa, såvida både sjelfva uppgiften är till sin natur lägre och utvägarne till dess lösande erbjuda sig i större mängd, än inom den förra arten.

Herr L. D. G. anför sjelf i sitt "Förord" några af de inkast, som göras emot den historiska romanens giltighet inom konsten och mot möjligheten att på ett tillfredsställande sätt lösa de svårigheter, den erbjuder. Han framställer till vederläggning af dessa tvifvelsmål några ganska sunda och träffande anmärkningar, dem vi rekommendera till läsarens begrundande; — dock ej såsom nödvändiga, för att rättfärdiga den historiska romanen i allmänhet, eller särskildt herr L. D. G:s uppträdande på denna författarebana. Ty detta resultat har förf. på ett ännu mera direkt och afgörande sätt åstadkommit genom sjelfva romanen: och vi förmoda, att äfven de starkaste tviflare, — till och med sådana, som skulle känna sig frestade att, enligt herr L. D. G:s yttrande, "rentaf förklara hela konstarten för ett oting", — skola, genom läsningen af "Carl XII:s Page", bringas på bättre tankar och genast till en början medgifva, att den dock är någonting och — vi taga oss friheten tillägga — någonting rätt aktningsbjudande och presentabelt, åtminstone då en sådan författare som herr L. D. G. tager den om händer. — Vi öfvergå till en kort redogörelse för romanens innehåll.

En ung svensk ädling, baron Henrik Burguer von Ritterstein, älskar sin kusin och barndomsvän, den sköna Gunhild Rosenfelt, som, ännu okunnig om denna kärlek, af sin broder, Carl Rosenfelt, en hög och kraftfull Carolin, föres till Carl XII:s hof. Den unge Henrik skyndar då äfven från fädernehemmet, för att vid sin konungs sida vinna

utmärkelse och tillika närma sig sin älskade Gunhild. Han träffar Carl XII i begrepp att anfalla Norrige och anställes såsom page hos hjelten. Emellertid har prins Fredrik, konungens svåger, kastat lystna blickar på den sköna Gunhild, och en försåtlig plan uppgöres af hans gunstling Siquier, att locka henne i prinsens armar. Gunhild undkommer väl det förrädiska anslaget; men misstanken och förtalet har fläckat hennes rykte: hon flyr till Stockholm och döljer sig under ett främmande namn, för att undgå vidare förföljelser. Der blifver hon föremålet för en viss "små-skrifvares", Håkanssons, kärlek. Denne Håkansson är en person, hvars infernaliskt nedriga och lastfulla karaktär gömmer sig bakom ett öfverlägset förstånd och det djupaste hyckleri. Just då hon, insnärjd i ett nät af de afskyvärdaste ränker och krossad af känslan af sin värnlöshet, är bragt nära derhän att räcka sin hand åt denne skurk, som genom hycklade dygder förstått tillvinna sig ett slags tillgifvenhet, mellankommer Henrik och demaskerar bofven, hvars ilska nu vänder sig mot den hatade rivalen. Genom Håkanssons ränker arresteras Henrik och föres fängslad till Fredrikshall, der just nu sista akten af det stora hjeltedramat håller på att utspelas. Carl XII har emellertid af Gunhild sjelf blifvit upplyst om Henriks oskuld: denne återfår sin frihet, ilar till konungen och träffar — hans blodiga lik. Scenen förflyttas nu till de båda älskandes hembygd, på Östersjöns strand. Vi finna Carl Rosenfelt på sin befästade gård, Beneborg, der han, biträdd af Henrik, med ett till vansinne gränsande öfvermod trotsar en här af landstigna Ryssar, i hemlighet vägledda af deras dödsfiende, den biltoge öfverlöparen Håkansson. Gården stormas och uppbrännes, Carl Rosenfelt stupar, Gunhild bortsläpas af Håkanssons handtlangare: allt synes förloradt. Men Henrik räddar sig ur lågorna och lyckas på ett nästan underbart sätt återtaga sin Gunhild ur fiendens våld. Den djefvulske Håkansson faller och dör såsom vittne till de båda, nu för alltid åter förenade, älskandes sällhet.

Ämnet är ganska lyckligt valdt ur en tid, redan i sig sjelf så rik på omvexlande taflor af skönhet och kraft. Alla hufvudpersonerna äro diktade, men såväl de, som händelserna, vinna i stället ett ökadt interesse genom beröringen med den store Carl, kring hvars person en del af berättelsen vänder sig. För öfrigt synes oss denna roman, med afseende på planens enkelhet och händelsernas, åtminstone till tiden, inskränkta omfång, något närma sig novellen. Vi vilja härmed ingalunda hafva uttryckt något ogillande eller nedsättande: vi säga blott, att romanen i sin helhet och med afseende

på sjelfva dess anläggning är mera egnad att göra ett angenämt än ett storartadt intryck. Hvad åter detaljerna angår, så röjer sig författarens talang mindre i en öfverraskande uppfinning, i konstigt frambragta, öfverspända och skakande situationer, i inveckladé intriger, — sådana man finner till öfvermått hos nyare romanskrifvare, — än i en effektfull gruppering af det redan gifna historiska och psychologiska innehållet, samt i enkla och genom okonstlad skönhet fängslande beskrifningar. Han söker ej efter gripande effekter; men han ställer dem fram med mästarehand, der de böra finnas, och detta på ett så enkelt och naturligt sätt, att läsaren aldrig märker, huru och på hvad väg han uppkommit till den höjd, dit förf. ej sällan lyfter honom, för att låta honom på en gång öfverskåda sina sköna, stundom sublima taflor. Lika ren som förf:s framställning är från den nyare franska Romantikens gräsliga målningar, lika fri är den från allt sjukligt och sentimentalt; hans teckningar äro sällan djerfva, men deremot så mycket mera fulla af friskhet och naivetet, under det att likväl den känslofullaste och varmaste själ blickar fram ur hvarenda af dessa plastiskt lugna och ädla gestalter. I allmänhet låter förf. sina personer mera handla än tala; så att det hela har en stark dramatisk prägel, någongång i enskilda partier närmande sig till den enkla högheten af ett epos. Handlingen fortgår raskt och med stigande interesse, utan några särdeles svåra inveckIingar. Man blir mera glad än förvånad öfver den behändighet, hvarmed förf. lyckas att tillvägabringa ett så godt slut på all denna villervalla och förstörelse. Vi sade: författaren; — vi borde rättare hafva sagt: händelsernas naturliga gång. Ty af förf. får man i hela romanen ej se en skymt, oaktadt den genomskinlighet, som öfverallt råder. Man endast njuter af den friska luft och det milda solsken, som breder sig öfver taflan, utan att märka, hvarifrån det kommer. — Karaktärerna äro helgjutna och (måhända likväl med afdrag af någon öfverdrift af moralisk fulhet hos bofven Håkansson, styckets onda genius), i allmänhet äfven sanna; dock uppträda de öfverhufvud mera fullfärdiga, än någon egentlig redogörelse för deras utveckling lemnas läsaren. Förf. gör sig, så till sägande, mindre besvär med att sjelf utbilda sina handlande personers karaktärer, utan låter händelsernas makt göra det. Bäst tecknad och mest fulländad är utan tvifvel Carl Rosenfelt, denne "Carl XII:s drabant", med sitt trotsiga, nästan ursinniga mod, som helst leker med döden, sin jernhårda vilja och sitt förakt för allt lågt och beräknande, — allt detta paradt med en barnslig, nästan rörande enfald, en djupt religiös

hängifvenhet, en brinnande kärlek till sin store konung och sitt fosterland, samt dernäst till sin älskvärda syster, den enda qvinliga varelse, på hvilken han, såsom det egnade en af Carl XII:s kämpar, någonsin fästat sina blickar. Gunhilds obetänksamma handling, då hon af ett falskt bref från konungen låter sig locka till ett hemligt möte med prinsen, synes nog vågad och ej rätt öfverensstämmande med den föregående skildringen af hennes lika rena som solida karaktär, hennes strängt vårdade uppfostran och hennes utvecklade förstånd; för att ingenting säga om tidehvarfvets rådande tänkesätt. Den motiveras ej heller tillräckligt af hennes svärmiska beundran för en konung, den hon med skäl ansåg för "den störste bland männer." Något för raskt går äfven hennes förtroende till Håkansson. Litet mera fasthet mot ödets förföljelser och mera sjelfkänsla i medvetandet af sin oskuld kunde väl hafva funnits hos Carl Rosenfelts syster. Ehuruväl nu Gunhild är den mest inflytelserika personen i romanen, och således hennes handlingar till en betydlig del bestämma de öfrigas; så vilje vi dock härmed icke uttryckligen hafva sagt, att hela utvecklingen grundar sig på tvära och onaturliga öfvergångar: åtminstone torde detta, i följd af den lätta och talangfulla framställningen, ej falla mängden af läsare in under sjelfva läsningen. Den gamle modige Lennart, ett slags Don Quixote i förminskad skala, är ypperlig, med sin starkt komiska tillsats af öfverdådig skrytsamhet. Man kan ej neka ett slags beundran åt detta bröbbliga lugn, som, i farans stund, knappt vill veta af att en enda Ryss finnes till, emedan han ej kan se dem för det myckna dam, som de uppröra; man tycker sig knappt hafva hjerta att motsäga honom, då han omöjligen kan få ur sitt hufvud, att han och hans herre ensamme tvungit 250 Ryssar att upphäfva belägringen af Beneborgs "fästning." Likaså är den gamla vördnadsvärda fröken Kerstin stundom intagande genom sin fromma enkelhet och religiösa undergifvenhet, stundom rätt rolig med sina hushållsbestyr och sin droppflaska, hvarutur hon söker bot för sjukdomar, som hon "fruktade att få." Mot Carl XII skulle kunna anmärkas, att han icke just lär hafva varit en så "herkulisk" gestalt, som förf. synes antaga; äfvensom, att han nog ofta "böjer läpparne upp emot näsan", — hvilket "var ett verldsbekant teeken på hans ovilja." Vi känna ej heller, huruvida så täta "polisrapporter" plägade ingifvas till konungen, som förf. antyder; men troligen har förf. bättre reda på den saken, än vi. I öfrigt är teckningen af honom sådan, som en Svensk älskar att tänka sig hjelten. — En mängd smärre historiska notiser och anekdoter från denna

period har förf. skickligt och utan särdeles stötande öfverflyttningar inflätat i berättelsen, för att gifva ett ökadt interesse åt sin tafla. Sålunda förekommer ett och annat, ej för alla bekant, om den märkvärdige Svedenborg och hans åsigter. — Dialogerna äro utmärkta för sin raska gång, lediga och smakfulla hållning, förenad med dialektisk precision, mera sällan för sprittande lif och pikant qvickhet. — Naturmålningar förekomma ej ofta; men de, som finnas, äro, ehuru ej just storartade, dock vackra och bilda ett smakfullt draperi kring den rörliga gruppen. — Förf:s diktion är utmärkt lätt och elegant, full af episk klarhet och enkelhet; koloriten mjuk och saftfull. Ingen bjert och skärande färgbrytning bländar läsarens öga; endast teckningens ädelhet och precision framhåller de plastiska figurerna på den klara och genomskinliga grunden. — Språkets renhet och korrekthet är högst berömvärd.

Vi sluta denna ofullständiga redogörelse med den förmodan, att "*Carl XII:s Page*", utan att utmärka sig för någon synnerlig originalitet i uppfinningen, eller för djerf och storartad anläggning, dock i stilens ädelhet och renhet, detaljernas plastiska skönhet, diktionens elegans och mjukhet, knappast af någon annan bland våra romaner kan anses öfverträffad; samt att den, för den anda af sedlig höghet och varm hjertlighet, som genomgår hela den täcka och intagande skildringen, skall af de flesta läsare anses värdig ett rum bland våra bättre romaner, och att ingen skall sluta genomläsningen deraf, utan att hafva emottagit ett angenämt och varaktigt intryck, beledsagadt af den önskan, att snart få tillfälle att förnya bekantskapen med författaren.

— MM —

Notiser.

Den 10:de Jan. kl. 4 e. m. spordes ett lindrigt jordskalf på ön Malta; kl. 11 om natten ett annat, som var något starkare; följande dag ett tredje, som varade en full minut, och förorsakade någon skada å äldre byggnader; och 20 minuter senare kändes en fjerde stöt, hvilken dock var obetydlig. Vädret var lugnt, vinden sydostlig, och ingenting ovanligt föreföll i atmosferen, med undantag af att regn fallit, mer eller mindre ymnigt, några dagar förut, hvilket denna årstid är temligen sällsynt.

= Franska ingeniörer, som anländt till Cöln från Ofen, der de sorgfälligt undersökt hängbron öfver Donau, hafva nyligen fått uppdrag af municipalitetet i Cöln, att uppföra en dylik bro öfver Rhen. De hafva redan börjat planen till denna bro, som skall hvila på en enda pelare midt i floden och kommer att kosta 150,000 Thaler. Vattnet i Rhen är nu så lågt, att grundvalarna till den stora brygga, Kejsar Constantin anlade öfver denna ström år 308, äro synliga. En verksam spaning anställes nu, för att upptäcka några qvarlefvor af den bro, Julius Cæsar lät slå öfver Rhen; men hittills utan resultat.

= I London har utkommit ett arbete af högt interesse: *The Life of Lord Chancellor Hardwicke; with Selections from his Correspondence, Diaries, Speeches and Judgments. By G. Harris, Esq. 3 Vol.* — Lord H. spelade en vigtig rol i sin tids politiska händelser. Född år 1690, beträdde han såsom advokat den juridiska banan 1715, blef parlaments-ledamot 1719, general-prokurator 1724, öfverdomare 1733 och lordkansler 1737, hvilket embete han behöll till 1756. Han fortfor att deltaga i konseljens rådplägningar, utan särskild plats i kabinettet, till 1762. I hela 42 år innehade han, utan afbrott, kronans embeten. Åren 1745—46 hvilade på honom hela ansvaret för de steg, som togos till det då försporda upprorets dämpande. I tjugu år uppdrogs åt honom det då för tiden långt mer, än nu, vigtiga och grannlaga värfvet att förbereda throntalen vid parlamentets öppnande, och icke sällan den vådliga posten att i Öfverhuset försvara ministèrens åtgärder mot granskning och inkast. Såsom legal rådgifvare åt kronans ministrar, såsom ledande medlem af lagstiftningen, såsom ordförande i rikets två förnämsta rättegångsverk, såsom den vigtigaste röstegaren i konseljen, var Lord Hardwicke, från Walpoles fall till Georg III:s uppstigande på thronen, bland alla sin tids statsmän den, som utöfvade mesta inflytelsen på engelska konstitutionens utveckling, medan det

hanoverska Huset höll på att vinna stadga. Men hans duglighet och förmåga att uppfylla de vigtiga befattningar, han innehade, voro ännu mer utmärkta än sysslorna sjelfva. Tidigt förvärfvade han sig insigter i den sköna litteraturen och bekantskap med sin tids yppersta tänkares skrifter. I offentliga institutet och genom eget studium gjorde han sig förtrolig med rättegångsformerna och sättet att föra processer. Hans förstånd var rikligen utrustadt med teknisk lagkännedom; men så ymnigt förrådet än var, beherrskades det dock fullkomligt af hans mäktiga urskiljning och skapsinne. Den jemförelsevis tidiga ålder, hvarvid han kallades att utöfva befattningen af kronans ombud, räddade honom från det inskränkande och förhärdande inflytandet af långvarig praktik såsom advokat. Men troligen bidrog hans manliga sjelfständighet, i samband med ett försonligt och jemnt lynne, jemte ett naturligt vinnande skick och sträng rättskaffenhet lika mycket som sjelfva dugligheten till Lord Hardwickes upphöjelse. Han var i ordets egentliga mening sin egen lyckas smed. Härstammande från ett ringa stånd, infördes han i det offentliga lifvet genom grefve Macclesfield, och sedermera genom hertigen af Newcastle. Men ehuru hans vänskap och tacksamhet mot sina beskyddare voro varma och ståndaktiga, förledde de honom aldrig till samverkan med en brottslig lägsinthet, eller till glömska af aktningen för sig sjelf. Hofmannens vördnad och menniskans sjelfkänsla voro aldrig på ett lyckligare sätt blandade, än i Lordens svar till Georg II, vid den anstöt af vresigt lynne, som af förf. omtalas; och hertigen af Newcastle, så obeständig, afundsjuk och vacklande han var, höll sig fast till Lord Hardwicke, af öfvertygelse om hans skarpsinnighet och sanningskärlek.

= *Ciceros utgifvare.* Cicero använde största delen af sina slafvar till skrifning. I hans officin, hvilken öfverträffade alla dylika inrättningar som hittills funnits, voro samlade, liksom i våra boktryckerier nu för tiden, alla slags arbetare, dels sysselsatte med beredning af papper och andra dylika materialier, samt med dervid nödiga verktygs förfärdigande och reparation; dels med att mångfaldiga afskrifterna och korrigera dem; dels att skickligt hoprulla de färdiga böckerna och förse dem med omslag, titlar och andra vanliga prydnader. Atticus anlade jemväl en bokhandel, hvars like i våra dagar ingenstädes i verlden torde finnas. Cicero utgaf hos honom de flesta af sina skrifter, bland andra "Quæstiones Academicæ", "Orator", sina "Bref", sina "Tal mot Antonius och till Ligarii försvar." Det sistnämnda hade, enligt Ciceros egna yttranden, "så strykande afgång", att han förklarade sin afsigt för framtiden vara, att allt, hvad han ämnade skrifva, skulle Atticus offentliggöra. Vi hafva här ånyo ett klart bevis för upplagornas betydliga storlek. Ty Cicero hade i nyssnämnda tal af misstag infört en längesedan afliden person såsom ännu lefvande, och anmodade Atticus, sedan boken redan funnit god afsättning, att i de följande låta rätta misstaget genom radering af namnet i alla afskrif-

terna, det vill påtagligen säga, i alla dem, som ännu voro lösläda. Men huru stort måste icke det återstående förrådet af dessa hafva varit, oansedt den betydliga del af upplagan, som redan åtgått, då icke mindre än tre bland de skickligaste afskrifvarne begagnades för att rätta detta enda misstag! Dessa kunde dock, på tre dagar, ostridigt korrigera minst tusen afskrifter. Att Atticus i öfrigt tog befattning icke blott med verkens afskrifning, utan ock med deras försäljning — att hans sysselsättning icke var en blott nyck för stunden, utan ett verkligt yrke — är klart af ofvannämnde tals utomordentliga afsättning. Vi finna äfven Cicero sjelf bland antalet af hans kunder. "Schmidt's Freedom of Thought and Faith."

= En frikostig donation har blifvit gjord åt universitetet i London under egna omständigheter. En person, "Z. A.", uppvaktade Lord Auckland, vice-president i Rådet, och anmälde sig vilja förära ett kapital af 5000 P:d Sterl., om han finge gifva det hvad namn, han behagade. Vilkoren gillades, och notifikationer derom infördes i *Times*. Den okände besökte ånyo Lord A., och öfverlemnade summan i banknoter, med bifogad önskan att den måtte utgöra "Andrews' fonden" — men undvek att yppa sitt namn, och lät förstå, att det ej fick göras bekant, om det af en händelse blef upptäckt.

= Vid Portsmouths varf förvaras modellen till en s. k. "Peril-indicator", som tillkännager närvaron af grund för skepp och ångfartyg. Uppfinningen är af en löjtnant Westbrook; den utgöres af en helt enkel apparat, fästad vid fartygets köl, och består i två utstående jernstänger, tio fot nedom kölen. Så snart dessa stänger, hvilka äro anbragta så väl i fören som aktern, vidröra grund, springa de upp jemt med kölen och ringa på en stor klocka i machinrummet, hvilket är signalen för machinisten att genast vända machinerna och låta fartyget gå akterut. Uppfinningen är gillad af amiralitetet, likasom af hvarje kännare, sjöman eller annan person, som sett densamma.

= I London har utkommit ett arbete: *Select Letters of Christopher Columbus etc. Translated and edited by R. H. Major*, innehållande de fyra bref, hvari Columbus skildrar sin första, tredje och fjerde resa, jemte en dagbok, hörande till den andra; ett bref, beskrifvande den andra resan af D:r Chanca, läkare vid flottan; samt utdrag ur Diego Mendez' testamente. Denne Spanior var en af Columbi skickligaste officerare, och gjorde honom utmärkta tjenster på hans resor: han vidtog denna utväg att förtälja sina bragder, för att tjena till en åminnelse åt hans familj, och för att påminna Don Diego Columbus om hans faders löften på sin dödssäng, hvilka Diego hade bekräftat, men icke uppfyllt.

Dessa dokumenter hafva blifvit öfversatta på Engelska af Mr Major, anställd vid brittiska Museum, hvilken bifogat originaltexten och upplysande anmärkningar. Arbetet börjar med en väl skrifven inledning, deri han meddelar en ganska god bibliografisk redogörelse

för urkunderna i boken, en lefvernesbeskrifning öfver Columbus, och ett sammandrag af bevisen rörande de äldre upptäckterna af Amerika, hvilket faktum han synes benägen att finna tillförlitligt.

Fastän saknande en fulländad historisk utveckling och stil, eger boken tillräckligt allmänt interesse i dess skildringar, helst med afseende på de iakttagelser beträffande nya verlden, hvilka den verklige upptäckaren framställt. Också bör man påminna sig Columbi syftemål, som var att meddela en allmän redogörelse för de upptäckta länderna och deras alster, för att gifva Ferdinand och Isabella ett åskådligt begrepp om deras vigt. Det var icke hans sak att utvidga sina depescher genom minutiösa detaljer om upptäcktsresorna, ännu mindre att inlåta sig i anekdotiska skildringar om Indianer, eller att omförmäla personliga äfventyr. Sådana ämnen, när de finnas i brefven, förekomma blott sällan, och oftare i Chancas skrifvelser än i Columbi, men ännu oftare i Diego Mendez testamente, hvilket helt och hållet upptages af ämnen rörande honom sjelf och hans bedrifter. Många ställen utmärka sig genom en liflig och frappant teckning af de faror, verldsupptäckaren hade att bestå, särdeles på fjerde resan, då Amiralen kämpade med våldsamma stormar och strömdraget i Orinoco. Märkvärdig och full af en trogen, lefvande uppfattning är i synnerhet den första någonsin skrifna skildringen af nya verlden; den angår förnämligast Cuba och Hayti.

Så värdefullt detta arbete än är genom meddelandet af de första uppgifter om Amerika i originalets egna ord, ligger dess hufvudsakliga interesse icke dess mindre i Columbi sjelfbiografiska åsigt. Naturligtvis är meningen icke den, att några nya fakta här stå att finna; dertill har ämnet blifvit för ofta undersökt. Men Columbi egna ord gifva en bestämdhet och fullständighet, som den litterära konstnärens reproduktion ofta saknar, medan den allmänna färgen nödvändigt förändras, framställd af ett annat förstånd såsom del af ett annat verk. Columbi alla biografer hafva uppehållit sig vid hans stora ängslan under sin första resa och hans talrika besök på däck om natten; men vi fråge, om de äro att förlikna med hans egen enkla målning, när han beskrifver sin aftärda hälsa vid utloppet af Orinoco. "Och fastän jag på min förra (första) resa, när jag först upptäckte fasta landet (han trodde Cuba vara Asiens kontinent), tillbragte trettiotre dagar utan naturlig hvila, och var hela den tiden beröfvad ljuset, voro likväl mina ögon aldrig så lidande eller plågade som då." Den nöd, hvari Columbus slutligen försattes genom Konung Ferdinands otacksamhet, är ett annat fruktbart ämne; men en högt uttalad förtrytelse är knappt så intrycksfull, som hans egen qväfda klagan vid redogörelsen för hans fjerde resa.

Deremot finnes ställen, som innebära ett slags utfall och tadel mot Columbi höga dygd. Ehuru han sjelf bemötte infödingarne mildt och rättvist i afseende på individuella förhållanden och personliga anspråk, åsidosatte han ofta rättvisans kraf, när det gällde allmänna frågor

En indiansk höfdings sjelfständighet, och hans eller hans folks ostridiga rätt till motstånd, förklarades utan vigt och värde, om Amiralen icke ansåg mildheten politisk; och fastän man kan säga, att detta icke var mer än hvad ofta händt sedermera, bör man dock minnas, att Columbus uppställde det skadliga exemplet. I fråga om slafhandeln stod han efter sin tid; ty i berättelsen om sin andra resa föreslog han en ordentlig handel med Caraiber, emedan de vore menniskoätare — ett förslag, hvilket suveränerna först tills vidare uppsköto, och sedan afböjde. — Boken företer äfven många bevis på Columbi skarpa iakttagelser och hans uppmärksamhet på småsaker, som för en man i hans ställning ofta äro af stor betydelse, äfvensom på hans ovanliga lärdom, hans sällsamma öfvertro, hans geografiska kunskap och hans kosmografiska forskningar.

= I Paris har en skandalös sak särdeles bland den litterära verlden åstadkommit ett högst obehagligt uppseende. Monitören har offentliggjort ett dokument, funnet bland de papper, Guizots sekreterare, M. Genie, qvarlemnat i utrikes ärendenas byrå. Det är en inlaga från kongl. prokuratorn Bouchy till justitie-ministern, angående några beskyllningar, förebragta mot M. Libri, en välbekant ledamot af Institutet och professor vid Universitetet, för undansnillning af böcker från allmänna bibliothekerne. Libri var Guizots och Duchatels förtrogna redskap. Han begagnades ofta af dessa båda ministrar att anställa undersökningar i de offentliga bibliothekerne, och hade följaktligen tillträde till alla de värdefullaste samlingar i Frankrike; och han betjenade sig af det sålunda erbudna tillfället att borttaga dyrbara verk från bibliothekerna i Paris, Carpentras, Montpellier, Grenoble och andra ställen, till ett belopp, såsom man beräknat, af nära 400,000 Francs. Inlagan är daterad den 4:de sistl. Februari. Åtskilliga af dessa Arbeten äro försålda på offentlig auktion i Paris, och några af dem hafva funnit väg till Brittiska Museum. En manuskript-psaltare från Grenoble utgjorde en del af det stulna godset, och köptes af en eminent samlare i London för 280 P:d Sterl. Hvad som gör saken ännu betänkligare är, att Libri var intim vän, gäst och förtrogen hos Guizot intill det sista, ehuru Guizot måste hafva varit fullt underrättad om misstankarne mot honom, ty regeringen egde kunskap om saken för mer än två år sedan. Det är en känd sak, att Guizot icke brydde sig om en mans förhållande i öfrigt, så framt han var ett tjenligt verktyg för hans system. Så länge öfverträdelserna undanhölles allmänhetens kännedom, gjorde en agents enskilda uppförande ingen skillnad i Guizots ögon. Hans förhållanden till Libri visa, att han icke kände sig befläckad af att komma i daglig beröring med en person, mer än misstänkt för en skamlig tjufnad. Ända till den 24:de Febr. stod Libri i daglig gemenskap med Guizot. Det var han, som skref de artiklar i Journal des Debats, i hvilka Guizots italienska politik försvarades, och för att skrifva dem, ställdes hela den intimaste

korrespondensen till hans disposition. Det var äfven han, som skref artiklarne i *Revue des Deux Mondes*, till försvar för Guizots förvaltning. Blottandet af nyssnämnda hemlighet har väckt en högst oangenäm sensation, härrörande nästan lika mycket af ledsnad öfver den kränkning, hvilken dymedelst tillfogas Guizots rykte, som af den skam, hvarmed den stämplar M. Libri sjelf. Denne erhöll en vink om upptäckten af en bland sina bekanta, som nu lärer innehafva en hög post i utrikes ärendenas departement. Han flydde genast undan, och är nu i England.

== En i afseende på ändamålsenlighet och vackert utseende märklig uppfinning är Prisma-metall-skriften, som börjat användas på offentliga inskrifter och handels-skyltar i Wien. Inrättad och utförd efter mathematisk-geometriska och optiska grundsatser, lemnar ifrågavarande skrift den fördel, att kunna läsas äfven om natten från tre sidor, och på större afstånd, ja! det atmosferiska ljuset är tillräckligt för dess belysning. Till dessa och ännu andra fördelar kommer ytterligare, att denna skrift kan anskaffas för långt billigare pris än andra metallskrifter. Den fabrik i Wien, som lemnar denna prisma-metallskrift, har med den samma försett många offentliga embetsverk och institutet i residenset, bland andra den kejserliga brefposten, stats-archivet, ingeniör- och kadett-akademierna, magistraten i Prag; äfvensom flera torg och gator i Wien och Prag dermed blifvit betecknade. Här behöfva icke anföras de mångfaldiga ställen och ting, hvarå denna skrift kan användas; men dess nytta, varaktighet och prydlighet äro ögonskenliga.

== De ofta bedröfliga åkommor, kol-os föranleder, särdeles i den arbetande klassens boningar, hafva tid efter annan varit en orsak till offentliggörandet af medel, hvilka snarast kunde hjelpa mot dylika qväfningar genom kol-os; men ännu alltid saknas ett medel till koldunstens förekommande, hvilket dock egentligen är hufvudsaken. Nu är man ändtligen i besittning af ett sådant bepröfvadt medel. Irländaren Mac Gregor har redan användt det med samma goda påföljd i de flesta skottska och engelska fabriker, som nyligen i Frankrike och Belgien. Uti sistnämda länder brukas det i hospitaler, kaserner, sjukhus, offentliga läroanstalter, theatrar, koncertsalar, men särdeles i arbetsrum. Det består i väl utbränd trädaska, som är ett osvikligt afledningsmedel för den giftiga, qväfvande stenkolsdunsten, och nyttjas på följande sätt: kolen upphängas om möjligt nära ugnen, i en liten korg eller påse af tunnt linne eller bomulstyg. Trädkolens belopp rättar sig efter rummets eller arbetslokalens storlek, ett halft eller ett helt skålpund är tillräckligt, och dessa trädkols afledningskraft fortfar åter i mån af utrymmet, 8 till 10 dagar, då de måste ersättas genom friska kol. Detta så enkla och föga kostsamma medel är af säker framgång och borde öfverallt användas, helst så många olyckor timа genom koloxidgas. Trädkolet drar till sig alla mephetiska dunster, och qvarhåller dem, så att de ej kunna utbreda sig i rummet.

= Enligt officiell uppgift, stiger Berlins nuvarande folknummer, utom militären, till 403,853 personer. Vid slutet af år 1846 räknades densamma till 389,393; den har således år 1847 ökats med 14,500, nämligen genom antalet af födda utöfver döda med 3,307; och af utifrån inflyttade med 11,193.

= Antalet af de jurnaler, hvilka år 1847 utkommo i England, angifves till 553, deraf ungefär hälften kommer på London. Afsättningen å "Times", skattas till 30,000 exemplar.

= Professor *Leopold Ranke* har nu äfven utgifvit 2:dra bandet af sin preussiska historia. Af detta arbetes 1:sta band har redan andra oförändrade upplagan utkommit. 3:dje bandets snara utgifvande skall göra verket fullständigt.

= På *Felix Mendelssohn-Bartholdys* födelsedag uppfördes i Leipzig, vid den årliga koncerten till orchester-pensionsfondens förmån, oratorium "Elias" på ett storartadt sätt. Detta var första uppförandet af den aflidnes sista omfattande verk i Leipzig, och man hade derföre uppbjudit allt, för att göra detsamma till en värdig minnesfest, så glänsande som möjligt. Tillika var denna fest en passande anledning att uppställa mästarens bild i salen, sannolikt till varaktig prydnad deruti. Solo-partier och chörer utfördes af konstnärer och ett stort antal amatörer, i förening med theater-chören.

= Ungerns vältaligaste och bäste talare är Kossuth. Han satt någon tid i fängelse, emedan han, mot regeringens förbud, hade offentliggjort vissa landtdags-förhandlingar, som ej borde tryckas, genom en oändlig mängd afskrifter, hvilka han lät göra deraf. Efter sitt frigifvande blef han redaktör för en tidning, deri han utan fruktan och skonsmål yppade alla missbruk och orättvisor, dem han förnam, all den hårdhet och grymhet, någon lät falla sig till last, alla ingrepp i konstitutionen och alla förvaltningens brister i någon del af riket. Mestadels valde han sådana ämnen, om hvilka beslut kunde fattas på den blifvande landtdagen, för att derpå förbereda vederbörande valmän och deputerade. I synnerhet hade han gjort till sin uppgift, att angripa och, så vidt möjligt, hela en af sitt fosterlands svagaste sidor, nämligen falheten och orättvisan hos domare, magistraten i städerna och komitats-embetsmän, hvilkas tilltag han öfverallt framställer och på det skarpaste gisslar. På detta sätt hade han gjort sig många fiender. Men Ungerns hela stora publik är på hans sida, och han är dagens älskling och hjelte. Kossuth är af medelstor växt och ganska angenämt yttre; hans hufvud och ansigte röja en stor man, uttrycket i hans regelbundna drag är skönt, manligt och kraftfullt. Han är nu i medelåldern och fulla blomman af sina år. Han har en rik hårväxt, ett yfvigt kindskägg, men icke dess mindre någonting ganska angenämt, blygsamt och mildt i sitt väsende. Hans anletsdrag hafva en äkta ungersk egendomlighet. Lifliga ögon, ett rundt hufvud, en vacker, ädel, rak, något spetsig näsa, temligt breda och starka kindknotor, en kort,

energisk haka, och en stark hals, icke så lång som germaniska stammen plägar hafva. Derjemte ligger stort allvar och en viss melankoli i hans drag; också är färgen på hans kinder icke liflig, hvilket lätt låter förklara sig hos en man, stadd i en så långvarig och föga hoppgifvande strid mot en seg och bakslug regering. Hans föredrag är ytterst tilldragande. Han kan tala en hel timma utan att staka eller besinna sig en enda gång. Hans organ är ytterst välljudande och det ungerska språkets kraftiga, energiska, ja! krigiska ljud synas på hans tunga i hög grad melodiska och uttrycksfulla.

= Madrid, Sevilla, Lucerna, Toledo, Esquivias, Alcazar, de San Juan och Consuegra strida om hedern att hafva varit Cervantes' födelseort. Det är nu bevist, att han härstammar från en adlig familj i Alcala de Henarez, och föddes den 9:de Oktober 1547. Detta anspråk af 7 städer har han gemensamt med *Homerus*, men deremot samma dödsdag med *Shakespeare*.

= Jernväg öfver *Niagara-fallet*. Om detta gigantiska företag berättar en korrespondent i "New-York Enquirer": Bron, som öfver Niagara-fallets afgrunder snart skall förena engelska Drottningens besittningar med Förenta Staternas område, torde i en framtid ännu mer förhöja denna underbara nejds dragningskraft. De starkaste jernkedjor af flera tusende tons vigt skola finna ett säkert fäste i jernankaren, som inmuras innti sjelfva berget hundrade fot djupt under ytan, så att, innan en rubbning är tänkbar, den med ett bergpansar klädda jorden måste förlora sin hållning. Deröfver skall ett starkt bjelklager så anbringas, att hvarje svigtande rörelse undvikes. I fulla åsynen af vattenfallet — med de breda vågornas svall långt ner i djupet, och de mörka, af stormen piskade klipporna rundtomkring — skall den snabba lokomotiven med bevingad fart ila fram öfver den farliga afgrunden. Gräfningarne för detta jätteverk äro började, nödiga medel till hands, och kontrahenterne skola redan i nästa månad kunna åka öfver fallet. Brons fasthet blir så stor, att hon icke ett tum skall vibrera under fulla tyngden af en lokomotiv och ett långt vagnståg. Midt uti kommer skenbanan att ligga, på båda sidor 2 farvägar och 2 gångvägar. Hufvudsvårigheten består uti att spänna kedjorna öfver strömmen. Det ångfartyg, som nu besörjer öfverfarten nedom fallet, skall till en början öfverföra 2 kabblar, och medelst dem skall man spänna 2 jerntåg tvärs öfver floden, för att på dessa lägga ett brädgolf, hvarå sedan de öfriga arbetena kunna verkställas. Den stora Canadiska jernbanan, som skall sluta sig till denna bro, har den egenhet, att hon i snörrätt linie är bygd på ganska vida sträckor, en gång t. ex. på 18 geografiska mil. Efter dess fullbordan skall man på 30 timmar flyga från New-York till Detroit.

= Prins Waldemar af Preussen, hvilken, såsom bekant är, rest uti Indien, har nyss utgifvit sin dagbok af trycket, och låtit utdela exemplar,

deraf till många af Berlins invånare. På titelbladet ser man honom och hans genom ett fiendtligt skott dödade följeslagare, D:r Hoffmeister, framställda såsom bergjägare. Sedan Fredrik den Stores tid, är detta det första tryckta verk, som utgifvits af en furstlig person vid hofvet i Berlin.

= *Rysslands Herculanum.* Äfven Ryssland äger, liksom Italien, sitt märkvärdiga gamla Herculanum i staden Saray i Höfdingedömet Saratow, som fordom under Tartarernas 200-åriga herravälde i detta rike var hufvudstad för deras så kallade Gyllene Herd. Här blefvo, på befallning af inrikes ministern, under de tre sista åren oafbrutna gräfningar anställda, som sträckte sig till många orter af berörde guvernemang. Många märkvärdiga föremål funnos; hit höra en mängd vattenlednings-rör till förstörda byggnader och reservoarer, brunnar med ännu i dem sittande rör, och sönderbrutna fontäner, dryckeskärl af åtskillig storlek, kokkittlar, inmurade pannor, ugnar med rökfång, gipsfigurer med gyllene prydnader, (på många voro ännu arabiska inskrifter synbara), lemningar af en mångfärgad bordservis, tecknad med tartariska ord, skärfvor af porslin och glas, stenar till färgrifning, marmortaflor och pelare, allehanda husgeråd, leksaker, kyrkokärl, mått och vigter, stenvandladt träd, ben af olika djur, smältdeglar med deri ännu liggande metallstycken, bläckhorn och sanddosor, sönderbrutna ringar, siden och sammetstyger, genombrändt papper, några med tartarisk skrift tecknade blad. Af mynt fann man allenast 4,446 st. Vid jordkullarnes genomgräfning stötte man på ett bjelkhvarf, betäckt med förbrändt timmer och kol. Redan vid medlet och slutet af förra seklet bosatte sig i denna trakt dels Ryssar, dels andra folkstammar, som, drömmande om förmenta skatter derstädes, i sådant ändamål uppsåtligt ditkommo från bergen vid Wolga, ja! från det 400 verst aflägsna Astrachan. De lemnade i Sarays ruiner ingen plats öfrig, som deras roflystnad icke genomletade.

= Drottningens af England hofhållning kostar årligen 470,000 P:d Sterl., hvaraf till hennes eget bruk likväl blott 60,000 P:d blifva öfriga. Prins Albert åtnjuter 40,000 P:d, den högst välgörande enkedrottningen 100,000 P:d; Hertiginnan af Kent 32,000 P:d; Konungen i Belgien, såsom enkling efter Prinsessan Charlotte, 50,000 P:d; Konungen af Hannover, såsom Hertig af Cumberland, 21,000 P:d; Hertigen af Cambridge 21,000 P:d; Prins George af Cambridge 6,000 P:d; Prinsessan Augusta, förmäld med Arfstorhertigen af Mecklenburg-Strelitz, 3,000 P:d; Hertiginnan af Gloucester 13,000 P:d, och likaså mycket Prinsessan Sophia; ändtligen åtnjuter äfven Hertiginnan af Inverness, som var gift till venster med aflidne Hertigen af Sussex, 10,000 P:d Sterl.

Om den historiska utvecklingen af statens idé *).

Man kan betrakta staten och dess historiska utveckling från olika sidor. Här vilja vi taga i betraktande den idé af staten, som man under olika tider haft, och visa, på hvad sätt denna idé har historiskt utvecklat sig. Men dervid blir likväl nödvändigt att iakttaga all möjlig inskränkning; ty om hela det vidsträckta ämne, som detta föremål erbjuder, med alla dess enskildheter eller till och med endast med ett ringa antal sådana, skulle framställas, så skulle ofelbart denna afhandlings ändamål helt och hållet förfelas: nämligen, att orientera läsaren och för honom förklara det närvarande genom en hastig blick uti historien. Vi skola derföre endast i stora grunddrag skildra det helas utveckling och icke uppehålla oss vid enskildheter, såvida dessa icke äro sådana, hvilka ej äro blotta enskildheter, utan på ett pregnant sätt framställa en tanke. Dessutom skola vi i behandlingssättet helt och hållet afvika från våra föregångare, hvilka hafva stannat endast vid skriftställarne öfver statsvetenskaperna: dessa taga vi deremot mindre i betraktande, än staten sjelf, sådan den i verkligheten har visat sig; ty till slut var dock den verkliga staten just den inflytelserikaste och i förevarande afseende den mest betydande, då deremot ganska många skriftställare hafva pratat det ena och det andra om staten, utan att deras idéer på minsta sätt funnit genklang och realisation i lifvet och i verkligheten. Lifvet erbjuder den mesta undervisningen och utgör

*) Denna Uppsats är en öfversättning af en tysk sådan, skrifven af D:r Karl Hagen, e. o. Professor i Heidelberg, uti "Jahrbücher der Gegenwart" för år 1844; och skall dess innehåll, såsom vi förmode, intressera äfven svenska läsare.

äfven den säkraste måttstocken för det, som måste ske i den närmaste framtiden. Vår afsigt är alltså icke att framställa de åsigter, hvilka enskilda skriftställare hafva hyst om staten, utan att ådagalägga, hvilken ställning densamma verkligen har intagit under historiens olika epoker, och att ur verkligheten abstrahera sjelfva idéen, som man dermed har förbundit. Och vi skola finna, att allt härvid vänder sig omkring individens förhållande till staten och statens förhållande till individen. Men nu till saken!

I. Den antika statsidéen. Om vi börja vår framställning med den antika verlden, så är dock icke vår afsigt, att införa läsaren i den orientaliska ur-historiens labyrinth, utan vi taga Grekerna och Romarne till vår utgångspunkt. Vi skulle icke ens hafva upptagit dessa med uti vår framställning — då ju vårt syftemål egentligen är endast det närvarande — såvida icke den idé af staten, hvilken de gjort gällande i lifvet, hade utöfvat ett omisskänneligt inflytande på en sednare tid, isynnerhet på statens utveckling under de trenne sista århundradena. Ja! vi skola finna, att statsidéen, sådan den gestaltat sig hos dessa båda folk, utgör ett väsendtligt element i den nyare statsåskådningen.

Hos dessa forntidens folk hade staten en utomordentlig betydelse. Staten var obestridligen den institution, uti hvilken allt annat uppgick — individ, familj, religion, konst och vetenskap; och staten utöfvade äfven derföre ett i sanning absolut välde öfver alla verksamheter, hvilka kunna stå i något slags förhållande till det offentliga lifvet inom staten.

Individen var väl skyddad i förhållande till sin like, men han betydde dock ingenting i förhållande till staten: individen kom såsom sådan allsicke i betraktande, ja! han var i egentlig mening rättslös i förhållande till staten. Man behöfver i detta afseende endast erinra om några bekanta fakta ur den grekiska och romerska historien, hvilka bekräfta denna sats. En Aristides t. ex., som för sin dygd och sin patriotism till och med har erhållit tillnamnet "den rättrådige", blir förvisad ur sitt fädernesland, Athen, och detta af ingen annan anledning, än derföre att man fruktar, att han just till följe af dessa sina utmärkta egenskaper skall vinna ett alltför stort

och farligt inflytande på republiken. Och af enahanda grund blefva äfven andra store män jagade i landsflykt af staten.

Familjen har lika liten betydelse som individen. Hustrun betraktas egentligen endast såsom husets första tjenstepiga och barnaföderska. Ett innerligare familjelif, som kunde skänka en lycka, hvilken vore i och för sig sjelf nog, förefinnes icke. Ty mannen är egentligen endast statsborgare, endast medlem af staten, som tager hela hans verksamhet och uppmärksamhet i anspråk.

Huru litet familjen betydde, ser man af uppfostran. Ty så snart barnet är en smula uppväxt, öfvertager staten omsorgen för detsamma: det öfvar och tumlar sig i de offentliga anstalterna, der det utvecklar kroppen och själen på samma gång. Den spartanska staten har allra strängast utbildat denna forntidens uppfostringsprincip. Här anses barnet rentaf vara statens egendom och allt är beräknadt derpå, att döda de naturliga känslor, hvilka ega rum mellan så nära beslägtade, som föräldrar och barn eller syskon. Ty staten har gjort till sin uppgift, att redan från början icke se och uppfostra något annat än statsborgaren hos barnet.

I enahanda förhållande står äfven religionen till staten. Religionen är ingenting sjelfständigt, utan endast en statsinstitution: den användes endast af staten för politiska ändamål, och derföre blir den, som företager något emot statsreligionen, betraktad och bestraffad såsom en högförrädare, såsom det gick med t. ex. Sokrates.

Konst och vetenskap stodo uti en icke mindre oafhängighet af staten. Konsten försökte sig på de hedniska gudagestalterna, hvilka sedan användts för offentliga ändamål, äfvensom på framställningen af vigtiga händelser och stora män, hvilka hade varit af betydelse för staten. Poesien kunde endast derigenom vinna inflytande, att den hemtade sina föremål ur den fosterländska historien, att den valde staten och dess tillstånd till sitt ämne.

Sålunda stod öfverhufvud hvarje andlig verksamhet uti ett underordnadt förhållande till staten. Och att staten genom allt detta erhöll en utomordentlig fasthet och styrka, behöfver knappt anmärkas; ty alla krafter uppgingo uti staten,

stodo till statens tjenst, verkade för staten. Den antika staten står der i sjelfva verket såsom en ogenomtränglig mur: inom densamma förefinnes en maktens enhet, sådan som sällan och på samma sätt åter visar sig; ty denna enhet är icke en yttre, utan en inre och andlig enhet.

Individen egde visserligen, såsom redan är anmärkt, ingen sjelfständighet i förhållande till staten, och staten utöfvade understundom den största despotism mot individen; men denna despotism kändes likväl icke såsom något förtryck, emedan i sjelfva grunden staten och folket, alltså massan af individerna eller åtminstone flertalet, voro ett med hvarandra. Då staten utöfvade sitt förtryck, så var det egentligen folket, som utöfvade det mot sig sjelft: det handlade dervid med fullkomlig sjelfbestämning och frihet, och just derföre kan den antika statens despotism knappt kallas en despotism.

Men detta gäller naturligtvis endast om de tider och de folk, under och hos hvilka det angifna förhållandet egde rum. Då deremot folket icke tillika hade den högsta makten i sina händer, utan denna var hos några få personer eller till och med hos en enda, måste den antika statsidéen verkligen leda till den förfärligaste despotism. Det tydligaste beviset i detta afseende erbjuder det romerska rikets sednare historia. Denna stat, hvilken dittills hade gifvit skådespelet af en stor politisk frihet, nedsjönk under kejsartiden till det hårdaste tyranni, emedan all den makt, som staten förut hade egt och på olika sätt utöfvat genom olika folk-elementer, nu öfverflyttades på en enda, i hvilkens hand den urartade till ett oinskränkt godtycke.

Redan detta enda exempel visar oss tillräckligt, huru bristfällig den antika statsidéen var. Det romerska rikets egen undergång, hvilket hade uppslukat nästan alla andra stater och folk, var ett bevis, att den antika staten hade öfverlefvat sig sjelf och att en ny idé måste aflösa den gamla.

II. Medeltidens statsidé. Det romerska riket gick under för de germaniska folkens kraft, hvilka öfversvämmade dess enskilda provinser och öfverallt tillryckte sig herraväldet. Den germaniska rättsåskådningen utgör derföre numera den

inom det nyare Europa förherrskande principen. Men denna stod i rak motsats till den antika statsidéen.

Om nämligen enligt den sednare staten var allt och individen betydde intet i förhållande till staten, så kan man säga, att hos Germanerna deremot är individen allt och statsinrättningen, långt ifrån att vara sjelfändamål, är endast derföre till, att den skall åt individen bevara hans frihet och hans egendom — staten är alltså endast medel för individen. Ty, såsom bekant är, bestod den germaniska staten — så vida man under det germaniska folklifvets första tider kan tala om en stat — uti ingenting annat, än en alla frias gemensamma borgen att skydda hvarandra till lif och lem, enhet och egendom. Och i omvändt förhållande mot forntiden är äfven familjen här af den största betydelse: det offentliga lifvet ansluter sig till familjen, har i densamma sitt stöd, under det att familjen inom forntiden neutraliserades.

Men ingenting visar tydligare, huru litet staten såsom sådan betydde, än den bestämningen, att staten icke var befogad att förr inblanda sig i saken, än dess bistånd påkallades af den enskilde individen sjelf: ja! att det var lemnadt åt den förorättades egot godtfinnande, att sjelf skaffa sig upprättelse af sin vederdeloman, om han ville, hvilket till och med gällde som regel. Den germaniska rättsåskådningen har derföre intet spår af någonting sådant, som vi för närvarande förbinda med begreppet af polis. Här gäller den fullkomligaste frihet och oafhängighet för individen, hvilken, som sagdt är, först då påkallar samhällets hjelp, när han icke mera känner sig vara nog stark, att ensam öfverväldiga sin motståndare. Och i enlighet härmed äro de offentliga myndigheterna, hvilka väljas af de fria samhällsmedlemmarne, försedda med en ganska ringa makt: till och med under krig hafva icke anförarne såsom sådana rättighet att bestraffa de enskilda individerna.

Detta det individuellas öfvervägande framträdande anträffas icke endast inom den ena formen af det germaniska samhällslifvet, inom republiken, utan detsamma förefinnes äfven inom den monarkiska författningen. Ty fursten är icke representanten af en idé, utan han betraktas såsom en person,

till hvilken visserligen samhällets enskilda medlemmar stå i ett förhållande af trohet och lydnad, men likväl icke utan att fursten på enahanda sätt förpligtar sig emot dem. Den germaniska monarkien beror derföre på ett fördrag, som flera individer afsluta med en menniska, hvilken de under vissa vilkor upphöja till sin anförare, till sin domare, med ett ord till den förste bland dem. Och det är alltså ett rent personligt förhållande, som eger rum mellan fursten och hans undersåter.

Ur denna individuella princip — för att i korthet beteckna hela detta förhållande — har nu äfven medeltids-staten, feodal-staten, framgått. Denna statsform utgjorde icke, såsom man så ofta har påstått, en organisk enhet, utan den var en lös sammansättning af skiljaktiga privatförhållanden: hvarje vasall stod uti ett förhållande af fördrag till monarkens person: han svor honom trohet och lydnad, hvaremot monarken åter förpligtade sig mot vasallen; och så snart den ena kontrahenten brutit fördraget, var äfven den andre befriad från sin förbindelse.

Fråga vi nu, hvilka verkningar den germaniska statsprincipen hade, så måste vi onekligen medgifva, att den individuella kraften inom densamma fann den största frihet att utveckla sig. Den förde obestridligen den enskilde till sjelfmedvetande och sjelfkänsla och nödvändigheten, att vara allt endast i och genom sig sjelf, medförde redan i och för sig den goda verkan, att en mängd krafter, hvilka annars skulle hafva slumrat, utvecklade sig. Till och med medeltidens fejdrätt är, från denna sida betraktad, en ingalunda nedslående företeelse.

Härmed sammanhänger det, att en stor mångfaldighet af riktningar och sträfvanden var möjlig. Ty då staten såsom sådan icke hade någon makt, då den fastmera betraktades endast såsom individens tjenare, så egde individen den största frihet att utveckla sig. Aldrig försökte staten att gifva individernas krafter en viss riktning, att använda dem för sina ändamål, såsom det skedde i forntiden. Medeltids-staten bekymrade sig om intet: den öfverlät uppfostran åt de enskilda sjelfva; den förmådde icke att beherrska religionen, hvilken

fastmera uppväxte till en sjelfständig makt uti kyrkan; den bemödade sig icke att inverka på konster och vetenskaper, utan alla dessa momenter af utvecklingen lemnades åt sig sjelfva och blefvo efterhand använda af en annan makt, af kyrkan, för dess ändamål.

Om nu å ena sidan medeltids-statens princip måste leda till en stor utveckling af det individuella, så lär likväl å andra sidan icke nekas, att denna princip äfven medförde en god del skadliga verkningar. Framför allt saknade staten makt, emedan den saknade enhet. Staten hade såsom sådan ingen styrka, icke en gång så mycket deraf, att den kunde uppnå och motsvara sitt ursprungliga ringa ändamål, nämligen att betrygga och skydda de enskilda individerna på deras egen begäran mot rättskränkningar och våldsamheter.

Ty deraf, att den största möjliga frihet lemnades individen och att staten så litet som möjligt inblandade sig uti individernas privatförhållanden, blef det en följd, att de mäktiga och de stora kunde upphäfva sig till fria herrar öfver de svaga och ringare; och om än dessa sednare anropade staten om hjelp, så hade dock denne icke makt att verkligen beskydda dem: ja! slutligen brydde man sig icke ens om att begära dess hjelp, emedan man kommit till den insigt, att det tjente till intet.

Den individuella principens öfvervigt ledde alltså derhän, att en del af individerna blef beröfvad sin frihet, under det den andra delen, som utgjordes af de mäktiga och förnäma, blef den egentligen herrskande, och detta ända till den grad, att staten, den offentliga makten, i förhållande till densamma nedsjönk till en obetydlighet, till en ren nullitet.

Friheten såsom idé, den allmänna friheten, som onekligen låg ursprungligen uti den germaniska principen, försvann derföre i verkligheten: endast den, som sjelf kunde försvara sin frihet, kom i åtnjutande af densamma, och endast i den mån, som han förmådde detta. Medeltiden har derföre intet begrepp om en statsborgerlig frihet, om en sådan frihet, af hvilken alla samhällsmedlemmarne äro på lika sätt delaktiga: utan hvarje individ eller hvarje korporation besitter endast så stor frihet, som den sjelf kan tillkämpa sig och försvara. Det

ges alltså i sjelfva verket endast friheter, privilegier, men ingen allmän frihet.

III. **Förmedlingens momenter.** Återkalla vi ännu en gång de båda åskådningarne af staten, den antika och den germaniska, så finna vi dem emellan de största motsatser. Den antika statsidéen uppfattar individen såsom en nullitet i förhållande till staten: den germaniska deremot gifver individen den största betydelse. Der utöfvar staten det största inflytande på alla menskliga verksamheter och sträfvanden: här är den deremot fullkomligt likgiltig i förhållande till desamma. Der är staten stark och mäktig, emedan alla krafter uppgå uti staten: här är den deremot föga betydande och svag, emedan den största möjliga frihet och oafhängighet äro lemnade åt hvarje enskild kraft. Inom den antika staten är enheten, centralisationsprincipen, öfvervägande: inom medeltidsstaten deremot det individuella, centrifugalkraften. Den antika statsidéen hade endast statsborgarens bildning i sigte, och förbisåg dervid menniskan: den germaniska statsidéen deremot tänkte endast på menniskan såsom enskild individ och förglömde dervid att betrakta henne såsom medlem af det stora hela, såsom samhällsmedlem. I förra fallet går alltså individen under uti statsborgaren, i sednare fallet åter statsborgaren uti individen.

Man finner häraf, att ingendera af dessa åskådningar var den rätta; och endast en förmedling af båda kunde leda till det sanna och rätta. I sjelfva verket finner man äfven under medeltidens sista århundraden det intressanta skådespelet af en småningom försiggående sammanblandning och ömsesidig genomträngning af dessa båda principer. Och flera momenter måste i detta afseende tagas i betraktande.

Till en början måste vi fasthålla, att det antika åskådningssättet, ehuruväl Germanerna voro eröfrarne, likväl ingalunda kunde helt och hållet utträngas ur lifvet: det fortfor fastmera att verka flera århundraden igenom och bibehöll sig företrädesvis inom de kretsar af det menskliga samhället, hvilka mest bestodo af antika elementer, nämligen inom de eröfrades, de besegrades kretsar. Det kunde icke slå felt, att från den tidpunkt, då en större sammanblandning försiggick

mellan segervinnarne och de besegrade, de sednares idéer, såsom de i bildning öfverlägsna, skulle vinna insteg äfven hos de förra. Dessutom funno de germaniska konungarne en sjelfbehaglig ära deri, att beteckna sig såsom de romerska kejsarnes efterföljare och såsom arfvingar till deras makt — om och endast i afseende på deras romerska undersåtare. Äfven går igenom hela medeltiden, trots konungarnes ringa makt eller snarare just till följe deraf, ett konungarnes bemödande att förskaffa sig en större makt, eller med andra ord, att reproducera den antika statsidéen, hvilken de funno på ett så lysande sätt representerad af de romerska kejsarne; och likaväl de franska, som de spanska, engelska och tyska konungarne äro med mer eller mindre framgång och lycka stadda på vägen till detta mål. Men visserligen får man icke förbise, att detta bemödande åter gaf sig tillkänna på medeltidens sätt — med en stark bismak af den individuella principen. Ty för det mesta var det den starkares råa makt, som framträdde hos konungarne: de bemödade sig mindre om att grundlägga nya organisationer.

Emellertid hade den germaniska statsprincipen uti sig fröet till en ny utveckling. Dess hufvudgrundsats var allas gemensamma borgen till ömsesidigt beskydd och försvar. Denna ursprungliga grundsats blef faktiskt undergräfd genom feodal-aristokratiens öfvervigt. Men den blef snart åter upprättad i förnyad gestalt och med vidsträcktare tendenser. Ty nu förenade sig de ännu öfrigblifna fria till nya borgensförbindelser eller associationer mot de mäktigas sträfvanden; och derigenom, att dessa associationer utgrenade sig genom nästan alla stånd, öppnades utsigt till möjligheten af en blifvande allmän frihet.

Till dessa båda elementer — den fortfarande verkan af den antika stats-idéen och de nyuppkomna associationerna — tillkom nu äfven ett tredje, nämligen det kristliga elementet. Kristendomen, som ursprungligen var en religion för de arma och betrykta, bevarade ännu alltid spår af denna sin karaktär, äfven då den redan hade blifvit en religion för de rika och mäktiga. Från den kristliga ståndpunkten betraktades nu konungen, den verldsliga maktens representant, såsom beskyd-

daren af enkor och faderlösa barn, af de arma och förtryckta, och den makt, som var honom förlänad, skulle användas endast dertill, att vara ett skyddsvärn för de goda och ett huggande svärd för de onda. Uppenbarligen hade alltså kristendomen redan förbundit en högre idé med staten — en idé, som var främmande lika väl för den antika som för den germaniska staten, nämligen idéen om en sedlig förpligtelse å statens sida, att värna rätten och oskulden, att försvara sanningen.

Dessa trenne elementer samverkade nu med hvarandra till beredandet af en ny politisk utveckling. Och en organisk förening af desamma framträder äfven snart uti en institution, som i alla afseenden har blifvit de sednare århundradenas förelöpare, nämligen uti städerna.

Städerna tillhöra i afseende på deras ursprung helt och hållet den germaniska principen. Medlemmarne af dessa föreningar sökte att försvara sin fäderneärfda frihet mot feodalaristokratiens allmänna öfverhandtagande, slöto sig derföre tillsamman uti associationer och bragte genom denna förening af sina krafter saken derhän, att de af sina herrar tilltvingade sig det ena privilegiet efter det andra, ända tills de antingen blefvo fullkomligt fria eller åtminstone befunno sig i ett så ringa afhängighetsförhållande, att detsamma numera endast var en formalitet.

Medeltidens individuella princip är alltså det öfvervägande äfven i afseende på städerna: det är styrkans princip, hvilken de hafva att tacka för sin uppkomst och sitt bestånd. Men välförståendes: det är styrkan genom association. Det var icke den råa kraften, som verkade inom städerna, utan den andliga öfverlägsenheten, som medförde insigten derom, att endast genom en ordnad förening af krafter kunde äfven de svagare betryggas mot de mäktigares våld. Denna insigt grundlade redan från början en helt annan samfundsordning inom städerna, än den dittills inom staten rådande. Nödvändigheten af en princip, som förenade de enskilda medlemmarne af samfundet till en högre enhet, uppstod numera; och denna nödvändighet gjorde sig ännu mera gällande genom det inre lifvets mångfaldighet. Ty alla verksamheter, af den mest olika

art, försökte sig inom städerna; men detta hade icke varit möjligt, så vida man icke hade gjort en sträng ordning och säkerhet herrskande inom samfundslifvet. Endast derigenom kunde de enskilda fullfölja sina sträfvanden, utan att behöfva frukta att hvarje ögonblick beröfvas frukterna af sin möda.

Ursprungligen finna vi alltså den germaniskt-individuella principen vara öfvervägande inom städerna; och denna förblir äfven fortfarande ett ganska betydande och inflytelserikt element, såsom det visar sig dels uti fortbeståendet af forngermaniska rättsinstitutionerna, dels uti korporationerna, skråna och gillena. Men denna individuella princip höjde sig efterhand till medvetandet af ett större helt, till idéen om enheten, till nödvändigheten af samhällets kraft och styrka — alltså till den antika statsidéen.

Lägga vi nu härtill såsom ett förmedlande moment äfven den kristna religionen, så vida den af staten fordrade omsorgen för de arma och förtryckta, så finna vi just detta kristendomens bud företrädesvis iakttaget inom städerna: en mängd välgörenhets-anstalter uppstår här, en omsorg för de arma och nödlidande visar sig här, sådan som den ingenstädes för öfrigt i samma grad förefanns. Denna mildhet och skonsamhet mot de lägre menniskoklasserna bildar nu, såsom redan ofvan är antydt, förmedlingen mellan medeltidens ytterligt individuella princip, hvilken endast erkände frihet der, hvarest den kunde försvaras, och den antika statsidéen, för hvilken individen såsom sådan var fullkomligt likgiltig. Sålunda utgick från städerna i synnerhet den grundsatsen, att hvarje deras medlem och invånare skulle vara personligt fri: en grundsats af utomordentlig betydelse, emedan den öppnade vägen för en allmän statsborgerlig frihet.

Låtom oss nu betrakta verkningarne af denna från städerna utgående anda. För det första finna vi ett försvar för den individuella friheten, sådant som ingenstädes för öfrigt förefanns: person och egendom åtnjöto på ingen annan ort en större säkerhet, än inom städerna. Men för det andra finna vi äfven en stor styrka hos den offentliga myndigheten, i förvaltningen och rättsskipningen. Och det är i detta afseende fullkomligt enahanda förhållande, hvilken författning än stä-

derna hafva. Ty i sednare tider, då den aristokratiska författningen undanträngdes af den demokratiska, var regeringen icke derföre mindre stark: nej! just på den tiden utvecklade städerna hela sin sociala och politiska betydelse. Så är det äfven karaktäristiskt, att inom städerna allraförst polisens begrepp och väsende framträder: efter vår åsigt just den punkt, hvari den antika och den germaniska statsidéen beröra hvarandra. Ty till sin egentliga betydelse är dock polisen ingenting annat, än en konsequens af den germaniska samfällighetsborgen. Genom denna anstalt blir nämligen det skydd, som den germaniska samfällighetsborgen lemnade individen blott på grund af hans egna klagan, endast utsträckt till en förpligtelse för densamma, att draga försorg för säkerheten i allmänhet; och om denna förpligtelse utsträckes ännu vidare, nämligen till att träffa anstalter, hvilka komma alla till godo, lända till deras nytta och beqvämlighet, så sammanträffar den här, såsom man lätt finner, med den antika statsidéen, enligt hvilken ju staten har öfvertagit omsorgen för allt. Men just uti sjelfva polisens ursprung ligger äfven dess begränsning. Den får nämligen endast sträcka sin verksamhet så långt, som det icke motstrider begreppet af denna samfällighetsborgen; och längre har icke städernas polis gått; men inom de för densamma satta gränser var den förträfflig och förtjente att utgöra ett mönster för alla kommande tider. Den princip, hvarifrån den utgick, var nämligen icke en inskränkning af den individuella friheten, utan ett betryggande af densamma — icke godtycke från regeringens sida, utan tillfredsställandet af ett allmänt behof, icke individens intvingande i tryckande bojor, utan beredandet af fördelar, hvilka tillkommo alla.

Hade nu städerna inom sig uppställt efterdömet af en verkligt ordnad regering, en sträng och dock tillika folklig förvaltning, så ingrepo de åter genom erkännandet af den personliga friheten för samtliga deras invånare djupt uti de allmänna politiska förhållandena, och ställde sig derigenom på en högre ståndpunkt, hvilken syntes för framtiden tillförsäkra dem det största inflytande på den allmänna politiska utvecklingen.

Men lyckades det nu städerna, att tillkämpa sig en större politisk betydelse inom staten, så att de äfven hade ett ord med i laget i fråga om statens förvaltning, hvilket öfver hufvud taget inträffade från och med det 15:de och 16:de århundradet; så finner man, att detta snart måste gifva staten en helt annan karaktär, så vida nämligen städerna, såsom man kunde vänta, ville öfverflytta sina åsigter äfven på den offentliga statsinstitutionen.

Och de hade äfven dessutom särskilda grunder, hvarföre de borde sträfva derhän. De bedrefvo företrädesvis fredens konster: handel och näringar på det mest vidsträckta sätt, som på den tiden var möjligt. Under sådana förhållanden kunde endast ett sådant samhällstillstånd synas dem önskvärdt, inom hvilket den största möjliga ordning vore rådande; inom hvilket icke den flitige borgaren genom styrkans råa öfvermakt kunde utan vidare beröfvas frukten af sitt arbete. Men ett sådant tillstånd kunde först då inträda, när de idéer, hvilka utgjorde grundvalen för städernas samfundslif, blefvo införda äfven uti staten, d. v. s. när idéen om enheten, om den offentliga myndighetens styrka blefve upphöjd äfven till statens princip.

Men städerna understöddes i dessa sina bemödanden äfven genom andra omständigheter. För det första genom de germaniska konungarnes sedan ofvan omnämnda sträfvanden, hvilka sökte tillkämpa sig en makt, som närmade sig det romerska kejsaredömet, och nu gerna antogo städernas bundsförvandtskap, som i så många afseenden måste visa sig betydande för dem. För det andra genom de särskilda europeiska folkens uppvaknade nationalmedvetande, hvilka i sig buro känslan af enhet och samhörighet och derigenom äfven hade blifvit benägna för en större statens enhet. Ändtligen genom den klassiska forntidens inflytande, hvilket till en början gjorde sig gällande uti den åter uppfunna romerska rätten, sedermera uti det förnyade studiet af den klassiska litteraturen. Derigenom blef den germaniska menskligheten åter bekant med den antika statsidéen, isynnerhet sedan den romerska rätten, om ock endast såsom en nödhjelp, hade funnit intog hos europas enskilda folk.

Alla dessa elementer samverkade nu med hvarandra till frambringandet af de politiska förhållandena under det 13:de, 14:de och 15:de århundradet. Man kan beteckna redan de dåvarande statsförfattningarne såsom ofrivilliga försök, att förena antikens och medeltidens statsidéer med hvarandra. Deras grundlag var den individuella germaniska principen: ingen annan hade en politisk rättighet, ingen annan var befogad att sjelf infinna sig eller låta representera sig på riksdagarne, än den, som tillkämpat sig denna rättighet, eller genom moraliskt inflytande tilltvingat sig densamma. I dessa statsförfattningar är ännu icke fråga om någon allmän statsborgarrätt: det ges endast stånd och korporationer, med olika rättigheter och privilegier. Och dessa hafva äfven närmast endast sitt eget interesse till syftemål. Men redan derigenom, att nationens särskilda stånd sammanträdde i en församling, att de gemensamt rådplägade om angelägenheter, hvilka angingo hela riket och hela nationen, väcktes hos dem känslan af enheten och medvetandet af deras samhörighet uti det stora hela. Och detta medvetande måste nödvändigt mer och mer leda till den antika statsidéen.

IV. Demokratiska försök i det 16:de århundradet. Det fattades numera endast ett element, för att i de dåvarande konstitutionerna organiskt sammanbinda forntidens och medeltidens statsidéer. Detta element var redan för handen och gjorde sig gällande ända sedan det 14:de århundradet: vid öfvergången från det 15:de till det 16:de århundradet gjorde det till och med de kraftigaste försök att åstadkomma en förändring i det förhandvarande politiska tillståndet. Detta element var de lägre folkklasserna, hvilka hittills hade varit uteslutna från alla politiska rättigheter. Hade det nu lyckats dessa att uppnå sitt syftemål, nämligen fullkomlig jemlikhet i politiskt afseende med de andra och högre folkklasserna, så hade äfven dermed medeltidens ensidigt individuella princip, som icke kände någon allmän statsborgarrätt, varit upphäfd, och detta utan att likväl den sanna tanke, som ligger till grund för densamma, hade gått under; ty dessa lägre samhällsklasser ville just återställa den forngermaniska friheten. Tillika hade då idéen om statens enhet blifvit rea-

liserad; ty denna idé kunde först genom idéen om den allmänna statsborgarrätten komma till verklig klarhet och bestämdhet — och den antika statsidéens ytterlighet hade ej heller kunnat göra sig gällande, emedan samtidigt dermed den individuella principen försvarades af det demokratiska elementet.

Det är märkvärdigt, huruledes i alla reformationsperiodens demokratiska rörelser dessa båda idéer framträda, icke blott jemte hvarandra, utan ömsesidigt genomträngande hvarandra. För att endast fästa uppmärksamheten vid Tyskland, så åsyftade alla den tidens politiska frihetsbemödanden så väl rikets enhet och kejsarens kraft, som ock individernas frihet. Och huru föga man var sinnad att uppoffra denna sednare till förmån för de förra, ser man redan af det utkast till en ny rättsförfattning, som bönderna i Heilbronn uppsatt, till följe af hvilka rättsskipningen var fullkomligt i nationens händer — på det sätt nämligen, att hvarje stad, hvarje by, valde sin domare ur sitt eget sköte. Den individuella friheten erkändes visserligen uti allt, men likväl icke så, att den kunde urarta till de svagares förtryckande: derigenom var alltså medeltidens princip renad från det bristfälliga hos densamma, men dess goda bevaradt. Och likaså kunde tvärtom det antika elementet, som representerades genom sträfvandet efter enhet, just genom upprätthållandet af den germaniska principen icke urarta till godtycke mot individen.

Sköna följder voro således att förvänta: forntidens och medeltidens statsidéer, af hvilka hvardera hade någonting godt, men äfven en dålig sida, skulle derigenom hafva kommit uti en innerlig organisk förening med hvarandra, uti hvilken just deras goda elementer ensamma hade varit upptagna. Staten skulle åter hafva erhållit den kraft, som den egde i forntiden, men likväl icke på individens bekostnad, åt hvilken fastmera utvecklingens hela frihet hade varit lemnad oförkränkt, så framt den icke hade förnärmat andra statsborgares lika rätt. Den enskilde skulle hafva känt sig såsom en sjelfständig individ, men tillika såsom medlem af det stora hela, såsom statsborgare. Följaktligen skulle hvarken individen hafva försvunnit uti statsborgaren, såsom i forntiden, ej heller stats-

borgaren uti individen, såsom under medeltiden; statsborgare och sjelfständig individ på en gång och med ömsesidig genomträngning af båda uti hvarandra.

Detta skulle åtminstone, så vida vi kunna sluta från orsaker till verkningar, hafva blifvit följden af dessa idéers införande i lifvet och verkligheten. Men det kom aldrig derhän. Denna epoks demokratiska sträfvanden blefvo fastmera samtliga öfvervunna och tillintetgjorda.

Och man får icke förneka eller förbise, att deras nederlag företrädesvis bereddes genom den individuella principens hårdnackade motstånd. Ty medeltidsstatens särskilda stånd — adeln, presterne och borgarne — skulle genom realisationen af dessa demokratiska idéer hafva förlorat en del af sina traditionella rättigheter och privilegier: de hade nödgats dela dem med det lägre folket, som hittills hade varit nästan rättslöst; men dertill kände de sig ingalunda benägna eller böjda. De höllo derföre tillsammans med hvarandra, förenade sina krafter dessutom med furstarnes; och genom denna association lyckades det dem äfven att besegra de demokratiska sträfvandena.

Men det dröjde icke särdeles länge, innan de fingo anledning att på det mest smärtsamma sätt ångra detta sitt motstånd.

V. Reproduktion af den antika statsidéen, ehuru modifierad i absolutismen. Det lyckades snart nog den antika statsidéen att vinna öfvervigt öfver medeltidens princip, och derjemte på ett sätt, som måste vara högst oangenämt för feodalstatens stånd, emedan de derigenom syntes förlora all sin sjelfständighet: detta var nämligen en följd af absolutismens införande.

I afseende på absolutismen hafva vi här att taga i betraktande endast följande momenter *).

Först och främst: huru kom det sig, att den antika statsidéen blef herre öfver medeltidens statsidé?

---

*) Förf. hänvisar till sina "Fragen der Zeit", der han i en särskild uppsats utförligt afhandlar absolutismens uppkomst och utveckling, under titel: "Epochen des Absolutismus im neueren Europa."

Svaret på denna fråga är ganska enkelt: feodal-stånden, hvilka dock representerade medeltidens princip, hade öfverlefvat sig sjelfva. Man kan till och med påstå detsamma om städerna, inom hvilka vi likväl förut hafva funnit en helt annan anda. Men nödvändigheten af deras egen upprätthållning i förhållande till de andra stånden, hvilka icke ville uppoffra något af sina företrädesrättigheter och sin hittills varande ställning i samhället, framkallade slutligen äfven hos städerna en bornerad egoism. Om nu feodel-stånden hade gifvit efter för reformations-periodens demokratiska sträfvanden, så hade de äfven kunnat regenerera sig sjelfva genom upptagandet af en ny princip, och de skulle då hafva stått i spetsen för den nya tidsanden. Men då de uppträdde fiendtligt mot dessa demokratiska sträfvanden och icke förr gåfvo sig ro, än dessa blifvit fullkomligt nedergjorda, så framställde de sig såsom representanter af den ensidiga medeltids-principen och försummade icke att fortfarande handla i denna riktning. Härigenom kommo de emellertid i en allt mera skarp motsats mot tidsanden, som redan genom den föregående utvecklingen var hänvisad till statens större enhet och efterhand fann denna enhet desto mera önskvärd, ju mera de enskilda stånden förlorade sig i sträfvandet för sina egna partikulära interessen.

Dertill kom vidare, att det klassiska studiet, som redan under medeltidens sista århundraden bedrefs, från och med början af det 16:de århundradet allt mera tog öfverhanden. Snart nog anslöto sig alla vetenskaper till de gamles forskningar och byggde vidare på deras grund: ofta åtnöjde man sig rätt och slätt med deras resultater. Sålunda inträffade det, att man äfven i statsvetenskapen tog Grekerne och Romarne till sina förebilder. Italienarne gåfvo föredömet i detta afseende: så t. ex. är Machiavelli ingenting annat, än en i modern drägt reproducerad gammal Romare. Och snart följde äfven de öfriga nationerna detta föredöme. Så hyllar t. ex. engelsmannen Thomas Morus i sin "Utopia", der han framställer idealet af en stat, helt och hållet det antika föreställningssättet, enligt hvilket staten beherrskar allt, enligt hvilket individen icke eger någon frihet i förhållande till staten, utan måste låta allt behaga sig, som staten med honom före-

tager; så t. ex., för att endast anföra ett bevis, är staten befogad att bestämma dem, hvilka böra befatta sig med vetenskap och konst.

Men huru kom det sig, att den antika statsidéen återuppträdde just i absolutismens form? Ty absolutismen låg dock ingalunda i forntidens ursprungliga statsprincip.

Vid besvarandet af denna fråga måste man framför allt ihågkomma, att den moderna staten grundade sig på och utvecklade sig ur feodal-staten. Denna erkände, såsom vi funnit, hos monarken personen, individen. Undersåtarnes förhållande till regenten var ett helt och hållet personligt, individuelt. Undersåten svor regenten trohet och lydnad icke såsom representanten af en idé, utan såsom en person. Då nu statens idé utvidgade sig och statsmakten blef större, så öfverflyttade den från medeltiden öfverbragta individuella principen denna statsmakt på regentèns person, och förkroppsligade härmed statsidéen. På detta sätt kom alltså den antika statens makt, som reproducerade sig i den moderna staten, sedan nu en gång väl de demokratiska tendenserna blifvit öfvervunna, till en början monarkens person till godo. Oeckligen samverkade äfven andra omständigheter dertill, bland hvilka isynnerhet införandet af den romerska rätten och de theorier om öfverhetens makt, hvilka theologerna uppställt, förtjena nämnas.

Genom absolutismen vann alltså den antika statsidéen öfvervigten. Emellertid får man icke förbise, att denna idé derigenom ingalunda reproducerades i sin renhet. Den antika statsidéen åtskilde sig nämligen från absolutismen derigenom, att inom den förra statens objekt, folket, var ett med subjektet, regeringen, då deremot vid den sednare statens subjekt var någonting helt annat än dess objekt: statsmakten och folket stodo här tvärt emot hvarandra. Men denna enda åtskillnad var så oerhörd, att ur densamma ensam båda statsformernas fullkomligt olika resultater härflyta.

Inom den antika staten visar sig godtycket mot individen icke såsom despotism, emedan individen här ju utgör en del af staten, och resp. af statsmakten. Men inom absoutismen befinner sig statsmakten ensamt hos regeringen, och resp.

hos monarken personligen: dess oinskränkthet är alltså här godtycke och öfvergår, om den illa användes, till verklig despotism.

Så visar sig det stora inflytande, hvilket staten inom forntiden utöfvade på menniskoandens olika verksamheter och riktningar, såsom ett naturligt och organiskt, emedan staten här är ett med folket och derföre icke vill något, som kunde motstrida dess karaktär och väsende. Så är religionen inom den antika staten en nationel, likasom äfven uppfostran, vetenskap och konst: lika mycket som den antika staten beherrskar alla dessa företeelser, lika stor frihet är ändock förhanden, emedan statens tendens sammanfaller med folkets och således äfven med individernas naturenliga utveckling.

Men inom absolutismen är allt detta helt annorlunda. Här utgör monarken, som sagdt är, ensam statsmakten, hvilken alltså tillhör en enskild individ: allt, som faller honom in, sker, införes och göres gällande inom staten. Statens öfverlägsna makt, hvilken inom forntiden neutraliserades derigenom att densamma tillika var folkets makt, blir här tryckande, inskränkande, lifvet dödande. Om en organism kan redan derföre icke talas, emedan ju absolutismen gjorde till sin uppgift, att underlägga allt under den kungliga makten och göra det osjelfständigt. Staten förvandlas äfven derföre i ordets egentliga mening till en maschin, som i sina enskilda lemmar allsicke eger någon frihet, något lif, och endast efter en enskilds godtycke sättes i rörelse — i motsats till forntiden, der staten är en moralisk person, representerar en idé.

Karaktäristiskt för denna nya statsåsigt är det förändrade begreppet af polisen. Vi hafva ofvan sökt visa, att till grund för polisens ursprungliga väsende låg föreningen af medeltidens och antikens statsidéer. Polisen uppstod å ena sidan ur begreppet af samfällighetsborgen och å andra sidan ur statens rätt att ordna det hela och allmänna, och den åsyftade dels individernas säkerhet, dels beredandet af beqvämligheter och förmåner. Men den absoluta maschinstatens polis fortgår vida utöfver denna gräns: individens säkerhet är för densamma rent af en bisak; den är fastmera endast representanten af det godtycke, som sitter på thronen. Derföre är den äfven mindre

mindre riktad mot menniskor, hvilka skada det borgerliga samhället; mot skurkar och brottslingar, än mot utmärkta karaktärer, öfverhufvud mot allt, som vågar lägga i dagen en viss sjelfständighet. Och dess väsendtliga åtgörande består uti, att tillintetgöra allt individuelt, att förstöra alla förhandenvarande sjelfständiga elementer, så att monarken ensam, såsom den förkroppsligade staten, blir öfrig. Ludvig XIV:s bekanta ord: "Staten är jag", är det mest betecknande uttrycket för detta förhållande.

Det är märkvärdigt, att äfven lärda, till och med män, hvilka räknas till de frisinniga, tala om statsmakten i denna mening. Så t. ex. bestämmer Thomasius, i sin "göttliche Rechtsgelahrtheit", staten på följande sätt: "En ordentlig republik är den, hvarest den högsta makten är förenad i en person på det sätt, att densamma odelad och osöndrad utbreder sig från en enda vilja genom alla republikens delar och förrättningar; der detta förhållande icke eger rum, är det en oordentlig republik." Han tager vidare följande rättigheter i anspråk för statsmakten: 1) lagstiftningsrätten; 2) straffrätten; 3) rättigheten att upprätta skolor och universiteter; 4) rättigheten att förfoga öfver kyrkan och religionen — nämligen att icke tolerera någon religion, som vore stridande mot statsändamålet; 5) rättigheten att bestämma om krig och fred; 6) rättigheten att till- och afsätta tjenstemän och utskrifva skatter. Och dessa rättigheter, tillägger han, måste vara alla tillsammans och förenade uti statsregeringen. Saknas den ena eller den andra, så är det en statens ändamål icke motsvarande regering. "Men om de delas, yttrar han, på det sätt, att några i sjelfva verket äro hos en, de andra åter hos en annan, så måste en oordentlig och illa sammanhängande republik deraf uppstå, emedan då icke allenast den ena makten vid förefallande strid måste antingen stå ledig eller till den andras tjenst, utan äfven, om sålunda viljans förening saknas, som utgör republikens själ, uti detta förderfvade tillstånd det största tillfälle till ett inbördes krig gifves."

Vi behöfva knappt erinra om verkningarne af denna åsigt af staten. Derur framgick den enskilde individens fullkomliga nullitet, hans osjelfständighet icke blott i politiskt afseende,

utan äfven i alla öfriga lifvets förhållanden. Han fick icke hafva någon annan religion, än den monarken tillät, som påbjöd densamma genom ordonnanser. Han fick icke använda någon annan uppfostringsmethod, än den staten gillade, emedan staten beherrskade hela undervisningsverket. Till och med i fråga om konst och vetenskap inskränktes han af statens godtycke, åtminstone i de länder, hvilka hunno längst i utvecklingen af den absoluta principen. Kortligen — individen hade knappt någon egen vilja mera. Härmed sammanhängde upphäfvandet af offentligheten vid rättsskipningen och införandet af kabinetts-justisen. Med den personliga friheten såg det nu ganska bedröfligt ut. Den enskilde kunde icke vidare förlita sig på sin oskuld: utan vidare omständigheter kunde han af statsmakten kastas i fängelse, utan att han fick veta orsaken dertill och utan att han på minsta sätt kunde hysa det hopp, att endast genom sin oskuld åter blifva försatt i frihet. Rätten var, likasom allt annat, beroende af herrskarens godtycke och infall — herrskaren var ju den personifierade staten.

Absolutismen kände lika litet, som medeltiden, en allmän statsborgarrätt. Den tillskapade väl en jemlikhet, men en ofrihetens jemlikhet i förhållande till staten, resp. monarken. Men det föll absolutismen likväl icke in, att införa en jemlikhet mellan statens olika elementer sjelfva, utan i detta afseende lät den fastmera medeltidens olikhet bestå: de högre stånden bibehöllo alla sina privilegier, hvilka de till de lägre ståndens förfång innehade, och endast såvida dessa privilegier stodo i vägen för statsmakten, blefvo de dem fråntagna.

VI. Försök att återställa den antika statsidéen i dess renhet: franska revolutionen och kejsardömet. Dessa skadliga verkningar af den reproducerade antika statsidéen inträdde, såsom nämndt är, endast derföre, att folk och stat icke voro ett och detsamma, utan fastmera staten, resp. regeringen eller monarken stod uti en motsats till folket. Sådant var åtminstone i verkligheten förhållandet. Men nekas får likväl icke, att likasom öfverhufvud en opposition egde rum mot absolutismen, så voro isynnerhet äfven lärda män, hvilka sysselsatte sig med de politiska vetenskaperna, ingalun-

da ense med denna utveckling af statsidéen. Dessa angripa dock icke sjelfva principen, nämligen statens enhet och oinskränkthet, utan utgå fastmera just från densamma såsom den förutsatta grunden; men de vilja icke veta af motsatsen mellan stat och folk, utan de yrka enheten af båda, och deras bemödande går alltså ut på, att återställa den antika statsidéen i dess ursprungliga renhet. Vi vilja i detta afseende endast anföra tvänne det 17:de århundradets berömda lärda, af hvilka den ene har utmärkt sig såsom statsman, den andre såsom filosof: Grotius och Spinoza. Båda låto staten uppkomma genom ett fördrag, hvilket dess medlemmar hafva ingått med den högsta myndigheten, åt hvilken de öfverlemna nästan samma oinskränkta makt, som den antika staten innehade. Tydligast uttrycker sig Spinoza härom, sålunda: "regeringens eller den högsta myndighetens rätt är ingen annan än naturrätten, som icke bestämmes genom en enskilds makt, utan genom massans makt, som är likasom ledd af en anda, d. v. s. likasom hvarje enskild i naturtillståndet, så besitter äfven hela statens kropp och ande så stor rättighet, som den har makt, och äfven derföre har hvarje enskild medborgare desto mindre rättighet, ju mera staten i och för sig öfverträffar honom i makt, samt följaktligen gör och besitter hvarje enskild medborgare endast det med rätta, som han kan ansvara för efter det gemensamma statsbeslutet. — Om staten medgifver någon rättigheten och följaktligen äfven makten, att lefva efter sitt eget sinne, så afstår staten dermed sjelf från sin rättighet och öfverflyttar densamma på den, hvilken den tilldelade en sådan makt. Men om staten har tilldelat tvänne eller flera denna samma makt, att lefva hvar och en efter sitt sinne, så har den dermed delat regeringsmakten; och om den ändtligen har gifvit hvarje medborgare denna makt, så har den dermed förstört sig sjelf och är icke vidare någon stat, utan allt återgår till naturtillståndet. Häraf följer alltså, att det på intet sätt låter tänka sig, att det enligt statsinrättningen skulle vara hvarje enskild medborgare medgifvet, att lefva på sitt eget sjelfbehagliga sätt, och att följaktligen den der naturrätten, att en hvar är sin egen domare, nödvändigt måste upphöra inom den borgerliga författningen. — Det låter

vidare icke heller tänka sig, att det skulle vara hvarje enskild medborgare tillåtet, att interpretera statens beslut eller rättigheter. Ty om detta vore hvarje enskild tillåtet, så skulle han derigenom vara sin egen domare, emedan hvar och en utan synnerlig svårighet skulle kunna ursäkta eller försköna sina handlingar med ett sken af rätt och följaktligen skulle inrätta sin lefnad efter sitt eget sinne, hvilket är orimligt. — Vi finna alltså, att hvarje medborgare icke står under sin egen, utan under statens rätt, hvars samtliga befallningar han är förbunden att åtlyda, och att han icke eger någon rätt att afgöra, hvad som är billigt och obilligt, fromt och gudlöst, utan att han fastmera måste, emedan statskroppen måste ledas likasom af en anda, och följaktligen statens vilja gälla såsom allas vilja, anse allt det, som staten förklarar för rätt och godt, såsom om det vore förklaradt af hvarje enskild, samt att alltså en undersåte är förbunden att i allo åtlyda statens befallningar, äfven om han anser dem vara orättvisa." Af dessa och andra dylika yttranden visar det sig, hvilken stor makt Spinoza inrymmer åt staten i förhållande till individen. Ja! han tillägger staten, i fullkomlig öfverensstämmelse med den antika statsidéen, rättigheten att icke tolerera någon annan religion än den, som den sjelf anser för god.

Och sålunda kan man väl antaga, att alla de bemödanden, hvilka åsyftade återställandet af bättre politiska förhållanden och isynnerhet under det 18:de århundradet framträdde i opposition mot det dittills varande tillståndet, på det hela dock icke eftersträfvade någonting mera, än reproduktionen af den antika statsidéen i dess ursprungliga renhet. Äfven den franska revolutionen ville ingenting annat; åtminstone frambragte den icke något annat resultat. Den erkände väl de enskilda medborgarnes frihet och jemlikhet inför lagen samt folkets suveränitet, alltså en egentlig statsborgarrätt; men å andra sidan tilldelade den dock äfven en nästan obegränsad makt åt staten, som visserligen, åtminstone i theorien, var ett med folket. Ja! för att fullända likheten med forntiden, se vi äfven här den företeelsen, att just de aktningsvärdaste individer, män, hvilka för sina husliga och sina offentliga dygder framstodo såsom verkliga mönster, kunde af

staten dömas till döden, och detta icke ens för verkliga förbrytelser, utan emedan staten, eller fastmera de, hvilka representerade densamma, voro af den mening, att de skulle blifva farliga för samhället. Kortligen: en missaktning för den individuella friheten, som verkligen icke var större i forntiden, genomgår den franska revolutionen.

Men det förstås nu af sig sjelft, att äfven i den franska revolutionen, oaktadt principens erkännande och så många likartade företeelser, den antika statsidéen dock icke kunde förverkligas i sin fulla renhet. Ty någonting helt annat betydde det t. ex. i Athen, att folk och stat äro ett, än i Frankrike. Der kunde denna fras äfven i dess omedelbaraste mening blifva en verklighet, men aldrig inom en så stor stat, som den franska. Här kunde dock folket i egentligaste mening aldrig sjelft utöfva suveräniteten, utan det måste välja representanter; och redan derigenom antog saken ett helt annat utseende. Den franska revolutionens statsidé erinrade derföre ännu alltid om absolutismens statsidé, emedan regeringen eller statsmaktens representanter, hvilka till och med under republikens tider herrskade på, ett nästan oinskränkt sätt, ändock alltid utgjordes endast af några få individer, i förhållande till massan af det franska folket.

De politiska institutioner, hvilka på den tiden infördes, visa sig äfven derföre icke såsom organiska, såsom sådana, hvilka omedelbart framväxt ur folkets eget inre lif, utan mer eller mindre såsom godtyckliga, ofvanifrån påbjudna, för hvilka visserligen en idé låg till grund, men icke alltid en sådan, hvars realisation utgjorde tidens eller nationens behof. Från denna synpunkt måste man äfven betrakta den franska revolutionens särskilda författningar, af hvilka ingen kunde bibehålla sig. De må väl hafva varit ett uttryck af det för hvarje gång herrskande partiets mening, men ingalunda vore de ett uttryck af nationens mening eller af tidsbehofvet. De voro sjelfgjorda saker, uttänkta i några få personers hufvuden, men icke resultatet af en långvarig folklig utveckling.

Den franska revolutionen nivellerade alltså, såsom redan är anmärkt, likaväl allt individuelt, som absolutismen. Detta visade sig icke blott deri, att återstoden af feodalståndens

särskilda rättigheter blefvo upphäfda, icke blott i upphäfvandet af skråinrättningarne, i allmän näringsfrihet och dylika saker — hvari den gick ännu längre, än absolutismen — utan isynnerhet äfven deri, att inga institutioner inrättades för de lägre samhällsmedlemmarne, hvilka hade kunnat gifva dem en viss sjelfständighet, som den sanna demokratiska principen dock nödvändigt fordrar. Så är det märkvärdigt, att man under hela den franska revolutionen icke har upprättat någon organisation af kommunalväsendet: endast författningen af 1795 hade vidrört denna punkt; men denna gällde knappt i trenne månader och kom aldrig till någon verklig verkställighet.

Kejsardömet bragte nu denna statens oerhörda makt till sin högsta spets, emedan den reglerade och fastare grundade densamma; men då här statsmakten i det väsendtliga åter hel och hållen öfverflyttades på en person, på kejsaren, visade den sig lika väl, som i de romerska kejsarnes tid, såsom despotism. I sjelfva verket hade likväl staten under Napoleon icke erhållit någon större makt, än den haft under revolutionens tid; ehuru visserligen verkningarne af densamma lågo i mera öppen dag, emedan Napoleon bättre ordnade förhållandena och hade för afsigt, att i hela riket införa ett politiskt system, som kunde betrygga hans herravälde. Aldrig hade så många organiska statuter blifvit utfärdade, som under Napoleon. Ingenting undgick hans skarpblick. Han inblandade sig uti allt. Uti allt införde han nya anordningar, efter hvilka de enskilda måste foga sig. Han tog under sin uppsigt handel och näringar och utfärdade för dem de godtyckligaste dekreter. Han lät utarbeta en ny lagkodex. Han ordnade de religiösa förhållandena och undervisningsväsendet. Han skänkte vetenskap och konst sin uppmärksamhet och sökte indraga äfven dessa i sitt interesse, lika väl som den förra absolutismen. Ja! man kan med skäl säga, att den moderna polisstaten under Napoleon har uppnått sin högsta utveckling, emedan den numera icke erkände några inskränkningar i de bestående förhållandena, hvilket dock den absoluta staten åtminstone gjorde ännu då, när den sjelf icke berördes deraf.

Men den napoleonska polisstaten åtskilde sig likväl till sin fördel från absolutismen deri, att den förra dock uppfattade staten såsom en moralisk person, af hvilken regenten endast vore den temporära representanten, då deremot absolutismen identifierade staten med regentens person. Och derföre voro äfven verkningarne olika: den absoluta staten förfor egentligen endast efter det blotta godtycket, hvaremot den napoleonska vid hvarje ny inrättning alltid utgick från en princip, från en idé. Dessutom antog den napoleonska staten en allmän statsborgarrätt, såsom ett arf från revolutionen, hvilket absolutismen ingalunda gjort.

Den napoleonska polisstaten fann nu det största bifall hos de öfriga furstarne, isynnerhet hos de tyska, hvilka just på denna tid umgingos med den planen, att upphäfva återstoden af de gamla stånds- och politiska rättigheterna, hvilka hade förmått ännu bibehålla sig i deras länder. De gladde sig åt den suveränitet, som Napoleon förskaffat dem, och bemödade sig att i allt efterlikna hans mönsterstat. Det är visserligen sannt, att mycket onödigt från den gamla perukstockstiden nu afskaffades; men man for fram på ett icke mindre barbariskt sätt mot saker och förhållanden, hvilka sannerligen icke hade förtjent sin undergång.

VII. Den individuella principens reaktion. Men emot denna statens måttlösa herrskaremakt bildade den germaniska individuella principen icke obetydliga reaktioner.

Redan under absolutismens tider visar sig detta. I det land, der absolutismen lidit det mest betydande nederlag af folket, i England, utvecklade sig det individuella elementet i staten till det mest afgjorda herravälde. England var företrädesvis en germanisk stat, och redan genom sitt insulanska läge bäst i stånd till att bevara den germaniska egendomligheten i seder och handlingssätt, i lagar och författningar. Oppositionen mot Stuartarnes absolutism var tillika en reaktion från den germaniska principens sida, hvilken nu i den reviderade författningen blef för alltid betryggad: genom densamma gafs den största möjliga garanti för de enskildes frihet och sjelfständighet. Den personliga friheten blef här icke blott erkänd på ett vida fullkomligare sätt, än i någon an-

nan stat, utan staten hade äfven öfverhufvud i afseende på förvaltningen förbehållit sig det minsta möjliga direkta inflytande. Allt utgick här ifrån folket, som likaväl sörjde för polisen som för andra saker, för skolor och kyrkor: till och med de högre embetsmännen valdes ur dess midt. Under det att inom den moderna polisstaten allsintet var öfverlåtet åt folket, utan staten genom sina embetsmän drog försorg om det allra obetydligaste, eller fastmera tryckte och besvärade medborgaren i hvarje småsak, hade deremot den engelska statsförfattningen öfverlåtit nästan hela den inre förvaltningen åt folket, åt individen eller korporationerna, hvarigenom så väl staten befriades från en stor börda, som ock medborgarnes personliga frihet betryggades.

Denna den engelska statsförfattningens individuella princip gjorde sig nu gällande i motsats till polisstaten. Redan under det 18:de århundradet, då den engelska statsförfattningen så ofta uppställdes såsom mönstret af en god konstitution, hade det politiska fortskridandets vänner hänvisat på densamma. I Tyskland isynnerhet bemödade sig de fria och mera snillrika politiska skriftställarne att åter göra den individuella principen gällande: en Moser, Justus Möser och andra försvarade folkets gamla fri- och rättigheter mot den allt nivellerande despotismen. Men ingenstädes firade den individuella principen en mera lysande seger, än i de nordamerikanska fristaterna. Här, hvarest redan från början de engelska institutionerna infördes, och derjemte, till följe af förändrade förhållanden, i en vida mera demokratisk riktning, än i moderlandet, blef den individuella principen, sedan republiken var proklamerad, i en ännu högre grad befordrad. Ty ingenstädes har statsmakten en ringare betydelse i förhållande till individen, ingenstädes äro statsmaktens enskilda elementer till så stor del fördelade bland folket sjelft, ingenstädes individen i sitt görande och låtande mindre generad, än i Nordamerika.

I Tyskland bildade den individuella principen äfvenledes vid början af det 19:de århundradet ett energiskt motstånd mot statsmaktens öfvermått. Detta var den bekanta nationella oppositionen mot det franska herraväldet och de franska statsinrättningarne. Denna opposition bemödade sig att hos de

tyska folkstammarne uppväcka ett tappert och patriotiskt sinnelag, att åter framkalla den tyska historiens förra ärofulla tider och att återupplifva alla de elementer, genom hvilka den tyska nationalkaraktären hade visat sig till sitt sanna väsende. Men härvid stötte den öfverallt på den individuella principens öfvervigt. Och denna princip syntes redan derföre vara af stor betydelse för den nationella riktningen, emedan Tyskland under den motsatta principens herravälde hade så nesligt råkat i förfall; och man kom till den öfvertygelse, att patriotism och sann nationalkänsla endast der kunna förefinnas, hvarest individen äfven har en känsla af sig sjelf, hvarest hans frihet och sjelfständighet är erkänd. Denna opposition hänvisar äfven derföre företrädesvis på de engelska institutionerna, såsom de äkta germaniska, och önskar deras införande i Tyskland; så t. ex. skref Vincke uttryckligen sin bok om "Englands inre förvaltning" i den afsigt, att dermed framkalla någonting dylikt äfven i Tyskland.

Och verkligen gjordes också en början dertill. Preussen gick här i spetsen: på denna tid stodo just i spetsen för den preussiska staten mycket utmärkta män, hvilka tillika voro anhängare af denna nationella riktning, sådana som friherre von Stein, Scharnhorst och andra. Stein införde bland andra nya inrättningar den nya kommunalförfattningen, hvarigenom menigheternas och de lägre samhällsmedlemmarnes sjelfständighet erkändes. Denna man skulle hafva gått ännu vida längre, om han icke genom Napoleons öfvermakt hade blifvit tvungen att öfvergifva denna verkningskrets.

Denna individuella nationella princip fortfar nu att bekämpa det napoleonska herraväldet och bidrog allramest till dess störtande. Och efter dess störtande var det åter denna samma princip, som bemäktigade sig den allmänna opinionen och fordrade den politiska frihetens återställande.

Vi behöfva föröfrigt icke anmärka, att denna princip numera var helt och hållet befriad från sin ensidiga medeltidsform. Redan i England, der visserligen ännu en mängd gamla inrättningar hade bibehållit sig, hvilka måhända icke kunde uppvisa någon bättre grund för sin tillvaro, än deras ålder, hade dock den individuella principen på det hela taget en

motsatt verkan mot den, som den hade under medeltiden. Hos det engelska folket herrskade ett bestämdare nationalmedvetande, än hos något annat folk på denna tid: den enskilde engelsmannen kände sig icke blott såsom individ, utan tillika såsom engelsk medborgare, såsom en medlem af en stor nation, af en mäktig stat. Och denna känsla utvecklades hos honom genom den allmänna statsborgarrätten; ty oaktadt allt inflytande från den engelska aristokratiens sida, oaktadt alla de företrädesrättigheter, hvilka aristokratien i socialt afseende åtnjöt, egde likväl icke denna stränga motsats, som under medeltiden hade förefunnits mellan adel och menige man, rum i politiskt afseende. Alla engelsmän äro fastmera hvarandra lika inför lagen.

Genom den franska revolutionen blefvo såväl adelns som ståndens i allmänhet företrädesrättigheter ännu mera upplösta, och detta icke blott i Frankrike, utan äfven i de öfriga länderna. Och man tänkte icke på att återigen införa dessa rent partikulära rättigheter, hvilka endast utgjorde ett förfång för de öfriga medborgarne, i de länder, der de redan blifvit upphäfda. Visserligen försökte en fraktion af adeln, att under den individuella principens täckmantel återvinna sina gamla privilegier: den ville åter hafva tillbaka feodalstatens "gamla, goda tid"; men folket i dess helhet tänkte icke vidare derpå. Ty den individuella princip, hvilken den allmänna opinionen bekände, var icke mera någon bornerad, utan en genom historiens nyare tilldragelser luttrad och renad. Öfverallt gjorde sig nödvändigheten af den allmänna statsborgarrätten gällande, inför hvilken de enskilda ståndens särskilda företrädesrättigheter måste försvinna. Äfvenledes ville man för ingen del upphäfva statens enhet och kraft, utan endast inskränka dess makt, såvida den urartade till godtycke mot individen. Det var nu ungefär en sådan tid, som under reformationsepoken: nu, likasom då, genomträngde de båda principerna hvarandra och sökte åstadkomma en organisk förmedling. Och sannerligen det på denna tid var någon brist hvarken på skrifter, hvilka gåfvo de rätta rådslagen vid handen, ej heller på män, hvilka voro benägna och skickliga att genom-

föra desamma; men att det ändock återigen icke verkligen kom dertill, var förnämligast regeringarnes skuld.

VIII. Det närvarande politiska tillståndet. Regeringarne hade nämligen för afsigt, att fortsätta och vidare genomföra det napoleonska systemet. De höllo väl tillsammans mot hans usurpation, men i afseende på hans regeringssystem i det hela hade de intet eller föga att anmärka. Redan på kongressen i Wien uttalade de sina åsigter i denna sak; och ännu tydligare på kongressen i Carlsbad och på sednare sammankomster. De förde ständigt på tungan statens enhet, maktens odelbarhet, hvilken är berättigad att utöfva uppsigt öfver och förmynderskap för allt inom staten. Derföre blefvo äfven alla institutioner, hvilka antingen från äldre tider tillbaka haft rättigheter och friheter eller tillkämpat sig desamma under stridens dagar, beröfvade sin sjelfständighet och ställda under statens förmynderskap. Ja! statsidéen fortgick snart åter utöfver den napoleonska och närmade sig den absoluta, då den icke vidare uppfattade staten såsom en moralisk person, utan sökte identifiera densamma med regentens person. Och man kan icke neka, att äfven oppositionen icke alltid kunde helt och hållet frigöra sig från denna åsigt af statsmakten, emedan den hoppades genom allmänna, ofvanifrån utfärdade författningar kunna ernå det, som endast genom folkets egen utveckling nerifrån uppåt kunde vinnas; ehuru det visserligen å andra sidan måste erkännas, att den äfven sökte försvara den individuella principen: då den yrkade på tryckfrihet, införandet af jurydomstolar, förbättring af kommunalförfattningarne o. s. v., så uppträdde den dervid till försvar för individernas och korporationernas frihet.

Kasta vi nu en blick på de trenne länder och folk, hvilka för närvarande företrädesvis representera den sociala och politiska utvecklingen — på England, Frankrike och Tyskland, så finna vi inom den förstnämnda staten, såsom redan är nämndt, den individuella principen vara den öfvervägande, då deremot i Frankrike och Tyskland centralisationssystemet ännu hör till ordningen för dagen. I afseende på Frankrike kan detta förhållande föröfrigt mindre förvåna oss, emedan denna stat nästan hela historien igenom, åtminstone den nyare,

har varit representanten af denna politiska riktning, till hvilken den blifvit drifven dels genom landets geografiska förhållanden, dels genom invånarnes egendomlighet. Denna centralisationsprincip framträder för närvarande isynnerhet deri, att ingen enda öfverhetsperson väljes af folket, utan endast af regeringen, att tjenstemännen icke ega någon sjelfständighet, utan ombytas tillika med ministèren, så att en förändring af regeringssystemet, resp. af ministèren, likasom med ett slag genomgår hela monarkien; ändtligen i kommunernas osjelfständighet — dessa välja nämligen icke sjelfva sina föreståndare, utan de utnämnas af regeringen, hvars tjenstemän de äfven anses vara. Men det individuella elementet är dock äfven detta oaktadt representeradt i Frankrike: genom tryckfriheten och jurydomstolarne, hvilkas inrättning likväl ännu bär prägeln af den napoleonska tiden.

I Tyskland deremot, som dock redan i kraft af sjelfva nationalkaraktären borde bevara det individuella elementet, herrskar centralisationssystemet nästan i ännu högre grad än i Frankrike. Icke i afseende på den tyska nationens enhet, det förstår sig — ty ännu, som bekant är, existera de trettionio staterna — utan endast i afseende på hvarje enskild stats förvaltning. Obestridligen intager Österrike första rummet i detta afseende: ingen annan tysk stat behandlar sina undersåter i en så hög grad såsom barn och omyndiga, som denna — här har den moderna polisstaten uppenbarligen uppnått sin höjdpunkt. Bland de öfriga staterna täfla Preussen, Baiern och Hannover med hvarandra — för att inskränka oss endast till de större. Huru långt man här kan gå i detta afseende, må några exempel från den aldranyaste tiden visa. Så få den preussiska arméens officerare icke befatta sig med skriftställeri utan sina förmäns tillåtelse. De preussiska skollärarnes enskilda bibliotheker äro underkastade offentlig kontroll. Referendarierna äro förbjudna att skuldsätta sig, och i vidrigt fall blifva de icke anställda. Icke allenast theologer, utan på sednaste tiden äfven filologer måste hafva en viss bestämd religiös åsigt — nämligen den, som hyllas af regeringen — såvida de skola kunna påräkna någon befordran inom Preussen: ja! denna samma fordran göres till och med af de verldsliga

tjenstemännen; ty de bland dessa, "hvilka föra en okristlig vandel", det vill med andra ord säga: hvilka i yttre måtto icke bekänna sig tillhöra det påbjudna religionssystemet, kunna afsättas från sina embeten och tjenster. I Baiern gick man å regeringens sida ända derhän, att man föreskref bagarne, på hvad sätt de borde baka bröd. Till en början ville icke bagarne hörsamma befallningen, men af polisen dertill tvingade, gåfvo de slutligen efter. Men nu blef regeringsbrödet så ytterst uselt, att ingen menniska kunde äta det, utan att förderfva sin mage, och då ändtligen såg regeringen sig föranlåten, att åter tillåta bagarne att baka på deras gamla sätt. En annan baiersk författning påbjuder, att alla skollärare inom hela konungariket skola tillvänja sig en och samma handstil: de gamle skollärarne, hvilka sedan 30 eller 40 år hafva utbildat sin egendomliga stil, hotas nu med tjenstens förlust, om de icke foga sig snarligen derefter; hvilket torde blifva dem ganska svårt. En annan förordning åter förbjuder vanligt folk att vistas längre än till kl. 9 på aftonen i värdshusen. Då nu handtverkarne efter regel upphöra med sitt arbete först kl. 8 på aftonen och sedan måste spisa sitt qvällmål, så att de först omkring kl. 9 kunna gå ut, så innebär denna förordning egentligen ingenting annat, än att de icke vidare finge gå ut i sällskap på aftonen. Någonting dylikt förordnades helt nyligen af polisen i en badisk stad: der skulle alla handtverkslärlingar, hvilka visade sig i ett värdshus på annan tid än fristunderna, böta 1 fl. 30 kr.

Men föröfrigt måste det erkännas, att Baden just föregår alla andra tyska stater med exemplet af den individuella principens erkännande, och att den moderna polisstaten här är jemförelsevis allraminst utbredd. Detta visar sig isynnerhet i kommunalförfattningen af år 1832.

Vi veta väl, att äfven andra tyska stater efter pariserfreden eller sedan trettio år hafva insett nödvändigheten af nya författningars utfärdande för kommunerna, hvarigenom en större avtonomi och sjelfständighet tillerkändes dem. Preussen hade, såsom ofvan antyddes, redan under det napoleonska förtryckets tid gjort början dermed: sedan följde en och annan stat exemplet, såsom Baiern och Würtemberg, genast vid

utfärdandet af nya författningar; andra deremot först under de sista trettio åren. Men om vi närmare betrakta dessa kommunalförfattningar, hvilka visserligen äfven i deras närvarande form onekligen äro och förblifva förtjenta af tacksamhet, så finna vi likväl i de flesta en alltför stor öfvervigt vara gifven just åt polisstaten. Magistratspersonerna äro tillika regeringens organer, och vid kommunens representerande är det aristokratiska elementet mer eller mindre öfvervägande: i många stater, såsom t. ex. i Preussen, äro till och med landtkommunerna uteslutna från författningen. I Baden deremot äro alla kommunala tjenstemän, såväl i städerna som på landet, lokalmyndigheter: endast borgmästarens val fordrar landsherrens stadfästelse, hvilken till och med efter ett trefaldigt val icke vidare kan vägras; och i afseende på medlemmarnes delaktighet i valet af sina tjenstemän, så är densamma nära nog oinskränkt. knappt någon census utgör vilkor derför. Likaledes ega kommunerna i afseende på den inre förvaltningen den största sjelfständighet, hvilken regeringen icke på minsta sätt söker inskränka.

Men detta erkännande af det individuella elementet från den badiska statens sida visar sig äfven i andra afseenden. Så t. ex. förmenas ingen vederbörligen examinerad jurist, som har praktiserat i tvänne år, tillstånd att utöfva advokaturen, hvarhelst han vill. I andra tyska stater fordras dertill regeringens uttryckliga tillåtelse, och regeringen anvisar honom till och med den ort, der han får praktisera: den betraktar honom såsom en statens tjenare, ehuru den icke lönar honom eller af honom fordrar några tjenster; såsom t. ex. isynnerhet den baierska regeringen i fråga om landtdagsvalen har påyrkat detta förhållande. Enahanda förhållande eger äfven rum med den examinerade läkaren. Vi hafva ansett oss böra framhålla dessa lofvärda inrättningar i Baden, hvilka äfven gälla i Würtemberg, emedan vi anse det för en pligt att prisa och erkänna allt lofvärdt, der vi finna det, så mycket hellre, som dylikt högst sällan anträffas i Tyskland.

IX. Slutbetraktelse. Kasta vi nu en blick tillbaka på den historiska utvecklingen af statens idé, som vi här försökt att framställa, så erhålla vi följande resultater.

Det ges på det hela taget tvänne hvarandra motsatta åsigter af staten: forntidens och medeltidens, den antika och den germaniska statsidéen. Vid den förra försvann individen uti staten, som beherrskade allt och derföre var kraftfull och stark; vid den sednare deremot försvann staten uti individen, som har fullkomlig frihet uti allt, till följe hvaraf staten är kraftlös och svag. Den nyare tiden sökte nu en förmedling mellan dessa båda motsatta åsigter: denna förmedling eftersträfvades redan under medeltidens sednaste århundraden, i synnerhet inom stadsrepublikerna, och ännu bestämdare under reformationsperioden. Dessa bemödanden förmådde likväl icke att ernå sitt åsyftade mål, nämligen en organisk förmedling mellan den antika och den individuella principen, eller af enhetens idé och statens kraft med erkännandet af den största möjliga personliga frihet. I dess ställe lyckades det den antika principen att vinna öfvertaget öfver den individuella — i absolutismen. Emellertid var nu detta icke en ren reproduktion af den antika statsidéen, emedan stat och folk i forntiden voro ett, men i absolutismen deremot stodo emot hvarandra, och statsmakten var förenad endast i monarkens person. Just derföre var ej heller staten någon organism, utan en mekanism. Sedermera, isynnerhet i den franska revolutionen, sökte man visserligen upphäfva motsatsen mellan stat och folk och ånyo återställa deras enhet; men statsidéen blef ändock i sjelfva verket ingen annan än den antika, endast i dess renhet, åtminstone theoretiskt uppfattad, om den än icke kunde praktiskt genomföras. I napoleonismen närmade sig till och med denna renoverade antika statsidé den förra absolutismen, endast med den åtskillnad, att den sednare betraktade statsmakten endast såsom en furstesuveränitet, då deremot napoleonismen ännu alltid uppfattade staten såsom en moralisk person, som ingalunda var identisk med furstens person, utan endast representerades af densamma. I motsats till denna statens omåttliga makt i absolutismen, i den franska revolutionen och i kejsaredömet, utbildade sig nu en opposition af den individuella principen, som först framträdde i England, sedan i Nordamerika, slutligen i Tyskland, hvarifrån äfven kejsaredömets störtande utgick. Denna individuella princip sökte

sökan göra sig gällande vid de nya statsinrättningarne; men detta lyckades endast i ringa grad, emedan regeringarne, hvilka ånnu hade makten i sina händer, höllo sig fast vid den napoleonska statsidéen, vid polisstaten: ja! de närmade sig till och med åter absolutismens statsidé.

Men af allt detta är nu uppenbart, att hela den nyare tidens politiska utveckling har arbetat på att åstadkomma en organisk förmedling af den antika och den germaniska statsidéen. Staten skall icke vara den individuella frihetens graf; men den skall icke heller genom den individuella friheten förlora sin kraft och sin verksamhet. Individen skall vara tillförsäkrad möjligheten af en allsidig utveckling; och staten är så litet befogad att ingripa störande uti denna utveckling, att det fastmera till och med är dess pligt att anskaffa de nödiga medlen för dess ernående. Men den individuella friheten åter får å sin sida icke urarta till en inskränkning eller kränkning af andras frihet; så snart den gör detta, på hvad sätt det än må ske, är det statens pligt att utan vidare inblanda sig i saken. Statens ändamål kan derföre sägas vara ett allsidigt understödjande till en allsidig utveckling. Här är, såsom vi se, den germaniska idéen af en samfällighetsborgen upptagen, men icke, såsom under medeltiden, endast i dess negativa, utan äfven i dess positiva betydelse. Kommunalväsendet är till icke endast för att skydda, utan äfven för att bereda möjligheten af en fri utveckling; men redan häri ligger den inskränkning, som är satt för densamma med afseende på individen: staten får nämligen icke upphäfva sig till ledare af utvecklingen, icke till individernas förmyndare, utan den har endast att anskaffa medlen för densamma.

Men en allas allsidiga utveckling är möjlig endast genom allas lika rättigheter och pligter — genom den allmänna statsborgarrätten. Härigenom är nu den individuella principens falska riktning för alltid upphäfd, sådan den visade sig under medeltiden, i enlighet med hvilken friheten var olika fördelad, och en hvar sörjde endast för sig sjelf, icke för det hela. Genom den allmänna statsborgarrätten deremot känna sig alla icke endast såsom medlemmar af staten, utan äfven, då de enskildt genom staten skyddas i sin frihet, förpligtade mot sta-

ten, uppfordrade att bidraga till statens välfärd och blomstring. Och först genom denna medborgarnes känsla och detta deras deltagande för statens bästa uppnår staten sin sanna enhet och sin sanna kraft.

Dessa äro i allmänhet de grundsatser, hvarpå den sanna staten måste hvila, och till hvilkas realiserande hela den föregående politiska utvecklingen synes hafva sträfvat. Och häri allena ligger äfven statens framtida utveckling; ehuru det icke kan vara vår afsigt att här närmare framställa organisationen af en på dessa grundsatser bygd stat. Endast några antydningar vilja vi tillägga.

Staten erhåller, sade vi, sin enhet och sin styrka derigenom, att dess enskilda medlemmar, individerna, känna sig såsom statsborgare. Denna känsla, detta politiska medvetande måste alltså först och främst väckas och underhållas. Och detta sker nu derigenom, att en viss sjelfständighet och sjelfverksamhet åt dem öfverlåtes inom de särskilda förvaltningsgrenarne, att många bestyr åt dem formligen uppdragas. Hit hör äfven en fri kommunalförfattning: derigenom uppnås icke allenast det nämnda ändamålet, utan äfven ett annat, nämligen det, att staten befrias från en tryckande börda. Vidare bör polisen så mycket som möjligt läggas i folkets egna händer, såsom förhållandet är i England. Andra engelska inrättningar, såsom utseendet af förvaltningsmän, fredsdomare o. s. v. ur folket sjelft, utan afseende på dertill formligen gjorda studier, våga vi ännu icke föreslå i Tyskland, emedan Tyskarne ännu äro alltför litet politiskt bildade för dylika inrättningar.

Men i afseende på domstolarne måste en total omskapning ske: de måste betraktas såsom en folkinstitution och i denna riktning förbättras. Ty just af deras beskaffenhet beror i hög grad den individuella frihetens större eller mindre helgd och bestånd: med rätta beteckna Engelsmännen sin domstolsinrättning såsom den brittiska frihetens palladium. Derföre antingen införandet af jurydomstolar, eller åtminstone fullkomligt oafhängiga, sjelfständiga, oafsättliga och oförflyttbara domare, — med offentlighet och muntlighet vid domstolarne,

Äfven en förändring af militärväsendet vore nödvändig. Ty endast derigenom känner sig medborgaren såsom en äkta statsmedlem, att han sjelf har åtagit sig pligten att försvara staten. Derföre åtminstone ett partielt afskaffande af den stående arméen och införandet af en nationalbeväpning.

Hvarje religiös eller vetenskaplig mening måste ega rättighet till den fullkomligaste fria utveckling. Inga ordonnanser få vidare finnas, hvilka söka våldsamt påtvinga samhällsmedlemmarne den ena eller den andra meningen. Derföre en fullkomlig samvetsfrihet, lärfrihet, tryckfrihet — och detta icke blott i ord, utan äfven i verkligheten!

Alla försök ändtligen att befrämja så väl det andliga som det materiella fortskridandet måste endast och allenast framgå ur nationens eget sköte. De gamla korporationerna måste omskapa sig till associationer, sådana som de redan i England och Nordamerika befintliga. Folket göre allt, hvad det förmår att göra sjelft: det bevise sig i sjelfva verket såsom ett fullmyndigt!

Öfversigt af den nyaste litteraturen.

[23] Tidskrift för Lärare och Uppfostrare, utgifven af *J. A. Dahlström*, *C. Ekendahl*, *G. R. Rabe*, *P. A. Siljeström*, *P. E. Svedbom*, *J. Söderlind*. Första årg. h. 1—6. Andra årg. h. 1—5. Stockholm 1846—1848.

(Fortsättning från 4:de häftet.)

2:a häftet, redigeradt af P. A. Siljeström, innehåller tvänne uppsatser:

1. *Om Modersmålets ställning i våra Lärdomsskolor förr och nu.*
2. *Om nya Elementar-skolans i Stockholm organisation.*

Tvänne recensioner öfver:

3. *Geometri för Nybegynnare af* P. N. Ekman, *Lektor i Mathematiken vid Wexjö Gymnasium.*
4. *Sveriges Läroverk af H. Järta*, af C. Ekendahl, jemte några anmärkningar af Red.; samt slutligen:
5. *Några smärre notiser.*

№ 1 har till motto ett märkligt yttrande af en tysk författare, hvilken i sitt fädernesland icke saknar auktoritet i skolfrågor. Då de, som hos oss ännu vilja framhålla latinet såsom det enda medlet att komma till grundlig kännedom af de moderna språken i allmänhet och modersmålet i synnerhet, lägga synnerlig vigt på Tyskarnes föredöme, få vi, för att erinra derom, att äfven hos dessa den motsatta åsigten skarpt uttalas och gör sig allt mera gällande, hänvisa till detta motto, så lydande: "Die Zeit ist längst vorüber, wo man glaubte, das Studium der Alten reiche hin, um einen Deutschen in seine Muttersprache einzuweihen; längst würde kein Wieland mehr mit der sonderbaren Behauptung Glück machen, dass er sein Deutsch von Cicero gelernt habe; wir wissen dass hier nicht das W e i l am Platze ist, sondern das O b g l e i c h."

Vår äldsta historia förmäler intet om några uppfostringsanstalter i vårt fädernesland före den kristna tiden och de

derunder inrättade klosterskolorna. Endast det är bekant, att våra hedniska förfäder hade för sed att anförtro sina söner åt "fosterfäder", för att öfva dem i tidens idrotter, bland hvilka vältalighet och skaldekonst innehade en hög och vigtig plats. Man vet, hvilket högt anseende tilldelades den, som förmådde "väl lägga sina ord." Under medeltiden fann bildningen sin enda fristad inom kloster- och tempelmurarne. Men ehuru högt latinet der skattades, skulle man högeligen misstaga sig, om man ville mäta denna bildning efter latinsk måttstock *). Det praktiska lifvet fordrade då, som alltid, färdighet att väl och kraftigt uttrycka sig på deras modersmål, hvilka man ville upplysa och leda. Eller skole vi tro, att denna tids statsmän, folktalare, missionärer vunno sin fruktbärande talförmåga af munklatinet? Det vill ock synas, som under den egentliga medeltiden latinet studerades mera såsom medel, än såsom ändamål, hvilket förhållande först i femtonde och sextonde seklet blef omvändt.

Från denna latinets herrskareperiod utgår förf. och gifver af de treune sistförflutna århundradena följande öfversigt:

"Ifrån 1571, då Skolemästaren formligen anbefalldes, att med de lärjungar, som något kunde, intet annat tala än latin, ej heller tillstädja dem, att sig emellan tala något annat tungomål, alltintill 1724, en tiderymd af 150 år, hade väl latinska språkets uteslutande välde i skolan lidit föga intrång; men att under tiden modersmålet börjat göra sina rättigheter gällande, synes deraf, att skolordningen af 1693 icke blott behöfde upplifva det gamla stadgandet om lärjungarnes tillhållande att från första barndomen tala latin, utan ock ålägga lärarne att flitigt anteckna dem, som af tredsko något annat talade med hvarandra, än latin. I 1724 års skolordning gjordes ändteligen den eftergift, att dädanefter latin ej skulle talas förrän i fjerde klassen, dock borde gymnasisterna skrifva äfven vers på latin; men på denna eftergift hafva sedan följt allt flera och flera, så att i skolordningen af 1807 allenast fordrades, att lärjungarne skulle kunna felfritt uttrycka sina tankar på berörda språk och i vår nu gällande af 1820, att de skola kunna skrifva det någorlunda felfritt och ega någon förmåga att begripligt yttra sig på detsamma."

---

*) Härom yttrar redan Erasmus: "Es ist zu bewundern, mit welcher Anmassung die Nachäffer Ciceros die Barbarei des Thomas von Aqvin, Scotus, Durandus und ähnlicher schmähen, und doch sind diese, welche sich weder rühmen bereit noch Ciceronianer zu sein, bei Lichte besehen, mehr Ciceronianer als jene, welche nicht nur für Ciceroniani, sondern für Cicerones gehalten sein wollen." Han satte nämligen vältaligheten icke i språket allena, utan förnämligast i tankens tydliga och träffande uttryck.

Nu skulle man föreställa sig, att modersmålet borde vinna mera insteg i samma mån som fordringarna för latinet sänkte sig. Så skedde likväl icke genast. Läroböcker på latin bibehöllos ännu länge, och äfven sedan dessa utgått, qvarstod en mängd latinska talesätt och definitioner, eller öfversattes på svenska genom en så slafvisk imitation efter latinet, att det svenska uttrycket blef otydligt för den, som icke kunde tänka sig, huru det hetat på latin. Men icke nog härmed. Latinläsningens inskränkning var en följd mera af en negativ än en positiv opposition. Man ville icke använda så mycken dyrbar tid och kraft på latinet, men man hade icke klart för sig, hvartill besparingen skulle användas. Häraf hände, att de praktiska öfningarna i latinet uteblefvo, men tiden upptogs i stället af mekaniska öfningar i ordens böjning och härledning, af ett ändlöst och stundom äfven nog medvetslöst upprepande af syntaktiska reglor och af en mängd, åtminstone för ungdomen, ofruktbara grammatikaliska och synonymiska finesser. Härpå hade nu till en början modersmålet mera förlorat än vunnit. Ty, medan man ännu praktiskt studerade latinet, kunde lärjungen på detta språk, sådant det blifvit hos honom inplantadt, uttrycka hvad han lärt, och detta måste så till vida vara en vinst för modersmålet, "som latinets grundliga meddelning och mångsidiga öfvande bidrog att utbilda lärjungens språksinne i allmänhet", och som det måste vara lättare, att lära sig behandla modersmålet för den, som redan kan uttrycka sina tankar, det må nu vara på hvad annat språk, som helst, än för den, som aldrig fått lära att göra sig rätt begriplig på något språk. — Tagande erfarenheten till vittne, våge vi påstå, att man först under sista decenniet begynt att på modersmålets meddelande lägga samma vigt, som man fordom lade på latinets. Såsom bevis härpå behöfve vi ju blott nämna, att öfningarna i modersmålet inskränkt sig till öfversättning från främmande språk, och att föga mer än ett år förflutit, sedan rum för inträde vid universitetet begynte fordra svenskt stilprof. Härutinnan, som i mycket annat, har tidens kraf verkat mera än lag och föreskrifter, och deraf har nu inträffat, att, ehuru nu gällande skollag endast medgifvit latinläsningens inskränkning och för skolan endast fordrar svenska språkets rättskrifning, S. 1 C. 2. §. 2, således blott den lilla delen af grammatikan, som nämnes orthografi, och utesluter detta språk ur förteckningen på gymnasii läroämnen, saken det oaktadt nu kommit derhän, att förf. sanningsenligt kunnat sluta sin afhandling med denna träffande anmärkning: "Den äldre skolans verksamhet gick derpå ut, att flytta lärjungen ur sitt modersmål in i det tungomål, hvari lärdomens

skatter då förnämligast innehålles, öfverlemnande åt honom sjelf och omständigheterna, huruvida han deraf ville eller kunde draga mer eller mindre nytta för lifvet — den nyares deremot, att flytta lärdomsskatterna ur de språk, vare sig gamla eller nya, döda eller lefvande, hvari de äro nedlagda, öfver till modersmålet, samt i och med lärjungens till klart medvetande höjda insigt och skicklighet deri göra dem för hans bildning fruktbärande och användbara."

№ 2. "Om nya Elementar-skolans i Stockholm organisation."

Länge och ifrigt har den stora allmänheten och isynnerhet skolmännen önskat säkrare underrättelser om denna skola, än de hvarandra motsägande rykten derom, som hittills icke litet bidragit att förvirra striden om den gamla och nya skolformens företräden. Skolrevisionens berättelser af åren 1832 och 1843 lemna derom ett ofullständigt begrepp och "programmet till nya Elementarskolans högtid i anledning af Carl XIV Johans tjugufemåriga regering, vidrörer, såsom förf. sjelf erkänner, blott vissa delar och hufvudsakliga sidor af hennes väsende och verksamhet." Skolans vänner stadna derföre i synnerlig förbindelse till förf., som haft all möda ospard för att gifva en fullständig redovisning öfver denna så mycket omtvistade, af några så ensidigt förkastade, af andra så högt beprisade läroinrättning.

Närvarande afhandling synes hafva tillkommit på det sätt, att förf. med ledning af den praxis, som under skolans tjuguåriga verksamhet och i mån af ökad erfarenhet hos styrelsen och lärarne så småningom gjort sig gällande, bemödat sig att i form af en temligen detaljerad skollag teckna hennes egentliga beskaffenhet. Härmed hafve vi ock angifvit afhandlingens både företräden och brister. Alla uppgifterna äro officiella, och hafva samma tillförlitlighet, som vore de bevittnade af skolans direktion och kollegium. Och hvar och en, som blott vill fixera skolan i ett visst ögonblick, och betrakta den i en stående typ, skall här finna allt hvad han söker. Frågar man åter, på hvilka grunder skolan är byggd, huru hon hittills utvecklat sig, med hvilka svårigheter hon haft och ännu har att strida, hvilka förändringar hon årligen och terminligen undergått, hvilka dess brister och företräden äro, i hvad hänseende hon kan vinna ytterligare fullkomning, hvilka hennes resultater äro o. s. v., så får man om allt detta veta föga eller intet.

Tidskriftens redaktion har upptagit män till hälften från den Gamla och till hälften från den Nya skolan. Här hade nu varit tillfälle att ådagalägga, hvad den Nya skolan förmår,

och hvilken plats den må intaga i jemförelse med den Gamla. Detta skulle säkerligen hafva framtvungit utförligt svar från den sednare; man skulle så hafva kommit till tals med hvarandra, och ömsesidigt hulpit hvarandra till fullständig redogörelse. Men det synes som hade man velat undvika denna ömtåliga punkt, och så har nu den, som vill lära känna den gamla skolan, en skolordning af 1820, och den, som vill känna den nya, en af 1846. Men säkert är, att ingendera skolordningen noggrannt viser, hvad som tilldrager sig inom den motsvarande skolan. Eller skulle man vilja inbilla oss, att allt, som låter väl på papperet, lämpar sig lika väl i användningen? Men vi må icke längre fördjupa oss i allmänna betraktelser, om utrymmet skall medgifva en och annan särskild anmärkning.

I §. 2 om styrelsen säges, att denna "är bemyndigad — att jemka lärarnes löner och arfvoden efter beloppet af den tid, som på hvarje ämne användes." Här nämnes en förträfflig sak, ty derigenom skall hvarje ämne kunna få sitt behöfliga antal lärotimmar, och hvarje lärare mot ökadt arbete erhålla ökad ersättning. Hvilken erkänner icke, huru fördelaktigt det vore för våra gymnasier, om en sådan jemkning der vore medgifven? och huru orimligt är det icke, att vid de flesta gymnasier lektorerna i theologi och filosofi, som hvardera hafva ett par små läroböcker att inöfva, undervisa lika många timmar, som lektorerna i latin och mathematik? Härutinnan måtte då nya Elementarskolan hafva ett gifvet företräde framför de flesta gymnasier? Ja! visserligen, men icke alldeles på det sättet, som af denna §. skulle synas. För undervisningens behof äro lärotimmarna i olika läroämnen ändamålsenligt fördelade, men §. 13 stadgar stående löner och arfvoden lika för alla lärarne, utom för adjunkten, och det är lätt att inse, huru svårligen något undantag kan komma i fråga, sedan lönerna sålunda en gång äro bestämda.

§. 5. mom. e) "Hvarje lärare åligger att ställa sig till noggrann efterrättelse, hvad Direktionen eller Rektor i och för skolans bästa äskar och föreskrifver", har en stark anstrykning af egenmyndighet. Skola då lärarne vara viljelösa redskap i direktionens och rektors hand? Hafva de ingen stadgad ordning att lita sig till, och är derutöfver intet anförtrodt åt deras egen ompröfning? Sammanställes detta stadgande med 2 §. der det heter, att "Direktionen är bemyndigad att, der så påfordras, entlediga lärarne", och detta, såsom sammanhanget visar, utan dom och ransakning, så hafva dessa, att välja endast emellan blind lydnad eller entledigande, ty ordet

påfordrna, utan närmare bestämning, lemnar rum för ett gränslöst godtycke.

§. 15 mom. 2 föreskrifver "årsafgifter, hvilka lärjungarne, med undantag af de fattigaste, till skolan erlägga, hvar och en med 20 rdr." Måtte rikets ständer betänka både billigheten och nyttan af sådana årsafgifter, hvilka icke blott skulle befria illa lönta lärare från det bittra obehaget att nödgas mottaga nådegåfvor af sina egna lärjungar och lindra tungan af ett drygt statsanslag, utan ock gifva skolundervisningen högre värde i allmänhetens ögon, ty man vet att bättre uppskatta det, som fordrar någon uppoffring, än det, som bortskänkes.

Enligt §. 16 medgifves valfrihet endast för gamla språk. Deraf följer, att de, som studera dessa, måste i nya Elementarskolan ovilkorligen lära sig sex språk. Såsom en oeftergiflig fordran synes detta vara nog mycket. Det vore således billigt att de, som läsa de trenne gamla språken, måtte, der så önskades, kunna befrias från något af de moderna.

§. 17 bestämmer "omfånget af hvarje läroämne lika för alla." Härigenom måste både den medborgerliga och lärda linien lida. Skall då den, som afsäger sig gamla språk, emedan han i framtiden vill inträda vid arméen, flottan, bergsbruk eller någon annan näring, icke få avancera längre i fysik och mathematik än den, som använder en stor del af sin arbetstid på gamla språken, för att vinna inträde i kyrkans eller skolans tjenst? Emedan nu alla skola göra samma framsteg i vetenskaper och således på dessa använda lika tid, återstår ock för alla lika tid för språkstudier, de må nu studera sex eller tre språk. Hvilket missförhållande! Må nu ock vara, att minimum i alla ämnen skulle bestämmas lika för alla, så hade man ju derjemte kunnat föreskrifva, att enskilta lärjungar, allt efter olika fallenhet och blifvande vitæ genus, måtte uppmuntras till större framsteg i ett eller annat särskildt ämne.

I §. 18 hänvises läsaren till det ofvannämnda programmet af 1843, för att deraf inhemta lärokursernas innehåll. Men detta program torde dels för ganska få vara tillgängligt, dels hafva nya Elementarskolans lärokurser under de sednare fem åren undergått så betydliga förändringar, att det för jemförelsens skull hade varit skäl att äfven här intaga en förteckning öfver dem.

§. 19. Då man så ofta misstagit sig om betydelsen af ordet klass i nya Elementarskolan, må uppmärksamheten här fästas dervid, att i denna skola, i afseende på lärokurser, icke finnas klasser, utan endast ämneskretsar. Jfr §. 77.

§§. 20—22, som handla om "lärosättet", jemförde med §. 16 om "valfrihet", §. 48 om "flyttning" och §§. 55—64 "om flyttningsförhör", äro just de, som bestämma denna skolas väsende och egenheter, nämligen valfrihet, ämnes- och kursläsning, monitörssystem samt fri flyttning, emot hvilka hennes motståndare gjort många ännu icke fullt vederlagda inkast, och öfver hvilka äfven hennes vänner hysa många ännu outredda tvifvel. Man har frågat, huru lärjungarna med ovilkorlig rätt till ohämmadt framskridande kunna sammanhållas i lexlag, och om de söndras i lika många lexlag som lärjungar, huru lärarnes tid och krafter då skola förslå, huru monitörerna skola kunna lemna tillräckligt biträde utan att borttaga för mycket af sin egen tid, och huru de skola förmå fylla lärarens plats, huru en och samma lärare på en gång skall kunna undervisa i något lexlag, mottaga förfrågningar från de öfriga och derjemte tillse, att flit, ordning och skick iakttages i hela skolan? o. s. v. Om detta och mycket annat har man länge tvistat utom skolan, under det att hennes egna lärare "tegat stilla." Då nu skolans rektor ändtligen vill underrätta allmänheten om hennes organisation, men alldeles icke utlåter sig om de ofvannämnde skruplerna, hvilka dock icke kunna vara helt och hållet inbillade, skola många deraf draga den slutsatsen, att han icke velat vidröra det nya systemets svaga punkter.

§. 23 förbjuder hemlexor, men om ref. icke alltför mycket misstager sig, så äligges dock hemläsning för att ersätta hvad som under lärotimmarna af någon lärjunge blifvit försummadt. Om åter så är, så gifvas ju verkligen i nya Elementarskolan hemlexor.

§. 28 mom. 2, 3. Förunderligt är, att lärotiden från d. 15 Jan. till d. 15 Juni blifvit delad i tvenne terminer, af hvilka den s. k. vinterterminen slutar med d. 1 April och vårterminen börjar med d. 2 April. Man har hittills icke kunnat tänka sig tvänne läseterminer utan mellankommande ferier. Skall nu vinterterminen afslutas d. 1 April med alla de omständigheter och ceremonier, som föreskrifvas i §§. 69, 78, 98—102, för att man dagen derpå må begynna vårterminen, så måste detta förefalla temligen löjligt.

§§. 39—47, om "intagning", må noga läsas af alla dem, som skylla nya Elementarskolan för att bland dem, som anmäla sig, göra urval och blott mottaga de mest hoppgifvande. Det är tydligt, att, om de här gifna föreskrifter iakttagas, och derpå har man veterligen intet skäl att tvifla, intet sådant urval kan ega rum.

§. 87. Till flyttningsprof hörer först enskildt tentamen för läraren och sedan offentligt examen å lärorummet. Lärjunges i denna §. medgifna rättighet att fordra examen, ehuru han blifvit af läraren i tentamen underkänd, måste förefalla sårande, såsom en förnekelse af den sednares samvetsgrannhet, och derjemte utan ändamål, så vida det är otänkbart att samme lärare, som underkänt i tentamen, utan ytterligare medgifven beredelsetid skulle i examen godkänna. Detta förefaller en hvar såsom en underlig qvarlefva från de Hillska frihetsidéerna.

Sedan §. 68 inskränkt betygsgraderna i flyttningsprof till trenne: a) en underkännande, b) godkänd, c) berömlig, hvilken inskränkning har många goda pedagogiska skäl för sig, måste det betraktas såsom en klandervärd inkonseqvens, att §§. 70 och 71 stadga fem betygsgrader för flit och uppförande, och §. 73 för afgående lärjungars insigter icke mindre än fyra utöfver betyget godkända, nämligen: berömliga (insigter), med utmärkt beröm godkända, med beröm godkända, icke utan beröm godkända. Det är visserligen ännu underligare att nya Elementarskolan, som i öfrigt vill leda sina alumner till flärdfrihet och allvar, enligt §. 78 betecknar terminsbetygen med siffror, så minutiöst beräknade, att en yngling, som genomgått alla kurserna för språk och vetenskaper, kan springa upp till "kunskapsnummern" 280.

Föreskrifterna om "ordningsmän" §. 79, om föräldravård §. 88, om anmärkningsböcker §. 90, om "strykklass" §. 95, och kroppsaga §. 94 äro förträffliga, och ref. har haft den lyckan att genom egen erfarenhet pröfva de goda frukterna deraf. Endast ett uttryck i §. 96, att "kroppsaga aldrig kan ega rum på samma gång som nedflyttning i strykklass sker", synes påkalla närmare granskning. Det är ju sålunda möjligt för en lärjunge, som väl beräknar sina företag, att minst en gång i månaden begå grofva streck, för hvilka han visserligen, för hvarje gång han ertappas, nedflyttas i strykklassen, men blott han håller sig stilla, tills han från denna befrias, städse undgår aga. Derföre borde det väl åtminstone vara rektor och kollegium obetaget att vid gröfre förseelser genast både tilldela aga och nedflytta i strykklassen.

Med dessa anmärkningar, äfven om en och annan må vara uttryckt i nog allvarsamma ordalag, har ref. ingalunda velat klandra nya Elementarskolan i allmänhet, än mindre grunderna för det nya skolsystemet. Fastmera anser ref. i hög grad önskvärdt, att detta system, dess förr ju hellre, måtte vinna tillämpning inom det gamla elementarläroverket,

likväl icke genom blind imitation efter nya Elementarskolan, utan med de modifikationer, som en noggrann pröfning och erfarenhet kunna finna nödiga. Dermed har dock ref. icke velat förneka det förtjenstfulla sätt, hvarpå nya Elementarskolans styrelse och lärare inom sin krets realiserat de nya skolidéerna. Skada blott, att skolans lokal nödgat dem att inskränka sig till antalet af hundrade lärjungar, och således satt dem ur stånd att ådagalägga systemets användbarhet vid mera besökta läroverk.

№ 3. Denna recension, hvilken bedömer ifrågavarande lärobok i geometrien helt och hållet ur pedagogisk synpunkt, innehåller så träffande anmärkningar så väl om rätta grunden för en genetisk behandling af hvarje undervisningsämne i allmänhet, som i synnerhet af geometrien, att ref. gerna, om utrymmet medgåfve, derur skulle meddela utdrag; men då alltsammans från början till slut är lika väl sagdt som tänkt, hänvisas läsaren till Pedagogisk Tidskrift, för att der taga kännedom deraf. — Om lärobokens plan och ändamål och sättet att rätt använda densamma meddelar dess författare god anvisning i företalet. — "Oaktadt några smärre anmärkningar anser rec. Hr Lektor Ekmans Lärobok ganska användbar under iakttagande af de reglor, förf. sjelf föreskrifver. Bredvid de inre, reella förtjensterna af detta arbete må ock läsarens uppmärksamhet fästas vid en förtjenst, som visserligen i sig sjelf kan anses ringa, men som likväl icke är af ringa vigt för en lärobok, nämligen dess prydliga yttre, både hvad papper, stilar och figurer beträffar."

№ 4. Det har länge förundrat oss, huru framlidne Landshöfding H. Järta någonsin kunnat åberopas såsom en auktoritet i skolfrågor. Den i flera andra hänseenden utmärkte mannen hade väl enligt egen uppgift varit lärjunge vid ett allmänt läroverk, men under sin embetsmannatid stod han, såsom bekant är, icke i någon beröring med skolan förrän såsom Landshöfding i Fahlun, der han visserligen under några års tid är att betrakta såsom dervarande skolas egentlige Inspektor, och samma skolas alumner från denna tid kunna ännu omtala hans flitiga besök i skolan och hans ådagalagda intresse för undervisningen, hvartill ock mycket torde hafva bidragit, att hans söner derstädes undervisades. Men att hans kännedom om denna skola dock icke var så fullständig, kan slutas deraf, att på samma tid stora missbruk der voro rådande, utan att af honom anmärkas, och vi vete ganska väl, att Hr H. Järta icke var den man, som skulle lemnat sådant oanmärkt, om det kommit till hans kunskap. Men äfven om han känt skolan i Fahlun, kunde detta med skäl tillvinna

hohom tillförlitlig och ojäfaktig domställ öfver Sveriges läroverk? — Till ledamot i den stora undervisnings-kommittéen kallades han 1828. Men äfven detta bevisar intet, emedan man var mera angelägen att dit inbjuda en mängd lysande namn, än utmärkte skolmän; hvarföre och bland några och tjugo ledamöter blott tvänne lektorer fingo plats, men ingen skollärare. Men måhända har denna auktoritet vunnits genom beläsenhet i den pedagogiska litteraturen? Någon sådan har Hr J. sjelf aldrig åberopat, ej heller finnes något spår dertill i hans skrifter, åtminstone icke i den ifrågavarande, och något annat i skolväg har Hr J. oss veterligen icke utgifvit. Huru har då Hr J. kunnat åberopas såsom en af det gamla skolsystemets koryféer? Vi förmode, genom en i vårt land af ålder, och till en del ännu, rådande villfarelse, att den, som en gång fått ett namn i det allmänna, och i synnerhet om dermed är förenad en betydande skriftställaretalang, helt säkert är utmärkt i allt, och så snart han sätter pennan på pappret, det må vara i hvad ämne som helst, nödvändigt måste säga något förträffligt. Man har dervid förgätit de gamlas osvikliga omdömen: *nemo nascitur artifex* och *non omnia possumus omnes.*

Såsom man redan anmärkt, finnas i denna skrift goda tankar rörande Gustaf II Adolfs och Axel Oxenstjernas förtjenster om svenska läroverket, rörande detsammas historiska betydelse och de klassiska studiernas förädlande kraft, men deremot har förf. icke visat någon synnerlig skarpsinnighet i att upptäcka det gamla läroverkets närvarande brister och fördelar; och ehuru stor hans skriftställare-förmåga än har varit, kan den dock icke för någon opartisk domare öfverskyla svagheten härutinnan. Hans bevis för det gamla skolsystemets godhet, uttryckta i naken prosaisk stil utan all vältalighet, äro ungefär dessa: 1:o alla inrättningar af Gustaf II Adolf och Axel Oxenstjerna voro förträffliga, det gamla skolsystemet, i synnerhet gymnasium, är deras verk, derföre är det förträffligt ännu och för alla tider; samt 2:o klassiska studier äro förädlande, vid de gamla läroverken läsas klassiska språk, derföre äro dessa läroverk ändamålsenliga. Vi öfverlemne åt läsaren att sjelf finna det svekaamma i dessa slutledningar, och bedja honom, för att stadga sitt omdöme, derjemte jemföra hvad Hrr C. Ekendahl och P. A. Siljeström anfört både för och emot Hr Järtas skrift. Hvad ref. här yttrat, åsyftar icke att i någon mån förringa Hr Järtas ädla personlighet, utan är endast riktadt mot dem, som jägta efter vitsord af stora namn för att stödja en vacklande sak. Ref. är således oförhindrad att med Hr E. instämma: "Det ansedda författare-

namnet på detta arbetes titelblad väcker utan tvifvel redan i och för sig sjelft läsarens uppmärksamhet. Hvilken åsigt hvar och en i den behandlade frågan må tillhöra, han skall icke utan aktning och interesse kunna läsa denna lilla skrift; ty det är en ädeltänkande, en allvarlig och fosterlandsälskande mans sista ord till samtiden, det är en i högre verksamhetskretsar förfluten lefnads rotfästade öfvertygelse, som här uttalas."

Med förf. klagar Hr E. öfver den "förvånande hårdhet i omdömen, hvarmed vårt elementarverk stundom blifvit granskadt", och tillägger, att "denna orättvisa har kommit deraf, att man först vanligen uppritat en karrikaturbild af detta läroverk och sedan tagit denna bild för det verkliga porträttet." Tilltror sig då Hr E. verkligen kunna förneka, att bristerna vid detta läroverk äro tillräckligt många och stora för att, utan "karrikatur", kunna sanningsenligt föranleda hårda omdömen? Väl, om det ej skulle befinnas äga rum, att våra läroverk i många fall varit och ännu, oaktadt flera förbättringar, till en del äro en karrikatur af hvad de borde vara!

Vidare förklarar Hr E. "striden om den bästa läroformen för gagnlös." Detta skulle vara sannt, ehuru äfven då blott till en del, om denna strid vore blott formell. Men som den omfattat och mer och mer vill omfatta skolans och undervisningens lifsprinciper, måste väl äfven detta påstående vara ogrundadt. Eller kan Hr E. förneka, att det just är denna strid, som på sednaste tiden tillvunnit skolan större uppmärksamhet och bragt en nödig reform å bane?

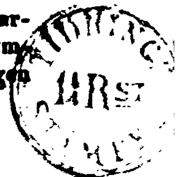
Huru Hr S. visar det opålitliga i Hr Järtas bevisning, derpå blott ett enda exempel. Hr J. frågar: "Månne förnuftet hos dem, som nu fördöma våra offentliga läroverk, är ypperligare än förnuftet hos dessas stiftare, en Gustaf II Adolf, en Axel Oxenstjerna m. fl.?" Svaret, säger Hr S., "lyder så här: Ingen naturforskare har någonsin ansetts ega ett ypperligare förnuft än Newton; men detta hindrar icke, att ju en ganska medelmåttig menniska i våra dagar kan bättre än Newton veta besked på vissa vetenskapliga frågor."

(Forts. i n. häfte.)

[24] **Granskning af Regeringens Representations-förslag.** Westerås 1848. D. Torssell. 60 sidd. 8:o.

Den stora lifs- och stridsfråga, som under en lång följd af år omfattats och på den sednare tiden, nästan med uteslutande af andra samhällsfrågor, omfattas af svenska folkets lif-

liga deltagande, har framkallat en egen politisk litteratur, som redan genom sin blotta tillvaro bevisar frågans inneboende vigt och det temligen allmänt insedda behofvet af dess snara lösning. Redan med antagandet af vårt nuvarande statsskick uttalades en förkastelsedom öfver ståndsinrättningen, och om frågan under de snart fyratio år, som sedan den tiden förflutit, förblifvit olöst, får man likväl icke sätta denna omständighet på räkningen af någon brist på tal och skrifveri både inom och utom den nuvarande representationen. Men i samma mån detta ämne blifvit föremål för en oändlighet af tidningsartiklar och broschyrer, för behandling af konstitutionsutskott och kommittéer, för prunkande tal inom rikskamrarne och toaster utom dem, för suckar och tårar hos några samt löje och hån hos andra; i samma mån de stridande partierna — stånds eller klassvalsprincipens anhängare, å ena sidan, och allmänna eller samfäldta valprincipens, å den andra, — haft tillfälle att uttala sina egna och bekämpa hvarandras åsigter, i samma mån har äfven hoppet om problemets lösning på fredlig väg aflägsnats. Att frågan kommit på denna, snart sagdt ohjelpliga, ståndpunkt, får väl i främsta rummet tillskrifvas de nästföregående två regeringarnes tydligt visade afvoghet mot hvarje på djupet gående förändring af den för handen varande ståndsinrättningen, och de med icke särdeles tacksamhet emottagna försöken, att endast med lappande och plåstrande på densamma besvara de orepresenterades år efter år vexande anspråk att äfven få hafva ett ord med uti det allmännas angelägenheter. Men, äfven om detta icke lärer bestridas, fordrar sanningen också att erkänna, att nationen först på de sednare åren börjat att visa ett allmännare och lifligare deltagande för frågans behandling och, så till sägandes, vakna till inseende af omöjligheten, att på den vanliga riksdagsvägen få densamma till ett önskligt slut bragt. Utbildandet af denna öfvertygelse är en förtjenst, som obestridligen måste tillerkännas tidningspressen och de författare, hvilka genom sina skrifter sökt sprida ljus i ämnet. Med erkännande häraf, vill det likväl förefalla ref., som frågan inom diskussionens område nu mera blifvit temligen utkämpad, och att, med afräkning af större eller mindre talang i framställningssättet, större eller mindre förmåga af konseqvens och logik i bevisningen, mera eller mindre värma för ämnet, de respektive talarnes och författarnes yttranden och postulater inom hvardera af de två hufvudsakliga meningsfraktionerna börja att antaga ett visst syskontycke af hvarandra, hvarföre och då de, hvar för sig, påstå sig ega nationens sympathier, annat icke synes återstå, än att partierna ordentligen

uppställa sig i leder och öfverräkna sin styrka, för utrönande hvarest åtminstone den materiella öfverlägsenheten är till finnandes, och dertill torde de i alla landsändar bildade reformsällskaperna blifva det bästa medlet. Vare härmed huru som helst, må vi misstaga oss i vårt påstående och således ännu mycket återstå för frågans utredning: det säkra är emellertid, att saken blifvit en national-angelägenhet, eller, med andra ord, nationen synes vilja taga den i sin egen hand; och denna omständighet anse vi långt vigtigare, än regeringens med så mycken längtan och oro emotsedda uppträdande med ett förslag, som, innan det uppenbarade sig, skulle, enligt mångas mening, vara alldeles tillräckligt för att göra slag i saken, men som, därest man får sluta af vissa mindre goda tecken under första akten af dess utförande, lemnar åskådaren i tvifvel, huruvida icke aktörerna sjelfva skola blifva sina roler otrogna och till slutet spela dem på ett sätt, som författarne förmodligen icke åsyftat.

Det är en kritik af detta förslag, den första i tryck utkomna, så vidt ref. har sig bekant, som nu anmäles för allmänheten. Redan ur denna synpunkt förtjenar arbetet en viss uppmärksamhet, ännu mera genom en särdeles värma i framställningen — ett omisskänneligt tecken till en lefvande öfvertygelse. Att förf. icke heller saknar mod att uttala den, finner man vid genomgåendet af de första sidorna, och detta, i förening med friskhet och kraft uti stilen, gör att man läser det lilla arbetet med nöje, och förbiser de temligen påtagliga öfverdrifter, hvartill författaren här och der gör sig skyldig. Arbetet består af två hufvudafdelningar, af hvilken den ena utgör en sammandragen skildring af byråkratiens utveckling i Sverige, samt verkningarne deraf på det politiska och sociala lifvet, hvaremot den andra sysselsätter sig med granskningen af det ifrågavarande representationsförslaget. Om ref. något längre uppehåller sig vid förra afdelningen, torde en ursäkt finnas deruti, att denna afdelning upptager två femtedelar af hela arbetet, samt dessutom, enligt hvad förf. tydligen angifver, är utgångspunkten för hans anmärkningar emot nämnde förslag. Sedan författaren helt kort, men ändå på tillräckliga och goda skäl, affärdat anhängarne af klassvalsprincipen med det beskedet, att deras åsigter äro outförbara, samt författaren, såsom motsats till nämnde princip, uppställt och godkänt den af "flertalet af nationen isynnerhet under den sista månaden" (?) yrkade samfäldta valrätten, utan hänseende till stånd eller klasser, jemte utsträckning af politiska rättigheter till så många, som möjligt, ingår han på den omförmälda historiken och beskrifver ståndsskilnadens uppkomst i

Sverige under 13:de århundradet, huru hierarchien och aristokratien under de följande tre seklerna missbrukade sin makt till folkets förtryckande, konungaväldets och folkmaktens seger öfver dem genom Gustaf I och Carl IX, adelns öfvergående till en tjensteadel, samt dess förändrade karaktär och riktning genom 1626 års Riksdagsordning och 1634 års Regeringsform, Adelns derigenom uppkomna stridiga interessen och splittring sins emellan, samt grundläggningen af embetsmannaväldet eller byråkratien, dess krossande genom Carl XI:s reduktion och kraftfulla styrelse, dess återvinnande af inflytelse genom hans efterträdares begär efter krig och eröfringar, dess falhet och förtrampande af konungamakten under den så kallade frihetstiden, som benämnes af förf. för det byråkratiska sjelfvåldets och tyranniets period, hvarpå Gustaf III förmenas hafva gjort slut, byråkratiens återkommande till makt, ehuru med försvagade krafter, efter Gustaf IV:s afsättning. Ifrån denna teckning af byråkratiens yttre politiska historia, såsom förf. kallar den — en teckning, mot hvilken åtskilligt skulle kunna anmärkas, synnerligast i hvad den angår förf:s antagande af byråkratiens emancipation från aristokratien och dess utbildande till ett sjelfständigt helt, oberoende af stånd eller klasser, ett antagande, som ref. för sin del icke kan obetingadt godkänna — kastar han en blick på "byråkratiens inre historia" eller "dess inflytande på samhällslifvet och sedligheten", efter att likväl förut hafva meddelat den för många troligen nya upptäckten, att ståndsskilnaden är "en skapelse af samma byråkrati." Den omförmälda blickkastningen börjar med en skildring (sidorna 16—17) af den skarpt begränsade rangskilnad och falska subordination, som förf. antager vara ett af byråkratiens resultater. I afseende härå uppdrager förf. en tafla, till den grad färgrik och märkvärdig, att ref., vid första åskådandet, nästan ville svärja på, att förf. samtidigt med sitt nu ifrågavarande granskningsarbete varit sysselsatt med något skizzerande af ryska knutpiskan eller Metternichs eller gamle kung Ernsts i Hanover styrelsesystem och personal, och att genom någon distraktion eller olycklig förvexling af papper den ena teckningen, i stället för den andra, kommit i den icke uppmärksamme sättarens händer; men en fortsatt läsning af arbetet öfvertygade ref., att förf. verkligen velat skrifva hvad han hafver skrifvit. Han omtalar, att i "embetsverken behandlas den så kallade auskultanten och extraordinarien sämre, än magnaten behandlar sin betjening", att man i den unge tjenstemannen ser "ej menniskan utan blott verktyget", att "dennes enda tröst är att, när hans träldomstid är förbi, i sin ordning få cujonera

efterkommande, eller ock taga sin skada igen på folket och vaktbetjeningen"; att "sålunda skapas den unge tjenstemannen genast från början till tyrann, för att såmedelst i framtiden blifva en värdig medlem inom byråkratiens leder"; att "hos folket alstras hat, misstroende och bitterhet mot allt hvad herre heter, emedan bonden i herremannen ser en person, som är, varit eller tänker blifva embetsman" m. m. m. m. Men ref. vill icke längre uppehålla sig vid denna fatala bit af ett arbete, som i öfrigt icke saknar förtjenst. Han vill endast tillägga, att man icke eger rätt att, för bevisandet af sina satser, fara fram med uppgifter, som hvar och en, med förhållandet aldrig så litet bekant, måste medgifva vara mot sanningen uppenbart stridande, och att det icke länder förf. till ursäkt, om denna orättvisa och förnärmande teckning af svenska embetsmännens förhållande inbördes och till folket tillkommit af okunnighet, eller under inflytelsen af någon ögonblicklig sinnesretning, eller den aggande känslan af någon tillförene liden, verklig eller inbillad, personlig oförrätt eller ens — hvilket ref. icke gerna vill antaga — kännedomen af ett enstaka förhållande i någon undangömd vrå af Sverige, dit allmänt vett och humanitet ännu icke hunnit intränga. Förf:s påstående, att förvaltningens, genom byråkratien åstadkomna, centralisation och utsträckning "demoraliserat nationen", är väl också något för skarpt; äfvensom ref. icke kan medgifva, att centralisationen är lika gammal, som byråkratien sjelf. Han tror den förra vara icke så obetydligt äldre, än den senare, äfven derest man anser tidpunkten för byråkratiens uppkomst vara den af förf. antagna. Att denna centralisation är ett ondt bestrides icke, men den eger sin grund lika mycket uti svenskens brist på praktiskt sinne och afgjorda motvilja att sköta sig sjelf uti alla sådane angelägenheter, hvilka ligga utom det alldagligaste, som uti byråkratiens maktbegär. Hvad beträffar den der massan af "småbestyr", som kunna dragas ända till konungens afgörande och tvinga monarken att teckna sitt höga namn "på 12 à 14 tusen resolutioner" om året, anser sig ref., till tröst för dem, som, lika med författaren, förakräckas öfver ett så olyckligt förhållande, böra upplysa, att aldrastörsta delen af dessa småbestyr pröfvas af regeringen de tider på året, då konungen tager sig ledighet från sitt höga kall eller besöker brödrariket, och att de således icke kunna anses skadligen inverka på högstdensammes tid och uppmärksamhet för behandlingen af "vigtigare reformer"; men påtryckningen af denna massa är en plåga för ministrarne, hvilkas tid och verksamhet bortplättras och förnötes på dessa obetydligheter af alla slag, i stället för att,

såsom förhållandet väl rätteligen borde vara, uteslutande användas på frågor af allmän vigt och omfattning. Förf. anser följderna af en sådan förvaltning vara dels en förderflig egoism hos individerna, denna åter orsaken till "brist på religiositet och fosterlandskärlek", dels ock ett omåttligt antal embetsmän, af hvilka några måste svälta, "och de högre och mäktigare lefva på de lägres bekostnad, med öppen rätt för dessa att, derest de kunna, taga sin skada igen genom att preja folket." Således en insinuation, att embetsmännen preja folket — hvilken mycket väl passar i stycke med det vackra och hedrande vittsord, som förf. förut gifvit dem. Vidare ordar förf. om "det favoritsystem, den nepotism och corruption", som "byråkratien för med sig", och som "gör sig gällande vid embetsmännens befordran." Om allt detta, som innehåller åtskilligt både sannt och falskt, vore mycket att säga, om utrymmet det medgåfve, hvarföre ref., med den i fäderneslandets namn uttalade förhoppning, att förf. icke måtte höra till antalet af de kunskapsrike och bildade, hvilka stötas eller frivilligt draga sig tillbaka från den förpestade luft, som omger byråkratien, vill öfvergå till och yttra några anspråkslösa betraktelser öfver sednare delen af arbetet eller granskningen af regeringens representationsförslag.

Denna del af arbetet eger ett obestridligt företräde, och ref. håller före, att de slutsatser, hvartill förf. under sin granskning kommer, hade kunnat vinnas, oberoende af åtskilliga utaf de i det föregående uppställda premisser. Förf. anmärker till en början och med rätta det kongl. förslagets omfång och vidlyftighet. För egen del skulle ref. vilja tillägga, att då den gamla grunden för representationsrätten frånträddes, de nuvarande grundlagarnes obåkliga form icke heller bort tjena till föresyn, och i detta afseende hade 1840 års konstitutions-utskott lemnat ett efterföljansvärdt exempel genom att sammanslå Regeringsform och Riksdagsordning till en enda lag, hvarigenom de endast till oreda ledande omsägningarne af en mängd stadganden uti hvardera författningen hade kunnat undvikas, en särskild Vallag upprättas och en Ordningsstadga upptaga de reglementariska föreskrifterna. Men vi skola följa förf. uti dess anmärkningar, hvilka utrymmet hindrar att annorlunda än till en del, och äfven då endast i största korthet, anföra. Förf. anser förslagets tolkning flerstädes lemna rum för tvetydighet. De exempel, förf. till bevis härför uppgifver, synas likväl vara af mindre betydenhet, ja! ett och annat till och med litet sökt. Några äfven till grund för nämnde anmärkningar åberopade statistiska uppgifter med-

delas, för hvilkas fullkomliga tillförlitlighet förf., på anförde skäl, förklarar sig icke kunna ansvara. Ref. saknar både tid och materialier att kontrollera dem, men tror gerna, hvad förf. äfven synes hafva antagit, att de i det hufvudsakligaste öfverensstämma med verkliga förhållandet, och då de torde bidraga till väckande af en förtjent uppmärksamhet på arbetet i det hela, framläggas här de förnämsta. År 1845 skulle uti Sverige hafva funnits 724,000 personer af mankön öfver 21 år, af hvilka 190,000 utgjordes af de nuvarande riksstånden, och återstoden saknade politiska rättigheter, samt af den senare afdelningen omkring 344,000 personer, såsom lydande under tjenstehjonsstadgan, jemväl icke vore i fullt åtnjutande af alla medborgerliga rättigheter. Regeringens förslag skulle utsträcka rösträtten till omkring 225,000 personer. Förtjensten deraf medgifves, men förf. finner förslaget vid tillämpningen gifva med den ena handen och taga tillbaka med den andra. Förf. belyser härefter den af "större delen af det byråkratiska partiet på de sista tiderna" yrkade satsen, att en behörig andel i representationen bör inrymmas åt bildning och förmögenhet. Grunder för oriktigheten af denna sats och dess omöjlighet i tillämpningen anföras, med antagande af förf., att äfven om de mindre bemedlade finge öfvervigten uti representationen, något förnärmande af de rikes och upplystes rättigheter derföre icke vore att befara. Rörande de särskilda valkategorierna, enligt Regeringens förslag, inhemtas att af de 197,500 röstberättigade på landet komme 190,000 att välja medelbart genom elektorer, och 7,500 omedelbart. I städerna skulle de röstberättigades antal utgöra omkring 32,000. Af de 190,000 på landet, skulle 65,000 ega 4000 röster, hvaremot på återstoden komme att belöpa sig ett röstetal af 37,000. Förf. drager deraf den slutsats, att de 65,000:de skulle förlora allt interesse för elektorsvalen och icke en gång inställa sig vid dem, och att förhållandet blefve detsamma i städerna, der personer, hvilka endast hade $\frac{1}{18}$:dels röst, utgjorde 7000 med tillsammans 450 röster emot återstående 25,000 personer med 20,950 röster, så att, enligt förf:s mening, åtminstone 72,000 af de 225,000 fortfarande blefve i saknad af politiska rättigheter. Af de 7,500 personer på landet, hvilka egde rätt att omedelbart utse 50 riksdagsmän, skulle 2,800 vara embets- och tjenstemän och 1000 adelsmän och bland de senare 3 à 4 hundrade hörande till bägge kategorierna. De återstående 3,700 röstande komme att utgöras af magistratspersoner, borgare, ofrälse brukspatroner, bönder (till ett antal af 2,200) och hittills orepresenterade. Förf. anser byråkratien vid dessa val få öfverhanden, äfven om man ej tager

i beräkning dess "inflytande genom sin embetsmyndighet på de 2,200 väljande bönderne." Förf. framlägger härefter en ganska interessant tablå öfver den lägsta rösträttens förhållande till den högsta emellan dem, hvilka rösta medelbart på landet, samt öfver det antal personer inom särskilda grader af röstskalan för denna afdelning, samt uti de andra valafdelningarne på landet och i städerna, hvilka en riksdagsman i andra kammaren kan anses representera. Denna tablå förtjenade att i sin helhet intagas, men, äfven om utrymmet för denna lilla uppsats sådant medgåfve, torde det vara öfverflödigt, enär ingen för reformen nitälskande fosterlandsvän väl lärer underlåta att utur sjelfva arbetet deraf taga kännedom. Förf. yttrar härefter ett och annat om första kammarens sammansättning och antager, att, då de båda valafdelningarne på landet hvardera utse 12 och de städer, som hafva egen jurisdiktion, 3 till 6 ledamöter uti de, för val af representant i denna kammare, tillkomna nämnder, byråkratien alltid skall disponera mer än ½ af rösterna i hvarje valnämnd, att således stadgandet i förslagets 31 §., det en hvar till andra kammaren valbar, som uppnått 25 år, kan inväljas till riksdagsman i första kammaren, så framt han erhåller mer än ⅔:delar af valnämndens röster, endast är en tom fras utan betydelse, att lika litet någon, som bevistat tre riksdagar, blott derföre torde blifva invald, samt att valbarheten, på grund häraf, blefve inskränkt till öfriga i nämnde §. uppräknade kathegorier, hvilka tillsammans skulle omfatta ett antal af omkring 2,100 personer, deraf 1,500 vore tjenstemän eller adelsmän. Den sjelfskrifvenhet, adeln hittills åtnjutit, skulle således på dessa personer öfverflyttas, något hvarpå nationen, enligt förf:s förmenande, komme att förlora. Summan af förf:s anmärkningar blifver, att det onda, hvaraf svenska samhällskroppen lider, ej består uti ståndssplittringen och ståndsrepresentationen i och för sig sjelfva, att nationen är delad i två stora partier, ett demokratiskt och ett byråkratiskt, att dagens högt uttalade tvistefråga är demokratiens yrkande på koncessioner af byråkratien, och att regeringens förslag, långt ifrån att göra några sådane, tvärtom befästar och inom representationen förökar embetsmannaväldet. — Redan af den nu lemnade, ehuru ofullständiga, öfversigten torde läsaren finna, att arbetet, med hänseende till sitt omfång, är ganska innehållsrikt, äfvensom att förf. icke är någon vän af det kongl. förslaget. Flere, ja! ganska många, af förf:s anmärkningar i och för sig, lära väl äfven svårligen kunna bestridas af någon, som önskar att det stora steget till en omskapning af national-representationen måtte fullt och icke endast till hälften uttagas, men den

hufvudtanke, som genomgår förf:s arbete och hvarifrån han hemtar egentliga kraften för sina argumenter till förslagets ogillande, kan ref., åtminstone icke annat än högst vilkorligt, godkänna. Tillvaron af ett byråkratvälde medgifves, men, på sätt ref. förut antydt, får väl detta icke betraktas såsom ett fristående och oberoende helt för sig, utan endast existerande till så stor del, som det kan anses ega målsmän inom den nuvarande representationen; ty den del af byråkratien, som består af orepresenterade embetsmän, är väl icke särdeles farlig, lika litet som man lärer vilja påstå, att den anborna aristokratiska och den dermed innerligt förenade prelatensiska byråkratien visat någon ömhet för deras fördelar, då de varit från de sistnämndes egna skilda. Mot dessa båda senare byråkratiska nyanser är förf. emellertid temligen undseende, ja! aristokratien, såsom stånd, får till och med räkna sig till godo en viss välvilja, för att icke säga veneration. Det är alldeles icke ref:s mening att klandra detta, ty sina känslor rår ingen för, men dervid torde likväl böra läggas märke, då man erinrar sig de häftiga utfall, byråkratien i massa nödgas utbärda. Det kongl. förslagets brister böra väl äfven qvittas mot de svårigheter, hvaruti blotta framträdandet med ett förslag af dylik art försätter regeringen, och om han i en tid, sådan som den närvarande, velat, såsom man säger, gå medlande emellan partierna — något hvars framgång i allmänhet ref. högeligen betviflar — får man likväl icke alltför strängt lägga honom detta till last. Regeringen har visserligen för mycket aktat på det idkeliga ropet om garantier för bildningens inrymmande i representationen, men huruvida förf. eger rätt att tadla honom derför är en annan sak, ty, om det är sannt, såsom förf. påstår, att byråkratien hatas för sin egen skuld och herremännen för byråkratiens skuld, låter det svårligen tänka sig att, derest representationen byggdes på ren demokrakisk grund, något inträde der för bildningens målsmän skulle af folket medgifvas. En förtjenst eger förslaget deruti — och denna är icke så obetydlig, då man ihogkommer dess ursprung — att regeringen icke förbehållit sig sjelf någon andel uti representationens bildande, och för detta pris ville till och med ganska afgjorda radikaler, för icke längre tid tillbaka, än nästföregående riksdag, köpa en representations-förändring. Emellertid äro de påpekade bristerna stora nog, och äfven om man icke alltför mycket fäster sig vid missförhållandet uti antalet emellan de medelbart och omedelbart valberättigade på landet, torde sättet för första kammarens bildande och de inskränkande vilkoren för valbarhet dertill medföra förslagets ogillande af det riksstånd, som närmast representerar det egentliga folket. Men på denna händelse synes förf. hafva varit betänkt, och slutet af hans arbete innehåller grunddragen till ett representationsförslag, som, lika med arbetet i det hela, väl förtjenar att begrundas, hvarföre det torde tillåtas ref. att äfven derom yttra några ord.

(Fortsättning i nästa häfte.)

Notiser.

I spetsen för *Royal Society* i London, hvilket lärda samfund, om icke till namnet, åtminstone till rangen utgör en brittisk Vetenskaps-Akademi, står Markisen af Northampton, lika utmärkt genom bildning och karaktär, som genom sina familj-förbindelser, men ingalunda genom vetenskapliga prestationer. Sistnämnda omständighet har föranledt eng. tidskriften Athenæum till den anmärkning, att det väl är på tiden, vid markisens förestående afgång från sitt ordförandeskap vid slutet af innev. år, att ställa i samfundets spets en brittisk lärd af europeisk ryktbarhet. Athenæum föreslår vidare, att alltid blott välja ordföranden på tre år, i stället för, såsom hittills, på lifstid, samt att icke åter förklara honom valbar för de nästa fyra åren efter hans afträdande från sin befattning.

= Astronomiska Samfundet i London, i hvars spets Sir *John Herschel* nu står, hade sistl. år icke utdelat någon af sina guldmedaljer, enär mot *Le Verriers* anspråk, som från flera håll gjordes gällande, å andra sidan anmärktes, att engelska astronomen *Adams*, som liktidigt med den förre beräknat och före hans uppfinning angifvit den på Uranus inverkade planeten Neptuni elementer, förtjenade samma utmärkelse. Innevarande år skulle detta tillerkännande af priset varit ännu svårare, emedan nyligen utom ofvannämnde tvenne män flera andra förvärfvat sig stora förtjenster om stjernkunnigheten. Man har således vidtagit den utväg att, i stället för guldmedaljerna, tilldela skriftliga erkännanden — å pergament —, och som detta är mindre dyrt än guld, har man beslutat utsända icke mindre än tolf sådana belöningar i verlden. De tolf prisbelönta astronomerne äro i alfabetisk ordning: Adams, Airy, Argelander, Bishop, Everest, Hansen, Hencke, Herschel, Hind, Le Verrier, Lubback och Weisse.

= Från Weimar skrifves: I vår stad har sedan någon tid deltagandet för den mest populära af Tysklands skalder, för vår store *Schiller*, som tillbragte sina verksammaste år inom våra murar, på ett glädjande sätt visat sig, om än lång tid dertill erfordrats. Första anledningen gaf magistraten, som, för att afböja ohelgandet af det hus, hvars rum den store skalden genom sin lefnad och verksamhet derstädes frejdat, inköpt detsamma med icke obetydliga offer. Genom denna åtgärd tillfredsställdes bland annat äfven tyska jurnalistikens åstundan, som med skäl fästade uppmärksamheten på nesan af att låta denna skaldeboning

förvandlas till en ölkrog, hvartill all utsigt var förhand. I vår stad — som eljest icke just är böjd för någon stor enthusiasm — helsades med allmänt bifall detta magistratens beslut, åtminstone inom den bildade delen af samfundet, och framkallade synnerligt liflig rörelse i sättet, hvarpå många sökt frambära sin gärd åt den vördade hädangångnes skugga genom prydandet af hans boning och genom den möjligast värdiga grundläggning af ett Schiller-Museum; lärjungarne i gymnasii öfra klasser hafva skänkt en väl inbunden anteckningsbok; två bokhandlare likaledes, utan någon spekulation, ett Album, deri nutidens alla betydande personligheter, till hvilka för sådant ändamål blad äro öfversända, skola genom tillegnandet af ett dylikt blad hembära sin hyllning åt den prisade skalden. Fruntimren i vår stad arbeta på en skön matta; ett sällskap af lärde ämnar förära åt det blifvande museet en marmorbyst af skalden medelst den afkastning några offentliga föreläsningar kunna inbringa. Äfven i andra städer af storhertigdömet hafva damerna benäget åtagit sig broderier till taburetter och stolar, hvarjemte *Cottas* bokhandel frikostigt och sinnrikt smyckat detsamma genom prydligt bundna exemplar af *Schillers* verk i alla editioner. Tyvärr fattas nu likväl medel att värdigt fullända skaldeboningens dekorering. Här på stället äro de temligen uttömda. Skulle icke de sympathier för den store skalden, som i vårt lilla Weimar på ett så lugnande sätt framträdt i dagen, äfven kunna visa sig i det öfriga Tyskland? *Schiller* är ju i egentligaste mening en tysk skald och hans ande sväfvar just öfver våra upprörda tider! Huru skönt och uplyftande vore det icke, om nuvarande generation genom gemensam prydnad af denna helgade bostad erkände, att skalden varit deras. Det allmänna rop af ovilja, som genljöd i alla tidningar, när Schillers boning hotades med vanhelgd, syntes ju bevisa, att saken i hela Tyskland fann det största interesse! Skulle detta interesse vilja visa sig blott i ord, icke i verksamt deltagande? — Vi hoppas det icke! Huru skall man då kunna verksamt deltaga derför? Vi tillåta oss att härtill göra några förslag: 1) Insamlingar af groschens-bidrag torde öfverallt vinna glädjande framgång, när det gäller att fira en populär vorden national-skald. 2) Sångföreningar, karl-qvartetter, musikaliska konstnärer kunna genom föranstaltandet af konserter åstadkomma månget vackert bidrag. 3) Theater-direktioner kunna genom särskilta recetter verka mycket för saken. 4) Likaså tidnings-redaktioner genom förklaringar af sin beredvillighet att mottaga bidrag. 5) Böcker, målningar och plancher m. m., som till uppställning i dessa rum direkt eller indirekt äro af interesse, torde otvifvelaktigt vara högst välkomna och säkert för kommittéen blifva en glad väckelse till fortsatt ansträngning.

= Vid ett af Physikaliska Föreningens i Frankfurt sednare sammanträden väcktes lifligt interesse af ett Prof. *Böttigers* meddelande, i följd hvaraf det lyckats honom att skarpt och med djup svärta öfverflytta på sten såväl nyare som äldre värdefulla tryckta saker (isynner-

het bok- och stentryck), så att deraf genast åter ett antal med originalet fullkomligen lika aftryck kunna i en lithografisk press utföras. Af farhåga för möjliga missbruk af denna högst interessanta uppfinning, om den nu offentliggöres, anser professor B. lämpligt, att tills vidare icke yppa de närmare omständigheterna vid hans förfarande, men framlade för de närvarande ej mindre ett antal väl lyckade öfvertryck på sten, än aftryck häraf, hvilka rönte odeladt bifall.

= *Shakespeare* har i *John Halliwell* erhållit en ny biograf. Hans "*Life of Shakespeare*" är prydt med 67 gravyrer.

= Den 29 Sept. kommer universitetets i Prag jubelfest att ega rum, och att börjas med en högtidlig procession af universitetets medlemmar och alla gäster, som sluta sig till densamma. Processionen begifver sig från Carolinum till kyrkan, bevistar i den sednare en högtidlig gudstjenst, samt förfogar sig derefter till afhöljandet af Kejsar Carl IV:s monument. Sollenniteterna fortfara till den 2 Oktober.

= Bland den fria Wiener-pressens företeelser, hvilka icke omedelbart röra dagens frågor, gör sig ett litet arbete i hög grad märkbart, hvars ämne den hos folket oförgätlige Kejsar Joseph är, och som verkligen motsvarar sin titel: *Curiosa*. Detta skönjes vid första blicken: man behöfver blott läsa innehållsförteckningen. Af de sjutton artiklarne må blott följande nämnas: En naturlig syster; Kejsaren och frimurarne; Joseph, Fessler och Kapuciner-chyggligheterna i Wien; Josephs bönbok; Josephs sista ögonblick; Josephs sista stunder; om prins de Ligne; Taschenbuch für Nymphen; Zahlheims afrättning. I öfverensstämmelse med titeln, innehåller boken synnerligt märkvärdiga, dels icke mer, dels ännu icke bekanta karaktärer, hemligheter, detaljer, akter och minnesvärda omständigheter ur Joseph II:s lefnads- och tidshistoria. Den finnes icke i den egentliga bokhandeln, blott i kommission. Såsom titelvignett ser man den naturliga systern, hjeltinnan i en underbart tragisk händelse ur den verkliga verlden, öfverraskande jemväl för öfvade kännare af historien.

= Ryska Geografiska Samfundet har, i förening med Akademien, förliden höst afsändt Dr. Zenkowsky till södra Egypten, för att i geografiens och naturvetenskapernas interesse anställa forskningar. Han försågs med en instruktion, som betecknade för honom de ämnen, på hvilka han företrädesvis borde fästa afseende. Han borde ethnografiskt beskrifva Nilen från dess ursprung till utloppet. För att så fullständigt som möjligt efterkomma denna uppgift bör han göra sig noga bekant med alla förhandenvarande resebeskrifningar om Egypten, samt bereda sig utväg till nära umgänge med infödingarne. Geograf. Samfundet hoppas att genom resultaterna af hans resa komplettera *Ritters* vigtiga arbete om Egypten.

= Längst florera på skådebanan "Faust" och "Don Juan." Båda hafva med hvarandra den största likhet, och deras skillnad grundar sig blott på nationaliteten. Nordbons Faust jagar efter sinnligheten först

då han ledsnat vid allvaret, och på denna väg ingenting vunnit. Söderns Faust, Don Juan, vill blott njuta hemma. När *Calderon de la Barca* ungefär 1636 skref sitt bekanta skådespel, förefann han säkert redan sagan i urgammalt skick, ty eljest hade väl hans stycke väckt mindre interesse. Genom Thomas *Corneille* och *Moliere* kom det till Frankrike, genom två Italienare, *Cicognini* och *Giliberto*, till Italien, och gjorde så mycken lycka, att i Italien åtminstone många skådespelare till hälften på skämt, till hälften på allvar påstodo, att hin onde sjelf stod i hemligt förbund dermed. År 1763 bearbetades det på nytt af *Goldoni*, utan att synas hafva väckt särdeles interesse i denna form. I Tyskland torde det ej heller vunnit stort bifall, just emedan "Faust" här hade öfvervigten, tills ändtligen *Mozarts* musik kallade det till nytt lif, hvarunder det nu redan blifvit öfver sextio år gammalt, och torde ännu lika många år kunna ega bestånd.

= *Pechts* tafla öfver *Goethe* har icke längesedan hugnat Leipzigs konstälskande allmänhet vid dervarande exposition. Det förra århundradets tyska utveckling har i nationens utmärkta skalder sina bästa hjeltar, sina afgjorda storheter; det är heroer i kulturhistorien, hvaröfver den kan vara stolt, och så framställer sig här i *Goethes* förherrligande vid hofvet i Weimar, om också ingen nationel akt, likväl ett moment af nationelt interesse. "Iphigenia" är uppförd på öppen theater i parken; skalden står mellan Carl August och hertiginnan Amalia; Corana *Schröter*, dagens Iphigenia, en tjusande gestalt i triumfen af sin hänryckta innerlighet, är i begrepp att pryda skalden med lagern. Glänsande likt en brudgum, i okonstlad men full känsla af sitt värde, dock betagen af blygsamhetens tvifvelsmål, står *Goethe* inför den samlade mängden, i hvilken målaren aftecknat ett rikt galleri af samtida. I språksam fryntlighet har *Wieland* med kalotten lutat sig öfver hertiginnans stol; *Herder* reser sig med den allvarliga blicken af humanitetens prest bland gruppen; *Merck*, en evigt vaken och grannsynt kritikt genius, ser kallt och torrt, men full af skarpt deltagande derpå. Dessa tre figurer, gifna med den sorgfälligaste porträtt-trohet, men lika så lyckligt i fri skaparkraft tecknade, utgöra icke taflans minsta triumf. Fru *Rådinnan* har målaren anbragt sittande i förgrunden, med något mer grandezza af moderlig stolthet, än vi känna den joviala damen ur hennes bref. *Knebel*, *Böttinger*, fröken v. *Göchhausen* framstå igenkänliga såsom historiska personer vid det åt sånggudinnorna egnade hofvet i Weimar, likasom bland skådespelartruppen Iffland och Böckh falla märkbart i ögat. Grupperna mellan träden, hvilka såsom chor omgifva skaldekröningens handling, äro i sin lefvande delaktighet, i blandningen af sina intryck förträffligt karaktäriserade; mången enskilt gestalt, såsom hofvets herrar och damer i bakgrunden, den tjusande sylfen till venster med den blommande rosen i bröstet, som äro med ett behagfullt måleri i hela älskvärdhet utförda, kunna i och för sig gälla såsom små konstverk af den täckaste gratie, medan de, artistiskt för-

delta, utgöra en lycklig ensemble till det helas lof. Denna fina, smakfulla anordning, detta flitiga genomförande, denna lifulla friskhet och värma i grupperna göra taflan till en af penselns hugneligaste företeelser i våra dagar. Den något konstiga dubbelbelysningen af aftonhimmeln och facklorna på theatern gifver med blicken på det töckendoftande, blida landskapet i fjerran en blandning af natur och konst, i hvars leende förening lyckan af dessa gyldene skaldedagar, det dåvarande lifvets romantiska förtrollning skönjes i dess sanna ljus. Till höger i förgrunden står dock en grupp af gestalter, som nästan synas vilja störa nämnde harmoni. *Schiller* och *Fichte*, afsöndrade från hofsällskapet, stå framför oss inbegripna i en filosofisk disput; Körner synes bredvid dem, och på det att profetens allvar, Jena-professorns docent-min icke må tynga vågskålen för mycket, stöder sig en huld qvinnovarelse på *Schillers* arm, måhända Charlotte von *Lengefeld*. *Fichte*, den räsonnerande doktrinens kämpe, må här hafva erhållit sin passande funktion, men *Schillers* plats är icke här, ur det enkla skäl, att han här icke vinner rättvisa. Detta stör intrycket af taflan. Den, som vill framställa de båda Dioscurerne i en bild, gifve dem såsom lika berättigade, vise dem under epochen af deras vänskap, såsom bådas brefsamling skildrar dem. En ny och lika värdig uppgift för våra dagars målare vore, att framställa *Schiller* såsom folkets skald, och detta bör ostridigt ske genom en bild i större stil.

= Framlidne Preuss. Gen.-Fältmarskalken von *Boyens* poetiska qvarlåtenskap erbjuder något interesse. Den består, utom flera särskilda patriotiska sånger och utgjutelser, i en sammanhängande skildring af Sjuåriga Kriget, det han på fyrfotade rimmade jamber nästan fullständigt i dess hufvudmomenter besjungit. Man visste, att han efter sitt tillbakaträde ur administrationen 1819, hvilket unnade honom flerårig ledighet, dagligen sysselsatte sig med litterära arbeten, och hoppades att deribland äfven skulle finnas anteckningar under de krigshändelser och förvaltnings-förhållanden, i hvilka generalen under en så betydningsfull tidrymd deltagit. Men denna väntan tillintetgjordes, då man erfor att han blott skref verser, hvilket också nu innehållet af hans qvarlåtenskap bestyrkt. Såsom en stor förlust för kännedomen af Preussens nationala och administrativa ställning måste man likväl anse, att just sådana män som Boyen icke hålla för rådligt att i detta hänseende uppteckna sin lefnads och verksamhets tänkvärda skiften. Sysselsättningen med poesien är dock hos Preussens högre militära notabiliteter icke sällsynt. Så eger man jemväl efter afl. Fältmarskalken von Knesebeck ett band skaldeqväden, dem han lät trycka i några hundra exemplar åt sina vänner. En större vinst af militära och krigshistoriska anteckningar väntar man åter ur den äfven nyligen aflidne general von Lostaus qvarlåtenskap, hvilken var känd såsom militärisk, ja! äfven krigsfilosofisk skriftställare och begagnade en sällan uppnådd hög ålders ledighet till ständiga litterära sysselsättningar.

= *Märkvärdig upptäckt i Medeltidens musik.* Franska tidn. *Commerce* meddelar, att man i medicinska läroverkets bibliothek derstädes gjort en vigtig upptäckt, bestående i ett antiphonarium efter den hel. Gregorii melodier och försedt med dubbla noter, med så kallade neumer och bokstäfver. Det första slags noter, som nyttjades från sjunde till elfte århundradet, kände man af talrika handskrifter, men det lät sig blott med stor svårighet öfverflyttas på nya noter. Ur gamla skriftställare var *nota Romana* väl bekant, men man hade i handskrifter ännu icke funnit något prof derpå, hvilket bragte några lärde på den tanka, att de aldrig blifvit i profil använda. Det af en hr Danjou i Montpelliers bibliothek fundna och ganska väl gjorda manuskriptet upplyser två vigtiga omständigheter i musikens historia. Först ger det den gregorianska sångens äkta och hittills enda text i romerska noter, och för det andra lemnar det ett säkert bevis på noternas öfverflyttning i neumer, hvilka voro brukliga ända till musikens ombildning genom Guido d'Arezzo. Man förmodar detta manuskript vara ett bland de antifonarier, som författades af de sångare, hvilka Carl den store, såsom man vet, lät hemta från Rom, för att rena gregorianska sången från de fel, hvilka de frankiska sångarne småningom deruti infört.

= Engelska jurnalen "Athenæum" yttrar vid bedömandet af Alex. Weill's äfven på Engelska med titeln "*Villagetales from Alsatia* öfversatta by-historier och sägner, att om sanning låge till grund för dessa skildringar, lemna de alldeles ingen hugnelig tafla, och att föga uppbyggliga exempel af ostadig och vankelmodig dygd bland det tyska och franska landtfolket så ofta deri återkomma, att Elsass i nämnde skildringar nästan synes lika tygellöst som det gamla Londons Elsass, hvilket är så träffande beskrifvet i "Nigels Äfventyr" af Walter Scott. Läsaren påstås skola i Weills arbete långt oftare påträffa ställen, hvaröfver man nödgas rodna eller harmas, än sådana, de der frambringa ett motsatt intryck. Den engelska kritikern tycker föga om det tyska och franska landtfolkets seder öfverhufvud, såsom de skildras i Souvestres, George Sands, Auerbachs, Ranks och Weills skrifter. Han menar, att Englands inbyggare på fasta landet, såsom de beskrifvits af Howitt och Mitford, stiga i hans aktning vid hvarje nytt tillfälle, som erbjuder sig, att anställa en jemförelse mellan dem samt Tysklands och Frankrikes landtliga befolkning. Han försöttmar sitt piller med anmärkningen: "Men kanske vänder den sednare i dikten sämsta sidan utåt." Saken torde, i betraktande af det engelska lynnets bekanta pryderi och skensedlighet kunna omvändas och Tyskarne säga: "Månända visar sig engelska landtfolket i sina diktares skildringar blott i helgdagsdrägt.

= I Paris har ett bemedladt fruntimmer bestämt en summa af 5000 Fr. såsom prisbelöning åt den af sitt kön från 17—24 år, som den 30 Okt. 1853 är mest kunnig i Hebreiskan. De båda storrabbinerne i Paris, hrr Cahen, Frank och Salvador skola vara skiljedo-

mare. (Dessa penningar hade väl kunnat användas på något tidsenligare företag).

= Från Rom skrifves, att kommendören *Campana*, som med outtröttlig ifver bemödar sig att öka sina rika antiqvariska samlingar genom på egen bekostnad anställda gräfningar, nyligen i Cebevetri (Cære) upptäckt en etruskisk graf, som skall sprida ett klart ljus bland annat öfver de gamles beväpning. På dess väggar befinnas nämligen alla slags vapen efterbildade i relief. Utom etruskiska inskrifter tager i denna graf en målning af den i ormkroppar slutande afgrundsdomaren Charon och den trehöfdade Cerberus stor uppmärksamhet i anspråk.

= I Calcutta skall en 150 fot hög kolonn resas till minne af segern vid Pendschab af de eröfrade kanonerna, och å spetsen uppsättas en Brittannia tillika med två infödda krigare. "The Friend of India" finner opassande, att den ena krigaren icke är Engelsman.

= Den berömde professorn, geheimerådet *v. Raumer* tadlade i en af sina embetsbröders sista sammankomster den eviga åtrån att uttrycka sig genom utländska ord i tal och skrift, på ett ganska qvickt och sarkastiskt sätt. Anledning härtill gaf honom uttrycket "expropriation", det visserligen mången ogerna uttalar och ännu mindre gerna vill öfversätta i ett ord på modersmålet. Den berömde akademikern valde i stället ordet "Zwangsverkauf" (tvångsförytring) och begagnade under hela debatten om expropriationen af husen vid Monbijou-platsen alltjemt blott sitt uttryck, medan alla de öfriga talarne på ett slående sätt tillkännagåfvo sin kännedom af latinska språket genom ständigt bibehållande af ordet "expropriation."

= Enligt beräkningar af Colliers, som fått granska en mängd gamla dokumenter, hvilka tillhört drottn. Elisabeths storsigillbevarare, sedermera storkanslern under Jakob I, lord Ellesmere — uppgingo *Shakespeares* årliga inkomster den tiden, då han skref nästan alla sina mästerverk, till minst 300 Pund Sterl., en reveny, hvilken då hade ett lika så stort relatift värde, som för närvarande 1500 P:d (18,000 Rdr B:ko). Angående *Shakespeares* ställning i borgerliga lifvet ger följande ställe ur ett bref från Henry *Southampton* till lord Ellesmere upplysning; han talar deri om *Shakespeare* såsom en man, den der icke förtjenade mindre uppmuntran, än Barbadge, Englands Roscius; "*Shakespeare* är", tillägger *Southampton*, "min förtrolige vän, en i samfundet värderad skådespelare, delegare i theatern, författare till några af våra bästa dramer, och stod — såsom bekant är — i synnerlig gunst hos drottning Elisabeth, när skådespelarne vid jul- och påsktiden spelade inför hofvet." — Efter sin afgång från skådebanan köpte sig *Shakespeare* en egendom i sin födelseort Stratford, och lefde der utan att vidare sända något manuskript till sina theatervänner i London, eller eljest deraf hemta någon vinst: — ett tillräckligt bevis, att han förvärfvat sig en anständig bergning, för att kunna lefva utan bekymmer i sin afskildhet.

= Då vi nyligen hade tillfälle att se förteckningen öfver ett antal nya bokhandelsfirmer i Leipzig, rann oss dervid i hågen, hvad framl. bokhandlaren Kummer ofta berättat; — när han meddelade sin principal, bokhandl. Heinsius, att han ärnade etablera sig i Leipzig, utropade denne förvånad: "Men, kära Kummer, är han då rätt slug, då han vill etablera sig här: vi äro ju redan sexton!" Hur många de nu äro i Leipzig, veta vi icke noga; dock minst tvåhundrade.

= En marmorstod, föreställande hertigen af Wellington, är nyss utförd af eng. bildhuggaren Milnes. Ehuru konstnären icke haft förmånen af någon sittning, har han så skickligt begagnat Sir Th. Lawrences porträtt och hertigens bröstbild af Chantry, att han frambragt en utmärkt likhet med originalet. Hertigen föreställes utdelande order i slaget vid Waterloo, och den tidens drägt, med de åtsittande pantalongerna och kragstöflorna, är väl afpassad för skulpturens ändamål, medan den hängande kappan utgör ett slags klassiskt draperi. Ställningen är på en gång otvungen och befallande, och artisten har löst det svåra problemet att framställa sin bild i begrepp att tala. Statyen skall uppställas i Towerns nya kasern.

En kort öfversigt af de olika Ståndens uppkomst och utveckling i Danmark.

(Se 7:de häftet af denna tidskrift för år 1847.)

Vi hafva sett den olyckliga utgången af Christian II:s strid mot aristokratien och de fördelar, denna visste draga af sin seger. För det högre presterskapet skulle likväl glädjen häröfver blifva af kort varaktighet. I den handfästning, Fredrik I, i Viborg 1523, hade måst underteckna innan han blef hyllad såsom konung, hade väl biskoparne låtit inflyta, jemte en bekräftelse i de mest bindande uttryck på sina privilegier, en förpligtelse af konungen, "att icke tillåta någon af Luthers kätteriska lärjungar predika mot den heliga romerska kyrkan och den helige Fadren, påfven, utan, der slike kättare funnes, låta straffa dem till lif och gods", men denna punkt blef af den nye konungen ej särdeles noga iakttagen. Tvärtom beskyddade han mot prelaternas förföljelser de män, hvilka, redan samtidigt med hans thronbestigning, oförskräckt hade uppträdt såsom reformationens härolder och bland hvilka särskildt böra ihågkommas Hans Tausen, hufvudmannen för kyrkoförbättringen i det egentliga Danmark, och Herman Tast, som med största ifver och framgång arbetade för densammas införande i Holstein och Schleswig. Genom dessas och andras bemödanden vunnos snart allt flera anhängare för den renade läran ej allenast bland de lägre folkklasserna, utan äfven bland sjelfva adeln, som naturligtvis ej utan missnöje och afund kunde betrakta de ofantliga rikedomar och intägter, som tillhörde presterskapet. Under detta förhållande och då konungen temligen otvetydigt visade sig såsom gynnare af Lutheranismen, skulle, ungefär liktidigt med hvad som skedde

i Sverige på Vesterås riksdag, säkerligen en gräns blifvit satt för det andliga ståndets öfvermod och makt, såframt icke den fruktan, som den fördrifne Christian II genom sina hotande rustningar injagade hos samtliga maktegande, hade tills vidare förekommit en fullkomlig brytning. Nu åvägabragtes i stället en förlikning. Konungen höll en herredag i Odense, 1527, der åtskilliga tvistefrågor mellan adeln och presterskapet blefvo bilagda, likväl så, att biskoparne måste, för framtiden gifva efter i fråga om flera inkomster, som de hittills hade uppburit, emot det att de erhöllo ny och fullständig bekräftelse för kyrkan på rättigheten till tionden oafkortad. Härvid stadnade man för denna gång, men att reformationen redan slagit djupa rötter nog, och att det endast var en utomordentlig anledning, som hindrade, att man ej gick ett steg ännu längre, visa tvenne andra beslut, hvilka mot de andligas vilja vid samma tillfälle blefvo fattade: det ena, som försäkrade åt Lutherska lärans bekännare samvetsfrihet samt konungens och lagarnes skydd, och lemnade presterna frihet att gifta sig; det andra af innehåll, att biskoparne framdeles skulle söka bekräftelse på sina embeten, ej i Rom, utan hos konungen. Under dåvarande tillstånd inom den rådande kyrkan voro dessa beslut tillräckliga för att inom kort tid skaffa reformationen en afgjord seger, åtminstone i de mera betydande städerna, hvarest en jemförelsevis större upplysning var herrskande; och vi finna derföre äfven den katholska gudstjensten snart i dem afskaffad och ersatt af den Lutherska, såsom i Köpenhamn, Viborg och Malmö, hvilka tre städer äro att anse såsom reformationens medelpunkter, hvarifrån densamma med oemotståndlig kraft snart utbredde sig öfver hela landet. Biskoparnes yttersliga bemödande på herredagen i Köpenhamn, 1530, att få dessa beslut upphäfda och en förföljelse mot Lutheranerne anställd, var på detta sätt framkalladt af en mäktig nödvändighet, men strandade mot konungens och rådets fasthet; och skulle föröfrigt ett återtagande af besluten tydligen ej heller kunnat uträtta det aldraminsta af hvad dermed å presternas sida hade blifvit åsyftadt.

Om den andliga afdelningen af aristokratien egde orsak att beklaga sig öfver Fredrik I:s regering, så var förhållandet

helt annat med den verldsliga. Adeln betingade sig i konungens ofvannämnda handfästning ej allenast ett fullkomligt återställande af alla de privilegier, hvilka Christian II vid sitt uppträde på thronen hade måst bevilja, men sedermera velat inskränka, utan fick dessa till och med i flera afseenden förökade; och något försök att rubba de förbindelser till ståndet, hvilka begäret efter brorsonens krona hade förmått Fredrik att underkasta sig, blef alldeles icke gjordt, utan lemnades åt adeln ett nytt tillfälle att rikta sig, nämligen genom den redan nu här och der började indragningen af klostergods, så att den adlige historieskrifvaren Hvitfeldt haft fullkomligt skäl till sitt, något mer än ett halft sekel härefter afgifna, yttrande om Fredrik, "att hans minne alltid borde vara heligt och oförgätligt hos dem (adeln) och deras efterkommande." Mindre vördadt var likväl detta minne hos borgare- och bondestånden, som af dessa friheter, öfver hvilka adeln jublade, ej kunnat röna andra än de menligaste följder.

Omedelbart efter konungens död, 1533, uppenbarade sig på ett förvånande sätt denna olikhet i omdömena öfver hans regering. För det första kunde adeln och presterskapet ej komma öfverens om valet af hans efterträdare, hvartill de verldsliga riksråderna föreslogo den äldre sonen Christian, på hvilket förslag de andliga för ingen del ville ingå, emedan Christian redan hade öfvergått till Lutherska läran, och hans val derföre ej kunde anses för annat än en dödsdom, afkunnad öfver deras egen både lära och makt. Biskoparnes förslag att utkora den yngre sonen Johan, som ännu var mycket ung, och hvilken de hoppades få uppfostrad i katholska religionen, vann deremot ej gehör hos de verldsliga, så att på herredagen i Köpenhamn, som hölls kort efter Fredriks död, ingen ting angående konungavalet blef afgjordt. Detta möte är likväl märkvärdigt derföre, att presterna lyckades få en reaktion försökt emot den alltmera öfverhandtagande reformationen. Det beslöts nämligen, oaktadt starkt motstånd från några verldsliga rådsherrars sida, att den katholska mässan skulle åter införas, der den befunnes afskaffad; att från kyrkor och kloster ingen indragning af gods vidare finge ske, och att om de klostergods, som redan voro indragna, skulle

underhandling stå öppen; äfven utverkade biskoparne, att den samvetsfrihet, som hittills varit de olika trosbekännarne beviljad, ej ytterligare blef bekräftad. Med stöd af detta beslut åvägabragte sedan prelaterna verkligen en förföljelse mot reformationens mest framstående befordrare, men dels blef denna vanmäktig, emedan folket öfverallt, åtminstone i städerna, tog sina lärare i försvar, dels inträffade snart händelser, som gjorde att den helt och hållet måste upphöra, och beredde åt hela företaget en utgång, vida bedröfligare för de andligas välde, än desse från början hade kunnat föreställa sig.

Under tiden, som förflöt innan en ny valförsamling af stormännen hunnit träda tillsammans, började nämligen sjelfva folket visa, att det icke ännu alldeles afglömt sin gamla rättighet att hafva en röst vid konungavalet. Det under Fredrik I:s regering lidna förtrycket, som blifvit en följd af adelns återupprättade herravälde, hade ej varit särdeles egnadt att ur dess hjerta utplåna tacksamheten för hvad Christian II, denne i det ohyggliga fängelset i Sonderburg nu försmäktande konung, för detsamma gjort eller velat göra, och det var derföre icke svårt att förmå både borgare och bönder att resa sig för denne olyckliges sak, med hvilken de ansågo sin egen på det närmaste förbunden. Borgmästarne Ambrosius Bogbinder i Köpenhamn och Jörgen Kok i Malmö ställde sig i spetsen för rörelsen, som isynnerhet genom Lybeckarnes deltagande snart blef på det högsta fruktansvärd. Lybeckarne voro missnöjde öfver de handelsfriheter, som mot slutet af Fredriks regering hade blifvit beviljade Holländarne, och ville nu begagna tillfället att få dessa upphäfda. De hade gjort en begäran härom hos riksrådet, men då detta ej allenast vägrat att efterkomma deras önskan, utan i stället ingått ett ännu närmare förbund med Holländarne och beviljat dessa fri fart genom Sundet på 30 års tid, funno Lybeckarne sig föranlåtne att sluta ett förbund med de nyssnämnde borgmästarne Ambrosius och Jörgen, som nu förklarade sig arbeta för Christian II:s insättning och införande af reformationen. Grefve Christopher af Oldenburg, som var en afkomling af Christian I:s yngre broder, Gerhard, och

efter hvilken hela den märkvärdiga striden fått namn af Grefvefejden, blef af Lybeckarne utsedd till ledare af företaget. Denne härförare började kriget med ett låtsadt anfall på hertigdömena, och då han härigenom lyckats få Seland blottadt på försvar, landsteg han plötsligen, den 23 Juni 1534, på denna ö, hvarest sjelfva Köpenhamn för honom öppnade sina portar. Skåne, Seland, Fyen och de öfriga öarne underkastade sig, och inom kort tid var Christian II öfverallt i dessa provinser åter hyllad. "Naturligtvis aflopp icke detta utan stora våldsamheter af den uppretade allmogen, som öfverföll adelns gårdar och borgar och med mord och brand hämnades sitt mångåriga förtryck. "På den tiden", säger Hvitfeldt, var det icke godt att vara eller kallas adelig: ständigt hördes de orden: man skulle slå ulfvarne ihjäl, så blefve inga ungar efter dem. Många fruar och fröknar förklädde sig till bönder och sökte på detta sätt frälsa sig. "Katholikerna fingo äfven känna, att deras motståndare nu hade makten i händerna; öfverallt, der Christopher drog fram, blef den protestantiska gudstjensten återupprättad." Äfven Jutland var för en kort tid i folkpartiets makt. Ditöfver hade Klement, en af de tappraste och ihärdigaste försvararne af Christian II:s sak, blifvit öfversänd, och till hans fanor hade hastigt samlat sig flera tusende såväl borgare som bönder. Adeln, som ville undertrycka upproret i första begynnelsen, skyndade att sammandraga en här, men då denna i trakten af Aalborg blifvit totalt slagen, reste sig allmogen öfver största delen af halfön mot adeln och prelaterna, och utöfvade mot dem samma våldsamheter, som på de öfriga orterna.

Nu var nästan hela riket i Christophers våld, och ingenting syntes hindra Christian II:s återuppstigande på thronen, då i detsamma allt fick ett förändradt utseende. De så strängt hotade stånden hade, medan detta försiggick, icke heller varit overksamma. Genom de fördelar, som bönderna vunnit, och den fruktan, som den fångne Christians namn ingaf, hade biskoparne blifvit föranlåtne att, i frågan om konungavalet, gifva efter för de verldsliga rådsherrarnes önskan, hvarigenom ändtligen Christian III kunnat väljas till sin faders efterträdare på Danmarks thron. Den nye konungen kunde, såsom

innehafvare af Holstein, vända kriget omedelbart mot de stolta Lybeckarne från sjelfva landsidan, och såmedelst hindra dem att, så kraftigt, som behofvet fordrade, understödja sina vänner i Danmark. Genom belägring tvungos de till och med att innan kort sluta fred med Hertigdömena, och lemnade derigenom Christian öppet, att med hela sin styrka komma sitt underliggande parti i konungariket till hjelp. I spetsen för de troppar, som nyss legat för Lybecks murar, intågade nu skyndsamt Christian III:s berömdaste härförare, Johan Ranzau, i Jutland, dref bondehären framför sig och tvingade densamma att innesluta sig i Aalborg, intog denna stad med stormande hand, och lät med ursinnig grymhet derstädes nedhugga alla vapenföra. Anföraren sjelf, den ofvannämnde Klement, blef tagen tillfånga samt efter någon tid halshuggen och steglad. Genom detta nederlag tyckes de Jutländska böndernas mod på en gång hafva fallit. Öfverallt, dit Ranzau nalkades, funnos de villige att återgå till lydnad, ehuru naturligt det var, att det ok, under hvilket de nu böjde sig, skulle blifva af vida svårare beskaffenhet, än det förra hade varit, hvars sönderkrossande de nyss vågat försöka. Kronan och adeln bemäktigade sig nu deras egendomar, som fallit, och de, som ej stupat, blefvo af Viborgs things adlige landsdomare dömde från lif och gods. Och ehuru förskoning till lifvet sedermera erhölls, och tillåtelse äfven gafs att återköpa de förverkade egendomarne, blef dock en följd häraf, att en stor del af de förut sjelfegande bönderna nu nedsjönko till blotta landbönder, emedan ej alla kunde förmå återlösa sin förlorade egendom. Sin egen förödmjukelse tvangs härunder hvarje af de upproriske häraderna dessutom att högtidligt tillkännagifva genom afgifvande af ett öppet bref, hvaribland jemte annat förekommer: "Eftersom vi efterskrefne tillika med den öfriga upproriska allmogen i Jutland hafva oss med lif och gods förbrutit mot den stormäktige Herre, Hr Christian, utvald konung i Danmark, hafva vi, för att igenlösa vår hals för sådan otrohet, brott och förseelse, upplåtit och afhändt från oss och våra arfvingar allt vårt fasta gods och egendom till konungen till evig tid, med mindre han oss mildeligen vill benåda." Nu var äfven Jutlands fordom så

sjelfständiga och kraftfulla bondestånd fullständigt nedtryckt och utarmadt för århundraden.

Efter härstädes väl förrättadt värf, vände sig Ranzau mot Fyen och underlade sig denna ö genom den afgörande segern vid Öxneberg, i trakten af Assens (i Juni 1535), hvarest ej mindre än 6000 man på motståndarnes sida skola hafva omkommit jemte de båda hufvudanförarne, grefvarne Johan af Hoya och Niklas af Tecklenburg. På en annan sidå framryckte Svenskarne, hvilkas konung såväl genom gemen samt interesse som slägtskap var fästad vid Christian III, till denne konungs understöd och bidrogo i väsendtlig mån till provinsernas på denna sidan om sundet återeröfring. Nu återstod nästan intet mer än Köpenhamn och Malmö oundertufvadt, och då Lybeck, utmattadt af de utomordentliga ansträngningarne och skakadt af inre oroligheter, sett sig nödsakadt att, i början af år 1536, ingå fred, måste äfven dessa rikets båda förnämsta städer snart gifva sig, Köpenhamn likväl först efter det hårdaste motstånd, den 29 Juli 1536; "och dermed föll det sista bollverket för folkfriheten."

Att en protestantisk konung blifvit uppsatt och stadfästad på thronen förnämligast af denna adel, som redan länge med afundsamma blickar hade betraktat prelaternas makt, kunde knappt annat, än för desse medföra de förändringar, som, redan förberedda, nu utan skonsamhet verkställdes. Christian III höll, redan ett par veckor efter Köpenhamns öfvergång, ett hemligt möte med de verldsliga riksråderna, att hvilket den öfverenskommelse träffades, att biskoparnes gods skulle indragas, och "för framtiden Danmarks regemente icke bero af erkebiskopen och de andre biskoparne, utan endast af konungen och hans efterkommande samt de verldsliga riksråderna och deras efterkommande." För att lättare genomföra denna plan, utfärdades vid samma tillfälle en befallning, att biskoparne öfver hela riket skulle tagas i fängsligt förvar, hvilket äfven hastigt och utan motstånd blef verkställdt. Härefter hölls i Köpenhamn en ordentlig riksdag (började d. 15 Oct. 1536), hvilken bivistades af omkring 400 adelsmän eller största delen af ståndet, samt dessutom af utvalde från borgare- och bondestånden, och hvarpå följande beslut blefvo

antagna: den evangeliska läran skulle blifva den herrskande; den biskopliga värdigheten afskaffas och superintendenter till kyrkans styrelse i stället införas; biskoparnes gods skulle indragas till kronan, för att lätta undersåternas skatter och till betalande af rikets skuld; biskopstionde, klostrens och öfriga andliga gods skulle till andra, uppräknade ändamål användas. Härigenom var den politiska betydenhet, som hittills tillhört det högre presterskapet, omintetgjord, och adeln i nästan uteslutande besittning af allt inflytande i staten. Att detta stånd äfven visste draga fördel af den närvarande ställningen och af sitt konungen lemnade bistånd i striden mot de andliga, visa följande stadganden, som i samma riksdagsbeslut finnas intagna jemte de nyss anförda; det heter nämligen: "för att göra slut på den myckna strid, som tillförene varit mellan adeln och konungen om 40 marks saker och andra rättigheter, öfverlåter konungen högtidligen för sig och sina efterkommande åt hela Danmarks adel alla 40 marks saker med hals och hand och all annan rättighet och herrlighet öfver dess egna bönder och tjenare, likaså fritt som konungen sjelf eger öfver sina bönder och tjenare." Likaledes bekräftades för första gången adelns rätt att hafva fritt fiskeri utanföre egen grund och handla med färsk och saltad fisk, "likasom andra in- och utländska köpmän", en rättighet, som på denna tiden, då fiskerierna voro mycket betydligare än nu, var högst vigtig och vinstgifvande. Vidare berättigades adeln att sälja så många stalloxar, som den sjelf uppfödde eller lät uppföda hos sina landbönder, hvilket sedan, till stor förnärmelse mot bondeståndet och skada för landet, urartade derhän, att adeln fick uteslutande rätt att låta uppföda stalloxar. Konungen skulle såsom förut hafva en rikshofmästare, en kansler och en marskalk, men desse embetsmäns myndighet erhöll den utvidgningen, "att de skulle mottaga klagomål från alla dem, som besvärade sig öfver att hafva lidit orätt af konungen, och derpå förmana denne att göra den klagande rätt och skäl; om konungen icke lät sig beveka härigenom, skulle saken dragas inför riksrådet, som tillika med några tillkallade män af adel skulle afkunna dom i striden."

Christian III:s handfästning, som på denna riksdag blef uppsatt och underskrifven, är för närvarande ämne ej heller utan vigt. Några privilegier för de andliga afhöras icke nu mera; blott ett löfte från konungens sida att befordra och skydda den evangeliska läran: Deremot erhöll adeln alla sina för konungamakten och folkfriheten så skadliga rättigheter ånyo stadfästade, likväl med undantag af den artikeln, som legaliserade uppror mot konungen, i händelse han ej uppfyllde alla punkter i valkapitulationen. Föröfrigt var i denna handfästning ett stadgande intaget, hvarigenom konungariket Norriges sjelfständighet blef på en gång kastad öfverända. Punkten är af följande lydelse: "eftersom Norriges rike nu är så förringadt i makt och styrka, att det icke förmår underhålla en egen konung, och dessutom är förpligtadt att blifva vid Danmarks krona till evig tid, samt nu inom kort tid tvärtemot denna förpligtelse tvenne gånger gjort uppror, så hafva vi lofvat och tillsagt Danmarks riksråd och adel, att, så framt det lyckas oss att åter underlägga oss Norrige, det hädanefter skall vara och blifva under Danmarks krona på samma sätt som ett af de andra landskaperna, Jutland, Fyen, Seland eller Skåne, och hvarken vara eller kallas ett kungligt rike för sig, utan en del af Danmarks krona till evig tid." Detta beslut, som verkligen blef tillämpadt, förskaffade det danska riksrådet ett vidgadt utrymme för sin makt, alldenstund, enligt detsamma, Norriges riksråd nu blef formligt upphäfdt och dess funktioner öfvertagna af det danska, äfvensom det beredde de danska adelsmännen ett gynnande tillfälle att förvärfva län och embeten i det främmande landet, af hvilket tillfälle de också, åtminstone till Christian IV:s tid, flitigt begagnande sig. Det är ingalunda omöjligt att dessa omständigheter varit en lika verksam anledning till Norriges införlifvande och degradation, som de nog lösliga skäl derför, hvilka i sjelfva urkunden finnas angifna.

Genom utgången af denna strid, som under sådan ansträngning å båda sidor blifvit förd mellan fåvälde och folkfrihet, och hvilken liksom öppnade ingången till Danmarks nyare historia, kan man anse detta rikes inre tillstånd grundlagdt för hela den tidrymd (1536—1660), hvarmed vi nu

sysselsätta oss. Huru detta tillstånd var beskaffadt, torde lättast visa sig, om man, såsom förut, fäster blicken särskildt på hvarje olika samhällsklass.

Adeln hade skördat alla de fördelar, som densamma af en så afgörande seger kunnat vänta, och kanhända ännu mer. Ej nog, att det egentliga folket nu var försatt i ett svårare beroende, än det hade varit före Christian II:s emancipationsförsök — detta låg fullkomligt i sakernas natur, — utan äfven Norriges införlifvande och den införda reformationen voro tvenne omständigheter, som, hvar för sig, lemnade ett förr okändt utrymme för ståndets begär efter rikedom och makt. Den sednare medförde i synnerhet stora fördelar. Biskoparnes aflägsnande ur riksrådet, som häraf blef en följd, och hvarigenom denna mäktiga korps hädanefter kom att utgöras af endast adel, var redan af aldrahögsta vigt; kyrko- och klostergodsens reduktion var det ej mindre. Väl skulle, enligt det fattade beslutet, biskoparnes gods användas till statens förnödenheter; men detta oaktadt öfverläts en betydlig del deraf åt adeln, dels med ärftlig rätt, dels såsom förläning på lifstid, och detta gäller i ännu högre grad om klostergodsen, af hvilka adeln tillryckte sig ett högst betydligt antal. "I synnerhet blef den rättighet, som riksdagsbeslutet af 1536 gifvit adeln, att fordra tillbaka de egendomar, hvilka dess förfäder, stundom för århundraden sedan, hade skänkt till kyrkor och kloster, en välkommen pretext för detta stånds rofgirighet. När man icke på laglig väg kunde genomdrifva sina fordringar, användes understundom våld, såsom det en gång vederfors Tausen, hvilken, under det han stod på predikstolen, blef med draget svärd angripen af en adelsman, emedan han vägrat afträda ett gods, som dennes förfäder för lång tid sedan hade skänkt till Ribe kyrka."

För alla de gods, som af adeln innehades, erlades ingen afgift, så framt icke, hvilket var ett högst sällsynt fall, ståndet för någon gång sjelfmant hade ingått derpå. Alla embeten af någon vigt voro, med stöd af gällande handfästningar, adeln ensamt förbehållna, hvilket naturligtvis var på en gång ett säkert stöd för dess nästan enväldiga, politiska makt och en af de rikaste inkomstkällor. Rättigheten till fi-

nen var i synnerhet vinstgifvande. Hela riket var nämligen indeladt i län, och innehafvaren af ett sådant, eller länsmannen, egde att deruti förestå såväl rättsskipning och politiväsende, som all öfrig inre förvaltning, hvaribland äfven uppbörd af alla vidkommande afgifter. Länen, som i allmänhet erhöllos för kort tid, efter regeln ett år, kunde vara antingen på Genant, hvarmed förstods att länsmannen bekom viss lön (Genant) och skulle lemna ifrån sig alla uppburna inkomster med afdrag af omkostnaderna, eller på Afgift, då alla inkomsterna tillföllo länsinnehafvaren, som i stället erlade en viss bestämd afgift till kronan, eller ock på Räkenskap, då han bekom en viss andel af inkomsterna, för hvilka han borde aflägga räkenskap; några län upplätos, såsom det kallades, qvitt och fritt, utan att derföre någon afgift erlades. En eller flera kungsgårdar, med underliggande gods, voro vanligen härjemte länsmannen till bruk och nytta upplåtna mot skyldigheten för honom att bestrida rusttjenst, d. v. s. att hålla ett visst antal ryttare till rikets försvar. Till hvilka missbruk denna åt adeln upplåtna länsstyrelse gaf anledning, är lätt att ana och skall nedanföre, der det talas om de ofrälse stånden, blifva vidrördt.

Ståndets rent politiska makt utöfvades nu, såsom förut, af riksrådet, hvilket ensamt egde i sin hand konungavalet och dermed ett säkert medel att så långt, det önskade, ytterligare utsträcka sina egna och ståndets rättigheter. Fredrik II:s handfästning (1559) innehöll likväl ingenting egentligt nytt, utan blott bekräftade hvad de föregående hade beviljat, hvilket äfven var förhållandet med den, som Christian IV afgaf 1596, då han blef förklarad myndig och sjelf tillträdde regeringen. Att någon maktutvidning af betydenhet vid ingendera af dessa thronombyten kom i fråga, härledde sig förmodligen dels derifrån, att båda konungarne genom sina fäders omsorg blifvit utsedde till efterträdare, redan under dessas lifstid, dels af den omständigheten, att hvarken Christian III eller Fredrik II hade försökt något steg, som kunnat ingifva vederbörande någon farhåga. Den förre hade ej vågat, den sednare ej heller velat handla emot adelns interesse. Sådan var deremot icke Christian IV. Intagen ej mindre af

aktning för rättvisan än af kärlek till sitt land, hade denne konung ej kunnat tillsluta sina ögon för det svåra förtryck, som drabbade de ofrälse stånden, och den vanmakt för riket, som deraf blef en oundviklig följd. Från de förtrycktes sida hade tid efter annan äfven stämmor höjt sig, hvilka tillkännagåfvo den olyckliga ställningen och nödvändigheten af snar förändring. Vi förbigå här den skildring af tillståndet, hvilken tillhör Kornelius Hamsfort, en författare, som lärer dött 1580: en annan Jörgen Dybvad, professor i theologien vid universitetet i Köpenhamn, utgaf (1607) en skrift, hvari han ifrade mot de maktegandes utöfvade förtryck mot de lägre stånden, tadlade adelns fåfänga stolthet öfver sina förfäders bedrifter och påminte densamma om allas ursprungliga jemnlikhet, hvarjemte han framhöll obilligheten deraf, att den rika adeln hade sedan Christian III:s tid undandragit sig att erlägga tionde till kyrka och prest. Denna skrift ådrog den förvägne författaren afsättning från embetet, men denna motgång förmådde icke afhålla sonen, doktor Christopher Dybvad, såsom fadren en lärd och utmärkt man, att träda i dennes fotspår, om han ock visste sig derigenom utsatt för ett ännu svårare straff. Så väl i sina skrifter som eljest vågade han påstå, att adeln, hvilken af honom benämdes pessimater, i stället för optimater, ej borde vara innehafvare af kronans län, utan dessa öfverlemnas åt embetsmän, som för inkomsterna aflade räkenskap; vidare att adeln borde mista sin rätt till 40 marks böter och hals och hand öfver bönderna, samt att borgare och andre borde hafva säte i riksrådet tillika med adeln o. s. v. Den dom, som det förbittrade riksrådet afkunnade (1620) öfver Dubvad för dessa utlåtelser, lydde, oaktadt konungen velat skona honom, på ej mindre än lifstidsfängelse. Af större betydelse för framtiden än detta uppträdande af tvenne enskilda män, var den klagoskrift, som några år derefter (1629) öfverlemnades till konungen från de jutländska köpstäderna, och hvari den största förbittring mot adeln fanns uttalad. Efter att utförligt hafva ådagalagt det förderfliga inflytande, som den herrskande aristokratien utöfvade, så väl på hela staten, till hvilken adeln undandrog sig allt understöd, som på de öfriga stånden, hvilka af densamma misshandlades och förorättades,

öfvergingo de klagande särskildt till frågan om bönderna och deras behandling, samt yttrade derom dessa tänkvärda och upplysande ord: "På det sättet har den fria bondegendomen genom byten, förpantningar och bortgifvande af herrlighetsrättigheter kommit i adelns våld och blifvit dess beständiga tillhörighet, i det många, för att befria sig från olidligt förtryck, hafva uppgifvit sin rätt och med hustru och barn flyttat derifrån, hvarigenom en pelare blifvit nedrifven, som dock med trohet har sin andel af rikets tunga; och ingen vågar klaga deröfver, förmedelst de hårda band, med hvilka menige man är bunden, och i hvilka han, såsom en träl, dagligen måste låta sig ledas, intilldess den allvetande Gud, som ser och vet allting, vill honom lösa." Den omedelbara och synliga följden af denna skrift, hvilken föröfrigt ej var den enda i sitt slag, blef ingen annan, än att adeln utverkade ett förbud för prester, borgare och bönder, att vidare inkomma till konungen med något andragande, som ej förut blifvit förevisadt vederbörande länsman och af denne påtecknadt.

Detta uppställda hinder för hvarje yttring af klagan och missnöje kunde väl uträtta, att många enskilda orättrådigheter ej kommo till konungens kännedom, men aldrig hålla det olyckliga tillståndet i allmänhet för honom fördoldt; och det skall nedanföre omtalas, huru han gjorde allt, hvad i hans förmåga stod, för att lätta det ok, som tryckte ofrälse stånden, i synnerhet bönderna. Huru föröfrigt adelns ställning och handlingssätt af denne konung uppfattades, bevisa åtskilliga allvarsamma bref från honom till riksrådet, af hvilka, för exempel, ett innehåller det uttryck, "att adeln icke var van att göra sina herrar något godt", och i ett annat säger konungen: "eftersom enigheten mellan adeln och de andra ständerna här i landet är alltför ringa, så frukta vi, att, i händelse något nytt skulle tillkomma, det då icke skulle gå väl till. Det förekommer oss också underligt, att, när de skola understödja sin herre med penningar till fäderneslandets försvar, då äro de i saknad af medel, men när de kunna bekomma i pant eller under sin domsrätt kronans gods, då äro penningar förhanden." Hos riksrådet och adeln voro dessa och dylika föreställningar fullkomligt fruktlösa. De ansågo sig tvärtom hafva

gifvit fäderneslandet mer än tillräcklig ersättning för alla erhållna privilegier och förmåner, då de, ändtligen gifvande vika för den närvarande konungens ansträngningar, hade åtagit sig att, i stället för den personliga krigstjenst, som från gammalt varit deras åliggande, men som på sednare tider aldrig riktigt blifvit utgjord, uppställa till landets försvar fullrustade ryttare, till antalet beroende af hvars och ens uppburna inkomster. Öfverenskommelsen var sådan, att för hvarje 312 tunnor korn, som uppbures i årlig inkomst, borde en ryttare ställas; ett mycket lätt præstandum, men om hvars utgörande det heter, att hästarne vero "ytterst svaga och odugliga och att, i stället för stridbare och öfvade ryttare, afsändes, såsom det jutländska borgareståndet klagade hos Christian IV, löpare, kuskar, fiskare, ladufogdar och kockdrängar"; och när redan förhandenvarande pligter på sådant sätt uppfylldes, huru var det då tänkbart att några nya skulle af ståndet blifva åtagna och fullgjorda, eller någon den minsta inskränkning i åtnjutande förmåner medgifven?

Likväl vågade Christian IV mot slutet af sin regering, då riket efter det olyckliga kriget mot Sverige behöfde anlita alla sina hjelpkällor, göra ett försök åt detta håll. Han föreslog ett upphäfvande af de flesta förläningarne samt bortförpaktning till den högstbjudande af kronans egendomar, och ville dessutom genomdrifva, att adeln och länsmännen skulle, i stället för att uppsätta ryttare, såsom hittills skett till föga båtnad för det allmänna, erlägga en viss penningeafgift, hvarmed en ordentlig krigshär kunde underhållas. Detta var att vidröra de ömtåligaste punkterna för adeln, och man bör således ej förvånas deröfver, att konungen fick röna ej allenast ett afgjordt motstånd mot allt hvad han föreslagit, utan också en förökad ovilja, som man på intet sätt gjorde sig någon möda att dölja. Riksrådet hade redan förut framställt mot konungen det ena klagomålet efter det andra, än deröfver, att han låtit några af de högsta riksembetena längre tider stå obesatta, hvarigenom han skulle sökt få en större del af regeringen i sin egen hand, än öfver annat, och derigenom äfven lyckats tillvinna sig en ny fördel vid frågan om riksrådets tillsättning, hvari konungen, som var böjd för försoning, hade

(1645) ingått på den förändring, att då en plats derefter blefve ledig, skulle de öfriga medlemmarne gemensamt med landkommissarierna för den provins, som den afgångne ledamoten i rikerådet hade tillhört, föreslå 6 à 8 personer bland samma provins' adel, inom hvilket förslag konungen sedan egde att hålla sig vid sjelfva utnämningen. Hade rikerådet hyst någon tacksamhet till konungen för detta ingalunda ovigtiga medgifvande, så var den likväl genast alldeles försvunnen, så snart ofvan anförda förslag till inskränkning i adelns vinst af länen och införande af kontrollbara afgifter blifvit gjorda. Nu blef rådet så närgånget, att detsamma i sitt afgifna betänkande öfver dessa förslag vågade hota den sjuttioårige, så högt förtjente konungen med adelns missnöje, om dylika förändringar bragtes till verkställighet; hvarföre denne äfven nödsakades uppgifva sin afsigt att bortförpakta länen och måste inskränka till blotta kronogodsens förvandlingen af rusttjensten till en årlig penningeafgift. Med denna, såsom det vill tyckas, temligen fullständiga seger lät rikerådet ännu icke nöja sig; det ville ha hvarje tanke på förändring fullkomligt aflägsnad. För att uppnå detta mål begagnades den gynnsamma omständigheten, att konungens äldste son Christian, som redan 1608 blifvit utsedd till efterträdare, i detsamma dog, och nu drog det oädla rikerådet icke i betänkande, att tillkännagifva för den af sorg nedtryckte fadren, "att det vore förgäfves för honom, att tänka på, att få sin andre son Fredrik vald till thronföljare, när icke rikerådets föreställningar vunne gehör." Detta verkade. Konungen utfärdade, d. 23 Nov. 1647, ett öppet bref, hvari alla förändringar med länen och rusttjensten återkallades, och der ett slags afbön till adeln till och med fanns intagen. Det heter nämligen mot slutet deraf, "att det ingalunda hade varit konungens afsigt, att öfverträda rikets gamla lagar och handfästningar, eftersom det intet anstod Hans Majestät, att i sin höga ålderdom kränka rikets grundlagar." Så slutades den högsinnade Christian IV:s bemödanden för sitt rikes välfärd!

Fredrik III blef väl, på riksdagen i Köpenhamn 1648, vald till sin faders efterträdare, men under förhållanden, som ej kunde undgå att medföra nya inskränkningar i konunga-

makten till adelns förmån. De ofrälse stånden, särdeles prester och borgare, hade börjat återvakna till politiskt medvetande, och i känslan af sin svaghet sökt skydd hos konungen, som ej heller visat sig obenägen att återställa dem deras förtrampade rättigheter. För att göra detta omöjligt och försäkra de adliga prerogativerna om ett evigt bestånd, borde således de kungliga rättigheterna ännu ytterligare omkringskäras. Härtill inbjödo också åtskilliga, äldre eller samtida exempel, hemtade från Holland, England, Frankrike, Catalonien och flera länder, hvilkas föredömen förmodligen utöfvade ett visst inflytande på de maktegande i Danmark, om ock desse saknade all insigt om rätta grunden till de utrikes rörelserna och läto sig ledas blott af den inrotade, blinda egoismen. Följden var, att i den nye konungens handfästning flera för adelsväldet förmånliga bestämningar intogos, af hvilka följande voro de förnämsta: Riksrådet skulle ega utnämningsrätten till rådsplatser inom af adeln upprättadt förslag, samt förslagsrätt till återbesättande af de sex höga riksembetena, på det sättet, att konungen, när ett af dessa embeten blefve ledigt, skulle dertill utnämna en af de tre, som riksrådet föreslog: konungen fick, utan med rådets samtycke, hvarken göra någon förändring angående myntet, eller utrusta flottan eller uppbåda rusttjensten, eller ens sjelf göra en utrikes resa: afgifterna för länen skulle ej få förhöjas, och genanterna (lönerna) icke förminskas: från sitt innehafvande län fick ej någon afsättas, utan med bifall af riksrådsledamöterna från den provins, hvari länet var beläget: ändtligen var äfven stadgadt, huru det skulle ställas, i händelse konungen företog sig någonting, som stridde mot handfästningen, och icke ville låta afhålla sig derifrån genom de riksråder, som voro närvarande hos honom, nämligen att han då borde inkalla alla rådsherrarne för att höra deras betänkande, "och göre vi det icke", heter det, "då skola de riksråder, som äro tillstädes, hafva makt att sammankalla sina medbröder till någon lämplig ort, för att beveka oss till det, som de anse vara rätt och billigt. Låta vi oss detta oaktadt icke råda (hvilket icke är att förmoda), då stånde det rikets råd fritt att, enligt landets lag och rätt, statuera och förordna

det, som rätt och billigt är, och dermed skole vi oss låta nöja." Nu intog adeln i förhållande både till konungen och de öfriga stånden en högre plats än någonsin, men ställningen var föga pålitlig, och det brådstörtade fallet mycket närmare än man kunde ana.

Om den förändring, som presterskapet vid början af denna period måste underkasta sig, är ofvanföre nämndt. Riksdagen i Köpenhamn, 1536, utplånade nästan fullkomligt all biskoparnes verldsliga makt genom att fråntaga dem på en gång största delen af deras inkomster och deras säte inom riksrådet. Ej ens för sjelfva namnet hade man gjort något undseende, och danska kyrkans angelägenheter sköttes närmaste tiden efter denna riksdag af superintendenter i stället för biskopar, till dess denna sednare titel snart åter blef upplifvad, utan att dock något väsendtligt af det förra stora inflytandet blef detta embete dermed återgifvet. Alla vigtigare förrättningar, som från gammalt tillhört biskoparne, blefvo nämligen till större delen anförtrodde verldslige embetsmän, först de särskildt för detta ändamål tillsatte stiftslänsmännen, sedan, efter 1582, de vanlige länsmännen, hvilka egde att deltaga i uppsigten öfver kyrkornas inkomster, skolväsendet, presternas tjenstutöfning, o. s. v. Vid tillsättningen af kyrkoherdar hade biskopen hädanefter ej heller annan rättighet, än den att pröfva vederbörande personers skicklighet, då länsmannen deremot egde att bekräfta i tjensten den kandidat, som af församlingsboerne blifvit vald, eller, der jus patronatus var införd, hvilket på många ställen var förhållandet, af herremannen kallad. Af alla omständigheter finner man tydligt, att presterskapet efter reformationen var ej allenast utan all betydenhet i staten och vid afgörande af frågor, som rörde densamma, utan äfven bragt till fullkomlig värnlöshet mot de ständiga angrepp, som från aristokratiens sida skedde på dess ännu återstående svaga rättigheter. Så borde efter 1536 preste- och kyrkotionden fortfarande utgå och användas på vanligt sätt till presternas underhåll och vidmakthållande af kyrkorna, men adeln fann efter denna tidpunkt ej vidare lämpligt att för sin del utgöra någonting häraf, och man hade ej annan utväg än att låta saken dervid bero, sedan äfven ko-

ningens bemödande att genom goda ord söka förmå ståndet att erlägga afgiften visat sig vara förgäfves. Missbruket öfvergick slutligen till lag, då det 1538 blef stadgadt, "att adeln skulle vara befriad från tionde af sina sätesgårdar, på det den skulle tillhålla sina bönder att utgöra tionden rättfärdeligen", och denna frihet har sedermera ända till närvarande tid bibehållit sig. Men icke nog att den rika adeln vägrade betala tionden, utan den förminskade dessutom beständigt presternas inkomster genom de många bondgårdar och byar, som indrogos under herregårdarnes egor. Adelns kallelserätt (jus patronatus) utöfvades också på det mest anstötliga sätt; icke kunskaper och skicklighet, utan ett äktenskap med herremännens frilla eller hushållerska och dylika smutsiga medel banade ofta vägen till de prestsysslor, som adeln hade att bortgifva. Den sålunda kallade presten måste underkasta sig den mest nyckfulla och öfvermodiga behandling af herremannen, samt i allt foga sig efter dennes ombytliga önskningar, så framt han ej ville utsätta sig för hvarje slags förföljelse och att slutligen blifva jagad från tjensten. Landets förnämsta andlige, biskoparne, voro sjelfve icke en gång i säkerhet för den ovärdigaste behandling af den ohyfsade adeln. Så blef, 1564, Niels Jespersen, biskop i Odense, afbruten midt under sin predikan och öfverhopad med de gröfsta skymford af en adelsqvinna, med hvilkens man han hade en tvist. Förgäfves förmanade biskopen henne att förhålla sig stilla åtminstone till dess gudstjensten hunnit slutas: hon fortsatte med sina otidigheter, och biskopen nödsakades ändtligen alldeles afbryta sin predikan och nedstiga från predikstolen. Detta förargliga uppförande ådrog den adliga frun, såvidt bekant är, icke någon bestraffning eller olägenhet." Bifogar man till allt detta den uppgiften, att år 1550 en förordning behöfde utfärdas och verkligen blef utgifven, som förbjöd adeln och länsmännen, att anse presternas söner lika med Vornede och "dela dem till stavns", d. v. s. tvinga dem att blifva lifegne bönder, har man lätt att bedöma den samhällsställning, som en längre tid var det lutherska presterskapet i Danmark anvisad.

Det svåra förtryck, som nu drabbade de andlige, likasom till ersättning för det, hvilket de sjelfve och deras föregångare hade utöfvat under katholska tiden, var i sig sjelf visserligen ett ondt af värsta slag, men saknade dock icke heller alla goda sidor. Nu mera medförde icke de högsta embetena inom kyrkan den rikedom och det anseende, att de af adeln vidare kunde eftersträfvas, och ett af de band, som förut fästat presterskapet vid aristokratien och dess interessen, var sålunda afslitet. Genom rikedomens förlust och sin i allmänhet beroende ställning tvangs ståndet härjemte att uppriktigt sluta sig till sjelfva folket, och sedan det på detta sätt en gång kommit på sin naturliga plats, började det äfven snart arbeta i sin rätta kallelse för folkets upplysning och välfärd. Det var naturligt, att presterskapet genom att arbeta i denna riktning skulle småningom åter uppresa ett välde, hvilket, såsom af ädlare natur och fotadt på säkrare grund än det gamla, ej behöfde gifva vika för aristokratiens. Att en lång tid skulle förgå innan några helsosamma frukter af denna förändring kunde visa sig, är likväl lätt att finna, då man ihågkommer den brist på all slags upplysning, som vid periodens början var herrskande i alla stånd, ej minst i det andliga, och hvilken genom reformationen, som förstörde de gamla läroverken, snarare blef förökad än afhjelpt. Om Danmark heter det, att der var stor brist på duglige lärare; att okunnige munkar, som hade öfvergått till protestantiska läran, biskoparnes karlar och skrifvare, adelns tjenare och fogdar blefvo första tiden efter reformationen anställde såsom prester, och af sådane var väl ej särdeles mycket att vänta. Denna olägenhet bemödade sig likväl konungarne med berömlig omsorg att undanrödja. Christian III föranstaltade att universitetet i Köpenhamn åter blef öppnadt redan 1537; han utvidgade och förbättrade såväl detta läroverk som latin- och borgareskolorne i de öfriga städerne; äfven blef genom hans försorg hela Bibeln öfversatt på modersmålet. Fredrik II, följande sin faders efterdöme, förökade ytterligare universitetets inkomster och inrättade dessutom vid detsamma det berömda kommunitetet, der 100 studenter erhöllo fri kost. Sorö kloster förän-

drades under samme konung (1586) till en skola, der fri kost och undervisning lemnades åt 60 lärjungar, hälften af adlige och hälften af borgerlige föräldrar. Äfven enskilde personer gjorde mycket i samma anda, men framför alla, både regenter och private, bör dock den utmärkte Christian IV ihågkommas, såsom den, hvilken med verksamt och följdrikt nit arbetat för kunskapers spridande. De lärda eller såkallade latinskolorna blefvo af honom förändrade efter en förbättrad plan; gymnasier inrättades i Roeskilde, Odense, Ribe, Aarhus, Lund och Christiania; universitets verksamhet utvidgades, så att under hans regering 7 nya professioner blefvo tillagda till de 14, som förut funnos, hvarförutan en särskild bostad, Regentsen, för medellösa studerande blef uppförd, samt bibliotheket utrustadt med större inkomster och en ändamålsenligare anordning. En ny adlig akademi i Sorö inrättades (1623) med bibehållande af Fredrik II:s nyssnämnda skola på samma ställe. Att i främsta rummet preseståndet och genom detsamma äfven den öfriga delen af nationen skulle från dessa läroinrättningar, oaktadt det herrskande stränga tros- och trycktvånget, erhålla lärdomar och åsigter, hvilka stodo i rak motsats till det rådande samhällsskicket, är öfverflödigt att nämna; bevis derpå äro dessutom här ofvan anförda.

För handelsståndet och städerna i allmänhet var den utgång, som grefvefejden erhöll, i det hänseende till stor förmån, att derigenom de monopoliserande hansestädernas öfvermakt blef för alltid bruten. Danmark började småningom på ett mera aktivt sätt deltaga äfven i den utrikes handeln, och åtskilliga städer, såsom Köge, Köpenhamn och Aalborg förkofrade sig märkbart derigenom. Konungarne gjorde för öfrigt hvad de kunde för handelns, både den inres och yttres, underlättande och befrämjande. Christian III införde lika vigt och mål i Danmark och Norrige, afskaffade de olika myntslagen, som förut funnits så länge biskoparne haft egen mynträttighet, och införde öfverallt en gemensam myntfot. Den outtröttlige Christian IV omfattade denna angelägenhet, liksom allt annat af vigt, med ännu större omsorg. Enligt tidens anda ville han uträtta allt genom privilegierade sällskaper, och vi finna derföre flera dylika under hans regering upprättade, såsom

det isländska kompaguiet (1602), det ostindiska (1616), samt tid efter annan åtskilliga andra, hvaribland ett saltkompagni, som skulle på egna skepp hemta salt från Frankrike och Spanien, ett silkeskompagni m. fl. Genom införande af ett ordentligt postväsende och sitt åtminstone för en tid lyckade försök att upphäfva den för manufakturernas utveckling så skadliga skråförfattningen, hvilken ända från Eriks af Pommern tid hade gjort sig gällande i Danmark, inlade denne konung dessutom verkliga förtjenster om sitt lands näringar. Ändamålet med dessa och andra af konungen gjorda anstalter vanns äfven till en betydlig del, om ock ej så fullständigt, som han sjelf hade önskat, och under de år, som näst föregingo det olycksfulla deltagandet i det trettioåriga kriget, var Danmarks handel och näringar i ett vida bättre tillstånd, än de någonsin förut varit eller inom lång tid derefter skulle blifva. Borgarståndet hade sålunda mindre skäl till missnöje med tingens herrskande ordning, än de båda andra ofrälse stånden, ty om regeringens stränga reglementerande måhända ock var mindre nyttigt, så förstod tiden likväl ingenting bättre; om adelns rättighet till fri handel än var betungande för borgarne, som voro underkastade dryga tullar och afgifter, och om det snarare förökade än förminskade adliga förmynderskapet vid städernas styrelse, ej kunde vara annat än förnedrande och förlamande, så var likväl intet direkt förtryck förhanden, åtminstone ej på långt när ett sådant, som det, hvilket samtidigt drabbade bondeståndet.

Ur den skildring, hvilken den af oss hufvudsakligen följda läroboken lemnar på denna sednare samhällsklass' belägenhet, hafva vi ansett oss böra lemna läsaren några utdrag, hvilka här följa: "Bondeståndets utarmande och förnedring, som var en följd af adelns makt och herravälde, utgjorde det onda, som verkade mest ödeläggande på staten. Väl utkommo understundom enskilda förordningar, som åsyftade att beskydda detta stånd, men dessa voro så långt ifrån att sätta en tillbörlig gräns för det öfverallt inbrytande tyranniet, att de snarare visa, till hvilken förskräcklig höjd förtrycket hade stigit, och stodo dessutom i alltför ringa öfverensstämmelse med andra lagar, som utkommo vid samma tid. Sålunda be-

fallde Fredrik I (1532) med afseende på Laaland, att en af de sjelfegande böndernas söner icke skulle delas till stavns, utan få blifva hemma vid fadrens gård, hvaraf alltså synes att man mot all lag och rätt hade utsträckt lifegenskapen till de sjelfegandes öfriga söner. Christian III gaf (1539) de borgare i Nakskov, som voro födde på kronans gods, frihet ifrån att delas till stavns, men befallde tillika, att för framtiden ingen lifegen finge upptagas till borgare." "Bönderne voro under denna tidrymd dels sjelfegare, dels landbönder, dels veckodagstjenare (selveiere, fæstere, ugedagstjenere); med detta sista namn betecknades de landbönder, som bodde närmast intill herregården, der de voro förpligtade att utgöra dagsverken några dagar i veckan, eller så ofta och så länge, som herremannen fordrade det. De mera aflägset boende bönderne förrättade dagsverken blott vid arbetstiden, vår och höst, och bestridde dessutom kortare och längre resor för herrskapet (kortægts- och langægts-bönder). Arbetsskyldigheten blef denna tid långt mera besvärlig än tillförene, ty förut hade adelns egendomar till största delen bestått i en mängd små gårdar, som voro spridda rundtomkring i riket, och hvilkas brukning icke kostade mycket arbete. Men från slutet af 15:de århundradet och isynnerhet efter reformationen, då de inbördes krigen upphörde och adeln fattade tycke för ett lugnare lefnadssätt, började den samla de små egendomarne till stora landgods dels genom köp och afsalu, dels genom utbyte med kronan eller enskilde, dels ändtligen genom förvärfvande af stora andliga gods, på hvilka folket nu fick utbyta presternas milda öfverherrskap mot adelns tryckande ok. Då dessa arronderade adelsgods brukades blott med veckodagstjenare, blef dagsverksskyldigheten (hoveriet) utomordentligt tryckande, och ju bättre hufvudgårdens egor sköttes, destomindre tid lemnades bonden till eget arbete, och desto mer råkade således äfven de omkringliggande bondgårdarne i förfall. Arbetsskyldigheten hade redan längre tid varit obestämd, mera såsom en följd af det beständigt tilltagande förtrycket än af något egentligt lagbud; men de obestämda uttryck, som förekomma så väl i tidigare förordningar från den första hälften af det 16:de århundradet som i Christian III:s Koldingrecess af 1558,

"att bonden vore skyldig sin husbonde lydnad och hörighet med körslor och arbete", kunde dock, i brist af annat, tjena dertill att göra en hvar godtycklighet laglig. Om på Seland och omkringliggande öar, der Vornedskapet herrskade, en bonde, tryckt af armod och uselhet, försökte att öfvergifva godset och söka sin lycka på andra orter, måste han frukta att blifva eftersatt och straffad såsom den värste förbrytare, i händelse han blef gripen; ty han var ju en del af herremannens egendom och hans bortrymning ett ingrepp i dennes egendomsrätt. Under dessa omständigheter nedsjönk bonden i modlöshet och en slö likgiltighet och förlorade all lust till arbete, då frukterna deraf icke tillhörde honom sjelf utan herremannen. Ty utom det att han måste årligen betala denne ett högt arrende, nödgades han äfven till lägsta pris öfverlåta honom den säd och boskap, som han i lyckliga år kunnat få öfver behofvet; men vanligen var afkastningen af den illa brukade jorden knappt tillräcklig till bondens och hans familjs eget underhåll. Åkerbruket nedsjönk djupt under hvad det hade varit under medeltiden, befolkningen förminskades och landet uppfylldes med nedlagda gårdar."

"För att göra bondens slafviska afhängighet af herremannen fullkomlig, tillkom under denna tid på några orter en ny adlig rättighet, nämligen Birkerätten, som bestod deri, att herremannen kunde genom birkedomare och birkeskrifvare, hvilka han sjelf hade tillsatt, låta anklaga och döma de bönder, som bodde i birket. Sjelfva rättigheten är väl äldre, men blef icke synnerligen begagnad, så länge adelns egendomar voro små och spridda. I Christian I:s privilegier för Jutland (1466) finnes det första, någorlunda säkra spåret till adliga birker, och kan första upphofvet till adelns birkerätt under den äldre och mera oroliga tiden sökas i laglös usurpation, sedermera förnämligast i kungliga gåfvor, försäljning af kungliga gods, byten m. m. Sedan folkets domaremakt redan länge hade varit så betydligt inskränkt derigenom, att de kunglige länsmännen utnämnde sina fogdar till domare på häradstingen, var det ingenting underligt deruti, att adelsmannen utöfvade denna samma rättighet på sina egna landgods; men följderna häraf voro högst förderfliga för rättsskipning och

rättvisans handhafvande. De af herremännen tillsatte domarena voro oftast okunnige och åtkomlige för mutor; de voro herremännens tjenare och alltså af honom afhängige, så att han på sitt sätt ofta blef domare i sin egen sak. Det var väl icke genom något lagbud förbjudet att vädja från denna domstol till en högre rätt, men den stackars bonden fann det likväl vanligtvis rådligare att låta förblifva vid den afgifna domen, än att uppväcka herremannens vrede genom ett vädjande, hvilket kunde få utseende af uppstudsighet. Dessutom hade han icke heller någon tröstande utsigt till en billigare dom, då en sak mellan honom och sjelfve herremannen skulle behandlas af landstinget, der domarena uteslutande voro af adeln. Ett annat adligt privilegium var hals- och handsrätten, som likaledes är äldre, men fick laglig stadfästelse först i Christian III:s handfästning. Blott en del af adeln egde birkerätt, men hvarje adlig hade deremot hals och hand öfver sina bönder, det vill säga, rättigheten att låta fängsla och tilltala inför häradstinget, samt derefter afstraffa dem. Denna rättighet har sitt namn deraf, att den ursprungligen angick sådana saker, som kunde medföra förlust af hals och hand, men sedermera utsträcktes den äfven till de mera obetydliga. Oaktadt hals- och hands-rätten, så snart den icke var förenad med birkerätt, gaf mindre anledning till förtryck, emedan målen då skulle afgöras genom de allmänna domstolarne, blef den dock på samma sätt, som birkerätten, i det hänseende af samvetslöse herremän missbrukad, att de för gunst och gåfvor läto de gröfsta förbrytelser blifva ostraffade."

"I ett land, der adelns välde och de lägre ståndens förtryck uppnått en betydlig höjd, skall man i allmänhet finna grymma och barbariska jagtlagar: detta var också händelsen i Danmark. I ett kungligt bref af Fredrik II från 1785 befalles att i de trakter, der det funnes jagt, ingen skulle hålla mera än en hund i sin gård, och att dennes ena framben skulle vara afhugget ofvanför knäet. Recessen af 1537 berättigar en hvar, som kunde gripa en krypskytt, att föra honom till närmaste tingsställe och der låta utsticka hans båda ögon, eller också låta hänga honom i det första, det bästa träd.

Samma recess förbjöd borgare, bönder och andlige att hålla jagthundar vid förlust af lif och gods."

"Den olyckliga belägenhet, hvari bondeståndet flera århundraden varit försatt, hade medfört en betydlig förminskning i antalet af sjelfegande, hvilka tillförene dock utgjort kärnan af befolkningen på landet. Detta skedde på olika sätt; dels genom förtryck och obillig rättegång, dels genom köp, oaktadt handfästningarne förbjödo sådant (för att hindra kronans förlust i inkomster), dels genom frivillig öfverlåtelse af den sjelfegande, när denne trodde sig icke på annat sätt kunna frälsa sig undan den mäktige egendomsherrens förföljelse, eller förleddes genom löfte om fördelaktiga arrendevilkor och utsigten till förminskade skatter, af hvilka en landbonde betalade blott hälften emot den sjelfegande. Om brukaren bodde i grannskapet till herregården, förvandlades han åter lätt till veckodagstjenare, hvarigenom han blef befriad från både skatter och krigstjenst. Och äfven då brukarne bodde längre bort från hufvudgården, visste herremannen att få dem förvandlade till veckodagstjenare genom att upprätta ladugårdar och till dessa hänföra alla de rättigheter, som egentligen blott tillkomme herregården. På detta sätt blefvo hela byar nedlagda till ödeläggelse af bondeståndet samt förminskning af statens inkomster och försvarsstyrka." Ett ej mindre beqvämt och ännu verksammare medel att förminska det återstående sjelfegande bondeståndet voro de under denna tidrymd så talrika egendomsbytena med kronan. Denna öfverlät nämligen ofta vid bytet äfven sin rätt till skatterna och afgifterna af en mängd bondgårdar, med tillåtelse derjemte för adelsmannen att uppgöra med bönderna om afstående af sjelfva deras eganderätt. En dylik tillåtelse hade under andra förhållanden väl ej kunnat mycket betyda, men hvarthän densamma under de dåvarande skulle leda, är lätt att inse; och resultatet visar sig äfven uti den meddelade uppgiften på antalet af de sjelfegande bönder, som ännu återstodo i Danmark vid tiden omkring Christian IV:s död. De voro tillsammans ungefär 5000; deraf i Jutland 3400, på Fyen 603, på Låland 618, på Seland 185, på Langeland 55 och på Falster 2.

"Men äfven de sjelfegande ledo under bondeståndets allmänna förtryck. Förut besuto bönderna sina gårdar med samma fullkomliga egendomsrätt, som adeln, och erlade blott en ringa penningeafgift till kronan i stället för det äldre gästeri, stöd och ledning, samt utgjordo några körslor och arbeten; men under närvarande period föregick häruti en sådan förändring, att begreppet om fri jordegen bondegendom alldeles försvann ur lagarna, hvilka derefter omtala endast sådana sjelfegande bönder, som besuto sina gårdar med ofullständig eganderätt. Denna inskränkning i eganderätten bestod förnämligast deri, att bonden icke fick sälja sin gård till hvem han ville, icke afhända någon del af densamma, icke begagna skogarna på sin mark efter eget godtfinnande, och att han i händelse af öfverträdelse häraf kunde sättas ifrån gården, hvilken då uppläts till en af slägtingarne. Vidare måste af gården erläggas en årlig afgift, utgöras vissa arbeten samt vid hvarje ombyte af innehafvare, betalas ett så kalladt huusbondhold. Inbegreppet af dessa rättigheter kallades gårdens herlighed och egdes antingen af kronan eller den närmaste herremannen, hvilken blef kallad den sjelfegandes husbonde. Grunden dertill, att bönderna sålunda beröfvades en del af sin eganderätt och underkastades förut okända bördor, kan icke sökas i det jutländska bondupproret under grefvefejden (1534), ty väl förminskades derigenom antalet af sjelfegande på Jutland utomordentligt, men de bönder, som köpte tillbaka sina förbrutna egendomar, fingo samma friheter och rättigheter som förut. Deremot förklaras det riktigare dels i allmänhet af bondeståndets tilltagande förtryck under adelns beständigt stigande välde, dels i synnerhet af dessa samma egendomsbyten med kronan, hvilka blefvo en källa till så många olyckor för bondeståndet. Härigenom blef nämligen herrlighetsrätten öfverlåten till herremannen, som vid passande tillfälle icke underlät att föröka och utvidga densamma."

Hvad inflytande bondeståndet skulle utöfva, då angelägenheter af politisk vigt voro i fråga att afgöras, är af omständigheterna lätt funnet. Så hade till köpenhamnska riksdagen (1536), en bland de följdrikaste af alla, visserligen äfven bönderna fått utse några ombud, men vederbörande skat-

tade dock öfverflödigt att låta dessa underteckna eller besegla det vigtiga riksdagsbeslutet, i hvars fattande de sålunda ej heller lära haft mycken del. Och längre fram togs saken ännu mera lätt: man besvärade sig icke vidare dermed, att låta några bönder komma på de allmänna mötena, ej ens då, när man borde välja konung och om hans handfästning öfverenskomma. Prester och borgare vederfors dock alltid den äran, att vid sådana tillfällen få vara närvarande.

Nationerna äro nästan alltid ädelmodiga och underkasta sig vanligen utan knot äfven de största möder och försakelser, så snart de kunna öfvertyga sig, att dessa äro nödvändiga för uppnående af ett högt och allmänt mål, men en dylik tröst för sina långvariga uppoffringar och lidanden kunde likväl den stora vanlottade delen af det danska folket på intet sätt tillegna sig. Staten gagnades genom dem alldeles icke, utan blef tvärtom år från år alltmera kraftlös och försvagad; det var endast aristokratiens rikedom och makt, som var i oupphörlig tillvext. Derföre måste också med den stigande upplysningen missnöjet och hatet hos de förorättade tilltaga och vid första tillfälle söka gifva sig luft. Genom kriget mot Sverige, hvilket aristokratien varit nog oförståndig att sjelf framkalla, och de olyckor, som deraf blefvo en följd, var det gynnande ögonblicket ändtligen gifvet, och detta läto konungen och de ofrälse stånden ej förbigå obegagnadt.

(Forts.)

Öfversigt af den nyaste litteraturen.

---

[25] Tidskrift för Lärare och Uppfostrare, utgifven af *J. A. Dahlström*, *C. Ekendahl*, *G. R. Rabe*, *P. A. Siljeström*, *P. E. Svedbom*, *J. Söderlind*. Första årg. h. 1—6. Andra årg. h. 1—5. Stockholm 1846—1848.

(Fortsättning från 3:te häftet.)

Tredje häftet, redigeradt af C. Ekendahl. Innehåll:

1. *Om filologiska Seminarier*, af C. W. Callerholm.
2. *Om methoden för den grekiska Elementarundervisningen*, af C. Ekendahl.
3. *Dahm*, *O. E. L.*, *skolmästarekonst för lärare och skolinspektörer*, rec. af P. A. Siljeström.
4. *Agardh*, *C. A.*, *berättelse om nya Elementarskolan i Carlstad* (inkom till kongl. Eckles. depart. d. 5 Okt. 1846, således ett år efter skolans reorganisation).

№ 1 *) framställer, efter Tysklands exempel, behofvet af filologiska seminarier. Bevisningen är ungefär denna: all bildning, ja! till och med all vetenskap hvilar på filologisk grund. Språkstudierna måste derföre uti all elementarundervisning vara hufvudsaken, bilda medelpunkten, omkring hvilken alla öfriga läroämnen grupperas och ordnas, och hvilken de äfven böra underordnas. Näst språkstudierna får den elementära mathematiken sin plats. Endast dessa ämnen äro i sträng mening bildande såsom skolstudier betraktade. Endast dessa kunna på ett genetiskt sätt så meddelas, att de, i enlighet med den unga intelligensens naturliga utveckling och uppfattningsförmåga, begynna med det åskådliga — hvilket i språk består af sjelfva språkmaterialet, orden och deras böjningar — och derifrån fortgå till det mera abstrakta. Äro nu språkstudierna hufvudsaken, så böra de ock upptaga mesta delen, åtminstone hälften af lärotiden. Utom mathematiken, hvilken,

---

*) Denna afhandling omfattar tvenne artiklar, den förra i detta häfte, den sednare i andra årgångens femte häfte. Såsom ett helt tagas begge afdelningarna på en gång här i betraktande.

såsom nu är förhållandet äfven hos oss, har fyra lärotimmar och bör dervid bibehållas, kunna de öfriga ämnen icke få mera än en à två lärotimmar. Efter tyskt, isynnerhet preussiskt mönster får, vid ett sålunda på filologisk grund ordnadt gymnasium, tim-tabellen för en arbetsvecka detta utseende: latin 9 à 10 timmar, grekiska 6, fransyska 2, modersmålet 2, religionsundervisning 2, mathematik 4, historia 3, fysik 2, filosofi (blott i öfversta afdelningen) 1. Då vi, Svenskar, icke få utesluta tyskan, skulle väl den hos oss truga sig till någon timme. Klart är nu, att de klassiska språken icke kunna nöja sig med en lärare hvardera. Endast de öfriga ämnena kunna hafva ensamme hufvudlärare, men då hvar och en af dessa skulle få alltför få lärotimmar, böra de, jemte sitt eget ämne, biträda vid språkundervisningen. Således både af detta skäl och emedan alla lärjungarne böra göra den klassiska filologien till hufvudsak, böra alla lärarne, för undervisningens behof och till föresyn för lärjungarne, vara vetenskapligt klassiske filologer. "Hos lärarne fordras", så slutar förf., "filologisk bildning, och det är till dess förstärkande och allmännare spridande, som ett filologiskt seminarium kraftigt kan medverka. Vårt land kan icke berömma sig af att ega en filologisk litteratur; så mycket angelägnare är det, att de lefvande kraften, som förefinnas och som på detta område äro verksamma, måtte finna en stödjepunkt. Om de skulle förqväfvas eller undanskjutas, blefve förlusten större, än det vid första påseendet kan förefalla."

Man skulle likväl mycket misstaga sig om förf:s mening, om man toge för gifvet, att han bestämdt ville förorda filologiska lärareseminarier. Han meddelar stadgarna för det filologiska seminarium i Jena, af hvilka inhemtas, att öfningarna der bestå uti: "a) interpretation och kritik af grekiska och latinska författare, b) författande af skriftliga uppsatser öfver filologiska ämnen. Alla öfningar ske på latinska språket." — "Uti interpretationen, hvilken är inskränkt till en grekisk och en latinsk författare, deltaga alla ledamöterna efter hvarandra hvar sin timme, en såsom interpret och en såsom opponent. Äfven de öfriga ledamöterna meddela tvifvelsmål och yttra sin mening, hvartill direktorn bifogar sitt utlåtande." Öfver de skriftliga afhandlingarna anställas formliga disputationsakter, till hvilka "utses två opponenter, som äro förbundne att meddela sina omdömen; samtlige de öfrige ledamöterna äro berättigade att vid gifvet tillfälle göra invändningar." Med ett ord, detta seminarium afser uteslutande den lärda filologien.

"Hvad sjelfva öfningarne beträffar", tillägger förf., "är inrättningen af dessa anstalter vid de öfriga tyska universite-

terna härmed i hufvudsaken öfverensstämmande; den vigtigaste skiljaktigheten företer det försök, som stundom blifvit gjordt t. ex. i Tübingen, att sätta praktiska öfningar, särskildt beräknade på bildandet af undervisningsskickligheten, i förening med denna vetenskapliga plantskola. Tankarna äro delade beträffande ändamålsenligheten af en sådan sammansmältning af theori och praxis, och de särskilda omständigheter, som gjort saken möjlig i Würtemberg, förefinnas måhända på ganska få andra ställen." — Förf. gör häraf ingen direkt tillämpning på våra förhållanden, men det ligger i sammanhanget af hela hans framställning, att dessa icke äro gynnsamma för en förening af theori och praxis, och derföre böra äfven vi hafva, icke pedagogiska, utan lärdt filologiska seminarier.

Herr C. är en utmärkt dialektiker. Det veta alla, som närmare känna honom. Detta har han ock här ådagalagt. Ingen må jäfva den formella riktigheten af den anförda bevisningen, enligt hvilken de klassiska studierna äro hufvudsaken och alla andra ämnen bisaker, i följe hvaraf alla pedagoger måste vara klassiskt bildade män, som både vid elementarläroverket och universitetet företrädesvis vinnlagt sig om de klassiska språken och slutligen tillbragt ett par år vid något blifvande lärdt filologiskt seminarium. Vore nu premisserna lika sanna som slutledningen logiskt riktig, så vore mot dessa slutsatser intet att invända. Likväl, om det låge inom gränsorna af en kort anmälan, att i detalj granska de förutsatta meningar, från hvilka herr C. utgår, skulle det icke vara svårt att åstadkomma en vederläggning. Men då detta skulle fordra en utförlighet, motsvarande den ifrågavarande afhandlingens, måste ref. inskränka sig till den förklaringens, att dessa såsom axiomer antagna meningar äro just desamma, som snart i trenne decennier varit och äro, icke blott hos oss, utan i hela den bildade verlden, omtvistade, och i synnerhet under de sista åren i Tyskland blifvit på ett segrande sätt bekämpade af män, som i klassisk lärdom fullt uppväga klassicitetens försvarare, och på hvilka det af herr C. citerade latinska ordspråket, "ignoti nulla cupido", således icke har någon tillämpning.

Exempelvis och för att visa riktigheten af nyssnämnda omdöme, må här i största korthet några af förf:s tankar citeras: "Sjelfva tankekraftens skärpande och själsförmögenheternas ändamålsenliga utbildning ernås enligt den erfarenhet, man öfverallt vunnit, der man på fullt allvar anställt försöket, endast genom en förstärkning af den klassiska språkundervisningen i förening med den mathematiska vid skola och gymnasium." — "Lär sig det uppvexande slägtet att rätt öfva sina krafter på

det bepröfvade gamla, så skall det icke sakna förmågan eller lusten att åt nya vetenskaper och nya förhållanden egna samma ihärdiga flit, som blifvit tagna i anspråk för att lära känna en högsint forntid." — "Det är en märkvärdig företeelse, att öfverallt, der undervisningen i de klassiska språken står högt och betydlig tid anslås åt detta ämne, också den egna produktiviteten framträder starkare än annorstädes." — "Den klassiska språkundervisningen (allena?) eger det stora företrädet, att behandlingen kan på ett ändamålsenligt sätt rättas efter gossens och ynglingens förmögenheter och behof under en mer eller mindre framskriden ålder."

Sedan språksinnet, äfven om detta icke skett genom klassiskt språkstudium, blifvit så uppöfvadt, att ynglingen förmår klart och bestämdt uttrycka egna tankar och väl uppfatta andras, är det då icke möjligt, att genom hvilka andra studier som helst på en gång "skärpa tankekraften och ändamålsenligt utbilda själsförmögenheterna", samt derjemte förvärfva ett vackert och gagneligt kunskapsförråd? — Om åter detta är möjligt, är det icke då förmånligare, att, med besparing af en dyrbar lärotid, vinna på en gång bildning och kunskapsförråd, än att först söka den förra och sedan det senare? — Är det så alldeles gifvet och är det alltid förhållandet, att de som "öfvat sina krafter på det bepröfvade gamla", alltid derjemte förvärfvat lust och förmåga att åt nya vetenskaper och föremål egna ihärdig flit, och har det icke lika ofta händt, att dessa visat både olust och oförmåga så väl för nya vetenskaper, som för det praktiska lifvet, då deremot mången, som på kort tid vunnit en god grammatikalisk underbyggnad och derjemte samlat ett för sitt behof väl beräknadt kunskapsförråd, sedermera förmått ådagalägga både theoretisk och praktisk duglighet? Vi hänvisa till nutidens naturforskare, läkare, statsmän, ja! äfven till universitets-, religions- och skol-lärare. Finnes icke bland dessa mången duglig embets- och vetenskapsman, som i de klassiska språken från ungdomen egt ganska knappa insigter, hvilka på äldre dagar nästan alldeles bortfallit, och deremot mången odugling, som ända in i sena ålderdomen bevarat en massa af klassisk lärdom? Likaså bland skriftställare i allmänhet. Huru mången klassiskt lärd man har ej varit alldeles oförmögen till allt författarskap, eller skrifvit digra verk, dem ingen velat eller förmått genomläsa, under det att författare och författarinnor med allmän modern bildning haft ett omätligt inflytande inom och utom sitt fädernesland? Skulle man då icke en gång för alla kunna komma öfverens derom, att ett till en viss grad uppöfvadt och utbildadt språksinne är ett vilkor för all litterär och veten-

skaplig verksamhet, men att detta kan vinnas så väl genom moderna som antika språkstudier, äfvensom att språkstudier, hurudana som helst, aldrig böra vara ändamål utan blott medel? Såsom en målare måste kunna blanda färgorna och handtera penseln för att blifva konstnär, så måste ock hvarje skriftställare kunna ledigt röra sig med språket; men den ena varder lika litet, som den andra, konstnär endast genom en sådan färdighet.

Härmed har ref. alldeles icke velat förringa de klassiska studiernas värde såsom bildningsmedel i allmänhet, utan blott bestrida deras oumbärlighet. Mången har ju i annan riktning gått långt på bildningens väg, ehuru han till den grad saknat sinne för dessa studier, att han, först sedan han blifvit befriad från tvånget att dermed sysselsätta sig, kommit till rätt insigt om sin fallenhet för det, hvartill naturen kallat honom.

Icke heller må någon bestrida nyttan af lärdt filologiska seminarier. De skulle troligtvis här, som annorstädes, gifva fart åt de klassiska studierna. Men skollärareseminarier äro för närvarande vida behöfligare. Kunna derföre icke beggedera på en gång inrättas, så måste det vara önskvärdt att seminarier, der "theori och praxis" förenas, först och främst inrättas, och att de egentligen lärda seminarierna komma i fråga i andra rummet.

Förf. har ock sjelf erkänt, att framgången af det klassiska språkstudiet icke beror på deras talrikhet, som idka detsamma, utan på den grundlighet och flit, hvarmed det idkas, vore det ock endast af några få. Men då så är, hvarföre då göra det till ett tvångsarbete äfven för dem, som för dessa språk icke hafva något sinne; hvilket arbete de i alla fall slita sig ifrån vid första lägliga tillfälle.

Slutligen må icke lemnas oanmärkt, att förf. gifvit många goda pedagogiska föreskrifter och i synnerhet varnat för vår tids polymathiska riktning på ett sätt, som vittnar om mycken erfarenhet och methodisk insigt, samt gör denna artikel läsvärd så väl för skolmän, som andra vänner af en ändamålsenlig undervisning.

№ 2 begynnes i detta, men fortsättes och slutas i andra årgångens första häfte, hvarföre denna artikel der i sin ordning skall tagas i betraktande.

№ 3. Denna bok betraktar skolmästaren, skolan, lärjungarne, med så mångsidig uppfattning, att blotta innehållsförteckningen är tillräcklig för att tillvinna den en synnerlig uppmärksamhet. — För att gifva läsaren begrepp om herr D:s sätt att besvara de många vigtiga frågor, här framställas, an-

före vi ur hans bok utan något förutgånget urval första stycket, som tillika är ett af de kortaste:

"Hvad skolmästarekonst är."

"Skolmästare-konst eller Pedagogik*) är den vetenskap, som framställer de reglor, en lärare och uppfostrare bör följa, då han uppfostrar och undervisar. Skolmästarekonstens högsta uppgift är att, genom utveckling af hvarje barns individuella anlag, medelst konst kunna bringa hvarje menniska till en fullkomlighet, hvars högsta grad är lik det oskuldstillstånd, hvilket våra första föräldrar egde. Målet kan ej uppnås; men man måste söka närma sig det. Kunskaper äro endast medel till förståndets skärpande och till förvärfvande af den ställning i samhället, som är gynnande för menniskans moraliska fullkomning. All god undervisning måste således afse både hjertat och förståndet. *Förståndet skall reda och förklara hjertats känslor, hjertat värma förståndets begrepp.*"

Må man jemföra detta korta och enkla svar med den invecklade afhandling, som utgör inledning till pedagogiska Tidskriften, och hvaruti samma fråga besvaras, så torde man deraf finna, att definition af pedagogik icke i sig sjelf är så svår hvarken att gifva eller att fatta, som förf. af sistnämnda artikel låtit påskina.

Rec. herr S. yttrar sig om ifrågavarande arbete sålunda: "Författaren har genom detta arbete ökat de förtjenster om vår pedagogiska litteratur, han förut genom utgifna läroböcker inlagt. Ehuru detsamma närmast är skrifvet för folkskolläraren, skall det likväl äfven af hvarje annan lärare med nöje och uppbyggelse läsas; vi förmoda, att det redan är för de fleste, om ej för alla, bekant. Så mycket mer anse vi oss berättigade, att här endast i korthet omnämna detsamma. En kritik, med aldrig så litet anspråk på fullständighet, skulle nödvändigt blifva lika vidlyftig, som sjelfva boken, helst författaren utan många ord afhandlat en stor del af de många olika ämnen, som finnas upptagna i innehållsförteckningen. Han har i allmänhet gifvit korta reglor, men fulla af kärna och lif. Boken är utan tvifvel, om man äfven i enskildheter skulle kunna anmärka något, en förträfflig handledning och rådgifvare för hvarje lärare. För vår del skola vi säkert ofta få anledning att mera kritiskt återkomma till detta arbete, vid behandling än af ett, än af ett annat bland de talrika ämnen, som der afhandlas; men för det närvarande vilja vi inskränka oss till det sagda." — — "Hvad som mer än någonting annat gjort ett angenämt intryck på oss vid läsningen af

*) "Af grekiska ordet παιδαγωγια, barnauppfostran."

detta arbete, är den anda af friskhet, som deruti vid hvarje steg röjer sig."

I den allvarliga sinnesstämning, uti hvilken rec. genom bokens läsning sålunda blifvit försatt, meddelar han i samma anda några uppriktiga och tänkvärda reflexioner, hvilka förtjena att läsas och allvarligen behjertas. De handla om lärarnes bildning och ställning i samhället och visa, huru svårligen dessa kunna förbättras, utan förbättrade ekonomiska vilkor och förändrad organisation af läroverket.

№ 4. Då den nya inrättningen af skolan i Carlstad fästat allmänhetens synnerliga uppmärksamhet, och någon hvar frågar, hvad deraf blifva månde, skole vi, ehuru i största korthet, anföra resultaterna af herr A:s berättelse efter de rubriker, hvarunder han sjelf författat den.

1:o. "*Skolrummet*" (det för hela skolan gemensamma) "är 31 alnar 6 tum långt, 16 alnar 6 tum bredt, 7 alnar 19 tum högt, försedt med stora fenster af 15 rutor, understödt af 4 kolonner, med synnerlig omsorg måladt, har ett särdeles prydligt utseende och kan med skäl anses för den vackraste sal i staden."

2:o. *Undervisningen* för det läroår, hvarom berättelsen handlar, kunde, i anseende dertill att lokalen icke blef färdig, icke efter den nya skolformen *begynnas* förrän med November månad och inskränktes derigenom till 26 läseveckor.

3:o. "*Skolans förtroende hos allmänheten*" är, då lärjungarnes antal tages i betraktande, oförminskadt och synes vara i stigande, hvilket bevisas deraf, att skolan dagligen fått emottaga en mängd besök, "hvilket", säger herr A., "såsom bekant är, icke kan ega rum i den gamla skolundervisningen", dels att en stor mängd af provinsens ståndspersoner i en särskild adress till Biskopen förklarat sin tillfredsställelse öfver förändringen.

4:o. "*Lärjungarnes framsteg*" utöfver de förut vanliga och i skolordningen föreskrifna voro: a) ett kapitel af Norbecks theologi, b) kursiv läsning af Justinus, c) Svenska språkets formlära (hittills hade undervisning i detta språk icke meddelats inom lärdomsskolan), d) Ekmans geometri, bok. 2, 3, 4, och quattuor species i algebra, e) zoologi af Sundevall, hvarje afdelning en djurklass, f) 2:ne nya främmande språk.

5:o. "*Monitörs-undervisningen.*" Bristande tillgång på monitörer, uppkommen genom skolans afskiljande från gymnasium, ersättes derigenom, att "flere lärare äro tillsammans på lärorummet, hvaraf en är hufvudlärare samt de öfrige underlärare.

6:o. "*Interesset hos lärjungarne*" underhålles på trenne sätt; genom "*sjelfstudium*, då lärjungen får reda sig sjelf så långt han kan, men aldrig saknar hjelp af läraren, i fall den behöfves; genom *de tätare flyttningarna*, hvilka väcka täflan och hopp att flytta allt efter snabbare framsteg; samt genom *kursindelning* af läroämnet.

7:o. "*Interesset hos lärarne*" är så stort, att de "finna det särdeles angenämt och mera liknande en rekreation än en tröttande sysselsättning att infinna sig i skolan", samt att de "ofta infunnit sig sjelfmant i skolan, utan att der hafva function, endast för att få vistas inom det trefliga och af lif hvimlande skolrummet."

8:o, *Disciplinen* är lika med nya Elementarskolans i Stockholm. Deröfver meddelas följande statistiska uppgift: 1 har erhållit kroppslig aga, 5 blifvit nedflyttade i strykklassen, 6 varnade för strykklassen. Anmärkningar: för *oanständighet* 1, för osanning 1, för olydnad 8, för lättja 8, för ouppmärksamhet 3, för oordentlighet 22, för åverkan på saker 10, för ofog mot person 17, för oskick 133, tillsammans omkring 200.

I samma ordning, som de särskilda rubrikerna följa på hvarandra, skola de fästa vår uppmärksamhet. Vid *tredje punkten* må anmärkas, att det är nog tidigt att tala om det förtroende, en skola vunnit, som fortvarat blott 26 veckor. — Förundransvärdt är, huru en eforus kunnat falla på det besynnerliga påståendet, att "besök icke kunna ega rum i gamla skolan", då, så vidt vi hafve oss bekant, gamla skolans lärare icke mindre, än den nya, finna sådana besök högeligen önskvärda och uppmuntrande för undervisningen. — Icke mindre underlig synes under *fjerde* punkten den reflexionen, att "hvad inlärandet af nya främmande språk angår, så anstränga de icke i form af explikation tankeförmågan det ringaste; det är endast genom det grammatikaliska, och särskildt syntaxen, som sådant kan ega rum. Derföre har jag hos lärarne anbefallt, att i början göra explikation till hufvudsak och endast dermed förbinda formläran, samt först under ett sednare stadium använda syntaxen." Biskopen synes härvid mera tänkt på egen lätthet att explicera än på lärjungarne, hvilka första året läsa nya främmande språk och derföre vid explikation på egen hand måste stöta på betydliga svårigheter. En annan förvändhet är, att anbefalla formlärans skiljande från syntaxen. Man har länge nog begått det felet i latin och grekiska. I latinet kunde det likväl hafva något skäl för sig, så länge man gjorde början med detta språk, och i och med detsamma inlärde de grammatikaliska termerna, och emedan både formläran och

syntaxen i detta språk har större svårigheter; men i nyare språk måste ett sådant isoleradt förfarande alltid vara *förvändt.* — Den enligt *femte* punkten vidtagna åtgärden, att ersätta monitörer genom för läroterminen antagne "underlärare", synes *förträfflig*, och derigenom har det nya skolsystemet vunnit ytterligare fullkomning. I nya Elementarskolan i Stockholm lärer blott adjunkten användas såsom underlärare. — *Lärarnes* i *sjette* punkten berömda *interesse* må icke bestridas, men väl synes det tecknadt med nog poetiska drag. Undervisningen är ett nog allvarsamt göromål för att kunna blifva en "rekreation." Med allvar och nit bedrifven, måste den alltid blifva en ansträngning, ett arbete, om ock ett arbete, hvilket läraren *gerna* underkastar sig. — Öfver den i åttonde punkten meddelade anmärknings-förteckningen kan intet bestämdt omdöme fällas, utan noggrann kännedom om grunderna för lärarnes förfarande. Har för hvarje förseelse, stor eller liten, genast anmärkning blifvit gifven, så är antalet 200 för omkring 150 lärjungar ganska lågt. Hafva åter anmärkningarne, såsom skäligt synes vara, icke gifvits utan föregående vänliga förmaningar och varningar, så förändras förhållandet betydligt. Att ordning i skolan kunnat bibehållas, utan att flere än en lärjunge erhållit aga, är emedlertid ett vackert resultat och omöjligt att ernå, utan tillhjelp af anmärkningsböcker.

Ett i herr Biskopens embetsberättelse ofta återkommande uttryck har fästat vår synnerliga uppmärksamhet. Biskopen säger sig hafva "anbefallt" än ett än ett annat. Ja! man vill till och med ryktesvis veta, att Biskopen emot lärarepluralitetens önskan "anbefallt" *hela reorganisationen.* Nu kan väl ingen förneka en efors lagliga rätt att befalla öfver stiftets skolor. Men en annan sak är, huru nyttigt detta är. Skolan styres alltid bäst, då de kraftigaste skäl, från hvem de må komma, få göra sig gällande. Befallningar skola alltid, der skäl icke fullt inses, åtföljas med större eller mindre motvilja. Derföre må en efor endast i högsta nödfall använda maktspråk, och aldrig i methodik gifva föreskrifter, som binda läraren. Redan 1820 års skolordning meddelar sådana föreskrifter endast under form af *råd.* Hvarföre skall då en efor, som aldrig lagt hand vid offentlig undervisning, gifva "befallningar"?

Då i Carlstad första försöket göres att ombilda ett äldre läroverk efter den nya skolformen, önske vi naturligtvis deråt all framgång; men vi tro, att man allt ifrån början förfarit mindre klokt, och att företaget, både till denna skolas och den goda sakens ringa båtnad, icke slår sig så alldeles väl ut.

(Forts.)

[26] **Om nutidens kommunikations-anstalter, eller landsvägar, vatten- och jernvägar i Europa och förenta Staterne.** Af *Carl Rydqvist.* Förra delen. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner 1848. 210 sidd 8:o. (Pris: 1 rdr 40 sk. bkp.)

Man kan ej undgå erkänna att, angående främmande nationer och deras inrättningar, vi hittills i sjelfva verket vetat alltför litet. Visserligen sakna vi icke arbeten, som sysselsätta sig med dessa ämnen och ur hvilka man kan hemta några underrättelser om de särskilda staternas belägenhet och vidd, folknummer, regeringssätt, financer, lärdomsanstalter, försvarsstyrka och dylikt, men det mångartade innehållet har i fråga om hvarje särskildt af dessa vigtiga ämnen ej kunnat blifva annat än högst ofullständigt och summariskt, så att ingen, som ej velat åtnöja sig med den blotta nödtorftiga skolkunskapen, kunnat finna sig dermed rätt tillfredsställd. För den, som eftersträfvat en mera utförlig kunskap, har sålunda ingen annan utväg varit öfrig, än att antingen rådfråga resebeskrifningar och tidningsartiklar, hvilkas strödda meddelanden dock ej kunna vara annat än till en viss grad otillförlitliga, eller ock, hvilket naturligtvis varit det bästa och säkraste, taga sin tillflykt till utförligare utländska verk. Denna brist i vår litteratur, hvarigenom inhemtandet äfven af blott medelmåttiga insigter i allmän statskunskap är ställdt i beroende af färdigheten i främmande språk, kan emellertid icke så lätt eller genom en enda persons åtgörande afhjelpas. Statskunskapens delar äro många och hvar och en af dem sådan, att densamma, med säkerhet och någorlunda utförlighet behandlad, fullt upptager sin man. Derföre har ock, såsom oss synes, förf. af närvarande arbete valt den rätta och enda vägen att gagna, då han ej, i likhet med så många andra, velat omfatta allt, utan blott så mycket af det hela, som han ansett sig kunna utföra med noggrannhet. Att föröfrigt ämnet är af synnerlig vigt, behöfver knappt antydas. Ej nog att man i framställningen om särskilda länders kommunikationsanstalter eger den säkraste anvisning på den olika grad af civilisation, det ena eller andra folket redan uppnått eller är på väg att uppnå — detta intresserar kanske förnämligast forskaren och vetenskapsmannen — utan, då man tillika finner den sanningen deruti öfverallt bekräftad, att der dessa anstalter äro i ett sämre skick än annorstädes, der är äfven ett relativt, både materielt och intellektuelt, stillastående eller tillbakaskridande förhanden, liksom påtvingas oss derigenom en fast öfvertygelse om nödvändigheten äfven för vårt fäder-

nesland att, så mycket dess krafter tillåta, söka följa med de öfriga länderna i ifrågavarande hänseende, så framt det ej skall stanna alltför långt efter dem äfven i hvarje annat. Vi äro förvissade, att en dylik öfvertygelse ovilkorligen skall bibringas hvarje läsare af närvarande arbete, och anse dermed detta äfven böra kunna utöfva ett stort och hufvudsakligt inflytande på allmänna omdömet, angående frågan om jernvägars oumbärlighet för Sverige, hvilken, besynnerligt nog, blifvit tvist underkastad. Det är sannt, att denna fråga numera är i det närmaste afgjord genom regeringens och ständernas deröfver yttrade gemensamma åsigter, men detta oaktadt behöfver opinionen utan tvifvel ännu bearbetas till sanningens fördel, då fördomarnes förfäktare, hvilka synas vara hvarken få eller obetydlige, ännu måhända hafva en förhoppning öfrig, nämligen den, att kunna hindra eller åtminstone fördröja sjelfva början till sakens verkliga utförande. Det skäl, som för dem nu ligger närmast till hands, och hvilket de ej lära förmå att för sitt ändamål åberopa lika flitigt hädanefter som hittills, är den uppgifna omöjligheten för någon jernväg att kunna bära sig i Sverige, och deraf härflytande förluster för dem, som med sina medel vilja bidraga till anläggande af en sådan. Utan tvifvel vore äfven ett dylikt skäl, om det ej genom från andra länder hemtad erfarenhet kunde vederläggas, särdeles slående och skulle säkerligen från allt deltagande i företaget afhålla största delen af vårt lands förmående patrioter, af hvilka man knappt kan begära och ännu mindre hoppas, att de skola utan utsigt till omedelbar enskild vinst inlåta sig i företag, som hafva det allmännas bästa till syfte. Otillförlitligheten af det afskräckande påståendet har emedlertid genom bemödande af en nitisk och fosterländskt sinnad man på ett lyckligt sätt redan blifvit ådagalagd, och närvarande arbete eger förtjensten att ännu ytterligare ådagalägga denna sanning. Med en tillförlitlighet, som är grundad på anförda, af förf. med särdeles noggrannhet begagnade, authentiska källor, finnes nämligen visadt att jernvägar, som blifvit anlagda äfven på ganska glest befolkade orter, genom den oupphörligt tilltagande trafiken, inom få år ej allenast burit sig, utan ofta lemnat aktieegarne till och med större utdelning, än de från början kunnat hoppas. Likaledes finner man den underrättelsen meddelad och bestyrkt, att, der kanal- och jernvägsbolagens interessen någorstädes råkat i konflikt, delegarne i de förra på längden ingenting lidit, utan tvärtom oftast vunnit genom den uppståndna konkurrencen; en omständighet i närvarande tidpunkt tvifvelsutan ej mindre vigtig än oförmodad.

Förf. har i nu anmälda del sysselsatt sig med de trenne mest kultiverade länderna i verlden, England, Frankrike och Belgien, och följande i spåren de olika slagens af kommunikationsanstalter historiska utveckling, ordnat dessa till historisk behandling i trenne afdelningar eller kategorier, nämligen allmänna vägar, vattenvägar och jernvägar, hvarigenom vunnits en utmärkt reda för behandlingen af de olika föremålen och åt läsaren en lätt öfversigt af det hela. Vi vilja angående hvardera ur det förtjenstfulla arbetet framlägga ett och annat, så mycket det inskränkta utrymmet tillåter oss.

I England har byggnads- och underhålls-skyldigheten för de allmänna vägarne från gammalt varit fästad vid jorden, men den hufvudsakligaste utgiften bestrides, sedan ungefär 80 år tillbaka, genom de afgifter af resande och för forslade varor, som vid hufvudlinierna äro nästan öfverallt införda. Ännu mot slutet af förra århundradet voro emellertid Englands vägar öfverhufvud i ett ganska uselt skick, och det var egentligen först från år 1819, som den genomgripande förbättringen kan räknas börjad, hvilken sedermera fortgått och hvarigenom England för närvarande kan sägas ega de yppersta vägar. "Mac Adam, som detta år utgaf sitt första arbete om vägars byggnad och underhåll, gaf initiativet till denna välgörande reform, och hans på vetenskapliga grunder uppförda vägsystem har sedermera godkänts och vunnit efterföljd i de flesta civiliserade länder. Det hvilar på de hufvudsakliga principerna, att vägens sidor, för att icke utskjutas och för att hålla fyllningsämnena tillsammans, skola bestå af kallmurar, med bredd och djuplek efter vägens beskaffenhet: att intet annat fyllnadsämne får användas än sönderslagen granit eller annan hård sten, i stycken af ett vanligt hönsäggs storlek eller af omkring 12 lods vigt: att stenlagret skall läggas 6 à 10 tum tjockt och vägen byggas så, att den sluttar åt begge sidorne jemt så mycket som erfordras, för att vattnet skall kunna fritt afrinna i dikena, hvartill Mac Adam anser 3 tums fall från midten af en 20 fots bred väg vara tillräckligt; samt slutligen att, så snart djupare spår i vägen förmärkas, dessa genast böra fyllas med sten, för hvilket ändamål högar af slagen sten alltid böra finnas i förråd på vägen och på kort afstånd från hvarandra." Ej allenast Englands landsvägar, utan äfven gatorna i flere af de största städerna äro numera macadamiserade, och anses detta slags gatläggning för på en gång den mest ändamålsenliga och minst kostsamma.

I egentliga England och Wales voro år 1818 stenbelagda gator och Turnpike-roads (vägar med tullbommar för afgifternas upptagande) eller chausséer till en längd af 19,725 miles

(6½ engelska på 1 svensk), år 1829 af 20,875, och 1841 af 23,000. Inkomsterna till underhållet af blott vägarne voro år 1841, enligt en till underhuset ingifven berättelse, följande: af vägtullarne P. St. 1,438,904, betaldt bidrag af församlingarne 24,521, värdet af fullgjorda naturaprestationer 7,858, böter 553, tillfälliga inkomster 28,698, upplånte medel 73,962. Summa P. St. 1,574,537. Utgifterna under samma år belöpte sig till 1,551,333, hvari likväl inberäknats ej mindre än 343,000 P. St., som utgått i interessen och afbetalningar på skuld. År 1829 var inkomsten af vägtullarne blott 1,509,014 P. St. och således betydligt mindre än 1841, hvilket förhållande med skäl anses anmärkningsvärdt, då derigenom bevisas, att jernvägarne, som tillintetgjort rörelsen på de med dem parallela landsvägarne, i stället mångdubblat densamma på de öfriga. Dessa redogörelser sysselsätta sig likväl endast med de större vägarne, hvilka, enligt lag, skola hålla 60 fot i bredd, då deremot de mindre, som år 1841 funnos till en längd af 104,000 miles, underhållas genom naturaprestationer af kommunerna; och är det häraf ännu mera tydligt, att de enorma afgifterna af 17 à 18 millioner rdr svenskt banko, hvilka årligen upptagas af de trafikerande, skola falla sig för dessa rätt dryga, hvarpå såsom exempel finnes anfördt, att vid tullbommen Small-Heath, på vägen mellan Coventry och Birmingham betaltes för några år sedan för en väglängd af omkring 1½ svensk mil, för en vagn med 3 eller flera hästars anspann 42 sv. sk., för en med 2 hästar 21, för en med 1 häst 14, o. s. v.

Med byggnad af kanaler gjordes i England, enligt förf:s, början först för något mindre än hundrade år sedan, och likväl är nu nästan alla delar af riket genomskuret af ett stort antal sådana. Ensamt i det egentliga England angifvas de till öfver 120, utan inberäkning af de 83 kanaliserade floderna; de förra uppskattade att intaga en längd af mer än 2200, de sednare en af 1800 miles. Anläggnings- och underhållskostnaderna för dessa kanaler äfvensom inkomsterna af rörelsen på dem, har förf. ej varit i tillfälle att uppgifva, emedan de äro tillhörige enskilde personer eller bolag, hvilka ej äro förbundne att underkasta sina räkenskaper offentligheten; angående kanalerna i Skottland och Irland lemnas dock utförligare interessanta underrättelser, men hvilka vi här måste förbigå. Endast ur förf:s yttranden om det brittiska rikets vattenvägssystem i allmänhet vilja vi lemna läsaren ett utdrag. "Det förtjenar synnerlig uppmärksamhet", säger han, "då man bedömer det brittiska kanalsystemet, att samtlige kanalerna i England och Wales utgöra föreningar mellan floder, hvilka,

dels genom muddring, dels genom kanal- och slussledningar, der strömdragen eller vattenfallen varit för starka, gjorts segelbara. I Irland och Skottland ha åter *Grand*, *Royal*, *Ulster* och *Caledonia*-kanalerna blifvit anlagda i förbindelse med större och mindre insjöar. Saknaden af sjöar i England och Wales har vållat, å ena sidan, att kanalgräfningen der blifvit relativt mycket större och således kostsammare än i de flesta andra länder, hvaremot, i anseende till lugnvattnets allmänlighet i flöderna, då ebb- och flodtiderna iakttagas, samt landets mera jemna yta, ett mindre antal och låga slussar erfordrats, men ock, på andra sidan, att då afsigten med dessa kanalers anläggning endast varit, att för lindrig kostnad, på bestämd och kort tid, kunna frakta varor, hufvudsakligen tungt, voluminöst och föga värde egande gods, såsom stenkol, cokes, gödningsämnen, kalk, tegel, sten, jern, spanmål, kolonialvaror m. m., hvarföre ock ångbåtar icke användts på engelska kanaler, om ej någon gång på försök, t. ex. på *Ashby de la Zouch*-kanalen nordost om Tamworth, — så har man kunnat bygga kanalerna i England och Wales i allmänhet mycket smala och grunda, ensamt för s. k. kanalbåtar, af betydlig längd, men särdeles smala och blott ett par fot djupgående. På dessa kanaler, vanligtvis gräfda genom åkrar och ängar, dragas båtarne af en eller ett par hästar, stundom af menniskor, med lätthet och hastighet, och då de äro befraktade med lättare varor, t. ex. bomull, kan en så stor last intagas, att den höjer sig, öfvertäckt med ett tillsurradt, tjäradt segel eller annan dylik betäckning, flera alnar öfver relingen. Härvid riskeras ingenting; ty äfven om stormen på en större slätt, genom hvilken den smala kanalen passerar, skulle möjligen någon gång vräka omkull en sådan höglastad båt, kastas varorna på marken och blifva, i anseende till sin beskaffenhet, i 99 fall af 100 oskadda."

Om anläggningen af jernvägar i England heter det, att första början dertill gjordes 1801, då af parlamentet bifall lemnades till byggnaden af den 9 engelska mil långa vägen mellan *Wandsworth* och *Croydon*. Lokomotiver kommo likväl först i bruk på *Darlington and Stockton*-vägen, som öppnades till genomfart i slutet af 1825, och sedan vägen mellan *Liverpool* och *Manchester*, af 31 mils längd, oktroyerad 1826 och öppnad till begagnande 1830, kommit till stånd och innan kort företett de mest förvånande resultater, började en allmän ifver uppstå för jernvägsanläggningar. 1837 voro redan 178 vägbiller utfärdade, ehuru endast 51 väglinier då ännu voro dels fullbordade dels under anläggning för en kostnad till den tiden af tillsammanräknade något öfver

6½ mill. P. Samma år föreskref parlamentet vissa restriktioner för undfående af jernvägsbiller, och första tiden härefter sanktionerades ganska få dylika biller ända till åren 1843 och 1844, då de började stiga till ett utomordentligt stort antal. Sålunda utfärdades det sednare året biller för 797¼ mil och för 26 kompagnier med ett aktiekapital af öfver 11 mill. P.; året derefter 120 biller för tillsammans 2883 mil, till hvilkas byggnad kalkylerades 3 millioner Tons, eller 18 mill. Sv. skepp. vikt. vigt jern; år 1846 ytterligare 272 biller för 4790 mil, och 1847 184 biller för 1663 mil, af hvilka likväl nära 300 mil endast utgjorde förändrade riktningar af förut sanktionerade linier. Den beräknade kostnaden för alla till och med år 1847 färdigbyggda, påbörjade eller ännu blott projekterade vägar uppgifves enligt officiella handlingar till omkring 800 mill. P., men denna kalkyl anser förf. dock för opålitlig och alldeles öfverdrifven, då efter densamma medelkostnaden för hvarje mil skulle komma att uppgå till ej mindre än 66,300 P. eller ett belopp, som endast vid anläggningen af de 4 dyraste vägarne blifvit öfverskridet. Rätta medelkostnaden angifves deremot af förf. på anförda grunder till ungefärligen 35,000 P. per mil, efter följande specifikation: inköp af jord 4,000, byggnadskostnad 22,000, administration och diverse utgifter 1000, maschinerier och material 8000. För en svensk mil utgör detta redan en summa af mera än 2¾ millioner rdr bko.

Då medelkostnaden varit sådan, och flere väganläggningar blifvit utförda, hvilka fordrat detta belopp dubbelt, samt en, den emellan *London* och *Blackwall*, åttadubbelt, måste det naturligtvis också finnas några, för hvilka kostnaden varit mycket mindre. Ur en af den för vidtagande af nödiga förbättringar i det brittiska jernvägssystemet nedsatta kommitté d. 25 Aug. 1846 afgifven officiell berättelse har förf. äfven meddelat åtskilliga upplysningar härom, af hvilka vi här intaga en del. "De minst kostsamma, säger förf., af de specificerade linierna äro de trenne skottska *Dundee-Arbroath* och *Arbroath-Forfar*. Den förstnämnde jernvägen, af 16¾ miles eller circa 2½ sv. mils längd, som med inbegrepp af uppehållet vid 6 stationer för resande och varor, tillryggalägges på 1 timme, går genom nära slät mark, och fulländades 1840. Hastigheten är, som man ser, icke stark. Passagerareafgiften är för 1:a kl. vagnar 2 sh. 6 d., i 2:a kl. 2 sh. och i 3:dje kl. 1 sh. 6 d. Kostnaden i helt har belöpt sig till P. 143,546 eller bko rdr 1,722,552, motsvarande bko rdr 689,020 per sv. mil. — Den sednare vägen, *Arbroath-Forfar*, af 15½ miles längd, eller circa 2¼ sv. mil, med 8 stationer, tillryggalägges

på 1 timme 6 minuter. Denna bana, som har 50 fots stigning per mile, öppnades i Jan. 1830, och afgiften är i 1:a kl. vagnar 2 sh. 5 d., i 2:a kl. 1 sh. 9 d. och i 3:dje kl. 1 sh. 3 d. Byggnadskostnaden har belöpt sig till P. 140,414 eller bko rdr 1,684,968, motsvarande bko rdr 748,872 per sv. mil. Den lindrigaste byggnadskostnaden för jernvägarne i Irland är den för *Ulster*-vägen, hvilken skall gå från Belfast till Armagh, hvarifrån en kanalutgrening kommunicerar med Ulster-kanalen. Vägens längd är 38 miles enkel bana, eller circa 5½ sv. mil, med 7 stationer. Den öppnades 1842 från Belfast till Portadown, 25 miles, för hvilken del passagerare-afgiften är 2 sh. 6 d. i 1:a, 2 sh. i 2:a och 1 sh. 4 d. i 3:dje kl. vagnar. Vägen går under 18 och öfver 17 broar. Byggnadskostnaden i helt P. 546,024 eller bko rdr 6,192,288, motsvarande circa bko rdr 1,120,000 per sv. mil. I England har *Norfolk*-vägen, som börjar vid Brandon, på Eastern Counties (de östra grefskapens) jernvägslinea och slutar vid Great Yarmouth, kostat minst i byggnad. Denna väg håller 37½ miles eller icke fullt 9 sv. mil i längd, går under 11 och öfver 46 broar, och har 16 stationer. Byggnadskostnaden har belöpt sig till P. 752,837 eller bko rdr 9,034,044, motsvarande circa bko rdr 1,100,000 per sv. mil."

De förnämsta orsakerna, hvarföre de engelska jernvägarne på detta sätt falla sig i allmänhet dyrare än öfriga länders, angifvas af förf. vara dels de orimliga kostnaderna för att få s. k. "grant" eller parlamentsakten, dels bristen af en allmän expropriationslag och deraf uppkommen nödvändighet att betala jordegaren hvad denne behagar fordra i skadestånd för att jernvägen skall få framgå genom hans mark, dels den omständigheten, att nästan alla före 1844 byggda vägar hafva dubbla banor samt äro anlagda förmycket horizontalt, hvartill kommer högre pris på arbete och effekter m. m.

I samma mån de engelska jernvägarne kostat mera än andra äro äfven afgifterna på dem vida högre, och, enligt förf., är proportionen sådan, att då i England t. ex. för en plats i en vagn af första klassen betalas för en viss väglängd 19, erlägges i Frankrike för en dylik 10½, i Tyskland 9, i Belgien 7½: till ersättning för denna högre taxa äro likväl Englands vägar mera säkert byggda och hastigheten på dem vanligtvis större.

Vår afsigt har endast varit att fästa läsarens uppmärksamhet på närvarande arbete, såsom på en gång underhållande och lärorikt, men icke att lemna någon fullständig redogörelse för hela dess innehåll eller genomgå detta punkt för punkt. Vår anmälan måste vi här sluta, och göra detta med

en uppriktig, af ämnets vigt och förtjenstfulla behandling framkallad, önskan att arbetet måtte erhålla både en snar fortsättning och så många läsare som möjligt. —NT—

[27] **Flickan i Stadsgården.** Novell af *August Blanche.* Stockholm N. H. Thomson 1847. 484 sidd. 12:o. **En Sommar i Småland.** Berättelse af *Karl Kullberg.* Stockholm N., H. Thomson 1847. 287 sidd. 12:o. (Nya Svenska Parnassen. Bibliothek för Sveriges Romanlitteratur. V och VI.)

Vi sammanställa dessa tvenne arbeten icke blott derföre, att de följa på hvarandra uti samma samling. De äro båda utgångna ur unga författares penner, de skildra båda fosterlandets sociella nutid, det ena företrädesvis stadslifvet, det andra lifvet i provinsen, och kunna derföre på visst sätt anses såsom hvarandras komplementer. De äro båda mera situations- än karaktärs-stycken, och genom en tillfällighet hafva de äfven ett intimt drag af likhet i planen. I båda är hjeltinnan en gift qvinna och upplösningen beror alltså i båda på en hinderlig persons i rätt tid inträffande frånfälle.

Vi vilja till en början fästa oss vid nyssnämnda omständighet. Sålänge romanen ej kan umbära ett kärleksförhållande till hufvudintrig, är det i våra prosaiska tider svårt nog att uppgöra en plan, mäktig att fasthålla läsarens interesse. Feodalhatet och ståndsskilnaden lägga icke vidare interessanta hinder i en älskares väg. Man gifter sig helt enkelt, när man blir myndig, får ett arf, en lön eller gör ett rikt parti. Ingen af dessa situationer är mycket poetisk, ej en gång om hjelten, såsom hos herr Blanche, blir kongl. lifmedikus. En gift qvinnas införande på scenen gör berättelsen rikare på förvecklingar. Hon strålar i martyrglorian af sina äktenskapliga pligters trogna uppfyllande, och som hennes man bör vara gammal eller lida af någon obotlig sjukdom, får läsaren spelarens eller spekulantens nöje, utan någon af hans risker, att efter probabilitets-kalkylen beräkna den besvärliga makens återstående lefnadsdagar. Systemet är en behändig kombination af fransysk och engelsk uppfinning. I Frankrike gör den gifta qvinnans omyndighetstillstånd att hon af novellisterne ej kan användas med samma fördel som den gifta. England har kontribuerat med uppfinningen af lifassurancen. Principen är den samma, blott man i stället för assurance-polisen insätter ett hjerta, som äfven under sina bojor vet att hålla sig till en

vliss grad fritt, och i stället för den exspekterade fonden allena insätter enkan, med eller utan den aflidnes förmögenhet.

I Sverige finnes ingen makt, som tvinger qvinnan att emot sin vilja ingå äktenskap. Tacksamheten, hvarmed herr Kullberg motiverat sin hjeltinnas steg, torde knappt för en högsinnad och sjelftänkande varelse vara en giltig bestämmelsegrund. Också stannar interesset af intrigen mellan Segerstjerna och generalskan långt bakom författarens intention; förklaringen dem emellan vid deras sista möte blir fadd och otillbörlig; också torde ett sådant möte af den rätta grannlagenheten hvarken fordras eller beviljas. Generalens mellankomst och anbud att afstå sin hustru vill ej rätt behaga oss, ehuru det är dikteradt af frank välvilja och beundran. Denna scen är emellertid händelsens egentliga slutpunkt. Hvarje läsare känner med sig, att den hederlige generalen numera ej har annat att göra, än att snart gå ur vägen, och anticiperar derigenom alltför beqvämt det återstående af berättelsen. Herr Blanche behandlar sin uppgift ännu mera ledigt. Han sammanför sina älskande i mannens sjukrum. Denne lider af en efter alla konstens reglor obotlig sjukdom. Här återstår således ingenting annat än sista kapitlet, der förf. så hjertans naift förklarar sig sjelf inkompetent att utföra en skildring, hvarpå han dock slösar så mycket färger. Både skildring och förklaring hade särdeles litet i boken att göra.

Herr B. har, såsom vi ofvanföre tillkännagifvit, gjort stads- eller egentligast Stockholms-lifvet till ämne för sina taflor. Han tecknar detta lif, isynnerhet de ouppfostrade klassernas, med det slags trohet, som vid åskådandet af vissa porträtter kommer oss att utropa: "kors hvad den vårtan på hans näsa är väl gjord — bevars hvad knapparna i fracken äro mästerligt lika." Herr B. har en stor talang, som han måhända tillegnat sig från Scribe, att framställa det yttre, det lilla, individuella, de moder och talesätt, som tillhöra vår tid, åtminstone inom den sfer af personligheter, bland hvilka han företrädesvis rörer sig. Denna talang är af värde för komedien mera än för novellen; åtminstone bör den i den sednare sparsammare användas. En dialog såsom följande: "Städerskan: Jag tänker just nu gå ut i staden: har doktorn något vidare att utsätta? Doktorn: Nej tack, icke nu. Adjö madam lilla." — En dialog såsom föreståënde, lånad ur herr B:s bok, och icke den enda i sitt slag, är en af dessa ting, som visserligen troget framställa en städerska i nittonde århundradet, men med en så småaktig, så att säga mesquin sanning, att taflan visserligen icke förlorat i trohet, men säkert vunnit i behag, om de vore utelemnade.

Herr B:s arbete är långt ifrån att vara en afsigtlig tendens-roman; dock förekomma enstaka små polemiska utfall mot ett och annat, t. ex. Stockholms polis, den klassiska skolbildningen, garnisonssjukhuset, o. s. v. Ref:s tro är den, att man sällan verkar reformer genom epigrammer eller negativ polemik öfver hufvud, och då herr B. ögonskenligen i närvarande arbete icke har några reformatoriska syften, torde dessa små oskyldiga slippsiker så mycket lättare hafva kunnat vara borta, som allvarsammare penner underkasta dessa ämnen en granskning, strängare och verksammare än hvad som kan ske genom flyktiga epigrammer och tillfälliga à propos, de må vara så qvicka som helst.

Oaktadt herr B. kallar sin berättelse novell, låter han den omfatta ej mindre än tretton år, från den stund då hans hjelte i "siste styfverns trappor" gör sina första vapen, till den då han, vid 26 års ålder blifvit en af läkarkonstens heroer, och de öfriga manliga figurerna behörigen undanröjda. Döden spelar nämligen en stor rol i herr B:s bok: icke mindre än fyra af hans förnämsta personer måste dö innan allt blir färdigt. Den period, hvari hans personer verksammast uppträda, är barnåldern. Ett krig mellan två af hufvudstadens skolor är uppslaget i berättelsen. Man skulle nästan tycka att herr B. fäller några tårar öfver förändrade och försämrade tider. Förr utbildades, enligt honom, hufvudstadens ungdom i manlig idrott genom blodiga fejder mellan dessa borgerlighetens unga patricier i hela underkläder och rena skjortkragar å ena sidan och å den andra framtidens hamnbusar med okammadt hår och trasiga eller osynliga skor. Detta uppfostringssätt, så väl öfverensstämmande med ett hjeltefolks vanor och lynnen, är nu tyvärr förbi, menar herr B. Hellre än att polemisera med honom, kaste vi en återblick på egna barndomsminnen, som ännu höra till verkligheterna. I våra provinsstäders lärdomsskolor sitta ofta magnatens och torparens söner sida vid sida. Alla samhällsklasser sända deras ungdom till dessa bildningsanstalter, tillgängliga för de ringaste och oförsmådda af de bemedlade. Kanske just derföre att de, oaktadt medgifna och icke medgifna brister i undervisningsmethoden, erbjuda en oskattbar praktisk uppfostran för lifvet. Förf. finner här sällan, kanske aldrig, det gryende ståndshat, som han i sina egna skildringar nästan synes förutsätta såsom ett nödvändigt vilkor för framtida kraft och mannamod. Deremot finner han här ungdomens lekar alldeles icke mindre härdande och djerfva, fastän de ej (uppstå af skryt eller afund öfver rikedomens och rangens företräden) ageras ut med knölpåken och hafva till resultat blodiga näsor och kulor i hufvudet.

Men vi hafva redan vid denna punkt uppehållit oss för länge. Blott en sak vilja vi tillägga. I denna späda ålder låter förf. sina älskandes sympathier uppstå och utvecklas. Den förälskade hjelten räknar tretton vintrar, den älskade och älskande mön sex, ehuru herr B. låter henne jollra som ett två års barn. Men herr B. har sjelf sagt oss, att han ej är gift och hans misstag i detta afseende bör derföre lättare ursägtas. Vi frukta att den blå sammetshatten med det härmade hermelinsbrämet var ett kraftigare antändningsmedel, än de blå ögonen, hos en hjelte, som visserligen är snäll i skolan och skrifver romaner på loftimmarna, men dock alltid är ett barn. Att den späda åldern är mäktig af djupa, outplånliga intryck, är sannt; men kärleken emellan könen hvilar dock på andra grunder, och derföre se vi så ofta en fullkomlig omstämning af sympathier inträffa just på öfvergången från barn- till ynglingaåldern. Öfverhufvud tillhör barnet icke konstens område på annat sätt än såsom ett underordnadt parti af familjegruppen. På egen hand kan det svårligen bli mer än en täck kyrkängel. Åtminstone har herr B. ej förmått väcka något annat interesse för sin lallande "Lalla", oaktadt alla påkostnader af blått för kolt och ögon.

Detta oaktadt, och trots den mängd fula dialoger och monologer — sidd. 19, 20 o. följ. — som författaren älskar att lägga i sina hjeltars mun, synes oss bokens första afdelning vara den mest sammanhängande och underhållande, och man följer icke utan nöje det minderåriga triot af "Christer" i deras storartade planer och äfventyr. Herr B. har här stundom en momang af verklig humor. Icke illa låter han en af sina hjeltar beklaga sig deröfver, att allt hvad han inhemtar i skolan endast vänder håg och lust till krigiska bragder, icke ens bibliska historien undantagen. Redan den följande perioden är mindre underhållande. Hjelten № 1 läser beskedligt och flitigt och tar sina examina. № 2 blir en rå, temligen hvardaglig och fräck rumlare, № 3 en sjuklig och föga märkvärdig pietist. I sista stadiet af berättelsen har också förf. ingenting annat att göra, än att taga lifvet af de två sednare, hvilkas öden aldrig väsendtligt ingripit i hufvudhjeltens, för att låta den sistnämnde på grund af aflagda lärdomsprof, andra meriter att förtiga, avancera till öfverläkare öfver alla ryska cholerasjukhus och svensk kongl. lifmedikus m. m. och behörigen viga honom vid sin Lalla, som visserligen under den långa tiden förlorat sin intagande sammetskolt, men i stället blifvit furstinna och placerad i en praktfullt beskrifven "boudoir" med "fontainer", "göthiska fönster och kupidoner i taket." Hennes person föröfrigt är föga individualiserad. Hon

uppträder flyktigt vid fyra eller fem tillfällen under olika perioder.

Den person, som förf. åskådligast sökt framställa, är muraren. En tretton år igenom tåligt och fyndigt bedrifven hämdplan mot ett barn, en derpå följande radikal omvändelse med en trohet, en hängifvenhet, en sjelfuppoffring, sådan man endast kan finna den hos hunden eller hos den gudomlige Sue's bekanta "chourineur", samt en stilla och salig död i choleran efter ärofulla bragder vid ett pöbelupplopp i Petersburg, utgöra summan af denne förfärlige mans lefnadsöden. Vi vilja icke kontestera sannolikheten af denna karaktär, utan låte den, liksom hela plananläggningen föröfrigt, stå för författarens räkning, emedan han i sitt företal ger oss att förstå, att hela händelsen är byggd på historiska tilldragelser och att här, tvärtemot det vanliga sättet att se och taga saken, "den torftiga diktens pensel" endast varit använd att gifva en behörig fernissa åt den romantiska verkligheten.

En sträng anmärkning förtjenar herr B. för sitt sjelfsvåldiga språk, sina sökta bilder och sin affekterade sentimentalitet. Se här ett stilprof, sid. 99: "Denna qvinna var således ej en af de "riktigt äkta", som vi nyss påpekat. Hon var en af dessa, hvars själsbotten man finner utan led, och hvaruti en man derföre utan fara att drunkna tror sig kunna sticka båda benen för att uppsparka botten och derigenom uppgrumla det klara elementet, hvari solen skulle hafva älskat att skåda sin bild. Hvem vet derföre så noga, om ej de "riktigt äkta" blifvit skapade till ett syndastraff för oss männer, som vanligtvis äro lika starka mot de svaga som svage mot de starka." Ref. är ej i stånd att behörigt uppskatta det sublima i bilden, det klara i tanken, det ädla i uttrycket; kanske läsaren deri lyckas bättre.

Herr Kullbergs berättelse omfattar en tid af ett par månader, eger derföre betydligt mer enhet i plan och raskhet i handling. Branden på Björneborg är den slutpunkt, till hvilken alla händelsens trådar konvergera. Om det efter denna katastrof följande hafva vi ofvanföre uttalat oss. Sitt förnämsta interesse hemtar herr Kullbergs lilla arbete från en klar, sund och passionfri skildring af det småländska provinslifvets egendomligheter, omfattande mångfaldiga karaktärer ur de olika klasserna i samhället, men alltid genomträngd af det sedliga allvar och den lyckliga måtta, som gifva hållning och grace åt hvarje författarskap. Tvenne godsegare, den ene af den gamla kärngoda sorten, hvars välstånd är bygdt på de underhafvandes välstånd, den andre en sådan, som på alla nu för tiden ej alldeles obegagnade vägar utarmar sina godsare,

för att sjelf hopa guld på guld, utgöra berättelsens stampersoner, omkring och emellan hvilka de öfriga röra sig. Herr K. låter oss här kasta mången blick i provinsens inre förhållanden, afslöjar mycket förtryck och förvändhet i den lägre administrationen, men utbrister aldrig i en sentimental personlig polemik. Hans skildring af småländska allmogens lif och seder är upprymd och underhållande, och det synes att han känner sitt folk. Också är ämnet tacksamt. Man jemföre de meningsrika tänkespråken i statkarlen Andreas' mun med de konstlade och tungredda ordförvridningar, som skola betyda ordlekar, hvilka herr Blanche slösar på sin Hök, eller den grundliga gisslingen, herr K. i kronolänsmannen Huslunds person utdelar åt dessa tyvärr ej sällsynta små tyranner, som leka blindbock med rättvisans gudinna under hennes egen sköld: man jemföre, säger jag, denna allvarliga och säkra teckning med de stickord, herr B. har till hands åt hufvudstadens polis. Herr K. upprullar för oss den hemska taflan af ett länsbäkte och låter oss se planväfnaden till gräsliga brott, utan att hans skildring förfaller i det vämjeliga. För denna måtta, detta lagom, måste man hålla honom räkning. Han förbinder med denna förtjenst den af ett rent, korrekt och städadt språk, och om hans figurer också icke äro särdeles individualiserade — general Armfeldt, baron Björnklo och sergeant Brun äro dock i refs tycke tecknade med ingen vanlig grad af snabbhet och säkerhet, — så är dock det hela af hans skildring en tafla, på hvilken ögat gerna hvilar. Herr K. har god ton och hans dialog löper i allmänhet ledigt. Litet fadaise kunde man förebrå hans hjelte, det är sannt, och åt det kälkborgerliga sällskapet i Strutenäs har förf. inrymt kanske mer plats än behöfligt. Vi skola nedanföre yttra några ord om denna genre, som verkligen är le genre ennuyeux, när man ej har en stor och rik åder af humor, och detta har herr K. ej. Men vi tro oss i det föregående hafva visat, att herr K:s lilla novell har förtjenster nog för att uppväga dess brister, och att dess författare, utan att vara ett geni, är en man af smak, talang och framtid.

Vid dessa anmärkningar och såsom en närmare utveckling af några förut yttrade, vilja vi knyta några betraktelser öfver svenskt romanförfattarskap i allmänhet. I en så rörlig, så praktisk tid, som den närvarande, kan svårligen en författarefer, ej en gång den blotta fiktionens, vara utan sin praktiska syftning, eller sin tendens, för att låna ett gångbart ord. Vi mena icke dermed, att hvarje liten novellist skall känna sig uppfordrad till polemik mot vissa politiska institutioner; ännu mindre att han skulle bringa sin publik i harnesk mot

vissa samhällsklasser. Tvärtom bör romanskrifvarens uppgift just vara den, att genom mjuka, sanna och försonande skildringar af samhällets särskilda faser bereda och förmedla den klassernas sociella samverkning och sammansmältning, hvartill den närvarande civilisationen synes oss sträfva. Om vårt fäderneslaud behöfver en politisk reform, behöfver den ännu mer eller åtminstone lika så väl en sociell. Hvartill tjenar det att borttaga ståndsprivilegier och ståndsinteressen, om ståndsfördomarna och klassernas inbördes splittring stå qvar? Svensken skryter icke blott af sin anborna frihet, utan också öfver sin personliga sjelfständighet och sin frihet från flärd och fåfänga. Om vi kasta en och annan blick på våra sällskapliga förhållanden, torde vi finna detta skryt, liksom så månget annat fosterländskt skryt, temligen tomt. Redan språkbruket: "bättre folk", "sämre folk", är en blodig ironi öfver detta skryt. Denna gränslinea är numera förmodligen den förnämsta delningsgrunden af vårt sociella lif, sedan vår aristokrati upphört att företrädesvis representera förmögenheten och bildningen. Det djupare schackt, som skiljer dessa två afdelningar, äro titlar och snitt på kläder. I det fria Sverige spökar ännu fantomen af ett herrestånd, fastän i bra anspråkslös skepnad; titeln af "herr och fru" — olycklig den, som ej gör full rättvisa åt detta kraf — samt den aldra enklaste stymmelse till en frack eller en fruntimmershatt adlar det anspråkslösaste äkta par straxt till "herrskapet." Vi vilja föröfrigt alldeles icke säga, att det sociella kriget kämpas ut mellan dessa två kategorier. I Sverige gäller det mer än annorstädes, att hvar och en är herre öfver sin stackare. Hvar finnes på jorden ett folk, svagare för distinktion, rang och titlar? Äfven här ger språkbruket bekräftelse åt vårt påstående. Hos oss, på vårt stolta, manliga, på vers och prosa så högt beprisade idiom, tilltalar man aldrig menniskan utan klassmannen, aldrig personen utan rangen. Vårt stolta språk bär i detta afseendet skråsinnets slafmärke på sin panna. Vi träda i beröring med en medmenniska, endast i den egenskap af grefve, brukspatron, öfverdirektör, magister, madam, fru, råd, rådinna m. m. m. m. Är vördnaden för det vördnadsvärda mindre i sådana länder, der man ej känner dessa spiltor och afbalkningar emellan samhällsklasserna, t. ex. i England, der drottningen och tiggarens hustru tilltalas med samma madam? Finner sig i sådana länder den högt uppsatte besudlad af det ni, hvarmed han tilltalas af den ringare? Vi äro med all vår sjelfständighet slafviska imitatörer af utländningen; måtte vi åtminstone söka att i humanitet, i "mensklighet" komma Europas högst förädlade nationer närmare, än

hvad hittills skett. Men det är beqvämare att reformera hattar och frackar än lynnen och öfvertygelser, isynnerhet der medfödda anspråk, värdighet och dryghet äro i fara att få maka åt sig.

Ingen är eller kan vara blind för tillvaron af dessa skrofligheter, så föga älskvärda, i vårt sociella lif, och af mången hörer man dem öfverklagas. Vid sådana tillfällen får alltid vårt stackars språk sitta emellan. Eljest rikt, böjligt och klangfullt, är det då fattigt och otympligt endast genom bristen på ett litet enstafvigt ord, i kraft af hvilket den ena menniskan får gälla såsom menniska inför den andra. Är det sannt, att svenskan saknar ett tilltalspronomen? Våra förfäder begagnade andra pluriella personen *J*, ett bruk som ännu bevaras bland allmogen och i offentliga handlingar. *Ni* är ett af språkbruket tämligen allmänt medgifven föryngring, så mycket rationellare som det konstrueras med singularis. Den tredje pluriella personen begagnas af våra skandinaviska och germaniska stamförvandter. Utan att vilja polemisera mot den värde författaren till uppsatsen i denna tidskrift: "Om tilltalspronominer" (h. 3, 1848), bedja vi endast att få yttra en tvekan om den tredje personens höga förträfflighet såsom tilltalspronomen. Att tänka sig sin interlokutör såsom ett frånvarande väsende, är en tämligen onödig artighet. Men Tyskarne äro, näst oss, det rangsjukaste folk som är bekant, och deraf kommer också deras krypande höflighet. En betjent talar t. ex. aldrig om sin herre i singularis: "Der Herr Baron *sind* allein." Bruket är för öfrigt, liksom vår sed att säga "herrn", orientaliskt, och lärer återfinnas i flera af de nu lefvande orientaliska dialekterna. Man har sagt oss att bengaliskan har verbalformer, icke för särskild numeralbeteckning, men för den talande, tilltalade eller omtalade personens högre eller lägre rang. I våra närvarande förhållanden vore detta en sak att efterapa. Hvilken fördel, att med ett enda ord kunna uttrycka: "jag major", "jag fru", "jag madam." Då kunde annat folk genast veta, hvad de hade att rätta sig efter. Är denna otymplighet i våra umgängesseder sålunda språkets fel? Nej, men deras, som ej för ett ögonblick vilja glömma, att de äro assessorer, direktörer, prostinnor eller madamer — ty högmodet, stelheten och flärden äro icke mindre rotfästade i de lägsta af våra sociella regioner än i de högre och högsta — för att endast minnas att de äro menniskor.

En novellist, som behandlar fosterländska ämnen, kan och bör i detta fall uträtta något godt. Han kan icke allenast visa, huru det är möjligt att genomgående begagna ett tilltalspronomen emellan alla stånd och klasser, och hvad umgän-

get och konversationen derigenom kommer att vinna i ledighet och behag, utan att den demarkationslinea, som nödvändigt måste finnas emellan de olika bildningsschakterna i samfundet derigenom behöfde förstöras. Men han kan och bör äfvenledes, såsom vi ofvanföre anmärkt, genom en sann och fördomsfri uppfattning, ett troget och generöst återgifvande af de olika sociella fasernas väsendtliga egenheter, försona och närma klasserna till hvarandra och nedrifva de skiljemurar, hvarmed de afundsjukt omgifvit sig. Det är en lätt sak att göra en klass förhatlig genom att i grofva drag, som blifvit stereotypiska i vår yngsta litteratur, afmåla vissa yttre olater hos vissa samhällsklasser. Det har hos oss nästan blifvit traditionelt — vi undantaga naturligtvis våra bästa författare — att gifva den högre sällskapssferen en grå skugga af förnäm stelhet, det borgerliga lifvet en pösande dryghet och de ringare medelklasserna i allmänhet denna anspråksfulla och osmakliga härmningslystnad efter de högre klasserna i deras sällskapliga former, som är en följd af ofvanberörde herreståndsanda och som förstört så mycket vackert och egendomligt i seder, drägt, talesätt och lynne hos våra ringare samhällsklasser. Derföre hafva vi uti våra originalromaner så många ledsamma taflor af adelshögfärd, borgarhögfärd och all annan högfärd, som ej är ett grand bättre. Men dessa lyten äro, så fula de än må vara, lyckligtvis balancerade af så mycken frisk kärna, så mycken sedlig och intellektuel sundhet i djupet af den svenska befolkningens lynne, att det måste bli möjligt att afkasta dem liksom en ful och urmodig drägt, och under klassernas fullständigare yttre likaställande och innerligare beröring med hvarandra, visa det ädla, menskliga och harmoniska, som under olika former uppenbarar sig hos hvarje af dem. Låt en författare således förnämligast ådagalägga, huru de olika klasserna förenas och uppgå i den högre nationella enheten, liksom de särskilda nationerna uppgå i deras högsta enhet, menskligheten: — låt honom visa, huru, under rättvisa och gynnsamma yttre förhållanden, de särskilda klasserna oupphörligt, nödvändigt och välgörande inverka på hvarandra: låt honom mildra och försmälta de hårda konturer, hvilkas kantigheter blott äro till för den trånga och skumma blick, som aldrig förmår höja sig från det delvisa enskilda till det hela och allmänna; och låt honom ej blott med förståndets, men med hjertats skarpsinnighet blanda de skuggor och dagrar, som han gjuter öfver samhällets kuperade mark. Då kan han vara viss på att undervisa, lyfta och försona, att reformera och förbrödra i sann och allvarlig mening, med ett ord, att arbeta i den rätta civilisationens syftning.   Ig.

[28] **Granskning af Regeringens Representationsförslag.** Vesterås 1848. D. Torssell. 60 sidd. 8:o.

(Fortsättning och slut från nästföregående häfte.)

Af det föregående synes att förf. lika litet godkänner en representation, grundad på klasser och interessen, som en väl på samfälda val bygd, men med en efter bildning och förmögenhet graderad rösträtt; i följd hvaraf förf. vill göra valen samfälda med rösträtt per capita. I afseende å frågan, om valen böra blifva medelbara eller omedelbara, finner förf. vissa för Sverige egna förhållanden göra de förras antagande till en nödvändighet. Det vore väl obestridligt, att de röstberättigades interesse förminskades genom de medelbara valen, och att likgiltighet uppkomme deraf, att den väljande ej hade något omedelbart interesse af att få en redbar och duglig elektor, enär dennes göromål upphörde med riksdagsmanna-valet, men detta skulle kunna förebyggas derigenom, att man åt elektorn dessutom anförtrodde sådana göromål, att de väljande blefve omedelbart interesserade af elektorsvalet. Sålunda undveke man äfven korruption, hvilken ännu mera förekommes, om ett stort antal elektorer utsåges. Efter antagande af dessa grunder, hvarifrån man, enligt förf., vid uppgörandet af ett nytt representationsförslag, måste utgå, söker han visa, om ej i ett dylikt kan inrymmas tillräckliga garantier för bildning och förmögenhet. Enda botemedlet mot embetsmannaväldets skadliga inverkan på nationen vore en väl ordnad kommunalstyrelse, och i den mån nationen hunne vänja sig att sköta andra, än enskilda angelägenheter, borde en sådan styrelses verksamhet utsträckas så långt, som möjligt. Kommunalstyrelsen skulle lämpligen kunna öfvertaga kontrollen öfver, ej mindre förvaltningen af omyndigas egendom och uppfostran, än äfven uppbördsväsendet. Då det ej heller torde dröja länge förr än värjemålseden i vår lag måste borttagas och jury i stället införas, åtminstone i sådana mål, der endast half bevisning kunnat åstadkommas, skulle den anklagade ega att utur kommunalstyrelsen utse sina domare; och slutligen borde denna styrelse utgöra kommunens sjelfskrifna elektorer vid riksdagsmannaval, eller, med andra ord, kommunen skulle, vid val af sina styresmän, taga i betraktande att desse jemväl skulle blifva kommunens elektorer, hvarigenom man på samma gång gjorde de väljande omedelbart interesserade af valen och vore förvissad att erhålla redbara elektorer. Den stora makt, som härigenom lades i kommunalstyrelsens händer kunde modifieras och kontrolleras derigenom, att val till sådane styresmän skedde årligen. Man

behöfde ej heller frukta att utsträcka valrätten för långt och kunde gerna medgifva politiska rättigheter åt hvarje myndig svensk man, som vore i fullt åtnjutande af medborgerliga rättigheter och skattade till staten, egenskaper, som jemväl skulle göra medborgaren valbar till kommunalstyresman. Rösträtten blefve derigenom något, ehuru obetydligt, mera utsträckt, än regeringens förslag medgåfve. Deremot vill förf. för valbarhet till riksdagsman föreskrifva följande vilkor: att vara eller någon viss tid, t. ex. 3 à 4 år, hafva varit kommunalstyresman, eller att bekläda sådant embete eller tjenst, som må anses befria från skyldighet att vara kommunalstyresman, eller ock slutligen att hafva varit riksdagsman. Detta valsätt skulle utöfva ett välgörande inflytande på hela nationens bildning, och då skyldigheten att vara eller hafva varit kommunalstyresman vore det enda eller åtminstone hufvudsakligaste vilkoret för att blifva riksdagsman, lockades så väl den rike och förnäme, som den lärde, att bryta det trånga skal, hvarmed egoismen omgärdat honom och sätta sig i beröring med folket. Sådant kunde ej ske, utan att han delade med sig af af sin belefvenhet, vett och bildning åt den råa och obildade massan. Den rike och lärde kunde ej, såsom kommunastyresman, beherrska nationen, emedan de årliga valen aflägsnade honom, om han sökte missbruka sin makt till att befordra sina enskilda interessen på de väljandes bekostnad, men å andra sidan blefve de rike och bildade alltid eftersökte till sådana platser, enär desse voro lönlösa och kommunalstyresmannen måste förvalta stundom betydliga kassor, samt bildningen vore oumbärlig och öfverallt gjorde sig gällande utan garantier. Derjemte hade hvarje ombud, innan det komme till riksdagen, fått lära sig att förvalta allmänna angelägenheter samt tillämpa lagar och författningar. Derigenom kunde man vara förvissad att inga "tomma förslagsmakare" finge tillträde i riksförsamlingen, hvilken alltid blefve konservativ i ordets sanna bemärkelse. Man behöfde således icke bråka sitt hufvud med att söka skapa en konservativ eller så kallad återhållande makt inom representationen i en stat, der elementer dertill helt och hållet saknades. "Funnes någon aristokrati hos oss", säger förf. vidare, "vore förhållandet annorlunda, men denna är död för mer än två sekler sedan och knappt tio aristokrater stå qvar likt vördnadsvärda ruiner från en förgången tid" (!?). Den makt, som regeringens förslag ville lemna byråkratien i första kammaren, vore ej någon konservativ eller återhållande makt, utan en mot nationen och dess fria utveckling fiendtlig. Ty med återhållande element kunde man ej mena annat, än ett sådant, som, ehuru långsammare,

sträfvade åt samma mål. Men byråkrati och demokrati vore dödliga fiender; den ena kunde ej ega bestånd och frodas, utan att den andra ginge under. Så vore ej förhållandet med demokrati och konungamakt eller aristokrati. Dock, äfven med ett representationssätt sådant som det föreslagna, anser förf. en andra kammare vara nödig för att förebygga förhastade beslut; men den öfre kammaren borde ej väljas annorlunda, än genom den nedre, blott med den skillnad, att den nedre utsåges för hvarje riksdag och den öfre för minst tre sådana. Äfven en högre ålder, t. ex. 30 år, kunde föreskrifvas för valbarhet till denna kammare.

Vi hafva nu lemnat en sammandragen framställning af förf:s förslag jemte de hufvudsakligaste grunderna derför. Att förslaget, såsom förf. antyder, utgår från åsigten *att man bör befordra demokratiens fria utveckling* medgifves visserligen, men ref. befarar, att förf. uppfattat begreppet demokrati i en allt för inskränkt bemärkelse. Förf. säger visserligen, att politiska rättigheter böra tilldelas *hvarje myndig svensk man, som är i fullt åtnjutande af medborgerliga rättigheter och skattar till staten;* men i den mening, uttrycket *skatta till staten* i allmänhet tages, skulle således en ganska betydlig del af medborgare vara från valrätten uteslutna, och hvad förf. härmed åsyftat kan icke vara tvifvelaktigt, då man sammanställer detta uttryck med en föregående uppgift af förf. att omkring 344,000 personer ännu ej äro i fullt åtnjutande af medborgerliga rättigheter, hvarföre man, såsom förf. antager, rimligtvis ej kan inrymma dem politiska. Det är således ingenting mindre, än frågan om arbetsklassens rättighet att deltaga i fäderneslandets angelägenheter, som endast så der i förbigående beröres, ehuru denna fråga är, eller åtminstone för hvarje dag, som representationsreformen uppskjutes, blifver af sådan vigt, att den på ett eller annat sätt måste lösas. Men äfven de, som varmast nitälska för den stora reformen, synes icke vilja föreställa sig möjligheten häraf, ja! mången till och med förvexlar begreppen demokrati och bondestånd så, som skulle den förra fullständigt omfattas utaf och inbegripas uti det senare. Vi hade derföre önskat att förf. betraktat äfven denna del af den stora representationsfrågan, och vi se ej några goda följder af den likgiltighet och skygghet, som i allmänhet derföre uppenbara sig; och detta med så mycket större skäl, som det nämnda riksståndet, hvilket, bland de nu politiskt berättigade, framstår såsom den egentliga kämpen för representationssättets grundande på demokratisk bas, icke ens tyckes ana att utom eller nedanom detsamma finnes en betydlig klass medborgare, som i bildning ock, vi böre icke tvifla derpå, äfven i foster-

landskärlek kan med ståndet jemnföras; hvaraf också den slutsats torde kunna dragas, att då frågan om de 344,000 des rätt en gång på allvar väckes — hvilket väl icke lärer länge dröja — detta stånd kommer att i det afseendet visa sig lika konservativt, som de båda första stånden nu äro i allt, som angår bibehållandet af deras privilegier. Betrakta vi förf:s förslag i öfrigt, så kan väl ej bestridas, att det demokratiska elementet skulle utvecklas och dess behörighet att blifva en makt i staten befordras genom införandet af en fullständig kommunal-förvaltning, och ingen skulle hellre än ref. vilja se de många, i flera hänseenden onaturliga och mot samhällets egen fördel hinderliga band, hvilka genom styrelsemaktens centralisation fängsla individens och kommunens verksamhet, lossade. Derföre är äfven förslaget att ställa kommunal-förvaltningen i omedelbart sammanhang med riksdagsmannakallets utöfvande samt göra deltagandet i den förra till en valbarhets-qualification för det senare, en god tanke; men detta innefattar likväl ett ämne, som för det närvarande måste hänföras till förhoppningarnas område, och realiserandet deraf förbehålles en troligen ännu ganska aflägsen framtid. Ty om äfven här och der framstå glädjande exempel på ett varmt och lefvande nit, förenadt med förmåga att verka inom den visserligen icke vida sfer, som våra kommunala författningar på sin nuvarande ståndpunkt utstaka, så äro likväl dessa exempel helt och hållet individuella; och den här ofvan antydda bristen på praktiskt sinne och medborgerlighet vidlåder svensken i allmänhet alltför mycket, för att man skulle kunna tänka sig möjligheten af att ännu på en ganska lång tid genomföra kommunalväsendets idé så vidsträckt, som förf. föreslagit. Bevisen härför äro beklagligtvis icke få, och endast, för att hålla sig till våra dagars företeelser, torde vara nog att erinra om den missbelåtenhet och oro, som de senare författningarne angående försvarslöshet och fattigförsörjning framkallat. Ref. åsyftar naturligtvis här icke det tanklösa och obejdade skrik, som ett visst parti, hvilket, då det gäller den försvarslöses och fattiges rätt, tyckes hafva tagit till valspråk ordet: korsfäst!, i anledning af dessa författningars förmenta olämplighet och den brist på lagstiftareförmåga, som derigenom skulle uppenbara sig, uti [illegible] uppstått, utan desse gode medborgare i gemen, som känna sig obeskrifligt besvärade utaf att egna någon tid och omtanke åt sina mindre lyckliga medbröder, och som nästan på en gång funno sig beröfvade den, förr alltid anlitade och gina, utvägen af fångkärran i ena fallet och förbudet mot den fria inflyttningen i det andra. Missnöjet har väl på den senare tiden något hunnit att lägga sig af det enkla skälet,

att man måste fördraga hvad man icke eger hopp att kunna ändra; men tillämpningen af dessa författningar, så vidt den på den enskilde och kommunen beror, är ochså endast en kylig mekanism, och den anda af sann humanitet, som i dessa lagar ligger uttalad, och som ensamt förtjenade att freda den afgångne ministèrens minne från historiens glömska, uppfattas endast af ganska få. Detta omdöme må synas strängt, och ref. skulle vara synnerligen tacksam mot den, som kunde öfvertyga honom att det är orättvist, men den dagliga erfarenheten talar beklagligtvis för sanningen deraf. Flera exempel på denna brist af medborgerlighet och den afgjorda motviljan att befatta sig med angelägenheter, som man under sekler kunnat vänja sig att se af de offentliga myndigheterne skötta, skulle ytterligare kunna anföras. Orsaken härtill må nu vara hvilken som helst, alltnog, förhållandet är sådant, och förr än förändring deruti kunnat tillvägabringas och, så till sägandes, genomgå nationen, må man icke vänta sig några stora resultater af kommunal verksamhet. Med få ord, det sinne af sann medborgerlighet, som nu endast enstaka uppenbarar sig, måste från individen öfvergå till kommunen och från denna till nationen, innan det på allvar kan sättas i fråga att fullständigt genomföra idéen af en kommunalförvaltning. Att detta endast umåningom, och i den mån nationen erfar behofvet och nyttan af en sådan förvaltning, låter sig verkställas, är tydligt, och derföre anser ref. förslaget att göra den kommunala reformen till grunden och vilkoret för den representativa vara en omöjlighet, såvida icke äfven denna senare reform skall uppskjutas till en obestämd, af den nuvarande generationen troligen icke uppnådd, framtid. Men huru godt vitsord Svensken än eger om sig för tålmodighet, torde denna väntan likväl blifva honom för lång. Och dessutom, skulle man ens kunna tänka sig möjligheten att med våra nuvarande representativa former tillvägabringa en så på djupet gående, i de minsta, som i de största, delar af statsmachinens otaliga kuggar och hjul ingripande, reform, som den kommunala i dess vidsträcktare mening blefve? Utan att höra till de klentrognes och fruktandes antal, våga vi likväl icke hysa en så djerf förhoppning; och derföre tro vi, på grund af den erfarenhet, som hela vår riksdagshistoria — det nuvarande riksmötets icke till förglömmandes — gifver vid handen, att representationsreformen måste föregå hvarje annan väsendtlig och omfattande, hvaraf vårt samhälle göres behof. Mot förf. läre vi till stöd för detta påstående icke behöfva åberopa någon annan auktoritet, än hans egen. Han säger nämligen på första sidan af sitt arbete, att våra fyra stånd numera "måste vara pligtiga att ej fatta något

beslut om förändringar i vårt samhällsskick, så vidt de ej åsyfta representationens ombildning"; och vidare, "att de nuvarande ständernas verksamhet måste hädanefter inskränkas till sådana beslut, som äro oundgängligen nödvändiga för statsmachinens behöriga gång." Vi tro detsamma och hoppas att hvarje fosterlandsvän måtte dela denna öfvertygelse, och dertill skulle vi önska, att hvar och en af dem, hvilka ega att i den stora frågan besluta, ville lägga på hjertat följande, af förf. i slutet af arbetet yttrade, vackra och tänkvärda, ord: "liksom enskilda familjer hafva äfven nationerna ögonblick af pröfningar och försakelser, då allt inre groll och tvedrägt måste tystna, då enskilda interessen och egenkärleken måste vika för det allmänna bästa, då kraft och enighet i vilja och handling, inbördes kärlek och försonlighet måste vakna och göra sig gällande."

Och härmed må vi sluta redogörelsen för detta arbete, som, äfven med afseende å de anmärkningar, hvartill vi dervid funnit oss befogade, synnerligast mot vissa, enligt vårt omdöme, med alltför mycken skärpa uttalade åsigter, framför många andra i ämnet skrifna, förtjenar allmänhetens uppmärksamhet. Önskan att i någon, om äfven ringa, mån härtill bidraga jemte ämnets stora vigt har föranledt denna recension, helst icke någon af den periodiska pressens organer, så vidt ref. känner, ens med en anmälan hevärdigat detta arbete. Att förf. åt detsamma, efter hvad i slutet af skriften förekommer, liksom till ursäkt för dess förmodade fel och brister, endast kunnat egna några få lediga timmar under fjorton dagars tid, vittnar om en mindre vanlig förmåga att på en gång lyckligt och väl använda tiden. Vi ega således all anledning till den önskan, att de lediga stunderna, helst under en mera utsträckt tidrymd, fortfarande måtte egnas åt skrifter af fosterländsk syftning, och vi hoppas då att få se ganska vackra resultater af förf:s penna. Och med denna uppriktiga önskan nedlägger ref. för denna gång sin egen.

—g.

BÖCKER

utkomna från den 1 Mars till den 1 Sept. 1848.

Theologi.

Strödda Predikningar, hållna i Kongl. Amiralitets-kyrkan i Carlskrona. Af *P. S. Witt.* 20 sk.
Doktor Martin Luthers Verk, i ett efter nuvarande tids behof lämpadt urval, öfversatta af *J. Wallin.* Häft. 1—4 à 12 sk.
Berättelse om vår Frälsare *Jesu Christi Lidande*, död, begrafning, uppståndelse och himmelsfärd; ur de heliga evangelierna utdragen, till läsning för nattvardsungdom. Med 11 afbildningar. 12 sk.
En Statskyrka, oförenlig med Nya Testamentet. Öfversättn. 8 sk.
Den religiösa frågan. Af *C. W. Bergman.* Första Delen. 40 sk.
Predikningar af Dr. H. Martensen. Öfversättn. 1 Rdr 16 sk.
Förklaring öfver Pauli Bref till de Romare. Af *L. M. Groth.* 32 sk.
Judiske Häfdatecknaren Flavii Josephi Vittnesbörd om Christus, Christi Broder Johannes Döparen och Essenerne eller de första Christna; till dess autenticitet granskadt och framställdt. Af *J. Berggren.* 1 R.
Andeliga Sånger. Tillegnade "De stilla i Landena." Af *J. M. Lindblad.* 32 sk.
Svenska Psalmboken med Choralnoter, samt *Svenska Messan för fyra stämmor.* Bunden, i olika band, à 1: 24, 2 R., 2: 24.
Predikan, hållen vid Magister-Promotionen i Upsala Domkyrka den 16 Juni 1848. Af *A. N. Sundberg.* 8 sk.
Hvad bör Svenska Församlingen i närvarande tid fordra af Svenska Kyrkliga Lagstiftningen; och hvad hindrar den sednare att uppfylla dessa fordringar? — Jemte några ord i ett, om ej alldeles främmande, dock särskildt ämne. Af *M. Westmark.* 24 sk.
Nautilia eller en Christen på Hafvet. Af *K. J. E.* 16 sk.
Predikningar och Andliga Tal, af *Hedborn.* Första Delen. 2 R. 8 sk.
Om Religionsfriheten i Förenta Staterna. Af *Rob. Baird.* Sednare häftet. 40 sk.
Lifsens bröd i Öknen. Predikan på Midfasto-Söndagen 1848 i St. Clara kyrka, af Församlingens Kyrkoherde. 12 sk.

Medicinska Skrifter.

Den Asiatiska Choleran, dess Uppkomst, Undvikande och Botande. 8 sk.
Underrättelse för allmänheten om Cholerasjukdomens kännetecken, om skyddsmedel emot densamma för friska, samt om läkemedel, som bör användas för sjuka, intill dess läkare hinner ankomma eller då läkare ej finnes att tillgå. Af *Svenska Läkare-Sällskapet.* 2 sk.
Råd emot Cholera. Efter egen och andras erfarenhet af *C. U. Sondén.* 4:de uppl. 4 sk.
Allmännyttig Rådgifvare för dem, som lida af Förslemning och Slemsjukdomar; af *Dr. Wilhelm Andresse.* Öfversättn. 16 sk.
Syphilidologie. En Prisskrift af *Ingarden.* Öfvers. af *Claes Gröll.* 2: 40.
Om Qvinnans Förhållande vid Förlossning och Barnsäng. Af Dr. *Liedbeck.* 24 sk.
Ingen Hufvudverk mer! Af Dr. *Albrecht.* Öfvers. 16 sk.
Choleran. Af *Kronser.* Öfvers. 16 sk.

Mathematiska Vetenskaper.

Geometriens Konstruktioner och Beräkningar, begagnade vid undervisningen i Svenska Slöjdföreningens Skola. Af *A. H. Fock*. Med 6 plancher samt i texten intryckta figurer. 24 sk.

Interesse-Uträkning, som med mathematisk noggrannhet visar räntan på hvilket kapital som helst, från 1 runst. till 100,000 Rdr, samt på hvarje tid, ifrån 1 dag till 1 år, med dertill hörande *Tidstabeller* jemte Anvisning att med största lätthet finna räntan till flera olika procent. Af *J. G. Bonté*. 1 Rdr 16 sk.

Decimalräkningen, kort och så tydligt föredragen, att den utan lärares biträde lätteligen kan inhemtas. 8 sk.

Lagfarenhet m. m.

Förslag till Straffbalk, jemte Motiver, Protokoller och Reservationer. 3: 16.
Dito Dito *utan* Motiver. 2: 32.

Fängelsesystemerna, samt Svenska Lagstiftningen rörande Fängelserna. Af *C. O. Brink*. Med tvenne plancher. 1 Rdr 32 sk.

Anmärkningar vid den föreslagna Straffllagen. 1 Rdr.

Samling af Författningar, hvilka antingen ändra eller förklara Allmänna Lagen. Utgifven af *J. A. Thurgren*. 1 Rdr 16 sk.

Domarens Pröfning efter Sveriges Lag; eller sättet att utröna Lagens rätta förstånd, mening och grund. Af *Lars Fr. Lind*. Ny upplaga, utgifven med anmärkningar och register, af *A. Philipsson*. 1 Rdr.

Juridiskt Arkif. Utgifvet af *C. Schmidt*. Nittonde Bandet. Första häftet 1—3. 3 Rdr.

Undervisnings-Skrifter.

Lärobok i Handelsgeographien, för Handelskontor. Öfversättning och bearbetning af *E. S. Fagerberg*. Första häftet. 1 Rdr.

Elementarkurs i Psychologien eller läran om Menniskosjälens Natur. Af *A. L. Trana*. 1 Rdr 16 sk.

Ord- och Sak-Förklaringar till femton af *Ciceros Tal*. Uti tvenne kurser utgifna af *C. R. Forsman*. 2 Rdr.

Sveriges Historia. Försök till Lärobok för Skolans lägsta klasser. Af *O. E. L. Dahm*. Tredje upplagan. 16 sk.

Quintus Horatius Flaccus. Öfversättn. af *Joh. Gust. Ek*. Sednare Delen. 1 Rdr 16 sk.

Lärobok i Psychologien, för Elementar-undervisningen. Af *F. G. Afzelius*. Förra Afdelningen: *Allmän Psychologi*. 24 sk.

Skandinaviens rätvingade Insekters Natural-Historia, af *J. B. v. Borck*. Med 4 lithografierade plancher. 1 Rdr. Med kolor. plancher. 1: 32.

Diptera Scandinaviæ. Disposita et Descripta. Auctore Ph. D:re *J. W. Zetterstedt*. Tomus Septimus. 2 Rdr.

Steins Geografi. Till Skolornas tjenst bearbetad och öfversatt af *W. Fjellgren*. 1 Rdr.

Sammandrag i Gamla Geografien. Efter Müllers, Hartmans och Palmblads Läroböcker utarbetad af *W. Fjellgren*. 12 sk.

Historia och Statistik.

Bidrag till Svenska Riksdagarnes och Regeringsformernas Historia, från medlet af sjuttonde århundradet. Af *Wilh. Tham*. Andra Bandets Första häfte. 1 Rdr 24 sk.

Illustrerad Verldshistoria, af *Weld* och *Corvin*. Öfvers. Häft. 27—30 à 16 sk.

Den tredje Franska Revolutionen. En Skildring af Julidynastiens fall och Franska Republikens pånyttfödelse den 22—24 Febr. 1848.

Jemte en kort teckning af *Ludvig Philips* och *Guizots* lefverne; jemte biografier och karakteristiker af Provisoriska Regeringens förnämsta medlemmar. Som Bilaga: *Marseillaisen* för sång och pianoforte, med Fransk och Svensk text. 24 sk.

Studier öfver de fria Folkens Statsförfattning. Af *J. C. L. Simonde de Simondi.*

Anjala-Förbundet. Bidrag till dess historia. Efter enskilda och offentliga handlingar. Af *Maunu Malmenen.* 40 sk.

Berättelser ur Svenska Historien, af *Anders Fryxell.* 15:de Delen, innehållande: *Carl XI:s Historia.* Första Afdelningen. 1 Rdr 16 sk.

Om Penitentiär-System och Kriminal-Lagstiftning. Af *Erik Sparre.* Andra häftet: Om Kriminal-Lagstiftning. 40 sk.

Granskning af Regeringens Representationsförslag. 16 sk.

Skildringar ur den Nyaste Tidens Historia. Från Juli-revolutionen 1830 till närvarande tid. Häft. 1—4 à 12 sk.

Tankar om vår tids Samhällsfrågor, tillegnade Skaraborgs Läns Hushållnings-Sällskap af *Deras Sekreterare.* Första häftet. 16 sk.

Girondisternas Historia. Af *A. de Lamartine.* Öfversatt af *Gustaf Thomée.* Första häftet. 24 sk. (Arbetet blir komplett i 10 à 12 häft.).

Vitterhet. Filosofi.

Philosophiens Historia. Af *E. A. Schröder.* Andra Bandets Sednare häfte. 2 Rdr.

Svenska Folkböcker, Sagor, Legender och Äfventyr. Af *P. O. Bäckström.* Sednare Bandet. 2 Rdr 40 sk.

Carlstads Stifts Herdaminne. Af *Joh. Hammarin.* 2:a Delen. 1:36.

Tegnérs Samlade Skrifter. 3:e och 4:e Delarne à 2 Rdr.

Syskonlif. Af *Fredrika Bremer.* 2 Delar. 3 Rdr 32 sk.

Alltertullan. Genremålning af *Onkel Adam.* 2 Rdr 32 sk.

Samlade Smärre Berättelser och Skizzer af Karl Kullberg. Andra och Tredje Delarne à 1 Rdr.

Stoger i Sällskapet P. B. Af en gammal Ordensbroder. 1 Rdr.

Trollets Son. Berättelse från Sveriges riddartid. Af *Kjellman-Göransson.* 3 Rdr.

Jungfrutornet. Af *Emilie Carlén.* 3 Rdr.

Banditen. Af *Aug. Blanche.* 2 Rdr.

Sveriges Sköna Litteratur. Af *P. Wieselgren.* 4:e Band. 2:a Afd. 24 sk.

Minnen af händelser och förhållanden under en lång lifstid. Af *Joh. af Wingård.* 8:e häftet. 32 sk.

Vilda Rosor. Dikter af *Talis Qualis.* 8 sk.

En liten Lustresa. Skildrad i bref till W. v. B., af *P.* 32 sk.

Huset Fersin under Envåldet och Frihetstiden. Romantiserad Skildring. Af Förf. till "Morianen." Tredje Delen. 2 Rdr.

Shakspeare's Dramatiska Arbeten, öfversatta af *C. A. Hagberg.* Tredje Bandet. 1 Rdr 16 sk.

Dito Dito Första Bandet. 2:a uppl. 1 Rdr 16 sk.

Dikter af Samuel Ödman. 1 Rdr.

Rosen i Filipstad. Berättelse af *Herand.* 1 Rdr.

Skizzer, af *Onkel Thure.* 16 sk.

Nya Sånger från Norrland. Af *A. A. Grafström.* 32 sk.

Elis Schröderheim. Bidrag till hans Biografi, utur authentika källor. Supplement till Biografiskt Lexikon, 14:de Bandet. 16 sk.

Dikter, af *W. v. Braun.* 4:de Saml. 2:a uppl. 1 Rdr 24 sk.

Några glada och sorgliga Minnen af en lång lefnad. Af *Hampus Mörner.* 1 Rdr 16 sk.

Trettioåriga-kriget. Af *G. H. Mellin.* Tredje häftet. 32 sk.

Före, Under och efter Revolutionen i Paris 1848. Utkast af *Maria.* 1 Rdr 24 sk.
Minnestal öfver *E. G. Geijer.* Af *B. E. Malmström.* 16 sk.
Ludvig Philips Fall, belyst genom händelserna under hans sista regeringsår, af *Ludvig Hahn.* Öfversättning. 36 sk.
En ung Frus Mysterier. Af *Ad. de Lavergne.* Öfvers. 16 sk.
Frédéric Bastien eller *Afunden.* Af *Eugène Sue.* 1 Rdr.

Ekonomi och Teknologi.

Jern-Kontorets Annaler. Tidskrift för Svenska Bergshandteringen. Ny Serie. Tredje Årgången (1848). Häft. 1—3. — Pren. för hela årgången 6 häftent 3 Rdr 12 sk.
De första grunderna uti *Naturläran* i allmänhet och *Kemien* i synnerhet, med tillämpning på näringarne. En Inledning till den Kemiska Teknologiens studium. Af *P. O. Almström.* Med 1 planche. 1:16.
Fullständig Anvisning att begagna Krusbär. 16 sk.
Bränvinsbränning af Potates efter nyaste tiders rön. 32 sk.
Hering. Husdjurens Sjukdomar, deras kännetecken och behandling. Bearbetad och tillökt af *C. L. Dannström.* Första häftet. 1 Rdr 8 sk. Andra häftet. 1 Rdr 8 sk.
Måtträkning, att begagna vid köp och salu af alla slags torra varor, utvisande i tabellform penningebeloppet för 1 tunna till och med ¼ kappe, tunnan satt i värde från och med 1 till och med 15 Rdr b:co. Af *Fr. L. Braconnier.*
Förslag till ändringar och tillägg i nu gällande Landtmäteri- och Stängsel-delnings-Författningar. 12 sk.
Om Stängselskyldighetens Fördelning. Af *C. J. Grönvall.* 40 sk.
Om Nya Farmakopéen. Af *J. H. Forshœll.* 12 sk.
Landtbrukets Naturvetenskapliga Grunder, med hufvudsakligt afseende på Kemi och Geologi. Af *James J. W. Johnston.* Öfversättn. af *Nathhorst.* Första Delens Förra Afdelning. 1 Rdr 24 sk.
Öfversigt af Kongl. *Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar* för år 1848. N:o 1—5. Prenumeration för hela året: 2 Rdr.
Tekno-Kemisk Journal. Utgifven af *P. O. Almström.* Andra årgången. Första halfåret 6 häften. 2 Rdr.
Tankar i Stängseldelningsfrågan. Af *C. Wiman.* 6 sk.
Tidskrift för Landtmanna- och Kommunal-Ekonomien, utgifven af *J. Arrhenius.* Häft. 1—2 för 1848. Prenumeration på hela årgången (6 häften): 2 Rdr 16 sk.
Trädgårdskonst, eller anvisning att anlägga och underhålla trädgårdar, jemte en tabellarisk sammanställning af park- och frukträd, buskar och blomsterväxter, samt anteckning om deras höjd, varaktighet, utseende, blomningstid, den jordmån och det läge de fordra, m. m. (Med 4 lithografier). Af *Daniel Müller.* 1 Rdr 32 sk.
Anvisning till Frukträds uppdragning af kärnor, deras förädling, beskäring, plantering och vård. Af *Daniel Müller.* 24 sk.
Ny och fullständig Färgbok. Af *Carl Hedman.* 8 sk.
Förhållnings-reglor vid begagnandet af Mjölkprofvaren. 16 sk.

Blandade Ämnen.

Judarnes Emancipation, ur svensk synpunkt betraktad. Af *E. M. C. Pontin.* Andra häftet. 24 sk.
Om Undervisningsverket vid Kongl. Krigs-Akademien, samt om den allmänna skolundervisningen. Af *C. Stål.* 16 sk.
Student-Kalender, för år 1848. Till Upsala Horisont, belägen vid

mindre kulen polhöjd. Utgifven af *Sapientum Octavus*. Med 12 träsnitt illustrerad. 32 sk.
Den Svenska Nykterhetshärolden. Prenum. för 12 häften: 32 sk.
Jenny Lind. Skildring af hennes lefnad. 16 sk.
Ställningar och Förhållanden. 12:e Brefvet. 32 sk.
Post-Scriptum till Dito. 16 sk.
Ställningar och Förhållanden. 13:e Brefvet. 40 sk.
Februari-Revolutionen i Paris och *Mars-Imitationen i Stockholm*. 32 sk.
Bref till en ung Sjökapten öfver vissa ämnen, som tillhöra hans yrke. Öfvers. från Engelskan af *G. Bäckström*. 44 sk.
Sveriges Handelsflotta om våren 1848. Utgifven af *James Paton*. Jemte ett utdrag, angående de förmåner, som i Sveriges hamnar äro främmande Nationers fartyg beviljade. 1 Rdr 32 sk.
Farfars Historiska Berättelser. — Mälarens Sagor. I. *Ynglinga-sagan*. Folkskrift af Förf. till "Grannarne i Skärgården." 20 sk.
Berättelse om *Upsala-Studenternas Skandinaviska fest* den 6 April 1848. 16 sk.
Om Enskilda Banker i Sverige. Af *W. Nordenankar*. 16 sk.
Förslag till ordnande af Sveriges Bank- och Penningeväsende. 28 sk.
Underrättelse om Svenska Fyrarne, utgifven af Lotsdirektörs-Embetet, i Febr. 1848. 12 sk.
Industri och Philantropi. 8 sk.
Skandinaviens framtid. Af *Emil Key*. 16 sk.
(Säljes till förmån för Danskarne).
Tidskrift för Lärare och Uppfostrare. Andra årgången. Fjerde häftet, rediger adt af *P. E. Svedbom*; Femte häftet, redigeradt af *G. R. Rabe*; Sjette häftet, redigeradt af *P. E. Svedbom*. — Preenumerationspriset: 2 Rdr för 6 häften, är fortfarande gällande.
Scener och Skildringar ur Revolutionen i Paris 1848, efter tillförlitliga källor samlade och utgifne. 3 häften. 1 Rdr.
Skandinavisk Vårsång år 1848, af *Heraud*. 4 sk.
Danmarks Rättigheter till Hertigdömet Sleswig. Af Grefve *René de Bouillé*. Öfversättning. 16 sk.
Dito med en karta öfver Danmark och Hertigdömena. 24 sk.
Representationsfrågan samt deraf framkallade Petitioner och Reformsällskaper. 24 sk.
Första Lärogrunderna i Musik, vid Skolungdomens undervisning. Af *L. G. Wadell*. 12 sk.
Skandinavisk Visbok. Samling af Svenska, Danska, Norska fosterländska m. fl. Sånger. 16 sk.
Frimurareordens Matrikel för 1848. 20 sk.
Uppgifter om Postväsendet i England. Antecknade under ett besök derstädes 1845 och 1847. 16 sk.
Svart, Rödt och Guld. Till efterrättelse och upplysning för tyska folket. 18 sk.
Papageno. En vald samling af muntra sånger af våra gladaste författare. Med porträtter af *Bellman*, *Braun*, *Dahlgren*, *Hallman*, *Wadman* och *Valerius*. 32 sk.
Den putslustige Apothekaren Rymins upptåg samt lefnad och lefnadsvanor, jemte korta biografier öfver hans omgifning. Med 4 pl. 24 sk.
Några Ord om det Ömkliga Tillståndet på Kongl. Hvitfeldska Stipendiigodsen i Bohus Län. Af *Axel Em. Holmberg*. 1 Rdr.
Upplysningar i afseende på Jernvägs-Anläggningen i Sverige. Af *A. E. v. Rosen*. 16 sk.
Skall Sverige hafva Jernbanor eller icke? 8 sk.
Om Himmelen och dess underbara ting, samt om *Helvetet*, efter hvad

[illegible] hördt och sedt är. Af *Em. Swedenborg.* Andra uppl. 2 Rdr 8 sk. (Endast hos Bagge samt Deléen & Comp. i Stockholm).

Skrifter för Barn och Ungdom.

Bikupan. Kalender för Barn och Ungdom, för 1848. Andra häftet. April — Juni. Med en lithograferad planch. 24 sk.
Dito. Tredje häftet. Juli — Sept. Med d:o d:o. 24 sk.

Musikalier.

Framåt. Sång för den Svenska Landtsoldaten. Text af *Orvar Odd.* Musiken af *E. Horneman.* 16 sk.
Den Tappre Landtsoldat. Ord af *P. Faber.* Musik af *E. Horneman.* 12 sk.
Hurra för Danmark! Stridssång af *Herman Sätherberg.* Musiken af *J. P. Cronhamn.* För Manröster och vid Piano. 16 sk. (Inkomsten af denna Sång tilldelas de i striden fallnes Enkor och Barn).
Åtta Sånger för Pianoforte. Med Svensk och Tysk text. Af *Carolina Ridderstolpe.* 1 Rdr.
La Marseillaise. Paroles et Melodies avec accompagnement de Piano. 16 sk.
Marseillersången, vid Piano; med Fransk och Svensk text. 24 sk.
Jenny Lind. Fantasi för Pianoforte öfver motiver ur Operan: Kärleksdrycken, Sömngångerskan, Lucie, Norma, Friskytten, Figaros Bröllopp och Regementets Dotter. Af *Herman Behrens.* Med Jenny Linds porträtt. 1 Rdr 16 sk.
Svensk Krigsmarsch för Manröster på Marseljersångens melodi, med ord af *J. G. Carlén.* 24 sk.
Sånger, utförda vid de Konserter, Upsala Studentcorps' allmänna Sångförening gifvit i Stockholm. Arrangerade för en röst med accompagnement af Piano eller Guitarre, samt fyrstämmigt. 1 Rdr. 16 sk.
Samma Sånger för Piano ensamt. 1 Rdr.
Reformbankett-Polka, af *E. M. Medborgare.* 16 sk.
Mammas Gosses Vals, af *Frans Weller.* 16 sk.
Hofbalpolkamazurka, af *Ant. Schnötzinger.* 12 sk.
Rakoczy-Marsch (Ungersk) för Piano. 16 sk.
Husar-Marsch, af *Herman Behrens.* 16 sk.

Planschverk och Kartor.

Nord-Amerikas Indianer. Skildrade af Dr. *G. Catlin.* Häft. 15—20. (slut) à 28 sk.
Naturhistorisk Atlas, för Skolan och Hemmet; att begagnas vid undervisningen i Djurrikets naturhistoria. Häft. 1—3 à 32 sk.
Jordens Folkslag, deras ursprung, religion, seder, klädedrägter m. m. En illustrerad ethnografi för bildade läsare af alla stånd. Af Dr. *H. Berghaus.* Häft. 4—8 à 16 sk.
Porträtt af Alphonse Lamartine. 16 sk.
Karta öfver Skåne. Af *A. Björnstjerna.* 1 Rdr.
Album för Skön Konst. Samling af Genrestycken i Stålstick. Häft. 4—8 à 24 sk.
Karta öfver Danmark i tvenne blad. 1 Rdr 16 sk.
Dito kolorerad. 2 Rdr.
Karta öfver Danmark och Hertigdömena Schleswig och Holstein. Af Kapten *Hahr.* Kolor. 32 sk.

En *) blick på de rörelser i det gamla Rom, hvilka föranleddes så väl af andra åtgärder till förbättrande af det lägre folkets ställning, som isynnerhet af de åtskilliga åkerlagsförslagen, med särskildt afseende på bröderne Gracchus **).

Man vet att, rörande utgångspunkten för uppfostran och kultur, meningarne äro delade: då några vilja, att början må göras med kännedomen om den äldsta verldens tillstånd och öden, så yrka andra, att all bildning må begynna med kunskapen om det närvarande och sista, såsom inbegripande den högsta kultur, och derifrån en återgång göras till den äldre, till bättre insigt i den nyastes och högstas art och beskaffenhet. Vi ansluta oss till den sednare meningen, så väl med afseende på menniskolifvets korthet, hvilken ej medgifver sysättning med allt, som kan vara interessant och lärorikt, som ock derföre, att den sednaste kulturen i sig innebär hvarje föregåendes hufvudinnehåll. Den nyaste bildningen, i hvilken art som helst, är för oss mest begriplig och nödvändig, äfvensom vår tids händelser äro oss de vigtigaste.

Men det har gifvits händelser i historien, som bibehålla en evärdelig vigt och minnesvärdhet, dels för sin egen skull, dels genom det sammanhang, som eger rum mellan större till-

*) Slutet af Uppsatsen "En kort öfversigt af de olika ståndens uppkomst och utveckling i grannriket Danmark", skall komma i 8:e häftet.

**) Förf. af denna uppsats har följt så väl klassiska auktorer och andra författare, som isynnerhet K. W. Nitzsch, privatdocent i Historien vid universitetet i Kiel, hvilken ej längesedan utgifvit ett förtjenstfullt arbete under titel af "Die Gracchen und ihre nächsten Vorgänger", tryckt i Berlin 1847.

dragelser under skiljda perioder hos verldshistoriska folk. På sådana händelser måste en återblick alltid ega interesse, helst man dervid ofta upptäcker kontinuiteten af menniskoslägtets enahanda stora sträfvan genom århundraden.

Ett bland de verldshistoriska folken var, om något var det, det romerska, och hos detsamma striden om egendomsrätt mellan de rika och de fattiga högst märkvärdig. En återblick på denna strid föranledes också lätt af våra dagars likartade rörelser.

Man påstår visserligen, att ingen historia ännu är skrifven eller kommer att skrifvas på ett fullkomligt afsigtsfritt och objektift sätt, och vi äro öfvertygade om riktigheten af detta påstående. Ickedestomindre lärer oss erfarenheten, att det ena tidehvarfvet kommit sanningen närmare än det andra, vare sig af sanningskärlek eller endast genom tidens aflägsenhet från de händelser, som blifva föremål för kritiken. På denna grund kan man hoppas, att det historiska omdömet skall vinna alltmera uti opartiskhet och säkerhet, samt att den sednaste tidens omdöme, isynnerhet öfver längst förflutna händelser, skall blifva det relatift mest sanna.

Allt efter vexlingen af föreställningarne om menniskoslägtets, isynnerhet statens, högsta väl, blifver det historiska omdömet öfver de utmärkta män, hvilkas namn och gerningar häfderna bevara, förändradt, ofta till full motsats af det ursprungliga. Många, som efter en viss åsigt prisats såsom store män, få nedstiga till flärdfulla lycksökare eller glänsande våldsverkare; många, som undanskymts af otack eller en förvänd föreställning om det lilla och det stora i mensklig verksamhet, framdragas ur sitt mörker och uppflyttas på den plats af ära, af hvilken de genom sitt värde och sina goda gerningar, åtminstone goda bemödanden, gjort sig förtjenta. Understundom händer ock — hvilket är en sannt glädjefull syn — att män, som blifvit af partisinnet och egoismen stämplade såsom ogerningsmän, genom en mera opartisk efterverlds mognare pröfning icke blott frikännas, utan ock förklaras för menniskoslägtets välgörare eller, om de misslyckats i sina sträfvanden och förgåtts derunder, åtminstone för män, som uppoffrat sig för det stora och värdefulla i menskliga lifvet. Det är ej

svårt att inse, att sådant gäller om mången utmärkt personlighet äfven i romerska historien.

Det är bekant, huruledes nyare och nyaste forskningar hafva ådagalagt, att en större rymd af den så kallade romerska historien, än man förut föreställt sig, upptages af sagan, så att man om Roms första århundraden har sig föga med säkerhet bekant. Först med början, eller rättare, med medlet af sjette århundradet efter stadens uppbyggande inträder en verkligt historisk period. Så mycket är dock tydligt, rörande den äldsta tiden — den slutsatsen drager man af sagan med trygghet — att missförhållandet mellan de rika och de fattiga helt tidigt lät sig kännas. Förmögenheten samlade sig alltmera hos de förnäma och maktegande, och det lägre folket råkade i skuld och förtryck. Sagan, sådan hon t. ex. hos Livius förefinnes, innehåller härom mycket, hvilket, om det ej alltid rörer särskilda händelser och uppgifna personer, likväl otvifvelaktigt troget målar ett gifvet tidsförhållande.

I allmänhet kan man antaga, att den ädle, men aristokratiske Livius, oaktadt sin sanningskärlek och samvetsgrannhet, icke sagt för mycket till men för det mäktiga patricieståndet. Då han, efter ledningen af sins emellan ofta ej öfverensstämmande äldre fosterländska historieskrifvare, berättar om oroligheter och olyckor, som härledt sig från missförhållandet af egendomsfördelningen, så kan man vara förvissad, att om ej alltid just dessa oroligheter och olyckor förekommit, åtminstone ej färre eller obetydligare i verkligheten egt rum.

Så vida man kan tro på de kronologiska bestämningar, som förekomma i den äldre romerska historien, eller rättare, sagan, är det förvånande att erfara, huru tidigt efter den sista konungens fördrifvande det omnämnda onda lät känna sig. Folket klagade snart öfver, att det utom gränsorna nödgades kämpa för staten och friheten, men hemma förtrycktes af egna medborgare: att dess frihet var mera betryggad under kriget än under freden, mera bland fiender än bland egna medborgare. Särdeles märklig är berättelsen hos Livius om en enskild medborgares lidande. Denne man framstörtade en dag på torget, der han bland en samlad menighet berättade, huru-

ledes under krigstjenst hans egor blifvit sköflade och all hans inkomst förtagen, hans gård bränd, hans hjordar bortdrifna, men skatten till staten ickedestomindre utkrafd och, till dess bestridande, lån upptaget: huruledes genom räntor hans fädernejord och all hans förmögenhet gått förlorad, samt han sjelf af borgenären blifvit förd, icke i träldom, men i tukthus och pinorum. Denna berättelse är, såsom sagdt, märklig, mindre såsom målning af en enstaka företeelse, än såsom exempel på det allmänna tillståndet. Ty det heter hos Livius, i sammanhang med denna berättelse, att vid samma tillfälle och med anledning deraf alla de, som för skuld voro eller varit häktade, strömmade till och visade sina bojor och sin öfriga nesliga misshandling. De häraf visserligen skrämda patricierne kunde likväl ej, icke ens genom tillkommen fruktan för ett plötsligt utbrustet krig med ett grannfolk, förmå sig till billiga eftergifter; och medan den ene konsuln, P. Servilius, i Senaten rådde till lindriga förlikningsmedel, hördes den andre, A. Claudius, yrka på användandet af maktens medel mot de eländiga. Emellertid nödgades ändtligen senaten, intagen af allt större fruktan, uppdraga åt den mildare Servilius att ställa folket tillfreds och "rädda staten"; och det nästan alltid till det yttersta eftergifna och medgörliga folket lugnade sig och åtnöjdes med ett påbud af nämnde konsul, "att ingen måtte hålla en romersk medborgare bunden eller instängd och derigenom *betaga honom att hos konsulerna låta anteckna sig till krigstjenst*; ingen slå under sig eller försälja en soldats egendom, *så länge han vistades i fält*, ej heller i besittningen deraf störa hans barn eller barnbarn." Med beredvillighet hastade nu folket till torget att svärja fanan, och frågan om förbättrandet af dess ekonomiska ställning var sålunda undanskjuten.

Servilius hade, jemte det nämnda påbudets utfärdande, gifvit folket det löfte, att, efter inträdd fred, frågan om dess undsättning skulle tagas i öfvervägande. Inom kort tid segrare i flera än ett krig, fordrade nu folket uppfyllande af detta löfte. Servilius var böjd för uppfyllandet, men vågade ingenting företaga; Appius började förfara med gäldenärerne ännu strängare än förut. Men de, som i skuldfordringsmål

instämdes inför domstol, skyddades af folket; men brukade våld; det onda tilltog allt mera; snart ökades vådan genom folkets nattliga sammankomster till ett slags politiska klubbar.

De derpå följande konsulerne, A. Virginius och T. Vetusius, rådfrågade senaten rörande denna bekymmersamma tilldragelse, men fingo dervid uppbära förebråelser för otilltagsenhet och feghet. Konsularen Appius yrkade på sträng utskrifning, med anledning af tillstundande krig. Utskrifning försöktes: förgäfves. Ingen svarade vid uppropet, och folket förklarade öppet, att det ej vidare tänkte kämpa för despoter. Konsulerne, som sågo, hvarthän saken var bragt, infunno sig för andra gången i senaten, der de yrkade på senatorernes personliga biträde vid utskrifningens förrättande. De vunno sin åstundan; men vid förrättningens början uppstod bland menigheten ett sådant larm, utbröt ett sådant raseri, att senatorerne ej undgått våldsam behandling, om ej konsulerne trädt emellan. Utskrifningen afbröts, hvarpå följde en bullersam rådplägning i senaten. Trenne olika meningar läto derstädes förnimma sig, af hvilka Appii Claudii blef gällande: att en diktator skulle väljas, att med oinskränkt maktfullkomlighet förfara mot de uppstudsige.

Marcus *) Valerius blef diktator, en godsinnad man och medlem af en för folket kär familj. Han utgaf ett påbud, nära nog liknande konsuls Servilii, hvilket stärkte folkets tillit; och som menniskorna satte lika mycket förtroende till mannens karaktär, som till hans makt, läto de tills vidare utan gensträfvighet anteckna sig till krigstjenst. En krigshär, större än någonsin förut, säger Livius, blef upprättad.

*) Namnet Manius förekommer ock; men Niebuhr, som anmärker, att ingen Manius dittills varit konsul — endast konsularer kunde blifva diktatorer — gör tydligt, att Marcus är det rätta namnet. — Att Niebuhr, hvars historiska arbete vi vid många tillfällen komma att citera, gjort epok i romerska historien genom sina upptäckter och nya åsigter, är temligen allmänt bekant. Hans arbete, i de upplagor vi haft att tillgå, heter: Römische Geschichte von B. G. Niebuhr, Mitglied der K. Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Erster Theil. Vierte unveränderte Auflage. Berlin, im Verlag von G. Reimer 1833; Zweyter Theil. Dritte unveränderte Auflage. Berlin 1830; Dritter Theil, Berlin 1832.

och — frågan om förbättrandet af folkets vilkor åter undanskjuten.

Snart derpå, efter vunnen seger i ett trefaldigt krig, återkom man till den bekymrande tanken på den inre ställningen. Under tiden hade ockrarne, genom inflytelse och ränkor, tagit sådana mått och steg, att de kunde gäcka så väl menighetens hopp som diktatorns förväntan. Derföre, när den sednare i senaten, först bland allt, föredrog om det segerrika folkets sak, och gjorde hemställan om, hvad borde göras i afseende på gäldenärerne, blef hans föredragande återvisadt. Men den ädle Valerius förklarade, att han hvarken ville gäcka medborgare eller förgäfves vara diktator, samt att han hellre såsom **enskild** man ville blifva vittne till upproret, hvarefter han nedlade sitt embete.

Nu fruktade patricierne, att, om krigshären entledigades, skulle nya sammanträden och sammangaddningar komma att ega rum. De ämnade derföre, under förevändning af ett nytt fredsbrott med ett grannfolk, hålla trupperne i fält. Men förslaget kom ej till fullbordan: en af de märkvärdigaste händelser i romerska historien inträffade just nu. Det under vapen varande folket tog sig L. Sicinius Bellutus till anförare, och utvandrade till det sedermera så kallade heliga berget, der det förskansade sig. Patricierne, häraf bragta till skrämsel och oro, sände ändtligen den bekante Menenius Agrippa*), en man af plebejskt ursprung, ditut, hvilken, enligt sagan, för folket uppdukade den kända anekdoten om magen och lemmarne, hvarigenom han skall hafva förmått detsamma till förlikning. Men mera än denna paraboliska godbit verkade sannolikt på den, nu mera på tålamod uttömda, romerska menigheten en från patriciernes sida den beviljad rättighet att ega egna försvarare i de så kallade folktribunerne, som borde bevaka dess rättigheter mot konsulernes och patriciernes ingrepp. Emellertid blef nu, visserligen mera genom förhopp-

*) Enligt Cicero, såsom Niebuhr anmärker, skall underhandlingen med folket skett genom diktatorn M. Valerius, hvilket visserligen är sannolikare.

ningarnes makt än verkligt vunna fördelar, sämjan mellan stånden för denna gång återställd *).

Nu följde en kort tid af inhemsk fred, som dock stördes af en landsolycka. En så svår hungersnöd **) inträffade, att många af menigheten sålde sig och sina barn, andra störtade sig i floder och flere utvandrade. Från främmande orter anskaffades säd till folkets undsättning, i början med mycken svårighet; men sedermera bekoms deraf tillräckligt från Sicilien, genom inköp ***). Men oaktadt inköpet skett för skattkammarens medel, hvilken skattkammare folket med egna medel bildat, rådslog man dock om, huruvida säden borde utan betalning utdelas åt folket, eller för betalning, och, i den händelsen, till hvilket pris; ja! Cnæus †) Marcius Coriolanus yrkade, att folket mot sädeshjelpen borde afstå rättigheten att ega tribuner. Men denne öfvermodige och hjertlöse aristokrat stämdes af tribunerne inför folkets domstol och drefs i landsflygt.

Under folkets utvandring ††) hade Spurius Cassius och Postumius Cominius tillträdt konsulatet. Under dessa konsuler således afslöts fördraget med menigheten, hvars följder straxt i början visade sig så lyckliga, och utkämpades det olyckliga kriget med Volskerne, hvilka den hämndlystne Corio-

*) Dock antager Niebuhr med mycken sannolikhet, enligt Dionysius, att folket, åtminstone till en del, vid uppgörelsen vann äfven andra fördelar, nämligen "att alla till betalning oförmögnes skuldförbindelser blefvo upphäfna, och att alla, som i anseende till förfallen förpantning eller till följe af domares utslag voro skuldträlar, återfingo friheten." Niebuhr, Th. I. s. 639. Men hvad vann folket härpå i det stora hela?

**) Denna kom deraf, säger Livius, att folket under sin utvandring försummat åkerbruket. Men då denna utvandring, såsom Niebuhr, äfven enligt Livius, visar, ej kunde hafva räckt länge, må man äfvenväl antaga, att sädestillgången småningom måst aftaga och priset tilltaga derigenom, att folket den ena sommaren efter den andra hölls i fält.

***) "Ein Theil Gabe des griechischen Königs" tillägger Niebuhr enligt historisk uppgift. Om så varit, hade senatens hårdhjertenhet varit så mycket större. Men då senaten vid ett sednare tillfälle var för stolt att emottaga en dylik erbjuden kunglig nådegåfva, är det ej sannolikt, att den nu emottog den sicilianske konungens.

†) Så, och icke Cajus, läser Niebuhr.

††) 268 efter Roms anläggning.

lanus förde mot sin fäderneslads murar. Efter krigets slut uppträdde nu S. Cassius, föranledd af sakernas ställning, med ett formligt åkerlagsförslag, det första i romerska republikens historia. Med ledning af Livius anföre vi följande. Med de besegrade Hernikerne slöts det fredsfördrag, att detta folk till Romarne skulle afstå två tredjedelar af sin åker. S. Cassius ämnade nu gifva den ena tredjedelen åt Latinerne och fördela den andra bland den fattiga romerska menigheten. Till denna sednare tredjedel ville han lägga ett stycke land, det han påstod tillhöra staten, ehuru det innehades af patricier. Det är klart, att ett sådant förslag skulle allarmera adeln, samt förmå den att uppbjuda all makt till motstånd. Man låtsade sig tro och lät förstå, att Cassius hade planer på envälde. Ty hvarföre eljest ville han utdela jord äfven åt Latinarne? Ja! man ville draga samma slutsats af hans välvilja för Hernikerne, hvilket stackars folk förunnades bibehålla — en tredjedel af sin jord! — Genom slik tydning af Cassii förslag och derigenom, att Cassii embetsbroder slöt sig till adeln, lyckades det denne att, åtminstone till någon del, vinna folket, hvars afund mot Latinarne väcktes, äfvensom fruktan för den medborgerliga frihetens förlust; så att, då Cassius framkom med ett nytt förslag, nämligen om återställandet af de penningar, folket betalat för den under hungersnöden uppköpta säden, vägrade folket att emottaga nådegåfvan, "en handpenning för konungamakten." — Detta enligt Livius, och synes ej innebära något otrovärdigt och osannolikt. Emellertid tycker sig Niebuhr i denna berättelse finna någonting efteråt fingeradt, som påminner om Cajus Gracchus och hans bemödande att genom Latiner och Italer genomdrifva sitt åkerlagsförslag. Niebuhr antager, att åkerlagsförslagets mening ingen annan var än den, att återställa hvad som var serviansk rätt: att förbehålla folket *) dess andel af ager publicus, bestämma det öfriga till utdelning bland plebejerne, åter införa tionde för ager publicus och använda den till sold **). — Kortüms ***) tanka om saken

*) Näml. den patric. beståndsdelen deraf. **) Th. 2. s. 188.

***) Römische Geschichte von der Urzeit Italiens bis zum Untergang des abendländischen Reichs übersichtlich und mit steter Beziehung auf die Quellen für den Privat- und Lehrgebrauch dargestellt von Dr.

förtjenar att anföras. Den låter på hans sammandragna och kärnfulla språk sålunda: "Den af detta olyckliga, genom den historiska traditionen delvis förskönade krig (det korinlanska) i grundfästena af sin yttre makt skakade republiken, fann intet annat räddningsmedel, än en nära anslutning till Latium, och de stridbare Hernikernes rättsdika upptagande i det derigenom betydligt utvidgade förbundet (268 fr. st. uppb.). Upphofsmannen till detta förbund, konsuln Spurius Cassius Viscellinus, enligt föregifvande lysten efter konungakronan, i sjelfva verket en lidelsefull, mot den romerska embetsgrundsatsen fientlig federalist, sökte vinna den vacklande folkgunsten genom det första, af senaten med oredlig slughet i början billigade åkerlagsförslaget (Lex Cassia agraria), hvilket åsyftade att gifva båda stånden andel af statsjorden och förvandla fattigare borgare till egare af grundegendom, medan Latinarne liktidigt skulle erhålla andel af den för handen varande statsjorden*). — Vare härmed huru som helst, Cassii förslag må ha varit så vidsträckt, som Livius tecknar det, eller endast innehållit hvad Niebuhr antager, så skulle det i alla fall kränka patricierne och störa dem i deras usurpation. Den store mannen**) måste undanrödjas; han blef ock, sedan han nedlagt sitt embete, dömd till döden af folket, det vill säga, af blodsdomare inför kurierna***), och afrättad. Sä-

---

Friedrich Kortüm, ordentlichem Professor der Geschichte an der Universität zu Heidelberg. Heidelberg. Akademische Verlagshandlung von J. C. B. Mohr. 1843.

*) S. 78—79.

**) Han var nu för fjerde gången konsul.

***) Rörande dessa blodsdomare och deras förhållande till kurierna nämnes upplysningsvis följande. Redan på konungarnes tid förekomma tvenne offentliga anklagare af kapitalförbrytelser, hvilka kalledes *quæstores parricidii*. De utnämndes af konungen, hvars val sedan bekräftades på kuriatkomitierna. I det ifrågavarande målet, rörande Sp. Cassius (causa perduellionis), voro *quæstores parricidii* endast och allenast åklagare (jemf. Liv. 2, 41); deremot voro *duumviri perduellionis* (blodsdomare) de egentlige domarne i saken. Skillnaden mellan dessa quæstores och duumviri, hvilken af somliga, t. ex. Niebuhr, förnekas, är dock på ojäfaktiga skäl antagen och bevisad af Walter i "Geschichte des Römischen Rechts" och andra. I början af republikanska tidehvarfvet valdes quæstores parricidii af kuriatkomitierna, och fortforo att tjenstgöra såsom offentlige åklagare af kapitalförbrytelsers

kert var han en folkets man och i sina syften farlig för patricierne, sannolikt en klok och långsynt statsman, som ville betrygga romerska medborgares endrägt och välstånd för en aflägsnare framtid, och möjligen en man, som behjertade, att äfven bundsförvandterne, tilläfventyrs blifvande romerska medborgare, borde i bergning och trygghet finna skäl till förbundstrohet och ega medel till dess iakttagande. Något skäl att misstänka Spurius Cassius för förrädiska planer mot staten och friheten förefinnes icke *).

Och sämedelst var frågan om lagförslag rörande den allmänna åkern undanskjuten.

Dock öfverlefde Cassii lagförslag så tillvida sin dödade upphofsman, som, enligt Niebuhr, intet tvifvel är, att ett så-

---

i början inför kurierna (genom Valeriska lagen af 245 eft. stad. uppb., hvarigenom i allmänhet konungamaktens domsrätt i kapitalmål uppdrogs åt kurierna); sedan, genom de tolf taflornas lag, uppdrogs afgörandet af kapitalförbrytelser åt centuriatkomitierna, och så förblef det till republikanska tidehvarfvets slut, ehuru visserligen, sannolikt genom parti-inflytande, kuriatkomitier äfven rörande kapitalförbrytelser understundom kommo i fråga, såsom enligt Niebuhr (2. 684) händelsen med Manlius bevisar. Derjemte bestod den domsrätt i högmålssaker, som *duumviri perduellionis* redan under konungatiden erhållit, dock så, att vad från dem kunde ega rum till det i komitierna församlade folket. *Quæstores parricidii* voro således endast de, som anklagade, instämde en förbrytare för folket, och sedan verkställde folkets dom. Äfvenså kunde de uppträda såsom åklagare i en högmålssak inför *duumviri perduellionis*, men sjelfva dömde de ej. Deras embete upphörde med tiden, och åklagaremakten i högmålssaker öfvergick till andra auktoriteter. Hvad slutligen beträffar *duumviri perduellionis*, bör anmärkas, att de antingen endast dömde, om sjelfva *factum* eller anklagelsen var grundad eller ej (præjudicium; sjelfva slutdomen — condemnatio — afsades sedan på komitierna), eller ock att, då de verkligen förklarade den anklagade skyldig, utslaget dock i kraft af vadrätten underställdes komitiernas slutliga afgörande. — Å kuriatkomitierna hade "gentes" eller den patriciska beståndsdelen af folket det afgörande ordet.

*) Niebuhr medgifver detta visserligen, men finner dock icke deraf hans oskuld bekräftad, och synes vilja göra hans äregiriga planer sannolika deraf, att tidsomständigheterna alltför väl gjorde sådana möjliga. Ej heller Kortüm vill låta Cassii minne åtnjuta den negativa fördelen af bristande uppgifter och bevis rörande brottslighet: äfven han antyder misstankar och talar om "nicht ohne persönlichen Ehrgeiz entworfenen Plan."

dant förslag, Cassii eller något annat, som innehöll det för tillfället nödvändiga, vann laga kraft: föreslaget af senaten och godkändt af kurierna. Men förslagets verkställande uteblef. Under flera år fortforo oroligheterna utan resultat, medan tribunerne äflades med åkerlagsförslag och adeln kämpade emot, dervid understödde af konsulerne*). Den inre tvedrägten yttrade äfven under krig sitt skadliga inflytande, då soldaterne, af hätskhet mot patricierne, ej ville lyda sitt adliga befäl.

En gång (275) ville likväl sjelfva konsuln, Kæso Fabius**), göra åkerutdelning åt menigheten, men senaten satte sig deremot, klagande att "Kæsos fordom så lifliga själ nu, genom en öfverflödig njutning af ära, urartade till flärd och förlorade sig." Fem år derefter väcka tribunerne åter fråga om jordutdelning, hvaremot konsulerne Lucius Furius och Cajus Manlius med ifver satte sig, hvarföre de också blefvo för folkets domstol instämde. Adeln kom i stort bryderi och oro, hvarur de redde sig på sådant sätt, att tribunen Cnejus Genusius, som uppträdt till anklagelsens genomförande och som dref det påståendet, att alla konsulerne, sedan Spurii Cassii död, vore ansvarige för uraktlåtenheten af åkerlagsförslagets verkställande, en dag befanns — mördad i sin säng. Till sådant medel förmådde man sig att skrida, då det ej lyckats skrämma menigheten med fruktan för en diktator, eller för utländskt krig eller att, medelst värfning och intrig, hetsa tribun mot tribun. Genucii blodiga öde gjorde tribunerne modfällde; dock dröjde ej många år, förr än (285) ett nytt uppror var moget att utbryta, hvilket dock förekoms genom Volskernas plötsliga infall och härjning.

Snart derefter blef Tiberius Æmilius den ena af årets konsuler. Redan under sitt förra konsulat hade han tillstyrkt

---

*) Senaten hade lyckats att, under den allmänna fruktan för högförräderi, öfverflytta konsulsvalen från centurierna till kurierna, hvarigenom de, en följd af år bortåt, lyckades vinna aristokratiskt sinnade konsuler, nämligen inom fabiska slägten.

**) Fabiska slägten försonade sig slutligen med folket, och kan derefter anses hafva utgjort ett slags förmedlingsparti mellan adeln och menigheten. Se Kortüm, s. 81, not.

en utdelning af jord till menigheten. Åkerlagsförslagets förfäktare hade redan under samma konsulat fattat godt hopp, och tribunerne, som förr uppträdt såsom ifrare för åkerlagsförslaget emot konsulerne, trodde sig nu, med biträde af åtminstone den ene af dem, vinna framgång och, då konsuln visade sig vidblifva sin mening, åtogo de sig lagförslagets genomförande. Men adeln kände ingen böjelse för konsulns förslag. Den klagade, att han umgicks med tribuniciska upptåg och sökte folkgunst genom att bortskänka andras egendom. Säkert hade en häftig strid utbrustit, om ej den andre konsuln, Fabius, hade uppträdt med ett förslag, som gick medelvägen: att till fattige Romare utdela det af Volskerne eröfrade landet. Förslaget antogs af både adel och menighet, och endrägten återställdes derigenom*).

Derefter synes romerska menigheten någon tid bortåt mera hafva tänkt på förvärfvande af statsborgerliga rättigheter inför lagen, och delaktighet i statsembeten, än särskildt på åkerlagsförslag och utdelning af allmänna jorden. Likväl sökte folktribunen Poetilius (314), som till följe af sina, under förra tribunatet, afgifna löften blef till tribun återvald, att ånyo "gifva anledning till oroligheter", såsom Livius säger, det vill säga, att åter bringa åkerlagsförslag å bane. Men han bjöd till förgäfves: han kunde ej förmå konsulerne att i senaten föredraga om jords utdelande till menigheten. Som nu grannfolken höllo sig stilla, gäckade man tribunens hot, då han förklarade, att han ämnade lägga hinder i vägen för utskrifning.

Till hvilken grad likväl frågan om förbättrandet af folkets ställning var angelägen, visar en straxt efter inträffad händelse, som, utan att stå i sammanhang med frågan om åkerlagen, dock uppenbarar behofvet deraf. En svår hungersnöd inträdde. Man uppgifver orsaken dertill hafva varit an-

---

*) Livius anmärker, i en icke alldeles opartisk mening, såsom det synes, att, när jord erböds, folket icke var synnerligt angeläget att begagna sig af anbudet. Men detta var ej så underligt, ty, såsom Livius sjelf tillägger, de ville hellre hafva jord i Rom. Skiljde derifrån, förlorade de, i en stat, der representationen var okänd, tillfälle till utöfvande af sin politiska rättighet vid omröstningarne.

tingen väderleken eller folkförsamlingarne och stadslifvets behag. Man må gerna erkänna möjligheten af båda dessa orsaker såsom samverkande, allenast man ej heller här glömmer de ständiga, svårligen någonsin uteblifna orsakerna till förlägenhet för näringsmedel bland det lägre folket; nämligen omöjligheten för detsamma att årligen och ordentligen sköta sin jord, samt den ringa lott, de hade att odla. Plebejerne utverkade, att en magasinsförvaltare (præfectus annonæ) tillsattes, Lucius Minucius, en man af adlig börd. Ehuru denne man blef särdeles prisad och ärad af adeln, och äfven vann folkets bifall, dels såsom en förment förebyggare af envåldsmakt, dels slutligen genom utdelning af säd för ringa pris, hvarom mera längre fram, synes dock han och hans embetsförvaltning något tvetydiga. Det heter om honom, att, med undantag af en temligen obetydlig tillförsel från Etrurien, hans beskickningar till grannarne om säd, både till lands och sjöss, varit fruktlösa: att han fann sig föranledd till en jemn fördelning af bristen, i det han tvingade hvar och en att uppgifva sitt sädesförråd och sälja hvad deraf öfversteg behofvet för en månad: att han afknappade slafvarnes dagskost och skyllde det höga sädespriset på spanmålshandlarne: att han genom sträng undersökning mera yppade än afhjelpte nöden, så att följden blef, "att mången af den ringare folkklassen uppgaf allt hopp, och, hellre än att under plågor långsamt aflida, höljde sitt hufvud och störtade sig i Tibern."

Nu uppträdde Spurius Mælius, en man af riddarståndet, plebej, men öfvermåttan rik, som, hvilken afsigt han än kunnat hafva, åtminstone i sin gerning förbarmade sig öfver den fattiga menigheten. Samtidigt med Minucius hade han, biträdd af gästvänner och klienter, för egna penningar upphandlat säd uti Etrurien, och lemnade denna säd åt menigheten, för ringa pris åt de behöfvande, för intet åt de utfattige.

Minucii och Mælii åtgärder böra sammanhållas och noga jemföras. Att Mælius var en öfvermåttan rik man, förklarar ej mycket: ty hvad kunde en enskild mans aldrig så stora rikedom betyda mot statskassan? Att Mælii uppköp af säd varit ett hinder för de offentliga anstalterne till bristens af-

hjelpande, hvaröfver man klagade, han ej bevisa annat än att antingen Minucius var försumlig eller att statskassan ej ville betala hvad säden i Etrurien då gällde. Att blott menniskor af den lägre folkklassen i förtviflan afhände sig lifvet, bevisar att Minucius antingen ej kunde eller ej ville tvinga de förnäma och rika att uppgifva sitt innehafvande spannmålsförråd*).

Mest tvetydig visar sig Minucius deri, att han, med förbigående af konsulerne, direkte inför senaten anklagade Mælius, såsom den der umgicks med planer till konungavärdighetens ernående.

Niebuhr har gjort dagsklart, att Mælius icke eftertraktat denna värdighet: att uppgiften härom, äfvensom om af honom i hemlighet samlade vapen, samt hemliga förbund med folktribunerne blott är en rhetorisk uppfinning, ja! att då han ej ansökte om tribunatet, det kan vara ovisst, om han ens eftersträfvade de höga embeten i staten, som verkligen funnos**).

Emellertid pliktade Mælius med lifvets förlust för sin beredvillighet att hjelpa folket. Man valde en diktator, liksom när staten var i yttersta fara. Gubben Quinctius Cincinnatus, en verkligt stor man, men fullgod aristokrat af gammalt skrot och korn, blef denne diktator, hvilken, sedan han å torget intagit sin embetsstol, sände sin rytteri-öfverste, Ser-

---

*) Att, slutligen, Minucius klagade öfver spannmålshandlarne, visar att de rikare ännu i nödens yttersta stund ville ockra på det af svält döende folket.

**) Likväl anser den oförnekeligt storsinte Niebuhr(2. 475) försigtigtvis nödigt att tillägga, "ehuru sannolikt det ock i sig är, att hans spenderingar icke behöfva hafva härflutit utur rent medlidande." Det händer understundom den pragmatiska historien att, då hon, såsom berömvärdt är, vill höja sig öfver krönikan, hon slår öfver i ett motsatt fel och spelar in på det subjektivas område. Detta sker, när hon vill uppleta de handlande personernas innersta bevekelsegrunder och bestämma handlingarnas absoluta värde, som endast för en högre vishet kan ligga uppenbar. Det synes som vore det både fåfängt och onödigt att uppleta motivet, när det ej sjelfmant och med nödvändighet framspringer ur handlingen, såsom fallet var med de romerska patriciernes genom sekler konseqventa och hemska så väl inre som yttre politik. De historiska personer, som bedömas, böra få tillgodonjuta så väl bevisen för deras välförhållande, som frånvaron af bevisen för ett motsatt förhållande.

vilius Ahala, efter Mælius, som infunnit sig bland folkmängden. Mælius, bestört och anande sitt öde, sökte räddning genom att flykta in bland folket, men upphanns af Servilius, som, beledsagad af en flock väpnade unga patricier, trängde in på Mælius och nedstack honom på stället. Diktatorn prisade öppet rytteri-öfverstens raska gerning. Niebuhr har tillräckligt ådagalagt, att detta var ett **mord**: patricierne vågade ej låta saken komma till formlig rättegång. Mælius föll, säger Niebuhr, såsom ett offer för att för flera år afskräcka plebejerne från sträfvandet efter de höga embetena. Om detta är sannt, som det synes vara, så föll likväl offret, icke till följd af egen äregirighet och brottslighet, derom känne vi intet, utan till följd af adelns afund, misstänksamhet, hat och hämnd.

Med frågan om den allmänna jorden sammanhängde äfven en annan sak, och det närmare, än man vid första påseendet skulle förmoda. Vi mena den sold, krigshären bekom under vejentiska kriget*). Man kunde falla i förvåning öfver, hvadan den kom, denna frikostighet å senatens och adelns sida, hvilka aldrig, om ej af tvång, gjorde något till förbättrande af det lägre folkets belägenhet. Men vid närmare påseende finner man, att denna frikostighet hade, som all annan från det hållet, sin goda och nödtvungna anledning. Det tjenande fotfolkets belägenhet var svår, men svårt var ej att förutse det vejentiska krigets långvarighet, med hvilket förutseende naturligtvis förenade sig insigten, att ett sådant krig ej kunde föras med dittills befintliga hjelpmedel, det är, att soldaten ej på längd kunde underhålla sig sjelf eller åtnöjas med hvad han möjligen hade haft såsom hjelp af det allmänna. Något nytt hjelpmedel må-

*) Niebuhr (2. 496) har emellertid ådagalagt, att sold visserligen från gammalt egde rum, och att, hvad nu skedde, endast var en förändring eller utvidgning af soldväsendet. Han säger, att Ærarierne utan tvifvel aldrig upphört att betala pensioner till fotfolket, på samma sätt som ogifta qvinnor och enkor samt omyndige betalade till riddarne: att förändringen bestod deri, att hvarje legion erhöll den (pensionen), i stället att dittills blott så många pensioner blifvit utbetalade, som låtit sig anvisas: att följaktligen hvad som brast, tillsköts från Ærarium, af tionde, och, så vida denna ej räckte till, af en äfven på de tjenstpligtiga plebejerne lagd skatt.

ste tillgripas, och om de, patricierne, dervid kunde spela de ädelmodigas rol, som förekommo folkets anspråk och de oroliga tribunernes förslager, så var det så mycket bättre. Med åkerutdelning — en sak, de aldrig kunde tänka på utan vedervilja och motsträfvighet — ville de nu ej reda sig, kunde ej heller denna gång finna det ändamålsenligt, då en åkerutdelning ej kunne bära frukt så fort, som behofvet det kräfde. Sold var således det naturligaste och säkraste medlet att reda sig ur stundens förlägenhet. Sold kunde beviljas endast tills vidare; skattkammaren betalade solden, och, om också de rikare och förnämare gjorde början med skattens erläggande till kammaren och föregingo med uppmuntrande exempel, så var det dock i längd folket, som bildade skattkammaren, derest ej lyckliga krig och rika byten fyllde den. Genom solden kom ock soldaten i ett mera omedelbart beroende af senaten och adeln.

Också voro tribunerne, som sågo längre än menigheten, missnöjde med denna senatens frikostighet, och deras klagan, sådan Livius framställer den, ganska grundad. "Hvarifrån", frågade de, "skulle dessa penningar anskaffas, om icke genom en beskattning på folket? Det var således på andras bekostnad, som de (patricierne) visat sig frikostige."

I grunden kan man, utan all hårdragen slutledning, påstå, att **bevilning af sold** härstädes trädde i stället för **utdelning af den allmänna åkern.**

Men dermed hade ock republiken, för så vidt ifrågavarande sak kunde gälla och verka, frånträdt grundsatsen om den frie, sjelfegande landtmannens och krigarens identitet: en grundsats, som grundlagt Roms storhet, så vida en nation kan kallas stor, der allas lika rätt inför lag väl formelt erkändes men aldrig blef en verklighet, och der folkrätten ej begreps och helighölls.

Någon tid derefter tilldrog sig en händelse, som hade sin grund i det lägre folkets förlägenhet och armod, och gick ut på förbättrande af dess ställning. Men vi vilje först gå något längre tillbaka.

Det fanns en period af inre lugn och trefnad i Rom, derunder dock folkets lycka var för framtiden snarare på ett

skenfagert sätt än i verkligheten grundlagd och betryggad. Denna period infaller straxt efter decemviratet och räckte flera årtionden; åtminstone hade nationens välstånd betydligt stigit. Men detta goda var öfvergående; frön till ojemlikhet och tvedrägt funnos till. Under det patriciernas förmögenhet synnerligen ökades, erhöllo väl också plebejerna åkerlotter, af hvilka visserligen många familjer kommo i delaktighet, men lotterna voro för små. Krigsutskylder och byten af besegrade folk riktade vissa personer, ej hela menigheten, och solden, som efter tiondens införande visserligen för ögonblicket var en välgerning, kunde, såsom vi förut antydt, ej anses såsom tillräcklig ersättning för egendomens otillräcklighet. En lycklig omständighet under samma period var ock sällsyntheten af skattutskrifning och dess måttliga belopp, men detta förhållande var dock mera tillfälligt och ej påräkneligt allt framgent. En äfvenledes tillfällig lycka var, att romerska gebitet ej på ett halft århundrade led af fientliga härjningar. Det sannolikt stegrade priset å säd och boskap kom egentligen de rikare till godo; och billigheten i den nu bestämda ränteberäkningen kändes visserligen för de torftiga välgörande, men förslog ej att på längd betrygga de små jordegarne.

Ändtligen inträffade omständigheter, som dels utvecklade de frön till missförhållande, hvilka redan funnos, dels medförde nya och ännu betydligare. Rom intogs och brändes af Gallerne, Romarne köpte sig med guld fria från undergång. Härpå följde en nödtvungen och högst betungande utomordentlig skattskrifning. Samtidigt måste byggas i staden och på landet; nödvändigheten att nästan börja till nyes med allt medförde en allmän skuldsättning bland de smärre jordegarne. Det var ej blott för eget omedelbart behof, man nödgades göra lån: pålagor gjordes tillika så väl till fullbordan af offentliga byggnader, som till ersättning af det guld, som var lånadt ur templen till stadens friköpande. Härvid är äfven att märka, att skattskyldigheten icke träffade inkomsterne, utan den på den skattskyldiges namn uppförda egendomen; och då denne måste skatta, såsom hade han afkastningen af sin åker fri, och derjemte skulle lefva med de sina, så blef ofta ingenting annat öfrigt, än att, till en del åtminstone, öka

skuldkapitalet med tillägg af obetald ränta, och såmedelst årligen allt mera fördjupas i skuld*).

Emellertid blefvo de stränga lagar, som bragte dem, hvilka saknade tillgång till sina skulders liquid, i fängelse och bojor, bokstafligen tillämpade af så väl patriciske som plebejske ockrare; och hela skaror af sådana olycklige kommo i fängelse och i arbetshus hos sina hårdhjertade borgenärer.

Känslan af eländet ökades ock af den harm och förbittring, som var en följd af det godtyckliga förfarandet med skattskrifningen. I femton år hade folket fått åtnöja sig med en ungefärlig bestämning af deras skattskyldighet. Ett lagligt ordnande af skatteförhållandet påyrkades visserligen, men man visste att gäcka folkets förväntan. Tre gånger valdes censorer, men alla tre femåratalen förflöto utan att någon verksamhet af dessa embetsmän förspordes.

"Häri", säger Niebuhr, "är det herrskande ståndets hand omisskännelig, hvilket ville njuta afkastningen af sin gäldenärs jordlott, utan att utgöra skatt derför: dårar, som icke insågo, att staten, hvilken de betraktade såsom sin egendom, måste gå till grund, om de nedbragte medelståndet till en tiggarehop" **).

Nu uppträdde till menighetens räddning den bekante Marcus Manlius Capitolinus. Någon biografisk teckning hörer egentligen ej till ändamålet med denna lilla uppsats; men då Manlius är en af de mest framstående män, Rom egt, ehuru berättelsen om honom lika mycket hörer till mythen som historien, och då så väl riktigheten af mången uppgift bör bedömas efter analogien af hans karaktär, som karaktären tydligen skönjes af de handlingar, om hvilka ej tvistas, så skall läsaren ej misstycka anförandet af den karaktäristik öfver mannen, hvilken Niebuhr så mästerligt uppdragit, samt af hvad han, i sammanhang med nämnda karaktäristik, yttrar***):

"M. Manlius, räddaren af Capitolium, om hvilken krönikorna säga, att han icke stod någon efter i börd och tapperhet, och var utmärkt framför alla genom skönhet, idrotter, vältalighet, kraft och tillförsigt, fann sig bittert bedragen i sina

*) Niebuhr, 2. 674. **) Nieb. 2. 276. ***) Nieb. 2. 677.

anspråk på tacksamhet och ära. Camillus, hans fiende, med hvilken han åtminstone kände sig jemngod, hvilken icke delat belägringens nöd, hvilken förbannat fäderneslandet, blef gång efter annan genom familjerna upphöjd till diktaturer, genom de af aristokratien beroende valen upphöjd till konsulartribunat: han sjelf, ehuru han varit konsul, fann sig utesluten från alla värdigheter. Detta skymfliga tillbakasättande, såsom lön för en gerning, som i en hjeltelefnad af outtömd kraft framstod såsom högst, men icke stod der ensam, förgiftade hans hjerta med bittert groll. Han var en af de väldiga menniskor, som hafva fått kallelse att vara de första i fäderneslandet, och oöfvervinnerlig lidelse att göra den gällande, under det lägre naturers afund och motvilja äro beslutna att tillbakatränga dem från den plats, hvilken dem tillkommer; för hvilkas demoniska sinnesart, sådan denna kamp den afslöjar, äfven rättskaffens men klenmodige män skygge vika tillbaka. Ty sannerligen är dem en sådan ande gifven till följeslagare, mot hvilkens snaror endast ädla menniskors förtroende och gunst skulle kunna dem skydda. Gud skall fordra deras själar tillbaka af dem, hvilka drifva dem in på osaliga vägar: deras fel skall han döma nådigare, än de, hvilka förderfvade hans herrligaste verk. Alltid finnes hos sådana väldiga naturer en medfödd innerlig känsla för rätt, sanning och allt herrligt; kärlek och förbarmande, hat och vrede af rätt art: den blir de vilda lidelserna underdånig, men den dör icke; och det är skriande orätt, äfven om deras lefverne oåterkalleligt förirrat sig, att hos dem betrakta handlingar, som skulle prisas såsom ädla och lofliga hos en oklandrad, på annat sätt, derföre att vanliga själar kunna öfva sådant såsom en beräknad sak."

Men hvad företog denne temligen mythiske person till folkets fördel? Till svar på denna fråga, vilje vi först i korthet sammanfatta hvad af Livii framställning kan inhemtas, samt sedan anföra Niebuhrs tanka och kritik, grundad på sammanställningen af äfven andra historieskrifvares uppgifter.

Manlius var en folkvän, tillika en man af häftigt lynne, möjligen ock af stor personlig äregirighet. Att han eftersträfvat konungamakt, låter ingalunda bevisa sig. Livius gifver i

sjelfva verket ej anledning att tro det. Väl låter han i ett fingeradt och rhetoriskt utsmyckadt tal Manlius gifva folket att förstå, att, om det ville utmärka honom, dess beskyddare, med något namn, som uttryckte en högre makt eller värdighet, så skulle de finna honom så mycket mera i stånd att utverka det, de önskade; men sedermera säger han uttryckligen, att, ehuru man sade, att underhandlingar om konungamakt från den tiden blifvit började, man likväl icke egde någon tydlig berättelse om, *med hvilka det skett*, eller *huru långt planen hunnit.* Dertill lägger Livius på ett annat ställe: "utom folkklubbarne och hans (Manlii) upproriska utlåtelser och spenderingarne och den falska uppgiften (rörande det s. k. galliska guldet) *finner jag icke hos någon författare uppgifvet*, hvad åklagarne på rättegångsdagen laggt den åklagade till last, *såsom egentligen rörande beskyllningen för eftersträfvad konungamakt*" *). Men att han var en för senaten och patricierne ganska farlig man, det visar sig redan deraf, att de, med sökt anledning af ett krig mot Volskerne, valde en diktator.

Vi förbigå det enskilda uppträde, i hvilket Manlius första gången framstod såsom en folkets beskyddare, i det han friköpte en för skuld till slafarbete dömd gäldenär, en gammal aktningsvärd krigare af officersgrad, och hvilket Livius så romantiskt och rörande skildrat. Vi öfvergå till de yttringar af mannens verksamhet, hvilka hade ett allmännare och vidsträcktare syfte. Det heter om Manlius, att han icke nöjde sig med åkerlagsförslag **), *utan blandade sig i skuldförhållandet*, i det han sökte hindra skuldfordringslagens tillämpning genom att för egna medel lösköpa dem, som af oförmåga att betala skulle dömas till fängelse. *Sin stora fädernejordegendom i vejentiska landet utbjöd han till salu* ***), i det han till-

*) Niebuhrs bemödande att göra ursäktligt, om tanken på konungavälde i Manlii själ upprunnit under fängelsetiden, som lemnade rådrum att erinra så väl folkets tillgifvenhet som patriciernes orättvisa och förföljelse, kan man derföre anse, minst sagdt, fullkomligt öfverflödigt.

**) Om han verkligen gjorde åkerlagsförslag eller uraktlät sådant, icke anseende det tillfyllestgörande, kan man icke sluta af Livii uttryckssätt: "non contentus agrariis legibus."

***) Att han ock verkligen försålde den, tyckes klart deraf, att han sedermera ådagalade, att han friköpt ända till 400 romerska medborgare.

kännagaf, att han ej ämnade tillåta någon romersk medborgare, dömd för skuld, föras i fängelse, så länge något af hans egen förmögenhet var öfrigt. Slutligen *beskyllde han patricierne att hafva undansnillat det s. k. galliska guldet, för hvilket, om det återfinges, det gäldbundna folket kunde räddas och förhjelpas ur beroende och förtryck.* För allt detta, ehuru i sjelfva anklagelsen endast för det sista, blef han kallad inför rätta.

Diktatorn, som sannolikt blifvit vald för Manlii skull, vände sig likväl först mot den yttre fienden, för att genom en seger befästa sig i folkets förtroende och tillgifvenhet. Till yttermera visso utdelade han bland soldaterna hela det af de slagne Volskerna tagna bytet: en utväg att upphjelpa folkets ekonomiska ställning, som ej så sällan användes, men som var otjenlig, ej blott såsom beroende af fältherrens eller senatens godtycke, utan såsom innebärande en ojemn och otillräcklig hjelp i folkets belägenhet.

Manlius, kallad inför diktatorn och af honom uppmanad att bevisa sitt påstående och upplysa, hvar guldet fanns, vidgick sitt påstående, men förklarade sig obenägen att lemna en upplysning, den det vore senatorernes skyldighet att sjelfve lemna. Hvad beträffade senatorernes fruktan derför, att han, Manlius, sågs omgifven af en skara tillgifne medborgare, uppmanade han dem att med egna välgerningar draga folkskaran från honom, eller göra det medelst att, hvad de gäldbundne anginge, *åtminstone afdraga på kapitalet det, som blifvit betaldt i räntor.* Efter ett sådant försvar blef han inmanad i häkte.

Derpå firade diktatorn sin triumf öfver Volskerne, men skördade deraf mera hat än ära, "ty öfver en medborgare vore triumfen egentligen vunnen." Ett uppror var nära att utbrista, och, för att stilla folket, beslöt senaten — som dock ej heller denna gång ville veta af en åkerutdelning i den mening, folket helst åstundade, nämligen en utdelning af jord i närheten af Rom — att sända en koloni till Satricum. Men då så väl de särskilda jordlotterne blefvo obetydliga, som ock antalet ringa af dem, som af kolonisationen kommo i åtnjutande, så gagnade detta förlikningsmedel till ingenting, helst

man betraktade denna frikostighet *) såsom ersättning för offret af en välgörare. Folket visade en liflig ånger öfver sin uraktlåtenhet att bispringa en välgörare i dess yttersta nöd, klädde sig i sorgdrägt, belägrade ingången till fängelset, slutligen så natt som dag, och upproret, som ej längre kunde förebyggas, dämpades slutligen derigenom att — *Manlius, i kraft af ett formligt senatsbeslut, befriades ur häktet.*

Men dermed var upproret ej tillintetgjordt: tvärtom hade nu menigheten sin beskyddare och ledare åter. Adeln kom i stor oro. De politiska klubbarne, som till och med höllos i Manlii

*) I fråga om senatens "frikostighet" må man erinra sig den besynnerliga berättelsen om ardeatiska åkern, Livius gör i 3:dje boken af sin historia. Aricinerne och Ardeaterne, som länge krigat om ett visst stycke land, togo ändtligen romerska folket till skiljedomare. Senaten beviljade dem ett folkmöte; men just som rotarne skulle framkallas att rösta, framträdde en gammal plebej, Publius Scaptius, som förklarade att romerska folket i denna tvistefråga missleddes, och att åkern, hvarom tvistades, i sjelfva verket var romerska folkets åker. Han kände förhållandet så mycket säkrare, som han sjelf tjent i kriget vid Corioli; till hvilken stads område den omtvistade åkern hört, och genom stadens eröfring blifvit romersk statsjord. Det väckte således hans undran, att Aricinerne och Ardeaterne nu tvistade om ett åkerland, hvarpå de aldrig gjort anspråk, medan Corioli såsom stat egde bestånd. — Konsulerne, berättas det, togo saken mycket illa, bedyrade vid gudar och menniskor, att en oerhörd nedrighet vore på vägen att begås, och besvuro folket att icke lyssna till Scaptius, den gamla torgskräflan. Emellertid blef åkern tilldömd Romarne såsom dess rättmätiga egendom, och det besynnerligaste är, att Livius sjelf i sammanhang dermed yttrar: "Det nekas också icke att så var, om man blott vändt sig till andra domare."

Men hvilken tror väl, att senaten, i hvars lynne aldrig tycks hafva legat, att utöfva en icke nödtvungen frikostighet, blott af grannlagenhet skulle tilldöma Aricinerne eller Ardeaterne åkern, då de helt enkelt kunnat, i anledning af sin bättre rätt till åkern, bedja dem vända sig till annat *forum?* Den gissningen, eller någon dylik, ligger nära till hands, att senaten, af sina skäl, icke ville erinra sig det verkliga förhållandet, det de hoppades vara afglömdt — för att nämligen slippa utdela åkern åt romerska menigheten; och att Ardeaterne, i hemligt förstånd med de romerske maktegande, mot besittningsrätt till åkern förbundit sig att betala en viss årlig skatt, eller — om förhållandet med åkern genom glömska nu mera endast var kändt af några få — en afgift till vissa förnäma romerska familjer.

eget hus på kapitolinska borgen, kommo åter i gång: dessa gällde åtminstone förökandet af folkets egendom och makt. En stor del af senaten förklarade helt öppet, att "man behöfde en Servilius Ahala, som icke genom arresteringsorder retade en statens fiende, utan med offret af en enda medborgare slutade det inhemska kriget." Man vidtog nu, såsom ofta, ett beslut, hvilket, mildt och humant till formuläret, genom sjelfva instruktionens allmänhet och obestämdhet lemnade rum för ett godtyckligt och blodigt förfarande: "styrelsen skulle vaka, att icke staten lede något men genom Manlii förderfliga anslag." På konsulartribunernes sida öfvergingo nu menighetstribunerne, vare sig att de ansågo Manlius farlig för friheten, hvilket svårligen har sannolikhet för sig, eller — hvilket ligger närmare att tro — de antingen ännu voro uppskrämde af Genucii öde eller köpta af senaten, som i en för patriciernas stånd så utomordentlig fara säkert skulle finna skäl att vinna folktribunernes bistånd för äfven utomordentligt pris. Då nu alla dessa sinsemellan rådgjorde, funno de intet annat medel mot Manlius än våld och mord, hvilket medel dock tillika visade sig ganska äfventyrligt. Då uppträdde menighetstribunerne, som tyckas hafva begagnat tillfället att visa sig såsom beredvilliga och nitiska handtlangare åt senaten, och förklarade, att *saken ej borde gälla en strid emellan adeln och plebejerne, utan båda ståndens gemensamma mot en gemensam fiende.* De till och med yrkade, att *menigheten ensam* borde kämpa mot Manlius. De ämnade sjelfva stämma honom för rätta; detta borde hafva den åsyftade verkan, ty ingenting vore mindre behagligt för folket än konungamakt. Detta skedde, och anklagad för stämplingar mot friheten kunde han naturligtvis ingenting uträtta till sitt försvar med att ådagalägga, att han var en af Roms störste krigare och folkets störste välgörare, utan blef, sedan folkförsamlingen blifvit flyttad från Marsfältet, der anblicken af Capitolium verkade, *att folkets hjertan aldrig kunde ge rum för öfvertygelsen om hans brott*, till Poetilinska lunden, dömd för högmålsbrott, enligt en viss uppgift, af blodsdomare, och af folktribunerne störtad utför tarpejiska klippan.

Så ungefär Livius; och om vi tro denna berättelse, måste man anse den omständigheten, att folket äfven denna gång svek sin välgörare, hafva någon ursägt deri, att det sjelf besveks och förvillades af sina tribuner. I början misstänkte det, att en kabal bereddes mot en välgörare; men antingen lyckades man slutligen bibringa det en annan öfvertygelse, eller lät det, modlöst och viljelöst, saken hafva sin gång*).

Niebuhr, som med Livius jemför hvad Dio, Dionysius, Diodorus och andra säga, skiljer sig från Livii berättelse uti åtskilliga punkter. Hvad det så kallade galliska guldet angick, söker han visa, att frågan ej kunde vara om en af Camillus, enligt sagan, från Gallerne återtagen lösepenning, hvilken utgjordes af tempelskatt, den man för tillfället och tills vidare lånade, utan om ett till dubbelt belopp genom skattskrifning till tempelskattens återställande sammanbragt guld. Manlius beskyllde patricierne på ett eller annat sätt förhålla detta, antingen af bigotteri — det vore då för gudarnes räkning, hvilka intet guld behöfde, aflagdt och "inmuradt" på en tid, då menigheten var försänkt i det största armod — eller till ocker, i det att de mäktige sins emellan delade den uppbragta summan, för att genom klienterne, som dyrt betalade sina patroners skydd, utlåna penningar till de stackars skattskyldige**). *Det var ock för detta guld, Manlius ville att folket skulle frigöras från gäldbundenhet och slafveri.* — Niebuhr

---

*) Kortüm påminner med skäl, i fråga om Manlii olycksöde, om Goethes ord uti "Die natürliche Tochter":

"Die rohe Menge hast Du nie gekannt,
Sie starrt und staunt und zaudert, lässt geschehen."

**) Här erinre man sig den märkliga omständigheten, att Manlius blef släppt ur fängelset i kraft af ett formligt senatsbeslut. Patricierne fruktade synbarligen för att låta saken komma inför domstol. Niebuhr anser denna fruktan haft sin grund antingen deri, att de velat undvika ett häftigt utbrott för ögonblicket, eller deri, att de ej ens egde skenbara bevis för mannens högförräderi, eller ändtligen uti afsigten att låta Manlii stormiga sinnesart förirra sig till mått och steg, som läto honom fällas inför domstol. Kan man ej sätta i fråga äfven deras farhåga för en undersökning om det s. k. galliska guldet? Hade denna undersökning utfallit till patriciernas fördel, skulle de då ej kunna hafva fält honom till crimen læsæ?

synes hysa den meningen, att beskyllningen mot patricierne att förhålla guldet blott grundade sig på en lös misstanka; och i en sak, rörande hvilken man aldrig kan komma till historisk visshet, lönar ej mödan att polemisera. Likväl synes det föga sannolikt, att Manlius, som var af hög adel, varit konsul och åtminstone i början af sitt uppträdande stod i förbindelse med betydande personer, skulle hafva saknat utvägar att komma sakens rätta förhållande på spåren; ej heller synes det förenligt med hans häftiga och heroiska lynne att för något sitt ändamå med försåtlig slughet begagna sig af en lögn.

Niebuhr, som säger, att "sådana beskyllningar blott kunde förbittra", öfvergår nu till något, som "verkligen skulle afhjelpa nöden", nämligen af Manlius gjorda *förslag om åkerdelning och skuldens utplånande.* Enligt Dionysius skulle Manlius hafva fordrat detta utplånande, åtminstone att allmän åker försåldes för att med dess afkastning betala skulderna. Men dittills, menar Niebuhr, var väl blott att tänka på sådana förslag, till hvilka det var möjligt att åtminstone aftvinga kurierna bifall: således *icke en allmän åkerutdelning* *).

Niebuhr finner sannolikt, att folktribunerne ej annat afsett med sin anklagelse, än att aflägsna en för staten farlig medborgare **), men att de missräknat sig på det skrämskott, de velat åstadkomma: Manlius trotsade dem, stannade qvar och inställde sig inför rätta. Vigtigare är den anmärkningen af Niebuhr, att "det är erkändt, att Manlius icke blef sakfälld", och att "det icke är att betvifla, att centurierna frisagt honom", samt att "uppgiften, att domen blifvit uppskjuten, blott är en uppfinning enligt den falska föreställningen, att den dömande församling, som fällde honom, blott varit en rättmätig fortsättning af den på Marsfältet."

Här afviker Niebuhr från Livius, men är i framställningen af sin mening ej rätt klar och sammanhängande. Han yttrar sig ungefär sålunda. Hvarje förhoppning att på fredlig

*) Niebuhr 2. 680.

**) Vi lemne detta derhän. Man är ej rätt ense om, hvilka voro det årets folktribuner. Voro de af patricisk börd — och Niebuhr fäster sjelf uppmärksamhet derpå, att många folktribuner med patriciska namn förekomma — torde de hafva uppträdt sådana, som Livius dem skildrar.

väg komma till rätta med saken var nu försvunnen. Manlii anhängare beredde sig att under hans befäl med vapen försäkra sig om capitolium; de förnäma och sansade plebejerne hade öfvergifvit Manlii sak*). Nu var ock Camillus, för fjerde gången utnämnd till diktator, i staden, sysselsatt med att fullborda sin fiendes undergång. Under skyddet af denne embetsmans oinskränkta välde förnyade anklagarne inför kurierna den anklagelse, som misslyckats inför centuriatkomitierna, eller yrkade de på landsförvisning, hvilket synes Niebuhr sannolikare. Församlingen af "det patriciska folket" utsade, i poetelinska lunden, dödsdomen öfver Manlius. Detta skedde ej med orätt, om nämligen Manlius var under uppror: men hvilken må gå i borgen för, att ej den olyeklige just genom landsförvisningen drefs till ett steg, till hvilket han eljest ej skulle hafva förirrat sig?

Detta är ej lätt att fatta. Blef Manlius, efter Niebuhrs föreställningssätt, både landsförvist och, sedan han derigenom retad till öfverdåd gjort sig skyldig till ny anklagelse, dömd till döden? Ty af centuriatkomitierna blef han ju frikänd.

Med mycken sannolikhet synes Niebuhr påstå, att Manlius icke, såsom Livius berättar, fallit ett undergifvet offer för sina fiender. Sådant låter ej förena sig med hans djerfva och trotsiga karaktär. Niebuhr upptager en berättelse hos Dio Cassius, hvilken han anser hafva hemtat sin underrättelse från de äldsta källorna. Enligt denna var nu Manlius med sitt anhang mästare af capitolium och i öppet krig mot republiken: men de mera ansedde af plebejerne hade öfvergifvit honom. Han kunde numera ej förmå någon hjelp. En slaf, som låtsade att han smugit sig mellan diktatorns vaktposter upp på Capitolium till honom, såsom föregifvet bud om en sammansvärjning bland slafvarne till hans fördel, passade på tillfälle att störta honom utföre tarpejska klippan. De efterkommande, som skämdes för den fega listen, hade berättat, att tribunerne hade nedstörtat honom: andra sade, att han blifvit hudstrykt och halshuggen: tilläfventyrs blott emedan en

*) Det är likväl svårt att begripa, huruledes de förnämare plebejerne med sina aristokratiska interessen någonsin haft skäl att göra gemensam sak med Manlius, som endast verkade för menighetens bästa.

dödsdom, hvilken kurierna uttalat, så skulle hafva blifvit verkstäld: möjligt är det, att den olycklige blef, ännu andande, upphemtad och afrättad.

Om Manlius intagit capitolium, ligger deruti intet bevis för hans sträfvan efter konungavärdighet eller syfte att förändra styrelseskicket. Detta intagande af capitolium påminner ovilkorligen om folkets utvandring under Sicinius, hvilken utvandring icke hade till ändamål en omstörtning af statsförfattningen, utan utgjorde ett sätt att tvinga adelspartiet till billiga eftergifter. Då Manlius grep till vapen, hvilket alltförväl kunnat ske af ett oegennyttigt interesse för folket, företog han en ytterst djerf och farlig gerning, hvars värde och benämning helt och hållet skulle bero på utgången. Hade han lyckats såsom Sicinius lyckades, så skulle i sanning hans minne hos efterverlden icke hafva varit tvetydigt.

Men af allt detta kan inhemtas, att man om denne storartade men mythiske personlighet svårligen kan, med anledning af sins emellan motsägande uppgifter, komma till säker kännedom. Det historiskt vissa synes endast vara följande; att Manlius varit en af menighetens störste välgörare och kraftigaste anförare: att han yrkat åkerutdelning och arbetat för menighetens befriande från skuldförtryck och slafveri: att han skarpt kontrollerat de maktegande och yrkat på ett ärligt och nyttigt användande af statsmedlen: att han, allt ifrån början af omständigheterne ställd mot den mäktige, aristokratiske Camillus till ett slags politisk envigeskamp, störtades på ett våldsamt sätt: ändtligen att efter döden, på det att adelns förfarande vid hans undergång skulle rättfärdigas och helgas, också hans minne, genom en eller annan åtgärd från statens sida, blef offentligen hädadt.

Folket begret Manlius, och farsot och missväxt, som nu följde, syntes vara en gudarnes hämnd öfver, att man uppoffrat deras tempels räddare. Senaten fann för godt att lugna folket. Såsom straxt efter Mælii död man var betänkt på att hålla godt sädespris åt folket, så beslöt nu senaten en assignation af pomptinska gebitet. Det blef ock lägenhet för menigheten att — afsäga sig sin borgarrätt och, för att få jordegendom, utvandra till kolonisation å flera latinska orter.

Men Rom skulle få annorlunda sinnade folktribuner än de voro, som anklagade Manlius: hvilka, om det ej lyckades dem att i grunden bota det onda, hvaraf menigheten trycktes, dock lindrade det, och åtminstone beredde åt plebejerne i allmänhet likhet i rättighet till de högre och högsta statsembetena. Men vi hafva för ändamål att af märkliga tribuner omtala endast dem, hvilkas åtgöranden stodo i sammanhang med statsjord och åkerlagar; och för att så mycket förr hinna fram till Cajus Licinius Stolo, en ibland de märkvärdigaste, åtnöje vi oss att, för teckningen af mellantiden till hans uppträdande, lemna en öfversättning af Kortüms korta men klara betraktelse. Vi börje vid hans slutblick på Manlii olycksöde. "Den sanna ståndpunkten (rörande förhållandet med Manlius och menigheten), hvilken opartiskhet föreskref, kunde de ej iakttaga, patricierne hindrade af hat, plebejerne af okunnighet och försoffning. Men snart skördade massan lönen för dess ovärdiga beteende. Ty ehuruväl icke långt derefter comitia tributa vunno befogenhet att, i stället för centuriata, besluta öfver krig och fred, tilltogo dock, under ett stigande utarmande, å ena sidan slägternas herrsklystnad, å den andra menighetens tålsamma undergifvenhet till den grad, att alla tidigare tillkämpade friheter och frön till rättigheter hotade att blifva minoritetens byte. All känsla af sjelfständighet och ära försvann; i ett slags likgiltig försagdhet ansökte man ej om något konsulartribunat, och begagnade äfven så litet de lagliga medel, som lågo i det tribuniciska embetet, vare sig till försvar eller angrepp, ja! man höll sig stilla, då censorerne efter en femtonårig försummelse af skattskrifningen icke minskade skattebördan utan ökade den. En del af staten vore förtärd af den andra, så ljöd de maktlösa tribunernas klagan; man drefve den skuldsatte husfadern från fejd till fejd, unnade honom ingen rast och ro till rådplägning öfver medel mot ockret och öfriga lidanden. I denna tidpunkt af det djupaste förfall uppreste sig plebejerne Cajus Licinius Stolo och Lucius Sextus Lateranus, såsom fäderneslandets räddare för pånyttfödelsen af deras nästan förtrampade stånd och det slutliga afgörandet af den statsborgerliga rättslikheten. Ty icke bestämda af fåfänga, ärelystnad och personligt hat, hvarken

vilde nyhetskrämare eller blinda beundrare af det gamla, riktade desse män, likaså skarpsinnige och vältalige som oförskräckte och obesticklige, sitt reformerande sträfvande på hela samhället och utvecklade för Roms framtid alla det förflutnas och närvarandes författningsmässiga frön, handlade med ett ord såsom historiska lagstiftare."

Härvid ämne vi för denna gång stanna, med tillägg af endast följande. Ehuru vi komma att, i fråga om sistnämnde folktribuner, egentligen fästa oss vid deras åkerlag, böra dock de öfriga tvenne lagarne här i korthet vidröras, af hvilka den ena beträffade konsulatet, som borde åter inträda i militärtribunatets ställe, och det så, att vid hvarje val en plebej borde få ena rummet, den andra rörde amorteringen af de gäldbundnes skuld, genom afdrag å kapital för redan betald ränta. Dessa lagar böra åtminstone omnämnas, dels derför, att de stå uti ett inre sammanhang, emedan den första och sista, likasåväl som åkerlagen, ehuru visst endast medelbart, befordrade en förbättring af menighetens ställning, dels derföre, att tribunerne sjelfva ansågo dem så sammanhängande, att de framställde dem *per saturam*, det vill säga, att lagförslagen samfäldt skulle genom votering antagas eller förkastas.

Vi våge taga läsarens uppmärksamhet i anspråk för en fortsatt betraktelse af Roms inre förhållande, då denna stat, med större ansträngning och i större skala än någon annan, sökte realisera den republikanska statsförfattningen, hvars ideal dock förblef den aflägset. Om verldshistorien i allmänhet är sådan, att hon ej lemnar maximer för särskilda fall — emedan samma händelser, ehuru l i k a de kunna visa sig, aldrig återkomma fullkomligt d e s a m m a — så gifver hon dock erfarenhetens bekräftelse på allmänna grundsatsers halt, till dessas säkra antagande eller förkastande; och om de nyare folken, som sträfva åt samma håll, som det republikanska Rom, af dess öden ej hafva att lära, hvad de böra i a k t t a g a, — en sann statsklokhet går ej heller ut på h ä r m n i n g, utan på s k a p e l s e — kunna de dock inhemta, hvad de böra u n d v i k a.

(Fortsättning en annan gång.)

Öfversigt af den nyaste litteraturen.

---

[29] **Judiske häfdatecknaren Flavii Josephi vittnesbörd om Christus, Christi broder, Johannes döparen och Essenerna eller de första christna, till dess authenticitet granskadt och framställdt af *J. Berggren*,** Kyrkoherde i Skällvik och St. Annæ Capell. Stockholm 1848, P. A. Norstedt & Söner. 147 sidd. 8:o. (Pris: 1 Rdr b:ko).

Ifrån den tid, som är verldshistoriens medelpunkt och kärna, århundradet af Jesu Kristi uppenbarelse, äro endast tvenne författare kände, tillhörande det folk, inom hvilket Kristus var född efter köttet, det folk, som är den gamla verldens märkvärdigaste företeelse, och hvars heliga skrifter man förgäfves förnekar deras värde såsom den gamla historiens ledtråd och förnämsta minnen. Af dessa tvenne män var den ene född i Palestina omkring sex år efter Jesu Kristi död, tog i början en verksam del i det så olyckliga kriget emot Romarne, under hvilket han förde befälet öfver en judisk här i Galileen, var sedan såsom fånge i Titi läger ögonvittne till Jerusalems belägring och förstöring, och framlefde sin öfriga tid, under hvilken han författade sina skrifter, åtminstone till närmare dess slut, vid Flaviska cesarernas hof. Den andre, Philo, tillhörde den stad, hvilken Judarne nära nog räknade som sin andra hufvudstad, Alexandria i Egypten, och blef den utmärktaste mannen i den riktning, som judisk vetenskap frestades att taga i detta den grekiska filosofiens andra hem: den ville försonas med denna filosofi, och Philo har i det honom gifna tillnamnet en judaiserande Plato fått både sitt beröm och sitt klander.

Med skäl har den forskning, som söker historiska vittnesbörd om Jesus Kristus, frågat om icke desse män, sjelfve Judar, hafva något att förtälja om den tilldragelse, som skulle blifva en ny tids begynnelse.

Hos Alexandrinaren Philo söker man förgäfves efter ett ord, som antyder att hans uppmärksamhet varit fästad vid Jesu Kristi person eller kyrka. Väl vittnade han sannt om

sitt folks anda, att det trodde Gud hellre kunna förvandlas till menniska än en menniska till Gud. Men för honom synes messianska profetian icke hafva egt någon betydelse. Han vördade Mosis lag, men han var för mycket en man af den anda, som tillhörde Ptolemeernas stiftelse, grekiska "vetenskapens metropol", att kunna fatta menskliga odlingen i särdeles djupare betydelse, än visbetskärlek, ammad i hedendomens sköte, förmådde deråt gifva.

Hos Josephus åter, som inom skådeplatsen för kristendomens första uppträdande i verlden tillbragte trettio år eller mera af sin lifstid, och hade mottagit en rent judisk bildning, var en son af Palestinas prester, skriftlärda och fariseer, och stått inom förelserna af palestinska Judarnes folklif, väntar man med mera rätt ett sådant vittnesbörd, och finner det äfven på tvenne ställen i hans skrifter. Det ena omtalar, huru Jakob "broder till den Jesus, som kallas Kristus" *), jemte några andra dömdes af judiska rådet att stenas för öfverträdelse af lagen. Det andra är det vida vigtigare, hvarest Josephus omnämner, att "vid samma tid lefde Jesus, en vis man, om man eljest bör kalla honom en menniska; ty han gjorde otroliga" (eller förunderliga), gerningar (ἔργα παράδοξα), och var en lärare för dem, som med nöje anamma sanningen, och fick många efterföljare bland Judarna och äfven många bland Grekerna. Denne var Kristus. Och då Pilatus, på angifvelse af de förnämsta männen hos oss, dömt honom till korsfästelse, upphörde likväl icke de, som ifrån början älskat honom. Ty på tredje dagen visade han sig åter lefvande för dem, då de gudomlige profeterne om honom sagt detta och mycket annat underbart. Ända tills nu har de kristnes slägt (sekt), hvilke af honom hafva sitt namn, icke försvunnit" **).

Dessa rader i Josephi judiska fornkunskap hafva sedan sextonde århundradet framkallat en stor skara af granskare. Somlige hafva förklarat dem helt och hållet oäkta, insmygda genom någon kristens fromma bedrägeri; andre hafva ansett dem i hvartenda ord tillhöra Josef; och naturligtvis kunde icke jemkningsmän saknas, som låta en del gälla som Josephi, och förklara en del vara förfalskning.

Före Dr. B., som försvarar ställets äkthet, hafva äfven inom Sverige lärde män sysselsatt sig med dess undersökning. Utom Serenii läsvärda i Dr. B:s förord omnämnda skrift bör

*) Icke "Jesu Kristi broder, som kallades Jacobus", såsom Dr. Berggren, sannolikt förledd af den latinska öfversättning han begagnat, återgifvit orden.

**) Den mindre noggranna öfversättningen i Dr. B:s skrift har förmått oss att lemna hela detta ställe på svenska.

såsom åt detta ämne särskildt egnad anföras en af J. M. Strettenberg i Lund år 1824 utgifven akademisk afhandling.

I det hela har man gifvit saken en större uppmärksamhet än den förtjenar. Kristendomens historiska sanning hvilar icke på detta vittnesbörd, kan icke ens deraf vinna någon särdeles styrka. Men det kan förefalla besynnerligt, om en jude, som vid denna tid lefde inom Palestina och i Rom, icke skulle hafva nämnt ett ord om kristendomens stiftare, och det kan hafva historiskt interesse att förnimma en sådan mans omdöme.

Josephus synes af försynen hafva varit bestämd att som ojäfvigt åsyna vittne intyga fullbordan af den straffdom öfver Jerusalem, Kristus förutsagt, en straffdom, som äfven derigenom framstår såsom bevis på kristendomens gudomliga ursprung, att Jerusalems tempelgudstjenst, förebilden och förberedelsen, just då måste falla och försvinna, när det förebildade och förberedda, den kyrka som i Jesu Kristi Guds Sons tro tillbad Gud i andan och sanningen, hade i menniskornas hjertan vunnit tillräcklig styrka att bestå utan stödet af densamma. Josephus, det judiska vittnet om denna förstöring, var äfven ett vittne om Judarnes blindhet, då han icke förstod rörelsens grund deri, att, i djupare mening, spiran var tagen ifrån Juda. Men skulle han äfven hafva kunnat vara i okunnighet om Jesus af Nazaret och hans bekännare?

Att likväl Josephus i sina skrifter icke egnar större uppmärksamhet åt Kristus och hans bekännare, kan icke förundra någon, som genom dessa skrifter förvärfvat en närmare kännedom om den förfärliga jäsning, som rådde inom judiska samhället under de sista tiderna, och bådade dess upplösning. Det stilla och tysta verket af evangelii predikan och utbredande kunde så mycket mera blifva obemärkt ibland de många, som i de dagarna högljudt ropade, att Kristus var här eller att han var der, som Palestinas kristne icke snart frikallade sig ifrån Mosis lag och judiska gudstjensten, och icke framstodo bland de upprorsmän, hvilka den man, som beskref sitt folks förvillelser och sitt fäderneslands undergång, förnämligast hade bland samtida eller från närmaste förtid att skildra.

Men när Josephus i Rom, tjugo år eller derutöfver efter Jerusalems förstöring fullbordade sin arkeologi, hade redan kristendomen börjat ådraga sig större uppmärksamhet. Den hade bekännare vid Domitiani hof. Det var då ej under, om Josephus tillade, när tillfälle dertill erbjöd sig, några ord om denna bekännelses upphofsman och föremål. Men lika litet kan det väcka förundran, om han ej hade mer att säga om den, med hvilken han under sin vistelse i Palestina, der han

lätt och som han menade efter sorgfällig pröfning slutit sig till fariseismen, icke synes haft någon eller åtminstone icke någon särdeles beröring, och om hvilka under deras osäkra frihet inom Romerska riket en hofvets skyddling var nog försigtig att hvarken säga för mycket eller för litet.

Likväl är hvad som gör de ofvan meddelade raderna för många så misstänkta just det, att Jos. synes deri hafva sagt för mycket, och vida mera än han kunnat säga utan att sjelf vara åtminstone hemlig kristen.

Det är väl ej omöjligt att han så varit. Dock kan ref. ej för sin del med Dr. B. öfvertyga sig derom, att Josephus skulle "hafva varit i sitt hjerta fullt och visst öfvertygad att denne Kristus i sjelfva verket varit, hvad han sagt honom vara, Guds Son." Hans omdöme om Jesus Kristus kan, utan att man behöfver utmönstra ett ord derifrån, umbära det ovissa stödet af denna förmodan, att Jos. trott hvad han icke erkänner sig tro. Man bör nämligen först och främst besinna, att Jos. med den aktning, han uttrycker för sedlig renhet, icke kunde annat än tala väl om kristendomens stiftare. Det är en annan lika oviss förmodan, att Jos. varit Essenismen tillgifven, om hvilken han ock talar väl, ehuru han icke, såsom Dr. B. antager, yttrar (sid. 36) att deras dogmer "om själens andlighet och gudomlighet hafva det med sig, att den, som en gång smakat det ljufva af dessa vishetsläror, väl oemotståndligt dertill måste bekänna sig", utan blott att hvad Esseneernes theologi lärer om själen, detta nedlägga de såsom en oundviklig lockmat hos dem, som en gång smakat deras vishet; och han hade sjelf i sin ungdom smakat denna vishet, och likväl öfvergifvit Esseneerna och omfattat Fariseismen. Märkvärdig är onekligen den omständlighet och värma, hvarmed både Josephus och Philo skildra Essenismen*); den bevisar, om den än till någon del föranleddes af tidens allmänna behof af tro och dygd, huru Judendomen dels utvecklat sig till en riktning, som i mycket liknade evangelii sedolära, dels huru denna af de ädlare erkändes, och var en sida af Judendomen, hvilken de gerna vände fram emot den hedniska bildade verlden. Det torde äfven böra medgifvas, att mycket af de första kristnes tro och sedolära deri ingått, hvarföre äfven Eusebius äflas, att i Philos skildring af Therapeuterna finna en skildring af de första kristna; men så starka olikheter framträda i åtskilliga punkter, att man måste anse dessa ord-

*) Att härleda deras namn ifrån Esaias, synes oss vara en nog vågad gissning.

nar, om man så får kalla dem, hafva varit åtminstone till sin början oberoende af det egentligen så kallade evangelii predikan, vara ofullkomliga försök till utveckling af de: från till evangelisk sedolära, som gamla testamentet innehåller, vara den utvecklade Judendomens pietism, ställd i söndrande motsats emot fariseernas verkhelighet. Men lika litet som det låter visa sig, att Philo tillhörde Essenerna eller Therapeuterna, oaktadt han framställer dem, likväl jemte Greklands sju visa och Indiens gymnosofister, såsom den praktiska och theoretiska vishetens mönster, lika litet får man af Josephs yttranden sluta till hans egen Essenism. Men deremot hvad han yttrar om dessa gifver honom rätt att utan bekännelse af egen tro om Jesus yttra, det han var en lärare för dem, som älska sanningen.

Vidare bör man ock märka, att då Jos. talar om Jesu gerningar, så uttrycker han sig derom med samma ord, som hos evang. Lukas (5, 6) de Judar, hvilka voro ögonvittnen till hans underverk: de hade "sett sällsynt ting." Och man måste erkänna, att hans tvekan, huruvida Jesus borde kallas en menniska, icke än större än deras, som dock korsfäste härlighetens Herre, och att denna tvekan hos ett barn af denna tid och af detta folk ej är förvånande. Lika litet förvånande är ock den sedliga slapphet, som kan häpna utan att bilda sig en öfvertygelse.

Man bör ock märka, att Josephus icke säger, att Kristus på tredje dagen uppstod ifrån de döda, utan att han visade sig eller syntes lefvande, ett uttryck som för sin flertydighet kan vara med flit valdt.

Men att han förklarar profeterna hafva sagt både detta och annat underbart om Kristus är ett uttryck af Josephus, som mer än allt annat skulle vittna mot att anse dessa rader vara af honom skrifna, om icke dessa ord antingen kunde vara talade efter de kristnas föreställningssätt, eller vara ett omnämnande af hvad Judarne trodde om Messias, och hvilket han här anförer, utan att säga uppfyllelsen verkligen hafva skett med den Jesus, om hvilken han här talar. Vi äro för mycket vane att höra sväfvande talesätt om profetiorna och Jesu Kristi person, och hafva funnit sådana alltför ofta äfven ifrån de äldsta tiderna, för att finna dem omöjliga hos Josephus.

Månge hafva slutligen ansett de orden: "denne var Kristus", tydligen ådagalägga antingen förfalskning eller Josephi hemliga kristendom. Men rimligare än att med Dr. B. (sid. 107) antaga, att Jos. dermed velat säga denna Jesus vara den af Daniel namngifna och af de öfriga profeterna utlofvade

Messias, synes det rätt, att Jos. dermed velat genom en historisk upplysning underrätta, att denne var stiftaren till den, när detta skrefs, kända och äfven af många bekända kristendomen, och att detta just angifves genom den framför ordet Kristus i Grekiskan ställda bestämda artikeln. Derföre anmärker han äfven, att de kristne af honom hade sitt namn, och att de ännu bibehöllo sig. Detta sista är ock ett starkt bevis för ställets äkthet, emedan det är ett sådant emot Josephi egen tro på Kristus. Ty med denna låter ej förena sig, att han, då han säger Kristi bekännelse ännu fortfara, uttrycker sig så, som hade han väntat att den skulle liksom många andra rörelser inom Palestina, redan nu inom sextio år hafva försvunnit. — De orden: "denne är Kristus", behöfva icke heller innebära mera än de på andra stället nyttjade, der Jakob säges varit broder till den Jesus, som sades vara Kristus.

Men om vi än icke anse oss böra antaga, det Josephus varit hemlig kristen, hvartill så mycket mindre är skäl, som det för öfrigt icke haft inflytande på hans skriftställeri, så hafva vi likväl icke kunnat finna något anfördt, som nödgat oss att anse Josephi vittnesbörd om Kristus vara understucket eller förfalskadt. Hvarken dess förmenade oegentliga plats i föredraget hos en författare, som icke strängt iakttager ordning, eller att det icke omnämnes af kristna författare före Eusebius, eller hvad man mera anfört, har kunnat öfvertyga oss derom. Pröfvar man de äldre kristna skriftställares ord och tankegång, hvilka ej åberopat sig Josephus, så finner man detta naturligt, om man nämligen förutsätter, såsom Klemens af Alexandria uttryckligen förutsätter, att Josephus icke var kristen. Vittnesbördet blifver då ett blott vittnesbörd derom, att han hört talas om Jesus af Nazareth, hvilken många trodde vara Kristus, och på denna Josephi kunskap hade de så mycket mindre anledning att lägga vigt, som han ej af sina egna landsmän var väl tåld eller gillad.

Instämmande med Dr. B. i det hufvudsakliga resultatet af hans undersökning, att nämligen Josephi vittnesbörd bör anses vara äkta, måste vi ock förklara vår tacksamhet för hans arbete, som väckt allmänhetens uppmärksamhet på rörelserna i den märkliga tid, från hvilken detta vittnesbörd härleder sig. Kunna vi icke i allt dela lika tankar med författaren, och ej anse hufvudfrågan vara af stor betydelse, så leder dock undersökningen till vidgad insigt i kristna kyrkans äldsta historia.

Mycket måste vi beklaga, att författaren anfört de många af honom åberopade ställena ur Josephi skrifter på Latin. Vi kunna ej inse skälet till att så återgifva en Grekisk skrift-

ställare, men väl förlusten för de läsare, för hvilka dessa ställen derigenom göras otillgängliga.

Dr. B. har ökat sitt arbetes värde genom tvenne å titelbladet ej omnämnda bihang. 1. "Asmoneiska och Herodiska husens slägtregister jemte namnlista på Syriens och Judalandets Prefecter och Procuratorer samt Öfverstepresterne ifrån Herodes den Stores tid till Jerusalems förstöring. Sammandrag enligt Josephus. och 2. Chronologisk Tabell i enlighet med Josephi tidbestämning." L. A. A.

[30] Böne-Bok för Skolungdom. Af *Carl Oscar Roos*, V. D. M., Collega Scholæ. Tredje upplagan. Upsala, P. Hanselli. 1848. 40 sidd. 8:o. (Pris: 4 sk. bko.)

Denna lilla Bönebok har, såsom titelbladet tillkännagifver, redan upplefvat trenne upplagor. Vi tveka ej att deri se en betydande rekommendation. Det tyckes ojäfaktigt visa, att boken motsvarat ett förhandenvarande behof och förmått gifva åt detsamma tillfredsställelse.

Väl kunna vi ej obetingadt medgifva, att begärligheten och afsättningen städse lemna en giltig måttstock vid bedömandet af en uppbyggelse-skrifts verkliga värde. Det gifves, såsom erfarenheten visar, ett publikum, som utan djupare religiöst behof, utan grundligt och medvetet frälsningsbegär dock känner en viss böjelse, ja! ett visst behof af religiös njutning. Hos detta publikum, som är ganska talrikt, vinna sådana andaktsböcker aldrasnarast ingång, hvilka vagga sinnet på vågorna af ett halfkristligt, snarare ästhetiskt, än religiöst känslosvall. Exempel hafva derföre äfven i nyare tider ej saknats af ett rikt bifall, hemburet åt andaktsböcker, hvilka genom sin lösa, halfnaturalistiska hållning måste väcka djup otillfredsställelse hos alla dem, hvilka under lifvets strid och frid kommit till lefvande erfarenhet af kristendomens anda och sanning.

Men till denna kategori hör ifrågavarande lilla bönebök för ingel del. Dess hufvudsakliga innehåll är sådant, att det svårligen kan bereda henne ingång hos andra, än dem, som ur en allvarligare synpunkt betrakta lifvet — sitt eget och kristendomens. Syndabekännelse, bön om nåd och förlåtelse för Kristi skull, tacksägelse och lof för återlösningens nåd utgöra i denna Bönebok sjelfva grundthemat; och den tonart, i hvilken detsamma utföres, bibehåller oafbrutet karaktären af djupt kristligt allvar. Dessa i rec:s öga stora och väsendtliga förtjenster äro ej egnade att tillvinna boken ett

lättsinnigt bifall, ehuru visserligen att föranleda ett mildt bedömande af möjligen befintliga brister i planen och utförandet.

Att sådana finnas, lärer icke förvåna någon, som gjort sig reda för svårigheten i en uppgift sådan, som den, hvilken författaren här företagit sig att lösa. Det är redan nog svårt, och icke en gång i menniskomakt, att rätt bedja för sin egen del. Äfven den, som genom Guds nåd närmat sig stadgan i Kristo, måste, redan då han blott har den afsigten, att inför Herran frambära sina egna åligganden, bekänna: "Jag vet ej hvad jag bedja skall." Huru mycket mera måste han bekänna detta, då frågan är att bedja så, att hans bön lämpar sig för en mängd olika personligheter, för deras olika sinnelag och olika förhållanden, samt derjemte för olika tider och stunder i deras lif. Bönen måste här ega en hög grad utaf allmännelighet för att vara passande för alla; och likväl bibehålla denna speciella, de enskildaste förhållanden upptagande och afspeglande karaktär, förutan hvilken den lämpar sig för ingen. Den måste ega något af denna gudomliga art, som i Kristo uppenbarad, visar det allmännaste och allmängiltigaste förmedladt till ren, konkret, varm, lefvande individualitet. Det gifves väl ej och skall väl aldrig i verlden gifvas mer än en bön, som fullt tillfredsställande löser denna uppgift, emedan icke mer än en sådan Förebedjare finnes som Kristus. "Herrans bön" är och förblifver för hvarje kristlig betraktare den första och sista fulländade bönen. Hvarje mensklig bön närmar sig fulländningen endast i den mån hon genom Kristi andas kraft närmar sig idealet af den gudomliga Bönen "Fader Vår" — både till innehåll och form. Ja! vi våge påstå att hvarje rätt bön från lärjungarnes läppar kan icke vara annat, än en utläggning, en tillämpning af den Gudomlige Mästarens böneord.

De böner, som i denna Bönebok innehållas, utgöra en sådan tillämpning och utläggning — i hufvudsaken utförd på ett tillfredsställande sätt. Rec. har ej funnit något i deras innehåll, som ej låter gruppera sig omkring de herrliga, lefvande grunddrag, Herrans bön lemnar.

Den yttre ordningen ämnena emellan är likväl icke bestämd af ordningen i Herrans bön. Kanske hade förf. gjort väl, om han låtit sig af denna bön, äfven i afseende på den yttre ordningen, något mera ledas.

De särskilda böner, som här framträda, äro, ehuru, som ofvan sades, vissa grundtankar städse återvända i dem alla, likväl ingalunda blott olika former för samma innehåll. De skilja sig väsendtligen från hvarandra äfven i hänseende till

innehållet. Har förf. vid fördelningen af detta innehåll, d. ä. af de ämnen, hvarom bedes, följt någon bestämd princip?

Trenne sådana äro i allmänhet att välja emellan eller att förena. Den ena är subjektets tillfälliga eller väsendtliga behof, efter som dessa vid olika tidpunkter äro olika. Denna princip har författaren så till vida tillämpat, som han föreställt sig, hvad ungdomen helst borde bedja om vid terminens början, vid terminens slut. Äfven vid de flesta af de dagliga bönerna har förf. haft tillbörligt afseende på denna princip. De tvenne öfriga, till en viss grad med den första väl förenliga, grundsatserna äro, att låta ämnenas framträdande i den ena eller andra bönen bestämmas antingen af ämnenas egendomliga vexelförhållande till hvarandra eller ock af deras förhållande till de tidskiftens art, af hvilka bönen närmast föranledes.

Då den förstnämnda, subjektiva, principen ej kan öfverallt tillämpas, måste nödvändigt endera eller båda de sistnämnda objektiva principerna göras gällande. Att utan afseende på dem, d. v. s. helt godtyckligt föreskrifva att en dag i veckan skall bedjas om eller tackas för en viss välgerning, en annan dag icke, förefaller rec. klandervärdt. Det är, liksom all godtycklighet i föreskrifter, ett slags, om ock ganska välment, tyranni. Förf. har utan tvifvel känt detta, och äfven erkännt det genom ett stundom synbart bemödande att förfara enligt nyssnämnda objektiva principer för ämnenas fördelning. I följe deraf hafva bönerna vid terminens början och slut, bönerna på Söndagen, Måndagen, Fredagen och Lördagen erhållit en karaktär, som i viss mån är lämpad efter dessa tidepunkters och dagars egendomliga betydelse för de bedjande. Någon sådan egendomlig betydelse har förf. troligen ej kunnat utfinna för de öfriga dagarne och vi vilja ej heller derpå lägga synnerlig vigt. Deremot var, i fråga om den skiljaktighet, genom hvilken morgon- och aftonböner böra utmärka sig från hvarandra, principen lätt tillämplig. Destomer oväntadt förefaller det, att förf. här någongång lemnat honom utan allt afseende. Så har t. ex. Aftonbönen på Fredagen alls ingenting, som gifver henne karaktären af A f t o n b ö n; utan all förändring lämpar hon sig lika väl till begagnande såsom Morgonbön.

Det gifves likväl en mängd gudomliga välgerningar, hvilka både kunna och böra blifva föremål för vår bön, men ega ingen bestämd frändskap med det ena eller andra tidskiftet, den ena eller andra dagens egendomliga karaktär. Om rikedomen af sådane föremål är så stor, att de ej alla kunna inrymmas i hvarje bön, huru bör man då förfara vid deras fördelande på de särskilda bönestunderna?

Några af dessa ämnen äro af den vigt och betydelse att ingen dag bör gå förbi, ingen högtidligare bönestund hållas utan att de framträda för medvetandet. Dessa böra då i hvarje mera omfattande böneformulär förekomma. Sådana äro återlösningens nådeskatter och deras meddelande. Förf. har ej gjort sig skyldig till försummelse i fråga om deras framhållande, och detta gifver åt hans lilla Bönebok väsendtligt värde.

Deremot gifvas andra föremål för bedjandet, hvilkas betydelse, ehuru stor, dock ej är, såsom de nyssnämndas, absolut, hvilka följaktligen kunna fördelas så, att det ena framträder den ena dagen, det andra en annan i veckans omgång. I fråga om dessa föremål torde godtyckligheten och dess sken vara svårast att undvika. Förf. har i rec:s omdöme ej lyckats att göra det. Det kan svårligen ske utan användande af den ofvanföre omtalade rena sakordningsprincipen. Denna princip är af förf. nog mycket förbisedd. I följe deraf framstår mycket i dessa böner, såsom hade det endast tillfälligtvis och utan all reson blifvit kastadt på det ställe, det innehar. Hvarföre, t. ex. skall skolungdomen just företrädesvis Måndags- och Tisdagsafton bedja för konung och fädernesland? Hvarföre ej åtminstone tillika vid terminens början och slut? Borde ej denna ungdom dagligen fälla förböner för det jordiska samhälle, genom hvars försorg den blifver delaktig af bildningens gåfvor, åt hvars ära och välgång den bör offra lif och krafter? Rec. vågar med tillförsigt bejaka denna sista fråga. Ännu mer har rec. kännt sig förvånad att så sällan, om ens någorstädes, i denna Bönebok finna ungdomen hänvisad att nedkalla Guds välsignelse öfver Herrans kyrka och församling, genom hvars förmedling denna ungdom blifvit och allt fort blifver delaktig af de högsta välgerningar, de rikaste nådeskatter? Äro böneformulärernas syfte att i andaktens heliga stund väcka kärlek och åtrå efter de högsta, de betydelsefullaste nådesvälgerningar, Herren vill åt den bedjande meddela, så borde utan tvifvel bedjarens blick hvarje dag åtminstone någon gång vändas på nyssnämnda genom Herrans nådesordning till bevarande af Hans nådeskatter helgade samfund. Dessa ämnen för böner och förböner borde således enligt rec:s tanka räknas bland dem, som, till följe af sin stora betydelse, ega grundade anspråk att vid hvarje bönestund ihågkommas.

I afseende på de ämnen, hvilka mera egentligt tyckas subsumera under ifrågavarande kategori, och sålunda med skäl kunna hänvisas till några af bönestunderna och uteslutas vid andra, vill rec. ej fullfölja sina anmärkningar. Redan torde,

med hänsyn till bokens omfång, anmälan förefalla nog lång. För ett sådant fall får rec. erinra, att hvarje ord, sagdt till den uppväxande ungdomen eller lagdt på dess läppar, är af omätlig vigt och betydelse. Det är ett frö, som, godt eller ondt, ej sällan växer upp till ett träd, hvars grenar breda sig vidt ikring.

I betraktande af denna vigt, som tillkommer äfven ifrågavarande lilla böne-samling, kan rec. ej afsluta sin anmälan utan att i all vänlighet uppmana förf. att i en möjligen blifvande ny upplaga vinnlägga sig om förökad precision, klarhet och sanning i uttrycket. Rec. har i det hänseendet funnit åtskilligt att önska, dock ej synnerligen mycket och knappast något, som behöfver påpekas för att göra förf. derpå uppmärksam.

Möjligen torde förf., om denna anmälan faller under hans ögon, förebrå rec. att hafva alltför ensidigt tillämpat den analytiserande reflexionens måttstock på en produkt, som ej bör, ej kan bedömas ur en så profan synpunkt. Rec. får härpå genmäla, att ifrågavarande böne-samlings egen beskaffenhet föranledt detta förfarande, enär hon mera framstår såsom alster af en sammanförande reflexion, än af omedelbar inspiration. Åtminstone hafva dessa böner hos rec. lemnat ett intryck, som vore de snarare författade af en nitälskande, omtänksam kristelig lärare, än omedelbart härflutna ur en kristelig bedjares hjerta. De framträda tydligen i medveten afsigt att tjena såsom formulärer och hänvisa redan derigenom på den mättstock, hvilken de böra underkastas, den synpunkt, ur hvilken de böra bedömas. A. F. B.

[31] Tidskrift för Lärare och Uppfostrare, utgifven af *J. A. Dahlström*, *C. Ekendahl*, *G. R. Rabe*, *P. A. Siljeström*, *P. E. Svedbom*, *J. Söderlind*. Första årg. h. 1—6. Andra årg. h. 1—5. Stockholm 1846—1848.

(Fortsättning från 6:te häftet.)

Häftet 4, redigeradt af P. A. Siljeström. Innehåll:

1. *Om Geografien såsom undervisningsämne vid skolorna*, af O. E. L. Dahm.

2. *Berättelse om den började reformen af de lärda skolorna i konungariket Danmark*, af P. E. Svedbom.

3. *Om Philosophiska Lektionen*, af E. A. Carlsten, *jemte tillägg af Red. vid samma uppsats.*

4. *Om Sveriges Läroverk*, af H. Järta, rec. af Red.

5. *Om Läroverksfrågorna, isynnerhet med afseende på skriften: Svenska Elementarläroverken och deras förbättring*; af J. A. Hazelius, rec. af Red.

6. *Strödda underrättelser*.

№ 1. För 20 à 30 år sedan studerades geografien så knapphändigt vid de flesta skolor, att den svårligen kunde sägas vara ett undervisningsämne. Ungdomen inplaggade i minnet ett torrt register öfver länder, städer och deras folknummer efter "Regnérs första begrepp" eller något annat dylikt skelett, och detta ofta nog utan karta; eller om en sådan begagnades, var dock den fysiska geografien alldeles utesluten, och exempel saknas icke, att i sjelfva studentexamen Helsingfors, Helsingör och Helsingborg förblandades, eller att läget af Öresund och Bälterna var obekant. Men detta oaktadt öfverlastades redan då minnet med en mängd namn på orter och städer, hvilka genast bortföllo, så snart lexan var upprepad. I samma mån som läroböckerna vunnit i omfång och fullständighet, har ock denna sednare olägenhet tilltagit, och om de nu mest brukliga, Hartmans, Palmblads, Sköldbergs, Steins m. fl. läsas utan urval af läraren, så skall den största lärartighet duka under för sådana masser. Härom säger förf. ganska träffande: "Se på dessa oändliga namn, dessa siffror, dessa torra beskrifningar, dessa snart sagdt stereotyperade produktförteckningar m. m. och öfverräkna, huru mycken tid det åtgår för att blott lexa för lexa genomgå dessa många sidor och genombråka dessa många namn, samt huru mycket sitter qvar hos lärjungen, när kursen är slutad. I bästa fall efter methodisk undervisning finnes den allmänna öfversigten, det vigtigaste och interessantaste qvar i minnet, men icke sällan har äfven detta dunstat bort eller bildat ett virrvarr, d. v. s. efter en stor slutad geografisk kurs befinner sig lärjungen nästan alltid på den ståndpunkt, att läraren genom en kort muntlig repetition måste inplugga det vigtigaste och interessantaste och skapa den allmänna öfversigten, om hela arbetet skall medföra någon frukt. Hvarföre då ej ifrån början nöja sig med detta? Hvarför ej undvika dessa många ord, som ej annat kunna än glömmas? Hvarför öda tid med det omöjliga? Eger väl geografien i och för sig en så hög bildande kraft, att man bör behandla henne på detta öfvergrundliga sätt, och, om hon det ej eger, kan väl en allmän öfversigt och en nödtorftig kunskap ej deri förvärfvas, utan att genomgå alla dessa namn och småsaker." — Dock, förf:s anmärkningar och råd äro hela uppsatsen igenom ganska läsvärda. Det mått af geografisk kunskap, den undervisningsmethod och den plan för kartor och läroböcker, han före-

slår till olägenheternes undvikande och till vinnande af nyss-nämnda syftemål, en klar och lefvande öfversigt, hvilken just derföre är lätt att minnas, är grundad på pedagogisk erfarenhet och klok beräkning, och ref. är förvissad, att hvarje skolman med både nytta och nöje skall taga kännedom derom.

№ 2. Denna af förf. under dess utländska resa sommaren 1846 nedskrifna och till Kgl. Ekklesiastik-Departementet ingifna berättelse omfattar tvänne afdelningar, den första om den lärda skolans i Danmark organisation enligt skolordningen af 1809 till den 1845 började reformen, och den andra om sjelfva denna reforms innehåll och beskaffenhet. Då förf. i sin framställning lyckats att med korthet förena fullständighet, vågar ref. icke ens försöka att derur meddela något sammandrag, hvilket utrymmet icke heller medgifver. Ref. kan likväl icke neka sig nöjet att särskildt nämna de momenter, hvilka hos oss skulle förtjena efterföljd. Läsaren skall deraf finna, att de fördelar, hvilka inom vårt land måhända ännu länge skola inskränkas till fromma önskningar, redan länge tillkommit danska elementarskolan eller och nu nyligen blifvit henne tilldelade. Dessa äro: att lärjungarne först vid 10 års ålder emottagas och att fordringarne för intagning i skolans första klass äro större än hos oss; att ingen får blifva student före 17 års ålder; att den lärda skolan, utgörande ett enda läroverk, motsvarar våra så väl skolor som gymnasier; att ämnesläsning för lärarne är sedan längre tid föreskrifven och allmänt antagen, men en rymlig frihet lemnad åt rektorerna att fördela undervisningsskyldigheten mellan lärarne olika, allt efter dessas olika studier och anlag; att rektor är beständig samt utrustad med en vidsträckt myndighet; att rektor korresponderar i alla läroverket rörande angelägenheter omedelbart med sjelfva centralstyrelsen i Köpenhamn (den så kallade direktionen öfver universitetet och de lärda skolorna), hvilken äfven plägar göra synnerligaste afseende på dennes önskningar och förslag; att deremot rektorerna äro underkastade strängt ansvar, om de till universitetet dimittera ynglingar, hvilka i studentexamen befinnas underhaltiga; att antalet af de offentliga lärotimmarne för vecka äro omkring 40, men hvarje lärare anses icke böra hafva öfver 24 timmar; att dispens från läsning af de gamla språken kan meddelas; att ferier icke räcka öfver 14 dagar och under hela året endast upptaga sex veckor; att en årlig skolafgift, från 60 till 100 Rdr, utom ersättning för ljus och eldning, erlägges, hvarifrån medellöse och lofvande ynglingar kunna befrias; att studentexamen åtföljes af flera skriftliga prof, nämligen a) ett latinskt stilprof, hvarvid blott en

dansk-latinsk ordbok må såsom hjelpreda begagnas; b) öfversättning på danska af ett eller annat stycke ur ett latinskt verk, som icke förut varit föremål för undervisning och hvari ej förekomma ovanliga uttryck och talesätt, invecklade konstruktioner, aflägsna hänsyftningar eller annat, som gör meningen svårfattlig; dervid må icke ordbok begagnas; c) besvarandet af en fråga i den kristna religionsläran; d) besvarandet af en fråga antingen i den äldre eller yngre verldshistorien; — att mogenhet eller omogenhet i första rummet beror derpå, att hvarje dimitterad bör hafva uppnått den skicklighet, att han med ordning och tydlighet kan utan grammatikaliska fel, på danska språket uttrycka sina tankar öfver ett ämne, till hvars behandling icke fordras större grad af förståndsodling, än den, som kan och bör förutsättas hos den, som bör afgå till universitetet; att framförallt studentexamen måste afläggas genast vid ankomsten till universitetet, som således icke vet utaf någonting motsvarande våra preliminarister eller kautionsstudenter; att slutligen så väl universitetet, som de lärda skolorna äro ställda under en särskild kunglig Direktion, bestående af trenne medlemmar, hvilka alla äro vetenskapsmän, dessutom understödd af kansli- och kuratorspersonal, och försedd med vidsträckt makthefogenhet; den utfärdar förordningar och reglementen, korresponderar med consistorium academicum och skolrektorer, afgör i många fall och bereder i andra sakerna till föredragning och föredrager dem derpå inför konungen omedelbart genom en af sina medlemmar, samt expedierar besluten."

Huru stort förtroende man sätter till denna Direktion och den kontroll, den utöfvar, synes bäst deraf, att studentexamens förläggande från universitetet till skolorna varit yrkad icke mindre från universitetets sida och i dess interesse, än af skolmän i skolornas. Så långt är man kommen i grannriket, under det denna angelägenhet hos oss har så föga sympathier hos de båda statsmakterna, att proposition derom till ständerna icke kunnat utverkas af regeringen, utan måst utgå från chefen för Ekklesiastik-Departementet enskildt, och ehuru vid riksdagen utförliga motioner derom blifvit väckta, vill man icke en gång låta dem komma under öfverläggning. Detta måste förefalla så mycket underligare, som de mest skilda åsigter i öfrigt förena sig deruti, att hvilka reformer skolan och måtte undergå, dermed dock intet varaktigt godt kan vinnas, utan att dess utveckling ledes af en centralstyrelse.

Den reform, hvilken man i närvarande stund är i begrepp att låta de lärda skolorna i Danmark undergå, har, en-

ligt förf:s uppgift till hufvudsyfte: "att utvidga undervisningen i skolorna derhän, att den ytterligare vägledning uti de ämnen, som blifvit i skolan föredragna, hvilken hittills meddelats de unga studerande under första akademiska halfåret, måtte bortfalla ifrån universitet; att så väl studentexamen som den filologiska delen af examen philosophicum måtte upphöra samt i stället en afgångsexamen vid skolorna inrättas, svarande mot de fordringar, som efter en sådan utvidgad undervisningsplan böra göras på dem, som skola anses mogna att till universitetet dimitteras, hvilken examen kommer att hållas af skolans egne lärare under vederbörlig kontroll."

Häröfver gör förf. följande väl grundade anmärkning: "Under det de svenska universiteterna erbjuda sina föreläsningar och den akademiska frihetens behag åt ynglingar, som ännu knappast hunnit ur barnaåldern, och sålunda visa sig icke obenägna, att äfven uti sig upptaga elementarskolan, har det danska universitetet ansett det förenligt med sitt och vetenskapens interesse, att ännu ytterligare befria ifrån en inrättning, som i någon mån kunde draga universitetets verksamhet utom dess egentliga sfer. . . ." Likväl vore det fåkunnigt, att tänka på någon dylik förändring hos oss, så länge som studentexamen är den enda kontroll öfver elementarläroverket och, i brist af en för skolan och universitetet gemensam öfverstyrelse, den i skolväsendet nu rådande anarkien får fortfara, hvilken, jemte andra otaliga oordningar, tillåter universitetet och skolan att efter godtycke göra inkräktningar på hvarandras område.

De, som önska närmare kännedom om denna vigtiga fråga i grannriket, hänvisas till den högst interessanta uppsatsen deröfver i pedagogisk tidskrift. För att lugna dem, som så högeligen befara något uppskof med latinläsningen, vill ref. endast nämna, att, enligt den föreslagna undervisningscykeln, språken komma att följa på hvarandra sålunda: 1. danska, 2. tyska, 3. fransyska, 4. latin, 5. grekiska, 6. hebreiska. Härigenom kommer ingen lärjunge att före fyllda tolf år begynna med latinet. Det torde förtjena nämnas, att en af Europas störste latinare, den så namnkunnige Madvig, deltagit i detta beslut.

№ 3. Förf. föreslår på ganska goda skäl, att filosofiska lektionen, hvilken icke kan upptaga en lärares tid och krafter, måtte, jemte filosofien, omfatta något annat läroämne, helst modersmålet jemte skyldigheten att granska på detta språk författade uppsatser. Deremot kan ref. icke anse det hvarken nödvändigt eller gagneligt, att den filosofiska undervisningen på gymnasierna skall sättas i strid med kristendomsundervis-

ningen. Detta författarens påstående utgår från den förutsättningen: "att filosofien har sitt sanningskriterium i tänkandet, theologien deremot sitt i känslan" samt att theologien skulle strida emot den fria forskningen. Vore nu detta sannt, då skulle äfven vi tillstyrka filosofiens förvisning ifrån elementarläroverket; ty ehuru maktpåliggande det filosofiska studiet än må vara, är dock ungdomens religiösa lugn ännu dyrbarare, och hellre, än att detta må rubbas och tvifvel väckas, innan ynglingen sjelf kan pröfva allt och behålla det goda, må det filosofiska läroämnet helt och hållet förflyttas till universitetet. Men då religionen icke blott berör känslan, utan omfattar och genomtränger hela menniskans andeliga natur och alla dess förmögenheter, känsla, förstånd och vilja, och det religiösa vetandet icke mindre än det filosofiska har dessa till föremål, tro vi, att förf. misstagit sig i nämnde förutsättning, och att således en förberedande filosofisk kunskap, långt ifrån att råka i strid med det kristliga vetandet och derpå grundad öfvertygelse, är för detsamma både nödig och nyttig. Har läraren i filosofien ett kristligt sinnelag, hvilket icke må hos honom saknas, så skall nog friden ifrågavarande läroämnen emellan bevaras. Hänger man åter vid den lika ofilosofiska som okristliga fördomen, att kristendomen är "en beqväm tro, som ej genom kamp och sträfvande, utan genom viljelöst emottagande hoppas att ernå det högsta goda", då är tvedrägten på förhand antagen.

I sitt tillägg föreslår Red. att, så snart skillnaden emellan skola och gymnasium blifvit upphäfven, det förenade läroverkets rektor måtte åtaga sig religionsundervisningen, men derifrån utesluta både dogmatik och kyrkohistoria, och sysselsätta sig med den bibliska och rent praktiska kristendomen. Detta bör så mycket mindre ogillas, som dogmatik och dogmhistoria äro hvarken nödvändiga eller lämpliga läroämnen för den egentliga ynglingaåldern, och derjemte rektor genom kristendomsundervisningen skulle kunna så inverka på ungdomens hjerta och lefverne, att disciplinens handhafvande derigenom skulle mycket underlättas. Deremot måtte det vara en rent af förflugen idée, att "den kunskap, som är nödvändig till salighetens vinnande, är så oändligen kort och för öfrigt såsom sådan icke hvarken kan eller får vara större för den bildade än den obildade; och att detta är det enda läroämne, utaf hvilket alla utan undantag måste hafva lika mycken kännedom." Behöfver då Red. af pedagogisk tidskrift erinras derom, att om icke den religiösa bildningen går i jemnbredd med den vetenskapliga, skall det religiösa intresset förqväfvas af det vetenskapliga, och att derföre den obildade behöfver en både djupare och vidsträcktare kristendom än den obildade?

№ 4. Ehuru vi redan omnämnt denna recension, kunna vi icke neka oss nöjet att här intaga den allmänna slutanmärkningen, hvilken icke allenast afser syftningen af ifrågavarande skrift, utan äfven den i alla riktningar vidt utbredda åsigten, att det gamla är godt, derföre att det utgått från den gamla tidens store män, och att det är förmätet af nutidens reformvänner att vilja åstadkomma något nytt och bättre. Red. säger: "Åsigterna kunna vara olika, det må ingen förtycka. Det är endast brutet genom de stridiga åsigternas prisma, som sanningsljuset uppenbarar sig uti alla sina herrligt skiftande, skära strålar; och uti denna anordning af en vis försyn ligger, enligt vår tanke, ej blott en nödvändighet, utan äfven ett godt. Ej heller bör man blifva misslynt derför, att striden någon gång möjligen urartar till partiskhet, orättvisa, personligheter, o. s. v.; man må icke alltför strängt döma den menskliga svagheten. Men ett måste alla, som vilja vara sanningens stridsmän, ega gemensamt; ett måste man af alla fordra: det är tron på bildningens framsteg, hoppet om menskligheten i oändlighet stigande förädling, under alla de vexlingar af ljus och mörker, af dagrar och skuggor, som förete sig på verldshändelsernas tafla. Vägarne kunna väljas olika, men målet måste vara ett; och likasom ett mål, så äfven ett hopp. Framstår nu någon och säger: "dina bemödanden äro fåfänga; du kan icke åstadkomma något bättre än det, som är; du är "vanmäktig" att tänka, att gifva något stort, något ädelt; detta var endast dina förfäder, som voro bättre än du, förbehållet o. s. v., så är det ju att vilja göra vårt hopp och vårt mål om intet och våra renaste, själens mest lifvande bemödanden till en galenskap. Det ligger uti denna åsigt — som för öfrigt icke kan bevisas — någonting så qväfvande, så otrefligt, ja! så ohyggligt, att man kan blifva rädd vid blotta tanken derpå; det kännes såsom ville någon rifva hjertat ur ens bröst. Huru? Är då den ändliga verlden sedan århundraden endast att betrakta såsom ett likhus? Har då kulturens fortgående utveckling intill våra dagar endast varit ett skuggspel? Och sväfvar då icke ännu, såsom fordom, Guds ande öfver verlden? — I sanning, en sådan åsigt, som den anförda, synes oss innehålla en svår hädelse mot den gudomliga Försyn, som lenkar mensklighetens öden."

№ 5. De här berörda twistepunkterna i skolfrågan hafva redan i denna tidskrift blifvit till pröfning framställda.

Häftet 8, redigeradt af G. R. Rabe. Innehåll:

1. *Tvenne mönsterskolor för vanartiga barns uppfostran*; af G. Ekendahl.

2. *Om behandlingen af läroverkets angelägenheter*, af P. E. Svedbom.

3. *Bidrag till Latinets historia i den kristna tiden. Latintalandet. Latinskrifvandet*, af K. Raumer, öfversatt i sammandrag med inledn. af J. A. Dahlström.

4. *Läroverksreformen i Carlstad.* Betraktelse af C. Ekendahl.

5. *Förordning rörande reformen af de lärda skolorna i konungariket Danmark*, med inledning af P. E. Svedbom.

№ 1. De tvenne mönsterskolorna äro förlagda den ena i Schweitz, den andra vid Strassburg. Vid båda har man, ehuru något olika i tillämpningen, utgått från den åsigten, att de förvillade barnen skulle i räddningshuset erhålla det, som de utom detta sakna, nämligen familjelif och föräldravård. Något sådant kan icke finnas i de stora anstalterna, der barnen sammanhopas i större antal och lefva ett kasernlif, hvilket enligt all erfarenhet genom det ondas koncentrerande motverkar deras förbättring. Derföre har man på giltiga skäl försökt att dela de större anstalterna, der barnen till ett antal af högst tolf anförtros åt vård och ledning af en man och hustru, som finnas skickliga och villiga att uppoffra sig för barnen och lefva med dem, såsom vore de deras egna, sofva med dem i samma rum, äta med dem vid samma bord, arbeta med dem, bedja med dem. Största svårigheten härvid är att finna lämpliga fosterföräldrar. Men den, som har erfarit, huru gudsfruktan, arbetsamhet och goda seder icke ännu blifvit sällsynta i enskilda hus bland vår egentliga allmoge, skulle icke misströsta om framgång äfven härutinnan. Må man blott med öppen, erfaren blick söka, så skall man nog finna. Det bästa och ädlaste, som finnes qvar inom samhället, är ett fromt och sedligt familjelif. Endast inom detta lefva de elementer, hvilka, om de vinna inträde i de förtappades hjertan, hafva kraft nog att föra dem tillrätta. Det är derföre en lycklig tanke, att genom det ädlaste och bästa vilja upprätta de fallne, förtappade och förvildade. — De, som interessera sig för denna vackra idé, hafva allt skäl att derom inhemta kännedom af ifrågavarande uppsats, hvilken andas lifligt och ömt deltagande för de vanlottade.

№ 2. Som denna artikel finnes fortsatt i ett sednare häfte, skole vi framdeles i ett sammanhang dervid fästa uppmärksamhet.

№ 3 är en öfversättning af några blad ur Geschichte der Pädagogik, af Karl von Raumer (Erlangen 1847). Förf. åsyftar, att vid den lärda skolan grekiskan må vinna samma uppmärksamhet som latinet, och att den tid, som egnas åt klassiska studier, må delas lika emellan dessa båda språk.

Detta kunde endast ske derigenom, att latinet "inskränktes åt sig", att det egentliga latintalandet alldeles upphörde, och latinskrifvandet inskränktes och öfvades endast såsom medel att lära sig "förstå latinska författare", och den sålunda besparda tiden egnades åt grekiskan. Af dessa uppgifter skall mången förmoda, att vi här hafva för oss en nyhetsmakare. Så är det dock icke. K. v. R. har uppnått sitt 66 år, är en verklig veteran bland Tysklands lärdaste skolmän och har genom vidsträckta studier förenat historiens vittnesbörd med hvad han sjelf under en lång lefnad sett och lärt. Hans öfvertygelse är således icke ögonblickets hugskott, utan frukt af allvarlig forskning och långvarig erfarenhet. Ja! han vågar till och med påstå och med citater bestyrka, att de störste latinare dela hans åsigt, då deremot den stora mängden af dem, som vilja bibehålla latinundervisningen i sitt gamla skick, icke besinnat, huru mycken möda förspilles, utan att det åsyftade målet, att klassiskt skrifva och tala latin, någonsin vinnes.

R. visar först, under hvilka förhållanden latinet ernått och bibehållit sitt långvariga välde, och sedan, huru olämpligt det är, att under nuvarande förändrade omständigheter låta detta välde fortfara. Den historiska deduktionen ådagalägger: att "latinet fortplantat sig såsom romerskt-katolska kyrkans och romerska rikets språk; att det efter reformationen förblef katolikernas bibel-, kultus- och kurialspråk och närmast derintill den lärda verldens språk, så att blott män af den största auktoritet, såsom Luther och Keppler, kunde våga bana sig väg för sitt modersmål; att det europeiska latinet, som genomgått många metamorfoser, i första årtusendet nästan hade naturen af ett lefvande, men för det mesta ömkligt och urartadt språk; att de gamla klassikerna trädde tillbaka, och oberoende af någon norm skrefvo de flesta latinister ingenting mindre än latine. Kristendomen, staternas förvandling, skolastiska filosofien hade mäktigt bidragit till språkets förbildning. Då de klassiska studierna uppblomstrat, blef Cicero företrädesvis latinisternas ideal och det med en sådan öfverdrift och härmningsbegär, att man nästan var färdig att våga lif och salighet för konsten att skrifva klassiskt latin, och att icke nog uppskatta detta, var lika fördömligt som att förakta Guds ord. "Denna omåttliga förgudning af förment klassisk bildning kunde endast motsvaras af de omåttliga ansträngningar, man gjorde för att bringa det derhän, att kunna tala och skrifva latin." Allt detta så slafviskt, att det hette: nil analogiæ tribuimus, si auctoritas absit; man skulle bemöda sig att yttra: "nil veteri Latio inauditum." Man skulle imitera så, att läsaren ingenting skulle märka, utan tro sig läsa ett original."

På denna väg har man fortgått intill våra dagar och likväl klagades redan i sextonde seklet och klagas ännu, att latiniteten mer och mer försummas och förfaller. Småningom och sedan fordran att skrifva och tala vacker latin icke mera har sin grund, vare sig i kyrkans, statens eller den lärda verldens förhållanden, har man dock begynt erkänna att denna klagan numera är ett tanklöst genljud från fordna dagar. Man har ock länge nog skilt emellan grammatice och latine scribere och äskar det förra af djeknar, det sednare af klassiskt bildade filologer.

Vi vilje slutligen citera några filologers och skolmäns vittnesbörd i denna tvistefråga.

Då man medgifvit, att alla yttre skäl försvunnit, men icke det inre förnuftsskälet, som fordrar att latintalandet och latinskrifvandet aldrig må afskaffas i skolorna för dess formella nyttas skull, svarar den utmärkte filologen och skolmannen, professor Wurm: "det tyckes som vore denna formella nytta ingenting annat än en utväg, att så godt sig göra låter efter tidens fordringar lämpa och åtminstone såsom medel berga latinska språket, sedan det upphört att försvara sig såsom ändamål för undervisningen."

"Man skulle upphöra, säger rektor Blume, att betrakta latinskrifningen annat än som medel till ändamålet, nämligen till säkerhet i grammatikan, och för att vid läsningen skärpa uppmärksamheten på det karaktäristiska i det främmande idiomet." Och Madvig: "All latinskrifning kan numera i undervisningen hafva någon betydelse blott såsom medel till ett fullständigt, säkert, lefvande, för uttryckets karaktär receptivt förstående af latinet i det enskilda och i dess hela, från våra språk skiljaktiga, rörelse."

Fredrik August Wolff, enligt Raumers omdöme, den "behörigaste domaren" affärdar ifrarne för latinskrifning sålunda: "Skrifning af ett språk hör icke till begreppet af dess studium. Man kan vara bekant med forntiden och likväl icke vara i stånd att skrifva. — De stora latinkännarne skrifva vanligen dåligt." — Till verklig färdighet i latinskrifning hinna ganska få, ty det fordras en ganska stor skicklighet dertill att emot naturen, som egentligen anvisat hvar och en blott ett språk, likasom ett fädernesland, bemäktiga sig tvänne språk ända till förmåga att skrifva och tala dem; och blott de kunna öppna sin mun vidt att göra påståenden härutinnan, hvilka sjelfve icke förmå uppfylla några sådana fordringar."

Har man då så alldeles orätt, om man vågar påstå att klassiciteten hos de fleste af dem, som gifva sig ut att kunna

tala och skrifva latin, inskränker sig till en viss färdighet att använda några utantill inlärda glossor, hvilka skulle förslå att fylla ett eller högst ett par ark? Och låter det försvara sig, att för ett så lumpet ändamål förspilla tid och möda?

№ 4. Allt ifrån början har biskop Agardhs försök att efter nya skolformen ombilda skolan, men låta gymnasium qvarstå isoleradt och orubbadt, varit föremål för skäligt klander. De anledningar som förmått biskopen till ett sådant förfarande, anföras här ur officiella handlingar, men medgifvas måste, att dessa synas mindre giltiga. Det förefaller nästan som skolan blifvit reorganiserad, emedan biskopens vilja är skollärarnes lag, men att gymnasium fått qvarstå orubbadt, emedan "Herrar Lektorer" såsom biskopen städse uttrycker sig, icke kunna behandlas såsom lika viljelösa redskap. Det säkra är, att hela denna anordning skall komma att mer eller mindre nedsätta förtroendet för den nya skolformen, i thy att den brytning, som nu måste uppkomma emellan skol- och gymnasiiundervisningen, med alla deraf uppkommande olägenheter skola läggas den nya skolformen till last.

№ 5. Det torde här vara tillräckligt att nämna, att denna förordning utgör en ganska vigtig bilaga till den i 4:e häftet införda berättelsen om skolreformen i Danmark, samt att man af densamma blir derom ytterligare förvissad; att skolväsendet derstädes vunnit en utvecklingsgrad, hvilken icke på lång tid hos oss torde ernås. (Forts.)

[32] Nya teckningar ur Hvardagslifvet. Åttonde delen. Syskonlif af *Fredrika Bremer*. Stockholm, L. J. Hjerta 1848. Förra afdelningen 375 sidd. Sednare afdelningen 258 sidd. 8:o. (Priset för båda delarne 3 rdr 32 sk. bko.)

[33] Jungfrutornet. Sjöroman af *Emilie Carlén*. Stockholm, N. H. Thomson 1848. Förra delen 608 sidd. Sednare delen 596 sidd. 16:o. (Nya Svenska Parnassen VIII. 1848.)

Denna sammanställning torde komma en och annan af våra läsare att skaka på hufvudet. Vi kunde undskylla den med andens enhet i gåfvornas mångfald; men vi vilja heldre erinra oss, att de två namn vi ställt i spetsen för vår lilla artikel, numera, sedan den tredje medsystern nedstigit i grafven, inbegripa i sig tillsammans, om ej hela, dock det egentliga qvinnoförfattarskapet i vårt kära fädernesland.

Vi nämnde något om andans enhet; vi menade dermed ingenting annat än att det ges en stor och väsentlig berö-

ringspunkt mellan de båda författarinnorna, ett accord, hvari deras eljest så olika stämmor förena sig: det är vördnaden för familjen, såsom roten för all gudsfruktan och sedlighet, såsom källan till menniskans timliga sällhet, och för qvinnan såsom den vårdande engeln vid hemmets heliga härd. När Syskonlifvets Hedvig bär allas bekymmer, deltager med alla och är hela familjekretsens goda genius, sitter hos Jungfrutornets dystra Arne Holgersen hans älskande maka och aftorkar kärleksfullt den ångestsvett, som blodskulden utpressar från hans feberheta panna. Väl kastar Hvardagslifvets tecknarinna en lätt slöja öfver hushållsmechanismen och föredrager att i sällskapsrummet göra oss bekanta med familjemedlemmarne, der hennes medsyster låter oss höra skramlet af nyckelknippan och se husmodern i sin hvardagsdrägt göra sin hushållsrund kring kök och källrar. Men hos båda är familjebandet, heligt och kompakt, lifvets kärna, och gudsfruktan och rättrådighet den källa, hvarur sällheten skall flöda öfver hemmet. I denna sedliga öfverensstämmelse visar sig föröfrigt bäst det skiljaktiga lynnet hos våra författarinnor. Mamsell Bremers religiositet är kärlekens och känslans: hos fru Carlén åter finner man något af antikens eller den nordiska forntidens kraf af rättvisa äfven i detta lifvet; jag var färdig att säga den nordiska hedendomens; men vi böre erinra oss, huru rotfast, äfven långt fram i den kristna tiden, blodshämdens idé grodde i våra förfäders sinnen. Nu mera utkräfver ej sonen blodig bot för sin slagne fader, men djupt i vår folktro lefver föreställningen om det slags Nemesis, som fru Carlén älskar att teckna i starka och gripande färger.

En jemförelse mellan Syskonlifvets Uno och Jungfrutornets Arne Holgersen förtydligar hvad vi yttrat. Hos den förre är det, under den största sedliga höghet, bristen på positiv tro, som måste godtgöras och försonas. Denna försoning sker, på ett tragiskt sätt — som föröfrigt icke synes oss alldeles nödvändigt — och leder till en lindrig mysticism. Förf. synes hafva valt det för att få tillfälle att plaidera en favorittext om sambandet emellan de döde och de lefvande. Den gräslige Arne har fler än en gång fläckat sina händer med blod. Svårast hvilar dock mordet mot ett oskyldigt barn på hans skuldbelastade samvete. Denna blodskuld vill han försona genom att förena sin yngsta dotter med den mördades broder under omständigheter, som måste alldeles förstöra hennes jordiska lycka. Hans familj delar öfvertygelsen om denna försoningsakts nödvändighet och giltighet; endast försynen har utvägar att låta den fullbordas till de intresserade personernas äfven timliga sällhet.

Här måste vi göra en anmärkning, ej vid idéen i dess helhet och sanning, utan vid det sätt, hvarpå förf. genomfört den. Arne har äfven ett annat mord på hjertat, föröfvadt af låg snikenhet mot en redan döende. Detta gräsliga brott tyckes dock oroa honom mindre, emedan det aldrig kan röjas och utsätta honom för faran att träffas af den menskliga rättvisan. Eller kan hans beslut, att genom föreningen med Albins döfstumme och oaktadt sin älskvärdhet snart sagdt halffånige broder inviga sitt eget barn åt ett jordiskt helvete, försona den dränkte Holländarens skugga? kan den barbariska boten, som fadren lägger på det oskyldiga barnets skuldror, ena försona Albins mord? Och likväl dela alla de af mordet medvetna personerna denna tro. Säkrare hade förf. efter vår tanka löst sin uppgift, om hon alldeles utlemnat Holländaren, och sökt försoningen i Arnes frivilliga utlemnande åt den menskliga rättvisan, från hvars hämnd Albins uppträdande bland de lefvande i alla fall räddat honom; och i alla afseenden bäst hade hon handlat, om hon efterskänkt läsaren hela den falska och afskyvärda sophistik, hvarmed modren inför dottren försvarar fadrens afsigter, dem det bordt hafva varit hennes uppgift såsom kristen och älskande qvinna att gendrifva och afstyra.

Denna olikhet i den religiösa stämningen, på ena sidan subjektiv, lyrisk, på den andra objektiv, plastisk — för att låna ett par allmänt förstådda konsttermer — denna olikhet i stämning, säga vi, sträcker sig utöfver hela deras författarelynnen. Mamsell Bremers figurer äro tecknade i dessa mjuka konturer och med smältande färger, som man plägar finna hos Carlo Dolce's helgonhufvuden. Gjuten af samma massa, och nära nog i samma form bära de ett omisskänneligt syskontycke i sina drag. De äro rena, vackra och goda, sådan en ren och god qvinnas milda inbillning kan skapa dem, men litet tröttande blicka de emot oss ur evigt lika gråt- och skrattmilda ögon. Brottet och ondskan finner man ej hos dem, och utan tvifvel är frånvaron af alla sådana mörka gestalter i "Syskonlif" ett bevis derpå, att författarinnan fått en sak klar för sig, nämligen den att hon ej förstår eller kan skildra det ondas väsende: genom dess fullkomliga uteslutande ur sina taflor har hon blott gjort sig sjelf, och kanske en och annan kritik, rättvisa. Hennes händelser äro inga stormfulla, lidelsefulla hvälfningar; det är den nordiska sommarhimmelens sakta vexling af skuggor och dagrar, som hon gjuter öfver sina figurers milda och saktmodiga rörelser.

Det är denna hjertats monotona lyrik, förskönad af stor naturlig gratie och riktad med oupphörligen förvärfvadt ve-

tande — hvarje ny volum af mamsell Bremers arbeten uppställer naift om något nytt slag af mensklig kunskap, som hennes forsknings begär söker att tillegna sig: — det är dessa egenskaper, som förskaffat mamsell Bremer en så hög plats bland våra romanförfattare. Huru intensift stark hennes till det yttre så blygsamma konstnärsnatur är, visar sig bäst deraf, att dessa figurer, dessa ödesvexlingar, dessa känslo-melodier, i deras föga modulerade adagio återkommande i hvarje ny tom af hennes arbeten, dock alltid interessera och värma, stundom röra eller till och med hänföra läsaren. Författarinnan tyckes emellertid veta med sig sjelf att hennes genre kan uttömmas, då hon på något ställe meddelar oss, att det är sista gången hon i en längre serie upprullar för oss målningar ur familjens tysta och likformiga lif. Vi tro, att hon gör rätt. Denna sida af menniskolifvet är en sensitiva, som ej tål att för mycket beröras eller tummas. Men om vi utan saknad höra henne uttala något liknande ett afsked, så är det derföre att, om annars ej alla tecken svika, nya källådror hafva uppsprungit i hennes diktarsinne, och att hon nästa gång synes vilja föra oss ut ur det stilla, fridfulla, litet myskdoftande hemmets verld och låta oss lyssna till andra toner.

Det är denna utsigt, som vid Syskonlif kommer oss att i någon mon förglömma, att vi en gång påtagit oss den buttra recensentminen. Denna tidskrift har tillförene strängt, vi hoppas dock ej orättvist, uttalat sig öfver författarinnans manér. Skulle vi analysera föreliggande arbete till formen, torde vi deri finna mycket pjoller, mycket sentimentalt okynne, med ett ord, många saker, som förtjente att tadlas. En enda anmärkning af denna beskaffenhet vilja vi här tillåta oss. Hvad författarinnan om familjen yttrar, att den, utom sitt egentliga lynne eller grundkaraktär, ofta har en tic, en nisse, eller hvad vi, litet ohöfligare, skulle vara frestade att kalla en grimace, torde lätt kunna tillämpas på författarinnan sjelf. Om hennes grundlynne hafva vi ofvanföre talat tillräckligt. Hennes tic, hennes nisse är att stundom vara lustig, djerf och bifängd. När hon underhåller läsaren med "urvädersdanser", med skrattscener, så våldsamma att ett dussin menniskor falla under bordet, med generalens något grofkorniga svordomar etc. etc., förefaller hon oss nästan såsom den Göthilda, hvilken för att roa generalen leker paroxysmer, svär kättederi och dricker toddy. Äfven häraf tycka vi oss kunna sluta till en revolution i författarinnans inre, till nya, ännu oklara idéer, som vilja tränga sig fram, med ett ord, till ett slags andligt mellanting, ideelt sidostycke, till den period i

Göthildas historia, hvarunder denna eljest älskvärda flicka ännu ej rätt haft tid att växa i sig.

En recensent har före oss fästat sig vid de framtidsidéer, hvarmed författarinnan i detta arbete öfverraskar läsaren, och undrar om de voro hennes egna, eller endast en reminiscens från Sue, samt huruvida hon egentligen bekänner kommunismens läror. Den sista frågan vilja vi besvara med följande, något pathetiska tirad (Andra delen sid. 145): "Älskade läsare! Den vind som smeker din panna, eller som susar vid ditt fönster, den är ju barn af samma stora vind, som kringbrusar jordklotet, som far öfver alla jordens länder. Du hör dess röst, en röst ur Universum." (?)

"Så är det ock med andans vind, och mer än någonsin i våra dagar, då ångan gjort förbund med andan, och löst dess bundna vingar, till en allt friare flygt genom verlden. Och hör du det ej, hur den talar från kust till kust, från land till land, från stad till stad? hör du ej känsla väckas af känsla, tanke svara på tanke, ton dallra vid ton, och de små öarna gifva genljud af de stora verldsdelarnes accorder? Hör du ej sfererna brusa i allt renare harmonier, allt evinnerligare melodier, allt starkare, högre? Hör du det ej, då beklagar jag dig. Ty ditt öra är ej rent, och du umbär en stor njutning."

"Men du gör det, och helt visst, du gör det, — då måste du äfven höra, i denna tid, en viss melodi, en viss sång, som genomgår all annan, och i hvilken folken, de fjerran skilda folken, harmoniskt ljunga tillsammans."

"Det är sången om förening, om förbrödring på jorden, om ett stort syskonlif, i hvilket alla menniskor erkänna hvarandra, såsom barn af samma fader, födda att med hvarandra dela samma arf af godt och glädje."

Det är kommunismen, väl icke Fourier's, Proudhon's eller Blanqui's, men dock en kommunism i dess allmännaste grunddrag. Vi veta rätt väl, att författarinnan ej vill se den tillämpad i alla dess konseqvenser, och svårligen skall hon eller någon af den närvarande generationen upplefva dess seger i dess helhet. På den förra frågan recensenten framställt, tro vi oss sjelfva kunna svara, att det är mer än reminiscenser, som författarinnan framställer i sitt kapitel, kalladt "Strögods." Det är sannt, att hon uttalar principerna blott i deras sedliga allmännelighet, låter deras antagande bero på den enskilda menniskokärleken, och visar oss deras konseqvenser endast i någonting liknande de så kallade "dissolving views", utan att låta oss steg för steg följa deras konkreta tillämpning i hvarje enskildt fall; och derigenom häfda deras prak-

tiska tillämplighet, utan att för oss åskådliggöra den mechanism, hvars uppfinnande ännu ej lyckats och sannolikt ej snart skall lyckas samhällets reformatörer: hennes organisationsplan, liksom hela hennes bok, är en hymn. Men i alla fall visar det sig tydligt, att författarinnan är genomträngd af öfvertygelsen om nödvändigheten att något blir gjordt för samhällets vanlottade klasser, och att hon länge och ifrigt sysselsatt sig med dessa ämnen. Anmärkningsvärd är också den omständighet, att författarinnan vänder sina blickar så ifrigt mot vestern. Den goda tonen i Europa har nog länge ansett det republikanska Nordamerika för råhetens, brutalitetens och den krassa sjelfviskhetens fädernesland. Det vore kanske tid för det förnäma Europa att efterse, hvad dessa föraktade Yankees uträttat för humanitet, för vetenskap, ja till och med för skön konst. Mödan skulle ej vara alldeles förlorad.

Qvinnans emancipation är, såsom hvar man vet, ett af författarinnans älsklingsthemer. Hittills har det egentligen handlat om att bereda henne en sjelfständig verksamhetssfer i det yttre lifvet, d. v. s. möjligheten af ett ekonomiskt oberoende. Här går förf. ett steg längre och vindicerar henne den bildade konstens utöfning. Derom är ingenting att säga. Väl är det sannt, att qvinnan, ehuru hon länge och med framgång bearbetat den sköna litteraturens fält, hittills icke visat sig ega någon särdeles skaparkraft inom konsten, ej en gång i musiken; men vi se ingenting orimligt deri, att en allvarligare uppfostran skulle kunna lyfta henne till mästerskap äfven inom dessa områden. Kanske skall den sköna konsten alltmer öfvergå i qvinnans händer, sedan vetenskapens och samhällslifvets stora och vigtiga problemer alltmera uteslutande tyckes taga de manliga kapaciteterna i anspråk. En annan sida af den qvinliga emancipationen framställes i Hedvigs, till någon del i Karins person. Hedvig eger i sin alltuppoffrande ömhet för alla källan till sitt stora moraliska välde öfver alla. Så måste det vara inom hvarje huslig cirkel. Hedvigs försakande af husmoderligheten i egentlig mening är hennes fria val, men äfven detta tillåter henne att vara husmoder i den vackraste mening. En sak hos Hedvig förefaller oss emellertid litet besynnerlig. Hon har lofvat sin far att aldrig gifta sig med någon annan än en förmögen man (— är det meningen att hon genom sin mans rikedom skulle bli i stånd att hjelpa sina fattiga syskon? —, och hon tyckes på allvar vilja påstå, att den vetenskapsman, som skall kunna uträtta något här i verlden, gerna bör vara ungkarl. Det är visst, att nöd och husliga bekymmer i alltför hög grad gerna klippa snillets och talangens vingar. Men för ingen del får

detta gälla såsom regel. Vi nästan tro, att de flesta stora snillen varit gifta, ofta vid unga år och i modesta yttre omständigheter. Författarinnan sjelf framställer i Ivars och Karins personer något, som skulle kunna vederlägga hennes påstående, ifall hon menade det på fullt allvar.

En annan sak återstår oss att undersöka, och den är ej utan interesse. Hvarje romanförfattare har en egen sociell sfer, i hvilken han företrädesvis rörer sig. Så har Walter Scott, så har Bulver, så har fru Carlén; mamsell Bremer har det icke mindre. Hon dväljes helst i den medelklass, som utan att ega hög rang eller egentlig rikedom, dock innehar den för vårt land högsta graden af andlig bildning. Denna klass är i förhållande till folkmängden talrikare hos oss än annorstädes, en omständighet, som gör vårt land stor heder. Den är den minst slutna och mest elastiska af alla klasser, flyttar sina råmärken så högt upp på den sällskapliga skalan, som den ej af den lyckligtvis alltmer försvinnande börds- eller rangdrygheten möter något motstånd, och sträcker sig så djupt ned i samhällets lägre regioner, som den träffar bildning eller endast bildbarhet och naturlig grace. Den är med ett ord smakens, talangens, eller öfverhufvud bildningens klass. Derföre assimilerar sig den fattiga, ouppfostrade Karin så lätt i en krets, hvari hon blir upptagen och hvars bildning hon utan svårighet tillegnar sig, och skiljer sig i ingenting från sina fröknar beskyddarinnor*), under det hennes äldre syster, hvars väsen är gjutet af en gröfre och skrofligare ehuru ej mindre sedligt ädel massa, qvarblifver inom kökets regioner och vispar crème. En recensent har häri förehållit författarinnan en orättvisa, — en förebråelse, som hon visserligen kan tillbavisa dermed, att Lovisa sjelfvilligt åtnöjer sig med den blygsamma titeln och befattningen "Husrådinna." Men om det nu händt så, att Lovisa, till följd af en hos hennes klass så vanlig fåfänga, icke nöjt sig med att stadna i köksdepartementet, utan velat klifva upp i salongen och der intaga en plats vid sin systers sida? Hurn skulle då författarinnan bringa Lovisas breda och i hennes hjertas godhet

*) Det är underligt och ej så litet stötande, att en rangskillnad ännu skall finnas qvar mellan adelns och de ofrälses döttrar, sedan den i de flesta fall är försvunnen mellan deras söner. Vi behöfva ej tillägga, att Sverige är det enda land der något sådant förekommer. Till och med i Danmark är ordet "fröken" hvarje bildad ung qvinnas vanliga titel. Vore det ej skäl att borttaga det utländska stympade och illa ljudande "mamsell", hvarmed äfven "madame" kunde få göra sällskap, och öfverallt ersätta dem med de vackra svenska orden "fröken" och "fru", särdeles då skillnaden, åtminstone mellan de sednare titulaturerna är så prekär och så ofta ger anledning till förlägenhet i valet?

ändå någorlunda vulgära faconer i harmoni med det öfriga sällskapets? Och var det på det hela, hos den som handlat så älskande och uppoffrande mot syster och slägt, ett så orbilligt anspråk att äfven i det yttre lifvet få förblifva sin systers syster och jemlike? Att här fullfölja frågan skulle föra oss långt bort från ämnet och leda oss in på undersökningen om det svenska herreståndet, hvarom vi i föregående häfte af denna tidskrift haft tillfälle att yttra några ord. Detta vore dessutom att gå författarinnan i förväg. Troligen har hon icke ännu envisagerat vidden af denna skenbart så obetydliga fråga, och hon skulle visst ännu rygga tillbaka för dess konseqvenser. Det kanske blir föremålet för hennes uppmärksamhet en annan gång. Det syntes oss, sade vi ofvanföre, att nya fermenter arbeta i hennes hjerna, och det är säkert publikens hopp, kanske också dess fordran att framdeles få se henne närmare utreda och fullständigare genomföra de vigtiga themer, till hvilka hon i föreliggande bok anslagit ett själfullt preludium.

Men det är tid att vi vända oss till fru Carlén och hennes arbete. Vi sade att hon är objektiv, plastisk. Författarinnan sjelf är dold för vår blick — endast i en kort anmärkning om uppfostran talar hon till oss i egen person — men hennes figurer röra sig friskt, mångfaldigt och dramatiskt. Det liksom blåser friska hafsvindar genom hennes blad. Författarinnan har infört ett barn på scenen, hvilket sällan lyckas; men man måste förlåta henne det, emedan de situationer i hvilka hon ställer honom äro så öfvermåttan intressanta, och emedan han i följe af dem blir ledd att äfven i sin späda ålder handla som en man. Hennes personer äro i allmänhet mera handlande än mediterande, hennes scenerier storartade och hennes handlingsförvecklingar djerfva och pröfvande. Väl tycker vi oss äfven här finna ett syskontycke mellan hjeltarne i den ena och andra af hennes romaner, men händelserna, i hvilka hon låter dem röra sig, äro så mycket mångfaldigare, och bipersoner tecknar hon med förunderlig rikedom och verve. Det är ovanligt att hos en qvinlig författare träffa så raskt tecknade, så konkreta, och lefvande manliga figurer. Albin är en frisk, ståtlig och naturlig personlighet, — något för mycket felfri, såsom en recensent redan före oss anmärkt — men harmoniskt och sjelfständigt utvecklad af betydelsefulla händelser. Den ärlige och på sitt sätt intagande sjömannen Bas, den redlige kapten Flyborg, den originelle gubben Stangerling, hvars originalitet och hvars favoritapa "Lona", i förbigående sagdt, kunde hafva varit litet mera succinct behandlade, och främst bland alla Anna

Holgersen sjelf i sin dubbla egenskap af sjöröfvare, mördare och girig å ena sidan, å den andra patriot, filantrop och frikostig: — alla dessa figurer äro gripna ur verkligheten och tecknade med hög grad af säkerhet och sanning. Kanske äro hennes qvinliga personer de manliga något underlägsna i utförandet, ehuru den gamla fru Wolk, men isynnerhet den älskvärda lilla Rosa visserligen äro både sannt och lefvande skildrade. Fru Ringeborg är en ståtlig gumma, litet enformig med sina svampdosor; fru Mörk väl tecknad i början, förlorar sig högst betydligt i berättelsens sednare del. Vi hafva förut visat, att hennes insigt i försoningens väsende ej var särdeles klar; och för öfrigt gör bokens orimliga längd att man väl hinner ledsna vid denna figur, som på sätt och vis måste göra les honneurs vid alla tillfällen.

Beundransvärd är fru C. i sin teckning af stora och skakande situationer. Scenen på Nordsjön, som öppnar berättelsen, är oöfverträfflig; Sjöfrökens nattliga fart mellan bränningarne (i Canalen?) är det ej mindre. Till dessa två taflor, värdiga en Salvator Rosa's djerfva pensel, kunna vi lägga en tredje, skildringen af det ögonblick, då Rosa med omedveten heroism räddar sin älskare och hans skepp från den förstöring, hvarmed den hämdlystna rivalen hotade. I sådana skildringar höjer sig författarinnans stil till högsta ädelhet och renhet. Hafvet är hennes element; det synes huru hon känner och älskar det, och hennes egen förtrolighet med sjömansyrket, som i parenthes kanske kommer henne att kläda sin framställning i nog mycket tekniska fraser, gör äfven hennes teckning af den äfventyrliga qvinliga sjömannen fru Susanna till en viss grad naturlig. De skumhvirflande bränningarne, de djerfva smugglareäfventyren, de öde klipporna och de öfvergifna ruinerna, det är hennes rätta fält. Det hvardagliga lifvets lugn och enformiga tilldragelser, som hon föröfrigt icke försmår att med en viss bredd beskrifva, blifva, oaktadt den rikedom på observation hon ådagalägger och den aldrig stillastående handlingen, släpiga och ledsamma, och hennes diktaregåfva borde derföre aldrig för länge i sänder qvarhållas inom vanliga civiliserade menniskoboningar.

Detta hänger tillsammans med ett ämne, som vi nu gå att betrakta; nämligen beskaffenheten af den sociella atmosfer, i hvilken fru Carlén helst, för att icke säga uteslutande, rörer sig. Det är, liksom hos Författarinnan till Teckningar ur hvardagslifvet, medelklassen. Och likväl är skiljaktigheten mellan dessa två medelklasser ganska stor. Fru Carléns taflor visa oss familjer af stor borgerlig betydenhet, af rikedom, stundom af stor lyx. Hennes salonger äro fulla af dyrbara,

moderna möbler, som vi antaga måste vara smakfulla, och icke en gång konstsaker felas i dem; och likväl hafva de långt ifrån den trefnad och det behag som t. ex. Syskonens enkla boning i mamsell Bremers sista arbete. Alldeles på samma sätt är det med hennes personer; de äro ståtliga handlingsmenniskor, men det är ej roligt att höra deras konversation. Denna fina onämnbara gratie, denna andliga fond, riktad af verkligt vetande, sådant som gör menniskan vettig i större mening än mechaniska sällskapstalanger; — allt detta sakna de. Derföre blir dialogen så platt, derföre blifva façonerna så stela, deraf komma dessa obehagliga knyckningar, som till och med vanställa den eljest så älskvärda fru Mörk, den eljest så naturliga Rosa, i deras umgänge med kaptenen om bord på Sjöfröken. Modren vill på ett grannlaga sätt afböja den hyllning han egnar hennes dotter, men gör det med en viss butter försmädlighet. Albin sjelf är en rättskaffens och ädel personlighet, interessant i sitt yrke och litet fadd annars. Hans bildning är hemtad, säger förf., ur "den lättare litteraturen", hvilken synes hafva varit mycket "lätt." Derföre blir också hans elegans i yttre person något som stöter på sprättighet och hans konversation ett slags sipp kurtis, om det fula ordet tillåtes oss att begagna. På denna slags ledsamma konversation är Jungfrutornet alltför rikt. En romanförfattare får aldrig docera, det är sannt, men han kan af konst, af vetenskap och af bildning i allmänhet, draga samma fördel som bildade menniskor i deras sällskapliga beröring: den nämligen, mindre att ge samtalet innehåll än att ge det behag, snitt och färg. Ett parti af fru Carléns arbete, som härigenom blir verkligen ledsamt är det byte och återbyte af älskare som Rosas systrar drifva. Vi vilja ej säga att förf. icke noga och nöjaktigt motiverat denna underliga byteshandel, men personerna framstå derunder obehagligt skrufvade och förkonstlade. Kommer dertill denna förskräckliga uppsjö på tilltalspronomina sådana som "lilla pappa" och "söta mamma", eller tvärtom, "beskedliga herr konstapeln" och "snälla herr kapten", så kan man bli ledsen vid hela civilisationen och längta ut med förf. till hafs, till umgänge med matroser och till smugglareäfventyr.

Det är oss ej tillständigt att undra, om förf. sjelf verkligen besitter den högre intellektuella bildning, som är nödvändig, ej endast för att skrifva lärda verk, utan ock för att gjuta behag öfver ett arbete i den lättare litteraturen: hon har så stora naturliga förtjenster, hvilka ej kunna ersättas af något utifrån förvärfvadt. Men visserligen vore det önskvärdt att så stora anlag allvarligt understöddes genom väl vald läs-

ning, äfven af allvarsammare beskaffenhet, genom ordentliga studier. Det visar sig redan vid hennes behandling af Visby ruiner, dem hon föröfrigt beskrifver rätt vackert och interessant, att hon ej är fullt förtrolig med dylika tankeämnen. Ännu värre går det henne, när hon tecknar ankomsten till London och målar för oss den genom den gulbruna stenkolsatmosferen uppstickande tornspiran af St. Pauls' och kupolerna på några andra kyrkor. Nog har förf. af några resande hört, att den verldsberyktade St. Pauls kyrkan ej har någon tornspira, men deremot en jättelik cupola. Af de andra femhundra kyrkorna finns det deremot knappt någon med kupol. På ett annat ställe förvexlar förf. nederländska målarskolan med den flamiska. Det kunde vara ett förlåtligt misstag, men förf. hade ju alldeles behöft omtala på hvad slags skolas målningar Antwerpen är rik. Hvar och en vet att det är Rubens'. Till dessa svagheter skulle vi också vilja hänföra förfs underliga arkitektoniska spekulationer och hennes mani att beskrifva kläder och behagsting. Det är så mycket i hennes romaner af hvad en engelsman skulle kalla vulgar, och hvad vi äro frestade att kalla på samma sätt.

Vi tro att smakens utbildning och synernas utsträckning genom ändamålsenliga studier snart skulle afhjelpa dessa brister hos en författarinna af så stor skapande kraft som fru Carlén. Men dertill finnes också en genare väg, ifall hon skulle föredraga den; den består deri att hon gjorde sina romaner hälften kortare. Föreliggande berättelse håller mer än tolfhundra sidor. Om man tar bort det öfverflödiga af dialogen, utesluter en och annan mindre väsendtlig episod, nöjer sig med att flyktigt antyda hvad som ej utan att väcka afsmak kan utföras i ett större bredd, — t. ex. den döfstummes person, hvars ständiga närvaro till slut väcker ett rent fysiskt obehag, — så kunde man ändå, med alla dessa afkortningar, af af Jungfrutornet göra en försvarlig två bands roman. Denna quantitativa äregirighet borde, tyckes oss, vara författarinnan nog. Det närvarande måttet tröttar ut läsaren och låter honom på den tron, att författarinnan till slut endast tänkt på det arktal, hon hade föresatt sig att fylla. I vår praktiska tid är det visserligen ingenting ovanligt, att länder mätes efter vigt och böcker fabriceras efter alnmått; men minst i den sköna litteraturen, i den fria dikten, borde detta vara tillåtet.

Efter denna sammanställning torde läsaren tycka, att om man sammansloge båda dessa författarinnors vackra och glänsande sidor, skulle man få en af alldeles utmärkt beskaffenhet, och vi nästan tycka så med. Men som detta ej är möj-

ligt, går både publik och kritik, [illegible] till mötes, hvad för sig; sådana de äro, och endast tillåta sig den blygsamma önskan, att hvarderas glänsande sidor må, på de mindre glänsandes bekostnad, göra sig allt mer och mer gällande i deras framtida arbeten. E.

[34] Samlade Smärre Berättelser och Skizzer af *Karl Kullberg*. Första delen. Norrköping, Östlund & Berling, 1847. 106 sidd. 8:o. (Pris: 1 rdr bko.)

Vi hafva i föregående häftet af denna tidskrift omnämnt herr Kullbergs roman, "en Sommar i Småland", och behöfva i afseende på ofvanskrifna samling ej vara vidlyftiga, emedan de anmärkningar om stil, lynne och uppfinning, vi förut framställt, fullkomligt gälla om närvarande arbete. Dessutom har, om vi ej missminne oss, publiken i annan form gjort bekantskap med de stycken detta första band innehåller.

En Spansk Novell öppnar samlingen. Den är liflig och underhållande, rik på vackra lokalskildringar, som bevisa herr K:s bekantskap med det land han tecknar, och icke utan en frisk humor. Inledningen är en täck och älskvärd miniatur.

Derpå följer *Kontanter och Romaner*. Hjelten i denna lilla berättelse är en karaktär, tecknad med både sanning och styrka. Denna typ, med rask hand gripen ur lifvet, bör med sin stränga sanning träffa icke så få af våra samtida. Hjeltinnan är äfvenledes en hjertlig, naturlig och vacker bild. Det sätt, hvarpå denna figur i det följande stycket, *Frun ur Hopen*, är behandlad, gör herr K:s penna i alla afseenden mycken heder, och vi tveka ej att utmärka dessa två sammanhängande teckningar såsom det bästa i den lilla volumen.

Enklingen är en gripande målning af hospitalerna och de vansinniges dystra lif, med en hemsk och söderslitande katastrof, föröfrigt innehållande många fina iakttagelser öfver galenskapens sorgligt interessanta fenomener. Man skulle föröfrigt kunna anmärka, att förf., oaktadt de stränga omdömen han i ett annat arbete uttalar öfver den nya franska romanliteraturen för dess jägtande efter det rysliga och skakande, här med en viss förkärlek tecknat i dennas manér.

Af *Skizzerna* är den "Om Högfärd", utan tvifvel den bästa. Dernäst skulle vi vilja sätta "En Bouppteckning." Förf. inrymmer inom den trånga ramen mången liflig teckning. Obetydligare äro "Epicuréen och Rumlaren", "Allas vår Farbror"; samt "Också en turm." Det synes oss att de ej värdigt fylla sina platser bland de öfriga styckena. Vi uttale detta

tadel med den förhoppning, till hvilken herr K. gifvit oss rätt, att den eller de följande delarne måtte innehålla endast verkligt goda saker, sådana som flera af de ofvanföre nämnda. Hr K. är en ung, produktiv författare och det bör derföre ej vara en stor uppoffring för honom att möjligen minska sin samling med ett och annat ark under det han genom strängare urval, betydligen ökar dess inre värde. E.

[35] Några glada och sorgliga Minnen af en lång lefnad. Af *Hampus Mörner*, f. d. Landshöfding. Fahlun, P. A. Huldbergs boktryckeri. 1848. (Pris: 1: 16 bko.)

Personers med egen hand gjorda teckningar af sin lefnad äro ej ens i Sverige en okänd sak, hvarken i äldre eller nyare tider. I sednaste åren har statsrådet af Wingård börjat ett sådant arbete, hvaraf redan flera häften lemnat pressen, och ovisst är, huru många häften ännu äro att förvänta. Uppmuntrad, såsom det synes, af Wingårds föredöme, har äfven landshöfding Mörner utgifvit ett dylikt arbete, ehuru till omfånget mycket obetydligare, såsom inskränkt till en enda del om föga öfver ett par hundrade oktavsidor. Om denna sednare bok vilja vi här nämna några ord.

Förf. har, hvilket man inhemtar af företalet, utan allt anspråk framträdt med detta sitt arbete. "Jag har", säger han", många att tacka för välgerningar och många för vänskapsprof. Jag har ansett för en skyldighet att öppet försvara dem, som, efter min öfvertygelse, oskyldigt blifvit angripna till heder och ära, och jag har att tacka den store Guden för så mycken nåd, så gränslöst stort förbarmande, att det varit ett behof för mitt hjerta, att för andra omtala det goda, han skänkt mig af oförskylld nåd." Läsaren kan redan häraf sluta till beskaffenheten af bokens innehåll.

Förf. har, både som militär och civil, genomgått och erfarit många ting. Visst innehåller boken åtskilligt, som dels är förut bekant, dels mera interessant för författaren och hans närmaste bekanta, än för allmänheten, men deremot finnes äfven annat, som är förtjent af uppmärksamhet. Hvad han berättar från finska kriget, anser ref. för det mest läsvärda. Mången rätt rolig anekdot kryddar det hela. Förf. yttrar sig ytterst blygsamt om sig sjelf, och vi sätta ingalunda hans uppriktighet i fråga, ehuru man eljest är fallen för att i sjelfnedsättningens öfverdrift spåra ett visst tecken till anspråk. Förf:s sinnesart är mycket religiös, så att han äfven i lifvets minsta händelser och skiften tycker sig varsna

omedelbara vedermälen af en äfven för individens bästa städse vakande Försyn.

Den autobiografiska författareverksamheten medför rätt myeken nytta för historien, ehuru den måste vid sidan åtföljas af en sträng och vaken kritik. Af synnerligt interesse äro sådana arbeten af personer, som tillhöra den högre embetsmannasferen och aristokratien. Blifver ett sådant skriftställeri på modet, så inträffar ofelbart, att förr eller sednare en polemik af belysande och luttrande egenskap inom samma art af skriftställeri uppkommer. —NL.—

[36] **Äreminne öfver Kongl. Maj:ts Råd, Fältmarskalken, General-Fält-Tygmästaren, General-Guvernören öfver Estland och Liffland, Kansleren öfver Universitetet i Dorpt m. m. Erik Dahlberg, Grefve till Skenäs, Friherre till Stroppstad, Herre till Werder, Siggestad och Malma. Af *E. M. C. Pontin.*** Skrift, som blifvit belönt med Svenska Akademiens andra pris. Stockholm, på Författarens förlag. 52 sidd. 8:o. (Pris: 32 sk. bko.)

Då detta äreminne blifvit till redaktionen insändt, har meningen dermed naturligtvis endast varit den, att få det anmäldt; all recension kan synas öfverflödig, då vältalighetsstycket lyckats väcka svenska Akademiens uppmärksamhet och vunnit dess pris. Emellertid har äfven hvar och en, som är ställd utom den i första rummet omdömesberättigade Areopagen, en naturlig rätt att åtminstone hysa sitt tycke, och ett sådant ämnar referenten utsäga i den fåordiga anmälan, det knappa utrymmet för tillfället medgifver.

Flera af författarens historiska eller filosofiska reflexioner skola för ingen del godkännas af alla häfdeforskare. I allmänhet gör han ej rättvisa åt den nyare tiden, som i hans omdöme förlorar allt för mycket i jemförelse med den förflutna. Också vissa historiska uppgifter och kombinationer synas påkalla kritik. Det använda bildspråket innehåller väl också åtskilliga oriktigheter, hvarpå mer än ett exempel, om så nödvändigt vore, kunde anföras. Derjemte kan anmärkas, att på vissa i sig sjelfva mindre betydliga saker lägges för mycken vigt, och att vissa partier äro med en för prosan alldeles för stor episk omständlighet utmålade.

Men det hela är utfördt med talang. Formen är vårdad. Hvad innehållet beträffar, visar det sig, att förf. med omsorg sökt inhemta hvad om Dahlberg på ena eller andra stället

finnes antecknadt. En mängd smärre, men rätt intressanta notiser förekomma, der de böra och kunna förekomma, nämligen i noter.

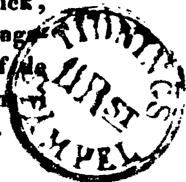
Ref. kan ej underlåta att fästa särskild uppmärksamhet på en viss punkt, hvad formen angår. Författaren har synbarligen sträfvat att tillegna sig, om vi så få uttrycka oss, den gamla äkta svensk-akademiska stilen. Ja! vi tycke till och med, att han, just som han satte pennan på papperet, haft ett färskt minne af Lehnbergs båda mästerstycken, som äro författade fullkomligt i sitt tidehvarfs smak och anda. Men Lehnbergs manér är ej mera ett rätt tidsenligt mönster. Vår tid fordrar långt mera enkelhet och natur. Oss behagar ej mera ett föredrag, som man, i ordets inskränktare och egentliga mening, må kalla rhetoriskt, äfvensom man alltförväl kan våga börja sätta i fråga, om ens en vetenskapsart med namn af rhetorik kan naturligen existera. All smak af skola är i sjelfva verket en bismak. Det ciceronianska maneret, med sitt släpande prål med onödiga synonymer, är lika litet intagande, som den taciteanska, med sin medvetna ordkarghet, som ock ej saknar en ofta nog mera konstig än konstrik tankevändning. Den bästa skola är ingen skola, hälst om frånvaron deraf ersättes af en erfarenhet, så mångsidig som möjligt, af vältalighetens förnämsta alster i allmänhet. Allmänna logiken, sundt omdöme och naturlig smak bilda ensamma säkrast stilisten: hufvudidéen och de särskilda tankarne utprägla då sjelfständigt den form, dem naturligen tillkommer. Förf. tyckes städse hafva haft för ögonen, att hans stilprof var ämnadt att underställas svenska Akademien. — I sina romaner har han långt mera af ledighet och lif. Det är väl möjligt, att han för romanstilen till en del bildat sig efter de nyaste fransmännen, men dessa hafva ej heller något individuellt framstickande, utom enkelhet och eld, och de kunna således icke missbilda till manér och härmning.

—NL—

En kort öfversigt af de olika Ståndens uppkomst och utveckling i grannriket Danmark.

(Forts. från 6:te häftet af närvarande årgång.)

Ungefär ett fjerdedels år efter ingången fred med Sverige, började (d. 8 Sept. 1660) i Köpenhamn den märkvärdiga riksdag, som förskaffade Danmark ett förändradt statsskick. Det gällde nu att rädda riket från undergångens brant, och hade derföre ingenting varit billigare, än att alla stånd, hvart och ett efter sin förmåga, villigt deltagit i de nödvändiga bördorna, men på adeln kunde dylikt icke verka; den trodde sig tillräckligt skyddad genom den döda bokstafven i sina privilegier och föll, emedan den icke visste, att hvarje privilegium är nära utplånadt, så snart dess skadlighet eller orättvisa blifvit fullt insedd af det öfriga folket. Om sättet, huru detta tillgick, det vill säga, huru makten frånrycktes aristokratien och nedlades i konungens hand, kan läsaren vinna underrättelse i ifrågavarande riksdags särskilda historia, hvilken vi här måste förbigå, med angifvande blott af de utomordentligt vigtiga resultaterna, kronans ärftlighet inom manlig och qvinlig linia och dess fullkomliga suveränitet, den sednare inskränkt endast genom det stadgande (kongeloven af den 14 Nov. 1665), hvarigenom Fredrik III förband sina efterträdare, att bekänna sig till lutherska läran, vistas inom landet och bibehålla riket odeladt. Denna kungliga absolutism har, såsom bekant, sedermera bibehållit sig nästan intill närvarande ögonblick, och det är sålunda förnämligast med de lagar, hvilka konungamakten efter denna tidpunkt låtit utgå till förändring af de olika ståndens rättigheter och inbördes förhållanden, som vi

i det följande af denna uppsats hafva att sysselsätta oss. Det är tydligt, att vi med detsamma kommit till det mesta ifrån det politiska gebitet in på det sociala.

Att på en gång nedsätta adeln ifrån dess höjd till jemlikhet med de öfriga stånden, hade varit stridande både mot sakernas vanliga gång och den tidens, ännu i allmänhet så föga utbildade, politiska åsigter. Och föröfrigt var ståndets rikedom och betydenhet ännu alltför stor, att ett försök åt detta håll hade utan fara af någon konung kunnat vågas. Fredrik III gjorde likväl för ändamålet allt, hvad han lämpligen kunde, och det var ej hans fel, att de nästföljande konungarne ej fortsatte på den väg, han så lyckligt hade börjat. I de privilegier han, den 24 Juni 1661, utfärdade, erhöll väl adeln sig tillförsäkrad en stor del af sina gamla företrädesrättigheter, såsom birkerätt, hals och hand öfver sina bönder, jus patronatus, förstranderätt*) och jagträtt, äfvensom att inga adelsmän kunde fängslas, utom i lifs- och äresaker, för hvilka de dessutom skulle dragas till rätta endast inför landets högsta domstol, men allt detta meddelades nu blott "af kunglig nåd och mildhet" och kunde i en framtid ej vidare försvaras med ett hårdnackadt hänvisande till egenmäktigt uppställda lagar och handfästningar. Och med alla öfriga rättigheter, hvilka ståndet fick behålla, blef förhållandet enahanda: skattefrihet beviljades, såvida konungahuset och undersåtarnes välfärd sådant medgaf; befrielse från rusttjenst lemnades blott för en bestämd tid af 10 år; adelns bönder undantogos från utskrifning till krigstjenst, men med undantag för tillfällen af trängande behof; och tillträde till beneficier och äreposter lofvades blott under vilkor af personernas duglighet. Det vigtigaste bruk, Fredrik III i afseende på adeln gjorde af sin makt, var, att han tvingade densamma till erläggande af skatter i likhet med de öfriga stånden, ett till den tiden oerhördt steg, äfvensom att han indrog från detta stånd

*) Strandegarens rättighet till landdrifvet skepp och gods, i händelse inom föreskrifven tid rätt egare ej hade anmält sig.

de dittills så vinstgifvande länen och öfverlät dem till kungliga amtmän, åt hvilka derjemte öfverlemnades att ombesörja politiväsendet och det vigtigaste af de öfriga bestyr, som förut varit anförtrodda länsmännen. Att adeln härigenom tillskyndades en högst betydlig förlust, visar sig deraf, att efter denna anordning kronans inkomster af länen blefvo ej mindre än nära femdubblade.

Hade efterträdaren handlat i samma anda, skulle det utan tvifvel ej behöfts särdeles lång tid, innan en billig jemlikhet i bördor och rättigheter, de olika stånden emellan, hade till det allmännas båtnad varit införd, men Christian V, glömmande, att ursprunget till det absoluta välde, han erhållit i arf från sin fader, endast vore att söka i de ofrälse ståndens rättmätiga harm mot sina förtryckare och deras förhoppning, att i konungen finna en opartisk beskyddare af allas rätt, hyllade likväl helt andra åsigter, gynnsamma för reaktionen. "Knappt", säger författaren, "hade Christian V sutit på thronen ett par månader, förrän skattefrihet åter blef tilldelad säteriernas hufvudgårdar; året derpå (1671) infördes en ny adel, hvilken erhöll ännu större privilegier än den gamla. Den kungliga resolutionen, hvarigenom skattefrihet beviljades säteriernas hufvudgårdar, omtalar väl icke, att denna rättighet skulle gälla endast för adliga och privilegierade säteriegare, men den kom dock desse nästan uteslutande till godo; ty de aldraflesta sätesgårdar egdes ännu den tiden af adlige, och borgareståndet erhöll först genom förordningen af d. 28 Juli 1682, hvilken bekräftades i Christian V:s danska lag, uttrycklig rätt att köpa och besitta sådana gods. Tre år efter denna resolution måste väl adeln ånyo åtaga sig rusttjenst (1673); men denna upphäfdes åter 1679, och, äfven om den hade fortfarit, skulle den hafva varit ett ringa vederlag för nyssnämnda stora privilegium." Den egentliga grunden till införandet af en högre adel, kallad grefvar och baroner, var tvifvelsutan begäret att efterhärma Ludvig XIV:s lysande hof, hvilken konung vid denna tid angaf tonen i Europa, och hvilkens exempel Christian V, såväl häri som i mycket annat, följde, men härtill kom också bemödandet att befästa den nya konungamakten genom att förbinda med hofvet de rikaste

och mest inflytelserika familjerna i landet, och medelst denna nya adel förskaffa en motvigt emot den gamla. Dessa nya privilegier blefvo äfven mera sällan gifna åt danska adelsmän, än åt inkomne tyskar, så att i sednare hälften af det 18:de århundradet bland 31 grefskaper och baronier endast 11 innehades af danska, och resten af tyska familjer. De nya läntagarne och länen, af hvilka det skulle höra 2500 tunnor hartkorn till ett grefskap och 1000 till ett baroni, erhöllo icke blott alla de rättigheter, som den äldre adeln innehade, utan dessa förökade med stora och nya privilegier. Grefvar och baroner fingo jus patronatus, birkerätt, hals- och handrätt öfver bönderna, en utvidgad jagträtt, förstrandsrätt och rätt till vrak; deras län fritogos helt och hållet ifrån att stå under amtmännens öfveruppsigt, alldenstund rättskipningen, uppbörden af de kungliga skatterna, böndernas utskrifning till krigstjenst o. s. v. ombesörjdes genom grefvarnes och baronernes egne tjenare, hvarföre också alla föreskrifter från konungen skulle sändas omedelbart till länsinnehafvaren; från de, af grefvarne och baronerne sjelfve tillsatte, birkedomarne fick ej vädjas annorledes, än direkt till högsta domstolen med förbigående af landstingen; grefskaper och baronier kunde icke behäftas med skuld eller införsel i dem för sådan beviljas någon annan än konungen; grefvar och baroner, hvilkas forum endast var högsta domstolen, kunde ej för skuld fängslas eller för någon skuldsak till "ära, godt namn och rykte dömmas", och äfven när de voro anklagade för brott, som kunde medföra förlust af ära och lif, kunde de ej insättas i ett allmänt fängelse, utan skulle bevakas på sina gods. Det vigtigaste af de privilegier, som gåfvos den nya adeln, bestod emellertid i en utvidgad skattfrihet. De äldre sätesgårdarne hade, 1570, dock fått skattfrihet endast för den under sjelfva sätesgården liggande jorden, eller den såkallade hovedgaardstaxt. De nya längodsen åter fritogos icke blott från att betala skatter och afgifter af hufvudgårdstaxten, utan äfven en stor del af böndernas jord blef skattfri, nämligen 300 tunnor hartkorn på ett grefskap och 100 på ett baroni, utan att dock bönderna på dessa hemman derigenom sluppo att betala skatter; men dessa tillföllo nu länsinnehafvaren i

-stället för staten. Derjemte fingo grefskapen och baronierne tiondefrihet för hufvudgårdstaxten, oaktadt det i presterskapets privilegier af d. 24 Juni 1661 hade blifvit lofvadt, att presterne i framtiden icke skulle lida någon minskning i sina inkomster genom upprättande af nya sätesgårdar. Af mindre vigtig natur, men mycket betecknande för tidsandan, voro några andra rättigheter, som tillerkändes den nya adeln, såsom att ensamt grefvar och baroner fingo till försegling begagna rödt vax, att ensamt dem tilläts bruka stolar med himmel öfver o. s. v." Den ställning, som adeln härigenom kom att intaga i förhållande till medstånden, var sålunda föga sämre, än den före 1660, och undergick, åtminstone till det yttre, ingen hufvudsaklig ock varaktig förändring, förrän med året 1788, då ett nytt och lyckligare tidskifte i Danmarks inre historia börjar, under hvilket en större jemlikhet i bördor och öfriga förhållanden ändtligen gör sig gällande. De obetydliga förändringar, hvilka derförinnan försöktes eller skedde, komma föröfrigt att nedanföre vidröras vid frågan om bondeståndet.

Angående preste- och borgareständen under tiden från 1660, inskränka vi oss till nästan endast ett kort anförande af de privilegier, som de af konungen bekommo under samma dag, adeln erhöll sina, och hvilka i de vigtigaste punkterna förblifvit intill sednaste tider oförändrade. Hvad presterna angår, erhöllo de försäkran, att derefter ej vidare behöfva stå under inseende af länsmännen (kungliga befallningsmän eller landshöfdingar), utan få emottaga konungens befallningar endast genom biskoparne, äfvensom att ej framdeles lida någon ytterligare förminskning i inkomster genom bondgårdars nedläggande och förening med sätesgårdarne; öfriga dem beviljade förmåner voro mera obetydliga. Att föröfrigt det omtalade löftet om oförminskade inkomster ej af alla regeringar blef så noga uppfylldt, hafva vi sett ofvanföre. Borgareståndets privilegier voro något mera vidlyftiga och innehöllo förnämligast följande: "borgmästare och råd i städerna skulle framdeles tillsättas ej af länsmännen, utan af konungen sjelf; kungliga befallningar skulle sändas omedelbart till magistraten, och icke först till de kungliga embetsmännen, likasom desses påteck-

ning på ansökningar och föreställningar från ständerna till konungen skulle vara afskaffad; benämningen ofri skulle icke längre brukas om någon af borgerligt stånd; handtverk fingo, med undantag af några få, icke drifvas på landsbygden, utan ensamt i städerna; dessas invånare erhöllo också rättighet att uppstalla oxar samt befriades från skyldigheten att, på regeringens och embetsmännens befallning, utan ersättning förrätta körsler, hvilken börda nu kom att hvila ensamt på bönderna. Särskilda privilegier blefvo dessutom för under kriget inlagda förtjenster Köpenhamns borgerskap meddelade, hvilka såsom dels i sig sjelfva af mindre betydenhet, dels snart åter förändrade eller upphäfna, vi här förbigå. Af större vigt både för borgareståndet och det hela var deremot den förändring i statens förvaltning, som af konungen skedde omedelbart efter revolutionen. Redan den 4 Nov. 1660 upprättades de 6 kollegierna, mellan hvilka de riksrådet förut tillhörande ärenderna blefvo fördelade, nämligen: Statskollegiet för de utrikes angelägenheterna, och Skattkammarkollegiet för skatte- och finansväsendet; Krigskollegiet fick på sin lott landmakten, Admiralitetskollegiet flottan, samt Kansliet justitie- och kyrkosaker, äfvensom åtskilliga andra grenar af den inre styrelsen: Justitskollegiet eller Höiesterätt blef rikets högsta domstol, från hvilken intet ytterligare vad fick ega rum. Presidenterna i de fem första kollegierna (konungen var sjelf president i höiesterätt) bildade Geheime-Staatsraadet, der ärenderna, sedan de i vederbörande kollegium blifvit förberedda, kommo under konungens eget ordförandeskap till slutligt afgörande. Samtliga kollegierna utgjordes af ett lika antal adliga och borgerliga ledamöter, och detta ofrälse inflytande var äfven försäkradt i sjelfva statsrådet genom det stadgande, att, när saker af stor vigt der förekommo, skulle, utom presidenterne, en adlig och en borgerlig ledamot från hvarje af de 5 kollegierna tillika inkallas. Och vid frågor om beskattning, krig, fred och förbund gjorde sig detta inflytande på visst sätt i ännu högre grad gällande, emedan, vid dessas afgörande, samtliga medlemmar af kollegierna skulle, enligt föreskrift, blifva sammankallade till rådplägning, hvilken församling då utgjorde det stora kongeliga hofraadet.

Dessa af Fredrik III gjorda inrättningar hafva till sina hufvudsakliga delar blifvit bestående, men det borgerliga elementet i den högre styrelsen blef snart alltmera tillbakaträngdt, hvilket man isynnerhet har att tillräkna Christian V:s omtänksamhet för adeln och de åtgöranden, som deraf blefvo en följd. Föröfrigt gäller såväl om presterna som om borgareståndet, att de efter 1660 visade mycket mindre nit och deltagande för det allmänna, än som före denna tidpunkt varit förhållandet: den allmänna andan måste synas utslocknad, och till en del äfven vara det under ett regeringssätt, sådant som det, hvilket då blef infördt: att detta olyckliga förhållande likväl från innevarande århundradets början ofantligt förändrat sig, är något, som ej behöfver omnämnas. Härmed öfvergå vi till det mest vanlottade ståndet.

Vid sjelfva riksdagen, der prester och borgare ändtligen lyckades frånrycka adeln dess herrskarevälde och nedlägga detsamma uteslutande i konungens händer, hade, såsom vanligt, inga deputerade af bondeståndet fått vara närvarande, men väl efteråt, då Fredrik III:s högtidliga hyllning såsom arfkonung den 14 Nov. 1660 skulle försiggå. Vid detta tillfälle vågade bönderna, efter ett under lång tid med tvungen tystnad buret förtryck, framträda med sina besvär och hos den nye maktinnehafvaren bönfalla om lindring i sina bördor. Men om ock konungen lyssnade till deras klagan och i andra fall äfven visade sig böjd att införa någon större jemlikhet mellan de särskilda klasserna i samhället, gjorde han dock för det lidande bondeståndet i sjelfva verket föga eller intet. Att de soldater, som tjenat under hufvudstadens belägring, äfvensom bönderna på ett kungligt gods genom honom blifvit befriade från vornedskapet, är nämligen det enda, som omtalas i detta afseende, men som knappt synes varit värdt att anföras. Christian V åter, såsom kan slutas af hvad nyss om denne konung blifvit antydt, gjorde böndernas ok till och med nästan svårare än det förut varit. Och om tillståndet under hans tid yttrar sig förf. på följande sätt: "medan adeln var i sin makt, blefvo dess bönder väl plågade med hoveri, men voro dock frie för skatter till staten och till en del för krigstjenst, men nu blefvo de både plågade af herremännen

och tryckte genom skatter och en utskrifning, som icke sällan var orättvis och godtycklig. Jordegendomen sjönk under sådana omständigheter utomordentligt i pris, ett ondt, som man sökte afhjelpa genom förordningen af den 28 Jan. 1682, hvilken sedan blef något närmare bestämd (den 16 December 1682 och den 2 Oktober 1694), och hvarigenom det tilläts enhvar, utan afseende derpå om han var adlig, privilegierad eller simpel borgare, att köpa och besitta sätesgårdar. Dessa behöllo sin förra skattfrihet, så snart det, utom hufvudgårdstaxten, hörde till godset 200 tunnor hartkorn bondegendom; likaledes åtföljde tiondefrihet den nye innehafvaren, så framt gården hade haft denna frihet före 1661, eller af konungen sednare erhållit en sådan. Härigenom stego de stora egendomarna betydligt i pris, men derigenom var bondeståndets nöd icke afhjelpt. Genom förordningen af den 27 Dec. 1687 blef det förbjudet "bönder, prester, fogdar och mjölnare" att uppstalla oxar, hvilket blef sätesgårdsegare och invånare i köpstäder förbehållet, och häraf blef nu en naturlig följd, att den fordom så vigtiga oxhandeln började allt mer och mer aftaga. I den nyss anförda förordningen af den 28 Jan. 1682 bestämdes, "att ingen bonde eller enka finge uppsäga eller flytta från sin gård, så länge herremannen ansåg dem goda nog att samma gård förestå, med mindre han handlade med dem mot lagarne"; vidare heter det: "hvilken bonde, som försitter eller förlöper sin gård och icke rättar sig efter lagarne, densamma må herremannen sända till Bremerholm, att der arbeta ett år i jern." Denna förskräckliga rättighet, som gjorde landbonden helt och hållet till herremannens slaf och öppnade vägen till de skändligaste missbruk, blef några år derefter väl icke upphäfd, men något inskränkt derigenom, att amtmannen skulle intyga, det saken förhöll sig i enlighet med herremannens uppgift. I samma förordning fastställdes äfven, att, när äldre bondkarlar icke ville gifta sig, skulle de, likasom de yngre karlarne, utskrifvas till krigstjenst. Många bönder föredrogo nämligen under det elände, hvari de suckade, att lefva ogifta, och voro blott betänkta derpå, att vid gifvet tillfälle rymma bort från godset och fäderneslandet, hvilket för närvarande var det enda sättet att frälsa sig från

herremannens tyranni. Under ett sådant tillstånd och med sådana lagar skulle åkerbruk och boskapsskötsel nödvändigt råka i det djupaste förfall. Man räknade, att öfver en femtedel af bondegendomen på kronogodsen låg öde, och ännu värre såg det ut på de privata godsen; ost och smör måste i det fruktbara och gräsrika Danmark, som fordom var så berömdt för sin ypperliga boskapsskötsel, hemtas från Holland till härens behof. Att de bondkarlar, som inflyttade på de kungliga ryttaregodsen, samt invånarne på de små öarne Baagö och Möen blefvo (1695 och 1696) förklarade frie från vornedskapet, under vilkor att uppfostra en af sina söner för sjöförsvaret, hade blott litet att betyda, så länge hela Selands, Laalands och Falsters befolkning ännu suckade i träldom."

Fredrik IV, hvilken såsom regent i allt var större än sin fader, sökte likväl att godtgöra dennes förbrytelser mot bondeståndet. Den 21 Febr. 1702 blef en förordning utgifven, i hvilken det säges, "att konungen förnummit de nyttiga följderna af böndernas frihet från vornedskap och vill derföre nu göra en förändring med vornedrättigheten på Seland, Laaland, Falster och omkringliggande öar, på det att dessas invånare måtte med tiden njuta lika frihet med undersåtarne i de öfriga provinserna och derigenom få desto större lust och mod att vara arbetsamma och flitiga, ja! att i behofvets stund våga lifvet för konungen och fäderneslandet, helst när de se, att de sjelfve och deras barn kunna med frihet besitta och i bruk behålla det ställe, för hvilket de sträfva, så ock för att de unge männen från de andra provinserna måtte kunna få lust att tjena och bruka gårdar på förrbemäldta öar i deras fädernesland, hellre än att de af fruktan för vornedtvånget skulle begifva sig ut från landet, samt att de män på landsbygden, hvilka hafva många söner, som icke alla behöfvas till eller hafva fallenhet för bondearbete och åkerbruk, må kunna låta några af dem lära handtverk, handel, sjöfart eller annat, hvarigenom de i framtiden kunna ärligen sig försörja. Sålunda motiverad, föreskref denna förordning, att bönder från Jutland och öfriga af vornedskapet ej besvärade provinser skulle förblifva frie, äfven då de nedsatte

sig på Seland, eller någon af de andra öarne; vidare att alla bönder, som vore födde efter konungens uppstigande på thronen (d. 25 Aug. 1699), skulle tillika med sina afkomlingar vara från vorned- och lifegenskapen för alltid befriade: godsegarne förbjödos att vidare sälja sina vornede och tillförbundos i stället, att mot en billig, efter hvars och ens förmåga lämpad, ersättning, som likväl aldrig fick öfverstiga 50 Rdr, lemna en hvar, som sådant önskade, dess frihet: landbönderne skulle ej mot sin egen vilja få sättas från innehafvande gårdar, eller tvingas att till brukning emottaga öde och obebyggda sådana, utan för lifstiden få behålla dem, de nu innehade eller framdeles emottogo: de vornede, som på en viss tid hade vistats utom det gods, der de blifvit födde, antingen i köpstäder eller annorstädes, skulle äfven framdeles vara frie; och ändtligen anbefalldes amtmännen att strängt tillse, det dessa stadganden noga efterlefdes, äfvensom förebygga att bönderna på något sätt af godsegarne förorättades.

Denna förordning var i sig sjelf berömvärd och förträfflig, men, märkvärdigt nog, hade redan, just året innan den utgafs, en anordning blifvit gjord, som till stor del betog verkan deraf. Under den 22 Febr. 1701 hade nämligen en befallning blifvit utfärdad, att ett landvärn borde uppsättas, och landet för detta ändamål indelas i lægd, af hvilka hvardera skulle aflemna en soldat till krigstjenst på sex år. Härvid hade blifvit öfverlemnadt åt egarne till privilegierad jordegendom, att sjelfva uppgöra indelningen och utskrifva till krigstjenst hvem de behagade; de sålunda utskrifne blefvo införde i en rulla och fingo icke lemna godset förrän efter tjenstetidens slut. "Den godtyckliga makt, som herremännen härigenom bekommo öfver sina bönder, och som hade blifvit dem betryggad genom en ett par dagar tidigare utfärdad föreskrift, hvilken förbjöd presterna öfverallt i Danmark att meddela prestbetyg åt något tjenstfolk till afflyttning från en socken till en annan, utan förut erhållen skriftlig tillåtelse af vederbörande godsegare, blef af egennyttige herremän på det mest upprörande sätt missbrukad. Gunst och gåfva, fiendskap och vänskap afgjorde, hvilken skulle vara fri och hvilken soldat; den, som egde något, afpressades hvarje skilling för

att undslippa krigstjensten; den fattige, som intet kunde gifva, eller den, som vid något tillfälle hade ådragit sig herremännens eller förvaltarens vrede, måste bära musköten. Oaktadt allt detta, voro dock stora fördelar vunne för bondeståndet genom förordningen af den 21 Febr. 1702: träldomsmärket häftade nu icke längre vid bonden ända från födseln, och han betraktades icke längre för en helt och hållet annat slags menniska, än de öfrige medborgarne; han kunde icke, såsom förut, tvingas till emottagande af en öde gård och till en dermed förenad säker undergång, och icke heller kunde han godtyckligt skiljas från den gård, han engång innehade. Ändtligen egde herremannen blott rättighet att qvarhålla dem vid godset, som voro inrullerade; alla de öfriga kunde han, enligt lagen, icke vägra resepass. Men herremännens makt fick 23 år sednare en utomordentlig utvidgning genom förordningen af d. 8 Febr. 1724, som bestämde, att alle unge män, från 14 till 55 års ålder, skulle införas i en reservrulla och qvarblifva på det gods eller i det lægd, hvarunder de hörde, till dess de antingen hade uttjenat sina 6 år, eller uppnått 35:te året. Följderna af stavnsbaandet, såsom man kallade detta nya tvång, hvilket nu trädde i stället för vornedskapet, voro så mycket sorgligare, som det icke blef inskränkt endast till de öar, der vornedskapet hade herrskat, utan utsträckt öfver hela Danmark, med undantag af Bornholm.” Om på sådant sätt Fredrik IV tycktes benägen att motarbeta sina egna en gång uttalade afsigter, rörande bondeståndets försättande i en verklig frihet, var detta dock ingalunda händelsen vid frågan om de berömliga åtgärder, som af honom vidtogos för befordrandet af folkets upplysning, hvilken, såsom man lätt kan förstå, före hans tid var på det högsta försummad. Den hade blifvit ombesörjd nästan endast genom några usla, ambulatoriska lärare, som blott under sommartiden vandrat omkring landet från den ena byn till den andra och, då inga skolhus funnos att tillgå, måste för undervisningen begagna sig af ett slags skjul, med tak af sammanflätadt löf. Fredrik IV gjorde för det lägre skolväsendet mycket. Han lät på ryttaregodsen uppföra ej mindre än 240 grundmurade skolbyggnader, försåg lärarne med ständiga löner samt utfärdade en bestämd

föreskrift, angående sättet för undervisningens meddelande: och härigenom förvärfvade sig denna konung rättmätiga och säkra anspråk på äfven en sen efterverlds tacksamhet och högaktning.

Början af Christan VI:s regering (1730—1740) ingaf vännerna till det ännu blott till hälften befriade bondeståndet de gladaste förhoppningar, hvilka mot förmodan dock snart visade sig varit de mest bedrägliga. Denne konung hade knappt regerat ett par veckors tid, förrän han lät en förordning utgå (d. 30 Oktober 1730), hvarigenom den olyckliga landvärnsinrättningen upphäfdes, af det uppgifna skälet, "att erfarenheten nogsamt hade visat, det åtskilliga missbruk dervid hade insmugit sig, hvarigenom inrättningen blifvit för landet i allmänhet och det unga manskapet isynnerhet till en stor och nästan odräglig börda." "Hela landet genljöd nu af bondeståndets jubel och konungens lof, och glädjen steg, då han, den 5 Jan. 1731, förkunnade allmän tillgift för alla dem, som rymt ur landvärnet eller flytt från godsen af fruktan att blifva utskrifne till soldater, hvartill bifogades den tillåtelsen, att en hvar kunde nedsätta sig hvarhelst han ville, på landet eller i städerna. Men denna glädje varade icke länge; ty två månader derefter (den 5 Mars 1731) utkom en ny förordning, hvari det förklaras, "att de unge bondkarlarne förmedelst landvärnets upphäfvande icke måtte fatta den tanken, det de voro satte i en sådan frihet, att de kunde uppsäga sin tjenst och flytta från ett gods till ett annat eller nedsätta sig i städerna, ja! till och med resa alldeles ur landet, hvarigenom bondegendomen skulle blifva alldeles öde." För att förebygga sådant, befallde konungen, att ingen af bondeståndet finge utan särskild kunglig befallning öfvergifva landet, vid straff, att såsom fridlös anses; vidare att en hvar bonde, som utan godsegarens tillstånd och skriftliga bevis lemnade det gods, der han hade sitt hemvist, skulle förföljas och eftersättas såsom rymmare; ändtligen tilläts det godsegarne, att låta till krigstjenst inskrifva hvar och en bondkarl, som de, sedan han i 8 år tjent såsom dräng på godset, icke funno duglig att emottaga och förestå ett jordbruk. Karlens oduglighet borde likväl inför vederbörlig embetsmyndighet styrkas. Den naturliga följden af denna, likaså hårda som

oväntade, leg får, att de förfärade bönderna i stora skaror sökte komma öfver gränsorna, för att i främmande länder finna en frihet, som förnekades dem af deras eget fädernesland. Gränsor och färjeställen blefvo derföre bevakade, och de, som grepos, straffades strängt; ändtligen blef genom en förordning af den 4 Febr. 1733 landvärnet åter upprättadt, visserligen till antalet blott hälften så starkt som det förra, men allt ungt manskap från 14 till 36 år skulle nu inskrifvas i reservrullarna, och tjenstetiden blef fastställd till ej mindre än 8 år. Godsegarne fingo äfven nu rättighet att utse, hvilken de ville, till krigstjenst, hvarigenom det friaste spelrum för herremännens, förvaltarnes och gårdsfogdarnes girighet och tyranni åter blef öppnadt. Bondkarlen bibehöll dock, när han hade uttjent sin tid, eller fyllt sitt 36:te år, rättighet att nedsätta sig, hvar han behagade; men afvek han från godset, medan han ännu stod qvar i reservrullan, skulle han första gången straffas med fängelse på vatten och bröd, och vid förnyade försök med några års fästningsarbete. Sedan denna början blifvit gjord, följde nu flera påbud, det ena hårdare än det andra. Genom en förordning, som utkom mot slutet af år 1735, bemyndigades godsegarne, att i fängelse på vatten och bröd insätta de unge män, som uppnått sitt 18:de eller 19:de år, men icke förskaffat sig så mycken kunskap, att de kunde få begå sakramentet och derefter inrulleras såsom fullvuxne, och, om detta ej medförde önskad verkan, borde de sända dem till arbete på fästning eller ock aflemna dem såsom soldater till Westindien! Derpå blef tjenstetiden förlängd till 12 år, och, när en karl, efter att hafva tjenat denna långa tid, icke ville antaga jordbruk på det gods, hvarifrån han blifvit utskrifven, erhöll herremannen rätt att skicka honom till gardet eller annat värfvadt regemente, der han åter skulle tjena 8 till 10 år. Derefter blef utskrifningstiden utsträckt till 40:de året, och godsegarnes rättighet till det unga manskapet skulle, enligt en förordning af Oktober 1742, begynna med 9:de året. Ändtligen sattes kronan på verket genom en, den 1 Juli 1746 utgifven, förordring, hvilken konungen underskref få dagar före sin död af det innehåll, att ingen landtsoldat skulle ega tillåtelse att ned-

sätta sig annorstädes än på det gods, hvarifrån han blifvit utskrifven och hvarest han vore pligtig att antaga jordbruk." Sålunda förlorade bönderna under Christian VI nästan fullkomligt sin personliga frihet och förvandlades åter till en hop lifegna trälar, men denna oförrätt var dock icke den enda, som dem af samma regering blef tillfogad. Deras bördor förökades dessutom äfven betydligt, isynnerhet med anledning af en, den 10 Febr. 1751 utkommen, förordning, hvilken tillstadde godsegarne, att, tvärtemot ett af den föregående konungen utfärdadt förbud, nedlägga underliggande bondgårdar och slå deras jord under sjelfva hufvudgården. Missbruken af denna tillåtelse blefvo snart så stora och i ögonen fallande, att konungen, besynnerligt nog, fann sig föranlåten att, 9 år efter dess meddelande, återtaga densamma, sedan den likväl på många ställen hade bidragit att, såsom i det återkallade beslutet uppgifves, föröka böndernas herregårdsarbeten, samt förminska både landets invånare och kronans inkomster. Såsom en märkvärdig motsats till det ofvan anförda, förtjenar omnämnas, att äfven under Christian VI:s tid åtskilligt gjordes för beredande af en mera allmän folkundervisning. I många städer upprättades borgarskolor, och de förra, såkallade latinska, skolorna upphäfdes. Och dessutom utgafs (den 23 Jan. 1739) befallning derom, att öfverallt på landsbygden, der så lämpligt funnes, skulle, under biskopens och amtmannens tillsyn, folkskolor inrättas, på det att alla, äfven de fattigaste, barn, kunde få tillräcklig undervisning i kristendom, samt läsa, skrifva och räkna. Äfven en för ändamålsenlig ansedd instruktion angående undervisningssättet utkom samtidigt härmed. Allt detta båtade dock föga, då konungen var nog svag, att fästa afseende på den ovilja, som från de egennyttiga godsegarnes sida yttrade sig mot den nyssnämnda befallningens åtlydnad. De inkommo med föreställningar, rörande de utgifter, som skulle förorsakas dem genom upprättande af de nya skolorna, och vunno äfven derigenom så mycket, att, den 29 April 1740, en annan förordning blef utfärdad, hvilken innehöll den högst vigtiga förändring, att icke biskopen och amtmannen, utan "proprietärerne sjelfve, såsom de, hvilka bäst kände sina egendomars

lägenhet och sina bönders vilkor, samt närmast borde draga omsorg om begges verkliga bästa", icke allenast skulle föreslå platsen för och antalet af skolorna på sina gods, utan äfven bestämma dertill erforderliga utgifter. Den menliga verkan, som en dylik förändring nödvändigt skulle medföra, läres knappt behöfva antydas.

Öfver bondeståndets tillstånd under nästföljande regering (Fredrik V:s 1746—1766) lemnas följande skildring, hvilken vi ha trott oss böra införa hel och hållen: "det danska bondeståndet, som under Christian VI blifvit på allt sätt förtryckt, hade med afseende på hoveri och personlig frihet icke synnerligen bättre öde under Fredrik V, så stor kärlek till folket denne konung än hyste. Ja! stavnsbandet blef till och med ännu hårdare tilldraget genom förordningen af den 13 April 1764, enligt hvilken herremannens rätt öfver ungdomen skulle begynna sedan med fyllda fyra år, så att stavnsbandet numera hade föga eller ingen skilnad från det gamla vornedskapet. Bondsonen föddes väl icke mera såsom träl, men den frihet, som det späda barnet åtnjöt, till dess det fyllde sitt fjerde år, kunde ej mycket gagna, då fadren var stavnsbunden. Det var emellertid så långt ifrån, att denna lagskärpning uppfyllde sitt ändamål att qvarhålla vid godsen ett för jordens skötsel tillräckligt antal folk, att landet tvärtom blef allt mer och mer folkfattigt genom de täta utvandringarna och bortrymningarna, hvilka de strängaste förhållningsregler icke ens förmådde hämma. Man nödgades derföre tillgripa den sorgliga utvägen, att tillåta bestyrelserna öfver fattigväsendet och barnhusen utlemna fattiga barn till godsegarne, för att desse skulle få sina gods befolkade. Man började nu också vilja fästa böndernas döttrar liksom sönerne vid godset, äfvensom man försökte upplifva den all menskliget hånande seden, att, vid försäljning af landegendomar, förbehålla sig bönderna, på samma sätt, som gårdens inventarium af hästar och boskap. Men bönderna egde i Henrik Stampe, generalprokurator och assessor i det danska kansliet, en djerf förespråkare, som vid alla tillfällen förfäktade deras sak hos regeringen, och genom hans föreställningar blefvo begge försöken qväfda i födseln. — Ett förfogande, som mycket bi-

drog att förvärra bondeståndets redan så svåra belägenhet, var försäljningen af kronogodsen, hvilken började 1765 och fortsattes till 1776. Kronan egde öfver 61,000 tunnor hartkorn eller omkring en sjettedel af landets jordegendom, hvilken förvaltades för kunglig räkning, men hvaraf behållningen varit liten eller ingen. Man beslutade derföre att försälja dessa gods genom offentlig auktion, hvarigenom inkom en summa af 4 millioner, hvilken blef statens dåliga financer till god hjelp. Men så fördelaktigt detta företag var för financerna, likaså olyckliga följder hade det för bondeståndet; ty blott på några få orter på Fyen och i Koldingamt i Jutland voro bönderna i tillstånd att inköpa de gårdar, de brukade, och derigenom blifva sjelfegande. Största delen af de kungliga godsen inköptes af andra personer, som ansågo förmånligt att nedlägga sina penningar i landegendom. Det upprättades nya herrgårdar tjogtals, för hvilkas skull bondgårdar och hela byar till ett stort antal nedlades, och de beklagansvärda bönderna måste utbyta kronans milda herrskap mot de obarmhertige köparnes, hvilka genom förökadt hoveri, förhöjda afgifter och allehanda utsugningar sökte draga den största möjliga vinst af de förvärfvade egendomarne. Oaktadt alla dessa för bondeståndet ogunstiga förhållanden var det dock under Fredrik V, som den anda väcktes både hos folk och regering, hvarur slutligen bondeståndets befrielse utgick. Nationen hade med lifligt deltagande följt bondens lyckliga och olyckliga öden under olika regeringar. Den hade delat Christian IV:s rättvisa harm öfver adelns motstånd mot hans ädla sträfvanden för bondens frihet och hoveriets afskaffande; på riksdagen 1660 förde borgareståndet med värma det frånvarande bondeståndets sak, likväl utan att uträtta något; då Fredrik IV upphäfde vornedskapet 1702, täflade alla den tidens skalder och författare att förherrliga den kungliga välgerningen, och Christian VI:s första åtgörande, angående bondeståndet, åstadkom hos hela folket ett likaså allmänt jubel, som hans sednare förordningar väckte sorg och ogillande. Hela tidrymden igenom uppträdde skriftställarne för bondeståndets sak med så mycken frimodighet, som den stränga censuren medgaf; men först när geheimerådet, grefve Adam Gotlob

Moltke undanröjde detta hinder (1755) genom att bereda författarne tillfälle att med någorlunda frihet yttra sig angående jordbruk och statshushållning, blef saken underkastad en allvarsam och offentlig undersökning. Från denna tid ställde nationens ädlaste och bäste män sig i spetsen för böndernas sak, talade, skrefvo och handlade för densamma under vexlande skiften, än nära att uppnå målet, än åter långt aflägsnade derifrån, till dess ändtligen året 1784 försäkrade fäderneslandets och menskligheters vänner om segren." Efter anförande af denna skildring, till hvilken det icke är något väsendtligt att ytterligare tillägga, öfvergå vi till framställningen af bondeståndets öden under den nästföljande regeringen.

Under Christian VII:s regeringstid (1766—1808) vann menskligketens och rättvisans sak ändtligen en afgjord seger, och böndernas slafveri blef för alltid upphäfdt, men striden, som derom så länge blifvit förd, var, såsom det är att vänta öfverallt, der en fåvisk egennytta tvingas till uppbjudande af sina yttersta krafter, ännu i sista stund omvexlande och hårdnackad. Utgången var naturligtvis beroende af en absolut konungamakt, ehuru af den närvarande konungen sjelf, hvilken redan från början visat sig till karaktären såsom ytterligt svag och snart blef alldeles oduglig för regeringsärendena, af intetdera partiet någonting kunde hoppas. Allt måste vara fästadt vid de personer, som närmast omgåfvo konungen, och de olika åsigter, desse hyste; och häraf de skiftande, glada eller sorgliga, utsigterna för bondeståndets framtid, hvilka så hastigt efterträdde hvarandra under de första 18 åren af Christians regering, eller intill dess sonen, efter en uppnådd ålder af 16 år (1784), med ung, men säker hand gripit till sig statsrodret. Kabinettssekreteraren Reverdil, en schweizare till tänkesätt och börd, stod de båda första åren högt i konungens ynnest, och det inflytande, han derigenom kunde utöfva, måste för de förtryckte vara välgörande. Det var under denna tid, som Christian skänkte bönderna i Köpenhamns amt egendomsrätt till deras gårdar och frihet från dagsverksskyldighet, samt förklarade öppet sin afsigt vara, att förskaffa frihet åt hela bondeståndet. Det var

äfven under denna tid, som en Landkommission nedsattes, för att förbereda upphäfvandet af såväl stavnsband som dagsverksskyldighet, samt ett allmänt införande af sjelfegendom. I denna kommission hade både Reverdil och den förut, såsom böndernas ifrige försvarare, omnämnde Stampe haft säte, men snart måste Reverdil, förföljd af den ombytlige konungens onåd, lemna ej endast sin plats, utan äfven riket, och nu gafs åt det började företaget en helt annan, för de rika godsegarne mindre ömtålig färg. Landkommissionen förändrades till ett Landvæsenskollegium, hvilket skulle i stället arbeta för förbättring af åkerbruket; en uppgift, hvars lösning i så måtto visserligen försöktes, att åtskilliga nyttiga förordningar i ämnet utkommo, men om hvilkas tillämpning man dock ej visade sig särdeles angelägen. Anmärkningsvärd och betecknande bland dessa är föreskriften, som stadgar, att böndernas arbetsskyldighet till godsen borde förvandlas från obestämd till bestämd, men öfverlåter bestämningsrätten åt godsegarne sjelfve och ensamme! Snart härefter blef (1770) den nitfulle, fastän oförsigtige, först i våra dagar rättvist bedömde, J. F. Struensee allrådande, och af honom blefvo kraftigare åtgärder till bondeståndets upphjelpande vidtagna. Det nyssnämnda landvæsenskollegiet förändrades åter till en kommission, och, den 20 Febr. 1771, följde den för bönderna gynnsamma förordningen, hvarigenom herregårdsarbetet, som förut varit beroende af herremännens godtycke, ändtligen blef bestämdt på samma sätt, som bondens öfriga bördor, nämligen efter det såkallade hartkornet. För att föröka det ringa antalet af sjelfegande bönder och befrämja införandet af ett fördelaktigare brukningssätt af jorden, än det hittills i allmänhet rådande sambruket, meddelades nu äfven löfte om lån ur konungens kassa åt de landbönder, som förskaffade sig eganderätt, och utfästes en viss belöning för skeende utflyttning ur byarna till de, genom förrättade skiften erhållna, jordlotterna. Ändtligen ingaf kommissionen ett förslag till allmänt upphäfvande af stavnsbandet; men Struensee, som äfven i så många andra hänseenden hade ådragit sig aristokratiens häftigaste vrede, blef emellertid (i början af året 1772) störtad från maktens säte till stupstocken, och under de följande tolf åren stod

fältet öppnas för reaktionen. Ove Guldberg, det nya ministeriets ledare, egde flera goda egenskaper, hvaribland kärlek till vetenskaperna, hvilka i honom funno både en idkare och befordrare, men förenade dermed, på förunderligt sätt, en verklig förskräckelse för allt, som kunde ega sammanhang med bondeståndets försättande i ett något drägligare vilkor. Land-kommissionen, som redan två gånger hade uppstått ur sin graf, behöfde efter Struensees fall ej länge vänta på en ny döds-dom, och man underlät icke heller att omsorgsfullt utplåna alla spår af dess förra verksamhet. Så blef det välgörande stadgandet om arbetsskyldigheten, som, efter hvad är nämndt, nyss hade utkommit, skyndsamt upphäfdt, och, genom förordningen af den 12 Aug. 1773, gjordes hoveriet åter obestämdt både i afseende på afstånd och tid, det vill säga, öfverlemnades åter åt de egennyttiga jordegarnes eget godtycke. Och nästföljande året utkom en annan föreskrift, som var af ännu svårare innehåll. Det anbefalldes, nämligen, deri, att styrkan af det för bönderna så olycksdigra landvärnet skulle förökas, äfvensom att, när en karl, som hade genomgått sin tolfåriga krigstjenst, icke ville på billiga och lagliga vilkor emottaga erbjuden jord till brukning, skulle han åter tjena 6 år, och således kunde man anse slafveriet i det närmaste återinfördt, emedan mannens hela kraftfulla ålder, ända från fjerde året, nu var uppoffrad antingen åt godsegarens egennytta eller den omenskligt stränga krigsdisciplinen. Det var likväl en lycka, att detta var det sista stadgande, som i Danmarks historia förekommer, af en för bondeståndet rent förtryckande natur, och att detta så kallade "herremännens tidsrum" ej varade särdeles länge. Det räknade sitt slut från den dag, då kronprinsen Fredrik satte sig i spetsen för regeringen och dit inkallade män af djupare insigter och bättre vilja, än en Guldberg och hans föga aktningsvärde medhjelpare. Bland desse män, från hvilka, näst Fredrik sjelf, bondeståndets befrielse först utgick, intager den store ministern Andreas Peter Bernstorf väl det främsta rummet, men äfven andre, såsom C. D. F. Reventlov och Christian Colbjörnsen, hvilka jemte honom verkat för samma mål, omtalas i Danmarks häfder med aktning. Oss återstår i denna uppsats, att i korthet redogöra för de förnämsta åtgärder, som

genom desse upplysta män, eller andre, hvilka trädt i deras fotspår, under de sista några och sextio åren blifvit vidtagna, för att höja Danmarks bondestånd ur det herrskande eländet till den ståndpunkt, det för närvarande innehar. De öfriga ståndens historia för samma tid kan anses i denna redogörelse vara innesluten och genom densamma till stor del öfverflödig *).

Sedan under de tvenne första åren åtskilliga välgörande förändringar blifvit gjorda med afseende på böndernas vid några särskilda kronogods, nedsattes (1786) åter en kommission, för att i likhet med den förut så många gånger upphäfda, förädla sättet för bondeståndets upphjelpande. Denna kommission, i hvilken Reventlov och Colbjörnsen voro ledamöter, började sitt verk med förordnande af den föreskrift, som regeringen, redan den 8 Juni 1787, lät utgå, och hvarf, såsom en inledning, till snart kommande mera genomgripande förbättringar, följande stadganden gjordes: när en gård härefter till landbonde utarrenderades, skulle genom edsvurna förrättningsmän syn på densamma hållas, och gården, efter slutad arrendetid, återlemnas i samma tillstånd, som den blifvit emottagen. Om vid gårdens öfverlemnande det befanns, att inventarierna voro så ringa, att herregårdsarbetet dermed icke kunde bestridas, skulle bonden från sådant arbete vara befriad, intilldess fulla inventarier blifvit honom lemnade; och voro desse så ofullständiga, att han med dem icke en gång kunde bestrida brukningen af sin egen jord, skulle han äfven vara befriad från landgildet eller arrendet, tills det bristande blefve anskaffadt: ville godsegaren, på grund af försummade skyldigheter, skilja landbonden från innehafvande gårdsbruk, skulle han dervid icke vidare få handla på egen hand, utan begagna lagligt biträde af den allmänna rättsskipningen; ej heller skulle han sjelf få tilldömma sig någon fordran i bondens sterbhus, utan detta härefter ske endast genom vederbörlig domstol: det förut stränga bestraffningssättet, såsom

*) Vid det återstående hafva vi förnämligast följt: De danske Landboforhold, med fortrinligt Hensyn til den danske Bondes i Lovene grundede Forfatning, af Werner Ussing. Kjöbenhavn, 1847.

med halsjern, trähäst o. s. v. blef dessutom alldeles förbjudet. Genom dessa stadganden, som tillika utsatte ganska stränga straff för hvarje skeende öfverträdelse, var på detta sätt ett rättsförhållande emellan godsegare och landbönde infördt, i stället att förut på den förres sida herrskat endast egenmäktighet och godtycke; men detta var, såsom sagdt är, blott en förberedelse, och ännu återstod i sanning mycket.

Bonden borde framför allt försättas i frihet, och denna gärd åt den enklaste rättvisa skulle för de makteguande ej fallit sig särdeles svår, så framt icke dermed hade stått i nödvändigt sammanhang en fullkomlig omgestaltning af det rådande systemet för landtförsvaret. Hittills hade det ålegat godsegarne, att för hvarje lægd, utgörande lika med 22 tunnor hartkorn, ställa en man till krigstjenst; men denna skyldighet skulle blifva dem svår, om icke omöjlig, så snart det manskap, hvaraf soldaterna borde tagas, erhölle rättighet att efter behag välja annan vistelseort och såmedelst undandraga sig deras förfogande. Det måste sålunda företagas tvenne förändringar på en gång. Den 20 Juni 1788 utgafs den i Danmarks historia så utomordentligt vigtiga förordningen, som förkunnade bondeståndets allmänna frihet, nämligen på det sätt, att för dem, som ännu ej uppnått 14 år eller ock voro öfver den ålder, att de till krigstjenst kunde antagas, förklarades det förhatliga stavnsbandet genast upplöst, och för de öfriga först med den 1 Jan. 1800. Detta uppskof för dem, som voro i krigstjenståren, hade till sin grund och ursäkt en nödvändig omsorg för landets försvar. Ty ehuru med detsamma, som stavnsbandet förklarades upplöst, en ny och i många hänseenden välgörande anordning af militärväsendet tillika blef vidtagen, hvilken lade bestyret med utskrifningen i regeringens egen hand, och lät manskapet uttagas väl endast bland landtbefolkningen, såsom förut, men efter beräkning ej af hartkornet, utan af de särskilda distrikternas olika folkmängd, så behöfde denna organisation dock sin tid, för att till det allmännas säkerhet och båtnad kunna genomföras. Bönderna hade således genom förordningarne af den 8 Juni 1787 och 20 Juni 1788 erhållit allt, hvad de för närvarande kunnat erhålla; de voro upplyftade ur sin förra djupa förnedring

och många fria och sjelfständige män ställde sig vid godsegarnes, sina förre förtryckares sida. Det är likväl icke alltid detsamma att ega rättigheter, som att förmå och veta utöfva dem; och så var det icke heller här. "Träldomen och underdånigheten under godsegarnes herravälde hade varit så länge, att det fordrades tid, innan bonden kunde lära sig att begagna sin nya frihet, innan han kunde hafva och visa en sjelfständig vilja. Ännu var nästan all landegendom i godsegarnes händer; bonden kunde alltså ej undvara jordegaren, ty han måste af denne bekomma den jord, hvaraf han skulle lefva. I omvändt förhållande behöfde väl godsegaren också bonden, utan hvars hjelp jorden ej kunde blifva skött; men godsegaren var den rikare, den mäktigare, och när dertill kom, att han var van att herrska, bonden deremot att blindt lyda, var det mycket att frukta, att det gamla afhängighetsförhållandet icke skulle upphöra endast derföre, att bonden blifvit förklarad fri, utan att gammal vana, godsegarnes makt och böndernas oförstånd skulle verka derhän, att landbonden blefve förledd att underkasta sig de samma vilkor, som förut varit de vanliga, hvaraf åter följden skulle blifva, att godsegarne kunde utöfva sitt gamla förtryck. Emot sådant borde bonden beskyddas, och fördenskull blef det af regeringen beslutadt, att för jordens utlemnande till brukning skulle bestämmas vissa regler, som, utan att träda godsegarens egendomsrätt för nära, kunde försäkra landbonden emot allt godtycke, och som ovilkorligt borde iakttagas, utan att kunna förändras genom någon särskild öfverenskommelse." I denna afsigt hade förordningen af den 8 Juni 1787 redan blifvit gifven, och andra följde efterhand. Så stadgades den 16 Jan. 1789, angående den godsegarens rättighet, hvarigenom han, i händelse han sjelf ville bebo en gård, kunde derifrån uppsäga landbonden, att sådant väl skulle stå öppet för den jordegare, som sjelf uppgjort öfverenskommelsen med landbonden om bruket, men alldeles icke för den, som efteråt genom köp förvärfvat sig eganderätt; och den 19 Mars 1790 befalldes, att all utarrendering af jord derefter skulle ske på bondens och hans hustrus lifstid, och att alla kontrakter skulle alltså gälla för deras

tid; ett förhållande, som förut varit sed, men aldrig noga hvarken föreskrifvet eller iakttaget.

Härefter vände regeringen sin uppmärksamhet på reglerandet af det så länge och så mycket missbrukade hoveriet. Man började med att utfärda (den 25 Mars 1791) ett uttryckligt förbud för godsegarne, att med kroppslig bestraffning vidare behandla landbönderna eller deras hustrur, när de personligen förrättade arbete på herregårdarne; sedermera och då, vid fästadt afseende på parternas ömsesidiga fördelar, ett fullkomligt afskaffande af hoveriet för det närvarande befanns mindre rådligt, använde man sitt bemödande för genomförande af det beslut, som en gång förut varit fattadt och ofvan är omtaladt, att tillsvidare förskaffa åt böndernas arbetsskyldighet en viss begränsning och såmedelst sätta densamma i oberoende af jordegarnes blotta godtycke. Till godsegare och landbönder utgick sålunda en uppmaning, att genom frivilligt träffade öfverenskommelser bestämma hoveriet, och tillades derjemte att, om denna uppmaning icke hörsammades, skulle bestämningen komma att uppgöras efter utlåtande af särskildt dertill utsedde kommissarier. Detta verkade, och inom kort tid voro på de flesta gods frivilliga öfverenskommelser ingångna, så att på blott få ställen kommissariernas ingripande behöfde påkallas. Och sedan saken på detta sätt var öfverallt genomförd, blef, den 6 Dec. 1799, till böndernas framtida skydd en förordning utfärdad, hvilken innehöll såväl vissa allmänna föreskrifter, huru hoveriet skulle utgöras, som äfven en uttrycklig befallning, att detsamma icke, utan af räntkammaren dertill erhållen särskild tillåtelse, derefter vidare finge förökas utöfver den bestämning, som detsamma på olika orter nyss erhållit. Man måste erkänna, att regeringen, i förhållande till den korta tidrymd, hvarinom allt blifvit utfördt, nu gjort ganska mycket och nästan allt, hvad på densamma kunnat bero, för att värna svaghet och armod mot verkningarne af den enskilda maktens och rikedomens förderfliga inflytande.

Detta allt skulle dock icke varit tillräckligt, för att, så skyndsamt som verkligen skedde, försätta det stora antalet af folket i en lycklig och oberoende samhällsställning, så

framt icke regeringen med lika kraftig vilja samtidigt hade arbetat för införande af väsendtliga förbättringar inom den näringsgren, som förnämligast tillhör bondeståndet. Danmarks åkerbruk var, såsom det nödvändigt borde vara under så förvända lagar, som de då herrskande, ännu år 1784 på en mycket låg ståndpunkt. Hvad som, utom herremännens tyranni, hade mest hindrat dess uppkomst, var det så kallade fællesskabet, som från urminnes tider varit rådande bland bönderna, och bestod i jordens sönderdelning i en mängd små remsor, af hvilka till hvarje gård hörde ett visst antal, alla genom grannarnes egor skiljda från hvarandra. Då hvarje delegare i en by, särdeles som all inhägning af de särskilda jordlotterna var förbjuden, härigenom måste se sig nödsakad, att bruka sin jord på samma sätt som de öfrige, var all större förbättring i åkerbruket nästan otänkbar, innan storskiftesdelning först blifvit införd. Redan under Guldbergska ministeriet hade man äfven fästat sin uppmärksamhet på detta förhållande, och en förordning finnes under d. 23 April 1781 utfärdad, hvilken innehåller ändamålsenliga föreskrifter i ämnet, samt tillika det stadgandet, att, hvarest gårdar i samma by tillhörde olika egare, der skulle enhvar af desse ega rätt till skifte, äfven emot de öfriges vilja. Utskiftningarne gingo likväl en tid bortåt temligen trögt, och det var först förordningen af den 15 Juni 1792, som häruti framkallade en större lifighet. De godsegare, som införde storskifte på sina landbogårdar, erhöllo nu tillåtelse att föröka böndernas vanliga afgifter med räntan på den summa, som skiftet och utflyttningen kostat dem, och på detta sätt voro på en gång de värsta betänkligheterna undanröjda. Vi erinre oss nämligen, att kontrakten med landbönderna måste redan då vara ställda på lifstid, och att afgifterna således ej kunde af godsegaren vidare uppstegras, förrän efter både mannens och hustruns död. Härförutan sökte regeringen att för ändamålet verka på de enskilde godsegarne, dels genom exemplets makt, då den på alla kronans gods afskaffade sambruket, dels äfven genom beviljande af lån på billiga vilkor för dem, som ej utan svårighet kunde på annat sätt bereda sig utväg för de nödiga omkostnaderna. Skiftesförrättningar och dermed åtföljande ut-

Skiftningar blefvo härefter allt talrikare, och för närvarande kan det anses såsom ett sällsynt undantag, om på något ställe fällesskabet ännu ej är afskaffadt.

Öfriga förordningar, som ungefär samtidigt härmed utkommo och i sin mån verksamt bidrogo, att förskaffa åt bondeståndet en bättre ställning och större välmåga, lemna vi här å sido, såsom ej egande strängt sammanhang med vårt ämne. Blott verkningarne af den erhållna friheten och derpå följande reformer vilja vi, efter förf., omtala. "Att det förbättrade tillstånd, säger han, som det nya systemet skulle framkalla, icke med ett slag kunde vara åstadkommet, utan att tid måste fordras, innan de införda förbättringarne kunde medföra sina helsosamma följder, var icke något, hvaröfver man borde förundra sig. Snarare bör det förvåna, att dessa följder inträdde så hastigt, som de verkligen gjorde; ty redan före sista århundradets utgång var tillståndet mycket olika det, som herrskade, då Kronprinsen Fredrik, 16 år förut, öfvertog regeringen. Utskiftningen och jordförbättringarne hade under denna tid framgått med raska steg, och rundt omkring försporde man frukterna af det nya lif och den nya verksamhet, som hade uppstått både hos godsegaren och bonden. Till befordrandet af denna utveckling bidrogo föröfrigt äfven gynnande yttre förhållanden. Under det stora, genom franska revolutionen framkallade, krig, som i slutet af förra och början af närvarande århundrade, omfattade nästan hela Europa, var Danmark i åtnjutande af fredens välsignelser; dess neutrala ställning förskaffade åt detsamma en blomstrande handel, och landets produkter fingo på utländska marknader stark efterfrågan till höga priser. I det förut så djupt sjunkna bondeståndet, som nyss varit ett exempel på den yttersta fattigdom, såg man nu på många ställen ett visst välstånd utbreda sig, och nu begynte äfven rundtom i landet sjelfegendom att uppstå på orter, der hittills all jord legat under herregårdarne. Och vill man kasta en jemförande blick på förhållandena, sådana de för det närvarande äro, och sådana de voro för 60 år sedan, måste man med glädje erkänna, att skillnaden är omätlig. Då fanns nästan ingen bonde med sjelfegendom, nu är något öfver hälften af hela landets hartkorn

i bondeståndets ego; och man kan säga, att detta värf nu är af större värde än all jorden då för tiden; ty det är en känd sak, att landegendomarne nu betalas väl tre gånger högre än då, hvilket åter är en naturlig följd af det betydligt förökade värdet af hvad åkerbruket afkastar. Nu utförer landet, hertigdömena inberäknade, årligen ungefär 1,800,000 tunnor sädesvaror; vid århundradets början, då jordbruket likväl redan hade till en del förbättrat sig, utfördes deremot icke mer än 600,000 tunnor årligen; och emellertid är landets egen befolkning likväl förökad med omkring 600,000 menniskor, till hvilkas underhåll fordras minst två millioner tunnor. Hela spannmålsproduktionen är på detta sätt förökad med omkring tre och en half millioner tunnor, eller, då afkastningen vid århundradets början knappt kan anslås högre än till mellan 6 och 7 millioner, med öfver hälften. Kunde man undersöka förhållandet endast med afseende på det egentliga Danmark, skulle skillnaden visa sig till och med ännu större, alldenstund i hertigdömena, hvarest vid århundradets början var ett långt bättre åkerbruk, framstegen måste jemförelsevis vara myeket mindre. Det behöfs blott ett enda ögonkast på dessa data, för att inse, i huru hög grad jordbruket måste vara förbättradt, och huru betydligt hela nationalförmögenheten måste hafva tillvext; och vänder man blicken på individerna, hvilken skillnad visar sig icke då mellan förra århundradets usle, utarmade, en oinskränkt arbetsskyldighet underkastade bönder och nutidens välmående arrendatorer? Men det är icke endast i välstånd och förmögenhet, som bondeståndet har gått framåt. Äfven i moralitet, kultur och andlig duglighet är nutidens bonde en annan, än bonden för 60 år sedan. Befrielsen från träldomen, ett tilltagande välstånd har i detta nödvändigt måst medföra en utveckling till det bättre, och regeringen har genom en prisvärd omsorg för allmänt utbredd skolundervisning härtill äfven bidragit betydligt. Huru stora framstegen i anförda riktning varit, kan man väl genom några yttre data svårligen bevisa; men man bör likväl betänka, att det stånd, som år 1784 blott var en klass af trälbundna arbetare," om hvilken det lika så litet föll någon in, att det kunde tilläggas densamma en mening i allmänna angelägenhe-

ter, som man nu kunde komma på den tanken, att låta dessa öfverväges af en hop pöbel eller en skara omyndiga barn; man bör betänka, att detta stånd år 1831 har fått tillåtelse att jemte de öfriga medborgareklasserna sända deputerade till provinsernas ständerförsamlingar, för att gifva råd om landets allmänna bästa, och att derpå, år 1841, det erhöll rättighet att genom ur sin egen klass utsedde män taga en väsendtlig del i styrelsen af de särskilda kommunerna. Trälen har således blifvit en aktiv statsborgare; och det är ej någon, som tviflar derpå, att den ställning, bonden nu intager, tillkommer honom med rätta; men en så stor hvälfning i förhållandena hade icke varit möjlig, utan att i hela ståndets karaktär en ganska tydlig förändring med detsamma försiggått.

Det mest väsendtliga, som för den lagstiftande makten ännu återstår att förändra, innan temlig likhet i bördor mellan de olika samhällsklasserna kan anses införd, är beväringspligten, hvilken lagen ännu tillåter hvila ensamt och uteslutande på bondeståndet. Det var väl en omätlig fördel, som tillskyndades bönderna, då denna pligt förvandlades till en personlig, i stället att den förut varit ålagd jorden efter beräkning af hartkornet, men det är dock blott en half rättvisa, så länge bördan af landets försvar skall bäras ensamt af bondeståndet. Man har redan under Christian VII:s tid också varit betänkt derpå, att äfven i detta fall taga ut steget fullt. År 1844 förelades provincialständerna ett lagförslag, som angick införandet af en allmän beväringspligt, och detta blef till principen äfven af ständerna antaget, fastän olikhet i meningar rörande sättet för reformens genomförande gjorde, att saken då blef uppskjuten. Ett nytt utkast, så vida bättre än det nyssnämnda, som färre undantag från deltagande i en skyldighet, som naturligen synes böra vara allmän, deri blifvit medgifna, blef derefter aflemnadt; och allt var sålunda förberedt, och saken nära afgjord, då den närvarande konungen emottog styrelsen. Nu är redan beväringsskyldigheten tills vidare gjord gemensam för invånarne i städerna och på landet, och är af alla omständigheter att förmoda, det anordningen härom skall med allraförsta erhålla kraft af stadigvarande lag.

Det är nyss ofvanföre omtaladt, att genom den af Fredrik VI inrättade folkrepresentationen bondeståndet fick sig tillerkänd en röst vid behandlingen af allmänna angelägenheter; vi vilja nu efterse, huru stor denna röst var i förhållande till öfriga medborgarklasserna. Enligt förordningen af den 15 Maj 1834 utgjordes östiftens ständer af 68 ledamöter, hvaribland konungen skulle utse 8, nämligen 4 godsegare, 2 andlige, 1 professor från universitetet samt 1 ombud från Färöarne; af de återstående 60, hvilka tillsattes genom val, skulle 23 sändas från städerna, 17 af de större godsegarne, och af de mindre jordbrukarne eller egentliga bönderna blott 20. All både valrätt och valbarhet var ännu uteslutande fästadt vid besittningen af fast egendom, och valen skulle, såsom ofvan är antydt, ske uti olika klasser, städernas, de större possessionaternas och de mindre jordegarnes. För att vara valman i Köpenhamn, borde man ega stadsegendom, assurerad till ett värde af 8000 rdr rgs, och för att vara valbar en af dubbelt värde. I de öfriga städerna fordrades, för att få välja, en egendom af minst 2000, och, för att kunna väljas, en af minst 4000 rdr rgs värde. Till de större egendomsegarnes klass räknades alla, som egde säterier med åtminstone 25 t:r hartkorn hufvudgårdstaxt, och hvarje inom denna klass var på en gång väljande och valbar. Den sista klassen utgjordes af dem, som på landet egde fastigheter af mindre omfång och värde, och var här, liksom vid frågan om städerna, skillnad uppdragen mellan valrätt och valbarhet. En valman inom denna klass borde antingen ega egendom, uppskattad till minst 4 t:r hartkorn, eller med ärftlig rätt bruka en sådan af 5 t:r hartkorn i värde; för valbarhet fordrades deremot i hvardera händelsen dubbelt. Inom alla klasserna borde väljaren uppnått 25 år, och den valbare 30, samt den sednare dessutom vara af christen religionsbekännelse. Jutlands provinsialständer, hvilka äfven voro underkastade dessa samma bestämningar, utgjordes af tillsammans 55 ledamöter, af hvilka 7 blefvo utnämnde af konungen. Af de öfriga valdes 14 af städerna, 12 af de större jordegarne och 22 af de mindre. Om man, med förbigående af de båda hertigdömenas särskilda ständer, kastar en närmare blick på representationen för det egentliga konunga-

riket, hvad man glömt, att de olika ståndens intressen ej blifvit af lagstiftaren riktigt och opartiskt afvägda. Hufvudstaden, med en folkmängd af omkring 125,000, hade år 1840 1093 valbare och 1643 valmän, hvilka egde att utse 12 representanter; således kom en valman på ungefär 76 och en valbar på hvarje 114 af befolkningen. De öfriga städerna inom öststiften egde samma år en befolkning af tillsammans 83,000, med 1485 valbare och 2775 valmän, som hade att välja 11 ombud; det vill säga, att på 30 kom en valman, och på hvarje 57 en valbar. De större godsegare, som uppnått den ålder, att de fingo deltaga i valet, voro blott 452, af hvilka 445 valbare; men denna klass tillsatte i alla fall 17 representanter, eller en för knappt 18 valmän, då deremot de mindre jordegarne, med sina 10,328 väljare och 2563 valbare, ej egde rättighet att utse flere än 20 ombud, det vill säga, 1 på mer än 500 väljande. Med jutländska ständerna var förhållandet nästan enahanda. Här representerades städernas 60,000 invånare med sina 1830 valmän och 890 valbare genom 12 ombud, och de mindre jordegarne, som hade 10,874 valmän, ibland hvilka voro 1178, som kunde väljas, af 22; då deremot proprietärernas klass, som innefattade blott 111 valmän och 102 valbare, likväl sände 12 representanter. Dessa missförhållanden kunna väl till en del, men ej tillräckligt, förklaras ur den af lagstiftaren strängt hyllade åsigt, att endast förmögenhet och egendom böra läggas till grund vid bildandet af ett lands representation, ty en noggrann tillämpning äfven af en så förkastlig princip skulle ej, på långt när, hafva medfört ett för den större rikedomen så förmånligt resultat, som det, vi här visat. I det egentliga Danmark, hvarom här ensamt är fråga, är mer än hälften af all jord i böndernas händer, och hade representationen bildats efter beräkning af innehafvande egendom eller hartkornet, skulle de större godsegarne hafva fått sända till ständerförsamlingarne blott en åttondedel af det antal ombud, som det kungliga reskriptet af 1834 tillät dem att utse. Den rätta förklaringsgrunden torde alltså böra sökas i Fredrik VI:s och hans rådgifvares, hos de fleste maktegande så vanliga, fruktan och obenägenhet att lemna några politiska rättigheter åt den mindre bemedlade folkklassen.

Regioner man för öfrigt, under hvilka tidsomständigheter Danmarks ständerinstitution först såg dagsljuset, blir det mera än en blott förmodan, att regeringen icke lifvades af någon bärdelel ifver för hela denna inrättning. Julirevolutionen, som så plötsligt uppskakade alla det civiliserade Europas både regeringar och folk, tyckes närmast hafva föranledt det, den 28 Maj 1831, offentligen meddelade beslutet om införande af de rådgifvande provinsialständerna, hvilket gick i fullbordan först tre år derefter, då det redan hade lyckats Ludvig Filips politik, att för en tid besvärja de hotande stormarne. Af den säkerhet, som det öfverallt småningom återvändande lugnet måste skänka, visa sig äfven synbara spår, så väl i denna förmånliga och oproportionerade ställning, hvilken blef anvisad åt den större rikedomen, som i det utrymme, hvilket i allmänhet lemnades åt den nybildade representationens verksamhet. De skranker, med hvilka denna sednare blifvit omgärdad, voro nämligen ganska trånga och anordnade hufvudsakligen på följande sätt: provinsialständerna sammanträdde icke efter någon viss tid, men endast så ofta det behagade konungen att kalla dem, hvilket likväl utlofvades skola ske hvartannat år; huru länge de skulle få vara tillsammans, blef för hvarje gång af konungen bestämdt, vanligen till den otillräckliga tiden af tvenne månader: de egde ingen beslutande rätt, utan måste inskränka sig till afgifvande af underdåniga betänkanden öfver af regeringen framställda propositioner, och vid dessa deras utlåtanden var icke någon laglig betydelse fästad: de kunde sålunda ej heller vara i besittning af, hvad man kallar, lag-initiativet, ehuru hvarje särskild ledamot visserligen egde rätt att föreslå, och församlingen att bifalla petitioner till konungen i hvarjehanda ämnen, hvilka angingo provinsen och af den, sessionerna städse öfvervarande, kunglige kommissarien ej pröfvades alltför ömtåliga att vidröra. Efter denna flyktiga blick på ständernas makt, kunde man billigtvis fråga, om bondeståndet verkligen förlorat något derpå, att det ej erhållit en rättmätigare och större andel i representationen, än som nu varit händelsen; och svaret blefve måhända ej så lätt. Ty om det ock måste medgifvas, att Danmarks ständer voro för det närvarande ingenting annat än

en skugga, och att de i verkligheten ej heller varit ämnade att blifva något mera, så utgjorde de likväl det nästan enda medlet att, på laglig väg och med understöd af det inflytande, som en ordentligt uttryckt, allmännare opinion alltid måste utöfva, låta folkets önskningar och behof komma till regeringens kunskap; men detta medel var för bondeståndet likväl till större delen förloradt, så länge hvarje, af dess ombud inlemnadt, petitionsförslag kunde af den, så kallade, upplystare klassens talrikare medlemmar utan svårighet undertryckas. Och för öfrigt, om man alldeles förbiser ständernas politiska vigt och endast betraktar deras sammankomster, såsom en skola för en bättre inrättad framtid, och såsom ett medel att uppväcka hos samtlige medborgarne, i stället för de hittills mer eller mindre rådande partiella interessena, ett större och lifligare deltagande för det allmänna, så kunde, åtminstone hvad bondeståndet vidkommer, detta ändamål svårligen, utan efter mycket lång tid, på denna väg vinnas, då det är lika vanligt som naturligt, att en hvar föga bekymrar sig om saker, på hvilkas afgörande han eger antingen alldeles intet eller ock ett högst underordnadt inflytande. Att den stora öfvervägande delen af danska folket under sista tiden visat sig på en så förmånlig sida, så snart fråga varit om angelägenheter af större och allmännare vigt, må derföre anses så mycket mera beundransvärdt, som det skett nästan i trots af institutionerna; en högre anda har på en gång uppstått, framkallad liksom af sig sjelf, och för denna hafva de traditionella formernas alla felaktigheter numera äfven börjat se sig tvungna att gifva vika. Dagens förändringar äro ej mindre genomgripande än de af 1660, men måhända med större förutseende anordnade, och derföre i det hela äfven lyckligare.

Återkallar man i minnet Danmarks inre öden och huru de skiftat från samhällets första uppträdande i historien intill närvarande ögonblick, finner man, att den öfverallt i Norden urgamla folkfriheten bibehöll sig oantastad, så länge sederna, stödjande sig på den odinska gudaläran, fortforo att vara krigiska, och först då kunde med fördel angripas, när, med kristna religionens allmännare införande, fredligare yrken hade börjat odlas. Folket, snart underdånigt sina första presters i sig sjelf så helsosamma bud, att älska lugnet och böja sig under lagens välde, lifvades ej mer af begär efter bragdernas ära, och vapnens bruk gick detsamma ur händerna. Konungen, nu längesedan ensam herrskare öfver hela riket, behöfde en talrik här; han lejde sig krigare, gaf dem, jemte många företrädesrättigheter, förläningar i jord; förläningarna blefvo ärftliga, och en adel var bildad, förökad och stark genom det betyd

liga antal rika odalmän, som hastat att vinna delaktighet i deras förmåner och anseende. Samtidigt härmed uppstod ett herrsklystet presterskap, mäktigt genom tidens okunnighet; och dessa båda stånd i förening sträfvade först att omintetgöra folkets rättigheter, och då detta, ett hårdt och långvarigt motstånd oaktadt, ändtligen hade lyckats, vände de sina angrepp mot konungamakten. Äfven denna, än undanryckt sitt säkraste stöd, dukade snart under i den olika striden, och den ende, som derefter vågatle försöket, att med folkets hjelp befria sig sjelf och detta från ett pålagdt förnedrande ok, blef, liksom för att afskräcka alla efterkommande från en dylik förmätenhet, straffad med evig förlust af krona och frihet. I detsamma, som aristokratien genom denna seger hade gjort alla anfall på sitt inkräktade välde utifrån omöjliga, utbröt inom den sjelf en strid, som för de förorättade måhända kunnat blifva fördelaktig; men tillfället blef ej begagnadt, och af presterskapets fall var det endast adeln, som drog en varaktig vinst. Folket kände derigenom endast sitt förtryck förökadt, och hvad konungen skördat, visste eller förmådde han icke bibehålla. Den tid, som nu följde, var för Danmarks folk den mest olycksdigra, då ett öfvermäktigt och egennyttigt riksråd innehade förnämsta delen af regeringen, och öfverallt i provinserna adeln var nästan oinskränkt herrskande; men äfven i detta eländets djup saknades aldrig förhoppningar för framtiden. Den införda reformationen och presterskapets åtvungna sammansmältning med folket hade småningom befordrat en större och mera allmän upplysning, genom hvilken framkallades krafter af en för adelsväldet högst farlig natur. Dessa krafter kunde ej af våldet undertryckas, de verkade obemärkt, men säkert, och snart var den tidpunkt kommen, då man, med understöd och bifall af hela det ofrälse samhället, öppet och oemotståndligt kunde återfordra de rättigheter, som en särskild klass hittills hade tillvällat sig och missbrukat. De siste konungarne hade visat sig benägne att lyssna till folkets önskningar, och derföre nedlade detta nu äfven all makt i konungens hand; men den förutsättning, som framkallat detta steg, och de förhoppningar, man dervid fästat, visade sig snart alltför mycket förhastade; och det dröjde ännu öfver ett århundrade, innan ett närmande till nödvändig jemlikhet mellan de olika ständens blef börjadt. Fredrik VI var den förste konung, som insåg sakens vigt och med kraft antog sig densamma; han framförde den äfven långt, och, der han stadnade, har i våra dagar en annan konung åter börjat; och under denne synes numera målets fullkomliga uppnående knappt vara tvifvelaktigt.

— B —

Öfversigt af den nyaste litteraturen.

---

[37] Tidskrift för Lärare och Uppfostrare, utgifven af *J. A. Dahlström, C. Ekendahl, G. R. Rabe, P. A. Siljeström, P. E. Svedbom, J. Söderlind.* Första årg. h. 1—6. Andra årg. h. 1—5. Stockholm 1846—1848.

(Fortsättning från 7:de häftet.)

Första Årgångens sjette häfte, red. af P. A. Siljeström. Innehåll.

1. *De tyska filologernas och skolmännens möte i Jena, hösten 1846.* Berättelse af P. E. Svedbom.
2. *Tillägg af Red. till föregående.*
3. *Recensioner.*

№ 1. Eburu öfverskriften nämner "filologer och skolmän", synas dock vid dessa möten skolfrågorna temligen styfmoderligt behandlade. Först efter mycken strid har man tillåtit bildandet af en pedagogisk sektion, och då detta ändtligen medgifvits, inskränktes tiden för dennes sammanträden till en timme, emellan kl. 8—9, på morgonen, då deremot fyra timmar, från kl. 9 till kl. 1, inrymmas åt den rent vetenskapliga filologien. Dessutom gaf man i början endast gymnasiilärarne tillträde och uteslöt realskolelärarne, tills dessa nödgades anställa särskilda möten. Man ser, att ställningar och förhållanden äro flerestädes lika.

Vid ifrågavarande möte höllo sig filologerna inom den rent klassiska lärdomens gebit och behandlade ämnen, som lämpligare framställas och läsas i böcker, än afhandlas i muntligt föredrag. Hvarföre ock förf. af dessa endast uppgifvit öfverskrifterna. För den pedagogiska sektionens förhandlingar har han deremot särskildt och noggrannt redovisat.

Diskussionen gällde ett af Köchly, öfverlärare vid gymnasium i Dresden, väckt förslag att "latinets skrifvande och talande vid gymnasierna måtte genast afskaffas." Upplysningsvis må nämnas, att K. häryid endast afser de "fria uppsatserna (våra s. k. krior), hvaremot exercitier och extemporalier

äfven enligt hans åsigt böra bibehållas, såsom nödvändiga till befästande af grammatik och insigt i språket i allmänhet." Icke heller hör "K. till de klassiska studiernas föraktare. Han är sjelf en grundlig kännare af de klassiska språken och deras litteratur, bildad i Gottfr. Hermanns skola. Han förstår således äfven att uppskatta dessa studiers värde, gör det äfven och visserligen icke ringa. Men han förkastar sättet, hvarpå undervisningen bedrifves, vill att den skall upphöra att vara ensidigt filologisk och mera vända sig till litteraturen såsom hufvudsak", och anser nyssnämnda förslag såsom "första steget till en reform i denna riktning."

Till stöd för denna reform erinrar han om "de historiska förhållanden, under hvilka latinet fordom erhöll en sådan öfvervigt, att dess talande och skrifvande börde icke blott till den lärda utan till den allmänna bildningen, och huru dessa förhållanden väsendtligen förändrats. Latinet var en tid de bildades språk, sedan blef det de lärdas, slutligen blott filologernas, numera icke ens detta, emedan de utmärktaste bland sednare filologer skrifvit sina arbeten på modersmålet. "Färdigheten att skrifva latin är i synbart aftagande äfven ibland filologerna sjelfva", och detta språk har vid skolor och universiteter blott ett ständigt aftynande "skenlif." "Med hvilken rätt tvinga vi då blomman af fäderneslandets ungdom, att fruktlöst bortslösa kraft, tid och håg på latinets *talande och skrifvande*? Med hvilken rätt undanhålla vi för dem den rätta insigten uti forntiden och en vidsträcktare kännedom om dess litteratur, konst och samhällslif, genom att uppehålla dem med dessa föråldrade öfningar? Med hvilken rätt hindra vi dem just derigenom att öfva sig i det säkra och lätta bruket af deras modersmål? Med hvilken rätt plåga vi oss *och* våra lärjungar för att inplanta hos dessa en färdighet, som vi sjelfve, vi filologer, deras egne lärare, icke besitta? Latinets talande och skrifvande på gymnasierna eller i skolorna öfverhufvud kan icke mera förvaras med någon rätt och bör derföre ofördröjligen afskaffas."

Häremot uppträdde många lärda vedersakare, hvilkas motskäl hufvudsakligen voro följande:

"Tala och skrifva är ett nödvändigt komplement till läsningen. Ingen förstår ett språk, som ej tillika lärt skrifva och tala detsamma. Dessa öfningar äro oskiljaktiga från latinets lärande. Ungdomen måste vara icke blott receptiv såsom vid läsningen, utan äfven produktiv såsom vid talandet och skrifvandet, och derigenom vinner äfven modersmålet i klarhet och enkelhet. — — "Ingen ville åter införa latinet i lifvet — talandet och skrifvandet voro blott läromedel och

fordrade derföre måhända ett mera praktiskt och pedagogiskt förfarande." — "De klassiska språken äro bildningens källa för de lärde" o. s. v. — "Den latinska kriaskrifningen vore det säkraste medel att igenkänna de verkliga talangerna och nödvändig för språkets rätta förstånd." — "Kriorna skulle i sjelfva verket vara lättare än exercitierna eller öfversättnings-öfningarna, om de nämligen alltid slöto sig till läsningen, så att ämnena valdes inom kretsen af denna." — Derföre borde begge dessa slags öfningar bibehållas, men en synnerlig vigt läggas på valet af ämnen inom den antydda kretsen." — Att latinet efter folkvandringen fick ett sådant herravälde, var en följd af detta språks inre fulländning, såsom "das herrlichste Produkt der menschlichen Geistes." — "Det vore orätt att kalla latinet ett dödt språk, ty icke hörde det till språkets lif att det skulle talas af alla." — "Den stora bildande kraft, som ligger i latinet, kunde det aldrig förlora." — "Medvetandet att hafva bemäktigat sig detta språk gåfve sedan hela lifvet igenom mod och förmåga att besegra de största svårigheter. De latinska kriorna borde således bibehållas, emedan de gåfve en själsgymnastik, som af intet annat kunde ersättas" o. s. v.

Uti allt detta söker man förgäfves efter något nytt förut osagdt eller oskrifvet skäl. I Tyskland, såsom hos oss, upprepar man de gamla, af erfarenheten allt kraftigare och ihärdigare vederlagda, satserna.

Köchly förklarade sig på förhand vara en vän af ett strängt grammatikaliskt språkstudium öfverhufvud, samt af syntaxens rationella behandling isynnerhet, och anförde exemplet af grekiskan, som de flesta nu lära, utan att tala och skrifva detta språk. Om man ock medgåfve att färdighet häruti hörde till ett språks fullkomliga kännedom, så borde dock detta icke blifva någon hufvudsak för de lärda skolorna. Det slags produktivitet, som dessa öfningar befrämja, är blott formell, hvilken, i anseende till språkens olikhet, för modersmålet vore mera skadlig än gagnelig. En hvar måste af egen erfarenhet erkänna, att han lärt sig att skrifva sitt modersmål, först sedan han lemnat gymnasium. Kritiken och den dermed sammanhängande latinska stilistiken har nått en utbildning, som ofta måste göra läraren vacklande vid bedömandet af lärjungarnes arbeten. Genom en sådan osäkerhet måste den rätta nyttan gå förlorad." — Ville man genom fria uppsatser pröfva och utröna ynglingarnes talanger, kunde detta säkrare och "lämpligare vinnas genom arbeten på modersmålet." — Att den tyska stilen bildades genom den latinska, bestreds af erfarenheten, som visat, att de bästa latinisterna ingalunda

varit de bästa tyska stilister. — "Att de yngre filologerna skrifva allt sämre latin, kunde han omöjligen frångå. Härmed vore dock ingen förebråelse uttalad, emedan det omöjligen kunde vara på annat sätt." — "Der kriorna verkligen äro lättare än öfversättningarne, der hafva lärarne ledt de stilistiska öfningarne med sällsynt praktisk takt. Men detta vore icke allmänt." — Att lärjungen i den fria uppsatsen icke vore bunden vid någon viss bestämd tanke, som måste på det främmande språket uttryckas, utan fastmera kunde vända tanken efter behag, tills han derföre kunde finna en passande form, vore så mycket menligare, som just derigenom kunde hända, att lärjungen för formens skull lät tanken fara, och således icke uttryckte sin verkliga öfvertygelse. Denna vana att uppoffra tanken för formen, måste verka menligt äfven på uppsatser på modersmålet." — "Ehuru stor latinets inre fulländning än må vara, kan dock icke språkets seger efter folkvandringarne deraf härledas. Den måste fastmera tillskrifvas litteraturens rikedom, samt kyrkans och lagstiftningens mäktiga inflytande i förening" o. s. v.

Man måste förundra sig, att ehuru enskilda samtal gåfvo tillkänna, att Köchlys åsigter delades af många utmärkta skolmän, ingen enda röst höjdes till hans biträde. Detta kan, enligt förf:s tanke, endast förklaras deraf, att "en viss skygghet för de både såsom förmän och utmärkta vetenskapsmän aktade och kanske äfven fruktade gymnasiidirektörerna, geheimeråderna m. m., som stodo på den andra sidan, "syntes hålla dem tillbaka. Men, ehuru elementarläraren Köchly ensam kämpade mot så många inflytelserika och vidtberömde män, "så starka och väldiga krafter", hade förslaget, understödt af Köchlys vältalighet, som icke lemnade någon invändning obesvarad, vunnit så starkt insteg, att, då genom omröstning en opinionsyttring gafs, instämde omkring en tredjedel af de närvarande i den föreslagna reformen.

Då förf. prisar den stora fördelen af dylika möten, och säger sig hafva förnummit, att deras inflytelse "upplyser de vilsefarande, förlikar de stridande, förenar de söndrade, väcker de slumrande, lifvar alla, och man vet, att denne tanke delas af skolmän så i hufvudstaden som i landsorterna, hade det varit önskligt, att förf. tagit denna berättelse till utgångspunkt, och derföre sökt förorda och befordra pedagogiska möten äfven hos oss. För sin del kan ref. icke underlåta att, såsom förut enskildt, nu offentligen uppmana skolmännen i hufvudstaden, att låta det förslag, som derom i "pedagogiska föreningen" varit väckt, komma till verkställighet.

№ 2. Till denna berättelse har Red. i några utdrag bifogat öfversättning af en skrift: "über das Princip des Gymnasial-Unterrichtes der Gegenwart", utgifven af Köchly redan för trenne år sedan, och i hvilken han söker bevisa, att likasom realskolornas bestämmelse är "förberedelsen till ett sjelfständigt studium af naturvetenskaperna", så bör gymnasiet vara en förberedelseskola för sjelfständigt studium af de historiska vetenskaperna. Detta kan åter icke ernås utan att språken studeras mera praktiskt, och såsom medel till detta ändamåls vinnande.

Red. ogillar denna elementarskolans söndring i lärd skola eller gymnasium och realskola, och visar att "Köchlys sats felar af tre skäl: 1) emedan den predestinerar lärjungarne genast från början för en viss bana, hvilket är emot naturen; 2) emedan han genom sin inrättning verkligen syftar att göra elementarskolan till en tillämpningsskola; 3) emedan han antager tvänne slag af humanistisk bildning, och tvänne lika rationella vägar dertill, hvilket är nonsens." För att undvika detta dilemma, bevisar Red. att bildning kan finnas utan de gamla språken, och föreslår derföre att dessa måtte ur elementarskolan uteslutas, och denna skola endast omfatta de ämnen, som äro nödiga för allmän bildning, hvilken består i "tankens reda, känslans (så väl den estetiska som den moraliska och religiösa) renhet, viljans kraft"; "lägg till ett förråd af kunskaper, hvilka såsom sådana äro af nöden, för hvarje bildad man." Elementarskolan skulle då upptaga ynglingarne till 14 à 16 års ålder, och först ofvanom denna inrättas tillämpningsskolor för skilda bildningslinier.

Bristande utrymme tvingar oss att med tystnad förbigå recensionerna.

Andra Årgången, första häftet, redigeradt af C. Ekendahl. Innehåll.

1. *Om methoden för Grekiska Elementar-undervisningen*, af Red.

2. *Om Läroverksfrågorna, isynnerhet med afseende på skriften: Svenska elementarläroverken och deras förbättring*, af J. A. Hazelius, rec. af G. R. Rabe.

3. *Gymnasie- och Skol-Ordning för Storfurstendömet Finnland.*

№ 1 är fortsättning af samma ämne från första årgångens tredje häfte. Vi skola nu enligt löfte betrakta denna uppsats i sitt sammanhang. Förf. har en särdeles tur eller otur att så betrakta sitt ämne, att man af den från början gifna öfverskriften icke kan ana, hvad som deröfver kommer att skrifvas.

Då han i Tidskriftens 1:a häfte frågar, hvad pedagogik är, låter han läsaren genom strödda anmärkningar veta, hvad pedagogik icke är, och slutar med den oförmodade ursäkten, att det aldrig varit hans mening att besvara den väckta frågan, och då han här vill afhandla "metoden för grekiska elementarundervisningen", och man naturligtvis af en lektor i grekiskan påräknar, att han skall hålla sig vid ämnet, och klart och bestämdt meddela hvad han derom vet och erfarit, får man i dess ställe följa honom på en fragmentarisk kurs i språkstudiernas historia, som upptager fyra tryckta ark, och sedan man af denna långa inledning länge förgäfves väntat något betydande resultat, får man slutligen på sista bladet veta, att grekiska språket bör studeras, så att lärjungen fortgår från det konkreta och åskådliga till det abstrakta och spekulativa, eller med andra ord, så att först vokabler öfverläsas och enkla och regelbundna former inöfvas och användas under öfversättning, af lättare för ändamålet afpassade stycken, vexelvis från grekiska på svenska och från svenska på grekiska, under hvilka öfningar grammatikaliska och lexikografiska anmärkningar sparsamt och nätt opp så mycket, som för ändamålet är oundgängligen nödigt, meddelas, och sedan lärjungen sålunda inhemtat ett språkmaterial, på hvilket grammatikens reglor kunna tillämpas och åskådliggöras, öfvergår han till ett systematiskt betraktande af språkets byggnad. Som bekant är, har denna metod varit länge utarbetad i Tyskland, och hos oss blifvit införd genom öfversättning af Kühners läroböcker. Emellertid nämnes icke detta, och hvarföre, vet troligen förf. bäst sjelf. Det säkra är, att om förf. trott sig meddela något nytt i hufvudsaken, så har han dermed framträdt ett eller annat decennium för sent. — Rättvisligen erkännes dock, att i den historiskt-kritiska inledningen finnas goda anmärkningar om läroböcker och lärometoder, och man ser derutaf, att förf:s studier varit tillräckliga för utarbetandet af en läsvärd afhandling i detta ämne.

Åt den sakkunnige läsaren öfverlåtes att bedöma, om, genom sådana bearbetningar af lärometoder, deras bemödanden, hvilka arbeta på läroverkets reorganisation, skola bevisas vara öfverflödiga eller förvända. Att förf. sjelf är af den tanken, synes af den långa, för hans ämne i öfrigt alldeles främmande diatrib, uti hvilken han apostroferar alla, som, utan att fylla munnen med pedagogiskt lärdomsväder, våga yrka på förbättring af det, som icke blott i skolmäns, utan i hvarje förnuftig och bildad menniskas öfvertygelse måste förbättras. Medgifvas må, att mången, med mindre pedagodisk beläsenhet än förf., vågat yrka på läroverkets reform.

Men skall då detta nödvändigt klandras? Är det icke lofligt, att härutinnan, som i allt annat, förbättra de redan insedda, erkända och påtagliga, bristerna, äfven om många dolda brister återstå? Huru förfar härutinnan en kunnig religions- och sedelärare? Uppmanar han icke den mindre upplyste, att samvetsgrannt lefva efter det lilla, han vet, att bortlägga alla medvetna brister, emedan detta är den rätta och enda vägen till sann upplysning? Och vete vi icke alle, efter hvilkens föresyn han så förfar? Skulle läroverksfrågan fordra en motsatt behandling, och derföre de, som derutinnan vilja förfara på det enklaste och naturligaste sättet, "endast önska göra uppseende, eller af någon yttre afsigt plötsligt vilja stämma opinionen till sin fördel och derigenom skada sanningens framgång, missleda andra opartiskt forskande, och sjelfva vara oredliga?" Äro då de, från så många håll ärligt öfverklagade bristerna, diktade, eller finnas icke några förändringar, som genast utan vidare undersökning kunna vidtagas? Äro t. ex. icke behofvet af centralstyrelse för elementarläroverket, af gymnasiets och skolans förening, af löneförbättring och en jemnare fördelning af arbetet lärarne emellan nog påtagligt? Förf. önskar, och hvilken vän af läroverket önskar icke detsamma med honom, att lärometoden må granskas, pröfvas och utbildas. Men huru skall detta ske, så länge lärarnes ställning i allmänhet är sådan, att de måste egna sin uppmärksamhet åt föremål, som äro främmande för deras tjenst, eller ock nedtryckas af arbete och näringsbekymmer. Stockholms gymnasium må nu härifrån göra ett undantag, men vi vilje icke tro, att herr E. är nog ensidig för att blott tänka på sig och sina kamrater.

Att "Skolfrågan blifvit en politisk tvistefråga", är lika beklagligt som sanningsenligt. Men icke hafva reformvännerna förskyllat detta. Befria skolan ur dess invecklade förhållanden till kyrkan och klericiet, och den skall icke vidare hafva något att skaffa med politiken.

Utrymmet nekar oss, att punkt för punkt besvara herr E:s gravamina, och vi hemställe endast till hvars och ens egen ompröfning, om icke de, som företrädesvis önska läroverkets reorganisation såsom ett oundgängligt vilkor för lärometodernas och lärareskicklighetens utveckling, kunna lifvas af ett lika ärligt interesse för skolans angelägenhet, som herr E., hvilken synes vilja gå en motsatt väg.

№ 2. De af herr Hazelius väckta läroverksfrågorna äro redan förut i denna Tidskrift bedömda, och skälen mot och med från flera håll så flitigt upprepade, att vi förmoda, att allmänheten derom redan stadgat sin öfvertygelse, hvarföre vi anse allt vidare ordande derom öfverflödigt.

№ 3. Då före Finlands afsöndring från Sverige läroverken i begge länderna voro temligen lika organiserade, och sedan den tiden Sveriges elementarläroverk icke undergått någon väsendtlig förändring, kan man bilda sig en hufvudsaklig föreställning om den i Finland för fyra år sedan vidtagna reformen, om vi i största korthet uppgifva skiljaktigheterna emellan vår nu gällande skolordning af år 1820 och den ifrågavarande finska af 1844.

Statsverket underhåller 1) lägre elementarskolor, med en eller två klasser, motsvarande våra stadspedagogier, eller lägre apologistskolor. 2) Högre elementarskolor, med fyra klasser, af hvilka tredje och fjerde klasserna är fördelade i tvänne afdelningar, en för dem, som skola inträda i läroståndet, och en för dem, som välja annat lefnadsyrke. 3) Gymnasier med två klasser, hvilka åter för samma ändamål äro fördelade hvardera i tvänne afdelningar. 4) Fruntimmersskolor, med två klasser, för att meddela undervisning åt bildade föräldrars döttrar i alla de kunskaper och handaslöjder, som höra till en vårdad fruntimmersuppfostran.

Läseåret består af tvänne timmar, från den 24 Aug. till medlet af December, samt från den 1 Febr. till medlet af Juni.

Styrelsen är ungefärligen densamma som af ålder.

Läroämnen äro, utom dem, som hos oss förekomma, kemi, utförligare naturalhistoria och ryska språket.

Skolornas disciplinärlag upptager följande bestraffningar: 1:o tilltal och varning, nedflyttning (för bristande flit), förflyttning på särskild bänk, och anteckning å svart tafla med uppgift om förseelsens beskaffenhet; allt detta verkställes af läraren ensam; 2:o varning af rektor, anteckning i klassens diarium; 3:o kroppsaga; 4:o förvisning enligt kollegii beslut. — I gymnasium kan, utom nyssnämnda bestraffningar, carcer från ett till fyra dygn användas.

Vid jemförelse med våra förhållanden befinnes således Finland hafva fullständigare apologist- eller borgareskolor och bättre disciplinärlag.

Andra häftet, redigeradt af P. E. Svedbom. Innehåll.

1. *Om Läroverken, betraktade såsom anstalter för den allmänna bildningen*, af W. Sylvander.

2. *Om behandlingen af Läroverkets angelägenheter.* B. *Några drag ur de svenska läroverksstyrelsernas historia*, af P. E. Svedbom.

3. *Om nödvändigheten af ett väl ordnadt Uppfostrings-Kollegium*, af C. U. Broocman.

№ 1 fördelas under trenne momenter.

a) *Begreppet af läroverk såsom bildningsanstalt.*

Här kommer förf. till det resultat: att "tidens bildning är *rörlig* och *lefvande* till sitt inre — dess anda utvecklar sig evigt i skönare och högre gestalter; vill skolan vara ett uttryck af hvarje tids bildningsgrad, en oupphörlig meddelningsanstalt för all bildning, måste den fortgå med bildningen sjelf och antaga sådana former, som i sig innebära möjligheten att kunna emottaga, återgifva och meddela de ökade kunskaperna, de högre utvecklade åsigterna, den djupare insigten, ja! för att motsvara denna sin bestämmelse och uppfylla detta sitt ändamål, måste skolan vara lefvande och rörlig såsom bildningen sjelf, hvilkens yttre form hon på visst sätt är." — — "Skolan kan derföre icke vara bunden vid en viss förfluten tid, ett visst rum eller en viss bildning, den är till sitt väsende och begrepp uttrycket af den fortgående tidens fria bildningsanstalt."

b) *De nuvarande läroverkens förhållande till det sanna begreppet af bildningsanstalt.*

Frågan är enligt förf:s förmenande den: "månne skolan i sin nuvarande organisation förmår omfatta hela bildningens alla integrerande elementer, tillfredsställa tidehvarfvets behof af grundlig och mångsidig bildningsanstalt, der enligt den store Gustaf Adolfs önskan hvart ingenium kan få excellera i det, som det excellerar till?" "Nej; ty skolan kan väl upptaga flera läroämnen, men icke hinna meddela dem alla." Härtill fordras en lämpligare tidens och arbetets fördelning både emellan lärare och lärjungar.

c) *Läroverkets reformation i enlighet med begreppet af bildningsanstalt.*

"Då nya vetenskaper oupphörligt framstå", och alla icke förmå lära allt, så måste "hela bildningens sfer sönderdelas i vissa partier till särskilda föremål för särskilda skolors verksamhet — likasom särskilda verkstäder eller handtverk bearbeta särskilda delar till en gemensam produkt." — Derföre måste skolan skiljas i tvänne lika vigtiga och samtidiga bildningslinier, den lärda och den praktiska eller reala. Men dessa böra utgå ur en gemensam skola, som i sig innesluter de för alla medborgare lika nödvändiga kunskaper, börjar undervisningen och meddelar utan afseende på blifvande lefnadsbana de humanistiska kunskaper, som höra till den allmänna bildningen.

Ett fullständigt elementarläroverk skulle då bestå af

A) En gemensam skola med fyra klasser.

a) **Lärdomskola med två klasser.**

b) **Realskola med två klasser.**

Både Realskolan och Lärdomsskolan skulle dimittera lärjungar till akademien.

"Utan betänkande röstar förf. derför, att vid hela det sålunda organiserade läroverket måtte införas den i nya elementarskolan rådande läroform, med fri ämnesläsning, fria lexlag och fri flyttning.

№ 2 är fortsättning från 1:a årgångens 5:e häfte. "Reform", säger förf., "är tidens lösen." En förändrad bildning kräfver för sin verksamhet nya former. Gäller detta om staten, måste det ännu mera gälla om skolan. Men "likaså litet som det gifves någon statsform antaglig för alla tider, likaså litet gifves någon fullkomlig skolform, tillämplig alltid och öfverallt med säkerhet och framgång." Förgäfves utbytes dock en form emot en annan, om man icke förmår ingjuta nytt lif i den nya formen.

I Sverige har man trenne århundraden igenom sökt att reformera skolan genom skolordningar och reglementen, utan att man finner spår till att läroverket derigenom vunnit någon verklig förbättring. Äfven härutinnan har man erfarit, att bokstafven dödar, och det oaktadt finnes väl ännu mången, som yrkar på en ny skolordning, troende att allt dermed vore vunnit. I motsats häremot visar förf., genom historiska data och rationella grunder, att intet lif, ingen säker utveckling, intet verkligt fortskridande kan finnas inom skolan, förrän den varder styrd af en lefvande lag — af en centralstyrelse. Derpå har man, med längre eller kortare afbrott, arbetat alltsedan Gustaf Adolf misslyckades med sitt förslag att inrätta ett så kalladt Consistorium generale, och man har dock icke kunnat komma längre, än att få en centralstyrelse — till namnet. Orsaken är tydligen den, att en sådan centralstyrelse med någon verklig makt icke kan bildas, utan att å den ena sidan regeringen och å den andra biskopar och konsistorier skulle dela med sig något. Men som ingendera synas dertill beredvilliga, har saken ständigt mött svårigheter, tills man nu ändtligen kommit derhän, att vi icke ens till namnet hafva någon omfattande skolstyrelse. Men just derigenom har ock behofvet blifvit så mycket mera tvingande, och för att döma efter herr Svedboms väl motiverade bevisning och andra tidens tecken, synes frågan icke länge kunna uppskjutas, sedan den styrelse, som var på väg att utbilda sig, 1809 bortblandades, och år 1833 slutligen "helt och hållet — borttappades."

№ 3 är ett redan 1812 af C. U. Broocman väl motiveradt anförande i samma ämne, och här intaget såsom en bilaga till № 2. (Forts.)

[38] Kjöd og Aand eller de to Veie. En Sjælehistorie, af *Jean Pierre.* Två delar. Odense 1846. 8:o.

Liksom man kan se allting, fatta allting, skildra allting från tvänne sidor: en yttre och en inre; så gifves det äfven tvänne motsvararande sätt att skrifva romaner, alltefter som författaren gör det yttre, vanskliga och tillfälliga eller det inre, eviga och väsendtliga till hufvudsak. I förra fallet förnedrar han poesien genom verkligheten, i sednare höjer han verkligheten genom poesien, hvarföre ock dennes genius öfvergifver den ene och följer den andre, i samma mon, som han ser sin natur misskänd eller förstådd. Har man antagit denna indelningsgrund och i enlighet dermed hänfört ett arbete till endera af dessa klasser, så har man också, äfven med inrymmande af behöriga modifikationer, i och med detsamma bestämt författarens grundbeskaffenhet såsom konstnär och värdet, af hvad han producerat såsom konstverk. Hvar och en, som med urskiljning läser det arbete, vi nu gå att anmäla, behöfver ej stanna i villrådighet, till hvilkendera af dessa klasser det bör hänföras.

Då romanen har att skildra menniskan såsom sig utvecklande subjekt och låta detta såsom karaktär skapa sin egen verld, bör den, för att få poetisk hållning, teckna denna karaktär sådan, att på samma gång den tillhör en viss individ och ett visst tidehvarf, den tillika eger betydelse för den menskliga individualiten öfverhufvud och för alla tider. Dertill fordras, att den framställes såsom sannt mensklig, såsom ett uttryck af en högre nödvändighet, att den ej bestämmes af yttre, lösliga förhållanden, utan bär sina motiver inom sig och ur sig sjelf utvecklar sitt eget öde. Skall nu romanen på detta sätt skildra karaktären såsom utvecklande och bestämmande sig ur sig sjelf, så är det naturligt, att den företrädesvis tillegnar sig och begagnar sådana elementer, hvilka utöfva det största inflytande på den menskliga själsorganismen, vid denna dess utveckling och bestämning. Det är derföre, som kärleken är af så stor och allmän vigt för romanbehandlingen. Ingen bland de i menniskosjälen verkande krafter har en större förmåga att höja eller sänka, adla eller depravera, personligheten än denna. Verkande harmoniskt, är den roten till allt ädelt och godt, i motsatt fall blir den förstörande, gör själen till en ruin och lifvet till en

öcken. — Det är kärleken i dessa dess motsatser, som förf. i förevarande arbete skildrat. Han har kallat det en "Sjæle-historie", och det förtjenar namnet; ty det ådagalägger, huru själens lif gestaltar sig och måste gestalta sig, allteftersom den hängifver sig åt himmelska eller demoniska makter. För att nu emellertid kunna rätt uppfatta detta arbete och få en klarare utsigt öfver betydelsen, af hvad deruti förekommer, skola vi kasta en blick på ett annat slag af diktare, som behandlat samma ämne, men på grundväsendtligt olika sätt. Det är bekant, med hvilken färgton vissa medlemmar af den nyromantiska skolan i Tyskland uppträdde i detta hänseende. De funno, att verkligheten ej var, hvad den borde vara, att det naturliga blifvit menniskan fremmande, och att konvenansen var det styrande. De funno, att äktenskapet af mången ansågs såsom en blott formalitet och ofta uppgjordes af låga beräkningar, utan behörigt afseende på hjertats kraf, att trohet makar emellan i de högre kretsarne ej sällan ansågs såsom en oformlighet, och att förhållandet mellan föräldrar och barn urartat från sin ursprungliga heliga bestämmelse. En reaktion var således härutinnan både naturlig och behöflig. Hade de nu derföre endast gisslat dessa missbruk, framhållit det föraktliga i äktenskapet såsom ett blott yttre band, ådagalagt det i högre mening betydelselösa i en tom sedesamhet, vore deremot intet att anmärka, tvärtom; men de gjorde icke blott det konventionella äktenskapet, utan äktenskapet i sig sjelf, till en nullitet, de aflyste icke blott sedesamheten, utan sedligheten, och gåfvo derigenom passionerna lösa tyglar. I stället att rena och förädla den verklighet, som fanns, diktade de utanför denna en fantastisk drömverld, deri den "fria kärleken" såsom ett barn af sinnligheten förde spiran. I denna, liksom i en för all verklig energie och sannt andligt lif fremmande dufvenhet, satte de den högsta lycka. De antydde dennas momentana evighet och nöjde sig ej med mindre, än att göra lifvet till ett sådant evighetens njutningsmoment. Det var således ett Köttets herradöme öfver Anden, de predikade, dessa evighetens momentanister, hvaraf blef en nödvändig följd, att de upphäfde familjen, vanhelgade qvinnan och dymedelst sprängde sedlighetens grundvalar. Fredrik Schlegel är deras chorförare, och i hans "Lucinde" kan man finna bevisen för sanningen, af hvad vi anfört. Detta negerande af sedligheten, detta dyrkande af "Genuss des Genusses" *), detta

*) Ich genoss nicht bloss, sondern ich fühlte und genoss auch den Genuss. Lucinde. Ein Roman von Friedr. Schlegel. Berlin 1799. s. 9.

försjunkande i åskådning af den sinnliga nakenheten eller — för att begagna Schlegels egna ord — hängifvandet åt "eine romantische Verwirrung von allen diesen Dingen" *) kallade man att lefva poetiskt. Men, att det är lika litet poetiskt som sedligt, inses lätt, då man besinnar, att poesien blott känner en sinnlighet, nämligen den, som är subordinerad under och genomträngd af anden, och att denna sinnlighet först blir skön, i samma mon detta genomträngande är fullkomnadt och harmoniskt. Denna romantikens diktningsgenre, som Schlegel sjelf visserligen sedermera öfvergaf, men som icke dessmindre verkat högst skadligt och vunnit många anhängare, är således både osedlig och opoetisk. Den verldsåsigt, som deruti uttalar sig, "Kjödets", har nu författaren här låtit utkämpa sin strid med "Aandens", hvarvid på ett åskådligt sätt blifvit lagdt i dagen, huruson den förra bär inom sig fröet till sin egen sjelfförstörelse. Grundtonen blir här djupt sedlig och förf. intränger i denna "Sjælehistorie" till den kristna försoningslärans djup på ett sätt, som mäktigt griper själen, emedan det är både snillrikt, enkelt och sannt. Deri finnes lika litet någon sjuklig pietism, hvilken bjuder att förinta sinnligheten, och derigenom stör den harmoni, hvarunder densamma i stället bör intvingas, som sinnligheten tilldelas större betydelse, än den i och för sig sjelf eger. Man må ej stöta sig dervid, att denna målas med glödande färger, der den skall framstå i all sin glans, ty derigenom potentieras blott det ädlares seger. En målnings karaktär bestämmes dessutom ej genom färgernas intensitet hos ett eller annat föremål, utan genom den andliga belysning, som hvilar deröfver, och denna är här, såsom nämndes, sedlig.

Den idé, som genomgår det hela, utvecklar sig vidare med inre nödvändighet, och denna utveckling bortskymmes ingenstädes genom obehöriga tillsatser, hvadan ock författarens talande öfver densamma, hvilket i allmänhet tröttar läsaren och oftast är en nödhjelp att påpeka, hvad som ej är nog klart framstäldt att tala för sig sjelft, blifver öfverflödigt och undvikes. Karaktärerna förete en sällsynt rikedom och äro hållna med en renhet, som röjer, att författaren studerat lifvet i många former. Partierna äro mästerligt ordnade och sammanhanget dem emellan organiskt, hvarigenom falska situationer förekommas. I dialogen upptäcker man öfverallt en finhet, en takt och en omvexling, som, påminnande om diamantens färgspel på rik mans hand, låta snillet, bildningen och vetandet med osökt behag framblixtra. Diktionen är på

---

*) a. st. s. 8.

en gång mjuk och energisk och vittnar om ett sällsynt herravälde öfver språket, hvilket under diktarens hand liknar en genomskinlig slöja, som "låter känslorna ses, röjer tankarnes växt." Med ett ord: det hela är ett konstverk, hvilket vi ej kunna underlåta att både beundra och prisa. Vi skola söka låta det sjelft| ådagalägga, med hvad skäl, genom att följa handlingens gång.

Hufvudpersonen, Axel Egenskjold, en rik men volkanisk natur, som vid Köpenhamns universitet under några år tumlat sig i njutningarnes hvirfvel, tror sig med kärlekens band vara fästad vid den "frie Qvinden" Angelique; men redan första uppträdet i "Danserindens" aftoncirkel gifver ett begrepp om denna kärleks natur. Och hans dithyrambiska utgjutelser derstädes påminna om detta högre "Kunstsinn der Wollust", hvilket den ofvan skildrade romantiska kärleken lärer en yngling *). Rätta naturen af denna förbindelse framträder dock ännu tydligare i Axels bref till sin vän Wilhelm, efter det han lemnat Köpenhamn och återvändt till Egensö. "Ofte kjeder jeg mig ganske forfærdeligt"; — säger han i det första af dessa bref — "undertiden gribes jeg af en saa rasende Længsel, at det undrer mig selv, hvorledes min Sjæl ikke tager Vinger, for at söge sin Hvile der, hvor den alene kunde finde den. Og dog er deri en uhyre Falskhed. Thi om jeg virkelig kunde tage Vinger og flyve til Hvilen ved det Bryst, der drager mig til sig gjennem de mange Mile, jeg vilde dog ikke kunne blive der bestandigt. Jeg maatte igjen bort. Jeg havde kun faaet en flygtig Lindring, der vilde före en endnu större Higen med sig. Og om jeg evigt kunde nyde denne Hvile, jeg kunde det dog ikke uden at opgive mig selv; og mig selv kunde jeg jo ikke opgive uden at tabe Nydelsen i Harmonien; thi er dog ikke Modsætningen Harmoniens Grund?" — — — "Jeg veed selv ikke, hvor jeg faaer de Problemer fra, der fremstille sig for min Tanke. Saa meget er mig klart, at det Liv, jeg i de sidste Aar har levet, maa man vedblive at leve, hvis der skal være Mening i det. Det gaaer med det, som jeg har hört om Philosophien. Man maa vedblive at philosophere, naar man engang har begyndt; ellers bliver man gal. Jeg föler det: boede ikke denne sværmeriske Længsel i min Sjæl, da blev jeg afsindig; og dog synes det mig undertiden, at den er saa glubende, at selv Angelique ikke kunde udfylde den. I saadanne Öieblikke er det mig, som kunde jeg favne hende med en Verdens Fölelser, hvis hun stod for mig; og naar jeg da indseer, at selv

*) Lucinde s. 61.

denne Salighed dog kun vilde være et Öieblik, da föler jeg Medlidenhed med mig selv — jeg burde lee, men det kan jeg ikke. Der er ingen Realitet i Livet Wilhelm!" (I: 95, 96, 97). Och om detta Axels förhållande till Angelique säger Wilhelm: "Der skal Mere til at udfylde det menneskelige Bryst, end slige forvirrede Fölelser, som de ere, der krydse Eder imellem. Du maa overhovedet slet ikke bilde dig ind, at det er Kjærlighed, der hidtil har fört dig til Qvinden, eller at den Fölelse, du nærer for Angelique, skulde fortjene dette Navn." (I: 118). Emellertid beherrskar ännu denna "Fölelse" Axel; men synes dock småningom upplösa sig i en medvetslös dyrkan af naturen, hvars dunkla krafter draga honom till sig, och hvars åskådande försänker honom i ett rus af trånad, derunder han utbrister: "Hvorfor er Naturen ikke en Qvinde, i hvis Arme man kunde fortabe sig?" (I: 145). Härmed har denna sjukliga lidelse dock ännu ej kulminerat, och mycket återstår Axel att pröfva, innan han lär sig "begribe, at Kjærligheden er mere end en Fölelse, at den er et Liv." (I: 165). Väl har han redan någon erfarenhet, att i dessa sferer lifvet är "en Bölgegang, hvor den efterfölgende Bölge er den foregaaendes Grav" (I: 167); men hittills har det dock blott varit "qvalm Luft" och "Skysamling." Nu stundar det till "Uveir og Skibbrud", och då fordras andra medel, än den "Löftestang", Splenham erbjuder, för att åter få "Livsskibet flot" (I: 108).

Redan första sammanträffandet mellan Axel och Natalie har något olycksbådande och gifver en aning, om hvad deraf skall utveckla sig. Såsom i hög grad poetisk, förtjenar anmärkas den belysning, förf. gjuter öfver denna scene äfvensom den olika uppsyn, han dervid och flerestädes låter naturen antaga, alltefter vexlingarne i menniskans inre. Axel var i det själstillstånd, att han kände sig "Eet med Naturen", tyckte sig vara dess "Centrum" och vaggas "i dens Favn som Barnet i Moderens Skjöd" (I: 145). Derföre låter förf. ock naturen för dennes föreställning genomströmmas af samma rörelser, som skaka menniskohjertat och för detta hafva en varnande stämma. Så afbryter ett "slangeagtigt Lyn" Axel vid försjunkandet i åskådning af Natalie (I: 202), och så tror han sig höra ett "Naturlyd" vid hemfarten från Guldtolfte, då "Anne Marie" blef mördad (I: 216), hvilket förefaller honom "at være et Smerteraab fra Jorden selv, der vaander sig i en Nöd, som Mennesket ikke fatter, men hvis Qval hans Sammenheng med den moderlige Klode dunkelt lader ham ane"; och det förekommer honom "undertiden at maatte være Jammerhyl i de Veer, der gaae forud for Födselen af noget

Skrækkeligt" (I: 218). Han var mera, än han ville tillstå för sig sjelf, gripen af detta sednare och "kunde ikke undertrykke en Fölelse af at have fornummet det förste Tegn fra en fjendtlig Magt, der nu skulde gribe ind i hans Liv." (I: 221). Denna fiendtliga makt representeras af Natalie, som, begåfvad med alla de egenskaper, hvilka tjusa sinnet och insöfva förnuftet, pålade honom ett träldomsok, hvars tryckande börda det stod honom dyrt att afskudda sig.

För att göra striden så mycket mera åskådlig och lefvande, har förf. låtit Natalies och Astrids inflytande samtidigt utöfva sin verkan på Axel. Derigenom sker båda principerna rättvisa, och framstår deras sanna beskaffenhet. Då Axel från början är i det själslifvets stadium, att han anser sinnligheten såsom kärlekens rätta element, är det ock naturligt, att striden först skall luta till dens fördel, som gifver näring åt denna tro och med ständigt nya retmedel underhåller lidelsernas härjande eld. Väl vinkar som en vänlig stjerna Astrids ljusa själ den orolige anden att söka lugn i högre regioner; men ännu är han ej nog klar för deras rena luft. Han känner ett behof af att i dem söka sin umgängelse, men åter ljuda rösterna ur djupet, och lyssnande följer han deras manande bud, ehuru han känner att de föra till afgrunden, den afgrund, hvari "Tanken gaaer under i Lystens Bölger" (I: 298). Detta är hvarje glödande menniskohjertas historia, då det svagt och eftergifvande brottas med frestelserna. Det är derföre äfven Axels. Och de förhållanden, under hvilka han störtar sig i denna afgrund, äro en passande infattning för den tafla, själens tillstånd i detta ögonblick framställer. Scenen i riddarsalen är demonisk. Axel sjelf yttrar derom: "Det var mig, som om mine Forfæders Billeder stege ud af Rammerne og dansede om vor Brudeseng en Aandedands, medens Knoklerne raslede i de hule Harnisker." (I: 367). Och för att ännu mera stegra den mystiska fasa, som alltid åtföljer de onda makternas lössläppande, har förf. låtit dessa sträcka sin inflytelse äfven till rymder, i hvilka menniskan är sig sjelf och andra en fremling; ty Natalie inträder, drifven af dem, i riddarsalen såsom somnambul. (I: 318). Om den kamp, som härefter föregår i Axels inre, lemnar hans bref till Wilhelm en åskådlig skildring: "Had og Kjærlighed rase i min Sjæl — säger han —. Jeg begriber det ikke, især da jeg er forelsket i To og paa höist forskjellige Maader. Hör Wilhelm! — der kommer et Punkt, da det er fortærende, at man ikke kan fortære sin Kjærligheds Gjenstand i Lidenskabens höieste, rasende Nu, men at den evigt skal staae op igjen af denne Fölelsens Död og opflamme den paany; —

og der kommer et punkt Wilhelm! — jeg kunde græde Wilhelm! — der kommer et Punkt, da man endelig faaer Öiet op for Salighedeu og Sjælens Eden; men du kan være vis paa, det skeer ikke, för slangen er i Paradiset." — — Hvorledes skal jeg tilstaae dig, hvad jeg nu skal tilstaae; thi du vil tro mig rasende — jeg elsker Astrid. Du maa ikke lee, Vilhelm! — græd heller; — thi det er en hellig Föielse; og gik ikke det Öieblik, da jeg förste Gang saae hende, da hun hvilede i mine Arme — — gik ikke hiint Öiebliks Fylde gjennem min Sjæl som en Luftning fra Fredens hellige Egne? Hvorledes skulde jeg da först ret fatte det, da en Dæmon — en Houris fra Muhameds Paradis — har lagt mig i usönderrivelige Lænker." (I: 366, 367, 368). Dessa bojor förmådde han ej heller afkasta; ty "medens hans hele bedre Jeg tilhörte Astrid, forstod Natalie vel at vedligeholde den dæmoniske Ild, hun engang havde tændt i hans Sjæl" (I: 390), och hvilken deri skulle fortfara att flamma, till dess näringsämnet var utbrändt.

Det är den poetiska rättvisan fullkomligen likmätigt, som denna Axels dubbelhet kommer till Astrids kunskap, och som i följe deraf deras förbindelse brytes; liksom det är ett fint drag att låta ironiens man, Splenham, med sitt "God bye Sir" träda emellan vid den underhandling, hvarigenom Axel söker beveka henne till försoning. (I: 424). Lifvets lycka bör ej gripas med oren hand, och vid ett hjerta, deri lidelselserna flamma så vildt som i hans, finner ej den sanna qvinligheten ro. Det fordras mera än en blott föresats, för att besegra mörkrets makter, det fordras pröfvad kraft, verklig ånger, andlig ödmjukhet, det fordras försoning i egen barm, och från denna försoning var Axel ännu fjerran. Hos hvem han emellertid skall söka den, äfvensom hvar han kan finna lättnad i den "tunge, uhyre Vægt", med hvilken han genom Splenhams död ytterligare belastat sin själ, derom gifver Astrid honom en anvisning vid sitt afsked (I: 440), och skönt klingar, som en aning om stundande seger, genom sorgens dimmor, i skiljsmessans sista ögonbick, från hennes rena läppar denna kärlekens tillgift och rättfärdiggörelse: "Du er reen, du maa være reen, jeg kan ikke leve ved anden Tanke" (I: 445).

Axels dagbok är lika mästerligt genomförd, som den otvifvelaktigt varit svår att genomföra; och öfverallt skönjes der "ordning i sjelfva oordningen." Den innehåller en af stridiga passioner söndersliten andes bekännelser, under sökandet att fatta sig sjelf, och skildringen af de "Dybder", han dervid har att genomgå. Axel börjar dessa sina bekännelser med att anklaga nödvändigheten, såsom den der gjort honom, till hvad

han blifvit, och finner sig ej hafva kunnat handla annorlunda, emedan hans "Sjæl greb — — sin Tilværelses Farve, sin hele Existens i sin Tilblivelses Nu (II: 18). "Jeg kunde Intet have undgaaet." — säger han — "Jeg kan ikke finde et eneste Punkt, hvor jeg har havt aabenbar Uret, hvor min Skjæbne vendte sig saaledes, at den blev det, den nu er, ved min egen Bröde." (II: 17, 58). Med denna åsigt återstår honom naturligen endast förtviflan, hvaråt han äfven med all makt hängifver sig: "Jeg vil fortvivle! Ja jeg vil fortvivle! Af min ganske Sjæl, af mit ganske Hjerte, af mit ganske Sind vil jeg fortvivle." (II: 49). Förtviflans högsta stadium är vanvett, och gripen af detta, inträder han i "Uendlighedens Örken", i hvilken menniskan först kan kallas verkligen "ene." "Ene! hvor der ligger en Evighed i detta Ord! Hvor det er rædselsvangert i sin Tombed!" (II: 136).

Man har sagt: "Det gifves män, som varit starka mot allt, hvad som händt, men dukat under, för hvad som kunnat hända"; och dermed är äfven riktigt angifvet de potentiella makternas välde öfver menniskan. "Naar man tænker sig Faren, da staaer den altid færdig for En, og det er let at have Mod. Men at see den langsamt voxe og ikke begribe den, at være gjennemrystet af Usynlighedens Rædsler og see den evigt fremvælte nye, qvaltruende Gaader af sit hemmelighedsfulde Skjöd, da falmer den kjækkeste Kind." (II: 134). Det är i dessa möjligheternas, de lössluppna tankarnes, rike, Axel nu irrar omkring, och ur hvilket han endast kan utträda, genom att fatta, hvad som är nödvändigt, och således äfven verkligt. Detta är "Ordet", som han skulle finna, men icke kunde finna, för att betvinga "Nattens Aander", då "Evigheden slog om hans Hoved sin lummerhede Luft, som om Sisyphus's, då han rullede Stenen." (II: 156). — Under det han nu är "ene" i denna "Uendelighedens Örken", faller det honom "saa umiddelbart ind", att han skall segra, genom att "negere sig selv" (II: 126), d. v. s. sig sjelf, sådan han var, då han blef "ene." Denna tanke leder honom till sjelfbetraktelse och ödmjukhet, lärer honom, "hvad Anger er" (II: 236), och gifver honom en punkt, hvarvid han kan hålla sig fast. "Den umiddelbare Vished" — säger han, efter att deraf hafva blifvit delaktig — "skal Intet beröve mig, at jeg engang har anet Livets Fylde, og Intet den Fölelse, at den svandt, da jeg skulde gribe den med Bevidsthed, fordi Formen, hvori jeg holdt den, var uægte (II: 225).

Det är en lycklig tanke att låta Axel identificera sig med "den evige Juden", hvilken också "tog Feil af Kjærlighedens Væsen" (II: 163), sökte den, der den icke var att finna,

"ventede at see den fremtræde i kongelig Pragt" (II: 249), i glänsande sinnlighet och derföre måste söka, till dess han lärt sig söka den, der den är att finna. I det alltmer klarnande medvetandet om nödvändigheten af detta sökande ligger Axels räddning, och i samma mon, som denna är när, vaknar också hoppet, att "Aandens Spörgsmaal" skola lösas, "Jeg har ikke fundet Svaret"; — säger han — "men jeg veed, jeg skal finde det." (II: 267).

Sedan Axels själ, efter dessa strider, börjat komma i harmoni med sig sjelf, utträdde han ånyo i lifvet, der allt syntes honom under andra förhållanden än fordom. "Verden smilede atter til ham med sine Lys og Skygger, men disse havde ikke længer det Forfærdende, fordi det Skumle i hans egen Sjæl var bortviftet i Livsstormen." (II: 354). Väl var han nära att åter duka under, då han erfor Astrids död; hennes, hvars kärlek var det enda klara minne, som ej öfvergaf honom i sjelfva vanvettets natt och äfven sedan blef en vänlig makt, som förde honom till försoning. "I Aandens Rige leves imidlertid intet Minut forgjæves" (II: 345), och der hade Axel hemtat styrka att bära äfven detta slag. — Att han ej var densamma som förr, röjer hans bemötande mot Natalie i Rom. Med konstnärlig hand sammanför dem förf. här under omständigheter, som visa, att lifvets värde heror på det bruk, man gör af dess "dissonancer", och skarpt framhålla de olika resultaterna af att intvinga dessa under harmoniens lagar eller "opbevare dem til Slutningen" (II: 389). I Natalies sjelfmord och motiverna dertill ligger försoningen, för hvad hon brutit. Det æsthetiska sammanhanget är alltid rent, i samma mon, straffet blott är en enkel reflex af skulden; och sådant är äfven här förhållandet. Natalie hade kränkt kärleken, genom att anse den för en njutningens tjenarinna. Derföre vänder den sin sjelfständighet emot henne, och hon börjar ana dess eviga natur. Denna evighet förmår hon dock ej bära. Hon känner sig "ene" i lifvet; och på Axels förklaring, att det ur detta själens ensamhetstillstånd blott gifves tre utvägar: "At blive Eet med Gud och igjennem ham forsone sig med Verden, at blive vanvittig eller begaae Selvmord" (II: 372), väljer hon det sista, ehuru underrättad, att denna utväg "kun er midlertidig."

Astrid faller visserligen ett offer för "den fæiske Raadhed, der kobler Hjerter sammen som Jagthunde og kaster Reenheden i Vellystens overmættede Svælg." (II: 194). Men hon blifver dock blott ett skenbart segerbyte för Robert, som af henne aldrig kommer i verklig besittning. Hvad åter angår, att Axel, sedan han blifvit henne värdig, ej mera fin-

ner henne bland de lefvandes antal, har detta sin förklaring dels deruti, att deras andliga gemenskap ej störes genom denna skiljsmessa, dels deri, "at det jordiske Tab er Brödens Sonoffer for en evig Besiddelse." (II: 319).

Sådan är utvecklingen af det hela. Det återstår att taga en kort öfversigt af de förnämsta karaktärer, som dervid uppträda.

Axels är redan granskad, då det egentligen är hos honom, som hufvuduppgiften finner sin lösning. Han hyllar från början en slags naturalism, beherrskas derunder af sinnligheten och höjer sig slutligen till sedlig frihet. Detta synes af föregående, och vi tillägga endast, att han under det sednare stadiet af sitt lif försonar, hvad han under det förra brutit, i sitt förhållande till Angelique, genom att uppfostra det barn, som deraf blifvit en frukt.

Astrid är den renaste, den skäraste bland alla dessa personligheter; och man kunde stundom vara frestad att verkligen anse henne "falden ned fra Engleflokken under Trængselen til Guds Fodskammel" (I: 151), ty en ren qvinna är ju lifvets engel. I sin barnafromma oskuld har hon ett säkert värn mot dettas anfall, äfven då hon ser sin "Kjærlighed knuses", och är ett exempel, på hvad den sanna qvinnligheten förmår till och med öfver de mest djupt sjunkna naturer. Sjelfva Robert, som hade till trosartikel, "at enhver Qvinde kan forföres" (II: 175), erkänner detta hennes inflytande, då han säger: "ingen Röst i min Sjæl er saa vild, at den jo tier i hendes Nærhed." (II: 176).

Natalie bildar en fullkomlig motsats, ty det hon saknar är just qvinnlighet. I henne låter förf. framträda en representant af dessa njutningens prestinnor, som förkunna "Evangelium des Fleisches" och sätta den "geistige Wollust", hvilken ligger i en raffinerad sinnlighet öfver allt annat. Hon föraktar derföre barndomen såsom en "Tilværelse, hvor man nyder Glæde og Smerte med lige dump Bevidsthed." (I: 240). Hon antager väl "Kjærligheden" vara det "Höieste i Livet" (I: 274), men endast den "Kjærlighed", som "brammer med de dybeste og meest brogede Farver, med en Duft som af alle Östens Roser"; hon drömmer blott om "Nydelser" och vill, att själen skall "være en Melodi, der samler Toner fra det Svundne og Anede til et tryllende Spil." (I: 278). Med ett ord: hon diktar sig ett lif, för att ej behöfva se det verkliga i ögat och fatta dess betydelse. Hon kan derföre ej heller undgå att gripas af dettas ironi. Ty "Livet lader sig ikke spotte. Det har for mange aandelige Kræfter i sin Tjeneste, til at det skulde det." (II: 364).

Angelique är visserligen i flera afseenden med henne beslägtad; men eger dock vida mera sannt värde. Ett drag af qvinnlig högsinthet drifver henne till skiljsmessan från Axel, och ehuru hon lider af dess följder, vill hon dock bibehålla minnet af denna handling som en "fast Eiendom" för sitt bättre jag. (I: 112). Ju djupare hon blickar in i lifvets öga, desto mera känner hon sig fattad af dess allvar och, inseende sina "flygtige Följelsers" tomhet, kommer hon till medvetande deraf, "at Sjælen kun fordrer een Sjæl, men heel, udeelt, nu og altid." (I: 156).

Teckningen af Splenham är uppdragen med mycken talang. På samma gång, som hans ironiska blick i lifvet nästan endast ser ett "Vrængbillede", ådagalägger han sig sjelf vara ett "Vrængbillede" såsom menniska. Han låter "Fölelsen have sin fulde Seilkraft, medens den koldt beregnende Forstand sidder tilroers." (I: 265). Hans moral består deruti, "at holde sig en Mulighed aaben, hvormed man kan slaae Skjæbnen på Öret, naar den bliver altfor chicaneux" (I: 128) och hans "störste Fornöielse" är att "kunde oplöse Alt i Latter og Vind." (I: 340). Axel har derföre ej så orätt i sitt yttrande, att "et koldt Hjerte" — sådant som hans — "trænger egentlig til varmt Bly." (I: 389).

Ett rikt fält för hans ironiska verksamhet erbjuder Weinlich, "i hvem der ligger en Verden af Umuligheder." (I: 12). Med en ärlig godmodighet förenar denne en fullkomlig oförmåga att se annat, än fenomenernas utansida, och tager allt, bona fide, sådant, det visar sig. Han gör derföre ofta högst egna kombinationer och är värnlös för löjet.

En sällsynt redbarhet, en ljus blick och ett passionfritt lugn i harmonisk förening göra Wilhelm till en af dessa lyckliga, som under hvilka förhållanden, de än uppträda, genom sin personlighet alltid utöfva ett helsosamt inflytande på dem, med hvilka de komma i beröring, och äro liksom egnade till ett medlarekall mellan passionerna och deras martyrer. Axel har i honom funnit på en gång ett faderligt stöd och en sann vän, för hvilken han, med vissbet om deltagande, kan bikta sina förseelser och sorger.

Den gamle öfverste Egenskjold har i lifvets skola utbildat sig till en man, i ordets fulla mening; och vi erkänne gerna med Natalie, att "en saadan er saare sjelden at finde; i Almindelighed maa man nöies med Mandfolk." (I: 275).

Till detta sednare genus, och såsom ett af dess lägsta species, hör Mölner. Han är en af dessa lumpenhetens personifikationer, man så ofta träffar i form af fäder och husbönder, hvilka förmena sig gjort nog för sina barns lycka

blott de blifva rikt gifta, och tro, att godsegarne endast äro skapade, för att göda sig sjelfva och pläga bönder.

Grunddraget i Roberts karaktär är en hjertlös egoism, och det är denna, som förmår honom att, sedan han sölat sig i laster, vid sig fjettra den rena Astrid, emedan han i henne trott sig finna "en ypperlig Grændse for Mulighederne." (II: 176). Han erkänner derigenom äktenskapet såsom en makt, under det han förut hånat det såsom en nullitet; men har dock ej förmåga att inse dess sanna betydelse, och att dertill fordras själssympati, hvadan han ock redan på sin bröllopsdag får en aning om, att det fattas en hörnsten i hans lyckas byggnad (II: 187), och "at det dog kun var under visse Betingelser, at en Kone var en ypperlig Skranke for Mulighederne." (I: 182).

Edvards väsende är likaledes sönderplittradt af en olycklig kärlek, som förvrider sig till falsk entusiasm för konsten, den han sätter i konflikt med sedligheten, och derigenom gör bizarr. Ty hans ideal, "den fria qvinnan", är en karrikatur i konsten, som i lifvet. Och de vidunderliga gestalter, som på hans mästerstycke (det första som egentligen var "beaandet af det Evige" [I: 50]) hyllande dansa kring denna "Ideens drottning", sväfva icke i mildt symmetriska rörelser, framkallade af det Skönas skaparord, utan tumla sig i vildt raseri, såsom stungna af disharmoniens tarantel. — *Vid begåendet* af Roberts mord, hämnas han lika mycket sin egen förstörda sällhet, som han är en straffande rättvisas verktyg mot den fege qvinnoskändaren, just då denne står i begrepp att sammansmida planerna för en ny låghet.

Äfven bipersonerna äro skildrade med en sanning, som ej förnekar förf:s sällsynta förmåga att skarpt teckna individualiteter, de må tillhöra hvilken samhällsställning och bildningsgrad som helst. Vi påminna blott om Agnese, Kisten Marie och hennes kamrater samt Astrids gamla amma och Weinlichs förtrogna, prestenkan i Springerup. Att närmare framhålla dessa äfvensom särskildt beröra de många sannt poetiska situationer, på hvilka detta arbete är så rikt, skulle föra oss alltför vidt. Vi hänvisa derföre, till hvad förut blifvit yttradt härutinnan, och sluta med en önskan, att denna "Sjælehistorie", som otvifvelaktigt är att räkna bland de utmärktaste alster, nyare romanlitteraturen har att framvisa, ej måtte blifva sista frukten af den snillrike författarens verksamhet på detta fält*).

S. G.

---

*) Värdet af denna Dikt, af hvilken ett exemplar blifvit från Grannriket till Redaktionen benäget öfversändt, och den under pseudonymi-

[39] Stycken på Vers, af *Karl Kullberg*. Norrköping, Östlund & Berling, 1847. 64 sidd. stor oktav.

Samlingen utgöres af femton längre och kortare sånger, af hvilka den första, "Den sista menniskan", är betydligast, och de sista äro sånger vid sollenna tillfällen. Vi vilje ej gå läsaren i förväg med en detaljerad redogörelse för styckenas innehåll. Vi nämne endast, att dessa lyriska sånger, i hvilka här och der reflexionen för mycket gjort sig gällande, utmärka sig för goda och klara tankar. Lätthet och säkerhet i versifikationen är hos författaren ett utmärkande drag. Endast sällan stöter man på en vers, sådan som denna:

"Hans blick s l o g som en ljungeld, genom molnen",

eller denna:

"Och d ö d s e n g e l n flög ut. Af mörker täcktes" . . .

Och dock delar författaren kanske mången lyrikers otur i våra dagar, att icke rätt röra och underhålla läsaren, vare sig att hans eget skaldelynne är nog episkt, eller tiden ej nog tacksam mot denna art af poesi. Sällan träffar man numera en lyrik, som rätt slår an. Man vill återfinna den glödande känsla, som förråder sig uti Tegnérs bästa lyriska dikter, den omedelbara utgjutelsen af en oafbruten ingifvelse, som icke kallar till biträde en reflexion, hvilken reproducerar föregående, till någon del redan utplånade intryck. Då man läser herr Kullbergs verser, stannar man vid att erkänna det talangfulla i formen och de goda tankarne, men deremot läser man hans romaner med saan uppmärksamhet och merendels alltid underhållet interesse, och tycker sig tillika finna, att just denna episka prosa är det rätta uttrycket för denne författares ingifvelser.

—DT.

[40] Tre Ord om Bildnings-Cirklarne. Af *Georg Ameen*, n. v. Ordförande i Carlskrona Bildnings-Cirkel. Carlskrona, Georg Ameen & Comp. 1848. 81 sidd. 12:o. (Pris: 12 sk. bko).

Mången torde tycka, att en bok, så obetydlig till omfånget, så populär till innehåll och syftning, som denna, icke härstädes borde anmälas; men både nyheten och vigten af den sak, som utgör föremålet för boken, synas berättiga

---

teten lätt förmodade författarens namn och anseende ha synts berättiga oss att i Tidskriften intaga denna temligen långa recension, oaktadt Dikten är dansk och troligen hittills känd af få svenska läsare.

till en allmännare uppmärksamhet. Mången känner väl hittills obetydligt om de nyligen uppstådda bildningscirklarnes beskaffenhet på det ena eller andra stället, äfvensom mången ännu saknar förmåga att bedöma, om deras ändamål på ena eller andra sättet bäst och säkrast vinnes; men något hvar, som ej för mycket vidhänger hittills allmänt gängse fördomar, bör kunna inse, att uppkomsten af dessa cirklar icke kan tillskrifvas en flygtig nyck af välviljan eller fåfängan, utan har sin grund i ett insedt och tvingande behof: att de, som nitälska för en förändring i det inre af samfundslifvet äro lika aktningsvärda som de, hvilkas bemödanden syfta åt omgestaltandet af samhällets yttre, politiska beskaffenhet, samt att Bildningscirklarne, de må nu hittills vara huru ofullkomliga som helst, dock utgöra ett berömvärdt försök till redandet af ett problem, på hvars lösning menniskoslägtets framtida öde synes komma att bero: de arbetande klassernas bildning och deras närmande till de högre, medelst gemensamma interessen, medelst inbördes aktning, förtroende och tillgifvenhet.

Boken innehåller följande. Vi träffa först ett förord, tillika innehållande en tillegnan af boken till "Bildnings-Cirklarne i allmänhet", samt till "de s. k. Högre Klasserna, emedan, "enligt min öfvertygelse", säger författaren, "en dryg del af ansvaret, om Bildnings-Cirklarne förfela sin syftning och bära skadliga frukter i stället för välgörande, kommer att drabba dem, som med högre krafter och insigter härtill begåfvade, i stället att deltaga i försöken att till det bästa leda denna (en af de många) uppenbarelse af de oundvikliga rörelser i tiden, undandraga sig mödan och blott stå utanför och ropa: korsfäst!" — Derpå följer ett tal, hållet i Bildnings-Cirkeln den 10 Okt. 1847, af Ordföranden, uti hvilket redogöres för Cirkelns mening, anda och syftemål. Denna dag försiggick tillika sjelfva invigningsfesten. — Den 9 Jan. hölls åter af ordföranden ett tal i samma syftning och till närmare utveckling af samma betraktelsepunkter, hvarvid tillika anmärktes de inkast och farhågor, man yttrat i afseende på Bildningscirklarna. Den 24 April hölls af v. ordföranden ett tal, som utgör en kort repetition af de föregåendes innehåll, jemte tillägg af egna reflexioner. — Derpå följer ett "Tillägg, Utdrag ur en Uppsats i Tidningen Najaden;" derpå "Utdrag ur den vid Carlskrona Bildnings-Cirkels sammanträden förda Promemoria", som, bland annat, upplyser om, ur hvilka författare man valt ämnen för recitationen; samt slutligen "Stadgar för Bildnings-Cirkeln i Carlskrona."

Någon närmare redogörelse för den lilla bokens innehåll torde icke behöfvas. Den förtjenar att genomläsas för sin egen skull, och än mera såsom ett uppslag till betraktelse öfver ett så vigtigt ämne. Flera med detta sammanhängande tänkvärda punkter äro här berörda och i korthet utvecklade, och detta på ett språk, som är på en gång värdadt och ganska enkelt, såsom tillbörligt varit inför en så blandad samling af åhörare. —NL—

[41] **Dödsrunor, helgade de tappre, som stupade i Bataljen vid Düppelberg, den 5 Juni 1848, af *C. F. Ridderstad*.** Linköping, 1848. C. F. Ridderstad. 67 sidd. 8:o. (Pris: 32 sk. bko.)

För bokens ändamål redogör författaren i ett "Tillkännagifvande", deri han säger, att "den behållna inkomsten af detta lilla arbete anslås till uppresandet af ett monument ... hura enkelt som helst ... på någon lämplig plats vid Düppelberg, till åminnelse af den ärofulla dag, då Svenskt, Norrskt och Danskt blod för första gången flöt för Skandinavismens sak, för de tre nordiska rikenas brödraförbund, för den fria och sjelfständiga Nordens framtid." Detta bokens ändamål berättigar till det kanske nog höga priset, som likväl äfven förklaras af de åtskilliga i texten intryckta trädsnittsvignetter, hvilka förekomma vid början af hvarje afdelning, som omvexlar med att vara den ena gången en sång, den andra en biografi eller historisk redogörelse.

Första stycket innehåller inledningsvis en kort erinran om träffningen i Sundeved den 28 Maj, samt om de trupprörelser, som på ena eller andra sidan iakttogos dagen derpå, hvarefter förf. meddelar en "officiell rapport öfver träffningen vid Düppelberg, den minnesvärda 5 Juni. Derpå har han infört ett "bref från en Schleswig-Holsteinare, förmodligen af misstag infördt i Hamburger-Correspondenten", hvilket bref visar, att Tyskarne i sjelfva verket "hysa en icke så obetydlig respekt för de Danska vapnen." Stycket slutar med reflexioner öfver de tre nordiska rikenas naturliga ställning till hvarandra och till Europa. Förf. har infördt en tänkvärd betraktelse af Wolfgang Menzel, "Europa im Jahr 1840", hvarutur vi vilja anföra följande tirad: "Sedan Danmarks flotta blef uppbränd och Finland rycktes från Sverige, vegeterar den skandinaviska norden i en märkbar obetydlighet. Dock må man ej tro, att dess folks lifskraft redan är uttömd. Alla germaniska stammar — och till dem höra Danskarne, Norrmännen och Svenskarne — ega en förvånande seghet. De

kunna väl till en tid försjunka i bragdlös dvala, men deras medfödda energi fortlefver dock, och förr eller sednare vakna de till nya kraftyttringar, ny utveckling." Dertill fogar förf. några egna korta reflexioner, af hvilka vi vilje anföra följande. "På hvad grund eröfrade Ryssland ... Finland, Engelsmännen den Danska flottan och fordrar väl Tyskland nu herrerätt öfver Schleswig? — På grund af öfvermaktens samvetslösa egennytta, på grund af den starkares rätt öfver den svagare. Hvarje redlig vän af skandinavisk sjelfständighet måste derföre gilla den politik, som Konung Oscar i det Danskt-Tyska kriget nu utvecklat, och de åsigter, som bestämdt de tre brödrafolkens handlingssätt." Sist nämner författaren, att "de biografiska upplysningar", som åtfölja dessa "Dödsrunor", äro lånade ur tidningar.

Den första minnessången är öfver "Morgonstjerne." Derpå följer hans biografi, hvarom förf. säger, att han från krigstheatern erhållit upplysningar om denne man, dem han, "ehuru ofullständiga", likväl ansett sig böra införa. Den andra sången är öfver Lejonhufvud, hvilkens biografi följer derpå. Denna slutar med ett bref från krigskamraten A. J. Afzelius, som genom meddelandet af en berättelse af en Dansk, som varit Lejonhufvuds bataljonskamrat, sökt vederlägga ett för de danska soldaterna menligt rykte rörande Lejonhufvuds död. Den tredje sången är öfver Beppo-Sommelius, öfver hvilkens skaldskap — ty skald var han äfven — denna Tidskrift ej så längesedan haft tillfälle säga sitt omdöme. Några drag till biografi beledsaga sången. Den fjerde sången är öfver Lövenskjold, den siste bland de härstädes besjungna kämpar. Efter biografien, som efter ordningen följer på sången, har författaren intagit den af den stupades fader, Rikeståthållaren i Norrige, Lövenskjold i Berlingske Tidende i Köpenhamn införda skrifvelse, vittnande om lika mycken medborgerlig högsinthet som faderlig ömhet och sorg. Sista sången heter "Sönderborg", deri läsaren får beledsaga de fallne till sitt hvilorum. Äfven på denna sång följa några rader prosa, till redogörelse för några begrafningsfestens detaljer, hemtad ur ett enskildt bref från krigstheatern. Boken slutar med dessa vackra och sanna ord: "Döden på valplatsen, under kanonernas dån, gevärens salfvor och soldaternas hurrarop är ljus och skön, och det intryck, man förer med sig från de fallnas grafvar, har icke något nedtryckande."

Om dessa "Dödsrunor" är tillräckligt att säga, att, om Hr Ridderstad ej förut vore såsom skald tillräckligt känd, sjelfva deras anledning och ändamål tillräckligt berättigade till uppmärksamhet.

, Det är en pligt, att tacksamt hedra minnet af dem, som för vårt gemensamma interesse uppoffrat allt — sitt lif. Alla kunne vi ej besjunga de fallne, men vi kunne instämma i sången, vi kunne med vår skärf bidraga till "minnesvården." Och i vår tid, om någonsin, är det visst och nyttigt att befästa sitt fosterländska tänkesätt, sitt mod genom de förelysande exemplen af dem, som utgifvit sitt lif för en helig öfvertygelse, samt i betraktandet af det stora och allmänna förbereda sig för enskilda uppoffringar och trösta sig öfver enskilda förluster.

—Nl.—

[42] Ostindiens Apostlar. Skildringar ur stora Missionärers lefverne, med en Inledning om Engelska Ostindiens närvarande tillstånd. Bearbetning efter nyare källor af *C. J. Lénström*. Första häftet 82 sidd. 8:o. 24 sk. bko. Andra och sista häftet 71 sidd. 24 sk. bko. Upsala, Wahlström & C. 1848.

Skildringen af de här förekommande missionärers lefnad och verksamhet är i urval hufvudsakligen hemtad ur det nya och berömda arbetet af C. Chr. G. Schmidt: Kurzgefasste Lebensbeschreibungen der merkwürdig. Ewangel. Missionäre, som nu utgifves i Leipzig och af hvilket arbete hittills åtta band utkommit. Den rätt interessanta politiskt-statistiska Inledningen åter utgör en bearbetning af "Det engelska Indien 1843", af Warren, f. d. officer i engelsk tjenst, samt artiklar i Welckers Staats-Lexicon, nya upplagan, som i år utgifves.

Öfver Indien, detta underbara land, som så länge gäckat forskarens mödor, faller nu år från år så mycket ljus, att det snart är det bäst kända land utom Europa. Öfver dess forntid är nyss utkommet ett sekelverk, som finner få sina likar; nemligen Burnoufs Introduction à l'histoire de Buddhisme Indien.

I sjunde århundradet före Kristus uppkommen ur en reform af Brahmaismen, utbredde sig Buddhaismen snart vida omkring; och under det den förträngdes från fosterjorden, vann den för sig Ceylon, Birma, Siam, Cochinchina, China, Tibet och Tatariet. Historien om dess uppkomst och utbredning, ursprunget till de heliga böcker, hvaraf dessa folk betjena sig och hvilka sinsemellan äro ganska skiljaktiga, rätta tolkningen af den högst abstrusa filosofi, de innehålla, dess förhållande till Brahmaismen o. s. v. voro frågor, som för längesedan blifvit uppkastade, men på hvilka högst otillfreds-

ställande svaromål blifvit afgifna, så att ännu för 5 à 6 år sedan den lärde, men okritiske Öfverste Sykes, Englands Björnstierna, kunde uppställa en vidlyftig theori, enligt hvilken skulle bevisas, att Buddhaismen vore äldre än Brahmaismen. Förvirringen blef ännu större derigenom, att man begagnade Buddhaistiska verk från alldeles skilda tider och på helt olika språk, i hvilka väsendtliga skiljaktigheter förefunnos, utan att man fästade afseende vid divergenserna mellan de mångfaldiga skolorna och deras epoker. Deraf kommer motsägelsen i otaliga punkter mellan Remusat, som hemtade ur Chinesiska källor, och Schmidt — ur Mongoliska och Tibetanska, Czoma de Körös ur Tibetanska, Turnour ur Cingalesiska och Hogdson, som begagnade Nepalesiska källor. Burnoufs verk är deremot ett stort kritiskt arbete, som har till ändamål att bringa ljus i detta kaos genom en sträng undersökning af Buddhaismens Indiska urkällor; ty derom är intet tvifvel, att den Buddhaistiska litteraturens hufvudverk i alla länder, der denna religion blifvit inhemsk, äro öfversättningar ur Indiska källor, men dermed är man dock ingalunda ur förlägenheten.

De första Buddhaistiska verk, som man fann på en indisk dialekt, äro de, som brukas på Ceylon och halfön på andra sidan om Ganges, samt äro författade på Pali, en Sanskritdialekt. Burnouf och Norrmannen Lassen hafva redan 1826 utgifvit en Grammatik öfver detta språk. Engländarne på Ceylon, Clough och Turnour, hafva fört detta studium vidare; särdeles den sednare, genom öfversättningen af Mahavansa, en af Cingalesernas vigtigaste Buddhaistiska böcker. Men detta framskridande förde blott till en ny förlägenhet, då man fann, att alla de nordliga och östliga Buddhaistiska folkens böcker, d. v. s. Chinesernes, Tibetanernes, Mongolernes o. s. v. ej öfverensstämde med denna.

Engelska sändebudet i Nepal, Hogdson, en man af ovanlig lärdom och intelligens, gaf medlen till denna gåtas lösning. Han fann uti de buddhaistiska klostren i detta land — det enda indiska, i hvilket denna religion uppehållit sig — en stor samling af verk, skrifna på en något urartad Sanskrit, hvilka bildade en fullständig corpus af buddhaistisk theologi, och i hvilka man snart igenkände originalerne till de nordliga och östliga buddhaistiska nationernas skrifter. Han skref några memoirer öfver denna litteratur och Buddhaisternes metafysik, och sände med den största frikostighet afskrifter af alla dessa verk, tillsammans utgörande 90 band, till Asiatiska sällskapet i Paris.

Burnouf öfvertog nu dessa begge stora urkundsamlingar — den nepalesiska och den singalesiska — till pröfning och klassificering, och för att bestämma deras ålder och ömsesidiga förhållande samt sålunda gifva detta studium en fast och bred grundval. Han genomgår böckerna systematiskt och kritiskt, angifver deras innehåll och karaktär, deras relativa ålder, deras förhållande till de öfriga, undersöker alla historiska och dogmatiska punkter, såsom de hvar efter annan framstå, redogör för sina föregångares åsigter o. s. v.

Då Palmblad skref sitt större geografiska verk, funnos i Asien 295 millioner Buddhaister, 70 mill. Muhammedaner samt 17 mill. Kristne. Enligt Léonström finnas nu 320 mill. Buddhaister, d. v. s. mer än en tredjedel af hela jordens befolkning. I engelska Indien finnes dock endast en half million Buddhaister.

Till omfång och folkmängd bildar Ostindien liksom en särskild verldsdel. Till utsträckning är det föga mindre än Europa och Australien, i afseende på folkmängd "öfvergår det Afrika, Amerika och Australien tillsammanstagna." Denna uppgift synes dock något vansklig, enär inre Afrikas befolkning är så litet känd, allra minst till numerären.

Indien innefattar lika många olika folkslag, som Europa, i afseende på härkomst, språk och religioner. Blott på Borneo finnas 100 dialekter. Naturen har ingenstädes förenat större skiljaktigheter än här. Man träffar uti Indien både lågland, högslätter och de högsta berg. Än har man eqvatorns varma temperatur, än de evigt isbetäckta Himalayabergen, på föga betydligt afstånd. Dessa oändligt vidsträckta trakter med sin stora folkmängd, yppiga vegetation, rikdom på dyrbara naturalster, — hvad kunna de icke blifva med odlingens framsteg och sambandet med den allmänna verldsbildningen! Indien och China, som förena två tredjedelar af jordens invånare inom sina gränser, — hvilket omätligt fält för kulturens segervinningar!

Olyckligtvis är den egennyttiga och hjertlösa engelska handelspolitiken till stort hinder för missionärerna. Engelska kompagniet i Indien "har snarare motverkat, än främjat" missionssällskapernas bemödanden; emedan det "icke vill, att Inderne skola komma till insigt af sina menskliga rättigheter." Missionärerna underhållas helt och hållet af enskilda sammanskott genom sällskaper. Flera af dessa ropande röster i öknen hafva af auktoriteterna blifvit förföljda, såsom Hr L. anförer. Detta förhållande åter har alltmer fört missionärerna i opposition och på det betryckta folkets sida. Tillståndet är ock allt för obyggligt för att ej behjertas af ett filan-

tropiskt sällskaps agenter. Montgomery-Martin, som i mörka färgor skildrar Engelsmännens egoism i deras kolonialsystem, beräknar, att Indien på 50 år mistat ett kapital af 1200 millioner; att Compagniet 1811—34 utfört i ädla metaller nära 100 mill. gyllen; att Indien kan liknas vid en sjuk, som ej får äta något närande och ändock dagligen måste åderlåtas. Och utsigt till ändring gifves ej; ty Englands industri kan icke stå stilla, utan utvägar måste per fas et nefas skaffas att förstöra alla andra länders industrier, emedan Englands bestånd i sitt närvarande skick annars hotas af en arbetslös befolkning. England är sålunda gamen och Indien Promethei lefver, men som aldrig återväxer.

Det enda kompagniet gjort för folkets förbättring och menskligheten kraf är, att det förbjudit de indiska enkornas förbränning på männens bål. Deremot tager man betaldt för det att ryslighetera i Juggernaut få fritt bedrifvas och låter kanonerna dundra vid festerna åt vällustens och mordets gudinnor.

Europa dömer Indien mest efter sjöstäderna: Calcutta, Bombay och Madras, som ensamma hafva handelsmonopol med England, China och Oceanien. Men inåt landet är det annorlunda. De mest systematiska prejningar lemna blott nöd och elände qvar. Förr blomstrande hufvudstäder äro nu ruiner och stenhopar. Öknens glödvind hviner i de hvalf, *der tonkonsten herrskat.* Frågas Moslem om orsaken till denna ödslighet, svarar han: "när ödet fylles, är all försighet onyttig", — och Indern säger: "de togo landet med list." Der stora fabriker förr satte Europa i förvåning, möter nu en fattig väfvare; der 200,000 menniskor lefde, finnas nu 15,000. Mödrarna nödgas ofta sälja sina döttrar till skökor, för att rädda sig och barn från hungersnöden. Tusen olyckliga irra karavansvis kring byar, floder, och på offentliga platser, utan tak öfver hufvudet, tiggande några korn majs eller strida med hundarne om afskrädena efter en resandes måltid. Det är hungersnödens oberoende. Utan arbete, pinade af hunger, röfva de ändtligen och straffas, under det deras herrar nästan alla finna en förtidig död genom öfverflöd i mat och dryck samt sinnliga njutningar. Folkets föda deremot består af groft korn, deladt med kreaturen, eller mjöl i kallt vatten, hvars fada smak ej ens förbättras af några saltkorn, ty kompagniets monopol gör saltet för dyrt. Och likväl — ligga hela provinser oodlade och öfvergifna. Den förra mongoliska despotismen fann sin egen gräns i sin svaghet och kunde aldrig indrifva de två femtedelar utaf afkastningen, som den fordrade. Engelsmännen äro bättre betjente, mägtigare, lifligare och in-

drifva till yttersta skärfven samma skatt, som derigenom blifvit outhärdlig.

Sådant är tillståndet hos det folk, på hvars förbättring missionärerna arbeta. Många af dem gifva prof på osläckligt nit och verkligt martyrsinne. Mer, än man anar, hafva de äfven arbetat i vetenskaplig rigtning, mest filologiskt, för bibelns öfversättande och folkskrifters utgifvande; ehuru mycket deraf nu kan vara föråldradt. Från mången skildring af dessa "apostlar" skiljes man med verklig vördnad för föremålet.

—s—

[43] En Bouquet Penséer, knuten af Svenska författarinnor. Upsala 1848. P. Hanselli. 173 sidd. 8:o. (Pris: 32 sk. bko.)

Ett rykte förmäler, att denna "Bouquet Penséer" är knuten just af de damer, som utgjorde det vittra östgöthaförbundet, till utgifvande af den, genom tidningarne kända, så kallade "Salongen."

Boken innehåller först och främst "de båda Guirlanderna, Skizz af Tante Gunilla." Themat är visserligen icke nytt, såsom innehållande en ung, förnäm och rik mans kärlek till en fattig flicka, som med sina talangfulla händer föder sig och sin stackars mor, och kan således detta thema icke vittna om snille och uppfinningsförmåga; men berättelsen har en rask och ledig gång, språket är icke missvårdadt, och många ställen i berättelsen äro rätt täcka och intagande. — Derpå följer "den Moriska Doktorns Pergamentsrulle", en liten sagoberättelse i österländsk smak, deri händelsen går ut på att visa och bevisa, att "vår vanmakt är en försigtighetsgräns af Gud satt för vår dårskap." Berättelsen tyckes nästan vara en öfversättning eller bearbetning af något utländskt original; men i ovisshet derom samt af fruktan att göra författaren orätt, yttre vi detta blott gissningsvis. — Vidare följer "Diderots Nattrock", en berättelse, som söker visa, hvilken "försåtlig fiende" vi hafva "i lyxen", isynnerhet när den förleder oss att öfverskrida våra tillgångar. Förf. låter Diderot sjelf med egna ord yttra sig öfver saken, än skarpsinnigt och sannt, än pikant sofistiskt. — Derpå följer "en Dagbok." Det är ingenting mindre än stycken ur sjelfva Lavaters dagbok, vi här hafva för oss. Läsningen af dessa dagboksanteckningar saknar ingalunda interesse. De äro märkvärdiga nog. De tillhöra en sällsam, tänkande och from man, ämnade att aldrig skådas af främmande öga; de innehålla mannens strängaste ransakning öfver egna känslor, begär, tankar och gerningar. Om man

visserligen i dem understundom märker en nästan till barnslighet gränsande frombet, så märker man tillika en djup blick in i menniskohjertat, dess svaghet och egoism. Slutligen följa smärre uppsatser, utgörande betraktelser och recensioner, icke särdeles utförliga eller betydliga.

De svenska författarinnornas manuskript har icke varit oförtjent af att läggas under tryckpressen, bland andra vittra alster, som litet emellan på detta sätt meddelas allmänheten. Men om innehållet af detta häfte, som möjligen kommer att efterföljas af flera, icke saknar förtjenst, så är dock sjelfva företeelsen af en systerlig vitter förening mera att fästa sig vid, än innehållet af hvad här presteras. Det är glädjande att se, att qvinnorna sjelfva häfda sin rätt att deltaga i arbetet för upplysning och förädling, i konst och vitterhet, på samma gång de villigt och troget, så hoppas vi, derjemte skola vårda de pligter, hvilka inom det enskilda lifvets trängre kretsar blifvit dem af både natur och samhällsordning anvisade. Det är med qvinnorna, i anseende till deras rätt till deltagande i den högre kulturens arbete, som med hvar och en annans rätt i hvilket afseende som helst: den som ej sjelf förfäktar sina naturliga och rättsliga anspråk, kommer ej gerna af dem i åtnjutande. Qvinnorna skola ej förr intaga en ställning af full mensklig jemlikhet till det manliga könet, än de sjelfmant visa sig så väl denna ställning värdiga, som också hågade och fast beslutna att den intaga.

—NL—

Några ord om K. Carl XI:s förmyndare och deras samtid.

Af

WILH. THAM.

I de sedan någon tid påbörjade Bidragen till Svenska Riksdagarnes historia har författaren med afsigt undvikit att fälla omdömen öfver personer och händelser, öfvertygad att handlingarne tala bäst sjelfva. Emellertid, sedan nu en hel tiderymd, K. Carl XI:s förmyndares, är genomgången, torde det ej vara ur vägen, att samla några de vigtigare resultaterna, att, på grund af framlagda detaljer, yttra några ord i allmänhet om de styrandes karaktär och betydelsen af deras verksamhet.

1. Vi utgå från den närmast föregående tiden och dess representant för Sverige, från Carl X. Hvarje man, särdeles den, som haft något inflytande på samtid och efterverld, måste bedömas i förhållande till sin samtid. Det sjuttonde århundradets nyss utkämpade religionskrig, om de ock utgått från stridiga religiösa interessen, från försvar för menniskans heligaste rättighet, tankefriheten, hade alltmera antagit en rent politisk natur, hade blifvit strider om Spaniens och Nederländernas, om Frankrikes, Österrikes och Sveriges politiska ställning inbördes och till öfriga makter. Fullkomligt politisk, till utgång och fortgång, var hela riktningen af den tid, som närmast följde, Ludvig XIV:s, Fredrik Wilhelms och De Witts. Koncentrerad makt inomlands, utvidgade gränsor, inflytande på grannar och på främmande verldsdelar för handelns skull, se der målet för herrskarnes och deras mi-

nistrars oaflåtliga sträfvanden; och medlen att vinna detta mål voro våld och list, ränkor och mutor. Rättvisan hade sällan någon stämma; folkens rätt var ingen. Ej ens en De Witts, knappt en Temples politik var fri från egennytta, och dessa statsmän voro dock, snart sagdt, de enda på sin tid, för hvilka något var heligt. Englands konung och de flesta af hans ministrar voro de yttersta mönstren för tidens låghet, Frankrikes för dess maktlystnad, likasom Nederländernas och Brandenburgs styrelser för deras slughet och fintlighet att äfven med små medel uthålla täflan med de största.

Carl X var ock sin tids barn, och om ej ett bland de bästa, dock bland de mest öfverlägsna i både godt och ondt, kanske Europas störste man för de fem år, under hvilka han ledde sitt rikes angelägenheter, om man tager dettas ställning och krafter i betraktande. Det var en lysande ställning, som Sverige vunnit genom nästan ett halft århundrades krig, genom sina konungars fortsatta sträfvanden för väldet öfver Östersjön: den medförde principatet öfver Norden, och en vigtig stämma i mellersta Europas angelägenheter. Men mot glansen svarade ej rätt den inre styrkan. Ett fattigt, föga befolkadt land, med nyss vaknad industri, med inre förhållanden knappt ordnade efter inhemska strider, skulle vara väldets medelpunkt; de eröfrade länderna erbjödo, på vidsträckta gränsor, många anfallspunkter åt många omgifvande fiender; ömtåligast voro just de närmaste gränsorna, mot Danmark, särdeles innan Skåne blef svenskt, men äfven sedermera, så länge Norge var danskt. Och Danmark, underlägset i sig sjelf alltsedan freden i Brömsebro, hade stöd i de makter, hvilkas interesse fordrade och fordrar, att ej hela sundet skall vara i en herrskares händer. Gränsen mot Rysslands ännu ej civiliserade folk var, om ock mindre ömtålig för dess aflägsenhet, så mycket mera osäker, och mycket vårder att förlora, föga att vinna. Dynastiska interessen tillade en ny fara, från Polen. De tyska provinsernas gränser slutligen hade afundsmän i alla tyska grannstater, framför allt i det uppåtsträfvande Brandenburg.

Carls snilleblick såg alla dessa faror, och ville begagna den nyförvärfvade krigiska styrkan till att aflägsna dem, kan-

ske ock att i yttre eröfringar bereda rikets adel ersättning för hvad den till upprättande af kronans förfallna ekonomi måste uppoffra, eller att med ökad krigareära skaffa sig sjelf styrka och anseende nog att genomdrifva den oundgängliga inre hvälfningen; sannolikast låg allt detta på en gång, men det första dock mest, inom konungens plan. Han utförde sitt företag med en kraft och djerfhet, som söker sin like i historien, med en slughet och likgiltighet nästan för alla medel, sådan ingen af hans samtida, om ej den store kurfursten, visade i samma grad. Fullt sammanhang mellan alla hans förslag och företag saknas; men åtminstone det närmaste, eburu ej först eftersökta, och det vigtigaste syftemålet vann han, med de södra gränsländerna mot Danmark. Om han med längre lifstid kunnat vinna mera, eller genom envishet förlorat det vunna, ligger utom mensklig förmåga att beräkna. Onekligen lände det Sverige till fördel, att de till namnet medlande makterna genom konungens död befriades från sin egen fruktan för hans planer. Men Sveriges ständer tillegnade Carl X äran af de freder, som slötos efter hans död.

Hans tidiga bortgång har ock lemnat oafgjordt, hvad han verkligen åsyftat för rikets inre. Det reduktionsbeslut, hvartill han bragte äfven adeln att samtycka, vittnar emellertid om hans vilja att göra sina och kronans rättigheter gällande, och att hämma den fullkomliga förvandling, som egande rätten var på väg att undergå; det vittnar ej mindre om hans kraft att genomdrifva hvad han ville. Om i bakgrunden låg en afsigt att bryta eller kufva de interessen, som för konungamakten sjelf kunde synas vådliga, är ej uttaladt, men ej heller osannolikt. Det Pfalziska furstehuset stod, från början af dess beröring med Sverige, ej rätt väl med den gamla högadeln, och man ser konungen helst omgifva sig med nya män, eburu hans karaktär synes hafva varit upphöjd öfver alltför ensidig förkärlek för vissa interessen eller personer. I alla fall uteblef tillämpningen af reduktionsbeslutet under hans lifstid, och man kan ej veta, om och huruvida han med längre lefnad skulle ha velat och kunnat den åstadkomma. Men de samhällsklasser, som deruti sågo sin och statens rädd-

ning, räknade honom den goda viljan till heder, och ännu 1672 talar presterskapet om afledne konungen, såsom den der "satt en fast och säker grund till rikets märkelige befordran till dess afgångne räntor, genom hälsosamma slut och stadgar." Man motsåg då uppfyllelsen af den gång efter annan uttalade önskan om reduktionens verkställighet; man hoppades af sonen, hvad fadern ej hunnit utföra.

Öfverraskad af sin sista sjukdom, drog Carl X försorg om rikets styrelse och sin sons säkerhet till person och rättigheter, samt hans uppfostran på ett sätt, som just vittnar om hans ringa förtroende för de gamla ätterna. Han uteslöt dem väl ej ur styrelsen, men satte bredvid dem sin egen gemål och sin bror, ehuru han aldrig varit rätt belåten med den sednares duglighet till ärendenas behandling, och än mindre kunde tilltro den förra någon sådan. Tvifvelsmål af just denna art synas hafva gjort honom tveksam att lemna sin svåger den plats, hvartill relationer äfven till de mäktigaste infödda slägterna syntes berättiga honom. Slutligen upptogs i styrelsen en man af gammal ätt, men som sjelf likasom flera än en af hans stam hörde till högadelns motståndare, ej minst såsom reduktionens befordrare. — De misstankar, som sväfva öfver konungens dödssätt, hafva, vi upprepa det, ingen giltig grund, så vidt hittills kända handlingar och händelser tala; man må för öfrigt tänka hvad man vill om detta blott alltför ofta af partierna begagnade sätt att kasta skugga på hvarandra, genom insinuationer, som nedsätta menniskovärdet.

2. Rådets första omsorg efter konungens död var att förhindra verkställigheten af hans testamente, sedermera att, om ej just uttryckligen, dock i verkligheten upphäfva det, och anordna styrelsen efter sitt eget och adelns interesse. Men detta interesse möttes här af omtankan för rikets väl: Adolph Johan, sin broders misslyckade motbild, med hans maktlystnad, men utan herrskaretalanger, häftig och djerf utan beräkning, envis mera än ihärdig, våldsam i sitt umgänge, var föga skickad att leda en rådkammare af grånade krigare och statsmän med rik erfarenhet, men blott alltför många att alltid hafva en vilja, och ofta nog med stridiga

fördelar att bevaka. Deremot måste enkedrottningen, god utan karaktärsfasthet, qvinligt småaktig och nyckfull, obildad och i allo obetydlig, vara mindre farlig inom än utom styrelsen, mindre farlig både för allmänna ärender och för rådsherrarnes enskilda. För Fleming uteslutande lät man adeln bära skulden.

Men allt detta genomdrefs icke utan motstånd å de ofrälse ståndens sida, hvilka sågo sina vid aflidne konungen fästade förhoppningar allt längre skjutna tillbaka, ju mera det mäktigaste ståndets hufvudmän fingo styrelsen uteslutande i sina händer, ej heller utan eftergifter å samtliga ståndens sida, särdeles just i hvad som angick valet af styrelsens medlemmar, hvarvid ständerna fingo en afgörande röst för tillfället och för hela förmyndarestyrelsens tid. Gång efter annan sökte man sedermera återtaga hvad som var bortgifvet, men förgäfves.

Äfven andra eftergifter innehöllos i det antagna tillägget till 1634 års regeringsform: rådets ökade antal, hvilket utgick från dess egen önskan, och bekämpades af de ofrälse stånden såsom kostsamt, var adeln till fördel, och blef rådets eget anseende och kraft till men. Bestämmelsen att ej mera än ett visst antal af samma slägt fick på en gång hafva säte i rådet, åsyftade att förekomma vissa ätters öfvervigt; ett afsteg från denna bestämmelse tvang rådet en gång till undskyllande förklaring. Likaledes förbehöllos en del högre embeten åt adeln utom rådet, och vid allas besättande fick börd ej gå framför andra förtjenster; adelskap, gods och öfriga beneficier skulle sparsamt utdelas, och godsen på sådana vilkor, att de en gång kunde till kronan återkomma; framför allt skulle de nya provinserna vara för densammas behof förbehållna; allt bestämmelser, som i verkligheten ej vidhöllos, men emellertid stodo på papperet, och småningom fingo häfden för sig. Vigtigast var kanske ständernas förbehåll att på bestämda tider, nämligen hvart tredje år, kallas till riksdag, att förskonas från provincialmöten, och ehuru detta ej är uttryckligen utsagdt, från utskottsriksdagar, tvänne hittills begagnade utvägar att delvis vinna hvad som mötte svårighet att i helt på en gång genomdrifva, samt att låta

några få, hvars val för det mesta berodde på styrelsen sjelf, besluta och bevilja för alla. Äfven dessa förbehåll blefvo ej iakttagna, emedan riksdagar sammankallades blott hvart fjerde år, tvänne särskilda landtdagar höllos i Skåne, och åtminstone en gång, 1671, i en eller annan landsort, möten till utverkande af en vid riksdagen vilkorligt beviljad krigsgärd. Det sista blef öfverklagadt, riksdagarnes fördröjande sägs ej ogerna, de skånska landtdagarne hade häfden för sig, äfvensom ortens sympathier, samt riksständernas önskan att vinna det åsyftade hufvudändamålet, provinsernas närmare införlifvande med riket; men just detta ändamål, och fruktan för nya gärder, gjorde dessa möten betänkliga för ortens ständer. — Sjelfva regeringsformen, så väl den gamla som nya, erkändes af råd och ständer såsom både tillkommen och gällande endast för omyndig konungs tid, ehuru önsklig dess stadfästelse af myndig konung vore.

I allmänhet visade rådet, i sitt sätt att behandla ständerna, en blandning af eftergifvenhet å ena sidan, och å den andra håg att återvinna hvad förloradt var i myndighet, ett icke alltid lyckligt bemödande att med adeln styra de andra stånden, och framför allt, både i sin eftergifvenhet och sitt bemödande att vidhålla egna åsigter, ett ständigt afseende på det framtida ansvaret, som det ej ensamt ville bära. Själen i rådet, i detta som i många andra fall, dock ej i allo och alltid, var M. G. de la Gardie, med sin mera vidt än djupt seende blick, sin rikedom på förslager, sin obeständighet och svaghet för opinionen. Vida mera fasthet och sjelfständighet röjer sig hos Per och Nils Brahe, G. Bonde, Sten Bjelke; och i sista tiden hos Johan Gyllenstjerna, den slugaste, kraftfullaste, men ej minst egoistiske af alla, en af sin tids mest storartade, om ock ej just ädlaste karaktärer, fruktad och hatad af mången, älskad kanske af ingen, men med stor förmåga det oaktadt att beherrska andra.

För öfrigt ser man otaliga bevis på det obestämda i hela statsskicket vid denna tid. Förhållandet mellan regeringen och det öfriga rådet var med afsigt lemnadt obestämdt, men gaf derföre ock anledning till en och annan tvist, såsom vid och efter slutet af 1664 års riksdag, under Rålambs infly-

tande, samt vid justeringen af förmyndarnes redogörelse, under Gyllenstjernas. Men mestadels lemnade regeringen ärenderna till afgörande åt rådets pluralitet, för att minska sitt eget ansvar. Äfven huruvida pluraliteten skulle afgöra, hvad rätt minoriteten egde, och om någon kunde förpligtas att underskrifva hvad han sjelf ej gillat, var föremål för öfverläggning, dels första året, medan alla förhållanden voro nya, dels vid frågor om allianser med främmande makter, om statsreglering m. m.

Samtliga rådet talar om sig än såsom medlare mellan konung och ständer, än såsom regerande i konungens ställe genom de fem höga riksembetena; men erkänner, att ständerna under sådana förhållanden hafva mera att säga, än under myndig konungs regering; att om denne eger styra med råds råde, måste en förmyndarestyrelse begära ständernas råd; att desse, redan såsom sådana, ega att fordra redogörelse; detta allt dock ej utan tvekan och motsägelse. Än räknar sig rådet såsom ett stånd jemte de andra, än kallar det adeln sina ståndsbröder. Det undviker synbarligen att intaga platser på riddarhuset, men anser sig ej derifrån uteslutet. Det vill att adeln skall i enskilda konferenser rådgöra med rådet om egna gemensamma angelägenheter, och om allmänna att hos de andra stånden genomdrifva. Det bevakar talfrihetens bruk hos adeln, som hos de andra, och nästan noggrannare, men icke utan tvekan och fruktan att stöta det mäktigaste, det i sjelfva verket afgörande ståndet. Då adeln, dels på grund af sin högre ställning i samhället, såsom innehafvare af de flesta embeten och den mesta jorden, dels för sitt förhållande till rådet å ena sidan och krigsbefälet å den andra, fordrar att ej öfverröstas af de öfriga stånden, blifva dessa anspråk hvarken gillade eller alldeles afvisade. I denna fråga framstår den nämnde Gyllenstjerna såsom förfäktare, med ungdomlig hetta, för adelns förmenta rätt; och fyra år sednare blir han landtmarskalk. — Presterne behandlar rådet med mycken försigtighet, såsom de der "hafva folkets hjertan i sina händer"; det går aldrig bröstgänges till väga med dem, och söker framför allt afböja all tvist mellan dem och adeln. Borgarne blifva deremot med allvarsamma ord tillrättavisade,

om de fela i skyldig aktning, bönderne med hotelser, om de vilja försöka motsägelser.

Inom sig hafva stånden likaledes månget obestämdt förhållande. Så t. ex. adeln i sin klass-fördelning: än heter det, att två klassers röster äro gällande mot den tredje; än lemnas derhän, om detta kan och bör tillämpas. Att den högsta klassen ville äfven utom riddarhuset göra sin högre rang gällande, föranledde både inom och utom rådet tvister, som detta helst ville undvika att slita, och i hvilka Gyllenstjerna på båda ställena, både som äldre och yngre, uppträder som högadelns motståndare; men vid den riksdag, då han sjelf för ordet i ståndet, hvilar frågan mestadels. Äfven krigsbefälets betydelse var tvifvel underkastad, antingen det skulle ega en stämma vid riksdagarne, eller ej, och dess anspråk blefvo ej utan obehag, under ofta nämnde herres inflytande, afvisade. För öfrigt förekomma frågor sådana, som om de adlade kungliga sekreterarnes rättighet till säte och stämma på riddarhuset, medan de sina förtroendeposter innehafva; om adlade biskopssöners rättighet dertill, medan deras fäder sitta i presteståndet; å en annan sida, om det anstår adelsmän att vara borgmästare och att bekläda andra skrifvareembeten. Bland ihärdigast försvarade prerogativer var att ej af de andra ståndens bevillningar bero, och att ej i detta eller något fall ställas i jemnbredd med dem.

De ofrälse stånden betydde ännu föga i sjelfva verket, men småningom alltmera, och ännu mera hoppades de af framtiden. De stärkte sina krafter någon gång, särdeles 1672, genom förening till gemensamt motstånd, ja! angrepp mot adelns företrädesrättigheter. Bönderne hade ej tillträde till sekreta ärender, men lemnade detta ej utan anmärkning. Inom sig hade presterne vid denna tid ej mycken strid mellan det högre och lägre presterskapet, men väl söndrades det af tidens religionstvister, för enskildas personliga förhållande till de för sina meningar angripne. Bönderne hade sin uppmärksamhet ej litet fästad på dem af sina ståndsbröder, som kommit under frälse, äskade deras deltagande åtminstone i riksdagskostnaderna, men förgäfves. Sjelfva valet af "herredagsmän" i detta stånd synes oftast hafva berott af kronans be-

fallningsmän, hvilket dock ej lemnades utan anmärkning och rättelse.

Vi tillägga, att samtliga stånden i mera än ett fall röja äfven nya, ej i regeringsformen grundade anspråk mot rådet: såsom år 1668, att ega rätt vid tillsättande af konungens lärare och guvernör. Äfvenledes mottogo de klagomål af sådana, som ansågo sig förnärmade i rätts-, någon gång i befordringsväg; men stannade dock vid att rekommendera vederbörande hos regeringen. I förra afseendet förekomma äfven sådana mål, som visa det frälse ståndets öfvermod mot de ofrälse, eller den högre adelns mot den lägre, såsom Flygges och Oldekops processer. Presterskapet hade sin egen domsrätt öfver mål, som hos orternas andliga myndigheter ej kunnat afgöras.

Riksdagsutskotten vexte i betydenhet. Det hette väl, att de voro till blott för ärendenas lättare och raskare beredande. Men år 1668 skedde, snart sagdt, allt genom dem, dock ej utan att anmärkningar gjordes derå. Inom utskotten voro ständerna åtskiljda, och röstade hvar för sig; likaledes adelns särskilda klasser, för detta stånd. Sekreta utskottets medlemmar utsågos 1664 och 1668 af ständerna, 1672 af regeringen, dock ej utan missnöje å ständernas sida. I båda fallen befullmäktigades detta utskott att handla med ständernas rätt; men denna inskränkte sig ännu till att råda, ej besluta om utrikes förhållanden.

Om valet af ständernas ordförande tillkom regeringen i allo, är ovisst, emedan både lagbestämmelser och säker häfd saknas. Att den egde utse landtmarskalk, är kändt. Deremot synes erkebiskopen hafva varit sjelfskrifven taleman för presteståndet, och i fall af hans frånvaro, biskopen i Linköping, eller annan den närmaste i rangen; men år 1668 gaf Enanders mindre goda förhållande till ståndet anledning till att draga hela frågan i tvifvel utan afgörande för framtiden. En af Stockholms borgmästare synes reguliert hafva varit borgarståndets ordförande, utsedd af detsamma sjelf, eller af regeringen. Bönderne synas sjelfva hafva utsett sin taleman, och dertill ej alltid tagit en person från samma län, än mindre, från samma härad. Talemännens betydelse bland sina

ståndsbröder berodde, naturligt nog i en tid med så föga bestämda former, mest af personens egen förmåga och ställning: ej blott att Evander förlorade inflytandet öfver de sina; det är ock en märkbar skillnad mellan en landtmarskalk sådan som Gyllenstjerna, hvilken nästan despotiskt beherrskar sitt stånd, och en Oxenstjerna, som är nära att nedlägga stafven, för det han ej kan drifva sin vilja igenom, ej ens bibehålla ordning vid öfverläggningarne. — Alla ordförande för stånden taga sjelfva del i diskussionen.

Slutligen, riksdagarnes stora långvarighet, af fyra månader treane gånger å rad, och det utan särdeles vigtiga föremål för öfverläggning, om man undantager den af år 1672, sticker af mot föregående tider, och vittnar om frånvaron af ett ledande öfverhufvud. Man ser frågor kastas fram och tillbaka mellan rådet och stånden, mellan plena och utskott; man ser heders- eller rangstrider borttaga tiden för allmänna ärenden; man ser stånden snart färdiga, om det längre så fortgått, att tvista om en makt, som går styrelsen ur händerna. Med ett ord, man ser förespel till regerande ständer.

3. Vi hafva ofvanför talat om förmyndarestyrelsens omsorger från början att anordna sin egen ställning och rikets inre politiska förhållanden. Samtidigt hade den dragit försorg om dess yttre förhållanden; och detta är, just för denna första tid, den vackraste sidan af hela dess verksamhet. Förtjensten var ej minst Per Brahes, som då ledde rådets öfverläggningar. Med en särdeles ståndaktighet å dess, och skicklighet å underhandlarnes sida, visste man att begagna de redan antydda omständigheter, som efter konungens död gjorde de medlande makterna mindre obenägna mot Sverige, till att vinna freder, sådana ständerna sjelfva erkände sig knappt hafva kunnat hoppas. Ej allt vanns kanske, hvad aflidne konungen äfven i sina sista dagar önskat och velat, men det vigtigaste, och vida mera, än tolf år förut efter flerdubbelt långvarigare krig, och med bättre utsigter.

Likasom man härvid ej synes hafva misströstat om rikets förmåga att, om det skulle hafva gällt, fortsätta striden mot de många fienderna, så ångrade man snart att hafva slutit fred med alla. Det var ej lätt att finna sig i de nya förhållan-

dena, att upplösa en här af till ater del värfvade trupper, som man ej gerna ville kasta i afundsamma grannars armar, ej lätt att finna medel till att betala deras innestående sold, ej heller att finna sysselsättning och föda för de hemmafödda återvändande krigarne. Den väckta krigs- och ärelystnaden saknade ogerna ett fortfarande tillfälle till lagrar och byte. Staten var sedan längre tid blifven eröfrande, en ställning, i hvilken det alltid varit svårt att stanna. Förslager till nya krig och eröfringar upptaga derföre ock de första åren. Man ser De la Gardie uppskatta de faror, som omhvärfva riket, man ser Tott och Wrangel benägne att åter gripa till svärdet för att aflägsna dem, medan Bonde och P. Brahe mestadels afstyrkte krig, såsom de der medförde osäker vinst, men säker kostnad och förödelse.

Omöjligheten för det fattiga, genom krig skuldsatta landet, att underhålla vare sig krigs- eller fredstillstånd med egna medel, blef snart en af de förnämsta drifffjedrarne till dessa nya krigsplaner, men gaf ock saken en ej ny, men i sin fortgående tillämpning förändrad riktning, till att med främmande penningeunderstöd bedrifva främmande, like mycket som egna, intressen. Och denna blef karaktären af förmyndarestyrelsens yttre politik under de flesta, sednare åren. Den gamla bundsförvandten sedan förra konungens tid, till hvars styrelse äfven likhet i bildning och karaktär närmade flera än en af svenska statens ledare, Frankrike, gaf tonen åt Sveriges såsom åt Europas politik. För subsidier var man villig att låna sitt biträde till genomdrifvande af dessa afsigter, åtminstone så vidt de läte sig förena med Sveriges egna fördelar. Lättast var detta med afseende på den gamla fiendskapen mot Habsburgska huset, blott att Frankrike ej fick mera insteg i Tyskland än hvad med Sveriges gagn eller heder öfverensstämde. Frankrikes försök att medelst Polen öfva inflytande på Norden var deremot föremål för misstankar, som kanske mera än något annat hindrade verksamheten åt detta håll; likasom dess närmande äfven till Danmark säga med afundsamma blickar.

Allt stannade vid underhandlingar, till dess Englands och Nederländernas för Sveriges handel ej betydelselösa strid om

herraväldet på hafven drog uppmärksamheten till sig. Svenska styrelsen visade dervid en alltmera osäker och fal politik, skiftande efter erbjudna eller väntade subsidiers olika belopp, och efter krigslyckans vexlingar. Slutligen begagnades tillfället till ett eget lika kostsamt som onödigt krig mot Bremen. På nästan dylikt vis förfors i den derpå följande striden mellan Frankrike och Spanien, hvarvid Sveriges ställning för tillfället berodde af partiernas inom rådet vexlande öfvervigt, af De la Gardies och Totts, af Bjelkes och Björnklous uppmärksamhet på, och förmåga att begagna sig af ögonblickets lägenhet. Det slags medlare-roll, som man slutligen, efter den sednares vilja, kom att spela, var i det hela obuden, och betalades, tyckte man, ej nog; hvarföre ock De la Gardie snart lyckades göra en annan gällande. Medlande ville man ock synas och vara i det krig, som vid slutet af förmyndarestyrelsens tid uppblossade mellan Frankrike och Nederländerna; men franska styrelsens slughet hade då fått nog makt med De la Gardies villrådighet, till att inleda Sverige i förhållanden, som ej aflupo utan verkligt krig, ehuru han med fortfarande inflytande under konungens fullmyndighet i det längsta sökte hjelpa sig, som förut, med demonstrationer. I dessa sista åren af förmyndarnes regering framstår Gyllenstjerna inom rådet såsom De la Gardies motståndare i afseende på den yttre politiken, likasom han, säges det, var hans medtäflare om inflytande hos konungen. Om han i det sednare fallet gick hemliga vägar, förde han så mycket öppnare, ofta trotsigt språk i rådkammaren, och var den ende, som med skäl och motskäl kunde rätt utföra en strid med den mångsidigt bildade och vältalige kansleren, hvilken förgäfves tog både sitt embetes värdighet och sin högre ålder och erfarenhet till hjelp.

En fråga påtvingar sig här, som varit och lärer förblifva stående: månne äfven enskilda fördelar gjorde sig gällande i Sveriges, såsom onekligen i Englands och flera andra staters, diplomatik för denna tid? Månne ej blott de vid dylika angelägenheter ännu då vanliga, ofta rätt betydliga presenter till underhandlare å ömse sidor, utan äfven förledande mutor till inflytelserika personer i allmänhet, bestämde

rikets freds- och förbundsförhållanden? Vi måste lemna det oafgjordt, ty ömsesidiga beskyllningar partierna emellan saknas ej, men väl öfvertygande bevis. Det säkra är, att medan de styrande vacklade mellan fredlig och krigisk politik, vare sig af hänsyn till allmänna eller enskilda interessen, hade hos folk och ständer krigslusten småningom, dock mest hos adeln, gifvit vika för fredens behag; och å andra sidan hade de styrande sjelfva, genom sitt sätt att hushålla med rikets medel, gjort det föga skickadt att bära tyngden af ett krig, och äfven dess här föga mäktig att föra det.

Det är ej ovanligt att söka likheter mellan skiljda tidehvarf. Så har man jemnfört De la Gardies och hans motståndares tvister om den yttre politiken på sin tid med Hattars och Mössors på sin tid. Med lika mycket skäl kunde man anställa en dylik jemnförelse i de inre förhållandena, i afseende på allmänna hushållningen, på handel och näringar. Bonde och de med honom lika tänkande skulle kunna kallas, äfven i detta fall, sin tids Mössor, De la Gardie och hans anhängare dess Hattar: de förra sparsamma och försigtiga, äfven på bekostnad af förtjenstens belöning eller nödlidandes väl, eller af industriens och rörelsens utveckling; de sednare gifrunda, äfven med fara för tillgångarnes tillräcklighet, eller för beståndet af konstgjorda näringsgrenar. Dock var i afseende på handel och rörelse de prohibitiva åsigterna i allmänhet gällande; och förmyndareregeringens på lagbestämmelser i detta fall, som i andra, särdeles rika styrelse stod i ingen mån öfver samtidens åsigter. Köpmannen och industriidkaren gynnades genom privilegier; hans vexande förmögenhet sågs så till vida gerna, som han dermed kunde gå staten till handa vid dess blott alltför ofta förefallande behof; men den uppskattades högt, ansågs till stor del vunnen på statens bekostnad, och togs derföre, ofta med halft våld, i anspråk. Af dylika skäl befordrades handelskompagniers uppkomst, men hämmades å andra sidan genom otidigt ingripande i deras verksamhet, och genom anlitande af deras samlade kapitaler. Märkvärdigt nog är, att om man granskar listan på statens borgenärer, finner man, att en del af högadeln, äfven rikets förnämsta embetsmän, intaga högt rum

bland dess kapitalister; en och annan af dem synes till och med hafva deltagit i de äfventyrliga förslagen till handel med Söderhafvets "hedningar", som ej alldeles utan skäl kallades med ett annat namn för sjöröfveri. Palmstruchska banken, ett af de mest betecknande foster af den vaknade spekulationsandan, ryktes småningom undan inflytandet af De la Gardies rika förslagsanda, blef genom Bondes försorg, ehuru efter hans död, kringgärdad med tryggande "garantier", blef ett ständernas eget verk, som de sökte skydda mot tillgrepp af regeringen, och var efter De la Gardies förmenande på väg att i ständernas hand blifva en kontroll på regeringen sjelf. Mycken betydelse gafs å ömse sidor åt "sekretessen" såsom det säkraste bålverk för statens och enskildas ekonomi.

I afseende på statsmedlens användning för deras närmaste föremål, bestridandet af dess förvaltningskostnader, gjorde sig deremot De la Gardies åsigter mestadels gällande. Bondes klokt men knappt beräknade förslagar stannade oftast på papperet, eller der han dref sin vilja igenom, såsom vid afbetalningen af statens skulder, skedde det ej utan anmärkningar, och hvad han åstadkommit, blef redan före hans bortgång gjordt till intet genom Bremiska kriget. Förnyad tillämpning af hans åsigter genom andra rådsherrar, såsom Bjelke, Rålamb och Gyllenstjerna, ville aldrig rätt lyckas. Emellertid kan man ej säga, att statens medel i sjelfva verket slösades på dess tjenstemän; desse, så väl högre som lägre, fingo sig ej litet anslaget, men så mycket mindre utdeladt; det ersattes, likasom andra fordringar godtgjordes på ett sätt, som på förhand minskade tillgångarne, nämligen genom anticiperande invisningar på sjelfva hjelpkällorna, och genom fortsatta aflyttringar af kronans fasta egendom, på vilkor, som gäckade de förhoppningar, hvilka voro fästade vid reduktionen. Äfven härutinnan uppträda såsom De la Gardies motståndare de samma, som nyss äro nämnde, och bland dem Gyllenstjerna åter sist och kraftigast. Deremot ser man på andra sidan bredvid den mest för reduktionens svårigheter skyende De la Gardie, äfven P. Brahe, i följd af öfvertygelse om dess ej blott gagnlöshet, utan menlighet för staten, hvars gods efter hans förmenande ej kunde lämpligare innehafvas,

ej fördelaktigare skötas af någon annan än af adeln. K. Gustaf Adolfs auktoritet åberopades för denna mening, och mot den afgång, som statens inkomster kunde lida genom dess räntors förläning eller förpantning, sattes dels landets bättre uppodling, dels vinsten af ökade tullinkomster genom adelns afsägelse af tullfriheten. Om det är märkvärdigt, att se dessa åsigter öppet uttalade och tillämpade tvärt emot ständers beslut; så är det ej mindre märkvärdigt, äfven i detta fall, att se De la Gardie genom sin fintliga dialektik öfverflygla nästan alla sina vedersakare, och genom sina skenfagra beräkningar af statens tillgångar och behof kullkasta ett visserligen oftast lamt, men någon gång på klara fakta stödt motstånd. Han följde härvid samma förfarande, som han synes hafva begagnat i sin enskilda hushållning, det samma som är alla dem eget, hvilka lefva utöfver sina inkomster, att beräkna dessa så högt som möjligt, men utgifterna så lågt som ske kan, att upptaga möjliga utomordentliga hjelpkällor i bredd med de säkra, och slutligen, då oafvislig brist uppstår, fylla den med lån, och betala gammal skuld med ny, alltjemnt vexande. Denna är syftningen af striden mot den s. k. Blå boken. Frukterna af ett sådant sätt att sköta statens hushållning fick riket snart spörja; de dröjde ej heller länge att mogna för de styrande sjelfva och deras familjer, då under nästföljande regering, på bekostnad af deras välstånd, statens eget åter bragtes på fötter.

Vi hafva talat om förmyndarestyrelsens rikedom på lagbestämmelser. Detta är en af de vackraste sidorna af dess verksamhet; det sträckte sig till bearbetning både af den allmänna lagen och ordningsstadgar. Man visste att begagna, i detta fall som i de diplomatiska ärendena, den rika skola af stora talanger, som utgått från Gustaf Adolfs och Oxenstjernas fruktbara tidehvarf; och nu förbereddes hvad som under följande regeringar kom till stånd. Mindre lofvärd visar sig styrelsens förmåga att göra gällande de lagar, som stiftades eller voro stiftade. Ständerna funno den också alltför mångverksam, och önskade mera än en gång att få se mindre af nya lagar, mera af vaksamhet öfver de redan befintligas efterlefnad. Der litet göres, talas gemenligen myc-

kat, och till öfverflöd ordades vid denna tid i rådet om bristande nit och uppmärksamhet å den lokala förvaltningens sida, men sällan gjordes något dervid med allvar. Enskilda interessen och undseende för hvarandras personliga förhållanden förenade sig att förlama vaksamheten och strängheten.

Till tidens hela karaktär hörer det prohibitiva äfven i öfverflödsordningar och religionsstadgar. Man trodde sig kunna och böra reglementera för allt, för samlifvet och för den enskilda öfvertygelsen, som för näringar och handel.

För öfrigt visar sig äfven i afseende på lagstiftningen, jemte förkärleken för det gamla och häfdvunna, många spår af ståndskillnadens frukter, i stridiga ståndsinteressen. Bland hindren för lagens, af ett erkändt behof påkallade, omarbetning var fruktan för intrång och minskning i adelns privilegier, och man ser påminnelser göras äfven om det lagförslag, som å aristokratiens sida sattes emot Carl IX:s. Likaledes gjorde presterne svårighet vid den nya kyrkoordningen, af fruktan för minskning i sina rättigheter. Öfverflödsstadgarne hade af dylikt skäl sånär bragt prester och adel i inbördes tvist, ett handelsplakat åter borgare och adel; duellsplakatet sårade adelns hederskänsla; den adliga Gårdsrätten bragte alla de ofrälse stånden till gemensam protest; att hvad som gjordes till reglerande af frälseskatteböndernas ställning ej heller aflopp utan tvist, är redan antydt.

4. Ännu många andra drag kunde vara att samla till förmyndarestyrelsens och dess samtids karaktäristik; men vi fästa oss endast och sist vid den fråga, som bildar öfvergången till kommande tider, vid den unge konungens uppfostran. Valet af hans lärare var redan gjordt af konung Carl X, och var kanske ej just det lyckligaste: Gripenhjelm, ryckt från sin lärda verksamhet, synes ha funnit mera behag i den politiska, än i att bibringa ett trögt hufvud kunskapernas elementer. Valet af guvernör var enkedrottningens, och utföll så olyckligt som möjligt, då det träffade en rumlare. Redan godkännandet af detta val blef ett förebud till rådets förfarande med denna angelägenhet, som med andra, att se hvad som felades, men af obeslutsamhet eller undseende lemna det ohulpet. De första prof, som den unge fursten under-

gick, vittnade, med all den ordstät, hvarmed de utsmyckades, om långsamma framsteg, i följd af bristande uppmärksamhet och håg å gossens sida, klemighet å moderns, kanske redan snart trötthet å lärarens. Härtill kom sedermera inflytandet af prinsens öfriga omgifning, som man fann skadlig för hans sedlighet och vådlig med afseende på politiska sympathier. Efter några obetydliga förespel bryta dessa bekymmer inom rådet med ens ut med mycken häftighet, kort före 1668 års riksdag. Man talade vidt och bredt om saken och gjorde intet dervid. Sjelfva denna riksdag ökade oron. Ständerna läto höra först förtäckta, sedermera allt högljuddare anmärkningar öfver det sätt, hvarpå konungens uppfostran handhades, öfver de ringa framsteg, han sades hafva gjort, framför allt öfver hans guvernör. De fordrade att få taga kännedom om prinsens framsteg, de fordrade, som redan antydt är, att för framtiden ega talan vid tillsättande af både lärare och guvernör. Rådet fann detta otillbörligt och afböjde det, ehuru med svårighet. Horn tog sjelf illa vid sig och begärde ej just afsked, men att få förklara sig för ständerna. Man hindrade detta, man talade vidlyftigt, man erkände med förtäckta ord: att Horn föga passade för sin plats, men berömde hans nit, man bad honom behålla befattningen, och han gjorde det. Äfven under de sista åren af förmyndarestyrelsens tid återkommo, jemte nya föga lysande prof å prinsens sida, dylika bekymmer å rådets, och ökades med det vexande inflytande, som män både inom och utom rådet, mest unga personer, eller sådana, som af dem visste begagna sig, syntes få öfver konungen, till men för regeringen. Man sökte reglementera för hans hofhållning, och dermed bereda sig tillfälle att bevaka hans dagliga lefnad, men det synes hufvudsakligen ha stannat vid reglementerande. Man sökte å andra sidan initiera honom i de allmänna angelägenheterna, i det han först genom enskilda rådsherrar fick del deraf och sedermera tog säte i rådet; men det förra togs ej noga, och Carls personliga närvaro i rådkammaren var ock tidtals sällspord nog.

Man behöfver ej fråga, om Konungens uppfostran försummades. Handlingarne tala för högljudt. Men, frågar man,

skedde det med uppsåt, i afsigt att konungen, med inskränkt bildning, skulle framgent blifva beroende af sitt råd, aldrig blifva myndig? Att så var förhållandet, har varit och är kanske ännu den allmänna meningen. Vi måste protestera deremot. Högst få uttryck förekomma, som kunna så tydas, såsom då P. Brahe säger, att det ligger mindre vigt på, att prinsen blifver en lärd man, än att han blifver en from och god regent. Intet uttryck är att finna, som tydligen anger en sådan afsigt, och regeringens hela beteende i detta fall är synbarligen ej beräknadt, härrörer ej från elakhet och låghet, utan från samma svaghet och obeslutsamhet, som uppenbarar sig i allt annat dess görande och låtande. Men försummelsen må ha varit afsigtlig eller ej, den bar sin frukt, i det konungen, äfven sedan han i pröfningens skola utvecklat naturliga anlag för redbarhet och fasthet, förblef mindre klarseende, mindre mångsidigt bildad, än önskligt varit, förblef fästad vid fördomar mot personer och saker. Och sedan han lärt känna, i hvilken ställning han mottagit sitt rike, blefvo förmyndarne och deras familjer och ståndsbröder de, som först och mest fingo smaka följderna af deras försumlighet i sin pligts utöfning.

Slutet af förmyndarnes regering, 1672 års riksdag, är ett betecknande slut för en svag styrelse: tvister inom rådet, tvister inom och mellan ständerna, statsskicket snart sagdt hotadt med upplösning, under det yttre stormar ej mindre hotade.

Så var det, vi upprepa det, Sveriges lott att, styrdt af stora talanger, styras illa, att ej fortgå i inre utveckling så raskt som de fleste af dess grannar, att sjunka bredvid dem i politisk betydenhet. Det blef dess lott, att möta de svåraste förhållanden, då det gällde att försvara sin vunna makt och ära, med förfallna finanser och försvagad krigshär, med söndrade inre interessen, med en ung, obildad och oerfaren furste. Och det blef denne furstes mod och kraft, som räddade dess ära och dess sjelfbestånd.

Öfversigt af den nyaste litteraturen.

---

[44] **Doct. Mårt. Luthers Större Catechismus.** Öfversatt af *P. A. Sondén.* 2:dra Upplagan. Stockholm, Zacharias Hæggström 1847. (Pris: h. 24 sk. bko, så väl i landsorten som i Stockholm.)

Äldre allvarliga lärare och medlemmar i vår evangeliska kyrka äro tvifvelsutan redan väl förtrogna med denna bok. Med afseende på de yngre, hvilka möjligen ej åt densamma egnat sin uppmärksamhet, tillåta vi oss här en kort anmälan. En anderikare och till den evangeliska sanningens djup kraftigare ledande handbok torde svårligen kunna lemnas dem i hand. Den är tjenlig lika mycket för läraren och lärjungen; båda skola finna sig lika väl af att sitta vid denne Gamaliels fötter och lyssna till hans klara, djupa, af den mest lefvande och omfattande erfarenhet ledda, utläggning af det gudomliga ordets nådeskatter. Läraren skall här finna den yppersta föresyn af en "snäll skaffare", som ur Guds ords rika förrådskammare tager fram nytt och gammalt, allt efter som behof göres; lärjungen åter en lärare, som utan svek hänvisar på den enda kostliga perlan och genom sin storartade, enfaldiga tankeskärpa öfvar hans sinne att pröfva allting och behålla det godt är.

Gifve Gud att denna för vår församling symboliska bok blefve af alla så flitigt begagnad, begrundad och behjertad, som hon förtjenar! Utan tvifvel skulle derigenom verkas ett kraftigt uppbyggande på den enda sanna grunden, hvilken är Jesus Christus; utan tvifvel skulle derigenom kraftigt förebyggas den babyloniska förbistring, som öfverallt tyckes hota kyrkan; en förbistring, hvilken, åtminstone så vidt den hos oss röjt symptomerna af ett vaknande lif, oftast synes hemta sin näring hufvudsakligen från obekantskap eller ytlig bekantskap med vår kyrkas ursprungliga, i Guds ord fast grundade, symboliska bekännelse.

A. F. B.

[45] I Jesu Namn! Verklärans Vederläggning och Evangelii försvar i grund af den Heliga Skrift samt vår Kyrkas Symboliska Böcker, äfvensom Reformatorernes och andre renlärige Theologers arbeten, författad af *Fredrik Gabriel Hedberg*. I.-II. Helsingfors och Åbo 1847. Tryckt hos Joh. Christ. Frenckell & Son. I. W. Lilljas förlag.

Denna skrift är tydligen upprunnen ur ett djupt kristeligt behof att göra gällande, hvad förf. med varmaste öfvertygelse anser såsom Evangelii oförfalskade kärna. Ref. tillerkänner henne derföre villigt sin aktning, ehuruväl han svårligen kan öfvertyga sig om befogenheten af förf:s polemik. Förf. drager i härnad mot läran om Nådens ordning, synnerligen sådan denna genom pietismens inflytande blifvit utbildad inom vår svenska kyrka och framlagd af Nohrborg m. fl. Han yrkar att denna lära ovillkorligen leder till en fin Verklära, så vida den gör menniskans rättfärdiggörelse inför Gud beroende af menniskans eget åtgörande — hennes i rätt ordning fortgående bättring; då likväl, enligt förf:s på Bibeln, Luther m. fl. stödda åsigt, rättfärdiggörelse och syndaförlåtelse utan all menniskans åtgärd meddelas för Christi skull åt hvar och en som tror, oberoende af all slags egen beredelse.

Emellertid har ref., oaktadt bästa vilja, ej kunnat komma till klarhet öfver en verklig differens mellan författaren och de af honom klandrade kyrkolärarne i fråga om salighetens rätta grund. Tvärtom synes det som vore den åsigt, författaren bekämpar, endast ett missförstånd af nämnde lärares uppfattning och framställning. Nekas må ej, att ett så beskaffadt missförstånd kan uppkomma, föranledt af yrkandet på omvändelsens (i inskränkt bemärkelse) nödvändighet, såsom villkor för en rätt och saliggörande tro. Men detta missförstånd torde ingalunda böra läggas nämnde lärare till last. Med lika skäl skulle man då åtminstone kunna tadla Frälsaren sjelf, som utan tvifvel gifver stöd åt den af förf. klandrade salighetens ordning, då han, likaväl som botpredikanten Johannes, ropar och säger: "Bättrer eder och tror Evangelio" (Marci Ev. 1: 15). Och huru skall ur förf:s synpunkt Herrans Nådesanstalt i det hela kunna försvaras, då, enligt evangelium, trons predikan föregås af en ropandes röst i öknen: "Bereder Herrans väg, görer hans stigar rätta" (Marci Ev. 1: 3). — Uppenbarligen vill häraf synas att förf. i sin, utan tvifvel välmenande, nitälskan sjelf råkat ut för ensidighet. Och ville vi beteckna den villfarelse, som af hans uppfattning lätteligen framkallas, så är det utan tvif-

vel den af våra evangeliska bekännelseskrifter uttryckligen och med allt skäl förkastade : n »mismen.

Förf:s oafvända blick på Nåden i Christo såsom enda källan till rättfärdiggörelse och helgelse gifver dock hans skrift en ej ringa betydelse och skall göra den helsosam för alla, som befinna sig på den ståndpunkt, hvilken förf. uteslutande haft i ögnasigte. Tydligen talar förf. i sitt evangeliska tröstare-nit öfverallt till botfärdiga och betungade själar. För dessa är hans ord visserligen ett ord i sinom tid, ett ord, som genom Guds nåd skall bidraga att trösta dem och visa dem vägen till befrielse från lagens träldom, i fall de befinna sig på denna afväg. Men ställde vi på förf. den frågan: Hvad är, enligt Guds ord, villkoret för en rätt och saliggörande tro på Kristum? så måste väl äfven han erkänna, att denna tro kan ega rum endast i det hjerta, som känt sig träffadt af lagens förbannelse. Och fråge vi ytterligare huru menniskan kommer till tron ur den naturliga syndasäkerhetens sömn, så måste väl äfven förf. medgifva att det sker genom väckelse, upplysning, syndakänsla, verkade af den Heliga Anda genom nådemedlen d. ä. genom ordet och sakramenterna. — Och så är han ju, åtminstone i hufvudsaken, enig med dem, hvilka han trott sig böra bekämpa.

Med interesse afvakta vi fortsättningen af förf:s skrift, öfvertygade att han skall i de, enligt hans tillkännagifvande, återstående tvenne häftena tydligare och mera i det enskildta framlägga de gravamina mot vårt nuvarande lärosätt, hvilka han här mera i allmänhet antydt. Så vida förf:s nitälskan står på evangelisk grund skall den blifva fruktbärande till sanningens utveckling och förherrligande, äfven om förf:s egen åsigt ej kan eller bör vinna seger. A. F. B.

[46] 1. **Den Christlige Andaktsvännen. Periodisk Skrift i bestämd Nummerföljd, men i fria Häften.** Upsala, Leffler och Sebell 1848. Häft. 1, 2. **I. J. N. Sex Högmesso-Predikningar af *Carl Oscar Roos*.** V. D. M. Collega Scholæ. Upsala 1848, på P. W. Hörlins förlag.

[47] 2. **I J. N. Predikan för Fångar, hållen i Upsala Slottskyrka Långfredagen 1847 af *Carl Oscar Roos*.** V. D. M. Collega Scholæ. Upsala, på P. W. Hörlins förlag.

1. Den periodiska skrift, som här med tvenne häften begynt sin bana, tyckes ämnad att bilda ett bibliothek af asketiska skrifter, så väl svenska original, som öfversättningar.

Detta antyder åtminstone innehållet af de utkomna häftena, jemfördt med den anmälan, hvilken finnes aftryckt på 2:dra häftets omslag. Att den kommer att redigeras i en allvarlig, evangelisk-luthersk anda, kan förmodas af de sex högmessopredikningars art, hvilka redaktören och förläggaren valt, att dermed öppna samlingen.

Åt dessa sex högmessopredikningar egna vi nu vår uppmärksamhet såsom åt ett för sig sjelf bestående helt.

Det utmärkande och förtjenstfulla i dessa predikningar är ett oaflåtligt och allvarligt fasthållande af predikans rätta hufvudsyfte, som är att bringa menniskorna till erkännande af syndighet och af osalighet i synden, samt till allvarligt omfattande af nåden och saligheten i Kristo Jesu. De bilda, i ref:s omdöme, en rätt kraftig notdrägt för Guds rike. Nätet är utkastadt på Herrans ord, och dragningens styrka kommer af förf:s, af tviflet ej rubbade, naiva trohet i uppfattningen och framställningen af den evangeliska sanningens hufvudläror. Och så vidt dessa egenskaper göra tillfyllest att bilda goda predikningar, kunna de ifrågavarande sex med skäl sägas förtjena detta epithet.

Deremot torde man ej i dem återfinna den slags utläggning af det objektiva Guds ord, som förutsätter en mera rik och sjelfständig åskådning af menniskohjertats och menniskolifvets individuala förhållanden, i förening med en högt utbildad förmåga att ur detta rika förråd af speciella erfarenhetsrön i Guds ords förklarande ljus utveckla stora, allmängiltiga, men genom konkret individualitet djupt gripande tillämpningar. Det myckna förträffliga i dem bär mera stämpeln af tradition än originalitet; ehuru det traditionella framträder lefvande och kraftigt, såsom genomträngt och uppburet af en lefvande öfvertygelse.

Likaledes kan rec. ej fördölja att dessa predikningar understundom sakna i det tekniska behörig fulländning. Förf. har ej alltid lyckats att gifva sitt material den anordning, som bäst egnade sig att göra sanningen klar och gripande. Han låter sig någongång förirra från den väg, textordet ögonskenligen anvisar för tankarnes utveckling.

Till vidare utveckling af det sist sagda må här följa en kort belysning af de särskilda predikningarne hvar för sig.

№ 1. Predikan på Nästa Söndag efter Nyår. "Betraktelseämne: En inbjudning till alla Jesu återlösta att se himmelen öppen." Någonting oegentligt ligger deruti, att "inbjudningen" till betraktelse af den öppnade himmelen benämnes betraktelse ämne. — Sjelfva predikan är ju inbjudning till betraktelse, beskådning af den öppnade himmelen, men ej en

betraktelse öfver inbjudningen. Detta är en mekanisk användning af traditionella former, som träffas allt för ofta, till och med hos utmärktare predikanter. Vi vilja ej lägga synnerlig vigt vid detta fel. Dock kunna vi ej undgå att önska dess bortovaro, synnerligast som detta formfel i alla fall antyder, att predikan i sin totalitet ej till sin egendomliga karakter varit rätt åskådlig för predikanten.

Det är ett fyrfaldigt himmelens öppnande, till hvars beskådning åhöraren nu inbjudes. "Si himmelen öppen" a) "öfver alla menniskor genom Jesu försoning" b) "öfver de späda barnen, som genom dopet upptagas i Jesu nåderike"; c) "öfver hvar och en botfärdig själ, som i sann tro omfattar nåden i Christo"; d) "öfver hvar och en troende själ, som, genom en salig död, får ingå i sin Herras glädje."

Ingen torde kunna neka, att det är ganska herrliga syner, till hvilka predikanten här inbjuder oss. Likaså måste medgifvas, att de taflor, han här upprullar för vår syn, äro rätt tecknade efter det gudomliga ordets föresyn och lifligt färglagda i en ton, som bestämmes af det varma, kärleksfulla hjertats innerliga nitälskan för brödernas frälsning och ingående i den för alla öppnade himmelen. Likväl företer denna predikan en brist, som i ref:s ögon är icke oväsendtlig. Den är, ehuru sannt bibelenlig, dock föga textenlig, och saknar derigenom den sannt kyrkliga karakter, som endast vinnes genom ett trognare uppfattande af textens egendomliga betydelse inom kyrkoåret. Den egentligen medelpunktliga åskådningen i denna text är himmelens öppnande öfver Jesus i stunden af hans genom dopet skeende invigning till det messianska kallet. Dertill ansluter sig nu visserligen sjelfmant betraktelsen af huru himmelen, då den sålunda öppnar sig öfver denne ende menniskones son, äfven öppnar sig öfver alla menniskobarn i olika lifvets förhållanden. Ref. nekar följaktligen ej, att full anledning är förhanden att på Jesu Döpelses-dag betrakta äfven dessa betydelsefulla resultater af hans dop. Men han tror att predikanten icke bör, om han vill vara kyrklig och textenlig, skjuta den grundväsendtliga åskådningen i bakgranden, eller såsom här skett blott knapphändigt antyda den såsom anledning och utgångspunkt. — Visserligen kan invändas, att ifrågavarande predikan verkligen har ett objektivt moment såsom det första och förmedlande de öfriga. Men det anmärkta felet qvarstår dock så till vida, som Jesu döpelse ej är detta objektiva moment. Och felet blir desto märkbarare, som det lätt kunnat undvikas derigenom, att Försoningsverket blifvit tänkt såsom koncentreradt i sin väsendtliga, konkreta begynnelsepunkt, invigningen ge-

nom Dopet*), och sålunda denna sistnämnda handling, samt himmelens öppnande dervid, erhållit den öfvervägande tonvigt, hvilken så väl texten som dagens kyrkliga betydelse fordrar.

Ur samma synpunkt förefaller oss ock den öfvervigt, hvilken Stephani blick i den öppnade himmelen genom förberedelsen erhållit öfver dagens egentliga hufvudämne, himmelens öppnande öfver Jesus, såsom ett ej oväsendtligt fel i plananläggningen, störande för den rätt kraftiga uppbyggelsen af den öppnade himmelens vittnesbörd öfver den i Jordan döpte Menniskosonen.

№ 2. Predikan på Femte Söndagen i Fastan. "Betraktelseämnet: Verldens fiendskap emot Guds ord." I förberedelsen utlofvas "att tala om denna fiendskap mot Ordet, såsom en fiendskap emot Christum." Skillnaden är väl ej betydlig; antyder dock ett vacklande i ämnets uppfattning och begränsning, ej utan inflytande på sjelfva afhandlingens hållning. Hufvudmomenterna af utvecklingen äro sålunda angifna: verldens fiendskap emot Guds ord består 1:o) uti försummande af Ordet; 2:o) uti förtydande och begabbande af Ordet; 3:o) uti förföljelse mot Ordet. Predikan i sin helhet är ett kraftigt väckelseord i form af en icke illa utförd skildring af verldens förhållande mot lifsens ord.

№ 3. Predikan på Nionde Söndagen efter Trinitatis. "Betraktelseämne: Sambandet mellan den vigtiga räkenskap, som vi en gång skole aflägga inför Gud, och den räkenskap, som vi här skole aflägga inför oss sjelfva." Detta samband finner predikanten i följande tvenne omständigheter: 1:o "Den vigtiga räkenskap, som vi en gång skole aflägga inför Gud, bör påminna oss att här aflägga räkenskap inför oss sjelfva." 2:o "Ty den vigtiga räkenskap, som vi en gång skole aflägga inför Gud, skall då uppenbara, huruvida vi här rätt hållit räkenskap med" (inför) "oss sjelfva." Sambandet mellan "den räkenskap, som vi här skole aflägga inför oss sjelfva", och "den räkenskap, som vi en gång skole aflägga inför Gud", ligger väl ej i något, som bör ske — i hvilket fall dess tillvaro vore problematisk —, utan i det förhållande, som verkligen eger rum, nemligen att utslaget af vår sluträkenskap inför Gud till viss grad beror af det sätt, hvarpå vi här anställt med oss räkenskap inför oss sjelfva enligt Apostelens ord i 1 Cor. 11: 31. Af detta verkliga samband erinras vi om,

*) Klaven till denna uppfattning lemnar förf. sjelf, då han om Jesu dop, ehuru blott liksom i förbigående, säger: "Han" (Jesus) "döptes till döden i menniskornas ställe."

att vi böre göra räkenskap inför oss sjelfva. Frågan om hvad vi böre göra hör således till den paränetiska tillämpningen, men ingår ej såsom hufvudmoment i sjelfva sambandet mellan de tvenne redogörelserna. — Predikan ansluter sig berömligen till texten, utan att inlåta sig specielt i lösningen af dess egendomliga svårigheter.

№ 4. Predikan på Elfte Söndagen efter Trinitatis. Denna predikan tyckes vara med synnerlig omsorg utarbetad och förtjenar äfven ett varmt bifall, likasom den utan tvifvel skall åt många bringa ett högst välkommet ljus i salighetsordningens hufvudpunkter. Dess betydelsefulla betraktelseämne är: "Egenrättfärdigheten såsom ett väsendtligt hinder för Guds Nådes verk på menniskans hjerta." Att egenrättfärdigheten så är, ådagaläggges genom en grundlig utveckling af följande hufvudsatser: "Egenrättfärdigheten utesluter syndaerkänsla och syndasorg, och är derigenom 1:o) ett hinder för den förekommande nåden." — "Egenrättfärdigheten utesluter längtan efter Christi rättfärdighet, och är derigenom 2:o) ett hinder för den rättfärdiggörande nåden." — "Egenrättfärdigheten ser mera på det, som blifver uträttadt, än på det, som vidare bör uträttas, och är derigenom 3:o) ett hinder för den helgande nåden." Nekas må ej att den sista satsen är obestämd nog för att lemna rum för misstydning. Men denna förebygges tillräckligt genom den utveckling, satsen erhåller i utförandet, och må sålunda ej strängt tadlas.

№ 5. Predikan på Allhelgonadag. Det generella omdöme, vi fällde om nästföregående predikan, gäller äfven denna. Dess betraktelseämne är: "Salighetens löfte, åt många fåfängt gifvet, af många fåfängt emottaget." 1:a Delen: "Salighetens löfte är fåfängt gifvet åt alla dem, som förakta Guds nåd i Christo Jesu." 2:a Delen: "Men salighetens löfte är ock af många fåfängt emottaget, nemligen af dem, som försumma att tillegna sig Guds barnas kännetecken." En klar och lefvande uppfattning af sambandet mellan det kristeliga troslifvets hufvudmomenter utmärker denna predikan liksom den föregående, och skall genom Guds nåd göra den fruktbärande för månget allvarligt sökande sinne.

№ 6. Predikan på Första stora Bönedagen (1847). Högmessotext: Hezek. 18: 32. Betraktelseämne: "En förmaning till omvändelse, grundad på Guds kärleksfulla vilja, att menniskan måtte blifva frälsad från döden till lifvet." Är det "förmaningen" eller "omvändelsen", som här framställes såsom "grundad på Guds kärleksfulla vilja" etc.? Otvifvelaktigt förmaningen — skall den svara, som endast afser ordalydelsen i ofvanskrifne thema. Dock åstadkommer första underafdelnin-

gens öfverskrift tvifvel, huruvida detta varit förf:s mening. Denna 1:a Del framställer nemligen "omvändelsens möjlighet, såsom grundad på Guds kärleksfulla vilja, i kraft hvaraf Gud kan förlåta synderna." De följande afdelningarnes öfverskrifter äro åter så obestämda, att deras sammanhang med betraktelseämnet, i egenskap af dettas utvecklingsmomenter, alls icke inlyser, ej heller från dem någon ledning kan hemtas för uppfattningen af hufvudsatsens mening. 2:a Delen: "Guds kärleksfulla vilja, i kraft hvaraf Gud förlåter synderna, så framt menniskan rätteligen blifver omvänd." 3:e Delen: "Omvändelsens nödvändighet, så framt Guds kärleksfulla vilja skall gå i fullbordan." — Ref. måste på det högsta ogilla den oformlighet, hvilken i dessa öfverskrifter framträder och gör att de, långt ifrån att gifva ledning och ljus, förvilla och förvirra uppfattningen af förf:s tankegång. Af predikans innehåll, då man genomgår den i detalj, blir klart, att förf. velat framställa Guds kärleksfulla vilja etc. såsom bevekelsegrund eller uppmaning till omvändelse; men äfven den speciela utvecklingen lider af det tvungna och konstlade som vidlåder dispositionen. I jemförelse med de nu anmärkta bristerna är det inadæquata i sjelfva ämnets uttrycksform af ringare betydelse.

---

2. Denna predikan är i våra ögon synnerligen god. Den förenar med de förtjenster, hvilka vi trott oss i allmänhet kunna tillerkänna förf:s homiletiska produkter, äfven andra af betydenhet. Främst ville vi utmärka en organisk och kraftig sammansmältning af Text och Casus, äfvensom en lefvande individualisering — tvenne egenskaper som ovilkorligen måste bereda ett tal verksam ingång i åhörarnes hjertan. Plananläggningen är dessutom högst enkel, ämne och partition i deras förbindelse lätt genomskådliga, utan att sakna det kristeliga mysteriets djup; utförandet i det hela utmärkt af klarhet och hållning ej mindre än af varmt, kärleksfullt, sannt kristeligt allvar.

A. F. B.

[48] Altartaflan. Genre-Målning af *Onkel Adam*. Original-Bibliothek af utmärkta Svenska Författare och Författarinnor. Norrköping, Östlund & Berling, 1848. (Pris: 13 sk. 4 r. bko för hvarje häfte.)

Denna roman har varit föremål för längre och utförligare kritiker i flera af våra allmänt lästa tidningar; vi kunna derföre öfver densamma fatta oss helt kort, då vi anse oss pligtiga att i denna tidskrift omnämna dem. Onkel Adam är en

författare af den vigt och betydenhet för svenska litteraturen, att hans arbeten i Frey ej kunna med tystnad förbigås.

Författaren sjelf anger på sista sidan af sin bok den synpunkt, ur hvilken han önskar, att den skall bedömas. — ”Förut, tänkte jag, har jag sökt att teckna en länk, som från fordom griper in i det närvarande, namnets, individualitetens försvinnande, snart ogiltiga anspråk, huru det stora och ädla som skett, det fosterlandskärleken offrat, snillet uppfunnit och hjertat velat, allt är ett danaarf, som tillfaller folket och, genom folket, menskligheten — jag gick ett steg längre och sökte teckna det närvarande med sina begge hufvudkrafter, penningar och arbete, som måste bringas i jemnvigt, innan verlden får fred med sig sjelf, som utgör stridens föremål och tillika enda medlet för en försoning; — bortom detta nu ligger en annan utvecklingsserie, och allt hvad som varit och som är utgör blott förskolan, beredelsen till en obefläckad och helig menskligbet, der allt sammanslutes af kärlekens band och der hvarje enskild tanke är alles. Menskligheten här, som styres af interessen och blott då och då känner en fläkt af kärlekens anda, är blott en oredig spegelbild af en andlig menskligbet — liksom det gungande hafvet blott återger splittrade bilder af den stilla himlen, som spänner sin båge deröfver. Men då vi genomskåda menniskan så står der dock ett gudabeläte innanför den vidriga masken, det är denna lefvande Guds anda vi skola väcka till verksamhet, det är för detta inre vi skola bära vördnad, det är just derföre vi alla äro bröder, satte här ej att förtrycka hvarandra, utan för att leda hvarandra till det gemensamma målet.”

Författaren synes med detta hafva velat visa oss, huru en varm, theosofisk verldsåskådning gör menniskan, äfven under de största yttre lidanden, lycklig i det närvarande och bereder henne för ett kommande. Han åtnöjer sig ej, såsom i sina föregående arbeten, att visa oss möjligheten för upphjelpande af de mera vanlottade samhällsklassernas ställning i yttre måtto. Äfven i detta arbete möta oss välbekanta idéer i afseende på förhållandet mellan godsegare och underhafvande, i afseende på den unga qvinnans försvarslösa ställning i de större städerna, och flera dylika ämnen. Men ehuru väl de äro behandlade, ehuru skickligt förf. genom de personer han inför på sin berättelses scen och den mångfald af tilldragelser, hvarigenom han låter deras karakterer framträda, visar oss många interessanta sidor af samhällslifvet och blottar för oss dess sjukliga och ömtåliga punkter och negativt ger tillkänna sin tanke om deras rätta behandling, så är dermed icke hela hans intention uttömd. Han har infört ett mystiskt

element i sin dikt, med synbar sträfvan att äfven införa det i lifvet. Det är denna sträfvan, ehuru icke klart uttryckt, som förf. sjelf bekänner i ofvan anförda tirad, och som äfven af denna berättelse gör ett tendensstycke. Men hans tanke är ej rätt klar, åtminstone har det icke lyckats oss att fullkomligt fatta den. Vi förmoda, att det är hans mening, att den öfvertro, som finnes i alla tider, men mest i sådana, då den religiösa tron är vacklande och ljum, bör och kan förädlas och förvandlas uti ett slags poetisk intuition, som skall rena sinnet och stärka den praktiska moralen. Han synes vidare på denna väg vindicera den individuella odödligheten, utan att vidröra frågan om en personlig gud, hvarpå den egentligast baserar sig; och en favoritidé har han gemensam med Fredrika Bremer, nämligen återseendet och igenkännandet efter döden. Så vacker, upplyftande och för det känsliga hjertat tillfredsställande denna åsigt är, bör den åtminstone i konsten begagnas med urskiljning och varsamhet. Detta har Onkel Adam icke gjort. Derföre blir hans bok på så många ställen pjåkig och sentimental, och man binner att blifva grundligt ledsen vid de "rigtiga Guds englar", hvarpå den öfverflödar.

Vi hafva gifvit läsaren en vink om arbetets syftning såsom vi uppfattat den, och lemna åt naturer mera förtrogna med andeskådningens mysterier, än vi, att bedöma denna syftnings haltbarhet. För öfrigt hafva vi ofvanföre gifvit tillkänna, att karaktärsteckning, planens inveckling och den konstnärliga anläggningen är förtjenstfull, såsom man är van att finna hos denne författare. Onkel Adam förstår och målar folklifvet med en hög grad af sanning och skönhet. Intrigerna af en herrsklysten hofman, eländena af ett fasansfullt krig, ihåligheten af bildning och rikedom utan hjerta och menniskokärlek: allt detta har förf. väl i sin makt. Den tid, han skildrar, slutet af Gustaf IV Adolfs regering, ger honom rika ämnen till detta slags skildringar. Det synes oss, att Altartaflan har mera dramatiskt lif och ett större handlingens interesse än författarens tidigare arbeten; deremot saknar den den klarhet och praktiskhet i de ledande ideerna, hvilken så fördelaktigt utmärker flera af Onkel Adams äldre litterära produkter. I ett afseende står dock det sista arbetet långt tillbaka för sina föregångare, nämligen den yttre omvårdnad, hvarje förf. är skyldig att skänka sina arbeten. Oädla bilder, osammanhängande meningar, oriktiga språkformer och framför allt en orthografi, som är afskyvärd, göra, att man gerna kunde bruka detta arbete på samma sätt som Noëls och Chapsal's Exercises non corrigés. Andra recensenter hafva anfört exempel i öfverflöd på detta oförlåtliga redaktionshafs;

vi önska blott att aldrig behöfva se något dylikt hos en svensk författare, aldraminst hos en, som lik Onkel Adam är så väl förtjent af publikens aktning och deltagande.

[49] **Dikter af *Samuel Ödmann*.** Upsala, 1848. P Hanselli. 160 sidd. 8:o. (Pris: 1 rdr bko.)

Detta lilla häfte af lyriska dikter innehåller åtskilliga längre och kortare stycken. Till de längre höra: "Till den eviga skönheten", "Säng till Sverige", "Den sista blomman", "Vitalis' afsked till Laura", "Sommarmorgonen" och "Mötet." De öfriga äro i allmänhet helt korta, såsom ock flera till antalet. Men innan vi yttre några ord såsom omdöme öfver denne unge skald, hvilkens bekantskap vi nu göra för första gången, vilje vi i förväg säga följande.

Olika recensenter tyckas på ett ganska olika sätt uppfatta sina recensentpligter. Några synas ej åsyfta annat än puffar, andra bryta stafven öfver allt, hvad de bedöma; ty, såsom de finna, är allt menskligt mer eller mindre ofullkomligt. Somliga utöfva en från alla vidare försök afskräckande stränghet, andra se genom fingrarne med allt och utflöda i beröm öfver det blott och bart felfria, hvilket förfarande måste i sin mån hos den bedömde alstra sjelfkärlek och vårdslöshet.

Gående en medelväg mellan dessa ingalunda rättsinniga ytterligheter, må väl recensenten alltid säga sanningen, samt uttala den fullkomligt otvetydigt. Men sanningen kan uttalas på många sätt, hvilket, om man vill det eller icke, om man är deraf medveten eller icke, beror af den innersta afsigten, i hvilken sanningen uttalas. Den afsigt, som här kan komma i fråga, bör i första rummet vara att genom kritik gagna litteraturen, samt i det andra författaren, så vidt det med rättvisan och hufvudafsigten befinnes förenligt. Författaren bör då så behandlas, att det förtjenstfulla äfven som det klandervärda framhålles, men på ett sätt, som ledande uppmuntrar till fortsatt författareskap, om nämligen skäl till uppmuntran förefinnes. Att hålla en mogen eller lofvande författare vid godt lynne, är derföre en recensents pligt, så vidt han ledes af sannt interesse för saken: sådant är, att så säga, välviljans klokhet. Måtte vi nu sjelfva befinnas iakttaga detta.

Dessa lyriska sånger må, strängt taget, åtnöja sig med det blygsammare namnet af förstlingar, men de äro såsom sådana läsvärda. Hvad som isynnerhet vittnar, att vi här hafva en ung författare för oss, är att han ännu ej lyckats begränsa och afrunda sitt ämne: i afseende på idéens utveckling och bearbetning i fantasien, samt framställningens anlägg-

ning och ordasade, återstår mycket. Så till exempel eger sången "Den sista blomman" många vackra och äfvenväl vackert sagda tankar, men är dock i sin helhet alltför lång och derigenom tröttande. I prosodiskt afseende är versen icke utan förtjenst, om ock ett och annat ställe vittnar, att författaren ej ännu afslutat kampen med de tekniska svårigheterna. Vissa versslag har ock författaren lyckligare behandlat, än andra, möjligen svårare. Men hvad som utmärker författaren företrädesvis, det är ett både känsligt och friskt sinne och mycken fosterlandskänsla. Ur "Sång till Sverige", efter vårt omdöme den bästa af författarens sånger, vilje vi låna en vers, som i sammandrag, och blott på den goda sidan, karaktäriserar författaren. Den lyder sålunda:

"Ej under sydländsk vårsol Svea drömmer
Vulkanisk fröjd, med glöd i sargadt bröst;
Men sina minnen aldrig hon förglömmer,
Så länge friheten har ljud och röst!
Der "rätt och sanning" folkens öde dömmer,
Der gäller ringa slafvens lumpna tröst,
Att vara skuggan af sin egen ära
Och såsom nåd sin menskorätt begära."

Friskt sinne, fosterlandskärlek, lifligt deltagande för de ideer, som äro menniskoslägtet de dyrbaraste, pläga, der de äro förenade med mindre vanliga naturgåfvor, innebära löfte om hvad man numera plägar benämna med det uttrycksfulla ordet framtid. Vi hoppas derföre, att äfven denne unge författare kommer att ega en sådan, och att han, om han ej just blir skald i högre mening, hvarom endast framtiden kan döma, åtminstone kommer att intaga ett rum bland våra goda litteratörer.

—NL—

[50] Original-bibliothek i den sköna litteraturen af utmärkta författare och författarinnor inom fäderneslandet. Fjerde årgången, häft. 7—12. Banditen, af *Aug. Blanche.* (Pris: 13 sk. 4 r. bko för hvarje häfte.)

Berättelsen utgör en romantiserad brottmålshistoria, enligt hvad författaren sjelf uppgifver i ett förord. All detaljerad redogörelse för innehållet underlåta vi, icke för att ej gå läsaren af romanen i förväg — ty Hr Blanche's romaner ha ifriga och raska läsare — men för att icke komma post festum.

Romanens titel af "Banditen" förefaller något oegentlig, icke derföre som skulle här ej finnas tillräckligt af brottslingar och skurkstreck, utan derföre att minst tre personer med

feg kunna yrka sin rätt till namnet, nämligen löjtnanten, som blef hängd för förfalskningsbrott, och den sköna sigenarqvinnan, som, för att hämnas denne sin älskares skymfliga död, blef den hemliga anstifterskan af en kedja blodiga förföljelser, samt ändtligen hennes stamförvandt sigenaren, som af svartsjuka och för att förvärfva denna qvinnas hjerta, hvilken förtrollat honom, af henne låter begagna sig såsom ett hämndens redskap och slutligen blifver mördare.

I plananläggningen träffar man, om icke just nyhet, åtminstone sanning: de handlandes motiver äro utan tvifvel riktiga. I utförandet och detaljerna deremot ertappar man understundom någon skefhet eller öfverdrift. Dialogerna hafva raskhet och lif och underhålla läsaren, som dock kan tycka, att åtskilligt i tankar, ton och uttryck kunnat bortskrädas, utan att sann frihet och natur i framställning derigenom inskränkts.

Det försoningens moment, som är nödigt i hvarje roman, helst der särdeles häftiga lidelser, stridiga syften och grofva brott förekomma, isynnerhet i en sådan roman som denna, hvilken utgör ett slags brottmålshistoria, ett verkligt bofstycke, förekommer också här och på ett ganska lyckadt sätt. Man erinre sig nämligen, att mellan dottren till den hängde sedelförfalskaren och den sköna sigenerskan och sonen till den polisgevaldiger, som genom sin vaksamhet bragt flickans föräldrar i olycka, uppkommer en kärlekshandel, som slutar med ett fullkomligt lyckligt äktenskap. Denna idé är utan tvifvel god, såsom innebärande en protest mot den hädiska föreställningen, att försynen låter barnen drabbas af en förbannelse, som öfverhänger dem till följe af föräldrarnes brott.

Ett rätt komiskt parti är karaktäristiken öfver källarmästaren och hans näsa. Denna teckning har både raskhet och sanning; källarmästarens figur är något bizarr, men ej egentligt öfverdrifven; han är endast en primus inter pares.

Herr Blanche är i denna roman, såsom öfverallt, sig lik såsom författare. I hans teckningar är mer af raskhet och lif, än af behag och fin takt, mer af sinnlig friskhet än af andligt lif, mer af kraft än af innerlighet, mera af passion än af känsla. Hans pensel föredrager färgernas styrka och prakt framför den konstrikare nyanseringen. Intrycket af hans arbeten svarar ock mot dessa egenskaper som antyda en författare, hvilken stödjer sig mera på naturgåfvor, fantasi och uppfinning, till hvilka man med skäl kan lägga en förvärfvad talang, än på ett djupare studium af verlden och menniskohjertat. Derföre sysselsätter han mera läsarens in-

bildningskraft än han väcker begrundning, talar mera till hans passion än till hans känsla, eldar mera sinnet än han rörer hjertat. Läsaren erfar på sig sjelf, att författaren visserligen är lifvad af känslan för sanning, rätt och heder, men att det ljufva, det innerliga är honom mera främmande.

Derföre är intrycket af hans arbeten mera lifligt än varaktigt. I en viss mening säger man med beröm om en författare, att han står utom sitt arbete. Man menar då, att han låter saken sjelf tala, att han icke kokettcrar för läsaren med att i reflexioner och känsloutbrott behagligt utmåla sin individualitet. Men man kan äfven i en annan mening säga om en författare, att han synes stå utom sitt verk; om läsaren nämligen tycker sig märka, att författaren ej sjelf är innerligt fästad vid och interesserad för den verld, hans fantasi framtrollar. Taflans figurer röra sig då ej såsom organiska, lefvande väsenden, utan såsom med konstrik mekanik förfärdigade dockor, hvilka följa rörelsen af de trådar, konstnären håller i sin hand. Det vore orättvist att påstå, att detta omdöme bör strängt tillämpas på ifrågavarande författare; vi säga endast, att man, isynnerhet på sina ställen, dertill kan hafva någon anledning.

Herr Blanche's arbeten äro ganska lättlästa, äfvensom de vittna om, att han arbetar med mycken lätthet. Han tyckes ock känna ett lifligt behof, att vara i oafbruten kommunikation med sin betydliga publik. Säkert skulle han vinna på, att arbeta något långsammare, att omvårda sin fantasis barn med något strängare tukt och aga. Foster för dagen kunna ej på längd tillfredsställa ett konstnärligt sinne; och att en liflig författares alltför bråskande verksamhet understundom leder till en dylik produktion, är oundvikligt. I sanning, Blanche's natursgåfvor äro för lyckliga, hans talang för stor för att missbrukas.

A + B

[51] Klassiska Mythologien, eller Grekernes och Romarnes Gudasagor. I sammandrag af *Gustaf Thomée.* Stockholm, Zacharias Hæggström, 1848. 176 sidd. 12:o. (Pris: 32 sk. bko.)

Boken utgöres af: "Inledning", "Klassiska Mythologien", "Register" och "Innehåll." "Den klassiska Mythologien" sönderfaller i tre afdelningar: 1:o om "De högre Gudarne" 2:o om "De lägre Gudomligheterna" 3:o om "Heroerne." I första afdelningen handlas om Titanerne, Kroniderne (Gudarådet), de öfrige högre Gudarne, samt Underverlden. I den andra talas

om himmelens, jordens, vattnets och underverldens lägre gudamakter. I den tredje förekomma de äldsta Heroerna, Argonauter-sagan, thebanska sagan och trojanska kriget.

För att upplysa om författarens afsigt med detta arbete, är det lämpligt att ur "inledningen" citera följande ord: "Att här sammanfatta alla folkslags kända mythiska sagor, vore lika ändamålslöst som omöjligt. Derföre inskränka vi oss till dem, som äro af största vigt och allmännast kända, d. v. s. till den klassiska Mythologien, eller Grekernes och Romarnes gudalära. Den nordiska Mythologien, innefattad i Eddorna, är våra fäders religion, och till denna skola vi måhända en annan gång återkomma."

Innan vetenskaperna hade hunnit blifva så många och så omfattande till innehållet, var polyhistoriken ännu möjlig och mången lärd mans ära. Men småningom blef denna polyhistorik mer och mer omöjlig och är nu, strängt taget, ett charlataneri. Man har länge insett behofvet och nödvändigheten af ämnenas och arbetskrafternas fördelning, så framt vetenskaperna skola hafva gagn af de lärdas bemödanden. Deraf har blifvit en följd, att hvar och en, som mera ledes af vettgirighet än af nygirighet, väljer ett särskildt ämne, derpå han använder sina bästa krafter, och mer eller mindre åsidosätter öfriga kunskapsgrenar. Men man har slutligen i detta afseende, såsom merendels i hvarje annat, gått från den ena ytterligheten till den andra, så att nu mera specialstudier börja drifvas med ensidighet; hvilken omständighet väl vore värd sitt särskilda kapitel, om tid och utrymme det medgåfve.

Emellertid erkänna alla, som ej äro alltför öfverdrifna anhängare af specialstudiet, att ett sådant icke kan tänkas rätt grundligt, utan att de bivetenskaper, som tillhöra det enskilda ämnet, tagas i beräkning. Så medgifver man, att kunskapen om den klassiska fornåldern alldeles icke kan inskränkas till en blott på ordbok och grammatika grundad explikation, och ännu mindre till ett ensidigt betraktande af språkidiomerna. Om man också vidgår, att klassiska filologien i sin högsta och mest omfattande bemärkelse är så vidsträckt, att äfven inom den en fördelning af arbetsfältet vetenskapsmännen emellan är nödvändig, så erkänner man dock, att samma filologi, såsom undervisningsämne för en mera vetenskaplig uppfostran, måste tänkas äfven såsom litteratur, och såsom sådan behandlas i våra lärdomsskolor.

Men beklagligtvis behandlas den i allmänhet alldeles icke så vid dessa läroverk. I fråga om de klassiska auktorerne vet man ännu icke af myeket annat än explikation och grammatik; endast högst otillräckligt meddelas de bikunskaper, som för-

lifva till interesse för innehållet. Sådana bikunskaper äro antiquiteter och mythologi.

När Lektor Ekendahl utgaf sin öfversättning af Böttigers antiquiteter, erkände man detta såsom en vinst för elementar-läroverken, såsom det också var. Boken är ock så inrättad, att den innefattar det nödvändigaste, utan att afskräcka genom för stort sidoantal. Endast mera vettgiriga gossar hunna behag uti Lindfors' för den åldern nog vidlyftiga bok. I samma skala ungefär, som Ekendahls nämnda bok, visar sig Herr Thomée's "klassiska mythologi." Interessant hade varit, om tillfälle gifvits oss till bokens noggrannare jemförande med Damms lärobok i samma ämne, hvilken hittills varit tillgänglig för skolorna och derstädes mer eller mindre begagnad, och hvars större volum merändels föranledt en endast kursiv genomläsning. Vi måste nu inskränka oss till den förklaringen, att Hr Thomée sökt inom ett ringa sidoantal sammantränga det för gossen och ynglingen vigtigaste af mythologisk kunskap.

— a —

[52] **Minnesteckningar öfver utmärkte Svenska Statsmän, Hjeltar, Lärde, Konstnärer och Skalder af *Frans Michael Franzén*.** Första Delen. Stockholm. C. A. Bagges förlag. 389 sidd. 8:o (utom 2:ne blad, innehållande afbildningar af de medaljer, som blifvit slagna öfver de personer, som härstädes äro tecknade). **Pris: 2 Rdr 24 sk. bko.**

Ingenting vore mindre på sitt ställe, än att, i den mening man vanligen förstår det, skrifva en recension öfver denna samling af minnesteckningar, eller att förorda deras värde. Det vore lika öfverflödigt, som att öfvertyga folk att vestanvinden fläktar och fältets blommor hafva någonting smekande och ljuft. Franzén har såsom skald och talare, både verldslig och andelig, af svenska folket fått sin dom och sin odödlighet; hans bild är redan inflyttad i svenska minnenas pantheon.

Det är glädjande att erfara, att alstren af våra största snillen från den förflutna, snart nog gamla tiden, hvilka nästan samtidigt bortgått, nu samtidigt utgifvas i nya upplagor. Af Tegnérs samlade skrifter äro fem delar redan utgifna, så att blott en del återstår att förvänta; Wallins skaldestycken, andliga och verldsliga, äro samlade i redan utkomna tvänne delar, och af Franzéns "minnesteckningar" ligger nu första delen framför oss. Kunde man blott likaledes hoppas, att Geijers samtliga arbeten framträdde i en vacker och icke för dyr upplaga, så att ett större antal svenske läsare deraf kunde blifva delaktigt! Geijer var i sin hufvudsak fallt at

så stor, som hvilkendera som helst af de trenne andra i sin, och genom en lycklig förening af stora naturgåfvor har han äfven på de trenne andras gebit skurit sig lagrar, ja! han var ej blott häfdatecknare, talare och skald, utan äfven en utmärkt musikförfattare.

Läsaren ursäkte denna digression till jemförelse mellan män, af hvilka den ene ovilkorligen återkallar minnet af den andra. Men vi hafva här att fästa oss vid Franzén allena. Denne man var svenska folket kär både såsom menniska och snille. Såsom skald, sätter man Tegnér öfver honom; såsom vältalare, Wallin. Och likväl vägrar honom, vare sig såsom skald eller såsom vältalare, ingen ett rum bland de yppersta. Och detta nu allmänna omdöme skall ej jäfvas af en mera opartisk framtid. Man finner hos Franzén hvarken den eld och den styrka, som utmärker Tegnér, ej heller den högtidlighet och pomp, som är Wallin egen; men natur, sanning, innerlighet och finhet. Såsom skald var han stor, men såsom versifikatör måhända bland alla svenskar den störste. Det finnes i hans versbyggnad en lätthet och ett behag, som svårligen kan öfverträffas. Att på en gång vinna korrekthet och elegans, tyckes för Franzén hafva varit en sak utan all möda. I sin prosa ger han föredöme af stilens renhet och tukt. — Såsom menniska egde han den tillsynta, i de flesta fall något tvetydiga, lyckan att vara omtyckt af alla. Men hos Franzén var ej denna lycka tvetydig. I allmänhet vinnes den på tvänne sätt. Det ena är, att med en karaktärslös eftergift gå in på allas meningar, eller med en långt drifven konst af förställning, som dock slutligen sviker, spela rolen af medlare och försvarare af allt; det andra sättet eger rum, när någon genom arten af sin karaktär, genom det omedelbara intrycket af sin personlighet öfvertygar andra om innerligheten af sin öfvertygelse, huru ensidig den än ofta kan vara, samt om ett oegennyttigt och menniskoälskande hjertelag. Det sednare sättet att vinna folk var Franzéns. Det är endast i förening med mildhet och en viss grad af undfallenhet, som den innerliga öfvertygelsen förvärfvar vänner; der den är förenad med en heroisk och polemisk karaktär, skaffar den sig lika många fiender som vänner. Dessa sednare karaktärer äro för ingen del mindre ädla; de äro endast, om man så vill, mindre lyckliga.

De "minnesteckningar", som i detta häfte förekomma, äro följande: öfver Grefve Gustaf Fredrik Gyllenborg; öfver Riks-Fälttygmästaren Johan Nilsson Liljehöök till Fårdala; öfver Riksrådet Friherre Johan Skytte; öfver Archiatern och Medicinae Professoren i Upsala Nils Rosén von Rosenstein; öfver Hof-Intendenten Johan Tobias Sergel; öfver Kgl. Rådet Grefve

Jakob Gyllenborg; öfver Vice-Amiralen Henrik af Chapman; öfver Fru Anna Maria Lenngren född Malmstedt; öfver Amiralen Jakob Bagge; öfver Riksrådet Matthias Björnklou; samt öfver General-Lieutenanten Friherre Carl Magnus Stuart. Alla dessa minnesteckningar hafva blifvit upplästa i svenska Akademien, tid efter annan, emellan åren 1811 och 1821. — Papperet och stilarna äro vackra, och tar man i betraktande de väl gjorda afbildningarne af medaljerna, hvilkas båda fram- och frånsidor här visa sig, skall man finna priset billigt. A + B.

[53] **Folket af *J. Michelet.*** Öfversättning från franska originalet, utgifvet 1846. Stockholm 1847. XI och 248 sidd. 12:o. (Pris: 1 Rdr b:ko).

Detta arbete af den frejdade författaren har redan blifvit spridt till alla den civiliserade verldens olika länder och är i hög grad förtjent af äfven svenska läsares uppmärksamhet. Till omfånget ringa, är det likväl så mycket rikare på innehåll, och ett sådant af lika allmän som utomordentlig vigt. Frågorna, som behandlas, röra väl till en stor del närmast Frankrike; men då hvarje folk, det må vara bosatt hvar som helst på jorden, måste i allt, som kan anses väsendtligt, ega samma behof och samma sträfvanden, böra de med detsamma äfven angå oss och hela menskligheten. I anseende till den stora mångfalden af dessa frågor, hafva vi trott oss böra angifva dem för läsaren och det i den ordning, som förf. följt vid deras behandling.

Boken sönderfaller i tre hufvudafdelningar, hvardera innehållande flera kapitel eller underafdelningar under sina särskilda titlar. Den första *om träldomen och hatet* sysselsätter sig med följande frågor: bondens slafveri, fabriksarbetarens slafveri, handtverkarens slafveri, fabrikantens slafveri, köpmannens slafveri, tjenstemannens slafveri, den rikes och borgarens slafveri. Efter en öfversigt af hela denna afdelning, sker öfvergången till den andra, hvilken eger till öfverskrift: *Om frigörelsen genom kärleken; naturen.* I denna afdelning, hvilken sönderfaller i nio underafdelningar, sysselsätter sig författaren med hvad han kallar *folkets instinkt*, under följande rubriker: 1. Man har hittills föga gjort folkets instinkt till föremål för studier; 2. folkets instinkt har förändrat sig, men är ännu mäktig; 3. vinner folket mycket på att uppoffra sin instinkt? — bastardklasser; 4. om de enfaldiga — barnet folkets trognaste tolk; 5. är barnets naturliga instinkt ond?. 6. djurens instinkt — jäf till deras fördel; 7. enfaldens instinkt, snillets instinkt, — snillet är "par excellence" den enfaldige;

barnet och folket; 8. snillets produktionskraft, typen för samhällets; 9. innehåller åter en öfversigt och inledning till det följande. Tredje afdelningen, *om frigörelsen genom kärleken; fäderneslandet*, har äfvenledes nio rubriker, nämligen vänskapen; om kärleken och äktenskapet; om associationen; fäderneslandet — äro nationaliteterna stadda i försvinnande; Frankrike; Frankrikes öfverlägsenhet som dogm och som legend — Frankrike är en religion; revolutionens tro — hon har icke behållit sin tro intill ändan och icke lemnat sin anda i arf genom uppfostran; ingen uppfostran utan tron; Gud i fäderneslandet — samtidens unga fädernesland — uppoffringen.

Så många och till en del så olikartade ämnen, framställda i ett enda arbete af så obetydlig vidd, lära hos Tysklands lärde och äfven några af Sveriges, hvilka efter de förres mönster älska att se en enda fråga afhandlad i digra verk, ej kunna annat än väcka missbag och ogillande; ett omdöme, hvaruti de likväl ej finna sig kunna deltaga, som i stilen föredraga raskhet och värma framför ända till långtrådighet utförd bevisning och i sanningens ådagaläggande en synbar och liflig öfvertygelse framför liknöjdhet och köld. Närvarande författares språk är hjertats lika mycket som förståndets, det är äfven vidt aflägsnadt från allt det lärda pedanteri, som från andra håll ännu är så vanligt, och vi se redan i dessa omständigheter, långt ifrån ett fel, en hög förtjenst. Men i arbetets sjelfva syfte ligger likväl ett värde, som är ännu större, och härmed ojemnförligt. Man behöfver ej ha genomläsit många sidor, förrän man öfvertygat sig att det är folkets sak som förf. åtagit sig och för hvilken han uppträder med alla de segrande vapen, som en djup och vidsträckt historisk kunskap i förening med en rik erfarenhet och ett lefvande interesse alltid måste skänka. Att folket i sig sjelf och i dess stora allmänhet är ädelt och godt, fastän olyckligt och misskändt; att dess mödor och lidanden, som nu visa sig så stora för hvar och en, som gör sig mödan att skaffa sig underrättelse om verkligheten, till större delen hafva sitt ursprung från egoismen hos dess egna individer och hos de herrskande, och att de endast tillika med denna kunna undanröjas, det är detta som förf. förnämligast velat hafva bevisadt. På hvad väg detta lyckats honom och hvilket medel han tror vara det enda, som från det hotande förderfvet kan rädda folket, fäderneslandet och i allmänhet hela menskligheten, med att söka framlägga detta, vilja vi ej förekomma läsaren; vi vilja blott till ett exempel på författarens betraktelse- och framställningssätt meddela ett utdrag ur ett ställe mot slutet ur boken, der det är fråga om uppfostran. "I likhet, heter det, "med

hvarje annat konstverk fordrar uppfostran framför allt ett enkelt och kraftfullt utkast. Bort med allt hårklyfveri, all småaktighet; bort med allt som gör svårighet, som framkallar inkast! Hos barnet måste man genom ett stort, helsosamt, varaktigt intryck, grundlägga menniskan, skapa hjertats lif. Först och främst Gud, uppenbarad genom modern, uti kärleken och uti naturen. Dernäst Gud, uppenbarad genom fadern, uti det lefvande fäderneslandet, uti dess hjeltehistoria, i känslan af Frankrike. Gud och Guds kärlek! Låt modern taga gossen vid midsommartiden, då jorden fullbordar sitt årliga underverk, då hvarje ört står i blomma, då du ser plantan lyfta sig allt högre från jorden med hvarje ögonblick; — låt henne då föra honom till en trädgård, omfamna honom med ömhet sägande honom: "Du älskar mig, du känner ingen annan än mig ... Nå väl, lyssna till! Jag är icke allt. Du har en annan mor ... Vi hafva en gemensam moder, vi alla, män, qvinnor, barn, djur, vexter, allt, som har lif, en öm mor, som alltid närer oss, osynlig och ändock närvarande .... Henne skola vi älska, mitt barn, omfamna henne af hjertat." Och ingenting mera på en lång tid! Ingen metaphysik, som dödar intrycket! Låt det vara skyldt det sublima och ömma mysterium, som hela dess lif icke skall vara tillräckligt att förklara! Detta var en dag, som barnet icke skall glömma. Igenom lifvets pröfningar, igenom vetenskapens dunkel, i trots af passionernas och stormarnas natt, skall den varma midsommarsolen alltid skimra i djupet af barnets hjerta, med den odödliga blomman af den renaste, den bästa kärlek. En annan dag längre fram, när mannen redan börjat grundläggas hos honom, tager fadern gossen med sig; det är en stor offentlig fest, Paris är i rörelse. Han leder honom från Notre-Dame till Louvren, till Tuilerierna, till Triumphbågen. Från ett tak, en terrass visar han honom folket, arméen, som tågar förbi; de glittrande bajonetterna, den eröfrade fanan.... Under väntningens ögonblick, före festen, före illuminationen med dess fantastiska ljusskimmer, under den betydelsefulla tystnad, som plötsligt lägger sig öfver den mörka oceanen af hufvuden, lutar han sig ner och säger till gossen: "Se dit, mitt barn, se hitåt! Der ser du Frankrike, der ser du fäderneslandet. Allt detta är som en enda man. Det är samma själ och samma hjerta. Alla skulle kunna dö för en enda, och enhvar bör också lefva och dö för alla. ... De, som tåga fram dernere, som bära vapen, de marchera, de gå till striden för oss. De qvarlemna här sin far, sin gamla mor, som skulle hafva behof af dem. ... Du skall göra som de; du skall aldrig glömma, att din moder är Frankrike." An-

tingen är jag en klen menniskokännare, eller skall detta intryck bli varaktigt. Han har sett fäderneslandet. . . . Den Gud, som är osynlig i sin höga enhet, är synlig i sina lemmar och i de stora verk, der nationens lif finnes nedlagdt. Det är en lefvande person, som det vidrör, detta barn, och känner på alla sidor; det kan icke omfamna honom; men han, han omfamnar det, han värmer det med sin i massan utbredda själ, talar till det genom minnesvårdarna. . . . Det är en skön syn för Schweizaren att kunna med en blick omfatta sin canton, att från spetsen af sin Alp kunna omfatta det älskade landet och föra dess bild med sig. Men det är en i sanning stor syn för Fransmannen att här hafva detta ärorika och odödliga fosterland samladt på en punkt, att hafva alla tider, alla ställen tillsammans, att kunna från Cæsars Thermer till Napoleons-colonnen, till Louvren, till Marsfältet, från Triumphbågen till Place de la Concorde, följa Frankrikes och verldens historia. För barnet är i öfrigt den varaktiga och kraftiga åskådningen af fäderneslandet framför allt scholan, den stora nationala scholan, sådan den skall bli skapad en dag. Jag talar om en i sanning gemensam skola, der barnen af alla klasser, af alla stånd, skulle njuta undervisning ihop med hvarandra ett eller tvänne år, innan den speciela uppfostran begynner, och der de icke skulle lära sig annat än Frankrike. Vi skynda oss att i scholan, vid collegerna, tjudra våra barn bland barnen af vår klass, denna må nu vara borgerlig eller af folket; vi undvika alla sammanblandningar, vi åtskilja tidigt de fattiga och de rika vid denna lyckliga epoch, då barnet af sig sjelft icke skulle känt dessa tomma distinctioner. Vi tyckas frukta, att barnen skola lära sig från rätta sidan känna den verld, hvari de skola lefva. Genom denna tidiga isolering förbereda vi hatet af okunnighet och afund, det invertes krig, hvaraf vi uti en sednare tid lida. Om det är nödvändigt, att icke-jemnlikhet finnes ibland menniskorna, huru gerna skulle jag dock icke vilja, att åtminstone barndomen kunde för ett ögonblick få följa sin instinct och lefva i jemnliket, att dessa Guds små, oskyldiga, utan afund skulle uti scholan behålla samhällets rörande ideal! Detta skulle vara en schola äfven för oss; vi skulle der af dem lära oss det tomma i all rang, det dåraktiga i alla täflande anspråk, tillika med hela sanningen och lyckan af ett lif, der man icke har någon den första eller någon den sista."

— rs —

[54] **Handbok i Sköna Konsternas Historia, efter Kugler, Ficker m. fl., med inledning, innefattande ästhetikens grundbegrepp, af *C. J. Lénström*.** Med fullständigt Namnregister. Stockholm, Zacharias Hæggström, 1848. 452 sidd. 8:o. (Pris: 2 Rdr b:ko).

Vi beklage, att i detta sista häfte af nu tilländagående års Frey utrymme saknas för en utförligare granskning af denna bok, som i svensk litteratur i sitt slag utgör ett af de sällsyntare alstren. Men af aktning för så väl Författaren som Förläggaren föredrage vi äfven en kort anmälan af föreliggande Arbete framför uppskofvet med en längre till ett annat år, helst vi ämne, om tillfälle erbjuder sig, återkomma till en grundligare granskning af boken. Hr Lénström är en man af förtjenster om svensk litteratur. Den förebråelse, man gjort honom, att arbeta med för stor brådska och derigenom äfventyra att utgifva arbeten, som lemna i ett eller annat afseende åtskilligt öfrigt att önska, är visserligen ej grundlös; men man bör ock å andra sidan medgifva, att flera af hans skrifter äro af värde. Dessutom är Hr Lénström en af våra mest produktiva förfatfattare. Och i vår tröga och kalla Nord är denna lifighet i verksamhet en nog sällsam företeelse, som bör stämma granskaren för mildhet och öfverseende, om fel och brister här och der insmyga sig under pennans raskare framfart. Vi svenskar äro i allmänhet rätt berömvärdt betänksamme; vi behöfva långt oftare vänlig uppmuntran än hejdande näpst, för hvars användande granskare visa en synnerlig fallenhet i den mån de sjelfva äro improduktive.

Hr Lénström har för ästhetiken, deri han en tid var docent vid Upsala Akademi, för sin del gjort temligen mycket: han har förvärfvat sig beläsenhet i skön litteratur, och, med ett lifligt interesse för ämnet, låtit ligga sig om hjertat att uttala och meddela sina insigter och åsigter. År 1836 utarbetade han en "Lärobok i Ästhetiken", visserligen ett ungdomsarbete och af ej synnerligt omfång; men boken befanns användbar och, om ej ref. missminner sig, begagnades den temligen allmänt såsom lärobok för ästhetisk examen i filosofiska graden, och erkändes ock såsom sådan lämplig af examinatorn. År 1839 utgaf han "Konst-Theoriernas Historia", hvilken bok lästes med interesse, oaktadt den icke utan skäl uppbar det klandret, att ämnets sammandragning var nog stark, och att en betydlig ojemnhet visade sig deri, att vissa åsigter och systemer behandlades för knapphändigt, andra åter med jemförelsevis för stor utförlighet. Han har äfven under tiden ut-

gifvit åtskilligt annat till æsthetik och skön litteratur hörande, hvilket vi dock här förbigå. I år hafva vi fått det arbete, som är föremål för närvarande anmälan, nämligen hans "Handbok i sköna konsternas Historia." Derom lyder förf:s förord sålunda:

"Denna Handbok är en bearbetning af de sköna konsternas Historia, förnämligast efter Kugler's Handbuch der Kunstgeschichte, Stuttg. 1841, och densammes Handbuch der Geschichte der Malerei, Berlin 1837, 2 B., samt, i afseende på Musikens, Poesiens, Kopparsticks- och Skådespelskonstens Historia, en fri öfversättning af Ficker's Geschichlicher Ueberblich der gesammten schönen Kunst nach ihren einzelnen Sphären, Wien 1837, hvarvid jag äfven rådfrågat Hirt's Geschichte der bildenden Künste bei den Alten, Berlin 1833; K. O. Müller's Handbuch der Archäologie der Kunst, Breslau 1835; Schilling's Universal-Lexicon der Tonkunst, 6 B., Stuttg. 1835—38, och Nagler's Künstler-Lexicon. Arbetet är fullständigare än den på svenska öfversatta Wendt, hvilken, i fråga om de stora mästarne, är högst knapphändig, men deremot så mycket rikare på nakna namn, dessutom oredig derigenom, att hvarje konsts historia är sönderplockad efter perioder, då man här på ett ställe har hvarje Konsts Historia, utan att sakna öfversigten af det helas kulturhistoriska utveckling, hvilken i denna Handbok är framställd vid slutet af Inledningen. Denna sednare är ämnad att vara en visserligen kort, men klar och bestämd utveckling af ästhetiken, med afseende på de nyaste forskningarna och vetenskapens nyaste ståndpunkt. En stor mängd namn på mindre betydande konstnärer är utelemnad; deremot har författaren uppehållit sig längre vid de stora mästarne, t. ex. Raphael. Dessutom har förf. tillagt vid hvarje konsts historia det märkligaste af hvad som rör den svenska konstens utveckling." Och genom anförande af detta har läsaren ett fullständigt begrepp om författarens plan.

Men för hvilken publik är då boken egentligen författad? Vi tro, att den blir tjenlig både såsom akademisk lärobok och till läsning för den bildade och bildningssökande allmänheten. Såsom akademisk lärobok har Wendt blifvit använd, och närvarande bok innehåller mera än Wendt. Besinnar man, huru ästhetiken bör skötas såsom akademiskt undervisnings- och examensämne, så stannar man säkert vid den åsigten, att ästhetik dels bör behandlas såsom en gren af filosofien, med dennas universella system fast sammanhängande, dels såsom den sköna litteraturens och de sköna konsternas historia. Explikation af utländska författare i den sköna litteraturen, så

nyttig och vacker den också är, och så ändamålsenlig den än kan vara på viss tid och under vissa förhållanden, helst då kännedomen af moderna språk och modern litteratur hos den akademiska ungdomen tills vidare står på en lägre ståndpunkt, hörer dock ej hufvudsakligen till en akademisk lärares eller examinators i æsthetiken pligt och befattning.

Med den ofullständiga kännedom, vi hittills hunnit taga om arbetets inre beskaffenhet, tillåta vi oss en enda anmärkning. Stilen har förtjenst uti raskhet och lif. Men är boken ämnad att vara, ej blott en lärobok för den akademiska ungdomen, utan äfven en läsning för den bildade allmänheten, så förekommer här, efter utlandets, isynnerhet Tysklands exempel, ett nog flitigt bruk af konsttermer. Så naturlig uppkomsten varit af en terminologi inom de särskilda vetenskaperne, och så begriplig, ändamålsenlig och ginvägande denna sträfva terminologi än är, t. ex. hos Hegel med det pregnanta, gedigna innehållet, så medför den dock ett ondt, det vetenskapsmannen i möjligaste måtto må söka öfvervinna. Denna terminologi drager nämligen mellan den egentliga lärdomen och den allmännare bildningen ett streck, som försvårar deras inbördes beröring och hotar med att förvandla sig rent af till en oöfverstiglig mur. Behofvet af en terminologi lärer väl aldrig kunna helt och hållet undanrödjas, men det kan dock inskränkas, så visst som det tekniska språket genom vana och fåfänga så ofta onödigtvis användes, så att de trivialaste tankar inklädas i den ståtligaste pedantdrägt och påminna om de, enligt folktron, i full pansarrustning kringvankande riddarvålnaderna. Vare härmed huru som helst, så skall svårligen den åsigten kunna jäfvas, att den lärde hör, så vidt sig göra låter, i ett uttryck så lättfattligt och populärt som möjligt, inkläda äfven sina djupsinnigaste tankar. Så rifves skiljemuren mellan vetenskapen och den allmänna bildningen, så upplöses hvad ännu hos lärdomen finnes öfrigt af skrå.

— nl. —

[55] **Tidskrift för Lärare och Uppfostrare, utgifven af *J. A. Dahlström, C. Ekendahl. G. R. Rabe. P. A. Siljeström, P. E. Svedbom. J. Söderlind.* Tvenne årgångar 1846—1848, hvardera 6 häften.**

(Fortsättning och slut från 8:de häftet.)

Andra Årgången, tredje häftet, red. af G. R. Rabe. Innehåll:

1. *Betraktelser öfver förslaget att sammangjuta lärdoms- och apologist-skola*, af C. Ekendahl.

2. *Om Latinet såsom skolstudium*, af G. R. Rabe.

5. Utdrag af protokollet öfver Ecklesiastik-Ärenden, hållet inför H. M. Konungen i Statsrådet på Stockholms Slott d. 9 Nov. 1847. (Läroverksfrågan).

№ 1 innehåller blott en ringa början till de utlofvade "betraktelserna", och då denna upptages af en utförligare inledning, och artikeln icke fortsättes i det följande, kan naturligtvis intet omdöme fällas om det tilltänkta hela. Synnerlig uppmärksamhet förtjenar den visst icke nya, men dock icke nog ofta och kraftigt uttalade sanningen, att "harmonisk bildning" icke består i mångstudium och mångkunskap, utan i grundlighet. Den, som ofullständigt och ytligt uppfattar en mängd ämnen, varder just derigenom ensidig. Vanligen uppöfvas då minnet på känslans och förståndets bekostnad. Studeras åter hvarje särskildt läroämne i mån af lärjungens förmåga både på djupet och vidden, d. ä. på en gång grundligt och utförligt, så sättes hela själen med alla dess krafter och förmögenheter i odelad verksamhet och bildningen måste just sålunda blifva harmonisk; med ett ord, den ytliga och torftiga kunskapen är ensidig, den grundliga och fullständiga allena allsidig. "Med allt skäl", säger förf., "fästa vi oss ensamt vid undervisningen, med hvilken skolan hufvudsakligen har att skaffa; hvad är i dess art, i dess inrättning, som motverkar en fri utveckling af de individuella anlagen? Månne icke i första rummet läroämnenas mängd, detta idkeliga ilande från ett till ett annat, detta ständiga ombyte, hvilket icke låter något intryck rätt fästa sig förrän det undanskjutes eller förjagas af ett annat?" — "Väl skulle 2 à 3 särskilda ämnen kunna uteslutas, men dermed är föga vunnet, isynnerhet som man kan förutse, att andra nya ämnen ovilkorligen komma att i deras ställe inträda. Här återstår således, äfven med begagnande af alla didaktikens hjelpmedel, ingen annan utväg än en a r b e t s f ö r d e l n i n g." Så långt instämma äfven vi; men då förf. på förhand tager för gifvet, att detta icke är möjligt, utan att man för hvarje sådan fördelning, omfattande en väl beräknad krets af läroämnen, måste inrätta särskilda slag af skolor, måste vi, så vidt detta rör det egentliga elementar-läroverket, deremot allvarligen reservera oss.

Om vi framdeles få se förf:s åsigter utvecklade, skola vi icke underlåta att egna honom vår uppmärksamhet. För närvarande vidblifva vi vår redan förut yttrade åsigt: att i elementar-läroverkets lägre stadier kunskapsämnen böra vara få och för alla gemensamma, men att i samma mån som ämnenas antal förökas och gör en arbetsfördelning behöflig, detta lämpligast sker genom en väl beräknad v a l f r i h e t. Huru-

vida nya elementarskolan härutinnan träffat det rätta, derom vilja vi icke tvista. Nog af, problemet är gifvet och måste lösas.

№ 2 är en temligen utförlig afhandling, men af så ringa interesse, i en så släpig och tungläst stil och derjemte med så mycket anspråk på infallibilitet, att dess genomläsande är ett verkligt tålamodsprof. Förf. anser latinet såsom ett slags arkanum för all högre "ethisk" och intellektuel bildning. Af latinläsning skall hemtas förståndets skärpa, själshöghet, karaktärsstyrka, mod och tillförsigt. Att "den, som riktat sitt vetande med kännedom af detta språk, skall hafva en större insigt i modersmålets skaplynne och deraf följande större säkerhet i dess behandling", förstås då af sig sjelf, men icke nog härmed, "han blir ock derigenom i stånd att klarare bedöma sin egen tids förhållanden och att deltaga i lösningen af dess frågor." Man må förvåna sig öfver så mycken fåviskhet i så få ord! Att åtskilliga tyska Stubengelehrte och bokmakare hafva i sekler upprepat dessa och dylika omotiverade satser, dervid hafva vi hunnit vänja oss. Men att en svensk lärd i sin bästa mannaålder, ehuru latinet varit hans hufvudstudium vid universitetet och enda undervisningsämne vid elementarläroverket, så oklart bedömer sin tids frågor, och bland dessa äfven skolfrågan, och i stället för att bidraga till dennas lösning arbetar på dess intrassling, måste verkligen förvåna. Skall nu förevarande uppsats derjemte tjena såsom stilprof af den, hvilken genom latinet "kommit till större insigt i modersmålets skaplynne och till större säkerhet i dess behandling", så kunde mången vara färdig att önska detta språk dit pepparen vexer. — Hvar och en må gerna hafva sin öfvertygelse för sig och äfven fordra att den af andra skall respekteras. Men uppträder man för att offentligt göra den gällande, så måste det ske på ett förnuftigt sätt och med rimliga skäl; annars gör man bättre uti att behålla sina åsigter för sig sjelf och deruti söka sin tillfredsställelse, medan man skrattar åt hela den oliktänkande hopens förmenta dårskaper. — Dock låtom oss exempelvis taga en och annan af förf:s satser i betraktande.

Afsigten är att ådagalägga latinets oumbärlighet såsom skolstudium och bildningsmedel. Denna oumbärlighet skulle följa *dels af den lärda skolans, dels af bildningens egen beskaffenhet.*

I förra hänseendet yttras bland annat: att skolan väl hos oss står i strid med tidens anda, men att detta, långt ifrån att vara en brist, är en förtjenst, ty med tidsandan betecknas "ingenting annat än det timliga, ändliga och vexlande i lifvet", skolan bör deremot "bevara det eviga och oändliga i menskligheten, det i all tid bestående", hvilket åter från de gamla

kommit till oss genom de klassiska språken. Men hvad annat är nu hela den klassiska litteraturen än ett uttryck af den fordna tidsanden, så vida vi annars måste medgifva, att hvarje författare är ett barn af sin tid? Är det då så alldeles gifvet, att forntiden uti sig innefattade mera af det eviga och oförgängliga, för alla tider bestående, än nutiden? Med all aktning och kärlek för Grekland och Rom, våge vi sätta detta i fråga. Vår tid är i många hänseenden mycket förderflig och förkastlig, men om vi icke alltför mycket irra oss, så bär den i sitt sköte ett frö till något bättre, hvaraf man kan förnimma, att kärlekens religion snart i tvänne årtusenden lifvat och verkat inom vår verldsdel. Hvaraf dessa högljudda fordringar på allmän rättvisa i alla menskliga och borgerliga förhållanden, enligt hvilken proletären, såsom menniska och samhällsmedlem, aktas lika med de rika och mäktiga på samhällets höjder? Hvilka sträfvanden i forntiden kunna jemnföras med dessa? Sjelfva socialismen och kommunismen, hvad äro de annat än missförstådd kristendom, tillämpad på samhället och eganderätten? Jemnförom nutidens politiska sträfvanden med Greklands och Roms, med sina friborne, frigifne och slafvar, sina patricier och plebejer, med sitt förakt för hela den öfriga "barbariska" menskligheten, och sitt omättliga begär att på dess bekostnad utvidga sitt välde. Jemnförom härmed broderlighetens, jemlikhetens och frihetens princip, såsom den uttalas i Frankrikes nya författning, samt med den nyfödda republikens högtidliga löfte, *att lika akta sin och alla folkslags nationalitet och att således aldrig draga svärdet för att kufva och eröfra.* Ur denna synpunkt skall utslaget icke blifva tvifvelaktigt. Huru många förvillelserna, huru stor förvirringen än må visa sig i det yttre, så tvingar sig dock på hvarje opartisk domare den öfvertygelsen, att den eviga kärleken och den eviga rättvisan gripit folken och vill göra sig bland dem gällande. Huru länge det skall lyckas listen och våldet att förvirra, hämma och kufva, kan intet menskligt öga förutse. Men sanningen och rättvisan skola segra till slut, och då skall det eviga, det oändliga, det i alla tider bestående i tidens anda blifva uppenbart. Emellertid, huru förvirradt, ja! förtvifladt det ock måtte se ut, behöfve vi väl icke inom hedendomen, må den också heta den klassiska, söka *detta eviga och oförgängliga*, så mycket mindre som det eviga inom hedendomen längesedan skulle gått under, om det icke, upptaget i kristendomen, framträdt i föryngrad och förherrligad gestalt; och då så är och så *måste vara*, torde vi icke heller behöfva bilda skolan efter antiken, utan fastmera vinnlägga oss derom, att skolan måtte bringas i öfverensstämmelse med det

ämnen i nutidens anda, samt förädlade och upplysande i sig upptaga och åt sina elementer meddela detta. Härmed äro vi dock långt ifrån att vilja förneka latinläsningens nytta. Vi medgifva den gerna en plats jemte, men icke uppöfver öfriga läroämnen, och hafva föröfrigt endast velat visa, att författarens sats om skolans förhållande till tidsandan, långt ifrån att vara ett axiom, hvilket vi måste låta truga på oss, icke en gång såsom problem låter bevisa sig.

I senare hänseendet heter det att "latinet är behöfligt för alla dem, som önska en djupare och mera omfattande bildning." Rådfrågom både theorien och erfarenheten. Ingendera känner något annat vilkor för verklig bildning, huru djup och omfattande den än må vara, än förmågan att djupt känna, redigt fatta och tänka, samt klart och precist uttrycka hvad man tänker. Der denna förmåga finnes, der är bildning möjlig, och varder just i mån af denna förmåga verklig hos hvar och en, som använder densamma för att grundligt och väl studera något vetenskapligt ämne, hvilket som helst. Linné hade, såsom bekant är, en riktig bäfvan för latinet såsom klassiskt språk, och förf. torde ändock icke kunna frånkänna honom djup och omfattande bildning. Berzelius lärer icke heller varit latinare, men härmed må nu hafva förhållit sig huru som helst, så kunde litet latin mer eller mindre hvarken öka eller minska hans snille, storhet och ryktbarhet såsom vetenskapsman. Geijer skref, såsom man vet, en nog medelmåttig latin, men en så mycket gedignare svenska, hvilken, om den ock har sina egenheter, dock visar, att han kände språkets skaplynne, och förstod att begagna både dess rikedom och skönhet.

För att liksom i förbigående gifva den nya skolformen ett dråpslag, antages "klass-systemet såsom det enda riktiga och såsom ett *oeftergifligt vilkor för direkt undervisning*." Förf. säger sig sjelf vara opartisk. Likväl förråder detta yttrande jemte flera dylika antingen uppenbar vald eller en oförlåtlig okunnighet. Han har nämligen många år varit Gymnasiilärare i hufvudstaden utan att anse den nya skolformen värd så mycken uppmärksamhet, att han kommit underfund med, att direkt undervisning meddelas i nya Elementarskolan. Af samma halt är det öfriga klandret mot nyssnämnda skolform.

№ 3 är en i alla hänseenden vigtig statshandling, genom hvilken Läroverksreformen dels blifvit beslutad, dels kommit derhän, att ingen återgång synes möjlig. Öfver ett sekel har man erkänt svenska skolans brister, men i stället att afhjelpa dessa genom en verklig reorganisation, har man sysselsatt sig med ett lika gagnlöst som ändlöst reglementerande. Redan 1740 befanns 1724 års skolordning olämplig, och en hom-

mission sattes för att omarbeta densamma. På denna väg fortgick man så flitigt, att den ena kommissionen knappt upphört innan en ny sattes i stället. Sjelfva arbetet deremot drefs så långsamt, att då ändtligen 1807 års skolordning antogs, hade man derpå grubblat i nära 70 år, och ändock blef det — ett hastverk, som knappt vunnit nådig stadfästelse, innan man var betänkt på ytterligare reglementerande, hvilket slutligen hade till frukt vår ännu gällande skolordning af 1820. Under allt detta blef missförhållandet emellan elementarundervisningens ringa frukter och tidens stigande behof och fordringar allt kännbarare. Att så skulle ske, var naturligt, då man genom reglementen sökt afhjelpa brister och olägenheter, som egentligen hade sin rot i olämpliga läroböcker, illa beräknade lärokurser och läroämnen och bristande method i undervisningen, i lärarnes ställning, i styrelsens olämplighet, ensidighet, söndring och overksamhet. Inom den stora komitéen (1826—1829) gjorde sig först en annan öfvertygelse gällande, att man nämligen borde närmare undersöka det onda och angripa det i roten, och sedan dess har fråga varit, icke så mycket om en ny skolordning, som om en genomgripande reform. Denna åsigt blef dock icke af den stora allmänheten, än mindre af de maktegande, nog behjertad. Den syntes snarare under ett decennium försjunka i glömska, tills den lifliga skriftvexling, som begyntes före sista skolrevisionens sammanträde och ännu fortgår, deråt vunnit liflig uppmärksamhet och allmänt deltagande. Att dåvarande Thronföljaren räknade sig till de mest nitiske reformvännerna, är allmänt bekant. Och redan under Hans första regeringsår vidtog den nye ecklesiastik-ministern den dittills ovanliga åtgärden, att anbefalla icke blott eforer och konsistorier, utan samtliga skolkollegier, att yttra sig öfver skolreformen. Någon hvar såg deruti början till en ny tingens ordning för skolan; om ock icke alla kände tillfällets vigt, så begagnade sig dock många deraf med kraft och eftertryck, och verkan af en sådan opinionsyttring kunde icke utebliva. En icke mindre vigtig opinion gjorde sig gällande vid 1844—1845 årens riksdag, der trenne stånd nästan enhälligt och en icke obetydlig minoritet i det fjerde förenade sig om ett reformförslag, hvilket, ehuru blott i allmänna punkter framstäldt, dock vittnade, att Ständerna erkände reformens behof och vigt, samt i hvad syftning den borde företagas. Motstånd gjordes nu allenast af det högre presterskapet, men äfven på det hållet voro tankarne mycket delade. Bearbetningarna för och emot voro emellertid lifliga och allmänhetens väntan blef alltmera spänd. Alla hade väntat att regeringen skulle framlägga ett fullständigt reorganisationsför-

slag. Ett förslag blef ock nyligt, men besynnerligt nog icke af regeringen in corpore, utan af ecklesiastik-ministern. Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastikdepartementet, Silfverstolpe, hade alltifrån början af 1845 varit betänkt derpå, under mer än tvänne års tid begagnat alla tillfällen att inhemta sakkunniga personers tankar så utom som inom skolan. Hufvudpunkterna voro på förhand kända och gillade af H. M. Konungen och diskuterades af personer, som representerade både den gamla och nya skolformen. Lägger man nu härtill Herr Statsrådets utmärkta förmåga och synnerliga samvetsgrannhet att inhemta och pröfva olika tänkandes åsigter och skäl, så är man färdig att säga: hvad skulle han hafva gjort sin vingård, skolan, det han icke gjort hafver? Om förslagets förtjenster och brister bör ref. icke yttra sig. Dertill skulle ock fordras en utförligare granskning än utrymmet medgifver. Så mycket torde dock kunna tagas för afgjordt, att isen är bruten och grunddragen för den oåterkalleliga reformen gifna. Vi kunna nämligen icke föreställa oss, att nuvarande Chefen för Elementarläroverket skall kunna i någon betydlig mån frångå ett förslag, som är utarbetadt under ett så samvetsgrannt aktgifvande på tidens tecken och på en gång uttrycker Konungens, Ständernas, flertalets af lärarnes och hela den stora allmänhetens önskan. Vi säga detta om det hela. Om detaljerna måste naturligtvis tankarna vara delade. Herr Statsrådet torde dock icke hafva för sig mer än tvänne vägar, antingen att i det väsendtliga vidblifva det förslag, han funnit före sig, eller ock att, i likhet med sin företrädare, söka att noggrannt inhemta frågans närvarande ståndpunkt och derefter utarbeta ett nytt förslag. I hvilketdera fallet som helst skall resultatet blifva ungefärligen detsamma, ty vederbörande, vi mena härmed Konung, Ständer, lärare och allmänheten, hafva icke synnerligen kunnat förändra sina tankar och önskningar under det sistförflutna året. Den sednare utvägen skulle då endast fordra onödig möda och tidsutdrägt.

Med förbigående af inledning och motiver må här upptagas endast hufvudmomenterna, hvilka kunna lemna något begrepp om förslagets vidd och omfattning. Dessa äro följande:

a) att Gymnasium, Lärdoms- och Apologist-Skola må förenas, och klass-systemet bibehållas blott för de tre första åren, men lärjungarne vid samma skola deröfvanom undervisas i ett gemensamt lärorum;

b) ämnesläsning införas för lärarne; ämnes- och kursläsning och fri flyttning för lärjungarne;

c) läroämnen blifva, utom de hittills vid Gymnasium vanligen förekommande, naturkunnighet och engelska språket;

d) hebreiska, grekiska, latinska och engelska språken förklaras valfria, dock med vissa vilkor;

e) läsehusarnes förkortas och den årliga läsetiden förlänges till 38 veckor, ferierne oberäknade;

f) ny för hela läroverket gemensam disciplinarlag antages;

g) ny befordringslag införes och indigenatsrätten upphäfves;

h) skollärareseminarier eller särskilda lärostolar i pedagogik och didaktik inrättas;

i) lärarnes löner förbättras, och deremot all förhöjd årsberäkning upphöre;

k) konsistoriernas befattning med Elementarläroverken upphöra och öfverlemnas åt särskilda styrelser med bishopen till ordförande, uti hvilka styrelser deputerade, valde af lärjungarnas föräldrar, äfven skola vara medlemmar;

l) för hvarje till Elementarläroverket hörande skola organiseras en lokalstyrelse, hvaruti äfven vissa af föräldrarne valde deputerade inträda;

m) samtlige elementarlärarne skiljas från de konsistoriella göromålen;

n) en centralstyrelse öfver universiteten, elementarläroverken och folkskolorna inrättas;

o) de förändringar, som beslutas, verkställas småningom;

Öfver alla dessa momenter äro utförliga förslag utarbetade och bifogade den inför H. M. Konungen i statsrådet afgifna proposition.

I anledning häraf och i enlighet med statsrådets öfrige medlemmars yttrade mening, behagade H. Majt i nåder godkänna hufvudgrunderna för det sålunda framställda förslaget, så vidt de afse lärdoms- och apologistskolans förening med gymnasium; rättighet till valfrihet i vissa läroämnen, aflöningsstaterna, indigenatsrättens och den förhöjda årsberäkningens upphörande. De öfriga punkterna ajournerades. — Till ett sådant uppskof må hafva varit skäl deruti, att regeringen hade så många andra behof, hvilka på anslagsväg måste fyllas, att den icke, af fruktan att mötas med nej i andra punkter, vågade begära; hvad som erfordrades för en fullständig läroverksreform; ehuru mången torde tänka, att inskränkningar hellre bort göras på annat håll. Nu åter, sedan ständerna beviljat anslag, finnes ingen ursäkt. Ställningen är nu klar; *vill regeringen reformen, så sker den; uteblir den, så uteblir den, emedan regeringen icke vill.*

Fjerde häftet, red. af P. E. Svedbom.

Innehåll:

1. *Röster rörande behofvet af en öfverstyrelse för Sveriges läroverk* af P. E. Svedbom.

2. *Berättelse om realskolläraremötet i Gotha i September 1847* af P. A. Siljeström.

3. *Sammandrag af de till Kgl. Ecklesiastik-departementet inkomna uppgifter om folkundervisningen i riket*, af Red.

4. *Hvad har det blifvit af de lärjungar, som afgått ifrån Nya Elementarskolan i Stockholm*, af J. A. Dahlström.

5. *Bidrag till kännedom om den svenska latinskrifningens närvarande tillstånd* af densamme.

6. *Läroverksfrågorna vid Riksdagen, första artikeln*, af Red.

N:o 1. De röster, som förordat en öfverstyrelse för Sveriges läroverk, äro så talrika, så klart och kraftigt motiverade, så enstämmiga från de mest skilda myndigheter och i öfrigt olika tänkande personer, att man måste förvånas deröfver, att en inrättning kunnat uteblifva, som synes på en gång lika behöflig som allmänt efterlängtad. Behofvet har i mer än 200 år varit insedt och erkändt. Det var ett ibland de många skäl, som förmådde Gustaf Adolf och Axel Oxenstjerna att arbeta på inrättandet af ett *Consistorium Generale*. Det har allt ifrån

den tiden icke kunnat, åtminstone icke på giltiga skäl kunnat bestridas. Så högljudt, som nu, har dock frågan aldrig varit påyrkad. De här samlade förordande rösterna äro af 1845 års skolrevision, af alla de myndigheter, eforer, konsistorier, gymnasii och skolkollegier, som i anledning deraf yttrat sig i denna punkt, af f. d. Chefen för Ecklesiastik-departementet Herr Statsrådet Silfverstolpe, efter all anledning med Konungens vetskap och bifall, af flera motionärer vid riksdagen, af ett stort antal enskilda personer. Huru är det då möjligt, att frågan kunnat undanskjutas? Man har talat om bristande tillgångar; tydligen blott en förevändning. En så vigtig inrättning betalas icke för dyrt med 5000 à 10,000 Rdr. — Rektor Boivie befarar att förslaget torde möta motstånd från flera håll. Hvarifrån skulle det då komma? Månne från samma håll, som under Gustaf Adolfs tid? Eller månne hindret måste sökas i den hos oss allmänt kända lamheten och obeslutsamheten?

Förf:s slutord äro: "Om läsaren skulle hålla före, att denna framställning icke vore fullt opartisk, enär blott röster för men inga emot äro upptagna, så kan han derpå endast svara, att han icke kunnat upptaga något annat, än hvad som kommit till hans kunskap, och att han hvarken i de handskrifna embetshandlingarna, eller uti de tryckta skrifter, hörande till läroverkslitteraturen, hvilka kommit till hans kunskap, kunnat finna att någon enda röst yttrat sig emot erkännandet af detta behof."

N:o 2 vittnar om den höga betydelse, hvilken realskolan och naturstudierna äro på väg att vinna i Tyskland. Tanken på våra apologistskolor är i jemförelse dermed verkligen nedslående. Exemplet kan likväl lära oss, hvad vi hafva att göra, och derjemte, huru förhastadt deras omdöme är, som påstå, att apologistskolan icke kan vinna någon rätt trefnad, om den isoleras från lärdomsskolan. — För diskursionen vid ifrågavarande möte kunna vi icke närmare redogöra, utan hänvisa dem, som derom vilja taga kännedom, till pedagogisk Tidskrift.

Om det synnerligen behagliga intryck, som sjelfva mötet och dess förhandlingar och meddelanden gjort, yttrar författaren: "Alla voro öfverens om den stora nyttan af dylika sammankomster, genom hvilka interesset hålles vaket, och på hvilka idéer väckas, som kanske eljest aldrig blifvit väckta; oberäknadt nöjet och nyttan af nya personliga bekantskaper. — För min enskilda del var ingen ting, som mer gladde mig, än just det att få se och lära känna ett sjelfständigt, verldsligt lärarestånd — skollärare, som icke voro annat än skollärare och icke ville vara något annat — interesserade af det, som bör interessera hvar skollärare, nämligen pedagogik — och bland hvilka funnos många högst utmärkta män, såväl genom snille och kunskaper, som genom stor pedagogisk erfarenhet. Jag kunde icke undertrycka den önskan: huru väl vore det, ej blott ur pedagogisk, utan verkligen äfven ur social och politisk synpunkt, om Sverige egde ett sådant lärostånd!"

N:o 3 upplyser, att inom vårt land finnas 366,187 barn i skolåldern, af hvilka 195,752 undervisas i statens och kommunernas skolor, 14,190 i enskilda läroanstalter, 133,639 i föräldrahuset och *22,606 sakna undervisning!*

N:o 4 är ett vigtigt dokument emot dem, som vilja nedsätta resultaterna af nya Elementarskolans verksamhet, påstående att de kunskaper och den duglighet, som vinnes i denna skola, nödvändigt skola för framtiden vara mindre tillförlitliga än de, som vinnas i skolor efter gamla skolsystemet. För vår del tro vi, att om de gamla skolorna vilja meddela lika noggranna uppgifter, skall nya Elementarskolan icke förlora

på jemförelsen. Hvad latinet vidkommer, kan en sådan jemförelse göras med ledning af

N:o 5, der vi finna en tablå öfver de betyg, som blifvit meddelade öfver latinska profskrifningen inför filosofiska fakulteten i Upsala. Af denna tablå dragas följande slutsatser:

1) "att af 131, som aflagt skrifprof för juridiska graden, blott 28 d. ä. föga mer än hvar femte blifvit godkänd."

2) "att af 174, som skrifvit för medicinska graden, blott 20 d. ä. mindre än hvar åttonde blifvit godkänd."

3) "att af 327, som aflagt det mindre skrifprofvet för filosofiska graden, 173 d. ä. föga mera än hälften blifvit godkänd."

4) Ytterligare må tilläggas, att antalet af de skrifvande tyckes vara i minskning, ty, om man adderar summorna af de skrifvande för fyra i sender af de här upptagna åtta åren, så hafva för förra hälften af denna tid 73 skrifvit för juridiska, 96 för medicinska och 190 aflagt mindre skrifprofvet för filosofiska graden; för sednare hälften åter 58 för juridiska, 78 för medicinska, 137 mindre profvet för filosofiska, således inalles för förra hälften 359, för sednare 273 eller 86 mindre än för den förra.

5) Att då af de 305, som skrifvit för juridiska och medicinska graden, ingen blifvit med beröm godkänd, 46 godkände och således öfver femsjettedelar endast admitterade, tiden synes vara inne att borttaga dessa prof, som kosta lärare och lärjungar så mycken möda, hvarmed dock så föga uträttas. Vi våga påstå, att detta långt ifrån att vara en förlust, skulle vara en vinst för de klassiska studierna.

6) Från nya Elementarskolan i Stockholm hafva inalles 12 aflagt latinska stilprof inför filosofiska fakulteten, nämligen:

3 för juridiska graden, af hvilka			1 godkänd,	2	admitterade
1 för medicinska graden	. . . .			1	d:o
8 för filosofiska graden	. . .	7	d:o	. 1	d:o.

Sålunda bekräftas hvad vi på förhand yttrat, att nya Elementarskolan icke skulle förlora på jemförelsen. Denna skolas företräde i de flesta öfriga ämnen har man icke kunnat bestrida.

N:o 6. Det vigtigaste af denna artikel utgöres af ett väl motiveradt och, som det synes, med sakkännedom uppställdt förslag till en normalskola för fruntimmers undervisning, hvilket K. Maj:t gillat och dertill af Ständerna äskat ett anslag af 3000 Rdr b:ko. — Hvad Ständerna deröfver beslutat, har sig ref. icke bekant.

Femte häftet, red. af G. R. Rabe.

Innehåll:

N:o 1. Vid första påseende föreföll det ref., som skulle denna uppsats härflutit från någon förslappad ädling, som glömt hvad han i yngre åren erfarit och derjemte icke längre förmådde följa med sin tid, hvaraf måste inträffa, att han misstager sig både om det förflutna och det närvarande, både om det som är och det som b ö r v a r a. Men sedan upplystes ref. derom, att förf. är en ung man, som, oaktadt "han häpnat

öfver sin stora enfald", likväl är sjelfklok nog för att vilja frånkänna andra förstånd och urskiljning, krångla bort sanningen och med toma ord slå sig till riddare på dess bekostnad. Dock derför må ingen förtänka honom. Han kan sjelf hafva glädje deraf, utan att någon annan skadas, blott man icke glömmer, att han hör till deras skara, *qui plus habent in rubro quam in nigro*. Men till saken.

Årsexamina hafva flerfaldigt ändamål. De äro ett slags högtid för lärjungar och lärare, anhöriga och allmänheten för att derjemte gifva ett slags föreställning om skolan och huru der tillgår. Ungdomen uppträder på det putsade, någongång prydliga lärorummet i sina bästa kläder uti ett slags högtidlig sinnesstämning, med den naturliga önskan att tillfredsställa lärares och åhörares väntan. Samma sinnesstämning intager äfven till en viss grad läraren. Han vill gerna hafva svar på sina frågor. Han söker derföre att uppmuntra, ser ogerna någon nedslagen den dagen, och som han känner eller åtminstone bör känna sina lärjungars insigter, så undviker han att gifva frågor utöfver någons höfva, så framt han icke anser nyttigt att blottställa och förödmjuka någon inbilsk eller försumlig lärjunge. Så till vida är hela anordningen oskyldig och kan äfven vara ganska nyttig för att uppmuntra ungdomen och interessera allmänheten för skolan. Detta har ref. icke heller funnit klandrat af någon, icke ens af klass-systemets motståndare. Ville nu någon med tanken på slutexercicen vid ett militäriskt möte likneleevis kalla en sådan examen en parad, så kan icke ref. finna att detta vore något att förarga sig öfver. Äfven om examen går illa, så kan benämningen parad derom ändock brukas, ty ehuru dålig paraden än må vara, så hindrar ju icke detta att hvar och en paraderar, "så godt han kan." Påstår åter någon, att en sådan examen duger till kontroll, så torde något hvar känna sig frestad att kalla den en bedräglig parad, icke derföre att afsigten är att bedraga, utan derföre att man bedrager sig sjelf, och derjemte hvarje oskicklig eller försumlig lärare skall känna sig frestad att gäcka en sådan kontroll. Detta är charlataneri, endast ett lindrigare namn på svek och bedrägeri. För sådant är ingen så skarpsynt som ungdomen; och ser den sådant, så lär den ock sådant af det onda exemplet. Häraf vill nu Herr Rabe väcka ond blod genom det påståendet, att Herr H. och ref. förklara samtelige lärare för bedrägliga. Ja! medgifves, så vida de äro oskicklige och försumlige och vilja öfverskyla detta.

Herr Rabe påstår att ref. sjelf medgifvit, att examina utöfva kontroll, emedan dervid brister verkligen kunna upptäckas, och vill deruti söka en motsägelse. Saken är nu den, att ref. påstått att årsexamina, sådana de nu äro beskaffade, icke duga till kontroll, men medger dock att okunnigheten hos lärjungarne och oskickligheten hos läraren kunna vara så stora, att de blifva märkbara äfven inför en så svag kontroll. Hvad motsägelse ligger nu häri? Må förf. taga en svensk satslära i handen, efter dessa reglor upplösa och jemföra de satser, i hvilka motsägelsen skulle ligga, och han skall verkligen "häpna öfver den stora enfald", som icke från början förmått finna, att de verkligen kunna stå tillsamman.

Vidare påstår Herr Rabe, att årsexamina kunna så inrättas, att de utöfva kontroll. Ja, hvem har nekat detta? Men nog måste han anstränga sitt ingenium, för att hitta på någon annan utväg än tidens förlängning; ty äfven om tiden utsträcktes till flera dagar, så skall dock all examen i klunga i en talrik klass bli otillförlitlig.

Ref. har sagt, att årsexamina, i allmänhet taget, utgör den enda kontrollen. Ja! naturligtvis öfverallt der flyttningsexamina saknas, och de voro, då ref. nedskref detta, långt ifrån allmänna och saknas på

många ställen ännu, så t. ex. har flyttningsexamen vid läseårets början vid Vesterås Gymnasium först denna höst försiggått. Huru förhållandet är inom Götheborgs stift, har ref. sig icke bekant.

Att införa årsflyttningsexamina är ganska lätt. Att skärpa dem likaså. Men att rätta sig efter dem med sträng rättvisa vid flyttningen, är ganska svårt ja! omöjligt. Dessa svårigheter äro så allmänt kända och erkända, att det icke lönar mödan att vidare disputera derom. Frågan kan endast vara, huruvida ämnesflyttningarna medföra lika stora eller större olägenheter. Endast i sådant fall kunna årsflyttningarna försvaras, tills man finner någon lämpligare utväg.

Slutligen, ehuru "Herr Rabe både såsom lärjunge och åhörare bivistat en mängd examina inom den gamla skolan och dessutom sedan en längre tid tillbaka är anställd vid Lärdomsskolan i Götheborg", måste vi beklaga, att han varit en så föga uppmärksam åhörare och derföre ännu är en svagsynt domare. Han har tydligen alltför tidigt gifvit sig ut att hålla lektioner och fälla domslut i pedagogiken. Må han till en annan gång se sig bättre om, lära sig litet mera hofsamhet och mera underställa sin dom. Må han meddela upplysningar der de behöfvas, men hålla inne med allt onödigt snack. Han behöfver t. ex. icke säga oss, att läroverkets brister icke kunna afhjelpas blott genom borttagande af årsexamina, ty en sådan dårskap har ännu ingen fallit på och det är alltid ett vådligt försök, att vilja göra andra enfaldiga, för att låta sitt förstånds ljus lysa så mycket klarare.

Vi vilja icke trötta läsaren med en längre punktvis fortgående vederläggning. Vi kunna blott försäkra, att alla sakkunnige skola deruti instämma, att ingen kan öfver något läroverk utöfva en verklig kontroll genom strödda, stundtals gjorda besök, vare sig vid offentliga examina eller enskilda undervisningstimmar. Man måste hafva en noggrann kännedom om läroböcker, lärokurser och lärömethod, om både lärares och lärjungars förmåga, de sednares ståndpunkt vid deras inträde i skolan, vid läseårets början och slut, för att derefter kunna bedöma deras förkofran, trögare eller hastigare framsteg. De strödda kortare påhelsningarne kunna väl gifva en allmän föreställning om skolan, måhända äfven för en sakkunnig vara tillräckliga till bedömande af lärarnes undervisningsgåfvor. Men fliten, ihärdigheten, samvetsgrannheten, hvarmed lärarne sköta sitt mödosamma kall, och hvarigenom allena deras arbete kan bära frukt, kunna icke bedömas af någon annan än den, som har dertill nödiga insigter och derjemte med oafbruten uppmärksamhet följer undervisningens gång hela skolan igenom, läseår ut och läseår in, från början till slut. Till en sådan uppmärksamhet fordras derföre så mycken sakkännedom och erfarenhet, så mycken ihärdighet och interesse för skolan, att ingen, som icke kan uteslutande deråt egna sin tid och sina krafter, skall till alla delar komma ut dermed. Hade Herr Rabe betänkt detta, så skulle han icke i en gäckande ton bemött deras anmärkningar, som icke anse vårt läroverk välvårdadt under närvarande förhållande. Meningarna om undervisningsmethod och skolform och mycket annat kunna vara delade; men de, som i afseende på läroverkets styrelse och kontroll förorda status quo och motverka reform, ådraga sig ett så svårt ansvar, att vi icke genom tystlåtenhet eller otidig medgörlighet vilja göra oss deruti delaktige.

N:o 2 innehåller ganska interessanta reflexioner öfver naturstudierna med anledning af förf:s besök vid tyska läroverk.

N:o 3. Häröfver har ref. redan yttrat sig.

N:o 4 upptager en mängd vid riksdagen väckta motioner i läroverksfrågan, samt denna frågas behandling isynnerhet af statsutskottet;

hvilket afgifvit ett detaljeradt förslag till lönereglering i närmaste likhet med Herr Statsrådet Silfverstolpe. Enligt detta skulle lönerna vid skolorna blifva 600 à 800 à 1000 à 1200 Rdr, och vid gymnasierna desamma samt en grad högre, nämligen 1500 Rdr b:ko.

Sjette och sista häftet, red. af P. E. Svedbom, innehåller goda recensioner öfver en icke ovigtig pedagogisk litteratur samt några strödda ut- och inländska notiser.

För närvarande är utgifvandet af ped. tidskrift instäldt och, enligt meddelad annons, fortsättningen oviss. Ref. tror sig kunna försäkra, att detta väckt mycken saknad hos mången, isynnerhet skollärare, och att om tidskriften icke hittills rönt all uppmuntran den förtjent, den likväl framdeles, om den fortsättes, skall vinna förökad uppmärksamhet. Emellertid stannar allmänheten i synnerlig förbindelse hos utgifvarne, som brutit isen och banat väg för nya försök, hvilka säkert icke heller skola uteblifva.

L. W—n.

[56] *Ludvig Philips Fall*, belyst genom händelserna under hans sista regeringsår, af *Ludvig Hahn*. Öfversättning. Upsala, Wahlström & C. 1848. 123 sidd. 8:o. (Pris: 36 sk. b:ko).

Förf. af närvarande korta arbete har vistats i Paris de sex sista åren före Februari-revolutionen, och det visar sig, att han under denna tid gjort sig väl bekant med de vigtigaste af Frankrikes alla sednare politiska förhållanden. Såsom främling, och derigenom aflägsen från både deltagande i affärerna och afhängighet af något visst parti, har han kunnat med lugn och oväld uppfatta och framställa händelsernas utveckling och gång ända till den punkt, der brytningen mellan folk och regering ändtligen blef fullständig, och den sednares fall ej längre kunde fördröjas. Att dynastiens och regeringssättets fall blef samtidigt med ministèrens, har af en och annan ytlig betraktare blifvit ansedt för en ren tillfällighet, framkallad genom en lyckad djerfhet hos en mot monarchien fiendtlig, föga talrik faktion; men om detta äfven vore en sanning, gäller den i alla fall blott så till vida, som man fäster sig vid tilldragelsens allranärmaste orsak, utan aktgifvande på de verkliga, ehuru mera aflägsna. Närvarande förf. gör sig ej skyldig till en dylik kortsynthet. Orleanska husets skymfliga fall, föranledt af en illa dold glömska hos dess representant af de omständigheter, som uppsatt honom på thronen, och af de förbindelser, som sjelfva ursprunget af hans makt hade ålagt honom. Ludvig Philip var icke någon stor och vis, men endast en klok, måhända alltför klok, konung, hvars önskningar och sträfvanden voro framförallt dynastiska; hans familjs interessen, verkliga eller inbillade, lågo honom mycket närmare om hjertat än nationens, och för dessa eftersatte han utan tvekan allt annat, vare sig de idéer, för hvilka Frankrike älskar att arbeta, eller föreskrifterna af den allmänna moralen. På detta sätt kunde ej gerna undvikas, att hans regering till sin yttre politik blef utan hållning, värdighet och kraft, och af en synbart reaktionär tendens i afseende på det inre; det vill säga, den blef förhatlig för alla dem af franska folket, hvilka antingen ej uppbemtade några förmåner från det rådande systemet och de styrande, eller hvilka egde starkare känsla för fäderneslandet och dess kallelse, än att de med förnärmande deraf ville komma i åtnjutande af några enskilda fördelar af rikedom eller makt.

Utrymmet tillåter oss blott tillägga, att boken innehåller flera nya underrättelser, hvilka låta läsaren inse de verkliga anledningarne till åtskilligt både oväntadt och hittills oförklarligt, som Frankrikes historia under det sista stadiet af den kungliga regeringen haft att uppvisa, hvarföre vi äfven anse densammas utgifvande på svenska blifva för allmänheten välkommet. — rs —

Rättelser.

1847, N:o 7.

Sid. 386	r.	6	nedifr.	står:	biskopsembetet,	läs:	biskopsembetet i
— 389	-	18	—	—	bestämdes	—	bestämdes genom
— 394	-	16	uppifr.	—	1260	—	1360 [densamma
— 410	-	13	nedifr.	—	arrendera	—	arrondera
— 416	-	20	—	—	Upsala	—	Vesterås.

BÖCKER

utkomna från den 1 Sept. till den 1 Nov. 1848.

Theologi.

Cnattingius. Supplement till Luthers Lefverne. 16 sk.
Om Guds Rike. Alla fria Christna tillegnadt. *Af Uhlich.* Öfvers. från 2:a öfversedda upplagan. 32 sk.
Salomon och Salamith. Predikningar utur Höga Visan. Af *F. W. Krummacker.* Öfvers. från femte upplagan af *J. M. Lindblad.* 40 sk.
Hutterus Redivivus, eller den Evangeliskt-Lutherska Kyrkans Dogmatik. Ett Dogmatiskt Repertorium för Studerande. 3 Rdr.
Meier, Dr. Fredrik. Lärobok i Dogmhistorien. Öfvers. af *S. G. Ekgren.* 2 Rdr.
Lenström, C. J. Kort Förklaring öfver Nya Testamentet, för Menige Man. 1 Rdr 24 sk.
— — Ostindiens Apostlar. 24 sk.
Norbecks Lärobok i Theologien. Femte upplagan. 1 Rdr 8 sk.
Handlingar rörande Prestmötet i Carlstad den 15, 16 och 17 Juni 1847. 32 sk.
Roos. Bönebok för Skol-Ungdom. 4 sk.
— Predikan för Fångar. 4 sk.
— Den christliga Andaktsvännen. 1—2, 24 sk.

Medicinska Skrifter.

Budd, Dr. Georg. Den Elakartade eller Asiatiska Choleran. Öfvers. af Dr. *H. A. Abelin.* 32 sk.
Tillförlitliga Medel emot Hæmorrhoider, onaturlig magerhet, onaturlig fetma, sjukdomar i urinvägarne samt elak lukt ur munnen. 12 sk.
Anvisning att erhålla god matsmältning, äfven vid förtärandet af för mycken föda. 12 sk.
Pauli. Afhandling om Skrofler och Engelska Sjukan, jemte tillförlitliga uppgifter på de bästa och säkraste Botemedel deremot. 12 sk.

Undervisnings-Skrifter.

Ciceronis Cato Major, seu de Senectute ad Pomponium Atticum. Med förklaringar till Skolungdomens tjenst. Andra upplagan. 32 sk.
Svartengren, J. J. Medeltidens Historia och Geografi, för Högre Lärdomsskolor och Gymnasier. 1 Rdr 8 sk.
Dieterich. Ausfürliche Schwedische Grammatik. Zweite unveränderte Auflage. 3 Rdr 32 sk.
Olde, E. M. Fransk Språklära för Skolor och Gymnasier. Tredje upplagan. Häftad 1 Rdr 40 sk.
— — — Franska Läs- och Skrifößningar för Skolor och Gymnasier. Bihang till den Franska Språkläran. Andra upplagan. 1:28.
Kühner's Latinska Grammatika för Nybegynnare. Andra Svenska upplagan. Utgifven af *C. W. Callerholm.* 36 sk.
Svensk Språklära för Folkskolor. Af *Henrik Lyth.* 16 sk.
Lidén, A. M. Lärobok i Svenska Språket, med Svenska benämningar. 16 sk.
Sköldberg. Inledning till Geografien i allmänhet, jemte Beskrifning på Skandinaviska Halfön. 32 sk.

Mathematiska Vetenskaper.

Björling. Elementarlärobok i Algebra. Femte upplagan, Första Del. Första häftet. 24 sk.
Samling af Arithmetiska Frågor. 16 sk.

Historia och Statistik.

Ludvig Filips Fall, belyst genom händelserna under hans sista regeringsår. Af *L. Blahn.* Öfvers. 36 sk.
Holmberg. Skandinaviens Hällristningar. Arkeologisk Afhandling. 1:a häftet, med prenumeration på 4. 3 Rdr 16 sk.
Baissas. Ledamöterna af den Franska Provisoriska Regeringen af den 24 Februari. Med porträtt af Lamartine. 12 sk.
Strinnholm. Svenska Folkets Historia ifrån äldsta till närvarande tider. *Tredje Bandet.* Svenska Folkets Medeltids-Historia. Förra Afdelningen. Från medlet af XI:e till medlet af XII:e årh. 4: 40.
Illustrerad Verldshistoria. Af *Held* och *Corvin.* 31:a h. 16 sk.
Tham. Bidrag till Svenska Riksdagarnas och Regeringsformernas Historia. Andra Bandet. Andra häftet. 1 Rdr 24 sk.
Helleberg. Beskrifning om Nord-Amerikanska Fristaternas Indianer, samt deras seder, religionsbruk, lefnadssätt, karakter och uppfostran. 40 sk.
Den Sociala Frågan. Af *C. W. Bergman.* Förf. till "Den religiösa frågan." Första Delen. 1 Rdr.
Bastiat. Skyddstull och Handelsfrihet. 36 sk.

Ekonomi och Teknologi.

Martfeld. Om Kreaturs Gödning, sättet att insalta smör och kött, samt om methoden att röka Nötkött. 12 sk.
Richter, Dr. F. Mjölkläkaren. Grundlig anvisning till dietiskt och medicinskt begagnande af söt mjölk. 24 sk.
Kiersling. Bajerska Öl-Bryggerikonsten i dess helhet. Med 3 pl. 24 sk.
Färg-Bok, af *Paul Schjerven.* 8 sk.
Almström, P. O. Anvisning att på flera sätt med fördel använda Potatis, för att så skyndsamt som möjligt undandraga densamma verkningarna af Potatissjukan, samt underrättelse om de medel, hvilka blifvit uppgifna såsom tjenliga att i någon mån kunna förekomma denna sjukdom eller hindra dess framsteg. 24 sk.
— — — De första Grunderna uti Naturläran i allmänhet och Kemien isynnerhet, med tillämpning på näringarna. — En inledning till den Kemiska Teknologiens Studium. Med 1 planche. 1 Rdr 16 sk.
Stöckhardt. Kemi-Skola. Öfversatt och bearbetad af *Clemens Ullgren.* Första häftet, med en mängd i texten tryckta trädsnitt. 2 Rdr.
Johnston. Landtbrukets naturvetenskapliga grunder. Öfvers. af *J. Th. Nathhorst.* I. 2. 1 Rdr 12 sk.
Otto. Den nationelle Ölbryggaren. 1 Rdr 8 sk.

Naturvetenskap.

Species, Genera et Ordines Algarum. Auctore *Jacobo Georgio Agardh.* 3 Rdr.
Bo[illegible], J. [illegible] Skandinaviens rätvingade Insekters Naturalhistoria. Med 4 lithografierade plancher; kolor.: 1: 32; okolor. 1 Rdr.
Insecta Caffrariæ, annis 1838 . . . 1845. a *J. A. Wahlberg* collecta, descripsit *Carolus H. Bohemann.* Pars I. Fasc. I: Coleoptera (Carabici, Hydracanthari, Gysinti et Staphylinii). 2 Rdr 36 sk.
Årsberättelse om Zoologiens framsteg 1843—1844. Tredje delen, af *S. Lovén.* 1 Rdr 16 sk.
Heussi. Experimental-Fysiken. Med Förord af Mag. *P. A. Siljeström.* 1 Rdr.

Kraus. Fullständiga och tillförlitliga underrättelser om Bränvins-Bränning, efter äldre och nyare methoder, användbara i hvarje bränneri. 2 Rdr.

Vitterhet.

Dahlgrens Samlade Arbeten. Fjerde och sista delen. 3 Rdr.
Svärdet Lyra. Skandinaviska Sånger. Af *Ufis.* 8 sk.
Wingård. Minnen af Händelser och Förhållanden under en lång lefnad. Nionde häftet. 32 sk.
Blanche, Aug. Banditen. Berättelse. 2 Rdr.
Ridderstad. Dödsrunor, helgade åt de tappre, som stupade i batalj vid Düppelberg den 5 Juni 1848. 32 sk.
Shakspeare's Dramatiska Arbeten, öfversatta af Prof. *C. A. Hagberg.* Fjerde Bandet. 1 Rdr 16 sk.
Symamsellerna. Komedi-Vådevill, i 4 akter. Af *Mauritz Cramær.* 24 sk.
Lamartine. Girondisternas Historia. Öfversatt af *Gustaf Thomée.* Häft. 1—3, à 24 sk. — Verket blir fullständigt i 10 à 12 häften.
Prestsonen. Berättelse af *B..r.* 12 sk.
Eugène Sue. Gaskogmaren. Roman. 1:a delen. 12 sk.
Franzén, Biskop F. M. Minnesteckningar öfver utmärkte Svenske Statsmän, Hjeltar, Lärde, Konstnärer och Skalder. Uppläste i Sv. Akademien. Första Delen. 2 Rdr 24 sk.
Ridderstad, C. F. Samlade smärre Berättelser och Utkast. Första Delen. 1 Rdr.
Vårblommor. Samlade Ungdomsminnen af *Hilmar.* 8 sk.
Politiska och Lyriska Qväden af en Arbetare. 16 sk.
Bulwer. Harold. 1 Rdr 24 sk.

Blandade Ämnen.

Dreutzer, O. M. Handbok för Handlande och Sjöfarande. Af juridiskt, administrativt och ekonomiskt innehåll. Sednare Delen. 4 R.
Svenskt Konversations-Lexikon. Häft. 27 och 28 à 32 sk.
Minnesbok för Bildnings-Cirkeln i Götheborg. Häft. 1 och 2 à 12 sk.
Kort framställning af *Mnemotekniken,* efter *Rewentlows* system. 16 sk.
Eugène Cavaignac, Franska Republikens förste President. Med lithograferadt porträtt. 24 sk.
Kärlekens Barometer eller *konsten att Kyssa.* En liten Julklapp för Herrar och Damer. Med en lithograferad planche. 16 sk.

Skrifter för Barn och Ungdom.

Gossen och Foglarne. Af *E. Taylor.* Öfversättning från Engelskan. Med 17 plancher. Kartonerad. 1 Rdr.
Gamla Mormors Sagor och Berättelser för små snälla Barn. — Med en lithograferad planch. 24 sk.
Berättelser vid Spinnrocken. Med 4 lithograferade plancher. 1 Rdr.
Barnens År. Af *Mary Howitt.* Bearbetad för Svenska Ungdomen. Med 4 lithograferade plancher. efter teckningar af författarinnan. 1 Rdr 24 sk.

Planchverk och Kartor.

Jordens Folkslag, deras ursprung, religion, seder, klädedrägter m. m. En illustrerad ethnografi för bildade läsare af alla stånd. Af Dr. H. *Berghaus.* Häft. 9—13 à 16 sk.
Skandinaviskt Porträttgalleri. 4:de häftet (Jacob Berzelius, Henrik Wergeland, N. F. S. Grundtvig). 32 sk.
Album för Skön Konst. 10:e häftet. 24 sk.
Fyra Teckningar ur Luthers Lefnad. Tecknade och graverade i stål af *C. A. Schwerdgeburth.* Hvarje planch à 44 sk. (Hos Bagge).

